LARRY L. WATTS
OAIA ALBĂ ÎN TURMA NEAGRĂ
LARRY L. WATTS
OAIA ALBĂ ÎN TURMA NEAGRĂ
Lupta pe frontul intern: politica de securitate a României în perioada Războiului Rece
Traducere din limba engleză ADRIANA BĂDESCU

Descrierea GIP a Bibliotecii Naţionale a României
WATTS, LARRY L.
Oaia albă în turma neagră: politica de securitate a României în perioada Războiului Rece / Larry L. Watts; trad. din lb. engleză: Adriana Bădescu.
— Bucureşti: RAO Distribuţie, 2018
ISBN 978 – 606 – 006 – 094 – 9
I. Bădescu, Adriana trad. (trad.)
32
RAO Distribuţie
Str. Bârgăului nr. 9 – 11, sector 1, Bucureşti, România vsrww. raobooks.com www.rao.ro
LARRY L. WATTS Fighting Along Interior Lines: Romanian Security Policy During the Cold War e 2018 by Larry L. Watts Toate drepturile rezervate
e RAO Distribuţie, 2018 pentru versiunea în limba română
2018
ISBN 978 – 606 – 006 – 094 – 9
Cuprins
Introducere 7
Capitolul 1
Loialitea împărţită: tăierea sforilor
ASCUNSE PRIN CARE SOVIETICII ŢINEAU

legată România 12
Capitolul 2
Criza din Cuba: zorii unei politici
DE SECURITATE INDEPENDENTE (1962 – 1966) 38
Capitolul 3
Medierea între America şi Vietnam 68
Capitolul 4
MĂSURI ACTIVE ALE SOVIETICILOR
Împotriva României: modelul
INTERKIT, 1965 – 1989 216
Capitolul 5
Transformarea alianţei şi trecerea la dezarmare (1980 – 1985) 282
Capitolul 6
Eforturile Blocului sovietic de a prezenta România ca pe un agresor: problemele maghiară ŞI POLONEZĂ DIN 1989 366
Indice 402

INTRODUCERE

În perioada Războiului Rece, România făcea parte din Pactul de la Varşovia, care era cea mai periculoasă alianţă pentru ea. Deşi observatorii străini percepeau în mod eronat această anomalie ca pe un efect secundar al politicilor independente pe care Bucureştiul începuse să le pună în practică la sfârşitul anilor ’50 şi începutul deceniului următor, situaţia avea rădăcini mult mai adânci. Din punct de vedere strategic, ruşii priveau principatele române ca pe o zonă în care îşi puteau extinde teritoriul, ignorând tratatele bilaterale care stabileau frontierele (semnate în 1656 şi 1711) imediat ce au ajuns până la graniţele române. La fel ca şi alţi imperialişti, ruşii dezvoltaseră un şovinism etnic antiromânesc, menit să le justifice pretenţiile teritoriale în detrimentul populaţiilor

locale. Cu timpul, argumentul „panslavismului” a susţinut expansiunea rusească prin faptul că

O considera o necesitate imperială, românii de sorginte latină reprezentând unicul impediment în calea constituirii unui vast teritoriu slav, din Rusia, trecând prin România, până în Bulgaria, Macedonia, Muntenegru, Serbia, Croaţia şi Slovenia.

5

La drept vorbind, gândirea ideologilor sovietici era puternic influenţată de lucrările lui Karl Marx şi Friedrich Engels. Încă din 1849, în ziarul condus de cei doi, românii erau consideraţi drept un popor contrarevoluţionar, care trebuia „extirpat” din istorie.1 Această idee era în deplină concordanţă cu atitudinile şi obiectivele expansioniste ale predecesorilor lor imperialişti, pentru care românii constituiseră de asemenea un ghimpe în coastă. În mod previzibil, Lenin şi Stalin au inclus în politicile lor în domeniul naţionalităţilor ideile filosofice ale lui Engels şi Marx, care îi condamnau pe români (şi pe alţi „irecuperabili”) la dispariţie.[12]

Astfel, o ostilitate sistemică la adresa României a fost înglobată în ideologia sovietică încă de la începuturile ei, iar această animozitate s-a accentuat atunci când, periodic, românii au refuzat să se conformeze stereotipului de popor „inferior” – ca, de exemplu, atunci când, deşi mult depăşită numeric, armata română s-a văzut nevoită să

---

1 Friedrich Engels, „Der Magyarische Kampf [Lupta maghiarilor]“, Neue Rheinische Zeitung, nr. 194, 13 ianuarie 1849, în Marx and Engels Collected Works, voi. 8, Articles from Neue Rheinische Zeitung: November 8, 1848 - March 5, 1849, Moscow, Progress Publishers, 1977, pp. 227-235.

2 Vezi de pildă Iosif Stalin, Foundations of Leninism, voi. 6, The National Question, New York, International Publishers, 1932, p. 77.

disciplineze trupele bolşevice prădalnice ale Rusiei, în 1918.1

În conformitate cu declaraţiile unui general rus care activa în cadrul Armatei a IV-a ruse pe frontul românesc în acea perioadă:

Soldaţii noştri căpătaseră o frică de necrezut de regimentele româneşti, pe care mai înainte le priviseră cu un dispreţ vecin cu dezgustul; căci trupele române, înfuriate de purtarea incalificabilă a camarazilor ruşi, îi pedepseau adesea fără nicio blândeţe. (...) o ură adâncă, amestecată cu frică, se răspândi atunci în rândul trupelor ruse, care, pentru întâia oară de la revoluţie, întâlneau în drum un obstacol în calea exceselor lor.2

Moscova, „centrul revoluţionar al lumii”, detesta România şi pentru faptul că aceasta îl înfrânsese pe aliatul său, Ungaria, în 1919, şi îi blama pe comuniştii români fiindcă nu preîntâmpinaseră răsturnarea singurei „revoluţii” comuniste reuşite din Europa, cu excepţia celei sovietice.3 Până în 1924, Moscova le ordonase tuturor partidelor membre ale Internaţionalei Comuniste (Comintern) să coopereze activ pentru distrugerea statului român.4 Teritoriile smulse din acesta urmau să fie împărţite între vecinii săi, partea leului revenind Uniunii Sovietice. Invazia sovietică şi anexarea teritoriilor româneşti în 1940 au determinat Bucureştiul să se alieze cu Berlinul pentru a nu pierde şi alte teritorii solicitate de Moscova – fapt care

1 George F. Kennan, *Russia Leaves the War*: *Soviet-American Relations 1917 – 1920*, Princeton, Princeton University Press, 1989, pp. 330 – 342.

2 Generalul Nicolas de Monkevitz, *La décomposition de Varmée russe* [Dezintegrarea armatei ruse], Paris, Payot, 1919, pp. 170 – 173. Monkevitz a fost şeful de Stat

Major al Armatei a IV-a a Rusiei.

3 Lev Troţki, „Speech to the Moscow Soviet”, 30 august 1921, în *The Military Writings of Leon Trotsky*, volume 4, 1921 – 1923, *Banditry and Famine*, www.marxist.com

4 Pentru rezoluţiile celui de-al V-lea Congres Mondial al Cominternului, din iulie 1924, vezi Documentele 22 şi 24 în Gheorghe E. Cojocaru, *Cominternul şi originile „Moldovenismului”*, Chişinău, editura Civitas, 2009, pp. 124 – 136. Vezi şi Ghiţă Ionescu, *Communism in Rumania 1944 – 1962 y* Oxford, Oxford University Press, 1964, pp. 24 – 25.

a consolidat imaginea de duşman ostil a României.1 Este de remarcat că Kremlinul n-a dezavuat niciodată în mod oficial politica Internaţionalei Comuniste de a împărţi teritoriul României între vecinii ei în cel de-al Doilea Război Mondial, nici măcar după dizolvarea oficială a Cominternului, în decembrie 1943.

Dimpotrivă, a continuat să se comporte ca şi cum graniţele României nu ar fi fost încă stabilite, chiar şi la sfârşitul anilor ’40 şi începutul anilor ’50, încurajându-i şi pe alţii să procedeze la fel. În 1952, Stalin a inclus personal în noua Constituţie a României prevederea referitoare la o regiune autonomă la graniţa cu URSS, trimiţând un semnal foarte clar că rămânerea Transilvaniei în graniţele României depindea de bunăvoinţa Moscovei.[3] Cu aceeaşi ocazie, Stalin a forţat Bucureştiul să cedeze Uniunii Sovietice o altă parte a teritoriului românesc,

---

3 Bucureştiul a apelat, mai întâi, pentru ajutor la Marea Britanie şi la SUA, dar niciuna dintre aceste ţări nu a putut să-i ofere altceva decât compasiune. Deja la momentul invaziei sovietice din iunie-iulie 1940, Franţa, prima opţiune a României, fusese ocupată de armata germană.

Insula Şerpilor, şi a transferat o suprafaţă însemnată din provincia istorică românească Basarabia de la Republica Socialistă Sovietică Moldovenească la RSS Ucraineană.

Astfel, chiar de la fondarea Pactului de la Varşovia, în 1955, România s-a confruntat cu o dilemă de securitate nemaiîntâlnită de niciunul dintre ceilalţi membri ai Blocului sovietic. URSS, sponsorul Pactului, şi vecinii săi aliaţi au constituit totodată principala ameninţare militară la adresa independenţei şi integrităţii teritoriale a României. Totuşi, deşi temută de Moscova, retragerea din Pactul de la Varşovia nu a fost nicio clipă o opţiune viabilă pentru români. Neavând perspectiva altei alianţe, o asemenea separare ar fi atras după sine o izolare şi mai accentuată, o vulnerabilitate sporită şi pierderea oricărui acces la informaţiile din cadrul Pactului şi lipsa oricărei posibilităţi de a avea o influenţă asupra politicilor acestuia.

Astfel, pentru a-şi proteja interesele şi a-şi urmări propria agendă, România a fost nevoită să se opună Uniunii Sovietice şi celorlalţi membri ai Blocului sovietic luptând din interior. Iar în aceste circumstanţe este uimitor succesul pe care l-a repurtat în atingerea principalelor sale obiective: asigurarea supravieţuirii ca naţiune independentă, transformarea politicilor Blocului sovietic şi diminuarea componentei militare a alianţei. Cele şase studii prezentate aici conturează dezvoltarea şi aplicarea în practică a ofensivei politice a Bucureştiului în această luptă, dar şi unele dintre măsurile defensive şi de contraofensivă adoptate de Moscova şi de aliaţii ei loiali, de la începutul anilor ’60 până la sfârşitul lui 1989.

Cinci dintre aceste studii au apărut iniţial în cadrul Cold War International History Project al Centrului International Woodrow Wilson pentru Cercetători, situat în

Washington, DC.[4]

Primul prezintă raţionamentele şi procesul care au stat la baza deciziei Bucureştiului de a elimina reţelele de agenţi sovietici şi de a restrânge cooperarea sa în domeniul informaţiilor cu celelalte ţări din Blocul comunist la începutul anilor ’60, dar şi reacţiile stârnite la Moscova de această decizie.

Cel de-al doilea tratează rolul esenţial al Crizei Rachetelor din Cuba, în 1962, în mobilizarea autorităţilor de la Bucureşti pentru dezvoltarea unui plan coerent de a contracara unilateralismul sovietic şi de a reorienta politica Blocului comunist, plan pe care România l-a urmat apoi pe toată durata Războiului Rece, deseori în ciuda voinţei sovieticilor.

Cel de-al treilea studiu, cel mai lung din serie, analizează debutul activităţii de intermediere a României între Washington şi Hanoi în timpul Războiului din Vietnam. De asemenea, identifică deosebirile dintre abordarea sovietică şi cea românească în vederea încetării conflictului şi examinează modul în care Bucureştiul şi-a susţinut obiectivele de securitate în faţa URSS (dar şi în faţa SUA şi a Chinei), concomitent cu eforturile de mediere.

Cel de-al patrulea studiu are ca subiect operaţiunile clandestine pe care, în perioada 1965 – 1969, URSS le-a pus în aplicare pentru a limita capacitatea României de a-şi urma „cursul special” şi de a sabota relaţiile acesteia cu Occidentul, cu China şi cu ţările în curs de dezvoltare, aşa cum sunt ele reflectate în documentele Comitetului Central

4 Un studiu, cel din capitolul 5, are la bază o versiune publicată în 2013, la care s-au adăugat materiale din Culegerea de Documente ale Pactului de la Varşovia, pusă la dispoziţia publicului de Arhivele Naţionale ale României în 2015.

al Partidului

Comunist al Uniunii Sovietice, ale KGB şi ale conducerii Republicii Socialiste Sovietice Moldoveneşti.

În cel de-al cincilea studiu sunt detaliate eforturile depuse de România în prima jumătate a anilor ’80 pentru transformarea Pactului de la Varşovia dintr-o alianţă militară într-una cu caracter economico-social şi pentru a schimba politica sovietică de la una caracterizată de concurenţa militară şi de cursa înarmărilor, la una de dezarmare şi de cooperare internaţională pe baze nonideologice. Surprinzător într-o anumită măsură este răspunsul ostil pe care l-a dat Mihail Gorbaciov la propunerile României din 1985, când noul lider sovietic încă nu adoptase „Noua Gândire” în domeniul politicii externe, iar abordarea sa încă semăna îndeaproape cu cea a predecesorilor săi, Brejnev, Andropov şi Cernenko.

Ultimul studiu analizează măsurile active ale sovieticilor, încă prezente în literatura dedicată Războiului Rece la data scrierii acestei cărţi, care pretind că România a renunţat la politica sa de securitate pe care a dus-o vreme de un sfert de secol şi a militat pentru intervenţia militară împotriva Poloniei şi a Ungariei. Această afirmaţie este examinată atât în lumina documentelor contemporane şi a contextului politic, cât şi în termenii readucerii pe tapet a unei vechi teme a activităţii sovietice de dezinformare, temă lansată iniţial în anii ’20 şi care susţinea că România ar fi fost o „tabără înarmată agresivă”, hotărâtă să atace URSS şi pe vecinii săi.

Capitolul 1

Loialitea împărţită: tăierea sforilor

ASCUNSE PRIN CARE SOVIETICII ŢINEAU LEGATĂ ROMÂNIA

(1963 – 1964)

Eludarea controlului sovietic era prioritatea principală a celei mai mari părţi a elitei comuniste din România chiar şi înainte de moartea lui Stalin, în martie 1952. Unul dintre principalele motive era ostilitatea pe care Rusia bolşevică o nutrea faţă de prezenţa însăşi a României în cadrul Cominternului unde, în 1924 – 1943, autorităţile de la Moscova ordonaseră tuturor membrilor acestuia să militeze şi să acţioneze pentru distrugerea statului român. Două decenii de cooperare şi de operaţiuni antiromâneşti lăsaseră o amprentă notabilă asupra mentalităţii celorlalţi lideri comunişti. Când au preluat puterea în ţările comuniste din Europa de Est, foştii cominternişti au continuat să manifeste aceleaşi atitudini şovine la adresa românilor.

Problemele teritoriale nesolutionate referitoare la anexările sovietice

5

survenite la câteva luni după invazia din 1940 şi care nu erau stipulate în Pactul Ribbentrop-Molotov, precum şi jafurile economice continue de după sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial constituiau celelalte două motive ale dorinţei de independenţă a românilor.[5] Deja în 1946, liderul român Gheorghe Gheorghiu-Dej avea disensiuni cu autorităţile sovietice pe tema plătirii forţelor sovietice de ocupaţie şi a reinterpretării exagerate a obligaţiilor României privind despăgubirile financiare postbelice.1 Într-adevăr, analizele meticuloase realizate de observatorii independenţi ajunseseră la concluzia că până în 1949, în locul celor 300 de milioane de dolari SUA reparaţii de

---

5 La sfârşitul lui octombrie 1940, trupele sovietice au ocupat şi anexat trei insule de pe Dunăre aparţinând României. Vezi Document 328 în Documents on German Foreign Policy, Sériés D, Volume XI, Washington DC, U.S. Government Printing Office, 1957, pp. 550-561.

război stipulate în tratatul de pace, România plătise de peste patru ori mai mult, iar Moscova continua să pretindă milioane în chip de despăgubiri de război prin intermediul SOVROM-urilor din ţară.[6][7]

Aceste considerente au constituit raţiunea care a stat la baza orientării

5

către independenţă atât în plan politic, cât şi economic, pe care Bucureştiul a manifestat-o aproape imediat după moartea lui Stalin şi care a culminat, într-o primă etapă, cu închiderea oneroaselor întreprinderi sovieto-româneşti din perioada 1954 – 1957.[8] Totodată, au fost motorul campaniei de retragere a trupelor şi

---

6 Acestea sunt teme care apar constant în documentele din 1946-1947 reproduse în Dan Cătănuş, Vasile Buga (editori), Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii, 1944-1952, Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului, Bucureşti, 2012. Vezi, de pildă, documentele 10, 36-40.

7 Detalii specifice ale abuzurilor economice ale sovieticilor sunt prezentate în documentul românesc redactat pentru Conferinţa de Pace de la Paris, dar „retras la solicitarea delegatului sovietic Vîşinski“. Central Intelligence Group, Washington D.C., Secret Memorandum on the Economic Clauses of the Rumanian Armistice Convention 25 noiembrie 1946, CIA Freedom on Information Act Electronic Reading Room, https:// www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp83-00415r000100210029-5. în conformitate cu o analiză aprofundată a Central Intelligence Agency, până în 1949, „URSS secătuise constant România prin: reţinerea unei sume estimative de un miliard şapte sute cincizeci de mii de dolari ca „pradă de război“; operaţiuni de despăgubire; şi exploatarea societăţilor mixte. Rumania, SR-12, 5 octombrie 1949, p. 14, Ibid. Vezi, de asemenea, CIA Information Report, Soviet Extortion in Foreign Trade and Reparationsy 1 februarie 1954, Ibid.

8 ANR, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 20/1953, fila 2.

consilierilor sovietici, începute în 1955.[9] Până în 1963, eforturile României de a-şi exercita suveranitatea deplină în interiorul propriilor graniţe trecuseră de la eliminarea, în mare parte încununată de succes, a instrumentelor evidente de control sovietic, la eliminarea formelor lor clandestine.1 Oficialii de la Bucureşti au avut ca ţintă primară eliminarea reţelelor de spionaj sovietic „remanente”, a practicii KGB şi GRU de recrutare directă a cetăţenilor români şi de şantaj are a ofiţerilor militari şi de informaţii români care participau la instruiri în Uniunea Sovietică.

După victoria Aliaţilor în cel de-al Doilea Război Mondial, Stalin intenţionase să-şi consolideze controlul asupra noului său „imperiu” est-european prin duplicarea instituţională şi prin subordonarea directă faţă de autorităţile de la Moscova a structurilor politice, economice şi militare impuse de URSS. În plus, Kremlinul a populat aceste structuri şi instituţii cu personal sovietic şi sovieto-român.[10] Stalin a acordat o atenţie deosebită instituţiilor de coerciţie la nivel de stat – armata, serviciile

---

9 Larry L. Watts, Fereşte-mâ, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România, Bucureşti, editura Rao, 2011, capitolele 7 şi 8. Vezi şi Mihai Retegan, In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968, Iaşi, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 18-20; şi Constantin Hlihor şi Ioan Scurtu, The Red Army in Romania, Iaşi, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 172-175, 255-257 şi 277-278.

10 O versiune anterioară a acestui studiu, însoţită de documentaţia aferentă, a apărut în Larry L. Watts, „Divided Loyalties within the Bloc: Romanian Objection to Soviet Informai Controls“, Cold War International History Project (CWIHP) e-Dossier #42, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 1 octobmbrie, 2013, https://www. wilsoncenter.org/publication/divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet-informal-controls-1963.

de informaţii şi de securitate şi miliţia. Astfel, la fel ca în celelalte ţări din Europa de Est, a impus şi în România, la conducerea acestor instituţii şi a principalelor lor subunităţi, cetăţeni şi ofiţeri sovietici.[11] Dar transformarea puterii în autoritate necesita o legitimitate pe care doar liderii naţionali o puteau conferi. În acest scop, ofiţeri est-europeni de rang înalt au fost trimişi să participe la cursuri de pregătire şi la academii militare din URSS, aleşi fiind în funcţie de deschiderea dovedită faţă de cauza sovietică, după care, în marea lor majoritate, erau vizaţi de serviciile de informaţii sovietice în vederea recrutării.

Instruire în străinătate sau recrutare în străinătate?

Practica le amintea românilor de altele, similare, care se dovediseră dăunătoare – dacă nu chiar riscante – pentru consolidarea statului modern. În cursul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului XX, pregătirea ofiţerilor de rang inferior în cadrul forţelor armate ale marilor imperii europene – îndeosebi cel german, cel ţarist şi cel austro-ungar – a cauzat, în mod repetat, corpului de ofiţeri al armatei române probleme de loialitate şubredă sau contradictorie.1

Aceste programe de instruire presupuneau, în mod

11 Konstantin Rokossovski, numit mareşal şi ministru al Forţelor Armate ale Poloniei la ordinele lui Stalin, este probabil cel mai cunoscut caz de comandant militar impus de sovietici, deşi Rokossovski avea o anume ascendenţă poloneză. întrucât în România existau puţini cominternişti români disponibili, numărul ofiţerilor sovietici impuşi la conducerea organelor de securitate a statului a fost, probabil, cel mai ridicat. Dennis Deletant, Ceauşescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989> London, Hurst & Company, 1995, pp. 15-17; Cristian Troncotă, Istoria Securităţii regimului comunist din Romania, voi. I, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2003.

obişnuit, o perioadă de instrucţie efectivă într-una dintre academiile de studii militare ale ţăriigazdă, urmată de un an de serviciu militar în cadrul forţelor armate ale acesteia. Ca parte a ceremoniei de absolvire, ofiţerii astfel pregătiţi depuneau acelaşi jurământ de credinţă către ţara-gazdă pe care îl rosteau şi ofiţerii locali, servind apoi, înainte de a reveni acasă, ca ofiţeri ai armatei respective, nu ca reprezentanţi ai propriilor forţe armate.[12] Asupra tinerilor ofiţeri încadraţi în armata cu resurse limitate a unei ţări aflate în faza de început a dezvoltării sale economice şi instituţionale, această practică exercita o atracţie uriaşă, adesea copleşitoare. Ambiguitatea loialităţii astfel create era amplificată de tendinţa ofiţerilor tineri – toţi având un anumit statut social în ţara lor – de a reveni acasă cu soţii din ţara în care îşi făcuseră pregătirea, tendinţă exacerbată ulterior de obligaţiile de tip juridic sau fiduciar (achiziţii de proprietăţi imobiliare, credite etc.) asumate în ţara-gazdă.

Spre exemplu, în conformitate cu un studiu efectuat în 1908 de Statul Major al Armatei Române cu privire la rezultatele ofiţerilor de rang inferior pregătiţi în cadrul Armatei Imperiale Germane, această situaţie a dus la apariţia unei serii întregi de obstacole în calea creării unei „perspective unitare” în interiorul corpului de ofiţeri al Armatei Române:

Tinerii ofiţeri români care au fost în Germania s-au înstrăinat, la fel ca majoritatea cetăţenilor care au fost trimişi la studii în ţări străine la o vârstă prea tânără. Unii dintre ei păreau să nu mai ştie limba română, alţii s-au

12 Deşi existau ofiţeri trimişi pentru pregătire militară şi în Franţa, în cazul lor problemele nu erau atât de mari, deoarece francezii asigurau pregătire pentru ofiţerii de rang înalt, mai înaintaţi în vârstă, nu pentru cei tineri, mai uşor de influenţat.

întors cu monocluri şi cu obiceiuri copiate de la junkerii prusaci, în vreme ce mulţi alţii credeau că fac parte dintr-o nobilime la fel de veche ca aceea pe care o imitau, iar unii dintre ei şi-au adus chiar şi soţii germane.1

Situaţia cea mai gravă – schimbarea de loialitate în toiul unei crize naţionale – s-a manifestat în timpul Primului Război Mondial, când un colonel cu pregătire în Germania, dintr-o familie aristocratică românească, şi-a abandonat trupele aflate sub comanda sa, şi-a trădat ţara şi a încercat în mod activ să-şi instige colegii ofiţeri să treacă alături de el de partea Germaniei şi a Puterilor Centrale.[13] După ce s-a pregătit alături de Regimentul I prusac la Potsdam, viitorul rege al României, Carol al II-lea, a manifestat o simpatie mai mare pentru tabăra germană în cursul războiului, una dintre principalele lui priorităţi fiind aceea de a înlocui monarhia constituţională de inspiraţie franceză cu fascismul de tip german şi italian atunci când a preluat tronul, în 1930.[14] În cel de-al Doilea Război Mondial, un ofiţer român pregătit peste graniţă a dezertat pentru a prelua comanda unei divizii SS germane, iar altul, un fost ministru al Apărării şi şef de Stat Major în 1941 – 1942, a conspirat cu trupele SS germane şi cu organizaţia radicală Garda de Fier pentru răsturnarea de la putere a conducerii militare şi politice din România.[15]

Identităţi în confruntare, loialitatea împărţită

Loialitatea împărţită a constituit o altă problemă importantă pentru comuniştii români în această perioadă.

---

13 Radu R. Rosetti, Mărturisiri voi. I, Bucureşti, „Bucovina“ I.E. Torouţiu, 1940, pp. 145-146. Rosetti fusese şef al Statului Major român şi fondator al Inspectoratului General al Armatei.

14 Larry L. Watts, Incompatible Allies, Umeâ, Umeâ University (Sweden), 1998, pp. 97-106.

15 Op.cit. pp. 156-157.

Membrii Internaţionalei Comuniste (Comintern) fuseseră agenţi plătiţi ai Moscovei în intervalul 1919 – 1943, indiferent de originile lor naţionale sau de afilierile de partid, iar operaţiunile desfăşurate de ei în afara Uniunii Sovietice nu puteau fi distinse de cele de spionaj ale sovieticilor.1 De fapt, Cominternul îşi „permuta" frecvent membrii destinaţi operaţiunilor de informaţii sovietice, transferându-i, după dorinţă, pe listele diverselor servicii de informaţii[16][17], iar subordonarea a continuat atunci când membrii respectivi au preluat puterea ca lideri naţionali comunişti în ţările lor, după cel de-al Doilea Război Mondial.

Dilema loialităţii împărţite a fost una acută pentru comuniştii români, ca urmare a vechilor practici şi politici ale URSS cu privire la ţara lor, datând din vremea Primului Război Mondial. În 1920, Stalin cerea Cominternului: „România trebuie strivită!"[18] începând din 1924, Moscova a obligat toate partidele comuniste şi pe membrii lor din cadrul Cominternului – inclusiv pe cei români – să susţină şi să militeze activ pentru distrugerea statului român şi pentru împărţirea teritoriului său între URSS, Ungaria, Bulgaria şi Iugoslavia, ca un element al politicii oficiale.[19]

---

16 Vezi şi David McKnight, Espionage and the Roots of the Cold War: The Conspiratorial Heritage, London, Frank Cass, 2002, pp. 52, 61; Raymond W. Leonard, Secret Soldiers of the Revolution: Soviet Military Intelligence, 1918-1933, Westport CT, Greenwood Press, 1999, pp. 17-18, 43, 57, 60, 97, 141-142, 148.

17 Suvorov (1984), pp. 12, 18-19, 36.

18 Jonathan Haslam, Near and Distant Neighbors: A New History of Soviet Intelligence, Oxford, Oxford University Press, 2015, p. 9.

19 Vezi Ghiţă Ionescu, Communism in Rumania 1944-1962y Oxford, Oxford University Press, 1964, pp. 14, 24-25. Vezi şi discuţia din Larry L. Watts, Fereşte-mây Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România, Bucureşti, editura Rao, 2010, pp. 80-140, 158-161.

Cominternul nu şi-a reconsiderat această politică, n-a modificat-o şi n-a renunţat la ea până la dizolvarea sa oficială, în decembrie 1943.

Deloc surprinzător, obligaţia de a pune în practică distrugerea propriei patrii constituia o povară grea pe umerii comuniştilor de la Bucureşti, conferind partidului lor un caracter extrem de nepopular în rândul tuturor românilor – cu excepţia minorităţilor etnice.[20] Mai mult decât atât, din 1924 până în 1944, Moscova a impus ca lideri ai comunismului în România persoane care nu aveau nici măcar cetăţenie română (cu atât mai puţin etnici români), deoarece sovieticii nu aveau încredere că reprezentanţii comunismului din România acceptau programul Cominternului. Şi, într-adevăr, comuniştii români nu înţelegeau motivele unei asemenea tendinţe clare de distrugere a statului român, în loc să se urmărească doar răsturnarea conducerii sale „reacţionare” şi schimbarea sistemului social.1 Programul iniţiat de Comintern în 1924 a fost abandonat în cele din urmă, ca urmare a ceea ce s-a întâmplat în România – o lovitură de stat internă, care a instalat la putere o conducere locală, în aprilie 1944 – şi deoarece sovieticii şi-au reconsiderat ideile.

5

Complicând şi mai mult situaţia, de mai multe ori între anii 520—40 (şi, din nou, pentru scurt timp după revolta din Ungaria din 1956), la solicitatea Moscovei membrii de partid români au fost instruiţi să-şi schimbe afilierea de la Partidul Comunist Român la cel maghiar şi la cel sovietic. Concomitent, în conformitate cu practica uzuală, membrii români ai Cominternului au primit

20 Watts (2011), pp. 167-179.

cetăţenie sovietică, la fel ca ofiţerii comandanţi ai diviziilor formate din prizonieri de război – Divizia Tudor Vladimirescu şi Divizia Horia, Cloşca şi Crişan – care au revenit în România după încheierea războiului.[21] Aceste divizii au furnizat comisarii politici care mai întâi au asistat şi apoi au înlocuit, în 1947, peste 200 de comandanţi ai Armatei Regale a României (30 de generali, 49 de colonei, 65 de locotenent-colonei şi 61 de maiori).[22][23]

Exploatarea relaţiilor personale în scopuri clandestine

Deşi căsătoriile între membrii elitelor ca metodă de sudare a alianţelor şi de cimentare a relaţiilor politice datează din Antichitate, autorităţile de la Kremlin le-au folosit cu consecvenţă ca pe o modalitate de a exercita o influenţă clandestină şi un control ascuns asupra partenerilor nonsovietici. Moscova avea o veritabilă tradiţie în acest sens, dat fiind că serviciile de informaţii ţariste, prebolşevice, „se bazau substanţial pe agenţi de sex feminin, mai cu seamă în operaţiunile de peste hotare”.1 Relaţia personală de cuplu era rareori ţinta unei atenţii susţinute din partea oficialităţilor, fiind, din acest motiv, ideală pentru exercitarea unei astfel de influenţe clandestine. Iar când era combinată cu forme mai vizibile de îndoctrinare, incluse în programele de pregătire

21 Transcrierea discuţiilor dintre delegaţiile Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român şi Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez în Beijing, 3-10 martie 1964, ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 29/1964, filele 1-124 (de aici înainte: Discuţii I PMR-PCC (1964)). Vezi şi Document 8 în Budura (2008), pp. 147-151.

22 Florin Şperlea, De la armata regală la armata populară: Sovietizarea armatei

23r omâne (1948-1955), Bucureşti, Ziua, 2003, pp. 47-52, 64, 78-79, 267.

destinate ofiţerilor străini, cuprinzând aproape inevitabila încercare de recrutare avansată ori de spionajul sovietic ori de KGB, furnizarea unei iubite sau soţii sovietice amplifica substanţial influenţa pe care o putea exercita Moscova asupra respectivilor ofiţeri, mai cu seamă atunci când din relaţie se năştea şi un copil.

Căsătoriile aranjate erau folosite atât ca acoperire, cât şi ca modalitate de control. Pe de o parte, ofiţerii sovietici aflaţi la conducerea instituţiilor româneşti – marcaţi de româna lor stâlcită ori cu puternic accent rusesc – dobândeau nume tipic româneşti şi soţii „românce”. Pe de altă parte, femeile sovietice erau folosite pentru a-i controla în diverse moduri pe ofiţerii români. Unii dintre aceştia (atât din armată, cât şi din aparatul de securitate) care fuseseră instruiţi în URSS se întorceau acasă cu soţii sovietice. Alţii se căsătoreau cu fete din familii care lucraseră pentru Comintern şi astfel aveau cetăţenie sovietică. Iar alţii, căsătoriţi cu românce înainte de a pleca la instruire, legau relaţii amoroase cu femei sovietice în URSS, relaţii care îi făceau vulnerabili la manipulare şi şantaj.[24] În conformitate cu evaluările româneşti şi poloneze, soţiile sovietice ale elitelor militare şi politice revenite de la Moscova erau aproape invariabil ofiţeri sau agenţi ai serviciilor de informaţii sovietice.[25]

După toate aparenţele, serviciile de informaţii sovietice aveau chiar planuri de rezervă în eventualitatea unor provocări violente la adresa acestor femei: se

---

24 Vezi, de pildă, Rita T. Kronenbitter, „The Okhranas Female Agents“, Studies in Intelligence, voi. 92, nr. 2 (22 septembrie 1993): 25-42. Vezi şi fragmentul despre „Doamnele lui Lenin“ în Stephen Koch, „Lying for the Truth: Miinzenburg & the Comintern4, New Criterion, voi. 12 (noiembrie 1993).

25 Vezi, de pildă, Macierewicz (2007), p. 44.

foloseau de cetăţenia lor sovietică pentru a justifica o intervenţie mai agresivă. În conformitate cu documente ale KGB sustrase după prăbuşirea Uniunii Sovietice, înainte de invazia din 1968 Kremlinul intenţiona, ca plan secundar, să le execute pe soţiile sovietice ale liderilor politici şi militari ai Cehoslovaciei, pentru a folosi apoi „atacul la adresa unor cetăţeni sovietici” ca justificare pentru o intervenţie militară imediată.1 Posibilităţile de a contracara eforturile susţinute ale Moscovei de a

5 5

transfera loialitatea faţă de propria ţară către „centrul de conducere” sovietic erau limitate înainte de 1953. De fapt, contactele de acest tip ofereau privilegii şi avantaje în carieră. Dar aproape imediat după moartea lui Stalin, unele state est-europene au luat măsuri menite să-i îndepărteze pe comandanţii impuşi de Moscova şi să limiteze influenţa consilierilor sovietici în instituţiile militare şi de informaţii.

5 5 5

Iniţial, Bucureştiul a solicitat retragerea acelor consilieri în 1956, la un an după ce îi ceruse lui Hruşciov retragerea trupelor sovietice.2 Astfel a început o corespondenţă oficială cu Kremlinul, care s-a prelungit în următorii ani, chiar şi după ce forţele sovietice au părăsit România, în 1958.3 Astfel spus, Moscova accepta să-şi retragă consilierii, dar numai atunci când considera ea de cuviinţă şi din motive proprii, iar corespondenţa trebuia să reflecte acest demers ca fiind o iniţiativă sovietică. Bucureştiul şi-a intensificat eforturile în acest sens în perioada crizei de la Berlin, din 1961, după ce Moscova a pus în alertă forţele armate române transmiţându-şi instrucţiunile prin intermediul consilierilor sovietici către ofiţerii şcoliţi la Moscova şi aflaţi în poziţii de comandă la

înalt nivel.

În consecinţă, România a pus capăt practicii de a-şi trimite ofiţerii militari şi de informaţii la pregătire în URSS şi a început să restrângă oportunităţile de avansare în carieră pentru cei care trecuseră printr-o astfel de pregătire. Aceste măsuri nu au reuşit să rezolve însă problema, din cauza numărului mare de ofiţeri superiori pregătiţi în Uniunea Sovietică aflaţi deja în posturi de comandă. Vulnerabilitatea creată de această situaţie a devenit evidentă în timpul Crizei Rachetelor din Cuba, în 1962, când Moscova şi-a demonstrat încă o dată capacitatea de a pune în alertă armata română fără a se consulta cu autorităţile de la Bucureşti.4 Drept urmare.

1 Christopher Andrew şi Vasili Mitrokhin, The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGBy New York, Basic Books, 2001, p. 334.

2 Conform propriilor sale relatări, Hruşciov a fost înfuriat de această solicitare. Strobe Talbott, ed., *Khrushchev Remembers*, Boston, Little, Brown & Company, 1970, p. 514. Vezi, de pildă, Mihai Retegan, *In the Shadow of the Prague Spring*: *Romanian Foreign Policy and the Crisis în czechoslovakia*, 1968, Iaşi, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 18 – 20.

3 Această corespondenţă este redată în Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 255 – 257 şi 277 – 278.

4 Vezi această temă în capitolul 2 al lucrării de faţă.

20

România a trecut la epurarea forţelor sale armate, ţintindu-i în primul rând pe ofiţerii pregătiţi în URSS şi pe cei cu soţii sovietice.1

Ca parte integrantă a eforturilor sale de a reduce influenţa disimulată a sovieticilor, Bucureştiul a iniţiat, de asemenea, o campanie de de-rusificare în anii 1962 – 1963,

închizând principalele căi prin care Moscova penetrase structurile de putere ale României, prin pretinse contacte culturale.[26] În aprilie 1963, Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat în faţa biroului său politic că nu exista nicio justificare pentru a organiza reţele de spionaj „pe teritoriul ţărilor socialiste” şi că perpetuarea la Moscova a acestei practici arunca „o umbră asupra” relaţiilor româno-sovietice.[27] în mai 1963, România l-a informat oficial pe şeful KGB, Vladimir Semiceastnîi, că ultimii doi consilieri sovietici care lucrau în cadrul Ministerului de Interne „nu mai erau necesari şi că, în viitor, cooperarea dintre cele două ministere ale noastre se va face numai la nivel înalt”.[28]

Conducerea sovietică nu putea să-şi apere în mod deschis reţeaua de agenţi, dar s-a folosit din plin de cetăţenia soţiilor de provenienţă sovietică, în cadrul discuţiilor româno-sovietice din iulie 1964, când Nikolai

---

26 Jan Sejna, We Will Bury You, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 67. De exemplu, generalul Şerb a fost şantajat, cu iubita lui sovietică şi copilul lor ilegitim, să trădeze, la sfârşitul anilor ’60, planurile de apărare a României împotriva unei eventuale invazii conduse de sovietici. Generalul Militaru, care a trădat Moscovei secrete privind apărarea românească la sfârşitul anilor 70 şi care s-a autoimpus ca ministru al Apărării în perioada revoluţiei din 1989, era căsătorit cu o femeie dintr-o familie cu membri în Comintern. Ea îl însoţise în URSS într-un program de pregătire personală, în timp ce el era instruit la o instituţie aparent „militară“ din URSS, în anii ’50.

27 Transcript ofthe Meeting of the Political Bureau of the CC ofthe PMR of 3 April 1963 în Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989, voi. I, document CWIHP compilat de Mircea Munteanu pentru conferinţa internaţională „Romania and the Warsaw Pact“, 3-6 octombrie 2002, Bucureşti, România.

28 13 May 1963 protocol of meeting of the Political Bureau of the CC of the Romanian Workers Partyy ANIC, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 10/1963, filele 1-3; Hlihor şi Scurtu (2000), p. 280.

Podgornîi i-a mustrat, imprudent, pe români pentru „persecutarea capricioasă” a femeilor sovietice, Maurer a ripostat cu o ironie egală, declarând că „ar fi foarte bine dacă aşa ar sta situaţia”, fiindcă atunci „n-ar trebui decât să aşteptăm să ne mai vină vreo toană pentru ca problema să fie rezolvată”.[29]

Apoi, cu mai multă seriozitate, a explicat de ce situaţia soţiilor de origine sovietică şi aceea a copiilor rezultaţi din căsătoriile româno-sovietice era „mult mai complicată” atunci când se intersecta cu interesele de securitate naţională.

În general, bărbaţii care s-au căsătorit cu femei sovietice sunt persoane care au studiat în Uniunea Sovietică şi care au fost trimişi acolo pentru a-şi ridica nivelul profesional. La revenirea în ţară, ei ocupă funcţii cu un nivel de răspundere mai mic sau mai mare. În această situaţie, uneori sunt trimişi peste hotare, în unele cazuri cu caracter permanent. De exemplu, sunt trimişi în diplomaţie: bărbatul cu paşaport românesc, femeia cu paşaport sovietic. Astfel ia naştere – şi nu rareori – o situaţie oarecum delicată. Situaţia nu este

5 5 5 5

una care să poată fi trecută cu vederea în străinătate. Autorităţile (din ţara-gazdă) ştiu ce fel de paşaport au diplomaţii acreditaţi în ţara lor.

(...) Deci v-aş putea întreba: dumneavoastră aveţi cazuri de diplomaţi aflaţi la post peste graniţă în care soţul are paşaport sovietic, iar soţia, paşaport al unei alte ţări? 1

Cu privire la afirmaţiile că „noi am luat măsuri de a-i exclude din activitatea profesională pe aceşti tovarăşi”, Maurer a continuat:

---

29 Vezi şedinţa din 9 iulie 1964 în Discuţii II PMR-PCUS (1964).

Acest lucru este parţial adevărat, parţial fals; atât la noi, cât şi la dumneavoastră există anumite forme de muncă pentru care sunt angajaţi numai cetăţeni ai respectivei ţări. Dacă am avut pe aceste posturi femei cu altă cetăţenie decât română, le-am spus: veţi avea altă slujbă şi le-am dat altceva de muncă.[30][31]

Situaţia era şi mai problematică în privinţa cetăţeniei copiilor proveniţi din cupluri cu cetăţenie mixtă. Aşa cum a explicat Maurer mai departe:

Şi mai există un aspect. Ei au copii. Unii şi-au înregistrat copiii la birourile administraţiei de stat din România; unele femei sovietice măritate cu români s-au întors în URSS, au născut în URSS şi şi-au înregistrat copiii în URSS, spunând că vor ca şi copiii lor să aibă cetăţenie sovietică. Acest lucru a creat o serie de probleme. Copiii aceştia sunt, concomitent, şi copii ai unor cetăţeni români. În conformitate cu legile noastre, sunt cetăţeni români, dar, pentru că sunt născuţi în URSS, sunt înregistraţi acolo ca fiind cetăţeni sovietici, aşa că sunt simultan şi cetăţeni sovietici. Astfel, sunt persoane care au dublă cetăţenie. Ştiţi că această problemă a dublei cetăţenii este una dintre cele mai dificil de rezolvat în cadrul dreptului internaţional şi al relaţiilor interstatale.1

Acesta era un domeniu în care doritul transfer de loialitate de la Bucureşti la Moscova şi deci tentativa de legitimizare a influenţei sovietice în problemele interne ale României erau cele mai evidente. Iar autorităţile de la Bucureşti nu erau dispuse să le accepte. Era adevărat, recunoscuse Maurer, că guvernul concediase soţi/soţii români care solicitaseră cetăţenia sovietică pentru copiii

30 Ibid.
31 Ibid.

lor şi care deţinuseră „posturi de răspundere” în aparatul guvernamental şi de partid. Iar motivul era cât se poate de simplu:

Nu înţelegem de ce un român care are un copil doreşte cu atâta insistenţă ca acest copil să aibă cetăţenie sovietică în locul celei române. Când am întâlnit un astfel de român într-un post de răspundere, am spus: probabil eşti mai bine pregătit pentru altfel de muncă, decât pentru un post de înaltă răspundere. Poate că greşesc în acest caz. Poate că ideile mele sunt considerate înapoiate, retrograde. Dar nu pot accepta ca propriul meu copil să aibă altă cetăţenie decât mine, să fie altceva decât român. Aceasta este problema.[32][33]

Când Iuri Andropov a combătut poziţia României, a avut grijă să evite subiectul copiilor. Existau, de fapt, puţine motive – altele decât cele evidente – pentru a încerca un control de la Moscova asupra cetăţeniei copiilor. Andropov a adoptat o tactică diferită, pretinzând că românii erau în mod voit rău intenţionaţi şi că punctul de vedere sovietic era susţinut de dreptul internaţional:

Permiteţi-mi să spun câteva cuvinte despre cetăţenii sovietici din România. Cred că tovarăşii români n-au înţeles exact când tovarăşul Podgornîi a declarat că noi considerăm linia adoptată de autorităţile române faţă de femeile sovietice din România ca o manifestare a caracterului dumneavoastră capricios. Noi credem că nu este o chestiune care ţine de capricii. Noi credem că este o chestiune care ţine de atitudinea neprietenoasă faţă de Uniunea Sovietică manifestată recent în România.

---

32 Ibid.
33 Ibid.

Tovarăşul Maurer şi alţi tovarăşi au explicat aici mai multe dintre motivele pentru care guvernul român s-a simţit îndemnat să ia măsuri pentru ca ori cetăţenii sovietici să primească cetăţenie română, ori să fie concediaţi din posturile de răspundere pe care le deţineau. S-a făcut referire la faptul că, dacă femeile sovietice nu acceptă cetăţenia română, s-ar crea, din mai multe puncte de vedere, o serie de inconveniente de ordin legal pentru guvernul Republicii Populare România în legătură cu soţii lor trimişi în serviciul diplomatic peste graniţă şi s-ar complica problema cetăţeniei pentru copiii lor.

Şi noi considerăm că aceste probleme sunt importante, numai că suntem uimiţi de faptul că ele trebuie rezolvate prin presiuni brutale, când există norme internaţionale unanim recunoscute, în cadrul cărora ele pot fi soluţionate fără complicaţii. Dreptul femeilor de a-şi păstra cetăţenia este un principiu democratic internaţional recunoscut. Acesta este înscris deopotrivă în dreptul sovietic şi în cel românesc. Ambele noastre ţări au semnat convenţia din 29 ianuarie 1957 cu privire la cetăţenia femeilor, iar această convenţie le statuează drepturile. Mi se pare că legile RPR şi obligaţiile pe care RPR şi le-a asumat faţă de URSS prin semnarea acestei convenţii, şi invers, permit rezolvarea problemei cetăţeniei femeilor sovietice care trăiesc în România fără adoptarea unor măsuri administrative.[34]

Andropov se referea la *Convenţia asupra Naţionalităţii Femeilor Căsătorite*, adoptată de Adunarea Generală a ONU pe 29 ianuarie 1957, semnată pe 20 februarie 1957 şi intrată în vigoare pe 11 august 1958. În cele trei articole principale ale sale, convenţia prevedea că

34 Discuţii II PMR-PCUS (1964).

(1) nici căsătoria şi nici divorţul nu duc în mod automat la schimbarea naţionalităţii; (2) schimbarea naţionalităţii soţului nu afectează în mod automat naţionalitatea soţiei; şi (3) soţia provenită dintr-o ţară străină poate primi naţionalitatea soţului prin aplicarea unor proceduri de naturalizare speciale privilegiate şi, de asemenea, poate primi naţionalitatea soţului cu anumite restricţii determinate de motive de securitate naţională.1 Convenţia din 1957 nu prevedea nimic cu privire la chestiunea copiilor. Sugestiv este faptul că Andropov n-a făcut referire la un alt act, mai direct aplicabil şi mai recent adoptat, *Convenţia asupra Reducerii Numărului de Cazuri de Naţionalitate Multiplă şi asupra Obligaţiilor Militare în Cazurile de Naţionalitate Multiplă*, din 1963, care aborda multe dintre chestiunile ridicate de România în discuţiile bilaterale.[35] În orice caz, românii au perceput argumentul lui Andropov ca pe o tactică de amânare şi au acţionat în consecinţă.

Reţeaua „inexistentă" de agenţi a Moscovei

În cadrul vizitei lui Hruşciov la Bucureşti, în iunie 1963, autorităţile române au mers şi mai departe, trecând de pe terenul relaţiilor bilaterale pe cel al discuţiilor multilaterale, şi făcând recomandarea ca liderul sovietic să desfiinţeze toate reţelele de spioni pe care Kremlinul le deţinea pe teritoriile ţărilor „socialiste surori", după ce, aparent, obţinuseră din partea lui Hruşciov recunoaşterea indirectă a faptului că Moscova opera cu asemenea reţele.[36] Oficialii români i se plânseseră şi înainte lui

35 Articolele 1, 2 şi 3 din Convenţia asupra Naţionalităţii Femeilor Căsătorite, New York, ONU, 20 februarie 1957, http://www.un.org.ua/images/Convention_on_the_ Nationality_of_Married_Women_eng 1 .pdf.

36 Vezi şedinţa din 9 iulie 1964, în Transcrierea discuţiilor între

Hruşciov cu privire la anumite tentative făţişe de recrutare. Cu un an înainte, spre exemplu, în 1962, românii protestaseră după ce KGB „încercase să-l recruteze pe ataşatul nostru militar” la Moscova, şi reclamaseră că reprezentantul armatei române în cadrul Comandamentului Unificat a Pactului de la Varşovia, de la Moscova, descoperise „microfoane în apartamentul său”, pe care „le-a înmânat” apoi oficialilor KGB, după ce a raportat incidentul superiorilor săi.1 Hruşciov a replicat că fenomenul era unul „firesc”, în care „informatorii apar de la sine” ori de câte ori „bunele relaţii sunt compromise”, şi că situaţia nu era rezultatul „vreunui agent de-al nostru în ţările socialiste”.[37] În scurt timp, aceasta a devenit explicaţia la care recurgeau sovieticii.

Deja în august 1963, chestiunile ţinând de spionajul sovietic pe teritoriul său şi de cetăţenia sovietică deveniseră elemente centrale ale relaţiilor româno-sovietice, Bucureştiul trecând la acţiuni directe pentru a închide reţelele GRU şi KGB. Aşa cum îşi amintea ulterior şeful Legaţiei americane, „românii pregătiţi la Moscova, pe care ruşii îi plasaseră în poziţii-cheie în aparatul intern de securitate după război, au fost rapid înlăturaţi”, aşa cum au fost şi „elementele NKVD pregătite de ruşi, care, în unele cazuri, erau cetăţeni ruşi plasaţi în aparatul intern de securitate, pe care românii începuseră acum să-l

---

delegaţiile CC al PMR şi CC al PCUS la Moscova, iulie 1964, ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 35/1964, voi. II, filele 1-237 (de aici încolo: Discuţii II PMR-PCUS (1964)); întrunire BP al PMR (1963); Discuţii I PMR-PCC (1964); şi Notă despre chestiunile pregătite de partea română pentru discuţiile de la Moscova. Bucureşti, 6 iulie 1964, ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 36/1964, filele 9-13 (de aici înainte: Lista de probleme ale românilor cu sovieticii (1964)).
25

37 Discuţii II PMR-PCUS (1964).

«românizeze».[38]

Primul pas fusese deja făcut cu un an în urmă, în 1962, când Gheorghiu-Dej autorizase înfiinţarea unui foarte secret „Birou al Ţărilor Socialiste” în cadrul secţiei de contrainformaţii a Securităţii de Stat din România. Până în 1963, biroul identificase 149 de persoane ca „agenţi sovietici infiltraţi în România”.[39] Nicolae Ceauşescu a fost desemnat să

5 5

conducă această campanie, aşa cum reiese din expunerea sa pe această temă în faţa Biroului Politic, din august 1963:

Am analizat modul în care au fost şi continuă să fie organizate reţelele sovietice de agenţi de informaţii şi felul în care operează ele. Discuţiile mele cu unii dintre cei implicaţi arată că ei continuă chiar şi acum să recruteze reţele de agenţi pentru serviciul sovietic de spionaj. Continuă să recruteze cetăţeni români în reţelele sovietice de agenţi pentru a-i folosi atât în această ţară, cât şi peste graniţă (...)

Am strâns date despre unii dintre aceşti oameni, care stau mărturie că ei au operat în aceste reţele de agenţi, mai ales în cazul celor care au făcut parte din Divizia Tudor Vladimirescu. Cei mai mulţi dintre ei recunosc că au fost recrutaţi şi că au lucrat în reţelele

5 J 5 J

---

38 William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 19 martie 1971, partea a II-a, John F. Kennedy Library Oral History Program, Courtesy of John F. Kennedy Presidential Library and Museum.

39 Cristian Troncotă, Duplicitarii: O istorie a Serviciilor de Informaţii şi Securitate ale regimului comunist din România 1965-1989, Bucureşti, editura Elion, 2004, pp. 19-20.

sovietice de agenţi.1

Foarte probabil, referindu-se la propria experienţă de la începutul anilor ’50, când el însuşi fusese la pregătire „militară” în URSS timp de câteva luni, după care se întorsese în România cu gradul de general, Ceauşescu a subliniat că „acei care au fost trimişi să studieze în URSS” au fost ţinta predilectă a recrutorilor sovietici şi că necesitau acum o evaluare din partea autorităţilor de partid din România.[40] În continuare, a explicat că ofiţerii sovietici care fuseseră infiltraţi în România în perioada războiului şi care continuau să opereze formau structura de bază a reţelelor de spionaj. Aşa cum a declarat Ceauşescu în faţa Biroului Politic, exista „o reţea la nivelul Comitetului Central” şi câte una în fiecare dintre „localităţile în care fuseseră desfăşurate trupe sovietice” (Transilvania, Moldova şi zona Dobrogei), care operau fără întrerupere încă de după război.[41]

Ceauşescu i-a indicat pe „Pintilie, Nicolau (şi) Gavrilovici” ca fiind capi ai diverselor reţele sovietice de agenţi din România. Gheorghe Pintilie era numele sub care era cunoscut ofiţerul NKVD/MVD Pantelei Bondarenko, fost şef al Securităţii din România (Direcţia Generală de Securitate a Poporului – DGSP) în 1948. Sergiu Nicolau era numele sub care era cunoscut fostul ofiţer OGPU Serghei Nikonov, primul şef al Serviciului de Informaţii Externe Române (care pe atunci purta încă numele din timpul războiului, SSI), în perioada 1948 – 1951, şi apoi şef al spionajului militar din România, între 1954 şi 1960. Mihail Gavrilovici era un ofiţer MGB/KGB plasat ca şef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej în 1948. Experienţa şi contactele pe

---

40 întrunirea BP al PMR (1963).

41 Op.cit., p. 20.

care le aveau aceşti oameni le confereau un acces foarte larg la cele mai bine păzite secrete ale ţării.

Mai mult decât atât, a subliniat Ceauşescu, consilierii sovietici „au organizat activităţi de spionaj pe tot timpul cât s-au aflat aici”.1 Cel mai cunoscut dintre aceştia era şeful echipei de consilieri pe probleme de informaţii, generalul Aleksandr Saharovski. La întoarcerea la Moscova, generalul Saharovski devenise şeful cu cele mai lungi state de serviciu al Primului Directorat responsabil cu informaţiile externe. Aşa cum a conchis Ceauşescu:

Este evident că sovieticii nu doar că au avut reţele de informaţii aici, dar încă operează cu ele. Toţi (agenţii) care au susţinut că au lucrat doar până în 1949 – 1953 au declarat şi că li s-a spus să-şi păstreze contactele cu (ofiţerul KGB Gheorghe) Pintilie chiar şi după întreruperea activităţii. Se pare că aceasta fusese o etapă în ideea de a-i face „acoperiţi”. Le-am explicat acestor oameni că trebuie să se subordoneze partidului şi că nu vom accepta ca aceste reţele de agenţi să-şi continue existenţa în niciun fel şi sub nicio formă.[42][43]

La baza nemulţumirii Bucureştiului se afla pretenţia ieşită din comun a sovieticilor ca românii să le fie loiali alături de inechitatea acestei pretenţii. Aşa cum le explica Gheorghiu-Dej liderilor de partid români:

Reţelele de spionaj în interiorul partidului, într-un stat socialist, sunt menţinute doar atunci când consideri că deţii o poziţie de supremaţie şi că celălalt este un subordonat în care nu poţi avea încredere. (…) Acest lucru nu este doar o încălcare a suveranităţii. El sugerează ceva

42 Ibid.

43 întrunirea BP al PMR (1963).

mult mai dificil de acceptat, relaţia dintre stăpân şi sclav.[44]

Gheorghiu-Dej i-a propus lui Hruşciov ca Moscova să sisteze toate operaţiunile de spionaj sovietice, nu doar în România, ci în întreaga comunitate a ţărilor socialiste. Aşa cum declara el în faţa Biroului Politic:

5 5 5

Am ridicat problema ca ei să nu mai aibă reţele de agenţi în nicio ţară socialistă. Ca să pună capac la toate, asta l-a determinat pe

Hruşciov să ne spună că suntem „nişte ticăloşi”, chiar înainte de a enumera toate punctele de divergenţă dintre noi şi sovietici. N-ar trebui să vă faceţi iluzii cu privire la faptul că suntem supravegheaţi în orice ţară socialistă ne-am duce. Când i-am spus asta, Hruşciov a încercat să justifice existenţa acestor reţele de agenţi, susţinând că oamenii erau îngrijoraţi de ceea ce se petrecea în relaţiile dintre România şi Uniunea Sovietică, (dar) de fapt ei au adoptat această politică de recrutare cu mult timp înainte şi au continuat-o fără întrerupere.1

În mod evident, autorităţile sovietice n-au fost dispuse să abordeze acest subiect şi eventuala recunoaştere pe care românii credeau că au obţinut-o din partea lui Hruşciov în iunie 1963 reflecta, fără îndoială, o scăpare a acestuia, nicidecum o deschidere mai mare din partea sovieticilor. Deosebirea considerabilă dintre cele două perspective a devenit şi mai marcantă pe măsură ce Bucureştiul a încercat să elimine reţelele de spionaj sovietice, să rezolve problema loialităţilor împărţite şi să pună relaţiile cu Moscova pe o bază nouă. Moscova însă era mult mai interesată în contracararea campaniei de derusificare, astfel încât să salveze ceea ce mai putea salva

---

44 Ibid.

din influenţa sa, aflată în scădere rapidă după îndepărtarea directorilor economici sovietici, a trupelor, a consilierilor şi a instituţiilor „culturale” sovietice, şi, totodată, să-şi păstreze şi să-şi extindă reţelele secrete.[45] De fapt, ceea ce dorea Moscova era *status quo ante*.

Problemele corelate ale cetăţeniei, loialităţii şi spionajului au revenit în actualitate, în termeni expliciţi, în martie 1964, în timp ce partidul de la Bucureşti pregătea ceea ce avea să devină cunoscut ca „declaraţia sa de independenţă”. În conformitate cu Nikolai Podgornîi, sovieticii au considerat drept jignitoare declaraţia făcută de şeful aparatului de securitate din România, anume că „trebuie să avem o poziţie foarte clară în privinţa problemei cetăţenilor sovietici, fiindcă există mulţi în rândul lor angajaţi în activităţi de spionaj (ostil).”[46]

Prim-secretarul Gheorghiu-Dej i-a prezentat ambasadorului chinez, în luna iunie a aceluiaşi an, poziţia României:

Tovarăşul Hruşciov are încredere în noi, dar, cu toate acestea, doreşte să aibă oameni proprii în ţara noastră şi în partidul nostru. Are un personal numeros, care se ocupă de acest lucru, şi, în plus, încearcă să recruteze personal militar, civil etc, care să lucreze pentru ei.

La Moscova, diplomaţii noştri sunt urmăriţi la fel ca imperialiştii, iar ei au instalat dispozitive de ascultare în locuinţa reprezentantului nostru militar în cadrul Pactului de la Varşovia. Toate acestea sunt

5

făcute în numele internaţionalismului proletar! (...)

Noi nu avem oameni angajaţi în activitatea de

45 Ibid.

46 Vezi şedinţa din 7 iulie 1964 în ibid.

informaţii în niciuna dintre ţările socialiste. Spre deosebire de noi, ei au reţele de informaţii care operează în ţara noastră. Din această cauză ne-am simţit obligaţi să redactăm un material special, menit să sporească vigilenţa în partid şi în rândurile populaţiei. (...) Ei ne consideră un aliat nesigur şi capricios fiindcă noi ne exprimăm părerea şi nu înghiţim toate opiniile lor.1

Problema este discutată deschis

În lipsa unei relaxări previzibile şi cu Moscova pregătindu-se aparent să exercite presiuni militare – un alt batalion sovietic fusese desfăşurat în apropiere de graniţă în RSS Moldovenească la sfârşitul lunii mai şi, în plus, sovieticii îşi măriseră efectivele, de la doi soldaţi şi jumătate pe kilometru la unsprezece soldaţi pe kilometru de-a lungul întregii frontiere sovieto-române – la sfârşitul lui iunie Bucureştiul a solicitat „întâlniri la nivel înalt pentru a se analiza divergenţele care au apărut între cele două părţi”.[47] Moscova a răspuns în mod favorabil la începutul lui iulie 1964.[48]

În acest scop, românii au pregătit o listă cu cele mai stringente probleme din relaţiile româno-sovietice, grupate în şase categorii, cu şaisprezece puncte principale.1 Al treilea element de la primul punct, „Probleme în relaţiile dintre Partidul Muncitoresc Român şi Partidul Comunist al Uniunii Sovietice şi dintre Republica Populară Română

47 Notă privitoare la discuţiile dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR, preşedintele Consiliului de Miniştri al RPR, şi Liu Fang, ambasadorul RP Chineze la Bucureşti, referitoare la relaţiile bilaterale şi la conflictul ideologic sovieto- chinez, Snagov, 5 iunie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe - China, Dosar 5/1964, filele 28-53 (de aici înainte: Discuţii Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964)).

48 Scrisoarea de răspuns a CC al PCUS către CC al PMR, 2 iulie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 36/1964, filele 5-6 (de aici înainte: Răspunsul PCUS către PMR (1964)).

(RPR) şi URSS”, era „Reţelele de spionaj – organizarea şi menţinerea reţelelor de informaţii pe teritoriul RPR”.[49] Principalele puncte susţinute de români cu privire la reţelele sovietice de agenţi au fost următoarele:

Erau justificate înainte ca puterea să fie preluată în totalitate, iar noi le-am susţinut;

După preluarea completă a puterii nu au mai avut nicio justificare;

Discuţiile pe această problemă între delegaţiile CC al PMR şi CC al PCUS în iunie 1963;

Noi nu avem activităţi de spionaj în ţările socialiste;

De ce să avem încredere în asemenea surse de informare – lipsa de încredere în partid şi în guvern;

Noi considerăm că încetarea imediată a acestor activităţi este o

necesitate imperioasă;

În viitor vom lua măsuri, în conformitate cu legile RPR, împotriva celor angrenaţi în asemenea activităţi.[50]

Dacă speraseră la un dialog sincer pe această temă, românii au fost serios dezamăgiţi. Când prim-ministrul român a ridicat problema reţelelor sovietice de agenţi secreţi care operau în ţara sa, la începutul discuţiilor întinse pe durata unei săptămâni, delegaţia sovietică s-a prefăcut siderată de această idee:

Tov. Leseciko1: Cum? Pretindeti că noi, sovieticii, menţinem reţele de agenţi în România?

Tov. Maurer: Da, afirmăm acest lucru acum, în faţa dumneavoastră, şi n-o facem pentru prima dată. Am afirmat acelaşi lucru în cadrul discuţiilor pe care le-am

---

49 Lista de probleme ale românilor cu sovieticii (1964).

50 Lista de probleme ale românilor cu sovieticii (1964).

avut la Bucureşti cu tovarăşul Hruşciov, şi la care aţi participat şi dumneavoastră (adresându-se tovarăşului Podgornîi).

Tov. Podgornîi: Această problemă nu a fost ridicată atunci; noi nu avem reţele de agenţi în România.

Tov. Kosîghin[51][52]: Nici eu n-am auzit despre aşa ceva.

Tov. Răutu: La întâlnirea la care au participat tovarăşul Podgornîi, tovarăşul Kosîghin şi tovarăşul Andropov, tovarăşul Ceauşescu a ridicat această problemă.

Tov. Podgornîi: Noi n-am avut niciodată o reţea de agenţi în România şi chiar dacă 20 de Ceauşescu ar afirma că am avut, noi tot n-am fi de acord (că am avut).

Tov. Maurer: Avem aici transcrierea discuţiilor de la Bucureşti (din 24 – 25 iunie 1963). Această transcriere atestă că problema a fost ridicată şi că nu a fost ridicată tangenţial, în cursul altor discuţii, ci ca un punct special al discuţiilor.[53]

Nu pentru prima dată, dezbaterea sovieto-română a degenerat, căpătând accente absurde. Exemplele concrete aduse de partea română au fost respinse, iar descrierea nemijlocită a reţelelor sovietice de spionaj, făcută de viceprim-ministrul Emil Bodnăraş, cel care le gestionase în numele Moscovei în timpul războiului şi la începutul perioadei postbelice, a fost, de asemenea, ignorată.

---

51 Mihail Avksentievici Leseciko era la acea dată vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS şi reprezentantul sovieticilor în CAER (1962-1980).

52 Aleksei Nikolaevici Kosîghin era la acea dată prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS. După înlăturarea lui Hruşciov, în octombrie 1964, a devenit preşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS (1964-1980).

53 Vezi şedinţa din 9 iulie 1964 în Discuţii II PMR-PCUS (1964).

Delegaţia sovietică s-a cramponat de linia dictată de partid, negând cu obstinaţie chiar şi simpla posibilitate a existenţei unor asemenea reţele.

3

La fel de inutile au fost şi eforturile de menajare a sensibilităţilor sovietice, concretizate în faptul că acţiunile acestor reţele au fost puse pe seama unor elemente rebele din România şi din URSS – a unor „persoane care n-au schimbat încă direcţia” şi „care nu s-au dezbărat de obiceiurile proaste din vremurile trecute, împotriva cărora ştim că luptaţi”.1 Bodnăraş n-a avut mai mult succes nici atunci când a susţinut că aceste practici creau vulnerabilităţi operaţionale faţă de „principalul inamic” al Moscovei:

Dorim să vă anunţăm, tovarăşi, că am avertizat organele noastre de partid cu privire la pericolele acestei activităţi de informaţii. Nu putem tolera asemenea agenţi informatori, nici chiar atunci când ei lucrează pentru o firmă economică din Uniunea Sovietică sau pentru (asociaţiile de) prietenie cu alte state socialiste. Dacă permitem funcţionarea unor asemenea mijloace de informaţii, vom deschide calea spionajului american şi englezesc, care se va putea infiltra sub acoperirea unor firme de afaceri. (...) Cu privire la spionii de profesie sau ocazionali, am decis să luăm măsuri împotriva lor, fiindcă ei sunt cei mai periculoşi agenţi care alimentează ostilitatea dintre noi.[54][55]

Podgornîi a respins în mod „oficial şi categoric” toate afirmaţiile conform cărora „URSS conduce vreo activitate

54 Ibid.
55 Ibid.

de informaţii în România”.[56] În conformitate cu spusele sale, după consultarea cu Comitetul pentru Securitatea Statului Sovietic (KGB), delegaţia sa primise…

…deplina asigurare pentru a respinge categoric afirmaţiile dumneavoastră cu privire la activitatea de informaţii împotriva RPR şi a cetăţenilor ei, oriunde ar fi ei şi prin orice mijloace. (…) Afirmăm că acest lucru nu s-a întâmplat niciodată şi că organele noastre de informaţii nu au nicio legătură cu asemenea activităţi.[57]

Podgornîi a continuat să respingă argumentele prim-ministrului şi ale adjunctului său ca fiind „tendenţioase” şi a sugerat că amândoi încercau doar să „ascundă atitudinea antisovietică manifestată la întâlnirile de partid de după Plenara din aprilie”. Totodată, a atras atenţia asupra afluxului de „ştiri şi zvonuri referitoare la scăderea interesului tovarăşilor români pentru Pactul de la Varşovia” şi la afirmaţiile că „România îşi poate asigura propria securitate şi că n-ar trebui să facă parte din acest pact”.1 Apoi a încheiat pretinzând că „problema aşa-numitelor reţele sovietice de agenţi în România” era de acum „suficient şi pe deplin clarificată” pentru toate părţile implicate – „nu există acum şi nici n-ar putea exista agenţi de-ai noştri, de orice fel”.[58][59]

5 *7*

Confruntarea, clandestină devine certă în ceea ce se poate să fi fost unul dintre ultimele prilejuri de îmbunătăţire a relaţiilor româno-sovietice în perioada Războiului Rece, pe 17 iulie 1964 Hruşciov a confirmat

---

56 Ibid

57 Ibid.

58 Ibid.

59 Ibid.

această negare ca fiind politica oficială a sovieticilor. După ce a învinovăţit exclusiv România pentru răcirea relaţiilor dintre cele două ţări, el a admonestat delegaţia română din cauza poziţiei pe care aceasta o adoptase:

Am citit astăzi buletinul TASS şi materialul serviciilor de informaţii externe. Ambasadorii străini discută despre faptul că în România are loc o epurare a persoanelor căsătorite cu cetăţeni sovietici; că acestea îşi pierd poziţiile. Faptul vorbeşte de la sine şi nu sugerează prietenie.

Se spune că legea nu le permite celor căsătoriţi cu femei de alte naţionalităţi (cetăţenii) să deţină posturi de răspundere în aparatul de stat. Această lege a existat şi înainte, dar ei sunt concediaţi acum. Prin urmare, nu este o chestiune juridică, ci una care ţine de relaţiile stabilite acum. (...) Şi apoi, în privinţa spionilor ruşi. Trebuie să vă spun că asta miroase a stalinism. În afară de afectarea negativă (a relaţiilor dintre noi), nu poate aduce nimic altceva. Niciunul dintre spionii noştri nu se află acolo (în România). Asta este o prostie.1

Hruşciov a sugerat apoi exact contrariul când a afirmat că românii nu puteau manifesta atitudini sau intenţii ascunse faţă de URSS fără ştirea Moscovei, şi că o chestiune, cu cât este mai delicată, cu atât mai rapid va fi descoperită de Kremlin:

Haideţi să stabilim o regulă. Nu există secrete în această lume. (Dacă) o persoană într-un post de răspundere din România afirmă în faţa cuiva, în mod confidenţial, ceva despre relaţiile dintre URSS şi Republica Populară Română, noi vom avea documentele referitoare la ceea ce s-a spus în discuţia aceea. (...) Astfel, practic nu există secrete pe care noi să nu le descoperim. (...) Cele mai secrete lucruri ajung cel mai rapid la cunoştinţa

(noastră).[60][61]

Reacţiile românilor au fost previzibile. Printr-o mişcare sesizată de ceilalţi membri ai Blocului, conducerea comunistă a tării le-a ordonat ofiţerilor militari ori să divorţeze de soţiile lor sovietice şi „să le trimită înapoi în URSS, ori să demisioneze din armată”.[62] Există unele dubii că această ultimă instrucţiune a fost aplicată la nivel universal atât în cadrul forţelor armate, cât şi al aparatului securităţii de stat (care, conform Constituţiei comuniste, era inclus, în mod oficial, în „forţele armate”).[63] Cum prevederea le viza iniţial pe soţiile originare din URSS, este posibil să nu fi fost destinată sau aplicată cu rigurozitate soţiilor născute în România, dar care aveau şi cetăţenie sovietică (şi chiar mai puţin femeilor originare din România care deţineau funcţii de nivel superior în partid, având şi paşaport sovietic).1

Referitor la colaborarea româno-sovietică în domeniul informaţiilor, „ruptura” la care se referise

---

60 Notă referitoare la întâlnirea delegaţiei române cu prim-secretarul CC al PCUS Nikita Hruşciov, Moscova, 17 iulie 1964, ANR; Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 36/1964, filele 190-211 (de aici înainte: întâlnire cu Hruşciov (1964)).

61 Ibid.

62 Sejna (1982), p. 67. Aşa cum nota fostul şef de Stat Major cehoslovac, Kremlinul „sigur că nu le permite femeilor să-şi schimbe naţionalitatea“.

63 De exemplu, generalul Ştefan Kostyal pretindea că a fost silit să părăsească armata din cauza soţiei lui sovietice abia în 1970. Pe de altă parte, soţia generalului Ion Ioniţă (ministru al Apărării între 1966 şi 1976) provenea dintr-o familie din cadrul Comintemului, dar era născută în România. Dennis Deletant, Ceauşescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989, London, Hurst & Company, 1995, pp. 88, 343-344.

Podgornîi devenise acum permanentă.[64] Măsurile adoptate de Bucureşti cu privire la agenţii sovietici cu cetăţenie română includeau „consultări” la nivel individual în care le era explicată „noua situaţie” şi foştilor agenţi sovietici „clarificându-li-se” faptul că:

Trebuie să fie devotaţi partidului nostru, şi nu vreunui alt organ de informaţii care ameninţă să-i împuşte. Fiindcă şi noi putem face acelaşi lucru: „Acum vă vorbim calm şi cu frumosul, dar să vă ferească Dumnezeu să vă prindem! Dacă perseveraţi în a vă face datoria faţă de ei, atunci ne vom face şi noi datoria în faţa partidului, împotriva tuturor celor care comit vreo ilegalitate.”[65]

Aşa cum s-a plâns ulterior conducerea KGB în faţa omologilor din Stasi, „începând cu 1963 n-au mai existat ofiţeri de legătură ai celor două servicii secrete în România sau în URSS”, iar „schimburile de informaţii pe teme militare şi de politică externă” prin intermediul canalului oficial al Ambasadei române au fost „doar sporadice” şi „neînsemnate”.1 Reprezentativă pentru această evoluţie a fost crearea unei unităţi anti-KGB permanente („Biroul Ţărilor Socialiste”), care avea să-şi primească denumirea oficială (UM 0920/A) ca o componentă a aparatului securităţii de stat din România abia cinci ani mai târziu.

---

64 Dată fiind politica României în 1965, misterul care se cere explicat nu este motivul pentru care a fost îndepărtat generalul Kostyal, ci modul în care a reuşit să-şi păstreze un timp atât de îndelungat şi funcţia - fusese locţiitor al şefului Direcţiei Superioare Politice a Armatei şi soţia de origine sovietică. Protestul lui din 1970, cum că Ceauşescu se folosea de invadarea Cehoslovaciei ca „pretext pentru a-i îndepărta din fruntea armatei pe specialiştii pregătiţi în Uniunea Sovietică“ l-a scos în evidenţă ca agent prosovietic. Op.cit., p. 343. Ulterior, după revoluţia din decembrie 1989, Kostyal şi-a confirmat implicarea în conspiraţiile împotriva regimului.

65 întrunirea BP al PMR (1963).

Din acel moment, în luna mai a fiecărui an, conducerea de la Bucureşti a folosit tripla aniversare a independenţei României (mai 1877), sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial (mai 1945) şi fondarea Pactului de la Varşovia (mai 1955) pentru a denunţa în mod public eforturile continue ale Moscovei de a exploata loialităţile împărţite pentru a manipula sau chiar răsturna conducerile statelor comuniste. Tipic în acest sens a fost avertismentul lansat de Ceauşescu în mai 1966 „la adresa eforturilor depuse de comuniştii străini de a stabili contacte *sub roşa* cu grupări sau indivizi din partidul său”.[66][67]

Capitolul 2

Criza din Cuba: zorii unei politici

DE SECURITATE INDEPENDENTE (1962 – 1966)

România nu a jucat aproape niciun rol în Criza Rachetelor din Cuba. Şi totuşi, această criză a fost esenţială pentru reorientarea politicii sale de securitate şi a politicii externe. Astfel au avut loc transformări

---

66 Markus Wolf, Conversation with the Committee for State Security that took place between 3-6 April 1967 in Moscow, BStU, MfS, SdM 1432, S. 2, 8; Georg Herbstritt şi Stejărel Olani, Stasi şi Securitatea, Bucureşti, Humanitas, 2005, p. 94; şi „New Evidence on Soviet Intelligence: The KGB’s 1967 Annual Report“, cu comentarii de Raymond Garthoff şi Amy Knight, Cold War International History Project Bulletin, nr. 10 (martie 1998), pp. 215, 218.

67 Fritz Ermarth, Internationalism, Security, and Legitimacy: The Challenge to Soviet Interests in East Europe, 1964-1968, Memorandum RM-5909-PR, Santa Monica, RAND Corporation, martie 1969, p. 49. Vezi şi Scînteia, 7 mai 1967. După invadarea Cehoslovaciei, membrii NATO s-au reunit pentru a discuta despre posibilele operaţiuni militare şi secrete ale sovieticilor vizând răsturnarea de la putere a conducerii României. NATO and Allied Consultations on Czechoslovakia Crisis and Possible Soviet Removal of President Ceauşescu of Romania, 1968, Foreign and Commonwealth Office 28/57, Public Records Office, British National Archives.

semnificative ale caracterului Războiului Rece atât la nivel regional, cât şi global – aşa cum atestă, de exemplu, campania ulterioară a Bucureştiului pentru dezarmare nucleară şi în favoarea unor măsuri de sporire a încrederii în cadrul Pactului de la Varşovia, care i-au asigurat şi un rol central în reconsolidarea relaţiilor sino-americane şi în medierea egipteano-israeliană. Criza din Cuba a constituit, de fapt, un punct de cotitură, care a stabilit caracterul politicii independente a României pe întreaga perioadă ulterioară a Războiului Rece.1

Primele iniţiative de independenţă ale României au fost greşit înţelese şi în mare parte ignorate la Washington, în prima jumătate a anilor ’50 şi timp de încă aproximativ un deceniu după aceea. [68]Iniţial, au fost neglijate, trecute cu vederea sau asimilate în cadrul paradigmelor epocii, dominate de atitudini tendenţioase încă din anii ’40. Conform acestora, România era ţara „cel mai puţin capabilă” să conteste dominaţia sovietică.1 Abia în 1963 caracterul ostentativ al acestei poziţii de sfidare a reuşit să depăşească (deşi numai temporar) îndoielile serviciilor de informaţii americane.[69] Ţinând seama de

68 O versiune anterioară a acestui studiu, împreună cu zece documente însoţitoare, a apărut în Larry L. Watts, „Romanian Security Policy and The Cuban Missile Crisis“, Cold War International History Project (CWIHP) e-Dossier #38, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 17 aprilie 2013, https://www.wilsoncenter.org/publication/romania-security-policy-and-the-cuban-missile-crisis.

69 Vezi Intelligence Memorandum Nr. 248: Satellite Relations with the USSR and the West, 1 noiembrie 1949, CIA, pp. 14-15; National Intelligence Estimate (NIE-33): Soviet Control of the European Satellites and Their Economic and Military Contributions to Soviet Power, Through Mid-1953, 1 noiembrie 1951, pp. 1-11. Toate documentele CIA menţionate aici pot fi accesate online la CIA’s Freedom of Information Act Electronic Reading Room, la

ezitarea şi întârzierea cu care

j) 5

reorientarea politicii României a fost recunoscută în SUA – la un deceniu după primele sale manifestări – nu este deloc surprinzător faptul că schimbări şi mai importante, survenite după Criza Rachetelor din Cuba, în special în anul 1963, au trecut neobservate de serviciile de informaţii şi de comunitatea academică din SUA. De-a lungul a numai un an de la această criză, politica României a suferit o schimbare de intensitate tectonică, trecând de la simpla reafirmare a controlului la nivel naţional asupra politicilor şi instituţiilor la restrângerea forţei militare sovietice la nivel global şi regional deopotrivă. Aşa cum se observa la vremea respectivă într-un raport cu totul remarcabil al şefului Board of National Estimates din cadrul CIA, „argumentele" României erau „potenţial explozive" prin aceea că:

Se referă, în esenţă, nu la nivelul de control sovietic şi la gradul libertăţilor publice, ca în 1956. Dimpotrivă, scopul declarat al experimentului întreprins de români este eradicarea controlului sovietic.[70]

O relaţie agitata: 1954 – 1961

În răstimp de 48 de ore după moartea lui Stalin, pe 5 martie 1953, liderul român Gheorghe Gheorghiu-Dej a spus, în faţa Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, că toţi consilierii sovietici

---

https://www.cia.gov/library/readingroom/home. Vezi şi Foreign Relations of the United States, volume IV, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1956, p. 1230.

70 Abbot Smith, preşedinte, Board of National Estimates, Special Memorandum 6-68: The USSR and Eastern Europe, CIA Board of National Estimates in parteneriat cu Office of Current Intelligence, 21 martie 1968, p. 5, CIA.

care gestionau economia „trebuie să predea reprezentanţilor ţării noastre funcţiile pe care le-au deţinut până în acest moment”.1 Concomitent, a insistat în mod repetat la Moscova pentru închiderea societăţilor mixte româno-sovietice (SOVROM-uri), descriindu-le ca având scopuri pur exploatatoare şi „nefiind cu nimic mai bune” decât instituţiile capitaliste – o opinie deloc agreată la Kremlin, care i-a adus probleme serioase în 1947.[71] Aşa cum observa Hruşciov cu ironie, „pentru români, cuvântul «sovrom» e

O înjurătură”.[72] La mijlocul anului 1945, România a devenit primul membru al Blocului sovietic care şi-a „răscumpărat” SOVROM-urile. Deşi majoritatea au fost transferate românilor în 1955, Moscova a păstrat SOVROM-urile de extragere a ţiţeiului şi uraniului până în 1957.[73]

Deja la sfârşitul anului 1953, Gheorghiu-Dej manifestase deschidere către Occidentul extrem de sceptic, oferindu-se mai întâi să soluţioneze problemele rămase în suspensie cu SUA, apărute în principal în urma

---

71 ANR, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 20/1953, fila 2; Mihai Retegan, In the Sha- dow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968, Iaşi, Center for Romanian Studies, 2000, p. 18. Partidul Muncitoresc Român şi-a schimbat titulatura în Partidul Comunist Român în 1965.

72 Serghei Hruşciov, editor, Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953-1964, volume 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, p. 389

73 Sovieticii au renunţat la SOVROM-ul specializat în extragerea uraniului numai după ce românii au acceptat să continue să furnizeze tot uraniul către URSS în schimbul tehnologiei pentru producerea energiei nucleare, pe care însă Moscova n-a oferit-o. Bucureştiul a sistat unilateral acest aranjament oneros în 1963, când a optat pentru tehnologia americană în domeniu, în locul celei sovietice.

confiscării activelor companiilor petroliere americane în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, ofertă la care americanii nu au răspuns. Un an mai târziu a avut totuşi succes cu Marea Britanie.1 Gheorghiu-Dej a abordat lucrurile mai direct la manifestările prilejuite de ziua naţională a Iugoslaviei, în noiembrie 1955, la Bucureşti, unde „a subliniat în faţa ministrului plenipotenţiar american (Robert) Thayer necesitatea de a edifica relaţii culturale şi economice mai strânse între România şi Statele Unite” şi „a promis cooperarea României pentru eliminarea măsurilor punitive stabilite în trecut”.[74] Caracterul serios al mesajului a fost subliniat de faptul că la întâlnire au participat totodată prim-ministrul român de la data respectivă, un fost prim-ministru şi ministrul de Externe. De fapt, prim-ministrul încercase

O abordare similară cu o lună înainte.[75] Dar prejudecăţile din cadrul serviciilor de informaţii din SUA erau atât de adânc înrădăcinate, încât, atunci când nu erau ignorate complet, aceste eforturi de deschidere ale României au continuat să fie privite prin optica dogmelor acelor vremuri, lucru care a făcut ca Washingtonul să reacţioneze foarte lent.[76]

---

74 Vezi, de pildă, NARA, NND 862903, Box 1854, File: 411/6631/17-1554, p. 1; Joseph F. Harrington, „American-Romanian Relations, 1952-1965“, document prezentat la Conferinţa Asociaţiei Americane pentru Progresul Studiilor Slave, Chicago, 2 noiembrie 1989. Vezi şi Joseph F. Harrington şi Bruce J. Courtney, Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations, New York, Columbia University Press, 1990.

75 Telegram From the Legation in Romania to the Department of State, Bucharest, 20 noiembrie 1955, 9 a.m., Document 38 în FRUS, 1955-1957, volume XXV, Eastern Europe.

76 Vezi Intelligence Memorandum Nr. 248: Satellite Relations with the USSR and the West, 7 noiembrie 1949, CIA, pp. 14-15; National

Astfel, spre exemplu, atât rapoartele CIA, cât şi cele ale Departamentul de Stat au redus importanţa tensiunilor evidente dintre conducerea României şi ambasadorul sovietic la Bucureşti, generalul Epişev, care asistase la dialogul cu Thayer şi încercase, în mod repetat, să-l întrerupă. În aceste rapoarte, modul lipsit de consideraţie în care fusese tratat reprezentantul Moscovei era descris ca fiind unul „normal”. În conformitate cu CIA, deşi „eforturile ambasadorului sovietic Epişev de a întrerupe dialogul de două ore au fost ignorate de români” şi în ciuda faptului că această „aparentă lipsă de respect” faţă de Epişev „pare neobişnuită, situaţii similare au fost remarcate anterior de diplomaţii occidentali şi în legătură cu predecesorul său”.1 La momentul respectiv, serviciile de informaţii ale SUA considerau că Epişev era doar un „trepăduş al partidului”.

Prejudecăţile au fost în mod intenţionat exploatate – şi consolidate – de dezinformările sovietice bine plasate. De exemplu, la două luni după extraordinara sugestie făcută de Gheorghiu-Dej ministrului plenipotenţiar Thayer, legaţia americană la Bucureşti a primit informaţia că oferta românilor era, de fapt, parte a unui plan complex al sovieticilor de a submina Occidentul, România acţionând ca un cal troian al Moscovei.[77] Aşa cum declara ataşatul

---

Intelligence Estimate (NIE-33): Soviet Control of the European Satellites and Their Economic and Military Contributions to Soviet Power, Through Mid-1953, 7 noiembrie 1951, pp. 1-11. Vezi şi Foreign Relations of the United States, volume IV, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1956, p. 1230.

77 „Romanian Leader Promises Co-operation to Improve Relations with US“, Current Intelligence Bulletin, 4 decembrie 1955. Vezi şi Telegram From the Legaîion in Romania to the Department of State, Bucureşti, 1 decembrie 1955, 3 p.m., Document 40 în Foreign Relations of the United States, 1955-1957, volume XXV, Eastern Europe.

american, orice îmbunătăţire a reputaţiei sau a „prestigiului” României în Vest servea, de fapt, unor interese ostile Statelor Unite. Washingtonul nu a fost interesat de relaţii solide cu România decât la finalul deceniului.

Este demn de remarcat faptul că ambasadorul sovietic în chestiune, generalul Epişev, fusese, cu puţin înainte de numirea sa la Bucureşti, vicepreşedinte al aparatului securităţii de stat sovietice.[78] În plus, după o carieră în care nu a avut nici cea mai mică legătură cu diplomaţia, lui Epişev i-a fost atribuită în mare grabă cea mai înaltă poziţie diplomatică la Bucureşti, imediat după ce Gheorghiu-Dej solicitase prima dată, în august 1955, retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României. Această numire a fost atât de precipitată, încât predecesorul său în funcţie s-a văzut nevoit să se retragă înainte ca mandatul să i se fi încheiat.

Iar Epişev nu era o persoană care să poată fi ignorată fără ca acest lucru să aibă repercusiuni. Un fost şef al comitetului pentru armată şi serviciile de informaţii din partidul cehoslovac îl descria nu numai ca pe un individ „sinistru” şi „neînduplecat”, ci şi ca fiind „cel mai înfricoşător rus pe care l-am întâlnit vreodată”.1 Imediat după numirea sa în diplomaţie pe flancul sudic al Pactului de la Varşovia, Epişev a devenit, timp de două decenii, până la moartea sa în 1985, principala autoritate de supraveghere a loialităţii prosovietice a militarilor est-europeni.

Thayer a considerat informaţiile valoroase cu privire la presupusul rol al României în conspiraţia sovietică de subminare a Occidentului, primite pe neaşteptate, drept o

78 Epişev fusese adjunctul predecesorului său la conducerea KGB (MGB) în perioada 1950-1953.

reuşită a serviciilor de informaţii, recomandând Washingtonului să nu răspundă la oferta de deschidere venită de la Bucureşti şi să nu încheie niciun acord economic cu România pe întreaga durată a mandatului său în această ţară. După spusele lui Thayer, era o „naivitate” să crezi că România acţiona independent de Moscova, fiindcă „sovieticii exercită asupra României un control şi o dominaţie mult mai puternice decât ar putea părea la prima vedere”.[79] Prin urmare, el nu vedea „niciun motiv pentru care Statele Unite ar trebui să-i sprijine pe români în atingerea obiectivului lor de a prezenta această faţadă falsă” prin încheierea unor acorduri cu ei.[80] Opinia lui Thayer avea o influenţă puternică în comunitatea americană a serviciilor de informaţii, în primul rând deoarece atunci când Eisenhower îl numise în cadrul legaţiei, el venea mai degrabă de pe poziţia unui ofiţer de informaţii decât de pe cea a unui diplomat de carieră, dat fiind că anterior fusese şeful rezidentei CIA de la Paris.

5 5

Astfel, în evaluările serviciilor americane de informaţii, acţiunile României au fost subapreciate, punându-se la îndoială motivaţiile şi intenţiile acesteia. Spre exemplu, un raport *National Intelligence Estimate* din februarie 1958 preciza:

După revolta din Ungaria, regimul din România a făcut din unele puncte de vedere paşi mai mari decât ceilalţi sateliţi ai Moscovei în direcţia generală a reformelor post-staliniste. Pare, de exemplu, să depună eforturi considerabile de îmbunătăţire a condiţiilor de trai

---

79 Jan Sejna, We Will Bury You, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 42. Pentru o descriere mai puţin dură, care ilustrează, de asemenea, influenţa lui Epişev în România, vezi Verona (1992), pp. 135-137.

80 Ibid.

şi să intensifice schimburile comerciale cu Vestul. În plus, relaţiile

României cu Iugoslavia au fost mereu mai bune decât cele ale altor sateliţi sovietici, Bucureştiul reluându-şi campania de dezvoltare a relaţiilor cu SUA anterioară revoltei din Ungaria.1

În ciuda acestei recunoaşteri, acelaşi buletin *Estimate* confirma apoi dovezile aduse de alţi agenţi din regiune şi susţinea că:

Aceste evoluţii i-au determinat pe unii observatori optimişti din Polonia şi Ungaria să sugereze că România încearcă treptat, din proprie iniţiativă, să se îndrepte spre autonomie. Noi considerăm că factorii menţionaţi aici pot fi explicaţi mai degrabă în termeni diferiţi (...) anume că, dacă regimul din România doreşte să obţină o autonomie considerabil mai mare, acest lucru va fi realizat lent, cu precauţie şi sub controlul Moscovei.[81][82]

O schimbare substanţială de percepţie cu privire la comportamentul independent al României a devenit evidentă în cadrul Departamentului de Stat la sfârşitul anilor ’50, însă această opinie nu era unanim împărtăşită în interiorul Departamentului şi nici unanim acceptată în serviciile de informaţii.[83] În 1959, de exemplu,

---

81 Outlook for Stability in the Eastern European Satellites (NIE 12-58), 4 februarie 1958 (declasificat pe 22 septembrie 1993), pp. 6-7, CIA.

82 Ibid.

83 Biroul pentru Coordonarea Politicilor din cadrul Departamentului de Stat nota că, la sfârşitul anilor ’50, România părea cel mai potrivit candidat pentru dezvoltarea relaţiilor cu SUA şi a influenţei acestora în Europa de Est. Vezi, de exemplu, punctul 24 din Statement of US Policy Toward the Soviet-Dominated Nations in Eastern Europe, National Security Council Report (NSC 5811/1), Washington D.C., 24 mai 1958 în Foreign Relations of the United States (FRUS) 1958-1960, voi. X, part 1 Eastern Europe, Soviet Union and Cyprus.

Departamentul de Stat le-a cerut reprezentanţilor săi la Bucureşti să „depună toate eforturile pentru a păstra un contact strâns şi continuu cu guvernul român” la cel mai înalt nivel posibil „chiar şi atunci când situaţia este de aşa natură încât nu există chestiuni bilaterale imediate de discutat”.[84] Însă Washingtonul a început să se apropie de România abia la începutul lui 1962, odată cu sosirea la Bucureşti a lui William Crawford ca ministru plenipotenţiar al SUA.

Numit de preşedintele John F. Kennedy în decembrie 1961, Crawford condusese grupul de evaluare a relaţiilor sino-sovietice şi fusese directorul

Direcţiei de Studii şi Analiză în cadrul Departamentului de Stat american în perioada 1955 – 1961. Direcţia de Studii şi Analiză fusese un vast organism de analiză care, după plecarea lui Crawford se scindase, cea mai mare parte a sa fiind transferată către CIA, iar restul rămânând în cadrul Departamentului de Stat. Fiind, în momentul numirii sale la legaţia americană de la Bucureşti, unul dintre principalii experţi guvernamentali ai SUA în problemele ţărilor comuniste, Crawford deţinea întreaga competenţă care să-i permită să evalueze evoluţiile României în contextul larg al Blocului sovietic.1

Descriind consecinţele prejudecăţilor profund ancorate de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial şi din perioada stalinistă, Crawford observa că obstacolele cele mai mari în calea comunicării şi cooperării americano-române veneau nu din partea românilor, ci, dimpotrivă, din

84 Punctul 59 în Operations Plan for the Soviet-Dominated Nations in Eastern Europe, Operations Coordinating Board Report, Washington D.C„ 2 iulie 1959, FRUS 1958- 1960, voi. X, part I Eastern Europe, Soviet Union and Cyprus.

partea americanilor. Dacă ar fi să-i dăm crezare, Crawford îşi petrecea „cam două treimi” din timp încercând să convingă Departamentul de Stat „că lucrurile se schimbă cu adevărat”.[85][86]

Este foarte uşor pentru cei din Departament să-şi amintească situaţia dintr-o tară aşa cum era când au fost ei acolo, mai ales în cazul unei ţări comuniste, unde lucrurile se mişcă de obicei foarte încet şi e greu de crezut că se vor schimba substanţial. Dacă aţi fi lucrat în România, spre exemplu, la mijlocul anilor ’50, în climatul de îngheţ total al relaţiilor, v-ar fi extrem de dificil acum să vă imaginaţi că, într-adevăr, pot surveni schimbări considerabile.[87]

Ritmul lent al schimbărilor de după moartea lui Stalin şi mai cu seamă eşecul revoltei din Ungaria şi regresul comportamentului aparent independent al Poloniei după 1956 stârniseră în rândul liderilor occidentali un fel de indiferenţă generalizată. În consecinţă, sublinia Crawford, Washingtonului îi era acum mai dificil ca oricând să creadă că „românii manifestau cu adevărat acest tip de rezistenţă la presiunile sovietice şi că

---

85 Crawford a devenit ulterior, între anii 1965-1971, principalul consultant pe teme de relaţii internaţionale al şefului Comandamentului Suprem al Forţelor Aliate din Europa (SACEUR), generalul Lyman Leminitz.

86 William A. Crawford, interviu înregistrat luat de William W. Moss, 12 martie 1971, p. 12, John F. Kennedy Library Oral History.

87 Op.cit., pp. 15-16. Remarca lui Crawford privind „îngheţul“ de la mijlocul anilor ’50 reflecta, de asemenea, prejudecăţile care apăreau în analizele americane. în august 1955, Bucureştiul a solicitat retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României. în decembrie, Gheorghiu-Dej l-a abordat în mod public, în această chestiune, pe ministrul plenipotenţiar Thayer (abordări mai puţin cunoscute de opinia publică au avut loc în noiembrie 1954 şi în 1953).

încercau să-şi afirme independenţa”, şi, totodată, „că nu exista cineva care să tragă marionetele de sfori pentru un efect optic”.1

O perioadă dificilă şi surpriza Moscovei: 23 – 24 octombrie

Pe 8 octombrie 1962, principalii reprezentanţi ai conducerii române – secretarul general al partidului Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-ministrul (şi principalul arhitect al politicii externe a României) Ion Gheorghe Maurer, fostul prim-ministru Chivu Stoica, viceprim-ministrul (şi principalul arhitect al politicii militare şi de securitate) Emil Bodnăraş, alături de ministrul de Externe Corneliu Mănescu – au plecat într-o vizită de două săptămâni în Indonezia, Birmania şi India. Liderii români fuseseră nevoiţi să folosească în călătorii avioane şi echipaje sovietice încă de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, când URSS confiscase toate aeronavele României şi, totodată, le interzisese românilor să producă şi să achiziţioneze aparate de zbor, cu excepţia celor pe care Moscova le considera necesare pentru armata lor.[88][89]

---

88 Op.cit., p.12.

89 Prevederea interzicea, de fapt, construirea de avioane de concepţie germană, singurul tip pe care industria aeronautică din România îl producea la sfârşitul războiului, întreaga flotă aeriană civilă a României fusese confiscată ca „pradă de război“, la fel ca flota militară, şi ea în mare parte de concepţie germană. Vezi, de pildă, Tratatul de pace cu România, semnat pe 10 februarie 1947. Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949, volume 4, redactat sub coordonarea lui Charles I. Bevans LL.B., Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1969. România fusese redusă la statutul de duşman învins deoarece statutul său de cobeligerant fusese respins de URSS, în ciuda contribuţiei sale la cauza aliată cu 548 000 de militari (şi 169 000 de victime), în ultimele opt luni ale războiului. Acest element de dispută provocase disensiuni între comuniştii „locali“ şi autorităţile sovietice încă din 1944, rămânând o chestiune

Bucureştiul a decis să înceapă preparativele pentru a-şi pune la punct o flotă aeriană independentă după iulie 1957, când aeronava sovietică la bordul căreia se aflau liderii români – mai puţin Gheorghiu-Dej, care renunţase la zbor în ultimul moment – s-a prăbuşit la aterizarea pe aeroportul

Vnukovo din Moscova, accidentul soldându-se cu moartea unui membru al delegaţiei şi rănirea altora, printre care şi a lui Nicolae Ceauşescu.1 Delegatul care şi-a pierdut viaţa era ministrul de Externe Grigore Preoteasa, care nu era deloc bine văzut la Moscova fiindcă îi promisese Crucii Roşii Internaţionale că-l va putea trata pe fostul lider maghiar Imre Nagy când acesta era ţinut sub pază sovietică în România, după revolta din Ungaria, în 1956.2 Deşi nu au existat consecinţe politice oficiale după prăbuşirea avionului, puţini membri ai conducerii PCR au considerat tragedia ca fiind complet accidentală.3 Dar chiar şi în octombrie 1962, tot aeronavele şi echipajele sovietice se ocupau de transportul liderilor români în toate călătoriile acestora peste graniţă.

Astfel, a apărut o problemă serioasă atunci când autorităţile sovietice au solicitat, pe 21 octombrie 1962, aprobare pentru ca aeronava cu liderii români să survoleze teritoriul Chinei venind dinspre India, pentru o vizită scurtă la Moscova înainte de întoarcerea în România, o zi mai târziu.4 Pe de o parte, solicitarea fusese făcută cu numai 24 de ore înainte ca zborul să decoleze. Pe de altă parte, China şi India erau angajate la vremea respectivă

---

nesoluţionată în relaţiile bilaterale până în 1955, când Bucureştiul a început să abordeze subiectul în mod public. Vezi, de exemplu, Max Axworthy, Cornel Scafeş, şi Cristian Crăciunoiu, ThirdAxis, Fourth Ally: Romanian ArmedForces in the European War, 1941-1944, London, Arms and Armour, 1995, pp. 185-218.

într-un conflict deschis, care includea şi operaţiuni aeriene. Acest fapt făcea ca survolul să fie riscant chiar dacă avionul ar fi avut o escortă (dată fiind dificultatea de a garanta un coridor aerian sigur într-un răstimp atât de scurt).

Autorităţile române au luat imediat legătura cu Ambasada Chinei la Bucureşti care, deşi dorea să ofere acordul politic solicitat, a precizat că nu-şi poate da acceptul tehnic ca urmare a conflictului militar şi a prezenţei

1 Moscova a declarat că şi echipajul sovietic fusese ucis.

2 Autorităţile sovietice le-au determinat pe cele române să nu-şi respecte promisiunea.

3 Pe lângă disputa cu privire la politica economică, prăbuşirea avionului în 1957 a survenit în toiul campaniei prin care România milita pentru retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul ei (ceea ce s-a reuşit în iulie 1958) şi la debutul eforturilor ei de a-l convinge pe Hruşciov să-i retragă pe toţi consilierii sovietici pe probleme militare şi de informaţii (ceea ce s-a reuşit în 1963). Vezi Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni*: *Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, Bucureşti, editura Rao, 2011, capitolele 7 şi 8.

4 Note Regarding Audience of Dumitru Gheorghiu, Romanian Ambassador to Beijing, to the Foreign Ajfairs Ministry of the People’s Republic of China Referring to the Over-Flight of Chinese Territory by the Aircraft Transporting Members of the Romanian Delegation Led by Gheorghe Gheorghiu-Dej, 23 octombrie 1962, A.M.A.E., Fond China, problema 20F/1962, pagini nenumerotate (de aici înainte: Audienţa lui Gheorghiu pentru survolarea teritoriului chinez (1962). Vezi şi Documentul 198 în

Romulus Ioan Budura, coordonator, Relaţiile Româno-Chineze 1880 – 1974: Documente, Bucureşti, Ministerul Afacerilor Externe, Arhivele Naţionale, 2005, pp. 407 – 408.

Al aeronavelor militare indiene în zonă.1 La bordul avionului, şeful echipajului sovietic a ignorat instrucţiunile lui Gheorghiu-Dej de a se întoarce la Delhi şi, în ciuda protestelor înverşunate ale românilor, a continuat zborul.[90] Conştient de faptul că, în urmă cu trei ani, predecesorul său fusese ucis într-un „accident" al aeronavei sovietice cu care călătorea, ministrul de Externe Mănescu l-a înjurat pe şeful echipajului sovietic în rusa pe care o stăpânea foarte bine, folosind formula standard „твою мать" („pe-a mă-tii…").[91] Deşi la momentul respectiv pasagerii avionului nu au ştiut acest lucru, după un aprig schimb de replici, Beijingul îşi dăduse acordul pentru survol pe o rută anume,

---

90 Diplomatul român Romulus Budura, ulterior ambasador, a fost trimis la Ambasada Chinei din Bucureşti cu această solicitare. După ce a primit acceptul politic, ambasada l-a chemat înapoi şi l-a informat că nu putea primi şi acceptul tehnic. Comunicarea ambasadorului Budura la conferinţa „România şi Criza Rachetelor din Cuba", sponsorizată de Institutul Titulescu şi de Asociaţia pentru Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale (ADIRI), Casa Titulescu, Bucureşti, 23 octombrie 2012 (de aici înainte: Casa Titulescu (2012)). Conferinţa a reunit membri ai delegaţiei române la ONU de la acea vreme (inclusiv pe reprezentantul român în Consiliul de Securitate în 1962), diplomaţi din Ministerul de Externe şi membri ai delegaţiei care l-a însoţit pe Gheorghiu-Dej în Indonezia, Birmania, India şi apoi la Moscova, înainte de a reveni în România.

91 Comunicări între fostul translator Ion Avram, aflat în aeronavă, şi ambasadorul Budura, aflat la Ministerul de Externe de la Bucureşti, în cadrul conferinţei de la Casa Titulescu (2012). Vezi şi interviul cu ministrul de Externe de la acea vreme, Comeliu Mănescu, realizat de Lavinia Betea, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane", Magazin istoric nr. 12, decembrie 2000, www.magazinistoric.ro

la o anumită altitudine.[92]

Interesant este că autorităţile sovietice de la Taşkent, prima escală a delegaţiei în URSS, îi induseseră în eroare în mod deliberat pe români, susţinând că chinezii nu aprobaseră survolul. Deşi, în mod evident, se dorise astfel inducerea unor disensiuni între Beijing şi Bucureşti şi cu toate că membrii delegaţiei se pare că au crezut ce li s-a spus, această dezinformare a autorităţilor sovietice a avut o consecinţă nedorită: i-a convins pe cei din conducerea României că autorităţile de la Kremlin orchestraseră incidentul pentru a se asigura de eliminarea lor fizică. Aşa cum relata ulterior Mănescu:

Am fost nevoiţi să rămânem acolo (în Taşkent) la o casă de oaspeţi timp de o noapte şi să plecăm a doua zi mai departe, spre Moscova, în casa aceea, liderul local de partid care i-a întâmpinat pe Dej şi pe Maurer ne-a spus că traversasem teritoriul chinez în condiţii de interdicţie aeriană. Că chinezii nu-şi retrăseseră refuzul şi că Hruşciov, căruia i se transmisese ceea ce se întâmplase – aeronava şi echipajul erau cele care îl deserveau şi pe el – dăduse ordin ca avionul să-şi continue drumul şi să ne transmită mesajul care ne-a fost comunicat.

Cu siguranţă, au spus sovieticii, chinezii n-ar fi îndrăznit să ne ucidă.1

Din perspectiva României, decizia încăpăţânată a echipajului sovietic de a continua drumul în lipsa aprobării se explica doar ca un efort de a împuşca doi iepuri dintr-un foc. Remarca amară a lui Gheorghiu-Dej la revenirea la Bucureşti spune totul în acest sens. Incidentul, a declarat el, aproape că oferise „exact ceea ce-i trebuia lui Hruşciov ca să arate lumii că el avea dreptate în disputa lui cu

92 Audienţa lui Gheorghiu pentru survolarea teritoriului chinez (1962); Interviu Mănescu (2008).

China, şi anume cadavrul meu”.[93][94]

Pasagerii din ultimul zbor al unui lider comunist român într-o aeronavă cu echipaj sovietic au ajuns la Moscova profund tulburaţi de ceea ce ei au perceput ca fiind un atentat la viaţa lor. Suspiciunile lor au părut să se confirme parţial ca urmare a eforturilor ieşite din comun depuse de Hruşciov de a explica scandalul iscat de amplasarea rachetelor sovietice în Cuba, fără a recunoaşte însă că făcuse acest lucru şi că îi minţise pe români. Gheorghiu-Dej n-a pierdut prilejul de a-l critica indirect, prefăcându-se că încă mai crede dezminţirile anterioare ale acestuia şi declarând că afirmaţiile din

3 3 3

presă referitoare la desfăşurarea de rachete în Cuba ar fi doar nişte minciuni pe care numai un nebun le-ar putea scorni. Aşa cum îi spunea el prim-ministrului Kosîghin: „Ziariştii ăia străini te cred smintit; ar trebui să fii cu totul sărit de pe fix ca să faci aşa ceva”.[95]

În cadrul întâlnirilor ulterioare, Hruşciov şi-a repetat scuzele faţă de conducerea României, folosind însă diverse alte subterfugii şi neadevăruri – de pildă susţinând necesitatea păstrării caracterului confidenţial şi declarând că nici întregul său Birou Politic şi nici vreunul dintre ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia nu fuseseră informaţi (o declaraţie pe care a contrazis-o mai apoi).1 Cu ocazia altor tentative ulterioare de a se scuza pentru că nu anunţase Bucureştiul, Hruşciov a recunoscut că le spusese dinainte lui Ulbricht, Gomulka, Novotný şi Husák (cu toate că reprezentanţii diplomatici ai acestora la Havana

93 Ibid.

94 Interviu Mănescu în Betea (2000); Interviu Mănescu (2008).

95 Interviu Mănescu (2008).

fuseseră şi ei lăsaţi pe dinafară, întocmai ca omologii lor români.) [96][97]

Pe lângă convingerea cu care delegaţii români au plecat de la Moscova pe 24 octombrie 1962 – că Hruşciov încerca să-i ucidă şi că declanşa un război în care România avea să fie atrasă fără voia ei, posibil unul nuclear – Bucureştiul avea alte două probleme foarte mari. În primul rând, Hruşciov îi informase pe români că, date fiind ultimatumul lansat de preşedintele Kennedy şi anunţul său privind blocada, Moscova considera necesar să ordone armatei sovietice şi armatelor statelor membre ale Pactului de la Varşovia să

treacă la pregătirile necesare pentru a fi gata în

---

96 Raport despre discuţiile dintre Nicolae Ceauşescu şi Nikita Hruşciov, Moscova, 8 iunie 1963 (extras), 8 iunie 1963, Moscova, în „România şi Criza Rachetelor din Cuba: Focoase nucleare sovietice pentru România? Documente obţinute, traduse şi introduse de Petre Opriş“, CWIHP Buletin 17-18 (2012) (de aici înainte: Opriş (2012)), p. 520; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 17U/1963, fila 46. Pentru spusele contradictorii ale lui Hruşciov vezi Transcrierea discuţiilor dintre delegaţia Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român şi Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Pitsunda, 15 martie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 29/1964, filele 172-238 (de aici înainte: Discuţii I PRM-PCUS (1964)). Vezi şi Document 11 în Budura (2008), p. 247.

97 Raport despre discuţiile dintre Nicolae Ceauşescu şi Nikita Hruşciov, Moscova, 8 iunie 1963 în Opriş (2012), p. 520. Hruşciov subliniase că i-a spus lui Ulbricht „la ureche“, adică personal. Vezi şi Notă referitoare la întâlnirea delegaţiei române cu prim-secretarul CC al PCUS Nikita Hruşciov, Moscova, 17 iulie 1964; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 36/1964, filele 190-211 (de aici înainte: întâlnirea cu Hruşciov (1964)). Vezi şi Document 5 în Vasile Buga, O vară fierbinte în relaţiile româno-sovietice: Convorbirile de la Moscova din iulie 1964, Bucureşti, Academia Română, Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului, 2012, pp. 198-212.

cazul unei posibile acţiuni militare din partea SUA.[98] Pe durata întregului lor tur de două săptămâni, membrii delegaţiei române au putut fi contactaţi prin radio – staţia radio a echipajului sovietic. Însă nu fuseseră nici consultaţi cu privire la respectivele preparative şi nici informaţi referitor la instrucţiunile emise de liderii militari sovietici prin care Statului Major român i se cerea să pună armata în stare de alertă.[99]

Încă de la crearea Pactului de la Varşovia practica obişnuită şi intenţia vădită a Moscovei erau de a ignora conducerile de partid din ţările membre şi de a comanda în mod direct armatele naţionale ale aliaţilor.1 Mai mult

5 5

decât atât, autorităţile sovietice comiseseră acelaşi abuz în timpul crizei de la Berlin, în 1961, ordonând în mod direct armatei să intre în stare de alertă, fără a consulta mai întâi conducerea României. Acest comportament a determinat Bucureştiul, în acelaşi an, să pună capăt practicii de a-şi trimite ofiţerii superiori din armată şi serviciile de informaţii pentru pregătire la

98 Opriş (2012), p. 515: întâlnirea cu Hruşciov (1964).

99 Solicitările oficiale adresate liderilor de partid din Polonia, RDG, Bulgaria, Ungaria şi Cehoslovacia de a-şi pune armatele în stare de alertă sunt reproduse în diverse capitole din CWIHP Buletin 17-18 (2012).

academiile sovietice.[100][101]

La întrunirile membrilor PCR şi în discuţiile cu chinezii, americanii şi chiar cu liderii sovietici, oficialii români s-au referit, în mod repetat, cu amărăciune, la tendinţa sovieticilor de a evita orice consultări în privinţa Cubei, (dar nu numai), pe toată perioada anilor ’60.[102] De exemplu, liderii români le-au tot repetat omologilor lor din China, în decursul anilor care au urmat, că în ciuda interesului manifestat în problema respectivă, Bucureştiul nu a fost consultat „cu privire la amplasarea rachetelor în

100 Serviciile de informaţii americane credeau, în mod greşit, că, odată cu fondarea Pactului de la Varşovia, comanda sovietică asupra tuturor forţelor armate ale Pactului era un fapt de la sine înţeles. De exemplu, buletinul National Intelligence Estimate din 8 ianuarie 1964 afirma că „forţele sovietice şi cele ale sateliţilor europeni au făcut parte dintr-o comandă militară unificată instituită în cadrul Pactului de la Varşovia“ încă din mai 1955, remarcând totodată că funcţiile de comandă „erau evident deţinute aproape în exclusivitate de ofiţerii Statului Major sovietic“ şi că, „pe timp de război, forţele sateliţilor europeni se află sub controlul suprem al înaltului Comandament sovietic“. National Intelligence Estimate: Capabilities of the Soviet General Purpose Forces (NIE 11-14-63), 8 ianuarie 1964, CIA. Acest lucru nu a fost niciodată adevărat în cazul României, iar ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia au ieşit de sub acest control abia în 1980.

101 Vezi, de pildă, Scînteia (Bucureşti), 7-19 decembrie 1961; Ghiţă Ionescu, Communism in Rumania 1944-1962, Oxford, Oxford University Press, 1964, pp. 333-334. Vezi, de asemenea, Alex Alexiev, Romania and the Warsaw Pact: The Defence Policy of a Reluctant Ally, P6270, Santa Monica, RÂND Corporation, 1979, p. 17.

102 Vezi, de pildă, Interviu Mănescu (2008); Discuţii I PMR-PCC (1964); Discuţii Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964); Discuţii II PRM-PCUS (1964); şi Transcrierea discuţiilor dintre Emil Bodnăraş, conducător al delegaţiei de partid şi de stat care a vizitat Republica Democrată Vietnam, şi Zhou Enlai, prim-ministru al Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze, Beijing, 12 mai 1966, ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe - China, Dosar 71/1966, filele 2-46 (de aici înainte: Discuţii Bodnăraş-Zhou Enlai (1966)).

Cuba”.[103] în mod similar, prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer le-a explicat activiştilor de partid conaţionali că rachetele sovietice au fost desfăşurate în Cuba fără ştirea

5 5 5

României, şi totuşi comandamentul sovietic al Pactului de la Varşovia ordonase ca forţele armate române să fie „puse în stare de alertă”:

Există în textul Tratatului de la Varşovia articolul 3, care obligă toate ţările semnatare la consultări reciproce cu privire la probleme importante de politică internaţională. Şi vă întreb: oare aceste probleme nu necesită asemenea consultări? Sau, cel puţin, ordinul de a pune armatele ţărilor membre în stare de alertă nu ar fi necesitat consultări anterioare? (...) Ordinele au fost date, acţiunea a fost pusă în practică, şi nimeni n-a fost consultat. Noi, cel puţin, nu.1

Aşa cum îşi amintea mai târziu ambasadorul american Crawford, atunci când a exprimat punctul de vedere românesc, Gheorghe Gheorghiu-Dej a folosit imaginea „unei înfruntări între doi tauri mari, cu privire la care ei n-au fost consultaţi şi în care nu doreau să fie implicaţi”:

În discuţiile ulterioare cu înalţi oficiali români a devenit mai limpede ca oricând că ei niciodată nu fuseseră informaţi de sovietici şi nu aveau habar despre planurile sovietice de amplasare a rachetelor în Cuba. În scurt timp şi-au dat seama că erau doar nişte pioni în jocul de forţă al sovieticilor, ca să spunem aşa. Cred că această dură trezire la realitate a consolidat substanţial tendinţele naţionaliste pe care ei le manifestau deja şi, analizând lucrurile, au devenit tot mai hotărâţi să nu se lase implicaţi din nou în

103 Discuţii PRM-PCC (1964); Discuţii Bodnăraş-Zhou-Enlai (1966).

acest gen de situaţii, dacă le stătea în putinţă. (…)

Nu fuseseră consultaţi şi probabil au crezut iniţial afirmaţiile ruşilor, că nu există baze de rachete în Cuba. Când au aflat că ruşii joacă un joc murdar cu propriul destin, cred că s-au simţit trădaţi: mai întâi fiindcă nu au fost înştiinţaţi şi apoi, pentru că i-au văzut pe ruşi că acţionează complet iresponsabil, punând în pericol soarta întregii lumi, inclusiv a României.[104][105]

Din acel moment, România avea să-şi sporească eforturile de a exclude orice contacte nepotrivite între conducerea superioară a armatei sale şi ofiţerii sovietici. Aceste eforturi presupuneau şi crearea unor bariere juridice şi constituţionale în calea oricărei pretenţii la comanda forţelor sale armate din partea unor entităţi străine sau a unora locale, controlate din exterior. De aceea, Bucureştiul nu a permis niciodată desfăşurarea de exerciţii militare ale Pactului de la Varşovia pe teritoriul său.

Straniul caz al petrolierului BUKAREST: 25 octombrie

Cea de-a doua mare problemă a Bucureştiului avea legătură cu un eveniment petrecut la o zi după întoarcerea delegaţiei române de la Moscova, eveniment care a pus surprinzătoarea *mea culpa* făcută de Hruşciov într-o lumină foarte cinică. Românii s-au simţit profund jigniţi de faptul că Moscova minţise în legătură cu amplasarea rachetelor nucleare în Cuba şi erau serios îngrijoraţi de posibilele implicaţii ale acestui fapt – ceea ce le confirma

---

104 Alexandru Oşca şi Vasile Popa, România: O fereastră în Cortina de Fier, Focşani, Vrantop, 1997, pp. 167-168.

105 Fostul ambasador al SUA în România (1961-1965) William A. Crawford, interviu înregistrat realizat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 31-32, John F. Kennedy Library Oral History.

prejudecăţile în privinţa comportamentului sovieticilor la nivel local şi global. Liderii români erau de asemenea extrem de nemulţumiţi de această nouă demonstraţie cu privire la abilitatea sovieticilor de a comanda armatei române pe la spatele lor, mai cu seamă după ce ei protestaseră atât de îndârjit împotriva unei acţiuni similare, cu numai un an în urmă.

Dar ceea ce-i oripilase cel mai mult pe Gheorghiu-Dej şi pe colegii lui la revenirea la Bucureşti fusese aparenta decizie a Moscovei de a încerca să străpungă blocada americană cu o navă menită în mod evident să sugereze implicarea României în „aventura” lui Hruşciov.1 Ţinând seama de cele întâmplate cu echipajul sovietic la survolarea teritoriului chinez şi având în vedere mărturisirile făcute cu jumătate de gură de Hruşciov la Moscova, faptul că prima navă trimisă de Kremlin să spargă blocada americană se numea *BUKAREST* Bucureşti, i-a determinat pe mulţi oficiali români să creadă că URSS dorea ca România să devină ţinta unui atac nuclear american. Faptul că SUA au privit nava *BUKAREST* ca fiind doar un vas sovietic a fost mai puţin semnificativ (şi necunoscut la vremea respectivă)

1 Hruşciov însuşi s-a referit la desfăşurarea de rachete în Cuba numind-o „aventura” lui, afirmând chiar că susţinuse insistent ideea în faţa lui Fidel Castro. Vezi Opriş (2012). În mod ciudat, Hruşciov li s-a plâns mai târziu românilor atunci când chinezii au folosit pentru această acţiune termenul „aventură”.

53

pentru autorităţile române decât modul în care Moscova a dorit să implice România în Criza Rachetelor din Cuba. În realitate, România era singurul stat membru al Pactului de la Varşovia cu ieşire la mare care nu avea

nicio

5 5

navă în regiune sau care să se îndrepte spre Cuba în perioada respectivă; Germania de Est, Polonia şi Bulgaria aveau. La niciun an după aceea, observatorii occidentali raportau public că Moscova făcea eforturi de a se debarasa prin orice mijloace de Gheorghiu-Dej şi de anturajul acestuia – fapt pe care oficialii de la Bucureşti l-au interpretat ca pe o altă confirmare, *postfactum*, a intenţiilor necurate ale sovieticilor în octombrie 1962.1 Eforturi similare au fost raportate de agenţiile de informaţii britanice şi americane.[106][107]

În absenta documentelor sovietice referitoare la motivele Kremlinului

5

de a alege nava *BUKAREST* (care a pornit spre Cuba din Marea Neagră, putând fi deci percepută ca aparţinând românilor), nu putem decât să speculăm cu privire la acestea. Se pare însă că Moscova dorea să „devieze” un atac american în eventualitatea că Statele Unite ar fi folosit forţa împotriva navei sovietice, oferindu-le ţinte fără nicio legătură cu amplasarea rachetelor. De asemenea, se poate ca nava *BUKAREST* să fi fost aleasă pentru a sugera

---

106 Pentru rapoartele din 1963, vezi, de pildă, Paul Lendvai, Eagles in Cobwebs: Nationalism and Communism in the Balkans, Garden City, NY, Doubleday and Company, 1969, pp. 305-306.

107 Vezi, de exemplu, Intelligence Report on attempt on life of Georgiu Dej [sic!] and Soviet-Romanian relations, 1965, FO 371/182729, Foreign Office, Political Departments: General Correspondence for 1906-1966, Northern, Romania (NR), PRO. Serviciul britanic MI6 a raportat trei asemenea tentative. Vezi şi referirile similare în Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 82-10124), 1 decembrie 1982 (declasificat pe 29 ianuarie 2001), pp. 8, 19, CIA.

existenţa unei ample susţineri multinaţionale (la nivelul Pactului de la Varşovia) pentru acţiunile lui Hruşciov în zona Caraibilor. Ambele motive au fost confirmate implicit când, la câteva ore după ce navei *BUKAREST* i-a fost permis să treacă de linia de carantină.[108] Aceasta a fost urmată de nava de pasageri est-germană *VÖLKER FREUNDSCHAFT* [Prietenia între popoare], la bordul căreia se aflau studenţi est-germani şi tehnicieni cehoslovaci.

O confirmare suplimentară, cel puţin după părerea liderilor români, a fost oferită prin repetată menţionare a numelui petrolierului sovietic *BUKAREST* în emisiunile în limba română ale postului Radio Moscova în zilele de 25 şi 26 octombrie.1 Faptul că liderii din conducerea de partid şi de stat au fost ţinuţi departe de ştirile despre acest eveniment în cursul călătoriei lor nu a făcut decât să alimenteze suspiciunile. Dată fiind relaţia lor rece cu Moscova, îndeosebi după 1958, conducătorii români nu au putut crede că şirul de decizii şi evenimente de inspiraţie sovietică din cauza cărora ei au ajuns să fie cei mai puţin informaţi cu privire la această criză dintre membrii Blocului sovietic şi totuşi cei mai vizibil implicaţi în ea (cu excepţia URSS) a fost doar o simplă coincidenţă. Aşa cum a recunoscut Hruşciov mai târziu, el îi informase pe liderul polonez Gomulka, pe cel bulgar Jivkov, pe cel cehoslovac Novotný şi pe cel est-german Ulbricht cu privire la amplasarea rachetelor (deşi niciunul dintre aceştia nu pare

108 Preşedintele Kennedy a folosit termenul de „carantină“ din cauză că instituirea unei blocade ca atare ar fi echivalat cu o violare a dreptului internaţional. Instanţele internaţionale „considerau ilegală instituirea unilaterală de către SUA a blocadei, interzisă expres ca un act agresiv“. Vezi academician Mircea Maliţa, „Criza din Cuba“, Revista de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, nr. 1, 2017, pp 5-23. (n.red)

să-şi fi informat la rândul lui reprezentantul la Havana) şi le-a cerut să-şi pună armatele în stare de alertă – în loc să emită ordine sovietice adresate direct comandanţilor militari, aşa cum procedase în cazul României.[109][110]

Deşi aparent Washingtonul nu a făcut greşeala de a asocia România cu petrolierul sovietic, în ciuda numelui său, nava *BUKAREST* era cât pe ce să constituie primul test al blocadei şi miza celui dintâi incident armat americano-sovietic din perioada Războiului Rece. În dimineaţa zilei de 25 octombrie, CIA raporta că paisprezece nave sovietice îşi schimbaseră cursul, opt îşi continuau drumul înainte (cinci petroliere şi trei cargoboturi), dar se aflau încă la distanţă de linia de carantină; o navă, petrolierul sovietic *BUKAREST*\ atinsese această linie şi era somat de un portavion american de clasa *Essex*.1 La întrebarea preşedintelui Kennedy cu privire la implicaţiile faptului că *BUKAREST* ar fi fost lăsat să treacă de linia de carantină (mai cu seamă cu privire la impresia pe care acest lucru ar fi putut-o face la Kremlin), Robert McNamara a ales să răspundă subliniind că

---

109 Ambasadorul Mircea Maliţa la Casa Titulescu (2012). Accentul voit pus de Pravda pe faptul că, la acel moment, Hruşciov şi conducerea română asistau împreună la un spectacol de operă în Moscova a fost, de asemenea, considerat o dovadă că sovieticii îi „aranjaseră“ pe români în aşa fel încât să pară că sunt în înţelegere cu ei. Vezi, de exemplu, Telegram from Polish Embassy in Moscow (Paszkowski), 24 octombrie 1962, reprodusă în „Poland, Cuba, and the Missile Crisis, 1962: Ciphered Telegrams from the Foreign Ministry Archives in Warsaw“, Documente obţinute şi prezentate de James G. Hershberg şi traduse de Margaret K. Gnoinska, CWIHP Bulletin 17-18 (2012), p. 480.

110 Raport cu privire la convorbirile dintre Nicolae Ceauşescu şi Nikita Hruşciov, Moscova, 9 iunie 1963 (extras), 8 iunie 1963, Moscova, în Opriş (2012), p. 520; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 17U/1963, fila 46; Discuţii II PMR- PCUS (1964).

principala consecinţă ar fi aceea „a evitării unui incident armat cu o navă care pentru public ar fi un exemplu evident de vas care *nu* are la bord arme neper mise”.[111][112]

În faţa riscului de a stârni o reacţie violentă din partea lui Hruşciov sau de a pierde teren în confruntarea cu URSS, subminând astfel credibilitatea SUA şi declanşând un potenţial dezastru în domeniul imaginii publice, Kennedy şi membrii administraţiei sale au dezbătut ce să facă în privinţa petrolierului sovietic. Iniţial, principalele întrebări erau dacă să abordeze nava *BUKAREST*\ dacă s-o abordeze imediat, înainte să ajungă la Havana, sau pe drumul de întoarcere; şi cum s-o imobilizeze.[113] Dar orice decizie privitoare la această navă, care, în mod evident, nu transporta rachete, a devenit extrem de controversată şi tot mai puţin atrăgătoare atunci când comandantul operaţiunilor navale şi-a schiţat planul de a opri nava folosind „un foc spre cârmă”.[114] Apoi însă, *BUKAREST* a ieşit din discuţiile posibilelor ţinte, locul său fiind luat ori de o navă sovietică purtătoare de componente balistice (dar niciuna dintre acestea nu se apropiase de linia de carantină), ori de un vas al unei ţări din afara Blocului sovietic (cargoul libanez *MARUCIA*, care a fost abordat mai târziu, în aceeaşi zi).

Reacţia României: „Devianta” evoluează

---

111 Lawrence Freedman, Kennedy’s Wars: Berlin, Laos, Cuba and Vietnam, New York, Oxford University Press, 2002, p. 198. Vezi şi comandantul operaţiunilor navale, Report on the Naval Quarantine of Cuba, Operational Archives Branch, Post 46 Command File, Box 10, Washington, D.C..

112 Sheldon M. Stem, The Week the World Stood Still: Inside the Secret Cuban Missile Crisis, Stanford, Stanford University Press, 2005, p. 124.

113 Op.cit., pp. 124, 126, 128.

114 Freedman (2002), p. 198.

9 9

Într-o direcţie cu totul nouă

9

După ce şi-au revenit din consternarea iniţială, liderii României au încercat să conceapă modalităţi de a împiedica URSS să-şi folosească după bunul plac forţa militară în moduri capabile să declanşeze un război, mai ales unul nuclear, în care să fie atrasă şi România.1 în cursul anului următor, autorităţile române au dezvoltat un set de politici complementare menite să restrângă exercitarea forţei militare sovietice – măcar atunci când aceasta implica în mod direct şi alţi membri ai Pactului de la Varşovia. Prima verigă în acest set de politici a fost aceea de a declara medierea şi negocierea ca fiind unica modalitate legitimă de soluţionare a tensiunilor internaţionale şi totodată o „obligaţie sacră" a României (de asemenea, obligaţia tuturor statelor, inclusiv a celor mici şi mijlocii).[115] Deşi Bucureştiul se implicase în medieri încă de la mijlocul anilor '50, acum era prima dată când medierea era declarată drept politică de stat a României.[116]

---

115 Interviu Mănescu (2008).

116 Ion Gheorghe Maurer, „Temelia de neclintit a unităţii mişcării comuniste internaţionale", Problemy Mira i Sotsializma [Problemele păcii şi socialismului/World Marxist Review], voi. 4, nr. 11 (noiembrie 1963), pp. 11-22 (de aici înainte: Maurer în Problemele păcii şi socialismului (1963)). Eforturile de mediere ale României în conflictul sino-sovietic erau bine cunoscute încă de la începutul anilor '60. Israelul contactase Ambasada României de la Varşovia în 1956 pentru a solicita o mediere cu Egiptul, la o săptămână după ce Bucureştiul propusese ONU să ofere forţe de menţinere a păcii, în urma crizei Canalului Suez. MAE, Fond Telegrame Varşovia, Dosar nr. 25/1956, telegrama nr. 29017, 15 noiembrie 1956; Retegan (2000), p. 25. România începuse, de asemenea, eforturi de mediere cu Vietnamul de Nord la solicitarea SUA,

În mod clar, consultările obligatorii stipulate în cadrul Pactului de la Varşovia se dovediseră insuficiente. Faptul că sovieticii evitau, în mod repetat, să se consulte cu aliaţii lor asupra chestiunilor importante de politică devenise un motiv de constante obiecţii din partea Bucureştiului – atât în cadrul alianţei „cât şi în afara ei – şi avea să rămână astfel pe toată durata Războiului Rece.[117] Ca un remediu parţial, conducerea PCR căuta acum să reformeze Pactul de la Varşovia, astfel încât acesta să devină o coaliţie pe principii autentic egalitariste.[118] Până în acel moment, România se opusese eforturilor sovietice de a da Pactului un caracter suprastatal sau de a-l transforma dintr-o alianţă pur defensivă împotriva agresiunilor militare în Europa, într-un instrument de afirmare a forţei sovietice.

Astfel, România a fost răspunzătoare (nu Polonia, aşa cum se afirmă câteodată) pentru faptul că Mongoliei i s-a blocat accesul în alianţă – acces susţinut de URSS – în iulie 1963.1 Deşi Bucureştiul şi-a făcut publice obiecţiile faţă de acceptarea Mongoliei în scrisori trimise tuturor membrilor Pactului cu câteva zile înainte, niciunul dintre aceştia n-a susţinut poziţia României în cadrul întrunirii la vârf.[119] Aşa

---

în 1965. Vezi capitolul 3 al acestei lucrări.

117 Max Frankel, „Rumanians Widen Independent Line: Seek ‘Spiritual’ Tie to West - Even Hint at Claim to a Soviet Border Area“, New York Times, 19 decembrie 1964, pp 1, 4. Pentru obiecţiile în interiorul alianţei, vezi Maurer în Problemele păcii şi socialismului (1963); Discuţii I PMR-PCC (1964); Discuţii Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964); şi Discuţii II PMR-PCUS (1964).

118 Max Frankel, „Hint of Warsaw Pact Split Is Seen in Rumanian Stand“, The New York Times, 14 mai 1966.

119 Discuţii Gheorghiu-Dej cu Liu Fang (1964). Oficialii maghiari au remarcat, de asemenea, că opoziţia României era singulară. Excerpts of Report to the Hungarian Politbüro on the PCC Meeting by the First

cum remarca liderul maghiar János Kádár, „singura reacţie negativă a fost cea a românilor”.[120] În faţa opoziţiei singulare din partea României, Moscova şi-a retras rapid susţinerea faţă de admiterea Mongoliei.

Existenţa unei poziţii scrise a polonezilor, care relua obiecţiile aduse de România, i-a determinat pe unii analişti să creadă că Varşovia a avut un rol în blocarea primirii Mongoliei în alianţă (unii crezând chiar că acest rol a fost cel principal). Însă, la întrunire, delegaţia poloneză n-a susţinut niciunul dintre punctele din opinia sa scrisă, iar aceasta din urmă nu a fost transmisă înainte celorlalţi membri ai Pactului.[121] Pe de altă parte, România şi-a trimis obiecţiile din vreme către toţi membrii Pactului.1 Nota ministrului de

?

Externe polonez de la sfârşitul argumentaţiei sale scrise cu privire la schimbarea de atitudine a Varşoviei, anume că „poziţia negativă a României faţă de admiterea Mongoliei trebuie serios luată în considerare”, sugerează

Secretary of the MSzMP (Jânos Kâdâr), 31 iulie 1963, PHR Fostul ataşat militar est-german, col. Joachim Schröter, observator la faţa locului, atribuia României blocarea accesului în alianţă al Mongoliei. Xiaoyuan Liu şi Vojtech Mastny (editori.), China and Eastern Europe, 1960s-1980s, Beijing, 24-26 martie 2004, Zürich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH Zürich, noiembrie 2004, p. 140, „Reviewing Relations Between China and East European Countries: From the 1960s to the 1980s“, în Nuenlist şi Locher (2004), „Global Cold War“, PHP.

120 Excerpts of Report to the Hungarian Politbüro on the PCC Meeting by the First Secretary of the MSzMP (Jânos Kâdâr), 31 iulie 1963, PHP.

121 Pentru afirmaţiile privind rolul principal al Poloniei în blocarea accesului Mongoliei, vezi Vojtech Mastny, Learning from the Enemy: NATO as a Model for the Warsaw Pact? Zürcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung #58, Zürich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH, 2001, p. 15; Bekes şi Kalmar (2012), p. 413.

limpede faptul că opoziţia Bucureştiului se manifestase anterior.[122][123]

În cadrul întrunirii la vârf, delegaţia României şi-a repetat dubiile cu privire la oportunitatea unei asemenea extinderi a alianţei. Un an mai târziu, în cursul discuţiilor-maraton cu conducerea română, în iulie 1964, Iuri Andropov, pe atunci liderul Departamentului pentru Relaţia cu Partidele Socialiste Conducătoare din cadrul CC al PCUS, a recunoscut că opoziţia României a fost cea care a determinat Moscova să renunţe la propria-i propunere de primire a Mongoliei în Pactul de la Varşovia. Adresându-se prim-ministrului Maurer, Andropov spunea:

Vă amintiţi probabil că anul trecut s-a discutat problema solicitării Republicii Populare Mongolia de a fi primită în Pactul de la Varşovia. Noi nu am avut îndoieli cu privire la justeţea acestei solicitări. În cursul consultărilor însă, guvernul Republicii Populare Române s-a pronunţat împotriva acestei propuneri şi, aşa cum ştiţi, punctul de vedere al RPR a fost luat în considerare în totalitate.[124]

Deşi acest lucru era sugerat în tratatul iniţial, Moscova şi-a concretizat abia la începutul anilor ’60 eforturile de creare a unui organism permanent care să-i confere capacitatea de control centralizat asupra politicilor şi contactelor externe ale aliaţilor ei. România a privit

---

122 Transcrierea întrunirii Biroului Politic al CC al PMR din 18 iulie 1963, ANIC, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 39/1963, filele 122-128, în Mircea Munteanu, ed., Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989: CWIHP Document Reader, pentru conferinţa internaţională „România şi Pactul de la Varşovia“, 3-6 octombrie 2002, Bucureşti, România, pp. 177-183.

123 Memorandum by the Polish Foreign Minister (Adam Rapacki), 20 iulie 1963, PHP.

124 Vezi şedinţa din 13 iulie 1964, în Discuţii II PMR-PCUS (1964).

acest pas ca pe o renaştere a Cominternului şi, în aprilie 1964, şi-a exprimat clar refuzul de a se implica într-un asemenea proiect.1 În schimb, a propus o variantă de reformare conform căreia puterea în cadrul alianţei urma să fie împărţită în mod echitabil. În ciuda murmurelor de susţinere din partea oficialilor est-europeni de rangul al doilea, în cadrul consiliilor Pactului, toţi ceilalţi membri ai Blocului şi-au aliniat poziţiile în această chestiune alături de cea sovietică, împotriva României.

Unii analişti au susţinut că propunerea din 1963 a lui Kádár privind un comitet permanent al miniştrilor de Externe avusese „obiectivul clar" de a spori ponderea est-europeană în procesul decizional al Pactului.[125] Acest lucru ar fi fost posibil, dar numai dacă, la momentul respectiv, Moscova ar fi luat serios în calcul această perspectivă. Kádár susţinea în mod constant poziţia sovietică în favoarea unui control mai centralizat, iar Ferenc Münnich, venit la putere odată cu Kádár, în 1956, prim-ministru al Ungariei în perioada 1958 – 1961, descria politica externă maghiară ca fiind o „atribuţie a Uniunii Sovietice" – o

125 Bucureştiul s-a manifestat foarte vehement împotriva Comintemului în declaraţia sa din aprilie 1964, în mai 1966 şi, din nou, în mai 1967, criticându-i ordinul de a înceta orice acţiune antihitleristă în perioada alianţei dintre Hitler şi Stalin şi de a-şi concentra toate eforturile împotriva Franţei şi Marii Britanii, ceea ce a distrus Partidul Comunist Român. Vezi Max Frankel, „Hint That Rumania May Be Preparing to Quit the Warsaw Pact Seen by Officials in U.S.", The New York Times, 14 mai 1966, p. 5; Sclnteia, 6 mai 1966; „Excerpts from Rumanian Chief's Talk on Independent Line", The New York Times, 14 mai 1966, p. 4; and Telegram From the Department of State (Rusk) to the Embassy in Romania, Washington, 16 mai 1966, 4.16 p.m., Document 152 în FRUS, 1964-1968, volum XVII, Eastern Europe. Pentru discuţiile interne, vezi Discuţii PMR- PCC (1964), Discuţii II PMR-PCUS (1964); întâlnire cu Hruşciov (1964) şi Discuţii Bodnăraş-Zhou-Enlai (1966).

atitudine care făcea improbabilă orice iniţiativă a Budapestei de democratizare a alianţei în lipsa unei aprobări din partea Moscovei.[126] Aşa cum sublinia Gomulka în mod repetat la întrunirea la vârf din ianuarie 1965, cu privire la aceeaşi chestiune: „Toţi tovarăşii prezenţi sunt pentru. Doar tovarăşii români sunt împotrivă”.1 Într-adevăr, Gheorghiu-Dej era de neclintit în această privinţă: „Noi nu suntem şi nu vom fi de acord cu crearea de noi organe ale Pactului de la Varşovia. Putem organiza consultări în lipsa unui organ permanent.”[127][128]

Din 1962 până în a doua jumătate a anilor ’60, pe lângă faptul că a militat pentru reformarea Pactului de la Varşovia, România a depus eforturi pentru ca glasul est-european să fie auzit în contextul politicii nucleare sovietice, cu scopul de a limita atitudinea discreţionară a sovieticilor în amplasarea (şi utilizarea) rachetelor lor, care ar fi putut duce la izbucnirea unui conflict nuclear. Referindu-se în mod explicit la precedentul din cadrul NATO, Bucureştiul a susţinut un „aranjament cu două chei”, de tipul celui folosit de NATO, conform căruia

---

126 Lâszlo Borhi, „Kâdâr and the United States in the 1960s“ în Ansii Halmesvirta, ed., Kâdâr s Hungary-Kekkonens Finland, Jyvăskylă, Finland, University of Jyvăskylă, 2002, p. 64. Kâdâr, se pare, „nu intenţionase niciodată“ să se opună Moscovei şi „întotdeauna avea grijă să informeze Moscova despre schimbările de politică“, inclusiv despre cele interne. Andrew Felkay, „Hungary and the Soviet Union in the Kâdâr Era, 1956-1988“, în Ignâc Romsics, ed., 20th Century Hungary and the Great Powers, Boulder, Social Science Monographs, 1995, pp. 276-282.

127 Minută românească a întâlnirii CPC, 20 ianuarie 1965, pp. 15-16, PHP; Minută poloneză a discuţiilor la întâlnirea CPC în Varşovia, 20 ianuarie 1965, PHP.

128 Minută românească a întâlnirii CPC, 20 ianuarie 1965, pp. 15-16, PHP.

armele nucleare americane desfăşurate pe teritoriul unui alt stat membru NATO nu puteau fi declanşate fără acordul acestuia din urmă.[129] Aşa cum îi explica un diplomat român reporterului de la *The New York Times* în vara anului 1966, scopul urmărit era acela de „a evita o situaţie precum criza cubaneză din 1962, în care rachete străine ar fi putut fi declanşate de pe teritoriul nostru, fără să ne dăm consimţământul”.[130]

Întrucât era puţin probabil ca Moscova să renunţe la controlul total asupra propriilor arme, indiferent de circumstanţe şi cu atât mai puţin în cazul unei crize sau într-o situaţie de luptă, Bucureştiul a conceput de asemenea politici menite să schimbe mediul în care era stabilită politica de securitate a sovieticilor. Anunţate pentru prima dată de premierul Maurer în ziarul partidului în noiembrie 1963, acestea au fost reafirmate în cea care avea să fie cunoscută ca „declaraţia de independenţă” a României (de fapt, o declaraţie împotriva polemicii sino-sovietice), din aprilie 1964.1 Ulterior, Bucureştiul avea să se refere la această politică numind-o una de „dezarmare şi dezangajare militară”. Gheorghe Gheorghiu-Dej a anunţat-o în mod oficial la întrunirea la vârf a alianţei din

---

129 Peter Grosse, „Rumania Opposes Soviet on Control of Armies“, The New York Times,

mai 1966. Oficialii români şi-au confirmat „solicitarea ca folosirea armelor nucleare de pe teritoriul unui stat membru să fie condiţionată de consimţământul acelei ţări“, subliniind că „principiul unanimităţii trebuie să domine în toate deciziile Pactului de la Varşovia“. Henry Kamm, „Bucharest Denies It Seeks Pact’s End“, The New York Times,

mai 1966, p. 15.

130 Peter Grosse, „Rumania Opposes Soviet on Control of Armies“, The New York Times, 18 mai 1966, p. 2.

ianuarie 1965.[131] Ca răspuns la solicitările de înarmare ale sovieticilor, ca reacţie la escaladarea militară din SUA şi NATO, şi mai cu seamă la iniţiativa Forţei Nucleare Multilaterale (FNM), care ar fi dus la împărţirea controlului asupra rachetelor nucleare cu Germania de Vest, liderul român a propus o politică de dezarmare care să includă reduceri unilaterale ale armamentelor.[132]

Din acel moment, România avea să se opună URSS şi celorlalţi membri ai Pactului care urmau linia dictată de Moscova ori de câte ori liderii sovietici insistau pentru consolidarea alianţei, pentru un efort militar sporit şi pentru angajarea în competiţia militară cu SUA şi NATO. Aşa cum le spunea premierul sovietic Kosîghin interlocutorilor săi polonezi o lună mai târziu, deşi „întrunirea Comitetului Politic Consultativ chemase în unanimitate la adoptarea măsurilor necesare în conformitate cu Tratatul Pactului de la Varşovia” ca răspuns la FNM şi în ciuda faptului că, a fost discutată acolo o propunere de înfiinţare a unui Centru de Comandă al Pactului de la Varşovia care să se ocupe de creşterea continuă a capacităţilor defensive”, „realizarea practică a acestei măsuri” a fost împiedicată de „poziţia negativă a delegaţiei României”, care propusese „desfiinţarea tuturor pactelor, inclusiv a Pactului de la Varşovia”.[133]

---

131 Maurer în Problemele păcii şi socialismului (1963); Scînteia, 23 aprilie 1964; William E. Griffith, Sino-Soviet Relations, 1964-1965, Cambridge, MIT Press, 1967, pp. 32, 269-296.

132 Ibid.

133 Record of a conversation with the Soviet Ambassador in the DPRK Comrade VP. Moskovsky about the negotiations between the Soviet delegation, led by the USSR Council of Ministers Chairman Kosygin, and the governing body of the Korean Workers Party, which took place at the USSR Embassy in Pyongyang on 16 February 1965, Document 2 în James F. Person, „The Cuban Missile Crisis and the Origins of North

Aşa cum remarca un analist, întrunirea la vârf din ianuarie 1965 fusese „un punct de cotitură în alianţa estică”, deoarece România îşi instituţionalizase rolul de „obstacol serios în calea oricărei coordonări a politicilor”.1 Bucureştiul nu proceda aşa fiindcă adoptase un rol obstrucţionist cu orice preţ sau (nici măcar) unul antisovietic, ci ca urmare a politicii sale clare îndreptate împotriva escaladării cursei înarmărilor de ambele părţi ale competiţiei militare Est-Vest. Iar acea politică fusese structurată şi adoptată în mare măsură ca reacţie la Criza Rachetelor din Cuba, reflectând dorinţa esenţială a României de a evita să fie atrasă într-un război declanşat de URSS.

Lipsa fundamentală de încredere dintre Moscova şi Bucureşti s-a reflectat ulterior în îngrijorarea, exprimată de sovietici în mod repetat, că România ar putea părăsi Pactul de la Varşovia; în disputa permanentă asupra creării unor organisme suprastatale în cadrul Pactului de la Varşovia Bucureştiul opunându-se cu hotărâre înfiinţării acestora; şi în campania neobosită de eliminare a reţelelor de spionaj sovietice din România (şi din celelalte ţări ale Blocului), a căror existenţă fusese iniţial recunoscută de Hruşciov şi de oficialii sovietici în 1962 şi apoi negată în 1964.[134] Cu privire la acest ultim element, ofiţeri de rang superior din serviciile de securitate ale altor state din cadrul Blocului confirmaseră faptul că, în domeniul activităţii de informaţii, cooperarea dintre România şi URSS şi România şi Pactul de la Varşovia în ce

---

Korea’s Policy of Self-Reliance in National Defense“, CWIHP Bulletin, vol. nr. 17-18 (2012), pp. 124-125.

134 Douglas Selvage, The Warsaw Pact and Nuclear Non-Proliferation 1963-1965, aprilie 2001, Cold War International History Project, Working Paper Series, Woodrow Wilson International Center for Scholars, p. 21.

5 > 5

puse să se deterioreze în 1962 şi dispăruse complet înainte de sfârşitul deceniului respectiv.[135] Surse din KGB confirmau, la rândul lor, acest lucru.[136] La întâlnirile cu conducerea română din iulie 1964, Nikolai Podgornîi, membru al Biroului Politic al CC al PCUS (şi cel care avea să fie în scurt timp numit preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem) sublinia:

Fenomene anormale au apărut în România încă de la sfârşitul anului 1962. Acestea s-au manifestat în primul rând prin limitarea contactelor cu instituţiile sovietice din România – un lucru pe care l-am observat cu siguranţă. (...) începând cu anul 1963, organele de informaţii din România au pus capăt oricărui tip de colaborare cu organele de informaţii de la noi. Aceasta este starea reală a lucrurilor.1

Scrisoarea lui Gheorghiu-Dej către Kennedy şi post-scriptumul lui Ceauşescu

Lansarea oficială a noii politici de dezarmare şi dezangajare militară a fost precedată de deja celebrul

---

135 Vezi, de pildă, Ladislav Bittman, The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare, Syracuse, Syracuse University Research Center, 1972, pp. 146-147; Jan Sejna, We Will Bury You, London, Sedgwick and Jackson, 1982, pp. 66-67, 75-76; Ladislav Bittman, The KGB and Soviet Disinformation: An Insiders View, Washington, Pergamon-Brassey's, 1985, pp. 32-33; Josef Frolik, mărturie în faţa Congresului SUA, Comitetul Senatului pentru Activitatea Judiciară, Communist Bloc Intelligence Activities in the United States, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1975; Richelson (1986), p. 210. Bittman, Sejna şi Frolik fugiseră din Cehoslovacia în perioada Primăverii de la Praga sau imediat după invazia condusă de sovietici din 1968.

136 Markus Wolf, Conversation with the [Soviet] Committee for State Security that took place between 3-6 April 1967 in Moscow, BStU, MfS, SdM 1432, S. 2, 8; Herbstritt şi Olani (2005), p. 94.

mesaj al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej adresat preşedintelui John F. Kennedy şi prezentat de ministrul de Externe al României, Corneliu Mănescu, secretarului de stat Dean Rusk pe 4 octombrie 1963.[137] Mesajul includea patru puncte principale: (1) faptul că România nu fusese informată despre desfăşurarea rachetelor sovietice şi nu fusese de acord cu aceasta; (2) faptul că România nu avea să ia parte la un război de tip ofensiv împotriva SUA, provocat de Uniunea Sovietică şi că spera că acest lucru avea să fie luat în calcul în alegerea ţintelor sale balistice de către SUA; (3) faptul că forţele armate române se aflau pe deplin sub control naţional şi nu trebuiau considerate un auxiliar al forţei militare sovietice; şi (4) faptul că România nu găzduise rachete nucleare sovietice pe teritoriul său şi că americanii erau bine-veniţi să facă inspecţii la faţa locului pentru a verifica acest lucru.1

Aşa cum i-a spus Mănescu lui Rusk, interesul deosebit al României pentru „încheierea unui acord eficient cu privire la neproliferarea armelor nucleare” avea la bază faptul că „România nu doreşte să primească asemenea arme, nu vrea să le producă şi nici nu doreşte să aibă loc vreun atac nuclear”.[138] Liderii români au subliniat punctul (1) – că nu au fost informaţi despre desfăşurarea rachetelor sovietice şi nu au fost de acord cu aceasta – şi în discuţiile cu alţi interlocutori străini, toate punctele fiind comunicate Moscovei, după cum se pare, în ceea ce Gheorghe Gheorghiu-Dej a considerat a fi o scrisoare „foarte dură” trimisă autorităţilor de la Kremlin, după Criza din Cuba.[139]

137 Şedinţa din 11 iulie 1964 în Discuţii II PMR-PCUS (1964).

138 Ibid. Vezi şi Opriş (2012), p. 514.

139 Vezi Discuţii PMR-PCC (1964); Discuţii între Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Liu Fang (1964).

În toamna anului 1983, la aproape douăzeci de ani după scrisoarea lui Gheorghiu-Dej din 1963, este posibil ca Nicolae Ceauşescu să fi încercat să atragă din nou atenţia asupra mesajului acestuia către Kennedy printr-un mesaj propriu, trimis preşedintelui Ronald Reagan în perioada crizei eurorachetelor.[140] Din păcate, scrisoarea lui Ceauşescu, pe care i-a înmânat-o vicepreşedintelui George Bush Sr. În cursul vizitei acestuia la Bucureşti, în septembrie 1983, n-a fost încă publicată.[141] La scurt timp însă, românii i-au informat cu privire la ea pe ceilalţi membri ai Pactului; ulterior, au prezentat în mod oficial conţinutul acesteia, cel puţin în linii mari, la reuniunea la vârf a alianţei din octombrie 1983.1 Scrisoarea lui Ceauşescu către Reagan sublinia că: (1) România nu fusese de acord cu desfăşurarea de rachete sovietice; (2) România avea să participe numai la operaţiuni defensive, specificând că va analiza cu atenţie buna credinţă a oricăror solicitări de asistenţă din partea unui partener din

---

140 Iniţial, Mănescu a dorit să aibă o întâlnire cu oficialii administraţiei americane la sfârşitul lui septembrie 1963, dar dificultăţile de punere de acord a agendelor au dus la amânarea întâlnirii până pe 4 octombrie. Vicepreşedintele George Bush Sr. a primit scrisoarea lui Ceauşescu pe 23 septembrie 1983. Unele surse susţin ca dată luna august 1983, deşi este posibil ca alte mesaje pe aceeaşi temă, cu caracter mai puţin oficial, să fi fost trimise şi în august. Vezi, de asemenea, F. Stephen Larrabee, The Challenge to Soviet Interests in Eastern Europe: Romania, Hungary, East Germany, R-3190-AF, RÂND Corporation, decembrie 1984, pp. 54-55.

141 Ceauşescu a trimis o serie de scrisori cu privire la rachetele nucleare din Europa atât lui Reagan, cât şi lui Andropov în perioada 1981-1983; niciuna dintre ele nu a fost publicată. Vezi, de exemplu, EFE, „Reagan envia al presidente rumano una carta sobre los euromisiles“ [Preşedintele român îi trimite lui Reagan o scrisoare pe tema eurorachetelor], El Pais, 19 septembrie 1983.

alianţă înainte de a-şi trimite trupele în afara teritoriului ţării; (3) forţele armate române se aflau pe deplin sub control naţional, oferind şi detalii clare cu privire la modul în care garanta acest lucru; şi (4) România nu găzduise şi nu avea să găzduiască rachete nucleare sovietice sau americane pe teritoriul său, menţionând acest lucru în mod explicit.[142][143]

În mod ironic, chiar dacă Ceauşescu intenţionase să evoce scrisoarea anterioară a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej către preşedintele Kennedy – şi totodată debutul „epocii de aur" a relaţiei cu Statele Unite – care acum devenise tot mai agitată, puţin probabil ca oficialii de la Washington să fi făcut această legătură. Aşa cum sublinia Raymond Garthoff, scrisoarea din 1963 fusese ţinută secretă, până într-atât încât informaţiile despre existenţa ei nu au apărut decât treizeci de ani mai târziu, când el însuşi scrisese despre ea, şi e posibil ca acea scrisoare să nu fi fost niciodată înregistrată, arhivată şi nici măcar menţionată în vreun document.[144] Pe lângă preşedintele Kennedy, micul grup de oficiali care avusese acces la mesaj îi includea doar pe vicepreşedintele Lyndon B. Johnson şi pe secretarul de stat Dean Rusk, acesta din urmă primind-o direct de la ministrul de Externe al României.[145]

---

142 Telex from the East German Ambassador to Romania (Bock) of October 14, 1983 în „Warsaw Pact Documents", „Defense Ministers", „Euromissiles Meeting, 20 October 1983", la Parallel History Project on Cooperative Security, http://www.php.isn.ethz.ch/loryl.ethz.ch/collections/index.html, (de aici înainte: Telexul Ambasadei est-germane la Bucureşti (1983)).

143 Telexul Ambasadei est-germane la Bucureşti (1983).

144 Garthoff (1995), p. 111.

145 în plus, este posibil ca McGeorge Bundy, consultantul pe probleme de securitate naţională al lui Johnson în 1963, să fi avut cunoştinţă de ea şi, poate, directorul CIA John McCone. Raymond Garthoff ştia despre

Dacă niciun exemplar fizic nu a fost inclus în arhive, este foarte posibil ca informaţiile despre existenţa acestei scrisori să nu fi supravieţuit trecerii de la administraţia democrată de largă deschidere a lui Lyndon B. Johnson la cea republicană a lui Richard M. Nixon, cinci ani mai târziu. Este foarte greu de crezut că, după douăzeci de ani, patru schimbări de putere politică şi şase administraţii prezidenţiale să fi existat cineva în administraţia Reagan care să fi auzit despre scrisoarea aceea. Fără să ştie despre transformările considerabile din politica de securitate a României, determinate de Criza Rachetelor din Cuba, autorităţile americane nu aveau cum să perceapă nici ecourile acestei scrisori douăzeci de ani mai târziu, mai ales într-o perioadă marcată de răcirea drastică a relaţiilor dintre SUA şi România.

Capitolul 3

Medierea între America şi Vietnam 1965 – 1966

Se cunosc prea puţine lucruri despre rolul României în eforturile de căutare a unei modalităţi de soluţionare paşnică a Războiului din Vietnam în perioada 1965 – 1966, până la „Semnalul lui Trinh” 1 din ianuarie 1967, prin care Vietnamul de Nord accepta, pentru prima dată în mod oficial, posibilitatea negocierii cu Statele Unite, după ani de refuz.[146] De fapt, acest rol nu este menţionat în niciuna dintre lucrările importante pe tema Războiului din Vietnam, scrise de la sfârşitul anilor ’60 până la începutul

scrisoare fiindcă Rusk îi vorbise despre ea.

146 în data de 28.01.1967, ministrul nord-vietnamez de Externe, NguYen Duy Trinh, a afirmat, pentru jurnalistul australian Wilfred Burchett, că tratativele de pace pot începe în orice moment, cu condiţia ca Washingtonul să îşi sisteze, în mod necondiţionat, bombardamentele (n.red.).

mileniului următor.[147] Primul studiu dedicat contribuţiei româneşti, care a apărut în 2012, a ignorat eforturile depuse între anii 1965 – 1966, axându-se în întregime pe rolul jucat între anii 1967 – 1968.1 în mod paradoxal, lucrarea *Pentagon Papers* a Departamentului de Stat al SUA, pe care sunt fundamentate toate celelalte studii, include într-un volum date privind eforturile depuse anterior de România (la mijlocul anului 1966), declarându-le însă neserioase şi nesemnificative în volumul care detaliază (printre altele) cazul României.[148][149]

Spre deosebire de acesta, transcrierile discuţiilor care au avut loc în această perioadă între Bucureşti, pe de o parte, şi Hanoi şi Washington, pe de alta, relevă faptul că România a promovat în mod activ negocierile şi a transmis mesaje între americani şi nord-vietnamezi în 19651966.[150]

---

147 Vezi, de exemplu, Wallace J. Thies, When Governments Collide: Coercion and Diplomacy in The Vietnam Conflict, 1964-1968, Berkeley: University of California Press, 1980; George C. Herring, The Secret Diplomacy of The Vietnam War: The Negotiating Volumes of the Pentagon Papers, Austin: University of Texas Press, 1983; şi Fredrik Logevall, Choosing War: The Lost Chance for Peace and the Escalation of War in Vietnam, Berkeley, University of California Press, 2001.

148 Contribuţia românească a „debutat în toamna lui 1967 şi s-a încheiat pe 24 februarie 1968“ în conformitate cu Mircea Munteanu, „Over the Hills and Far Away: Romania’s Attempts to Mediate the Start of U.S.-North Vietnamese Negotiations, 1967-1968“, Journal of Cold War Studies, vol. 14, nr. 3 (Summer 2012), p. 68.

149 Vezi Part VI. A., pp. 22-23 and Part VI. C. 4., pp. 4-5 şi 247-290 în Pentagon Papers, cu titlul oficial Report of the Office of the Secretary of Defense Vietnam Task Force, United States - Vietnam Relations, 1945-1967, U.S. Department of Defense, 1968.

150 Aceste transcrieri sunt disponibile on-line în versiunea originală în limba română şi în traducerea în engleză a autorului la Watts, Mediating The Vietnam War (2016), https://www.wilsoncenter.org/publication/mediating-the-vietnam-war-romania-

Transcrierile demonstrează că românii au exercitat pe lângă nord-vietnamezi o influenţă mult mai mare decât s-a crezut în mod obişnuit şi sugerează că rolul Bucureştiului în atingerea a ceea ce este general considerat a fi prima reuşită reală pe calea păcii nu a fost doar semnificativ, ci chiar decisiv.

Confuzii, auto amăgiri şi disimulări

9

Dintre eforturile subestimate ale tuturor terţilor în negocierea unei soluţii pentru încheierea Războiului din Vietnam, canalul românesc a fost unul dintre cele pe care Departamentul Apărării al SUA le-a interpretat cu totul eronat.1 în *Pentagon Papers,* românii erau descrişi ca „raportori foarte ineficienţi”, comunicările şi informaţiile oferite de ei fiind „ca nuca-n perete” comparativ cu cele ale altor surse, astfel încât nu erau luate în serios nici la Washington şi nici la Hanoi.[151][152]

---

and-the-first- trinh-signal-1965-1966.

151 Vietnam Task Force, United States - Vietnam Relations, 1945-1967, U.S. Department of Defense, 1968. Numai canalul maghiar a mai fost desconsiderat într-o asemenea măsură. în acest caz însă, reprezentantul Budapestei la Washington a fost cel care a declarat canalul ţării sale ca fiind o „escrocherie“ elaborată. Jânos Radvânyi, „A Bizarre Adventure in Make-Believe Diplomacy“, Life, 22 martie 1968, pp. 60-68, 71-72, 74 şi Jânos Radvânyi, Delusion and Reality: Gambits, Hoaxes, & Diplomatic One-Upmanship in Vietnam, South Bend, IN: Gateway Editions, 1978. Suspiciunile SUA au fost alimentate şi de faptul că ministrul de Externe ungar Jânos Péter fusese identificat anterior ca agent sovietic, după ce acesta susţinuse reprimarea sovietică a revoltei din 1956. Memorandum of Conversation, Washington, 10 septembrie 1964, Document 105, Foreign Relations of the United States (FRUS), 1964-1968, Volume XVII. Vezi şi Martin Mevius, Agents of Moscow: The Hungarian Communist Party and the Origins of Socialist Patriotism 1941-1953, Oxford, Oxford University Press, 2005, pp. 237-238.

152 PPDV, volume VI. A. „Settlement of the Conflict: Negotiations,

Pentagonul, îndeosebi comanda militară americană în Vietnam şi Statul Major Interarme, îi considera pe români nu numai incapabili şi inexacţi, ci şi nesinceri şi duplicitari. Generalul William Westmoreland, comandantul operaţiunilor americane din Vietnam, sugerase chiar că eforturile de mediere ale românilor erau menite să camufleze pregătirile nord-vietnamezilor pentru o ofensivă militară.[153] Când, în 1972, date din volumele despre negocieri din cadrul *Pentagon Papers* au apărut pentru prima dată în presă, oficialii de la Pentagon contactaţi de ziarişti au susţinut că rapoartele româneşti fuseseră „privite cu suspiciuni disproporţionate de administraţia Johnson”.[154]

Rareori s-a întâmplat ca un departament guvernamental să distorsioneze până într-atât de grosolan poziţia şi opinia administraţiei americane. În *Pentagon Papers*, părerile preşedintelui Lyndon B. Johnson şi ale consilierilor săi apropiaţi cu privire la canalul românesc au fost răstălmăcite, fiind interpretate exact pe dos. Nu numai că preşedintele Johnson nu exprimase acele îndoieli şi „suspiciuni disproporţionate” faţă de rapoartele presupus inepte ale Bucureştiului, dar apreciase atât de mult „acurateţea şi meticulozitatea” comunicărilor româneşti, încât a făcut un lucru fără precedent: a exprimat în mod oficial şi cu mai multe prilejuri „mulţumirile sincere” ale Americii „pentru eforturile guvernului român”, aflate încă în desfăşurare.1 Secretarul de Stat Dean Rusk, unul dintre

---

1965-67, The Public Record“, p. 7; volume VI. C. 4. „Settlement of the Conflict: Negotiations, 1967-68, History of Contacts“, p. 3; p. 263.

153 Generalul William C. Westmoreland, A Soldier Reports, Garden City, New York: Doubleday & Company, 1976, p. 312.

154 Stanley Kamow, „Pentagon Papers Bare Confused LBJ Truce Efforts“, Washington Post, 27 iunie 1972.

consilierii apropiaţi ai lui Johnson, a fost de asemenea „impresionat de seriozitatea”, „precizia” şi „atenţia acordată acurateţii detaliilor”, dovedite de români.[155] După ce şi-au încheiat mandatul, atât Johnson, cât şi Rusk au continuat să se refere la eforturile românilor în termeni pozitivi, caracterizându-le ca „echilibrate”, „corecte”, „serioase şi sobre”.[156]

Acelaşi lucru poate fi spus şi despre alţi membri ai administraţiei. În comunicările interne ale Departamentului de Stat, subsecretarul de stat Nicholas Katzencach descria canalul românesc ca fiind „clar şi serios”.[157] Chiar şi cel mai belicos dintre membrii administraţiei Johnson, consultantul pe probleme de securitate naţională Walt W. Rostow, recunoştea seriozitatea interlocutorilor români.1

La fel de favorabile au fost evaluările făcute de cei implicaţi în mod direct în eforturile de încheiere a păcii.

---

155 Telegrama 98490 către Bucureşti, din 14 ianuarie, îi cerea adjunctului şefului misiunii diplomatice Neubert să-i transmită lui Ceauşescu un mesaj de la Johnson, de mulţumiri adresate guvernului său pentru eforturile „de a ajunge la o soluţionare onorabilă şi paşnică“ a conflictului. Memorandum of Conversation, 18 ianuarie 1968, Document 18, nota 4. Vezi şi nota din Pentagon Papers referitoare la „scrisoarea de apreciere“ a lui Johnson „pentru eforturile românilor, adresată preşedintelui Ceauşescu“, VI C.4, p. 288. Vezi şi Paul Niculescu-Mizil, România şi Războiul americano-vietnamez, Bucureşti, editura Roza Vânturilor, 2008, pp. 252-253.

156 Lyndon Baines Johnson, The Vantage Point: Perspectives of the Presidency, 1963- 1969, New York, Holt Reinhart Winston, 1971, p. 269; Transcript, Dean Rusk Oral History Interview II, 9/26/69, de Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, Tape 1, pp. 4, 14, www.lbjlib.utexas.edu

157 State 98130, SecState WashDC to Amembassy Saigon, Top Secret, Immediate, 12 ianuarie 1968, în NARA, RG 59, Pol 27/14 Viet/ PACKERS citat în Munteanu (2012), p. 77, nota 49.

Chester Cooper, fost director adjunct în cadrul CIA, înainte de a se alătura ambasadorului W. Averell Harriman în încercarea de a încheia pacea, îi descria pe români ca fiind „unii dintre cei mai eficienţi intermediari”. [158]Benjamin Read, asistent special al secretarului de stat Rusk şi secretarul executiv al Departamentului de Stat al SUA, era probabil persoana cea mai calificată pentru a evalua meritele diverselor canale, ţinând cont de faptul că în răspunderea sa intrau comunicările clasificate dintre Rusk şi Rostow, principalii consilieri pe probleme externe ai preşedintelui Johnson. În conformitate cu Read, românii erau „raportori loiali ai punctului de vedere al celeilalte părţi” şi „s-au dovedit a fi intermediari de primă clasă – mai buni decât francezii; mai buni decât ruşii”.[159]

Averell Harriman, liderul „Comitetului de Negociere” din cadrul Departamentului de Stat, aprecia „francheţea” şi „meticulozitatea” românilor în încercarea lor de a „evita orice posibilă neînţelegere” între protagonişti.[160] „Dintre

158 Telegram from the Presidents Special Assistant (Rostow) to President Johnson in Texas, Washington, 4 ianuarie 1968, 0510Z, Document 4 în FRUS, 1964-1968, volume VI. Canalul românesc a fost unul dintre cele două menţionate de Rostow în interviul din Transcriere, Walt W. Rostow Oral History Interview I, 3/21/69, by Paige E. Muhollan, Internet Copy, LBJ Library, p. 51.

159 Transcriere, Benjamin H. Read Oral History Interview II, 3/70, by Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library. Se pare că Read se referea la canalul PENNSYLVANIA, care îi implica pe Henry Kissinger şi pe francezii Herbert Marcovitch şi Raymond Aubrac, la contactele anterioare prin intermediul diplomatului francez Jean Sainteny şi la iniţiativele SUA-URSS şi SUA-Marea Britanie-RSS din cadrul canalului SUNFLOWER.

160 Record of Meeting, Washington, 5 ianuarie 1968, Document 5 în Foreign Relations oj the United States, 1964-1968, volume VI. Vezi şi Library of Congress, Manuscript Division, Harriman Papers, Special Files, Public Service, Kennedy-Johnson, Subject Files, M-Man. Secret; Nodis;

toţi intermediarii care s-au deplasat la Hanoi”, Harriman considera că românii erau „cei mai pricepuţi în a sesiza nuanţele care se reliefaseră în duelul continuu dintre cele două părţi”.[161] În octombrie 1968, în calitatea sa de şef al delegaţiei americane la negocierile de pace, Harriman a trimis chiar un mesaj personal de mulţumire „pentru ajutorul României în organizarea Tratativelor de Pace în Vietnam, care aveau loc la Paris”.1

Averell Harriman avea o părere atât de bună cu privire la contribuţiile Bucureştiului, încât în vara anului 1972 a contrazis în mod public, în presă, modul zeflemitor în care acestea fuseseră prezentate de Pentagon, insistând că românii meritau nu dispreţul, ci recunoştinţa Statelor Unite.

Aşa cum remarca el într-un editorial din *Washington Post*: „Niciodată n-am primit, în îndelungata mea experienţă, rapoarte mai detaliate şi mai riguroase”, şi „îmi este clar că nord-vietnamezii au luat foarte în serios eforturile românilor, aşa cum au făcut-o şi SUA”.[162] Autorităţile de la Hanoi le considerau la rândul lor „pe primul loc” deoarece, aşa cum subliniase la momentul respectiv prim-ministrul nord-vietnamez Pham Van Dong, fuseseră „extrem de eficiente” şi „dăduseră rezultate foarte bune”.[163] Deci nu numai că eforturile românilor nu

---

PACKERS.

161 Rudy Abramson, Spanning the Century: The Life of W Averell Harriman, New York, William Morrow, 1992, p. 653.

162 Cyrus Sulzberger, An Age of Mediocrity: Memoirs and D iar ies, New York, Macmillan, 1973, p. 469.

163 Transcrierea discuţiilor dintre delegaţia PCR şi delegaţia vietnameză, Hanoi, 29 septembrie 1967, Arhivele Naţionale ale României, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 82/1967, fila 50.

fuseseră „ca nuca-n perete”, inepte sau îndoielnice, dar se dovediseră a fi unele dintre cele mai bune, dacă nu chiar cele mai bune.

Astfel, nu putem să nu ne întrebăm cum şi de ce a perceput Pentagonul România şi eforturile ei de mediere în mod atât de distorsionat? Motivele au

5

ţinut, deopotrivă, de sistem şi de birocraţie. În primul rând, evaluarea obiectivă în SUA a eforturilor de pace ale terţilor era îngreunată de contrastul între diferitele percepţii cu privire la caracterul războiului din Vietnam. Intermediarii est-europeni – precum şi cea mai mare parte a celorlalte state ale lumii – considerau conflictul ca pe unul de decolonizare, combinând elemente ale războiului civil cu elemente ale războiului de independenţă, în care singura implicare externă era cea a Statelor Unite ale Americii. La polul opus, administraţia americană percepea conflictul ca pe o simplă apărare împotriva unui invadator extern, americanii aliindu-se cu sud-vietnamezii împotriva „agresorului” nord-vietnamez.

Analiştii adepţi ai perspectivei dominante au pus foarte rar sub semnul întrebării acurateţea percepţiilor SUA cu privire la dinamica acestui conflict sau la funcţionalitatea obiectivelor şi strategiei americane, înainte ca o altă paradigmă să prindă contur la sfârşitul anilor ’90, când armata SUA a recunoscut, la nivel instituţional, că Washingtonul identificase în mod eronat caracterul fundamental al războiului.[164] În timpul

164 Modul în care a fost acceptată noua paradigmă în cadrul armatei americane este descris în Herbert Schandler, „U.S. Military Victory in Vietnam: A Dangerous Illusion?“ în Robert S. McNamara, James Blight, Robert Brigham, Thomas Biersteker şi col. Herbert Schandler, Argument Without End: In Search of Answers to the Vietnam Tragedy, New York,

conflictului, acest lucru a dus la o cascadă de eşecuri analitice. Mai întâi, SUA au apreciat în mod greşit caracterul esenţial al războiului, iar acest lucru a dus la erori în identificarea motivaţiilor adversarilor şi în anticiparea comportamentului acestora. La rândul lor, aceste erori au determinat SUA să adopte tactici şi strategii inadecvate pentru respectivul conflict. Astfel, Washingtonul a folosit repere greşite sau irelevante în evaluarea progreselor anticipate în înfrângerea adversarului.

Eroarea cu privire la caracterul războiului a dus la reacţii inadecvate ale SUA nu doar faţă de conflictul militar, ci şi faţă de găsirea unei soluţionări negociate a acestuia. Altfel spus, ca urmare a acestei erori, semnalele trimise la Hanoi s-au dovedit a fi contraproductive – atunci când au fost totuşi percepute şi înţelese cât de cât. De asemenea, tot din acest motiv, semnalele primite de la Hanoi au fost trecute cu vederea, greşit interpretate sau chiar respinse, dat fiind că nu se potriveau cu „realitatea” aşa cum era ea înţeleasă la Washington.

Evaluarea corectă a eforturilor de pace depuse de terţele părţi era îngreunată şi mai mult de considerabila discrepanţă între politica declarată şi cea concretă a SUA. Până la ofensiva Tet din ianuarie-februarie 1968, administraţia preşedintelui Lyndon B. Joshnson folosise multiple canale şi apeluri publice la o încheiere negociată a războiului, în primul rând pentru a-şi justifica eforturile de a impune o soluţie militară în Vietnam.1 în mod repetat, administraţia a lansat iniţiative de pace ca o acoperire parţială a noilor escaladări în efortul militar american.

PublicAffairs, 1999: pp. 313-372. Vezi şi Herbert Y. Schandler, America in Vietnam: The War That Couldn 11 Be Won, Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield, 2009.

Au existat, de asemenea, membri-cheie ai administraţiei care au sabotat funcţionarea unor canale de tratative atunci când aceste canale puteau duce la scurtcircuitarea căutării unei soluţionări militare, înainte de ofensiva Tet din 1968. Invariabil, eforturile care începuseră să prindă un contur de sine stătător au eşuat în mod dezastruos.[165] Cu o consecvenţă remarcabilă, diverse canale au fost închise ca urmare a raidurilor de bombardamente asupra Vietnamului de Nord în momente nepotrivite, deoarece condiţiile anumitor propuneri americane au fost schimbate pe neaşteptate şi unilateral sau din cauză că Washingtonul decisese, în mod inexplicabil, să renunţe la un anumit canal, îndreptându-şi atenţia asupra altuia.[166] Conform afirmaţiilor uneia dintre persoanele profund implicate în găsirea unei soluţionări paşnice a conflictului:

Atât timp cât ne limitam la activităţile de rutină, Casa Albă şi mulţi dintre consilierii preşedintelui ne ignorau sau ne tolerau activitatea. Dar îndată ce părea să apară o perspectivă de a atrage atenţia oficialilor de la Hanoi, descopeream în cale o capcană.[167]

Ca urmare, terţii care făceau eforturi pentru o soluţionare paşnică a războiului erau şi ei, în cel mai bun caz, doar toleraţi, chiar şi atunci când ajutorul lor fusese

---

165 Lipsa de sinceritate era evidentă mai ales faţă de populaţia SUA. Aşa cum notează George Herring, Pentagon Papers confirmă că „atât Kennedy, cât şi Johnson au implicat în mod secret ţara în războiul din Vietnam, în timp ce în mod public negau asemenea intenţii“ şi că „în mod repetat, au indus publicul în eroare prin declaraţiile optimiste referitoare la progresele înregistrate“. Herring (1980), p. ix.

166 Robert S. McNamara, In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam, New York: Vintage, 1996, pp. 247-250.

167 Cooper (2005), p. 245.

solicitat de Washington, fiind deseori ridiculizaţi de cei pentru care lucrau cu bună credinţă. În mod paradoxal, sinceritatea personalului american desemnat să găsească o modalitate paşnică de soluţionare a conflictului constituia încă o sursă de dificultăţi. Persoanele alese de

5

preşedintele Johnson pentru a căuta o modalitate de a realiza un acord de pace erau convinse de necesitatea unei soluţii negociate, hotărâte să găsească una, şi sincere în raporturile lor cu intermediarii (în limitele impuse de politica SUA). În vreme ce devotamentul lor conferea credibilitate pretenţiilor de sinceritate ale SUA, preferinţa consecvent demonstrată a administraţiei pentru o soluţie militară conferă politicii din acest domeniu un caracter vădit schizofrenic.

Dialogul româno-american în 1965 – 1966, spre exemplu, era purtat în principal prin intermediul ambasadorului SUA la sediul ONU din New York, Arthur Goldberg, sau direct prin Secretarul de Stat Dean Rusk. Preşedintele Johnson l-a desemnat pe Goldberg să conducă activitatea de căutare a unei soluţii negociate pentru războiul din Vietnam în iulie 1965, însă nu i-a acordat autoritatea necesară şi frecvent l-a exclus din acest proces. Aşa cum spunea mai târziu Goldberg într-un interviu, i se ceruse să „încerce să scoată ţara noastră” din război, „în calitate de consultant prinA

cipal”, însă a descoperit ulterior că „nu el era principalul consultant”.1 În conformitate cu McGeorge Bundy, consultantul pe probleme de securitate naţională al preşedintelui în perioada 1961 – 1966, Johnson îl exploata pe Goldberg pentru a „dovedi” că nu puteau avea loc negocieri de pace, astfel încât să poată justifica politicile

militare ale administraţiei sale.[168][169]

Eforturile SUA au fost şi mai drastic divizate în iulie 1966, când Johnson l-a desemnat pe W. Averell Harriman pentru a coordona „căutarea păcii” prin intermediul unui „Comitet pentru Negocieri” în cadrul Departamentului de Stat.[170] La fel ca în cazul lui Goldberg, nici lui Harriman nu i-a fost acordată autoritatea necesară pentru a-şi îndeplini misiunea. După spusele oficialilor administraţiei implicaţi în mod direct, preşedintele Johnson şi Secretarul de Stat Rusk nu intenţionaseră niciodată ca „grupul pentru pace”.

al lui Harriman să devină o instituţie serioasă, care să-şi poată îndeplini misiunea atribuită.1

Caracterul disfuncţional al acestei abordări a fost evident încă de la început. La sfârşitul anului 1965, de exemplu, Averell Harriman era unul dintre principalii emisari ai preşedintelui, însărcinat să le prezinte aliaţilor principali, prietenilor şi altor eventuale părţi modalităţile prin care administraţia Johnson urmărea încheierea unei păci. Numai că oficialii de rang superior ai administraţiei le ascundeau anumite canale principalilor „reconciliatori” desemnaţi chiar de ei înşişi. Iată un exemplu: cu aprobarea preşedintelui Johnson, Secretarul de Stat Dean Rusk l-a

---

168 Transcriere, Arthur Goldberg Oral History Interview I, 23 martie 1983, by Ted Gittinger, Internet Copy, LBJ Library, pp. 11-12, 18.

169 Transcriere, McGeorge Bundy, Oral History Interview II, 17 februarie 1969, by Paige Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, p. 19. Aşa cum declara Bundy: „Oare el crede că se va schimba? Oare Johnson însuşi crede că Goldberg va aduce pacea? Nu.“ Sublinierea figurează în original.

170 Vezi, de pildă, Document 197 în Foreign Relations of the United States (FRUS), 1964- 1968, volume IV, Vietnam 1966, nota de subsol 1; Rudy Abrahamson, Spanning The Century: The Life ofW. Averell Harriman, 1891-1986, New York, William Morrow and Company, 1992, p. 639.

împiedicat pe Harriman, la sfârşitul anului 1965, să ia legătura cu ceea ce Rusk considera a fi un canal-cheie francez către Hanoi.[171] Apoi Rusk a intervenit pe lângă oficialii maghiari de la Budapesta pentru a submina şi vizita lui Harriman acolo.[172]

Numirea lui Walter W. Rostow în locul lui Bundy pe postul de consilier pe probleme de securitate naţională în aprilie 1966 nu a ameliorat câtuşi de puţin situaţia, ba dimpotrivă. Aşa cum spunea mai târziu principalul asistent al lui Harriman, Rostow a fost „cu totul contraproductiv” şi „nu numai că a denigrat misiunea lui Harriman în general, dar – sunt sigur – a subminat multe dintre eforturile noastre”.[173] Modul haotic şi disfuncţional în

5 >

care era căutată la nivel instituţional soluţionarea paşnică a conflictului a compromis capacitatea guvernului de a percepe în mod corect fiecare canal în parte.

O animozitate deosebită la adresa eforturilor României s-a înregistrat din partea componentei militare a Pentagonului, şi mai ales din partea Statului Major Internarme şi a comandamentului forţelor din Vietnam, ca urmare a faptului că românii stabiliseră contacte directe la nivel înalt cu comandantul-şef al trupelor americane, cu puţin timp înainte de război, iar informaţiile furnizate de Bucureşti nu satisfăceau aproape niciodată preferinţele şi politicile comandamentului militar american, fiind deseori

---

171 Vezi, de pildă, comentariile lui Benjamin Read, asistent special al Secretarului de Stat şi secretar executiv al Departamentului de Stat între 1963-1969, în Transcriere Benjamin H. Read Oral History Interview II, martie 1970, de către Paige Mulholland, Internet Copy, LBJ Library, p. 22.

172 Ibid.

173 Cooper (2005), p. 245.

diametral opuse acestora. Situaţia Bucureştiului n-a avut de câştigat nici de pe urma faptului că România simpatizase în mod deschis cu Hanoiul şi că, în cadrul Blocului sovietic, era cel mai mare furnizor de asistenţă nonmilitară al Vietnamului de Nord. Atât timp cât comanda militară americană (şi conducerea politică civilă) acţionau sub iluzia că duceau un război „just”, nu aveau cum să nu critice cu asprime România.

Fireşte, căutarea unei soluţii de pace în Vietnam nu se limita la îndeplinirea dezideratelor americane. Contribuţiile autentice ale terţilor care nu se

5 5

mărgineau să susţină pur şi simplu o tabără în detrimentul celeilalte aveau de depăşit două provocări fundamentale şi, aşa cum s-a dovedit, insurmontabile. Prima era lipsa totală de sinceritate a administraţiei Johnson în privinţa căutării unei soluţii de pace negociate în perioada 1965 – 1967, care avea la bază o interpretare greşită a factorilor iniţiali şi miopia analitică în privinţa evoluţiei evenimentelor. Din acest punct de vedere, principala misiune a terţilor era aceea de a determina administraţia americană să evalueze mai realist caracterul conflictului, rezistenţa vietnamezilor şi uriaşele resurse de care dispunea Vietnamul de Nord la nivel intern, regional şi care îi puteau fi puse la dispoziţie de către comunitatea socialistă internaţională. Dificultatea era aceea de a convinge administraţia că negocierile sincere şi retragerea forţelor erau cu adevărat în interesul SUA – spre deosebire de continuarea operaţiunilor militare.

Cel de-al doilea obstacol considerabil care trebuia depăşit era faptul că Hanoiul respingea orice formă de negocieri de pace, deoarece le considera o capitulare şi ca urmare a convingerii sale adânc înrădăcinate că

Washingtonul manifesta o atitudine duplicitară atunci când milita pentru ele. Acest obstacol nu putea fi surmontat doar cu argumentul sincerităţii americanilor; tentativa în acest sens s-a dovedit distructivă pentru o serie de canale, altfel serioase.

Principala problemă a credibilităţii americanilor era aceea că Washingtonul împiedicase organizarea de alegeri libere, aşa cum impuseseră Acordurile de la Geneva, semnate în 1954.

78

După cum recunoscuse în mod deschis preşedintele Eisenhower, şi toţi specialiştii în problemele Indochinei erau de aceeaşi părere, dacă ar fi fost permisă desfăşurarea alergenlor, „e posibil ca 80 la sută din populaţie să-l fi votat la conducere pe comunistul Ho Chi Minh”.1 În acest caz, interesul SUA de a preveni venirea la putere a comuniştilor era clar mai mare decât respectul pe care conducerea SUA îl manifesta în mod normal faţă de procesul democratic şi de voinţa populară. Consilierul prezidenţial pe probleme de securitate naţională McGeorge Bundy exprimase acest punct de vedere în termeni lipsiţi de echivoc, la sfârşitul anului 1965:

Căutăm oare o soluţie negociată în urma căreia puterea să fie preluată de comunişti, datorită abilităţilor politice superioare ale acestora? Sau suntem hotărâţi să facem tot ce este necesar pentru a înfiinţa şi a susţine un Vietnam de Sud non-comunist? Toţi trei (Bundy, Rusk şi McNamara) tindem către cea din urmă poziţie, dar este limpede că aceasta devine din ce în ce mai costisitoare şi chiar mai clar este faptul că numai preşedintele poate lua

decizii în acest sens.[174][175]

Prin urmare, era necesar ca autorităţile de la Hanoi să fie convinse că era în interesul lor să se angajeze în negocieri, în ciuda lipsei de sinceritate a americanilor. Dacă aceste două considerabile dificultăţi nu erau depăşite, Washingtonul avea să continue să lanseze apeluri la negocieri de pace în care nici el nu credea. Iar Hanoiul avea să refuze negocierile considerându-le o înşelăciune americană, ambele tabere continuând astfel lupta.

Din această perspectivă, eficienţa comparativă a eforturilor depuse de terţi poate fi evaluată în funcţie de abilitatea lor (1) de a convinge autorităţile de la Hanoi să accepte în principiu negocierile de pace şi, mai mult decât atât, să se angajeze în ele; şi (2) de a convinge SUA că o soluţionare militară a conflictului era iluzorie şi că unica opţiune viabilă era o angajare mai sinceră în procesul de negociere. Cu doar câteva excepţii, acest tip de analiză constituie încă „drumul mai puţin bătut” atunci când se analizează activitatea de intermediar a terţilor în timpul Războiului din Vietnam.1

Angajarea în mediere şi „afacerea austriacă”.

Bucureştiul a început discuţiile cu Washingtonul pe problemele Asiei de Sud-Est la scurt timp după ce şi-a încheiat acordurile iniţiale consulare, diplomatice şi culturale postbelice, la începutul anilor ’60. La vremea

---

174 Dwight D. Eisenhower, The White House Years: Mandate for Change, 1953-1956, New York, Doubleday, 1963, p. 372.

175 Telegram from the President s Special Assistant for National Security Affairs (Bundy) to President Johnson, in Texas, Washington, 8 noiembrie 1965, 11.42 a.m., Document 192 în FRUS, 1964-1968, volume III, Vietnam, June-December 1965.

aceea, conflictul din Vietnam era abordat doar tangenţial.[176] În conformitate cu rapoartele de presă americane, ambasadorul SUA la Bucureşti, William Crawford, solicitase pentru prima dată „bunele oficii” ale României în abordarea nord-vietnamezilor în iunie 1965.[177] Desigur însă, la data de 3 octombrie 1965, când ambasadorul Crawford l-a vizitat pe prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer pentru a-şi lua rămas-bun oficial înainte de a părăsi România spre a prelua un nou post, problema vietnameză ajunsese deja în centrul preocupărilor.

De aceea, vizita de rămas-bun a ambasadorului, de obicei o simplă chestiune de protocol cu durata de 10 – 15 minute, a dobândit un caracter extraordinar când premierul român a discutat în particular cu Crawford, timp de aproape două ore, despre Războiul din Vietnam (şi despre RP Chineză).1 Maurer a declarat cu foarte puţină diplomaţie că politica americană avea la bază o înţelegere eronată a conflictului şi că acţiunile SUA pe lângă că erau contraproductive pentru interesele americane, erau şi periculoase pentru situaţia internaţională. Deşi raportul ambasadorului Crawford asupra acestei discuţii nu a fost încă extras din arhivele Departamentului de Stat, românii le-au făcut cunoscută oficialilor chinezi o parte din el,

---

176 Marigold, a lui James Hershberg, constituie o considerabilă excepţie. Deşi se concentrează în mare parte pe canalul polonez, trasează evoluţia atitudinilor şi politicilor nord-vietnameze între anii 1966-1967, în paralel cu eforturile terţilor, permiţând astfel formularea unor ipoteze cauzale.

177 De exemplu, New York Times, 22 noiembrie 1965, pp. 1,3. Citând surse oficiale de la Washington, rapoarte de presă din 1966 şi 1971 au identificat în mod repetat luna iunie 1965 ca momentul în care a început implicarea României.

puţin mai târziu, în aceeaşi lună.[178][179]

Ceva anume din perspectiva României a stârnit interesul Washingtonului într-o măsură suficient de mare încât Secretarul de Stat Dean Rusk să-l invite pe ministrul de Externe Corneliu Mănescu la o discuţie la cină, pe 14 octombrie, adică la nici două săptămâni. În cursul discuţiilor, el a solicitat sprijinul României în vederea unor negocieri care să ducă la o soluţionare a războiului şi a adus în discuţie subiectul Chinei.[180] Din păcate, numai o treime din transcrierea întâlnirii din 14 octombrie 1965 a fost publicată, iar partea reprodusă, descrisă ca fiind prima pagină din trei, sugerează mai degrabă o

---

178 Maurer i-a adus la discuţie pe şeful şi pe adjunctul şefului Departamentului pentru America de Nord din cadrul Ministerului de Externe şi le-a cerut să fie atenţi la orice semn al unui răspuns american sau al unei modificări a politicii americane. Interviurile şi corespondenţa pe e-mail ale autorului cu Mircea Răceanu, fost şef (apoi adjunct) al Departamentului pentru America de Nord din cadrul Ministerului de Externe, 15 şi 21 noiembrie 2013. Maurer a afirmat, de asemenea, că ar fi în interesul americanilor dacă SUA şi-ar reconsidera relaţia cu Beijingul, aducând o serie de argumente economice, politice şi militare şi recomandându-i ambasadorului ca SUA să „nu ignore“ China. Mircea Răceanu, Cronologie comentată a relaţiilor româno-americane, Bucureşti, Silex, p. 196. Vezi Department of State, Secretarys Memoranda of Conversation: Lot 65 D 330. Act confidenţial, menţionat în subsolul #1, Document 146 în FRUS, 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe.

179 Notă asupra audienţei lui Liu Fang, ambasador la Bucureşti al Republicii Populare Chineze, primit de Emil Bodnăraş, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al RS România, cu referire la aspecte ale relaţiilor internaţionale, 28 octombrie 1965 (de aici înainte: Fang-Bodnăraş (1965)), în ANR Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 4/1965, filele 215-237. Un extras apare în Budura (2005), p. 762.

180 Memorandum of Conversation, 14 octombrie 1965, Document 168, FRUS 1964-1968, volume III, Vietnam, June-December 1965.

continuare, decât debutul unei discuţii mai lungi pe tema

Vietnamului.1 Dar cererea lui Rusk de susţinere în transmiterea semnalelor de la Hanoi, este destul de clară:

Ministrul de Externe a spus că unul dintre colegii săi (ai lui Rusk) sugerase că, date fiind relaţiile României cu Hanoiul, ar trebui ca aceasta să încerce să facă ceva. Domnul Mănescu replicase că, după părerea sa, o soluţionare putea fi atinsă doar prin convorbiri directe şi că România nu putea acţiona ca mediator. Secretarul a spus că avem şi noi contactele noastre cu Hanoiul şi că nu-i cerea domnului Mănescu să acţioneze ca mediator. Dar nimeni n-ar fi putut spune ce canal, direct sau indirect, ar fi putut fi folosit. Dacă România ar fi sesizat un semnal, el i-ar fi solicitat doar domnului Mănescu să se asigure că semnalul acela nu ar fi fost blocat.[181][182]

La scurt timp după discuţiile dintre Mănescu şi Rusk, o campanie scurtă, dar zgomotoasă, a ameninţat să închidă complet canalul românesc. După toate aparenţele, cauza era distanţarea crescândă a României de celelalte ţări din cadrul Blocului sovietic. Începând din 1962, oficialii de la KGB le ordonaseră serviciilor de informaţii ale celorlalte ţări din Pactul de la

5 5

Varşovia să nu mai comunice Bucureştiului informaţii despre SUA, China şi despre comunitatea socialistă lărgită,

---

181 în conformitate cu nota de subsol 1 din Memorandum of Conversation, 14 octombrie 1965, Document 168 în FRUS 1964-1968, volume III, Vietnam, June-December 1965, sursa textului era intitulată „Part I of III“, restul aflându-se la Departmentul de Stat, Central Files, POL 27 VIET S. Secret; Limdis.

182 Ibid. „Colegul“ lui Rusk e posibil să fi fost ambasadorul Crawford (pe punct de plecare), care nu a participat la întâlnire - spre deosebire de cel care i-a luat locul, ambasadorul Richard Davies.

care includea, deci, şi Vietnamul de Nord.[183] În consecinţă, aşa cum remarca ulterior prim-ministrul român în discuţia cu omologul său nord-vietnamez, Bucureştiul „deseori primea mai multe informaţii din presa internaţională, decât de la tovarăşii sovietici”, iar

România îi transmitea Moscovei „doar informaţii foarte sumare” referitoare la discuţiile de la Hanoi.1

O serie de decizii luate de România la începutul anilor ’60 a stârnit animozitatea sovietică, determinând Moscova să adopte contramăsuri, dintre care unele erau coordonate cu alţi membri ai Blocului.[184] În 1963, a oprit colaborarea în domeniul informaţiilor cu KGB şi cu serviciile de securitate ale altor membri ai Pactului de la Varşovia şi a făcut astfel o breşă în barie

5 5 5

ra electronică prin care URSS şi partenerii ei erau

---

183 Vezi, de pildă, Ladislav Bittman, The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare, Syracuse, Syracuse University Research Corporation, 1972, p. 146; Josef Frolik, mărturie în faţa Congresului SUA, Comitetul Senatului pentru Activitatea Judiciară, Communist Bloc Intelligence Activities in the United States, Washington, D.C., U.S. Government Printing Office, 1975; Jan Sejna, We Will Bury You, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 66; Ladislav Bittman, The KGB and Soviet Disinformation: An Insiders View, Washington, Pergamon-Brassey’s, 1985, pp. 32-33.

184 Transcrierea discuţiilor cu reprezentanţii RP Chineze şi ai PCUS cu ocazia întoarcerii tovarăşilor Ion Gheorghe Maurer şi Paul Niculescu-Mizil din Republica Democrată Vietnam (Partea I - Beijing), 4-5 octombrie 1966 (de aici înainte: Maurer-Beijing (1966), în ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 129/1966, filele 1-21. Dar atunci când dorea sprijinul sovietic (sau neutralitatea sovietică), Bucureştiul putea arăta o deschidere considerabilă. Vezi, de pildă, informarea făcută de către Maurer şi Niculescu-Mizil în faţa lui Mihail Suslov după vizita la Hanoi, în septembrie 1967. ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 82/1967, filele 112-122.

protejaţi în faţa transmisiunilor radio occidentale, retrăgându-se unilateral din reţeaua sovietică de bruiaj.[185] Totodată, a anulat politicile de *rusificare* impuse de Stalin după război (închizând instituţiile „culturale" sovietice, eliminând studiul obligatoriu al limbii ruse şi readucând în actualitate istoriografia „burgheză" etc.).[186]

În august 1963, controversatul dezertor KGB Anatoli Golâţin s-a întors din Marea Britanie „amintindu-şi „că scindarea sino-sovietică era falsă şi că independenţa României era „un mit".1 Aşa cum comenta un observator, „era ca şi când, după ce-şi dovedise buna-credinţă în timpul primului său sejur în SUA", Golâţin „se reîntorsese pentru a-şi duce la îndeplinire misiunea de dezinformare".[187] Spre sfârşitul anului 1963, diplomaţi ai

185 Larry L. Watts, Fereşte-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România, Bucureşti, editura RAO, 2011, capitolele 8 şi 12; Georg Herbstritt, „Eine fiendliches Bruderland: Rumänien im Blick der DDR-Staatssicherheif ' [Un stat frăţesc duşman: România în percepţia securităţii de stat a RDG], Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik (Berlin), nr. 1 (mai 2004); Central Intelligence Bulletin: Daily Brief 9 august 1963: p. 7.

186 Vezi, de pildă, Central Intelligence Bulletin: Daily Brief 13 septembrie 1963; şi William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 12, 15-16, 28-33, John F. Kennedy Library Oral History. Vezi şi Larry L. Watts, Divided Loyalties Within The Bloc: Romanian Objection To Soviet Informal Controls, 1963- 1964, Cold War International History Project e-Dossier no. 42, Woodrow Wilson International Center, octombrie 2013b, http://www.wilsoncenter.org/publication/ divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet-informal- controls-1963.

187 Anatoli Golîţin, New Lies for Old: An Ex-KGB Officer Warns How Communist Deception Threatens survival of the West, New York, Dodd, Mead & Co, 1984, pp. 83-84, 90, 184, 187, 190, 194. Ofiţerul KGB a dezertat în 1961 şi apoi, frustrat fiindcă nu i s-a permis să-l consilieze direct pe preşedintele Kennedy, a părăsit SUA în martie 1963, ducându-se în Marea Britanie, dar a revenit în august acelaşi an.

statelor din Blocul sovietic la Washington îi abordau pe formatorii de opinie din SUA cu poveşti despre caracterul trădător şi neseriozitatea românilor, discreditând relaţiile României cu SUA.[188] Deseori, observatorii percepeau în mod eronat „antipatia vădită a celorlalte state-satelit faţă de România” ca fiind, mai degrabă, determinată de „invidia şi neîncrederea” celorlalţi membri ai Blocului, decât ca fiind un atac coordonat, sub conducerea sovieticilor.[189]

Tensiunile sovieto-române au atins un nou nivel în 1964 – 1965, mai întâi odată cu „declaraţia de independenţă” a Bucureştiului, care respingea în mod explicit şi public „rolul conducător” al Moscovei, şi apoi prin susţinerea, tot publică, a reformelor radicale în cadrul Pactului de la Varşovia.[190] în vreme ce Varşovia şi

188 Diplomaţi maghiari şi polonezi transmiseseră asemenea dezinformări ziaristului Tad Szulc de la New York Times. Memorandum ofU.S. Department of State Deputy Director for Intelligence and Research, George C. Denny, Jr.,for Governor Harriman, Subject: Soviet Attitude on Rumanian Contacts with the West, 3 iunie 1964. Harriman Papers, Box 98, Folder 3, Manuscript Division, U.S. Library of Congress, Washington, D.C.

189 Jess Gordon, „Will The Soviet Empire Crumble? Moscow is Losing Her Grip on Eastern Europe and Romania is the Key“, Parade Magazine, 27 noiembrie 1964, p. 10.

190 „Rumanian party declares its right to act independently within the Communist world“ în Central Intelligence Bulletin: Current Intelligence Relating to National Security, CIA, 29 aprilie 1964, pp. 4-6; CIA, „Special Report: Rumania’s Position In The Soviet Bloc“, Office of Current Intelligence, 15 mai 1964; Telegram From the Legation in Romania to the Department of State, 12 mai 1964, Document 141 in FRUS, 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe; şi CIA, Intelligence Memorandum: Military Aspects of Rumania s Independent Policy Within the Warsaw Pact, Top Secret, SR IM 67-4, 25 august 1967. Vezi şi Max Frankel, „Rumanians Widen Independent Line: Seek ‘Spiritual’ Tie to West - Even Hint at Claim to a Soviet Border Area“, New York Times, 19 decembrie 1964, pp. 1, 4; şi „Hint of Warsaw Pact Split Is Seen in Rumanian

Budapesta îşi coordonau întotdeauna „eforturile de pace” cu Moscova, acţiunile României erau de fiecare dată autentic independente şi sincer detestate la Kremlin.1 Dezertorii din serviciile de informaţii ale Blocului confirmaseră că „ţările din Blocul sovietic, cu excepţia României, nu duc politici externe independente de Uniunea Sovietică” şi că Moscova nu primise acces la detaliile politicii externe a României, care „rămăseseră ţinute sub cheie la Bucureşti”.[191][192]

În acest context, la sfârşitul lunii noiembrie 1964 circulau rapoarte venite de la Viena care afirmau că România îşi arogase rolul de mediator autorizat în război, lucru pe care SUA au trebuit apoi să-l dezmintă oficial.[193] Conform afirmaţiilor ofiţerului de presă al Departamentului de Stat:

Cum România are în continuare relaţii diplomatice cu

Stand“, The New York Times, 14 mai 1966, pp. 1, 4, 5.

191 Hershberg, „Who Murdered Marigold“, (2000), p. 12. Vezi şi Note on Issues in Romanian-Soviet Relations Prepared by the Romanian Side for the Conversations in Moscow, 6 iulie 1964, History and Public Policy Program Digital Archive, ANIC, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 36/1964, filele 9-13; Document 3 în Buga (2012), pp. 32-36, publicat în CWIHP e-Dossier no. 42. http://digitalarchive. wilsoncenter.org/document/117991.

192 Vezi, de exemplu, Bittman (1972), p. 89; Bittman (1985), pp. 32-33.

193 Vezi, de exemplu, „Rumanian Leader Said to Be Seeking Talks On Vietnam“ şi „Both Hanoi and Washington Are Credited with Request That Bucharest Act“, New York Times, 22 noiembrie 1965, pp. 1, 3. Vezi şi Die Presse (Vienna), 22 şi 23 noiembrie 1965. Raportul iniţial, care cita „diplomaţi austrieci“ anonimi şi „surse de încredere“ de la Viena, apăruse în dimineaţa zilei de duminică, în vreme ce Maurer şi cancelarul austriac se aflau la vânătoare şi nu puteau să reacţioneze. în zilele următoare, presa a citat „surse româneşti“ anonime.

Hanoiul, fireşte că am discutat situaţia din Vietnam cu guvernul român, aşa cum am discutat cu multe alte guverne. Am precizat, în repetate rânduri, că apreciem orice recomandare sau informaţie pe care guvernul României ni le-ar putea oferi cu privire la o soluţionare a situaţiei din Vietnam. Dar guvernul român nu a acţionat ca mediator. Şi, după ştiinţa noastră, nici nu şi-a dorit acest rol.[194]

Cercetările austriece au scos la iveală ulterior faptul că nimeni nu făcuse asemenea afirmaţii şi că sursa iniţială a rapoartelor, un ziarist austriac, inventase întreaga poveste. După spusele cancelarului Austriei, „în cele patru ore de discuţii cu Maurer, chestiunea medierii nu a fost menţionată” niciodată. În mod similar, şeful cancelariei austriece afirma că povestea fusese difuzată de „un reporter care auzise câteva dintre afirmaţiile lui Maurer referitoare la Vietnam”, deşi alţi ziarişti „care îl auziseră pe Maurer cu aceleaşi ocazii nu confirmaseră concluzia respectivă”.1

De fapt, Maurer era unul dintre arhitecţii politicii care respingea în mod oficial rolul de „mediator”, deoarece aşteptările pe care acest termen le crea erau păgubitoare pentru activitatea de mediere. Oficialii români responsabili nu pretinseseră niciodată că acţionau ca „mediatori” neutri, ci facilitau contactele în calitate de prieteni ai ambelor părţi implicate. Campania, care temporar a sabotat poziţia României la Washington, a coincis cu anunţul Budapestei că „Ungaria ia măsuri, prin

194 John W. Finney, „Washington Denies Rumania Is Acting As Mediator in War“, New York Times, 23 noiembrie 1965, pp. 1, 11; „State Department Denies Rumanians Are War Mediators“, Washington Post, Times Herald, 23 noiembrie 1965, p. 10.

intermediul canalelor diplomatice şi al partidului comunist, pentru a promova o soluţionare paşnică a situaţiei din Asia de Sud-Est”.2

Aşa-numita „afacere austriacă” a coincis cu al treilea dialog serios americano-român pe tema Vietnamului, la Bucureşti. La începutul lunii noiembrie, la circa trei săptămâni după discuţiile dintre Mănescu şi Rusk de la New York, preşedintele Johnson i-a solicitat liderului majorităţii din Senat, Mike Mansfield, să conducă un tur bipartit de strângere de date în Asia de Sud-Est, care includea discuţii cu cei mai semnificativi intermediari: Franţa, Polonia, URSS şi România, pentru a le solicita ajutorul în soluţionarea conflictului.3 Mansfield era un specialist în problemele asiatice, predând, în

1 Memorandum of Conversation, Washington, 29 noiembrie 1965, 11.30 a.m., Document 198 în Foreign Relations Of The United States, 1964 – 1968, volume XVII, Eastern Europe.

2 Comparând în mod evident un efort „serios” cu acela al României, principalul cotidian austriac scria despre implicarea României într-un articol intitulat „Ungam als Vermittler: Budapest will friedliche Lösung în Südostasien fördern” [Ungaria ca intermediar: Budapesta doreşte să promoveze o soluţie paşnică în Asia de Sud-Est], *Die Presse*, 22 noiembrie 1965. *New York Times* scria, în articolul său despre medierea României, că partidul comunist maghiar „a anunţat sâmbătă că a luat măsuri prin intermediul canalelor diplomatice şi de partid în vederea păcii în Asia de Sud-Est”. *New York Times*, 22 noiembrie 1965.

3 William Krasser, „Rumania Seen în Viet Peace Role; Talks Coincide With Mansfield Visit”, *Washington Post Herald Tribune*, 22 noiembrie 1965, p. 1; *The Vietnam*

Conflict: *The Substance and the Shadow*, Report of Senator Mike Mansfield, Senator Edmund S. Muskie, Senator Daniel K. Inouye, Senator George D. Aiken, and Senator J. Caleb Boggs to the Committee on Foreign Relations United States Senate, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 6 ianuarie 1966. Călătoria a fost de fapt o iniţiativă a lui Mansfield, dar, în noiembrie, Johnson s-a decis să o susţină politic.

86

anii ’30, ca profesor universitar, istoria acestei regiuni şi conducând misiuni similare ale Congresului pentru diverşi preşedinţi începând cu anul 1944.1

Cum Maurer şi Mănescu erau încă în Austria, misiunea condusă de Mansfield s-a întâlnit între 20 – 24 noiembrie cu viceprim-ministrul Gheorghe Apostol, cu preşedintele Marii Adunări Naţionale Ştefan Voitec (omologul lui Mansfield) şi, separat, cu ministrul de Externe adjunct Gheorghe Macovescu, apreciat la Washington ca fost şef al Legaţiei române atunci când fuseseră semnate primele acorduri româno-americane, în 1960.[195] Macovescu avea să devină ulterior, la sfârşitul anului 1967, principalul emisar la Hanoi şi Washington.[196]

Nici discuţiile Mansfield-Apostol şi nici cele dintre Mansfield şi Macovescu nu pot fi încă accesate în arhivele

---

195 Vezi, de pildă, Don Oberdorfer, Senator Mansfield, Washington, D.C., Smithsonian Books, 2003; Gregory A. Olson, Mansfield and Vietnam: A Study in Rhetorical Adaptation, East Lansing, MI, Michigan State University Press, 1995.

196 într-adevăr, abilităţile lui Macovescu şi experienţa sa în relaţia cu SUA au făcut să i se acorde mai multă atenţie canalului românesc şi au atras atenţia americanilor pe perioada implicării sale evidente, care a coincis în mare cu canalul PACKERS, identificat ca atare în Pentagon Papers.

româneşti sau în cele americane.[197] Judecând însă după raportul prezentat de Mansfield preşedintelui Johnson la întoarcerea acasă, senatorul american şi înalţii oficiali români aveau opinii comune asupra chestiunilor esenţiale referitoare la conflict: asupra caracterului unitar al poporului vietnamez, indiferent că locuieşte în Sud sau în Nord, şi legat de faptul că orice soluţie militară impusă din exterior era lipsită de şanse de succes.1 Aşa cum avea să se dovedească, misiunea lui Mansfield a avut un efect minor, deoarece concluziile sale contraziceau politicile

197 Este posibil să existe materiale suplimentare asupra discuţiilor cu românii în Lyndon Baines Johnson Presidential Library, National Security File, International Meetings and Travel File, „Senator Mansfield’s Trip (Southeast Asia)“ şi George D. Aikens Papers, Special Collections, The University of Vermont Libraries, Collection „South East Asia - Europe Nov.- dec. 1965“, îndeosebi rapoartele: „«Memories of the Mansfield Mission»: Briefing Papers-Vietnam Conflict Galley 1965“, şi „Rumania-Background Information Nov. 19-20, 1965“, Crate 33, Carton 3, Folder 22 şi respectiv Carton 3A, Folder 8.

administraţiei, fiind deci respinse de Johnson.[198][199]

Moscova şi partenerii săi subordonaţi au continuat să atace credibilitatea României ca intermediar mult timp după etapa de care se ocupă această lucrare. Aşa cum constata preşedintele Johnson ulterior, într-un exemplu şocant de subevaluare, „probabil că Moscova cunoaşte canalul şi că acesta nu-i place în mod deosebit”.[200] Răspunzând afirmaţiei lui Kosîghin că nu te puteai încrede în canalul românesc şi că nimeni la Hanoi nu-l lua în serios, Johnson a remarcat că „avem toate motivele să

---

198 Vezi, de pildă, The Vietnam Conflict: The Substance And The Shadow, Mansfield et. al (1966); Memorandum from Senator Mike Mansfield to President Johnson, Washington, 18 decembrie 1965, Document 233 în Foreign Relations of the United States, 1964-1968, volume III, Vietnam, June-December 1965. Ceauşescu îi informase pe sovietici, pe 23 noiembrie 1965, că misiunea Mansfield „a clarificat mai ales modul în care percep ei problemele din Vietnam. Noi le-am prezentat punctul nostru de vedere şi le-am dat comunicatul pe care îl semnasem cu vietnamezii cu doar o zi înainte. Le-am explicat că trebuie să-i înţeleagă pe vietnamezi, că noi susţinem în totalitate poziţia vietnameză; că, desigur, situaţia actuală ne îngrijorează deoarece acţiunile lor prezintă un risc pentru întreaga omenire şi că suntem pe deplin de acord cu poziţia vietnameză cu privire la unica modalitate de soluţionare a situaţiei. Ei ne-au spus că ne cunoşteau poziţia şi că văzuseră deja comunicatul, situaţia fiindu-le clară.“ ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 55/1966, fila 13. Vezi şi Fang-Bodnăraş (1965); şi Notă privind audienţa: Emil Bodnăraş, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România l-a primit în audienţă de acreditare pe Richard H. Davis, ambasador al Statelor Unite ale Americii la Bucureşti, 27 mai 1966 (de aici înainte: Bodnăraş-Davis (1966)), în ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 181/1966, filele 83-95.

199 Oberdorfer (2003).

200 Telegram from President Johnson to Prime Minister Wilson, Washington, 24 ianuarie 1968, 0530Z, Document 24, Foreign Relations, 1964-1968, volume VI, Vietnam, January-August 1968.

credem că suntem în contact cu (prim-ministrul) Pham Van Dong şi cu (Nguyen Duy) Trinh, ministrul de Externe" prin intermediul românilor, motive care sunt susţinute deopotrivă prin probe interne, prin ceea ce s-ar fi spus, cât şi prin probe externe, ce constau în concordanţa dintre ceea ce s-a spus în particular, ceea ce a declarat Hanoiul în mod public şi interpretările rezonabile ale numeroaselor discuţii diplomatice dintr-o serie de capitale, la care au luat parte reprezentanţi ai Hanoiului".1

Cu mai bine de un an înainte de vizita lui Mansfield, România luase parte la o dezbatere cu privire la utilitatea şi la oportunitatea negocierilor cu Republica Democrată Vietnam (RDV), Republica Populară Chineză (RPC) şi URSS, ceilalţi membri ai Blocului urmând linia dictată de sovietici. Bucureştiul abordase subiectul negocierilor cu americanii la convorbirile cu liderii chinezi şi vietnamezi ocazionate de funeraliile fostului lider de partid român Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965, dar aceştia nu se arătaseră receptivi.[201] A readus apoi subiectul în discuţie la cea de-a IX-a plenară a PCR din iulie 1965, ale cărei dezbateri s-au concentrat în mare parte pe soluţionarea prin negocieri a tensiunilor şi conflictelor internaţionale.[202]

---

201 Ibid. Johnson remarcase ca, „probabil, mai ameninţător" faptul că „Moscova ar putea sabota eforturile României („playing a spoiling game") în Hanoi din cauza nemulţumirii faţă de procedura actuală".

202 Ceauşescu-Zhou-Enlai (1965); Notă privind discuţiile cu ocazia primirii ambasadorului Republicii Democrate Vietnam la Bucureşti, Hoang Tu (informare asupra situaţiei din Vietnam), 28 mai 1965 (de aici înainte: Audienţa lui Huang Tu (1965)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 23/1965, filele 4-7; Ceauşescu-Deng Xiaoping (1965); vezi şi Transcriere, primirea delegaţiei Partidului Muncitorilor din Vietnam la Comitetul Central al Partidului Comunist Român, 24 iulie 1965 (de aici înainte: Vietnam - CC al PCR (1965)), ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 52/1965, filele 2, 10.

încă nu se poate spune cu precizie dacă insistenţa României pentru eforturi diplomatice sporite în dialogul său cu oficialii RDV din martie a avut vreun efect asupra discuţiilor de atunci din cadrul Partidului Muncitorilor din Vietnam.[203]

În august 1965, insistenţele românilor stârniseră atâta preocupare în rândul liderilor chinezi, încât Beijingul a emis instrucţiuni de a descuraja, „în primul rând, România şi celelalte ţări socialiste prietene” de la căutarea unei soluţionări negociate a conflictului.1 Pericolul, sublinia Beijingul, era acela ca Hanoiul „să nu închidă complet uşa în faţa convorbirilor de pace, creând astfel prilejul ca imperialismul, revizionismul şi reacţionarii (…) să exercite presiuni asupra RDV ca aceasta să înceapă negocierile de pace”.[204] în ciuda avertismentului chinez, încă dinainte de sfârşitul anului Bucureştiul milita activ pentru discuţii cu liderii de la Hanoi exact în acest scop.

Canalul românesc în 1966

După solicitarea americanilor din octombrie 1965, românii încercaseră să convingă autorităţile americane să-şi reconsidere poziţia cu privire la caracterul conflictului din Vietnam şi la duşmănia lor faţă de China, analizând

---

203 Vezi Resolution of the 11 Plenum (Special Session) of the Party Central Committee (Third Congress) on the Immediate Situation and Urgent Responsibilities, 25-27 martie 1965, în Merle Pribbenow, North Vietnam s „ Talk-Fight“ Strategy and the 1968 Peace Negotiations with the United States, CWHIP e-dossier Nr. 33, Woodrow Wilson Center, 16 aprilie 2012, https://www.wilsoncenter.org/publication/north-vietnams-talk-fight- strategy-and-the-1968-peace-negotiations-the-united-states. 89

204 Circulara Ministerului de Externe, 3 august 1965, Document 1 în Qiang Zhai, Beijing and the Vietnam Peace Talks, 1965-1968: New Evidence from Chinese Sources, Working Paper nr. 18, Cold War International History Project, iunie 1997, p. 26.

concomitent modalităţile de a atrage Hanoiul pe o cale care ar fi putut să-l aducă la masa negocierilor.[205] în ianuarie 1966, autorităţile de la Bucureşti deciseseră deja să se implice în mod oficial în căutarea unei soluţii de pace, în primul rând pentru a preîntâmpina evoluţia către cele mai sumbre scenarii – o extindere a conflictului, care i-ar fi atras în ostilităţi şi pe membrii Pactului de la Varşovia, şi/sau transformarea conflictului într-unul nuclear.[206] Aşa cum declara Ceauşescu la prezidiul PCR, „şi noi trebuie să ne preocupăm de găsirea soluţiilor pentru a preveni extinderea acestui război”.1

După riscurile de amplificare şi escaladare nucleară, cea mai mare îngrijorare la Bucureşti era stârnită de tentativele sovieticilor de a-i împinge pe vietnamezi de la spate în negocieri, în acelaşi mod în care Moscova încerca să-şi impună controlul asupra politicilor aliaţilor şi clienţilor săi. Astfel, la mijlocul lunii ianuarie 1966, adresându-se conducerii de partid, Ceauşescu afirma:

Mi se pare limpede că scopul (Moscovei) este acela

---

205 România a militat insistent pentru o reconsiderare a politicii SUA faţă de China. O discuţie pe tema Chinei între Rusk şi Mănescu se află la Departamentul de Stat, Secretary’s Memoranda of Conversation: Lot 65 D 330. Confidenţial, citat în Memorandum of Conversation, New York, 3 decembrie 1964, amiază, Document 146 în FRUS 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe.

206 Pe lângă faptul că a devenit principalul promotor al dezarmării nucleare în cadrul Blocului sovietic, România a încercat să impună un aranjament de tip NATO „cu două chei“ pentru a preveni lansarea de rachete nucleare sovietice de pe teritoriul aliaţilor. Aşa cum îi explica un oficial român unui jurnalist american: „Vrem să evităm o situaţie de tipul Crizei Rachetelor din Cuba, în 1963, în care rachete nucleare străine ar fi putut fi acţionate de pe teritoriul nostru, fără acordul nostru“. Peter Grosse, „Rumania Opposes Soviet on Control of Armies“, New York Times, 18 mai 1966, p. 2.

de a presa China şi Vietnamul pentru a accepta negocierile. Ca o coincidenţă, acest lucru se întâmplă concomitent cu ofensiva de pace a SUA, cu vizita lui Harriman la Varşovia şi la Saigon, cu vizita lui Şelepin în RDV etc. Poate că între aceste acţiuni a existat o conivenţă; poate că e doar o coincidenţă.[207][208]

Pentru Bucureşti, acest lucru sugera genul de conivenţă practicat de o mare putere, care submina şi chiar nega independenţa statelor mai mici. Românii cunoşteau deja destul de bine practica Moscovei de a organiza întâlniri cu partenerii loiali fără ca Bucureştiul să fie informat, şi cu atât mai puţin invitat, întâlniri în urma cărora ceilalţi membri ai Blocului încercau să-şi prezinte deciziile ca fiind deja un fapt împlinit. Aşa cum recunoştea un consultant sovietic, şeful Departamentului International din cadrul CC al PCUS îi reunea în mod obişnuit pe omologii săi est-europeni „în secret” şi „separat de delegaţia României, pentru a conspira” împotriva ei şi pentru a-i „învăţa cum să respingă” argumentele României.[209] Bucureştiul acţiona sârguincios pentru a preveni impunerea oricărui „fapt împlinit”, asigurându-se că Hanoiul îşi păstra capacitatea de decizie asupra tuturor iniţiativelor de pace izvorâte din tabăra socialistă, în ciuda preferinţelor contrare ale sovieticilor.1

În mod paradoxal, în martie 1966, aceleaşi oficialităţi

---

207 Note de la şedinţa din 19 ianuarie 1966 a Prezidiului Permanent al CC al PCR, 16 ianuarie 1966, ANR, Dosarele PCR, Secţia Cancelarie, 5/1966, pp. 12-13 citate în Munteanu (2012): p. 72.

208 Ibid., p. 11, citat în Munteanu (2012): p. 71.

209 The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1997, The National Security Archive, 2011, 20 octombrie 1991, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB345/index.htm.

sovietice care se străduiseră să decredibilizeze România ca intermediar al SUA solicitau ajutorul Bucureştiului în discuţiile cu China obstrucţionistă şi pentru a convinge Hanoiul să accepte negocieri. Nivelul de frustrare al Moscovei în privinţa chinezilor era clar reflectat în strigătul disperat de ajutor către români lansat de membrul Biroului Politic al CC al PCUS (şi fost lider KGB) Aleksandr Şelepin:

Ne denigrează; susţin că ne-am aliat cu imperialiştii americani. Este o situaţie foarte dificilă. Sincer vorbind, noi nu vedem nicio posibilitate, cel puţin nu în viitorul apropiat. (…) Nu ştim ce să facem. Poate ne oferiţi un sfat; poate aveţi nişte propuneri constructive. Cât despre noi, suntem dispuşi să analizăm orice propuneri. Vorbesc

serios; poate aveţi unele recomandări sau propuneri.[210][211]

Concomitent, Bucureştiul insista pe lângă conducerile altor state, inclusiv ale celor din NATO şi ale ţărilor neutre, să convingă Washingtonul să renunţe la politica sa iluzorie şi să informeze mai bine autorităţile americane cu privire la situaţia reală din Vietnam şi din interiorul taberei socialiste.1 Deşi argumentele SUA erau formulate într-un limbaj raţional, în realitate, aşa cum remarca la momentul respectiv subsecretarul de stat Ball, Washingtonul „urma modelul tradiţional pentru negocierea cu un catâr: continuă să-i dai în cap până când va face ce

---

210 Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. N. Ceauşescu a lui 1. Czesak, membru al CC al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (PMUP) şi şef al Secţiei Relaţii Internaţionale a CC, 7 ianuarie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Czesak (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 2/1966, filele 1-8; Scrisoare a CC al PMUP către tov. Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR, 5 ianuarie 1966 (de aici înainte: PMUP-Ceauşescu (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 5/P Ceauşescu, 5 ianuarie 1966, filele 6-7; Răspuns către tov. Wladislaw Gomulka, prim-secretar al CC al PMUP, 26 ianuarie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu- Gomulka (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 5/P - Ceauşescu, 26 ianuarie 1966, filele 8-9; Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a ambasadorului RS Cehoslovacia la Bucureşti, Cestmir Cisar, 17 februarie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Cisar (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 15/1966, filele 1-8; Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a ambasadorului sovietic la Bucureşti, A.V. Basov, 24 februarie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Basov (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 16/1966, filele 3, 19-20; şi Discuţia tov. Nicolae Ceauşescu cu A.N. Şelepin la dineul oferit de CC al PCUS în onoarea delegaţiilor străine la al 23-lea Congres al PCUS, 31 martie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Şelepin (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 28/1966, filele 1-6.

211 Ceauşescu-Şelepin, 31 martie 1966.

vrei tu să facă”.[212] În luna martie a aceluiaşi an, liderul PMV Le Duan a confirmat prima vizită la nivel de stat a oficialităţilor române la Hanoi pentru luna aprilie, vizită amânată pentru mai.[213]

Primviceprim-ministrul Emil Bodnăraş a condus delegaţia română la Hanoi pentru convorbirile din 6 – 10 mai. Încă de la sfârşitul anului 1965, românii făcuseră aluzii, pe propriul teren, la dorinţa de a-i vizita pe reprezentanţii Vietnamului şi de a discuta cu privire la oportunitatea unor eforturi diplomatice mai susţinute şi la avantajele negocierilor.[214] Nimic nu era uşor în această

---

212 Retranscrierea discuţiilor de la Bucureşti între partea română (Nicolae Ceauş eseu, Ion Gheorghe Maurer şi Corneliu Mănescu) şi Maurice Couve de Murville, ministru de Externe al Franţei, asupra relaţiilor bilaterale, a războiului din Vietnam şi asupra securităţii în Europa, 28 aprilie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Couve de Murville (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 64/1966, filele 2, 4-7; Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a domnului Mario Zagari, subsecretar de stat în Ministerul de Externe italian, 26 mai 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Zagari (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 75/1966, filele 1-14; şi Transcrierea discuţiilor oficiale dintre partea română (preşedintele Consiliului de Stat Chivu Stoica şi prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer) şi cea iraniană (şahul Mohammad Reza Pahlavi), 28 mai 1966 (de aici înainte: Stoica- şahul Pahlavi (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 76/1966, filele 1-13 (şi 79/1966, filele 1-14).

213 Le Duan a explicat că plenul C.C. al PMV şi participarea sa la Congresul PCUS de la Moscova amânaseră întâlnirea. ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 27/1966, filele 1-4.

214 Vezi, de pildă, Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceauşescu şi Ion Gheorghe Maurer a unei delegaţii guvernamentale economice din Republica Democrată Vietnam, condusă de Le Thanh Nghi, membru al Biroului Politic al CC al Partidului Muncitorilor şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al RDV, 3 ianuarie 1966 (de aici înainte: Le Thanh Nghi-Ceauşescu (1966)); ANR, Fond CC

privinţă, după ce Moscova susţinuse cu duritate „negocierile necondiţionate” în februarie 1965, care aminteau de prost camuflatele invitaţii ale americanilor la capitulare.1 Într-adevăr, nord-vietnamezii şi chinezii, în mai mare măsură, respinseseră cu insistenţă negocierile în faţa românilor în martie, iulie şi octombrie 1965, iar chinezii făcuseră referiri obsesive la faptul că sovieticii susţineau negocierile „necondiţionate” şi în cursul anului 1966, de parcă ar fi fost vorba de un păcat capital.[215][216]

Dacă delegaţia română a menţionat posibilitatea unor eforturi politice mai ample şi a negocierilor la Hanoi, ambele subiecte au fost primite cu atâta reticenţă, încât orice menţiune despre ele a fost eliminată din transcrierea oficială. Unul dintre principalele obiective ale vizitei fusese identificarea tuturor oportunităţilor de a dirija Hanoiul în direcţia negocierilor. Dar, aşa cum a declarat Bodnăraş în faţa Comitetului Executiv al PCR la scurt timp după întoarcerea sa în ţară, nu exista „nicio altă acţiune care să stârnească mai multe sensibilităţi şi o reacţie imediată decât chiar şi cea mai

5) 5 J

slabă încercare de a găsi o (soluţionare) mediată între (vietnamezi) şi agresorii americani. Sunt dispuşi să

---

al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 1/1966, nr. 1, 15/01/1966.

215 Ball (1982), p. 405.

216 Vezi, de exemplu, Ceauşescu-Zhou Enlai (1965); Audienţa lui Hoang Tu (1965), Ceauşescu-Deng Xiaoping (1965); Vietnam-CC al PCR (1965); şi Transcrierea discuţiilor oficiale între delegaţia română condusă de Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR, şi delegaţia de partid şi de stat din RP Chineză, condusă de Zhou Enlai, premier al Consiliului de Stat al RPC cu ocazia vizitei lor în România, 15-23 iunie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Zhou Enlai (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 87/1966, filele 12-42, 51-144.

vorbească despre orice altceva, numai despre asta nu."[217]

Confruntată cu refuzul categoric al Hanoiului, delegaţia s-a concentrat pe chestiuni de interes comun evident: solidaritatea în cadrul Blocului, controlul naţional al procesului de decizie şi egalitatea reală în comunitatea socialistă. Abordarea s-a dovedit una reuşită pentru Bucureşti. Politica externă a României era dependentă de relaţii relativ bune în cadrul comunităţii socialiste, de relaţii interstatale relativ paşnice şi de respectul acordat de marile puteri suveranităţii şi independenţei ţărilor mai mici. Hanoiul considera aceste probleme ca fiind esenţiale nu doar pentru efortul de război al momentului, ci şi pentru supravieţuirea ţării pe termen lung. Abordarea României era deci unică în cadrul Blocului sovietic şi corespundea extrem de bine preocupărilor vietnamezilor, fapt care le conferea românilor un anumit grad de influenţă asupra conducerii RDV1

Pe 27 mai 1966, la şaptesprezece zile după ce delegaţia a părăsit RDV, viceprim-ministrul Bodnăraş l-a informat personal pe ambasadorul american, Richard Davis.[218] Bodnăraş era unul dintre cei mai influenţi lideri

---

217 Minută a discuţiilor de la şedinţa Comitetului Executiv al PCR, 17 mai 1966, ora 18.00; ANR, Secţia Cancelarie, Dosar 77/1966, p. 22, reprodusă în Munteanu (2012): p. 73.

218 Transcrierea discuţiilor cu ocazia vizitei în Republica Democrată Vietnam a delegaţiei de partid şi de stat a Republicii Socialiste România, Hanoi, 6-10 mai 1966 (de aici înainte: întâlnirile de la Hanoi I (1966); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 70/1966, filele 1-146; şi Transcrierea discuţiilor dintre Emil Bodnăraş, conducător al delegaţiei de partid şi de stat care a vizitat Republica Democrată Vietnam, şi Zhou Enlai, prim-ministru al Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze, Beijing, 12 mai 1966, (de aici înainte: Discuţii Bodnăraş-Zhou Enlai (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe - China, Dosar 71/1966, filele 2-46.

din România, alături de Nicolae Ceauşescu şi de Ion Gheorghe Maurer, şi principala autoritate a ţării în privinţa chestiunilor militare şi de securitate. El i-a împărtăşit ambasadorului american opinia României cu privire la conflict şi la probabila reacţie a vietnamezilor faţă de politica şi iniţiativele SUA, subliniind nepotrivirea dintre planurile americane şi realităţile Vietnamului. Din păcate, raportul ambasadorului asupra acestei informări nu a fost inclus în *Pentagon Papers* şi nu a fost reprodus de Departamentul de Stat.[219]

Intervalul de două săptămâni şi jumătate dintre plecarea delegaţiei române de la Hanoi şi informarea oficialilor americani a devenit perioada standard care a caracterizat toate aceste schimburi în perioada 1966 – 1968.[220] În parte, întârzierea a fost cauzată de drumul de patru zile de la Hanoi la

Bucureşti, prin Beijing/Nanning şi Moscova. În plus, pregătirea, redactarea şi expedierea informărilor

---

219 Davis face referire la informări în raportul său din 23 ianuarie 1967, Document 154 în FRUS 1964-1968, Volume XVII, Eastern Europe. încă nepublicat, raportul lui Davis a fost trimis Secretarului de Stat cu titlul „Bucharest 1095“, 27 mai 1966 (în Department of State, Central Files, POL 27 VIET S).

220 în cazul României, acest interval de timp varia de la două săptămâni la nouăsprezece zile. întârzierile asociate cu vizitele la Hanoi în perioada administraţiei Johnson au fost următoarele: mai 1966 (17 zile), octombrie 1966 (18 zile), octombrie 1967 (14 zile), decembrie 1967 (19 zile) şi ianuarie 1968 (15 zile). în Pentagon Papers se sugerează în mod greşit că intervalul după vizita din ianuarie 1968 a fost neobişnuit - şi deci suspect - de lung, când, în realitate, a fost unul dintre cele mai scurte, în ciuda ofensivei Tet din acea perioadă. Eroarea apare ca un „ecou“ în lucrările care o folosesc drept sursă. Vezi, de exemplu, „The Rumanians left Hanoi on January 28, but for some unknown reason a report on their talks was not transmitted to Washington until February 12“. Hershberg (2012), p. 200.

adiţionale oferite între timp autorităţilor chineze şi sovietice au durat alte una sau două zile (în cazul Moscovei) ori chiar o săptămână întreagă (în cazul Beijingului). În cursul săptămânii sau al celor zece zile rămase, liderul delegaţiei şi-a completat raportul scris asupra întâlnirilor şi apoi a informat conducerea superioară a PCR, care a evaluat rezultatele discuţiilor. Paşii următori au fost decişi în cadrul unor întâlniri separate ale Prezidiului şi ale Comitetului Politic Executiv.

În ciuda rapoartelor din presa internaţională din mai şi iunie 1966, existenţa acestui canal nu a fost recunoscută de administraţia americană la data respectivă.1

Pe de altă parte, *Pentagon Papers* datează deschiderea canalului românesc odată cu discuţia din 22 octombrie 1966 între reprezentantul permanent al SUA la ONU în New York, Arthur Goldberg, şi ministrul de Externe român aflat în vizită oficială, Corneliu Mănescu.[221] La acea dată, Bucureştiul lucra deja la problema respectivă de cel puţin un an şi jumătate – de un an la cererea expresă a americanilor. Pe lângă evaluarea poziţiilor pe care se situau Hanoiul, Washingtonul şi

221 Aşa cum am menţionat, în Pentagon Papers s-a făcut referire la articole de presă despre eforturile României în mai-iunie 1966, în Part VI. A. („Negotiations 1965-1967: The Public Record“, p. 22), dar acestea au fost apoi ignorate când a fost analizat canalul românesc, în Part VI. C. 4. Unul dintre articole raporta vizita din mai la Hanoi, Beijing şi Moscova şi discuţiile lui Le Duan cu Emil Bodnăraş {Newsweek, 6 iunie 1966). Celălalt cita eforturile românilor „de a convinge Pekinul să accepte negocierile cu SUA pe tema Vietnamului“ {Le Monde, 31 mai 1966). Ambele erau corecte. Pentagon Papers au ignorat alte articole pe aceeaşi temă. Vezi, de pildă, William H. Stringer, „Viet Peace Bid Hinted in Romanian Visits“, Christian Science Monitor, 13 mai 1966; David K. Willis, „Hanoi Peace Feeler in Romania“, Christian Science Monitor, 2 iunie 1966.

Beijingul faţă de negocieri, cele nouă luni precedente fuseseră destinate în mare parte încercării de a remedia răul făcut însăşi ideii de negociere de eforturile anterioare ale sovieticilor de a determina Hanoiul să ia parte la negocieri în ciuda voinţei sale.1 Pe 12 august 1966, ca rezultat al dialogului său cu interlocutorii americani, cu aliaţii SUA, cu statele neutre şi cu alţi membri ai Pactului de la Varşovia cu puţin timp înainte de vizita din mai la Hanoi şi după ea, Bucureştiul a solicitat o a doua întâlnire „între conducătorii de partid şi de stat ai României şi Vietnamului”.[222][223]

La fel ca în octombrie 1965, ceva în dialogul americano-român de după mai 1966 a atras din nou atenţia Washingtonului. Aşa se face că Departamentul de Stat a cerut în august autorităţilor române să-l primească pe ambasadorul Goldberg pentru a discuta despre posibilele

---

222 Oficialii de la Hanoi li s-au plâns românilor de aceste eforturi ale Blocului sovietic în mai 1965, dar încercările Bucureştiului de a-i convinge pe ceilalţi membri ai Blocului că respectivele eforturi erau greşite par să fi început abia după octombrie 1965 (şi mai ales din ianuarie 1966), adică după ce Rusk (şi Şelepin) au solicitat ajutorul României. Vezi, de pildă, Ceauşescu-Czesak (1966); Ceauşescu-Gomulka (1966); Ceauşescu- Basov (1966); Ceauşescu-Şelepin (1966); Ceauşescu-Couve de Murville (1966); şi Extras din Protocolul nr. 41 al întrunirii Prezidiului Permanent al CC al PCR, 28 septembrie 1966 (de aici înainte: întrunirea Prezidiului (1966)), Document 9 în Paul Niculescu-Mizil, România şi războiul americano-vietnamez, Bucureşti, editura Roza Vânturilor, 2008, pp. 190-191; Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, Nr. 2433, 19.10.1966.

223 Ceauşescu-Couve de Murville (1966); Ceauşescu-Zagari (1966); Stoica-şahul Pahlavi (1966); şi Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a ambasadorului Republicii Democrate Vietnam la Bucureşti, Hoang Tu, 3 iunie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Hoang Tu (1966); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 80/1966, filele 1-5.

căi de soluţionare paşnică a conflictului din Vietnam.[224] Românii au răspuns imediat favorabil.[225]

Iniţial, deplasarea lui Goldberg trebuia să includă deopotrivă Polonia, Iugoslavia şi Bulgaria. Polonezii s-au arătat însă reticenţi, preferând o întâlnire la New York. Tito a refuzat direct, pretinzând că este ocupat, iar

Sofia, ezitând, şi-a amânat răspunsul până la începutul lui septembrie.1 Goldberg şi-a exprimat disponibilitatea de a veni doar în România, dar complicaţii de ultim moment apărute de partea americană au blocat vizita programată în septembrie. Discuţiile între Goldberg şi Mănescu au fost reluate în birourile României de la sediul ONU din New York în septembrie-octombrie. Deşi Rusk şi Goldberg conveniseră o posibilă reprogramare a vizitei în cadrul discuţiei lor din 5 octombrie cu Mănescu, avea să mai treacă încă un an înainte ca un membru de nivel înalt al „echipei de negociere" să facă deplasarea în România.

Interesant este faptul că Secretarul de Stat Rusk l-a scurtcircuitat pe Goldberg şi i-a trimis mesaje direct lui

---

224 „Comitetul de negociere" al lui Harriman a considerat util să-l informeze pe Goldberg despre „3-Track", documentul lor cu privire la negociere, „care stabileşte elementele fundamentale ale viziunii noastre cu privire la problemele şi posibilităţile unei soluţii negociate în Vietnam" înainte de „propusa deplasare în Europa de Est". Memorandum of Meeting of the Negotiations Committee, Washington, 18 august 1966, 4.30 p.m., Document 212 în Foreign Relations Of The United States, 1964-1968, volume IV, Vietnam, 1966.

225 Notă a delegaţiei române la a 21-a sesiune a Adunării Generale a ONU către tov. Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR, Partea I: Interviul Goldberg, şi Partea a 11-a: Interviul Rusk, 12 octombrie 1966 (de aici înainte: Del Ro ONU Interviu Goldberg (1966) şi Del Ro ONU Interviu Rusk (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 176/1966, 10 octombrie 1966, filele,1-8 şi 19-26.

Mănescu în mai, în timp ce delegaţia română se afla în Hanoi. Transmiterea acelor mesaje exact în timpul vizitei – mesaje care cuprindeau în esenţă reafirmări ale condiţiilor americane pentru negocieri, menite în mod evident să influenţeze termenii discuţiilor româno-vietnameze, i-ar fi conferit în mod cert României, în ochii vietnamezilor, statutul de susţinător şi agent american. Astfel, Ambasada României de la Hanoi a primit instrucţiuni să nu transmită mesajul către nord-vietnamezi decât după plecarea delegaţiei.[226][227]

Discuţiile de la Hanoi, din mai şi octombrie, au fost ieşite din comun ca urmare a frecvenţei şi a accesului României la nivelurile superioare ale conducerii RDV În mai, în decurs de trei zile şi jumătate, Bodnăraş şi secretarul CC pentru Relaţii Internaţionale Paul Niculescu-Mizil au participat la şase întâlniri separate, două dintre ele în cadru restrâns, dar şi la o îndelungată

---

226 în conformitate cu documentul românesc Notă despre discuţie, „Goldberg a afirmat că răspunsul României a fost cel mai prompt şi singurul în totalitate pozitiv“. Del Ro ONU Interviu Goldberg (1966).

227 Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe către Ion Moangă, ambasador al României la Hanoi, cu privire la discuţia lui Petre Bălăceanu, ambasador al României la Washington, cu Dean Rusk, Secretar de Stat al SUA, referitoare la Războiul din Vietnam, 10 mai 1966 (de aici înainte: MAE către Beijing-Bălăceanu-Rusk I (1966)), Document 2 în Niculescu-Mizil (2008), pp. 181-183; AMAE, Telegram nr. 123156 (to Hanoi from Dr VI) 10 mai 1966; şi Telegrama Ministerului Afacerilor Externe către Aurel Duma, ambasador al României la Beijing, cu privire la discuţia lui Petre Bălăceanu, ambasador al României la Washington, cu Dean Rusk, Secretar de Stat al SUA, referitoare la Războiul din Vietnam. Telegrama nr. 12 317, 10 mai 1966 (de aici înainte: MAE către Beijing-Bălăceanu- Rusk II (1966)), Document 292 în Budura (2005) pp. 786-787; AMAE, fond Telegrame, Pekin, voi. I, 1966, filele 141-143.

„nonîntâlnire”, de la care până şi translatorii au fost excluşi. Au avut loc patru întâlniri cu prim-ministrul Pham Van Dong; ministrul de Externe (şi viceprim-ministru) Nguyen Duy Trinh; viceprim-ministrul Le Thanh Nghi:

membrul în Biroul Politic Hoang Van Hoan; secretarul CC al PMV Nguyen Van Tran; ministrul adjunct al Apărării Tran Quy Hai; ministrul adjunct de Externe Hoang Van Tien: şi ambasadorul RDV în România Noang Tu. Întâlnirile „în cadru restrâns” i-au inclus doar pe Pham Van Dong, Trinh şi Nghi, iar discuţia de la „nonîntâlnire” a avut loc în franceză, doar cu Pham Van Dong.1

Arhivele din România ar putea oferi detalii suplimentare, dat fiind că transcrierea reprodusă aici nu include nicio notă de la cele trei întâlniri ale delegaţiei cu preşedintele Ho Chi Minh – prima în seara sosirii, când Ho şi întregul Birou Politic al PMV au venit la reşedinţa românilor; cea de-a doua când Ho a participat la o recepţie oferită de români; şi cea de-a treia în cursul unui dineu de 4 – 5 ore organizat în onoarea lor la reşedinţa lui Ho Chi Minh, înainte de plecarea delegaţiei.[228] Lipsesc de asemenea din transcriere discuţiile particulare între ministrul român al Apărării, Ion Ioniţă, şi omologul său vietnamez, generalul Vo Nguyen Giap. Transcrierea face însă referire la intenţia românilor de a furniza armele şi echipamentele pentru dotarea unui batalion vietnamez.[229]

Pe lângă nivelul înalt la care au avut loc, întâlnirile din octombrie 1966 au avut un caracter extraordinar şi pentru că Beijingul şi, într-o măsură mai mică, Hanoiul au descurajat iniţial intenţia românilor de a le organiza. În urma solicitării din partea vietnameză, vizita din octombrie

228 întâlniri Hanoi I (1966); Bodnăraş-Zhou Enlai (1966).

229 întâlniri Hanoi I (1966).

a premierului Ion Gheorghe Maurer, însoţit de Paul Niculescu-Mizil, nu numai că a avut un caracter neoficial, ci a fost şi incognito.[230]

În ciuda evenimentelor prealabile, care nu prevedeau nimic bun, delegaţia a fost condusă, imediat după sosire, direct la reşedinţa preşedintelui Ho Chi Minh, care în prima seară a oferit un dineu în onoarea oaspeţilor. Ca un semn de mare respect, preşedintele Ho i-a însoţit pe membrii delegaţiei la aeroport, la plecarea acestora. Odată reveniţi la Bucureşti, Niculescu-Mizil a raportat Comitetului Politic Executiv al CC al PCR că, în ciuda naturii sale informale, protocolul cu care a fost primită delegaţia română l-a depăşit pe cel pe care vietnamezii l-au pus în practică la prima vizită oficială în ţara lor a premierului cehoslovac, care luase sfârşit cu puţin înainte de sosirea lor.1

Maurer şi Niculescu-Mizil s-au întâlnit, pentru două

---

230 Telegrama Ministerului Afacerilor Externe către Ambasada României la Beijing cu privire la escala în Beijing a delegaţiei guvernamentale române conduse de Emil Bodnăraş la întoarcerea din vizita în RD Vietnam, Telegrama nr. 12 285,26 aprilie 1966 (de aici înainte: MAE către Beijing-vizita Bodnăraş (1966)), Document 291 în Budura (2005), p. 785; AMAE, Fond Telegrame, Pekin, voi. 1, 1966, pagină nenumerotată; Memorandumul discuţiei dintre Ion Gheorghe Maurer, preşedinte al Consiliului de Miniştri al RS România, şi Hoang Tu, ambasador al RD Vietnam, 10 septembrie 1966 (de aici înainte: Maurer-Hoang Tu (1966)), Document 8 în Niculescu-Mizil (2008), p. 188; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 118/1966, filele 26-28. Vizita, „incognito a unei delegaţii a RS România conduse de Ion Gheorghe Maurer şi Paul Niculescu-Mizil în RD Vietnam pentru un schimb de opinii cu privire la situaţia din Vietnam“ fusese aprobată pe 12 septembrie 1966, la întrunirea Prezidiului CC al PCR. Vezi Extras din Protocolul nr. 39 al întrunirii Prezidiului Permanent al CC al PCR, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, nr. 2176, 21.09.1966; reprodus ca Document 7 în Niculescu-Mizil (2008), p. 187.

zile de discuţii intense, cu Pham Van Dong, Trinh şi cu şeful Secţiei Relaţii Externe din cadrul CC al PMV (şi fost ministru de Externe) Xuan Thuy. Remarcabil a fost schimbul de idei în trei runde dintre cele două părţi, asupra oportunităţii negocierilor. Fiecare rundă începuse cu afirmaţia vietnamezilor că negocierile erau imposibile şi inadecvate în acel moment, afirmaţie urmată de explicaţiile românilor cu privire la motivele pentru care negocierile ar fi trebuit acceptate şi apoi de concesiile vietnamezilor cu privire la acurateţea, logica şi caracterul convingător al argumentelor aduse de români, această succesiune fiind reluată la runda următoare. În cursul ambelor vizite, din mai şi din octombrie, vietnamezii şi-au reunit Biroul Politic după prima serie de prezentări pentru a discuta despre argumentele aduse de România şi pentru a formula răspunsul în vederea următoarei etape a discuţiilor.2

Pe 5 octombrie 1966, Secretarul de Stat al SUA Rusk s-a întâlnit cu ministrul de Externe Mănescu pentru a discuta pe diverse teme şi, în primul

1 *Transcrierea discuţiilor avute de tov. Ion Gheorghe Maurer şi Paul Niculescu-Mizil şi delegaţia în RD Vietnam*, 3 – 4 octombrie 1966 (de aici înainte: întâlniri Hanoi II (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, 127/1966, Dosar nr. 3345, 3 l. XII. 1966, filele l-110; *Transcrierea discuţiilor cu reprezentanţii RP Chineze şi ai PCUS cu ocazia întoarcerii tov. Ion Gheorghe Maurer şi Paul Niculescu-Mizil din RD Vietnam (Partea a II-a – Moscova)*, 4 – 5 octombrie 1966 (de aici înainte: *Maurer-Moscova (1966)*); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 129/1966, filele 22 – 32; *Protocolul nr. 34 al întâlnirii Comitetului Politic Executiv*, 11 octombrie 1966 (de aici înainte: *CPEx (1966)*), Document 10 în

Niculescu-Mizil (2008), pp. 191 – 120; şi *Transcrierea convorbirilor la CC al PCR cu delegaţia PMV* (*Nguyen Duy Trinh*), 21 noiembrie 1966 (de aici înainte: *Ceauşescu-Trinh* (*1966*)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 150/1966, nr. 2925, 14/XII/1966.

2 întâlniri Hanoi I (1966); întâlniri Hanoi II (1966); şi CPEx (1966).

100

rând, despre Vietnam. Întâlnirea nu este menţionată în *Pentagon Papers*, fapt oarecum surprinzător dat fiind că a fost un dineu semipublic, în onoarea ministrului de Externe român, găzduit de Rusk în apartamentul său din hotelul Waldorf Astoria din New York. Seria documentară Foreign Relations of the United States a Departamentului de Stat a omis, de asemenea, secţiunea despre Vietnam, publicând doar „partea a IV-a din VI”, care se referă la relaţiile economice bilaterale.1 Din fericire, secţiunea despre Vietnam este disponibilă şi în nota despre discuţii a românilor.2

Din motive rămase încă neexplicate, informarea premierului Maurer referitoare la vizita din octombrie la Hanoi i-a fost înaintată direct ambasadorului Goldberg la New York, nu prin intermediul Ambasadei SUA de la Bucureşti. Documentul nu este disponibil încă în arhivele româneşti (şi nu e publicat în FRUS), dar o parte a raportului american cu privire la această informare este reprodusă în *Pentagon Papers*.3 Fragmentele menţionate încep însă cu răspunsul SUA la punctul „4” (şi se încheie cu puncte de suspensie), care exclude prezentarea românească a discuţiilor cu liderii RDV4

Şapte dintre documentele care se referă la discuţiile din mai şi octombrie au fost identificate până în prezent în arhivele româneşti. Acestea includ transcrieri ale ambelor

documente menţionate mai sus, informările de după întâlniri adresate liderilor chinezi şi sovietici, informarea oferită de Bodnăraş ambasadorului SUA la Bucureşti după vizita din mai şi discuţia din Prezidiul Permanent al CC al PCR cu privire la vizitele din octombrie

1 Vezi *Memorandum of Conversation*, New York, 5 octombrie 1966, 8 p.m., Document 153 în *Foreign Relations of the United States*, *1964 – 1968* volume XVII, *Eastern Europe*. Cele cinci secţiuni nepublicate se referă la „Romanian-German relations, East-West relations, Vietnam, Manescu's travel, peacekeeping, and Cyprus" şi se află la Departamentul de Stat, Conference Files: Lot 66 D 347, CF 85. Confidenţial.

2 Del Ro ONU Interviu Rusk (1966).

3 „USUN New York 1777 to Secătate (SECRET-NODIS), 22 octombrie 1966, Refs: USUN's 1764 şi Dreptel 691440" în *Pentagon Papers* (1997), Part VI. C. 4, pp. 248 – 249. Este posibil ca raportul lui Goldberg referitor la informarea oferită de români să fi precedat cu câteva zile telegrama USUN 1777, dată fiind referirea la o telegramă anterioară – USUN 1764 –, care nu e reprodusă nici în *Pentagon Papers* şi nici în FRUS.

4 *Ibid*. Bucureştiul le-a comunicat italienilor unele dintre concluziile sale pe 20 octombrie. În *Pentagon Papers* este reprodus doar un fragment sumar dintr-o telegramă care informa Ambasada SUA la Manila despre contact şi îl data în mod greşit pe 22 octombrie 1967 (p. 250). Raportul italian integral poate fi găsit în Document 279 din *Foreign Relations of the United States* (*FRUS*) *1964 – 1968*, *volume IV*, *Vietnam 1966*.

101

la Hanoi, Beijing şi Moscova.1 Ceauşescu discutase de asemenea cu viceprim-ministrul Le Thanh Nghi la

Bucureşti, în ianuarie şi septembrie, despre nevoia implicării mai active a Vietnamului de Nord în diplomaţie.2 Alte dialoguri au avut loc cu ambasadorul RDV la Bucureşti.3

Autorităţile române au discutat, totodată, pe larg cu ministrul de Externe vietnamez Trinh la Congresul Partidului Muncitorilor din Albania, de la Tirana (1 – 8 noiembrie), unde România a fost singura ţară din Blocul sovietic care a participat. Un alt prilej în acest sens au avut la Congresul Partidului Comunist Bulgar de la Sofia (14 – 19 noiembrie). Până la data întocmirii acestei lucrări, nu sunt disponibile înregistrări ale discuţiilor româno-vietnameze de la Tirana şi Sofia, dar este cunoscut faptul că Trinh şi-a modificat programul în cursul acestor dialoguri pentru a include o vizită de trei zile la Bucureşti, ceea ce sugerează că discuţiile au fost extinse.

Interesant este că, deşi Pham Van Dong i-a informat în octombrie pe români cu privire la intenţia polonezilor de a vizita Vietnamul în noiembrie, Trinh pare să fi preferat să nu-l informeze pe ministrul de Externe polonez că va face o astfel de vizită neprogramată în România, cu toate că cei doi discutaseră pe teme similare cu mai puţin de 48 de ore înainte de plecare.4 În timpul unei opriri anterioare la Moscova, în drum spre congresul din Bulgaria, pe 12 noiembrie, Trinh a refuzat să dea curs insistenţelor lui Gromîko de a

1 întâlniri Hanoi I (1966); Bodnăraş-Zhou Enlai (1966); Bodnăraş-Davis (1966); întâlniri Hanoi II (1966); Maurer-Beijing (1966); Maurer-Moscova (1966); şi CPEx (1966).

2 Le Thanh Nghi-Ceauşescu (1966); şi Transcrierea primirii la CC al PCR a delegaţiei economice guvernamentale a RD Vietnam, conduse de tov. Thanh

Nghi, membru al Biroului Politic al CC al Partidului Muncitorilor din Vietnam, 21 septembrie 1966 (de aici înainte: Le Thanh Nghi-CC al PCR (1966)), ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 119/1966, filele l-18.

3 Audienţa lui Hoang Tu (1965), Ceauşescu-Hoang Tu (1966); şi Maurer-Hoang Tu (1966).

4 Polish cable from Sofia, Bulgaria, reporting on conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh, 19 noiembrie 1966, Document 7 şi Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh leader, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 8 în Cracking a Vietnam War Mystery: Evidence from James G. Hershberg, Marigold: The Lost Chance for Peace în Vietnam (Stanford University Press/Wilson Center Press, ianuarie 2012), National Security Archive Electronic Briefing Book no. 369, 15 ianuarie 2012, http:// nsarchive. gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB369/e ftnref22.

102

acorda o atenţie sporită posibilităţii negocierilor. Totuşi a admis că Hanoiul va adopta o atitudine mai agresivă atât în plan militar, cât şi politic.1

De la Sofia, Trinh a plecat la Bucureşti pentru discuţii între 21 – 23 noiembrie. În cadrul convorbirilor de pe 21 noiembrie, Ceauşescu, Maurer, Bodnăraş şi Niculescu-Mizil au repetat toate argumentele folosite în octombrie şi au adăugat unele noi care, după părerea lor, subliniau că acceptarea negocierilor era o chestiune urgentă, a cărei amânare ar fi avut repercusiuni negative asupra intereselor Vietnamului. La fel ca în octombrie, Trinh a recunoscut logica şi acurateţea argumentelor

româneşti. De data aceasta însă, refuzul său iniţial de a-şi asuma o asemenea abordare a fost temperat de asigurările date românilor că recomandările acestora aveau să fie puse în practică „în viitorul mai mult sau mai puţin apropiat”.[231][232]

Prin ce anume era unică abordarea românească?

Spre deosebire de toţi ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia, România avea o perspectivă comună cu Vietnamul cu privire la (1) controlul naţional independent asupra politicii externe şi a celei de securitate, (2) „războiul popular” şi (3) relaţiile cu China. Concomitent, Bucureştiul învăţase câteva lecţii utile din experienţa sa ca intermediar între Moscova şi Beijing la începutul anilor ’60, învăţăminte care îi folosiseră în eforturile sale ulterioare. Printre acestea era importanţa pe care o aveau chiar şi cei mai mărunţi paşi spre dezangajarea militară şi valoarea oricăror ameliorări, fie ele modeste şi temporare, ale atmosferei generale, chiar şi atunci când situaţia părea lipsită de speranţă.

Românii au constatat cât de important era să înţeleagă faptul că medierea realizată de statele mici diferea mult faţă de abordările ţărilor mai mari. În lipsa mijloacelor de a impune un compromis, unica abordare eficientă aflată la dispoziţia statelor mici era aceea de a ajuta părţile beligerante să-şi recunoască propriul interes într-o soluţie negociată. Şi extrem de important era ca ele să recunoască dacă au interese proprii în lansarea în respectivul efort. Bucureştiul nu oferea „pachete” de pace sau planuri detaliate, ci identifica paşi mărunţi de îmbunătăţire a comunicării şi înţelegerii între părţile aflate

231 Hershberg (2012), p. 219.

232 Ceauşescu-Trinh (1966).

în conflict, cu scopul de a le determina să se aşeze faţă în faţă şi să identifice ele însele deosebirile de vederi esenţiale, ocolind astfel inevitabilul efect distorsionant al intermediarilor.

Deşi a fost percepută ulterior în mod greşit ca exploatând diferenţele între SUA şi URSS, dar şi pe cele dintre RP Chineză şi URSS, politica României avea în realitate un obiectiv diametral opus.1 Ideea fundamentală şi convingerea aflate la baza ei era aceea că, dacă toate statele erau reunite la aceeaşi masă a discuţiilor, niciunul nu le putea domina pe celelalte. Bucureştiul nu vedea deloc cu ochi buni acele state care îşi urmăreau interesele prin încurajarea tensiunilor dintre alte ţări şi încerca în mod constant să împiedice marile puteri cu care dorea să aibă relaţii funcţionale şi prieteneşti să adopte o asemenea abordare.

Desigur, aceasta era procedura operaţională standard în competiţia dintre marile puteri, fie că era numită „exploatarea contradicţiilor” dintre state (sau dintre lideri şi societatea lor), aşa cum o făcea URSS, sau „diferenţiere”, aşa cum obişnuiau să o numească SUA şi China. Această tactică fusese folosită în mod clar de toate cele trei ţări în perioada rupturii sino-sovietice, în vreme ce România depunea eforturi titanice de îmbunătăţire a relaţiilor dintre ele. După spusele liderului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej:

Ţările capitaliste consideră că înrăutăţirea relaţiilor dintre China şi Uniunea Sovietică este elementul fundamental. Ele au aşteptat îndelung această situaţie, şi-au dorit-o şi încă şi-o doresc, şi ar fi o prostie să n-o

dorească. Lucrurile evoluează în această direcţie.[233][234]

Ceilalţi membri ai Blocului urmau calea dictată de Moscova, de „exploatare a contradicţiilor”, aceeaşi practică de utilizare a tensiunilor dintre state în scopul realizării propriilor interese fiind adoptată de conducerile întrucâtva independente în gândire ale Iugoslaviei, Albaniei şi Coreei de Nord, ceea ce le conferea statutul de „aliaţi” problematici ai Bucureştiului şi evidenţia caracterul cu adevărat unic al politicii externe a României în cadrul comunităţii socialiste. S-a dovedit că această insistenţă continuă asupra principiilor, ridiculizată de Moscova, avea scopuri cât se poate de practice. Aşa cum explicase Gheorghe Gheorghiu-Dej în martie 1964 la şedinţa Biroului Politic cu privire la ruptura sino-sovietică:

Dacă examinăm lucrurile îndeaproape, nu putem decât să conchidem că această luptă, această acutizare a diferendelor, este convenabilă pentru Kim Il-Sung, la fel ca pentru albanezi şi pentru iugoslavi. (...) Să nu ne amăgim; coreenii sunt interesaţi ca lupta dintre cele două mari puteri să continue; pe baza acesteia îşi fac ei calculele meschine. (...) Kim Il-Sung spune: să-i lăsăm pe cei doi leviatani să se bată între ei. Eu nu cred că această atitudine este principială sau corectă; este o atitudine

---

233 Se poate ca la originea erorii să fi stat dezinformările sovietice, dar această interpretare greşită a continuat graţie atrăgătorului raţionament conform căruia mediatorii ar beneficia de pe urma tensiunilor şi a conflictelor, şi chiar ar avea nevoie de ele - întrucât altfel nu ar mai fi necesari.

234 „întrunirea Biroului Politic al CC al PMR, 30-31 martie 1964 (30 martie 1964)“, reprodusă ca Protocol of Two Meetings of the Politbüro of the Romanian Workers' Party, prin amabilitatea Parallel History Project on European Cooperation (PHP), www. php.isn.ethz.ch, cu permisiunea Center for Security Studies at ETH Zürich pentru reţeaua PHP (de aici înainte: PHP), p. 20

dictată de interese înguste. Am remarcat acelaşi mod de abordare în rândul iugoslavilor. Trebuie să faci pace, dar nu pe spinarea altora, fiindcă, din nefericire, acelaşi lucru ţi se poate întâmpla şi ţie.1

La fel ca şi ceilalţi membri ai conducerii PCR, Maurer s-a arătat de acord:

Cât despre Kim Il-Sung, nu poţi pune bază pe nimic din ce spune el. El zice: „noi suntem împotriva polemicilor publice”, dar, după ce am plecat, a publicat materiale polemice. (...) Kim Il-Sung fusese de acord cu încetarea polemicii, fusese de acord cu acţiunile noastre, dar pe urmă a continuat şi a publicat articolele polemice. Se vede cât de „sincer” a fost.[235][236]

(1) Politici externe şi de securitate independente versus subordonate

Politica externă şi de securitate independentă îi conferise deja României, în 1963, un loc unic în cadrul Blocului sovietic. În acel an, spre exemplu.

Bucureştiul anunţase Washingtonul că dezaproba amplasarea de rachete sovietice în Cuba şi că nu avea să ia parte la operaţiuni militare ofensive ale URSS împotriva SUA sau împotriva NATO; împiedicase încercarea Moscovei de a primi Mongolia în Pactul de la Varşovia şi a extinde responsabilităţile militare ale alianţei până la graniţa chineză; şi încheiase un acord economic cu Germania de Vest, despre care Kremlinul susţinea că este principala ameninţare şi sursă de instabilitate în Europa.1 Deşi negau în mod public orice diferenţe serioase de opinii comparativ cu aliatul lor mai mic şi răspândeau rapoarte false conform cărora România era „calul lor troian”, deja în

235 Ibid, pp. 26, 29.
236 Ibid, pp. 19, 26.

1964 oficialii sovietici recunoşteau, în particular, că România „îşi urma drumul propriu”, opunându-se unor politici importante ale Kremlinului în cadrul Blocului şi, de asemenea, la nivel internaţional.[237][238]

Pe lângă presiunile de ordin politic, economic şi de propagandă, semnalele trimise de Moscova iscau îngrijorări considerabile pe motiv că s-ar pregăti o intervenţie militară sovietică ori a Blocului sovietic, determinând astfel Bucureştiul să solicite asistenţă economică şi militară din partea Chinei.[239]

---

237 Vezi „Criza din Cuba: Zorii unei politici de securitate independente (1962-1966)“, capitolul 2 în acest volum.

238 Vezi, de pildă, Brejnev în Raport asupra politicii externe a URSS şi lupta pentru unitatea mişcării comuniste, la a XXIII-a Plenară a CC al PCUS, 12-13 decembrie 1966, Arhiva rusă de stat pentru istoria contemporană (Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Noveishei Istorii: RGANI), Moscova, Fond 2, opis 3, delo 45, pp. 32-33. Pentru cele 16 puncte principale referitoare la disensiunile sovieto-române şi pentru reacţia sovietică în iulie 1964, vezi Documentele 3-7 în Larry L. Watts, Romanian Security Policy and the Cuban Missile Crisis, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Cold War International History Project e-Dossier no. 38, februarie 2013, https://www.wilsoncenter. org/publication/divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet- informal-controls-1963.

239 Notă asupra discuţiilor dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR şi preşedinte al Consiliului de Stat al RP Române, şi Liu Fang, ambasador al RP Chineze la Bucureşti, referitoare la relaţiile bilaterale şi la conflictul ideologic sovieto- chinez, 5 iunie 1964, Snagov, Document 219 în Romulus Ioan Budura, Politica independentă a României şi relaţiile româno-chineze, 1954-1975: Documente, Bucureşti, Arhivele Naţionale, 2008 şi Relaţiile româno-chineze, 1880-1974: Documente, Bucureşti, Ministerul de Externe şi Arhivele Naţionale, 2005, pp. 472-476. Beijingul acceptase în iulie să le furnizeze românilor echipamente militare. ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 93/1963, filele 41-53. Vezi şi Elena Dragomir, Cold War Perceptions: Romania s Policy Change Towards the Soviet Union, 1960-1964, Helsinki, Disertaţia la Universitatea din Helsinki, 2014, pp. 169,

În scurt timp, adresându-se celorlalţi membri ai Blocului, Brejnev avea să spună că România era „obstacolul fundamental în calea noastră”.1 Aşa cum anticipase CC al PCUS, în următoarele decenii opoziţia avea să devină din ce în ce mai puternică.[240] în ciuda dezinformărilor permanente care susţineau că România era un „cal troian”, iar independenţa ei era doar una de faţadă, în anii ’60 comunitatea serviciilor de informaţii americane – la fel ca presa internaţională – erau conştiente de faptul că România pornise pe

O cale proprie.[241]

Această independenţă încăpăţânată îi asigura pe reprezentanţii altor state că România nu acţiona, în relaţiile cu ei, ca un „mandatar” al sovieticilor. La polul opus, încă de la sfârşitul anilor ’50, conducerile tuturor celorlalţi membri ai Pactului de la Varşovia acceptaseră să-şi subordoneze politicile externe şi de securitate celor ale Uniunii Sovietice.[242] Cu excepţia României, niciun membru

---

174, 191.

240 Record of the Meeting between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea (Including Discussion on China), 2 august 1971, pp. 40-43, în Christian Nuenlist şi Anna Locher, editori, „China and Eastem Europe ffom the 1960s to the 1980s: International Conference, Beijing, 24-26 March 2004“, PHP. Comitetul Central al PCUS fusese instruit să se arate „vădit pozitiv cu privire la Polonia şi Ungaria“ şi să trateze România ca pe o „oaie neagră“. The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1973, 16 aprilie 1973, National Security Archive, 2013, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/ NSAEBB430/.

241 De exemplu, propunerea de reformă a României a fost discutată detaliat în numerele succesive din New York Times din 14-18 şi 22 mai 1966. Vezi şi The Times (Londra), 16 mai 1966.

242 Albania a rupt relaţiile cu Pactul în 1961, înainte ca acesta să devină o alianţă militară funcţională, boicotându-i întrunirile ulterioare până când s-a retras oficial din alianţă, în 1968. Deşi liderii militari cehoslovaci începuseră să lanseze iniţiative de securitate

est-european al Blocului comunist nu punea în aplicare iniţiative politice fără a obţine mai întâi aprobarea sovieticilor şi niciunul dintre ei nu a adoptat vreodată o poziţie în domeniul politicii externe şi de securitate contrară dorinţelor sovietice.[243]

5

Politica României nu era doar independentă, ci tindea totodată să insufle viaţă unei serii de principii muribunde pe care Moscova le indusese în tratatul original din 1955, aflat la baza Pactului de la Varşovia (reafirmate în declaraţia Moscovei din 1960), referitoare la deplina egalitate a tuturor membrilor alianţei, la neamestecul în treburile interne şi la respectarea suveranităţii şi independenţei statale. În aprilie 1964, Bucureştiul a susţinut aceste principii ca fiind baza unui „nou tip de relaţii" în tabăra socialistă, consacrându-le ca politică naţională şi fundament al tuturor relaţiilor externe ale României, indiferent de ideologie ori de „orânduirea socială".1 Conform Declaraţiei:

Fiecare stat are datoria sacră de a-şi aduce contribuţia la diminuarea tensiunilor internaţionale şi la reglementarea problemelor interstatale prin intermediul negocierilor. Principiul coexistenţei paşnice în rândul statelor cu sisteme sociale diferite este baza politicii

---

independente, cu implicaţii majore pentru politica externă, în timpul Primăverii de la Praga, în 1968, regimul Dubcek a renunţat la acest lucru.

243 Subordonarea în faţa Moscovei a politicilor externe şi de securitate ale Poloniei, Ungariei, Cehoslovaciei, RDG şi Bulgariei este documentată în Anna Locher, „Shaping the Policies of the Alliance: The Committee of Ministers of Foreign Affairs of the Warsaw Pact, 1976-1990" mai 2002, şi Christian Nihilist, „Cold War Generals: The Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969-1990", mai 2001, PHP. Această subordonare a început să se reducă în mod serios abia în 1989.

externe a ţărilor socialiste. Acest principiu implică soluţionarea controverselor prin negociere, fără a se recurge la război, pe baza recunoaşterii dreptului fiecărui popor de a-şi hotărî singur soarta, a respectării suveranităţii şi integrităţii teritoriale a statelor, a deplinei egalităţi şi a neamestecului reciproc în treburile interne. (...)

Experienţa ne-a arătat că oamenii de stat care renunţă la limbajul ameninţărilor şi dau dovadă de realism, înţelepciune, răbdare şi perseverenţă, pot găsi, prin negociere, soluţii reciproc acceptabile la cele mai spinoase şi mai complicate probleme ale relaţiilor interstatale. Negocierea pe această bază cu oricare ţară capitalistă, cu scopul de a căuta soluţii la problemele existente şi de a îmbunătăţi relaţiile dintre state, nu implică în niciun caz renunţarea la principii; dimpotrivă, înseamnă servirea intereselor păcii.[244][245]

Aceasta nu era doar o declaraţie oficială, între altele

---

244 „Declaraţia de independenţă“, exprimată în cadrul unei solicitări oficiale adresate Beijingului şi Moscovei de a pune capăt polemicii dintre ele, avea titlul oficial Declaraţie cu privire la poziţia Partidului Muncitoresc Român cu privire la problemele Internaţionalei Comuniste şi ale mişcării muncitoreşti. Scînteia, 26 aprilie 1964.

245 După 1989, în România au apărut numeroase studii pe această temă, pe baza documentelor din arhive. Printre ele: Mihai Croitor, în umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej şi geneza declaraţiei din aprilie 1964, Cluj-Napoca, editura Mega, 2012; Vasile Buga, editor, O vară fierbinte în relaţiile româno-sovietice: Convorbirile de la Moscova din iulie 1964, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului, 2012; Florian Banu şi Liviu Ţăranu, Aprilie 1964 - „Primăvara de la Bucureşti“: Cum s-a adoptat „Declaraţia de independenţă“ a României?, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004; şi Dan Cătănuş, între Beijing şi Moscova: România şi conflictulsovieto-chinez, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului, 2004.

mii, şi nicio contribuţie propagandistică la „politica de pace sovietică”, ci era o revizuire fundamentală a politicii externe a României, pregătită timp de câţiva ani.1 Declaraţia fusese comunicată tuturor comitetelor şi liderilor de partid locali şi constituia o linie directoare pentru toţi diplomaţii români de peste hotare.[246] Avea să fie, totodată, una dintre principalele surse de susţinere populară a regimului şi de prestigiu internaţional al României în următorii 25 de ani.

România se baza pe acest „nou cod de principii internaţionale” pentru a combate încercările Moscovei de a crea organisme supranaţionale, de a-şi asuma rolul de „centru conducător” şi de a impune controlul sovietic asupra Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc (CAER) şi asupra Pactului de la Varşovia. Spre exemplu, Declaraţia stipula că: „Nu există şi nu pot exista un partid «părinte» şi partide «fii», nici partide «superioare» sau «subordonate»; există o mare familie a partidelor comuniste şi muncitoreşti egale în drepturi; niciun partid nu are şi nu poate avea o poziţie privilegiată, niciunul nu-şi poate impune gândirea sau opiniile asupra celorlalte partide.”[247] Mai mult, Bucureştiul nu se sfia să-şi împărtăşească experienţele din această confruntare cu colegii vietnamezi şi chinezi.[248]

---

246 Deşi este posibil ca aspecte ale acestei schimbări să fi fost luate în calcul chiar înainte de moartea lui Stalin, motivele principale ale enunţării şi publicării ei au fost încercările sovietice de exercitare a unui control mai strâns asupra economiilor şi a forţelor armate ale membrilor Blocului est-european la începutul anilor ’60 şi în perioada Crizei Rachetelor din Cuba. Vezi, de pildă, Watts (2013a), http://www.wilsoncenter.org/ publication/romania-security-policy-and-the-cuban-missile-crisis.

247 Scînteia, 26 aprilie 1964.

248 Fang-Bodnăraş (1965); întâlniri Hanoi I (1966), Bodnăraş-Zhou

Pentru Hanoi, abordarea era destul de atrăgătoare, deoarece se confrunta cu presiuni similare din partea Moscovei şi a Beijingului deopotrivă, păstrând în acelaşi timp o independenţă a politicii ca o valoare la care nu era dispus să renunţe. Aşa cum nota Pham Van Dong:

Încercăm să avem cele mai bune relaţii cu aceste două mari partide. Dar suntem de acord că trebuie să facem chiar mai mult în acest sens. Vom discuta mai des despre acest lucru într-un mod serios. Probabil aceasta este cea mai importantă chestiune. Pentru noi este extrem de importantă. N-aş merge chiar atât de departe, încât să spun că e vitală, fiindcă noi suntem cei care ne decidem soarta, dar oricum este foarte importantă.1

În mod repetat, Bucureştiul a intervenit pe lângă Moscova şi Beijing cu privire la consecinţele nefaste pe care ruptura sino-sovietică le-ar putea avea asupra soluţionării conflictului din Vietnam şi asupra intereselor Vietnamului. Aşa cum îi explica Maurer lui Kosîghin în octombrie 1966:

Ar trebui să fie bine înţeles că lupta Vietnamului se bazează în principiu pe doi piloni externi: voi şi China. Voi, fiindcă aveţi posibilităţile materiale de a-i susţine substanţial şi, totodată, dispuneţi de posibilităţile politice; China – fiindcă se află unde se află şi nimic nu poate intra în Vietnam decât prin China. (…)

Astfel, ei sunt obligaţi să ia în considerare şi să cântărească, ori de câte ori vor să facă un anumit lucru, modul în care vor acţiona aşa încât să nu strice ceva. Spre exemplu, eu am doi prieteni. Viaţa mea depinde de ei, dar cei doi nu se înţeleg deloc. Şi când fac ceva, trebuie s-o fac

---

Enlai (1966); şi întâlniri Hanoi II (1966).

în aşa fel încât să nu-l supăr nici pe unul, nici pe celălalt.[249][250]

Pentru Bucureşti, asigurarea independenţei ţărilor mici şi mijlocii era necesară pentru o evoluţie sănătoasă a comunităţii internaţionale. Românii credeau că statele mai mici abordau în general relaţiile internaţionale în mod mai înţelept decât marile puteri, deoarece acordau o atenţie mai mare consensului şi compromisurilor, dat fiind că nu aveau mijloacele care să le permită să se gândească măcar la ideea de a-şi impune politicile asupra altora. Aşa cum îi explica prim-ministrul Maurer ministrului de Externe olandez (şi, ulterior, secretarul general al NATO cu cele mai îndelungate state de serviciu) Joseph Luns:

Voi vorbi deschis. Când eşti puternic, îţi permiţi luxul de a te comporta câteodată în mod necontrolat. Când eşti mic şi slab însă, nu poţi să faci aşa ceva. Trebuie să fii inteligent, fiindcă dacă nu eşti inteligent şi prudent, vei plăti, şi vei plăti scump. Din această cauză, într-o măsură foarte mare, viitorul omenirii va fi dictat şi decis de inteligenţa şi de spiritul de hotărâre pe care le vor demonstra ţările mici, fiindcă ele vor fi cele care vor găsi cele mai flexibile şi mai rezonabile modalităţi, dat fiind că nu au forţa de a le impune, în vreme ce alţii pot recurge la forţă.1

Bucureştiul nu era singurul care nutrea această convingere. Logica în conformitate cu care ţările mici şi vulnerabile aveau nevoie să se comporte mai înţelept era inatacabilă, deşi nimic nu garanta că va fi aplicată. Aşa cum replicase Luns: „Aveţi dreptate că, prin natura lucrurilor, noi trebuie să fim mai înţelepţi decât statele

249 întâlniri Hanoi I (1966).

250 Maurer-Moscova (1966).

mari”. Această logică, rodul experienţei câştigate de o ţară care, la fel ca Vietnamul, era situată la graniţa imperiilor şi în calea invaziilor, atrăsese de asemenea atenţia şi interesul oficialităţilor de la Hanoi.

Deloc mai prejos era reţeaua deja extraordinar de vastă de relaţii internaţionale pe care Bucureştiul şi le crease urmând această politică. Ochii şi urechile românilor absorbiseră multe în cursul numeroaselor vizite şi consultări care formaseră o parte esenţială a politicii sale externe energice şi proactive. Deja la mijlocul anilor ’60, Bucureştiul devenise un mijlocitor valoros, folosindu-şi deseori experienţa şi „bunele oficii” pentru a facilita îmbunătăţirea relaţiilor dintre terte părţi aflate în conflict şi stabilirea de relaţii acolo unde acestea nu existaseră înainte. Aşa cum se exprimase premierul nord-vietnamez: „Sunteţi o ţară bine plasată pentru a avea relaţii vaste şi a cunoaşte mai bine opiniile unora sau ale altora, ceea ce vă permite să oferiţi idei şi sugestii de pe urma cărora noi putem să profităm”.[251][252]

(2) Război de coaliţie versus război popular

România era, de asemenea, în dezacord cu celelalte state din cadrul Blocului şi în acord cu Vietnamul cu privire la strategia şi tacticile „războiului popular”. Deşi ţara era membră a Pactului de la Varşovia, conducerea de la Bucureşti îi declarase preşedintelui Kennedy în 1963 că nu va participa la nicio ofensivă iniţiată de sovietici şi apoi şi-a încetat orice participare majoră la exerciţiile militare din cadrul Pactului, reducând constant, în anii ’60, măsura

---

251 Transcrierea primirii la tov. Ion Gheorghe Maurer a ministrului de Externe al Olandei, Joseph Luns, 13 ianuarie 1967 (de aici înainte: Maurer-Luns (1967)), ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 2/1967, filele 1-13.

252 întâlniri Hanoi II (1966).

în care unităţile sale militare erau instruite pentru operaţiunile coaliţiei şi puse la dispoziţia acestora. În 1966, Bucureştiul a început să-şi construiască propria industrie de apărare adecvată strategiei sale privind războiul popular, oricum neavând de ales, dat fiind că Moscova încetase să-i furnizeze echipament militar greu (chiar şi contra cost).

Strategia privind războiul popular era extrem de prost privită de URSS deoarece încuraja orientările independente, care periclitau controlul exercitat de Moscova asupra armatelor naţionale din cadrul Pactului de la Varşovia, şi contracara strategia sovietică de război de coaliţie. Armatele limitate la operaţiuni pe teritoriul propriu (mai mult sau mai puţin) deveniseră indisponibile pentru desfăşurări şi operaţiuni regionale sau extinse. O asemenea strategie submina misiunea de „proiecţie a forţei” 1 pe care autorităţile militare sovietice încă intenţionau s-o folosească în cadrul Pactului de la Varşovia la începutul anilor ’60.2

Chiar şi atunci când erau interesaţi de strategiile de apărare a teritoriului naţional, ceilalţi membri ai Blocului erau dependenţi de strategia militară, instruirea, recrutarea, echipamentele sovietice etc.3 Acceptând controlul sovietic asupra politicii lor militare şi de apărare, dar şi instruirea în URSS a ofiţerilor lor superiori, ceilalţi membri ai Blocului adoptaseră totodată percepţiile şi ideile preconcepute ale Moscovei. În consecinţă, ofiţerii lor de rang superior vorbeau deseori la fel ca omologii sovietici, iar rapoartele lor oglindeau fidel linia dictată de Moscova, anume că vietnamezii subestimau drastic forţa, eficacitatea şi hotărârea SUA, supraestimându-şi în schimb propriile succese, capacităţi şi forţa de rezistenţă.

1 Termen care defineşte extinderea capabilităţilor

militare ale unei ţări dincolo de graniţele ei geografice, (n.trad.)

2 Vezi, de pildă, Francis Fukuyama, *Soviet Civil-Military Relations and the Power Projection Mission*, R-3504, Santa Monica, RÂND, aprilie 1987.

3 Statul Major polonez, de exemplu, susţinea cu seriozitate o asemenea strategie, dar conducerea de partid şi cea militară a Poloniei n-au permis niciodată punerea ei în practică. Vezi, de pildă, 1956 – 11 – 02-*Gen. Jan Drzewiecki's Critique of the Statute of the Unified Command, and Intelligence Information Special Report: 1979 Wartime Statute of the Combined Armed Forces*, 28 noiembrie 1979, CWIHP, www. CWIHP.org, cu permisiunea Woodrow Wilson International Center for Scholars.

112

De exemplu, în conformitate cu o evaluare făcută de polonezi la mijlocul lunii ianuarie 1966:

Liderii vietnamezi îşi percep situaţia într-o lumină foarte roz, îşi supraestimează succesele militare, nu conştientizează pregătirea SUA pentru război pe scară largă, subestimează potenţialul militar al SUA. Tovarăşii vietnamezi (...) supraestimează posibilitatea ca opinia publică din SUA să se ridice împotriva Războiului din Vietnam.1

Analiştii militari de la Praga criticau teza „victoriei prin războiul popular" aproape în aceiaşi termeni şi nouă luni mai târziu, pretinzând că existau „discrepanţe" între modul în care apreciau vietnamezii situaţia militară şi realitate. În conformitate cu evaluarea cehoslovacilor, pretinsa „problemă" era aceea că Hanoiul îşi „supraestima" succesele militare, „în vreme ce forţa militară a SUA şi posibilitatea ca SUA să ducă la o

agravare a situaţiei sunt subestimate”.[253][254]

Ca mari puteri, URSS şi SUA riscau să cadă într-o capcană: aceea de a crede că forţa militară copleşitoare asigura victoria şi că utilizarea ei se traducea în mod necesar prin obţinerea consecinţelor politice dorite. Maurer le descrisese autorităţilor vietnameze abordarea pe care ministrul sovietic al Apărării, Malinovski, o adoptase în propria „comunicare cu privire la situaţia militară din Vietnam, în scopuri informative” la întrunirea din iulie 1966 a Pactului de la Varşovia. Malinovski subliniase superioritatea militară a SUA, volumul uriaş de resurse militare neimplicate de care SUA dispuneau şi pe care aveau să le folosească pe măsură ce operaţiunile militare escaladau, plus faptul că „raportul de forţe între vietnamezi şi americani le este favorabil americanilor”, toate acestea sugerând pregnant caracterul inevitabil al victoriei SUA. Conştient de scepticismul sovieticilor cu privire la şansele lor, Pham Van Dong subliniase că lupta vietnamezilor pentru eliberarea naţională nu era nicidecum o himeră, şi că Malinovski nu doar că greşea, dar era de-a dreptul defetist: „Dacă porneşte de la premisa că nu putem face nimic împotriva forţelor armate americane, atunci nouă ce ne rămâne de făcut?” 1

---

253 Reception by Soviet Vice Foreign Minister V V. Kuznetsov for the General Director of the PRP FMA, Cde. Jerzy Michalowski, 24 ianuarie 1966, Document 16 în CWIHP Bulletin no. 16 (Fall 2007-Winter 2008), pp. 387-388; Hershberg (2012), p. 58.

254 „Information on the Visit of a Czechoslovak Party and Government Delegation Headed by [Prime Minister] Comrade Lenart in North Vietnam, 24-28 September 1966,“ septembrie 1966, History and Public Policy Program Digital Archive, PAAA- MfAA, Botschaft Moskau-Politische Abteilung, Microfiche 001170, 8-9. Tradus de Lorenz Liithi. http://digitalarchive.wilsoncenter.Org/document/l 17740.

Românii s-au arătat de acord cu poziţia lui. Maurer, de fapt, îl contrazisese pe Malinovski cu privire la „caracterul complet” al informării lui, ca urmare a faptului că nu indusese nici punctul de vedere şi nici opiniile experţilor militari vietnamezi. Acest tip de analiză, remarcase Maurer, era larg expus criticilor deoarece nu oglindea faptul că respectivul conflict nu era unul de tipul războiului convenţional:

Acest război are un caracter special. Nu este o competiţie între două armate gata formate, în care victoria e decisă prin faptul că una o înfrânge pe cealaltă. Acesta este un tip cu totul diferit de conflict. Dar nu este ceva nou în istorie, deoarece conflicte similare au mai existat în trecut – de exemplu, în Spania în epoca lui Napoleon, în Rusia în 1812, plus în numeroase alte cazuri. Chiar dacă le analizăm din perspectivă pur militară, lucrurile nu stau exact aşa cum le-a prezentat Malinovski.[255][256]

În continuare, Maurer i-a precizat colegului vietnamez că problema nu avea nimic de-a face cu ideologia, cu superioritatea militară convenţională sau cu bogăţia naţională, ci numai cu logica fundamentală a războiului popular:

Când francezii au decis să se retragă din Spania, nu existau marxist-leninişti care să-i sfătuiască; s-au retras fiindcă nu mai puteau rezista. Fără îndoială, înfrânseseră armatele regale (spaniole), dar apoi s-au văzut confruntaţi cu poporul (spaniol). (Document 30)

(3) Relaţiile cu China

Relaţiile cu RP Chineză constituie al treilea element major care deosebea România de celelalte ţări din cadrul

255 întâlniri Hanoi II (1966).
256 îbid.

Blocului comunist, aliniind-o la poziţia Vietnamului. La fel ca toţi ceilalţi membri ai Blocului, România întrerupsese relaţiile cu RPC la indicaţiile sovieticilor, în 1961, dar fără să rupă complet relaţiile diplomatice. În 1962, şi mai cu seamă după Criza Rachetelor din Cuba, Bucureştiul şi-a reconsiderat poziţia şi a început eforturile de reluare a relaţiilor cu Beijingul.

Acest lucru a fost realizat parţial la mijlocul lui 1962, când România a blocat admiterea Mongoliei în Pactul de la Varşovia (admitere susţinută de Moscova), care ar fi plasat forţele armate ale membrilor Blocului la graniţa cu China şi în opoziţie cu Armata Populară de Eliberare chineză.1 Deja la sfârşitul aceluiaşi an, Bucureştiul căuta în mod activ ajutorul Beijingului pentru a împiedica o nouă impunere a controlului sovietic asupra Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc (CAER) şi asupra membrilor acestuia.[257] Strategia românilor viza crearea unui cvorum în cadrul CAER pentru implementarea principiilor unor relaţii „de tip nou”, obstrucţionând astfel tendinţele hegemoniste ale Moscovei.[258]

Aşa cum explicau românii conducerii de la Beijing, China avea să-şi „reia participarea” în CAER, mai întâi ca observator, după care Albania avea să-şi reasume calitatea de membru deplin al organizaţiei, pe care n-o pierduse şi la care nu renunţase oficial. În cele din urmă, China, Vietnamul de Nord şi Coreea de Nord aveau să solicite şi

257 Vezi, de pildă, Documentele 6 şi 7 în Watts (2013a), http://www.wilsoncenter.org/ publication/romania-security-policy-and-the-cuban-missile-crisis.

258 Discuţiile româno-chineze din noiembrie 1964 cu privire la această strategie sunt reproduse în Documentele 234 şi 236, în Budura (2005), pp. 609-629, 637-645.

ele şi să capete calitatea de membri deplini în CAER.[259] Odată aceste condiţii îndeplinite, Bucureştiul avea să colaboreze cu Beijingul, Hanoiul, Tirana şi Phenianul pentru a găsi modalităţile cele mai bune de a „reforma această organizaţie, astfel încât să respecte principiile asupra cărora am convenit”.[260] În ianuarie 1964, Beijingul a informat Bucureştiul că, în ceea ce-l priveşte, „Comitetul Central studiază problema”, recunoscând că, „dacă împreună cu Vietnamul şi Coreea vom accede în CAER, voi nu veţi mai fi singuri” şi că „intrarea Chinei, Coreei şi

Vietnamului în CAER va zdrobi controlul (Moscovei) asupra CAER”.1 în cele din urmă însă, deşi recunoscuse validitatea logicii românilor şi posibilitatea unei viitoare calităţi de membru, Beijingul a hotărât că va susţine Bucureştiul numai din afara CAER.

În 1964 şi 1965, Bucureştiul a încercat din nou să atragă China de partea sa pentru a combate controlul sovietic asupra Pactului de la Varşovia, redând aliatului apropiat al Beijingului, Albania, calitatea de membru deplin şi reinstituind practica de a include observatori chinezi, nordvietnamezi şi nord-coreeni la întrunirile Pactului de la Varşovia.[261] Aşa cum îi spunea Bodnăraş ambasadorului chinez în noiembrie 1964, românii „consideră că Pactul de la Varşovia deserveşte Uniunea Sovietică prin aceea că-i asigură dominaţia politică şi

---

259 Dragomir (2014), p. 131.

260 Ibid, p. 153.

261 Notă referitoare la audienţa acordată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe 21 ianuarie 1964, lui Xu Jianguo; şi Audienţa acordată de Liu Shaoqui pe 24 ianuarie 1964 lui Dumitru Gheorghiu, ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 93/1963, filele 23-32 şi Dosar 42/1964, filele 12-31.

militară asupra celorlalte state socialiste”.[262] în iulie 1965, Ceauşescu i-a explicat în termeni clari lui Deng Xiaoping intenţia României: „În esenţă, armatele celorlalte ţări socialiste din Europa sunt subordonate (Moscovei) în cadrul organizaţiei Pactului de la Varşovia şi al comenzii unificate. Noi vrem să punem punct acestei situaţii”.[263]

Însă Beijingul a refuzat să adopte orice poziţie din care, teoretic vorbind, Moscova să-l poată convoca la o reuniune şi apoi să-i exploateze prezenţa ca pe o dovadă a controlului sovietic şi a faptului că autorităţile chineze acceptă politicile Kremlinului.[264] în mod repetat, conducerea de la Beijing şi-a exprimat admiraţia şi sprijinul moral faţă de lupta României pe frontul intern al comunităţii socialiste. În ianuarie 1965, spre exemplu, Beijingul şi-a exprimat „susţinerea fermă” pentru „lupta (Bucureştiului) împotriva tendinţelor URSS de a transforma Pactul de la Varşovia într-un instrument de control asupra celorlalte state membre”, şi admiraţia pentru eforturile sale „în cadrul Pactului de la Varşovia, având drept scop restrângerea erorilor de tip şovin prin care Uniunea Sovietică îşi manifesta comportamentul de mare putere”.1 Chinezii aveau să continue şi ei să combată tendinţele hegemoniste ale sovieticilor, dar exclusiv din exteriorul Blocului.

Moscova a interpretat greşit atât scopul acestor

---

262 Document 236 în Budura (2005), pp. 637-645; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 5/1964, filele 159-169.

263 Document 267 în Budura (2005), pp. 731-740; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 105/1965, filele. 2-15.

264 Vezi, de pildă, cele două audienţe acordate de Emil Bodnăraş ambasadorului Liu Fang pe 1 şi pe 9 ianuarie 1965, Documentele 240 şi 241 în Budura (2005), pp. 651-662.

eforturi, cât şi, după cum se pare, originea lor. Conducerea sovietică credea şi se temea că România dorea, de fapt, să părăsească Blocul sovietic, nu „doar” să stabilească noi reguli şi relaţii în interiorul lui. În plus, Moscova credea că la baza acţiunilor „antisovietice” din cadrul CAER şi al Pactului de la Varşovia se afla China, care încerca să scindeze comunitatea socialistă şi să creeze un al doilea „centru de conducere”, dirijat de Beijing. Drept răspuns, Moscova şi-a pus la punct campania „INTERKIT” împotriva Chinei (şi a României, ca aliat al Beijingului în interiorul Blocului).[265] În cadrul primei serii de priorităţi, care reieşea din documentele trimise ambasadelor şi aliaţilor săi, Moscova era interesată în mod deosebit de „genul de influenţă” exercitată de Beijing asupra României şi de motivaţiile apropierii sino-române (cel mai sumbru scenariu pentru Kremlin):

Ce poziţii adoptă Partidul Comunist Român în evaluarea politicilor duse de conducerea Partidului Comunist Chinez? Există perspectiva de a crea o nouă Internaţională Comunistă, care să coordoneze politica şi practica mişcării comuniste internaţionale?[266]

---

265 Notă referitoare la audienţa lui Liu Fang, ambasador al RP Chineze la Bucureşti, la Emil Bodnăraş, 9 ianuarie 1965, Document 241 în Budura (2005), pp. 659-662; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 4/1965, filele 16-19. Cu şase luni înainte, Zhou Enlai declarase că: „Partidul nostru vă admiră rezistenţa la presiunile exercitate de URSS, deoarece sunteţi într-o situaţie mai rea decât noi, dat fiind că sunteţi înconjuraţi de ţări revizioniste. Presiunile exercitate de URSS sunt foarte mari. „Notă referitoare la audienţa acordată de Zhou Enlai lui Dumitru Gheorghiu; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 93/1963, filele 41-53.

266 CC al Partidului Comunist Moldovenesc, Informare cu privire la rezultatele luării la cunoştinţă de către comuniştii din RSS Moldovenească a scrisorii CC al PCUS din 30 decembrie 1965, 12

Deja la începutul lui 1966 relaţia sino-română avea un caracter atât de pregnant, încât alte state care doreau să-şi îmbunătăţească relaţiile cu „uriaşul adormit” al Asiei sau să-l înţeleagă mai bine începuseră să apeleze la autorităţile de la Bucureşti pentru sprijin. Un exemplu ilustrativ în acest sens este solicitarea făcută de Şelepin, în martie, ca românii să intervină pe lângă Beijing.1 De asemenea, în octombrie 1965, Washingtonul le ceruse părerea românilor cu privire la modul de a gândi al chinezilor. Aşa cum explica Leslie Glass, ambasadorul Marii Britanii la Bucureşti, el însuşi un reputat specialist în problemele Chinei şi ale Asiei în general, într-o întâlnire din ianuarie 1966 cu Ceauşescu:

*

România a creat o platformă unică pentru bunele relaţii cu China, păstrând concomitent legături strânse cu celelalte state socialiste şi dezvoltându-şi relaţiile cu ţările occidentale. Această politică echilibrată şi flexibilă se bucură de o mare apreciere în Anglia şi în alte regiuni ale lumii. Poate că această situaţie cu totul particulară este cea care îi permite României (care are incomparabil mai multe posibilităţi de contact cu China decât oricare altă ţară din lume) să ajute Occidentul – în cazul în care consideră util, şi la momentul oportun – să înţeleagă mai exact politicile Chinei şi modul de gândire al liderilor

---

februarie 1966, în Arhiva organizaţiilor social-politice ale Republicii Moldova (AOSPRM), Chişinău, Fond 51, inventar 27, cutia 11, pp. 43-47. Unsprezece luni mai târziu, Moscova solicita informaţii despre legăturile economice ale Bucureştiului cu Beijingul şi despre susţinerea de către PCR a „politicii schismatice a conducerii PCC“. întrebări: Sarcinile comuniste privind luarea la cunoştinţă a materialelor informative ale CC al PCUS, 16 noiembrie 1966, în AOSPRM, Fond 51, inventar 27, cutia 11, pp. 110-113.

chinezi.[267][268]

România a câştigat, un plus de influenţă în Beijing, funcţionând ca un fel de înlocuitor de Minister de Externe atunci când RP Chineză şi-a închis ambasadele şi şi-a retras diplomaţii, în perioada Revoluţiei Culturale. Eforturile continue ale Bucureştiului de a asigura acceptarea Chinei în ONU au constituit, probabil, cel mai vizibil aspect al acestui rol. În prima jumătate a anului 1965, Bucureştiul a ajutat Beijingul să-şi înfiinţeze primele birouri comerciale şi apoi să stabilească relaţii diplomatice cu Uruguay, Italia, Austria şi, mai târziu, cu Belgia şi Germania Federală, dar şi cu Turcia şi India.[269]

5

Aceasta nu a fost o pură întâmplare. În conformitate cu propriile lor comunicări, românii îi sprijineau pe chinezi să stabilească relaţii comerciale „pentru a pregăti extinderea relaţiilor, cu scopul de a încheia relaţii diplomatice”.1 Relaţia sino-română era de aşa natură, încât Beijingul i-a încredinţat Bucureştiului misiunea de a se îngriji de proprietăţile sale diplomatice şi de interesele sale în Ghana, atunci când relaţiile cu această ţară au fost

---

267 Ceauşescu-Şelepin (1966).

268 Notă privind discuţiile referitoare la audienţa lui Leslie Charles Glass, ambasador al Marii Britanii la Bucureşti, la tov. Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR, 27 ianuarie 1966 (de aici înainte: Ceauşescu-Glass (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 181/1966, 3 februarie 1966, filele 3-7. Ambasadorul Glass era perfect conştient că „România nu intenţionează să se angajeze în nicio activitate de mediere“, dar a solicitat opiniile românilor cu privire la intenţiile şi la modul de gândire al chinezilor „pe care ţările occidentale nu au posibilitatea practică să le afle singure“.

269 Vezi Documentele 245, 247 şi 256 în Budura (2005), pp. 683, 685, 717.

întrerupte, la începutul lui 1966. Acelaşi lucru l-a făcut lajakarta, când relaţiile sino-indoneziene au intrat într-un hiatus, în 1967.[270][271]

În răstimp de câteva luni de când Maurer îi atrăsese atenţia ambasadorului american Crawford, la încheierea misiunii acestuia, că SUA ar trebui să „nu ignore" China, Washingtonul nu doar că şi-a îmbunătăţit politicile faţă de Beijing, ci le-a şi modificat într-un mod subtil, dar profund.[272] în doar ceva mai mult de şase luni, preşedintele Johnson avea să facă apel direct la „bunele oficii" ale României, pentru ajutor în intermedierea relaţiilor dintre SUA şi China.[273] Este de remarcat faptul că, înainte cu

---

270 Document 264 în Budura (2005), p. 726.

271 Vezi Documentele 285, 288, 293 şi 305 în Budura (2005).

272 Răceanu (2005), p. 196. Departamentul de Stat a redus restricţiile de călătorie în RPC (o mişcare propusă încă din 1963) în decembrie 1965. în martie 1966, vicepreşedintele Hubert Humphrey a susţinut în mod public o nouă politică faţă de Beijing, una de „constrângere fără izolare" - o sintagmă lansată de expertul în probleme chineze A. Doak Bamett la audierile în Comitetul pentru Relaţiile Externe al Senatului cu privire la politica în domeniul relaţiilor americano-chineze, audieri organizate în luna respectivă. Vezi CIA Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino- US Rapprochement, Reference Title: ESAU LI, februarie 1971, p. 3, http://www.foia. cia.gov/document/intelligence-study-soviet-thinking-about-danger-sino-us- rapprochement-february-1971; Memorandum From James C. Thomson, Jr, of the National Security Council Staff to the Presidents Special Assistant (Moyers), Washington, 15 martie 1966, Document 136 în FRUS, 1964-1968, volume XXX, China.

273 Memorandum of Conversation, Washington, 26 iunie 1967, Document 157 in Foreign Relations of the United States 1964-1968, volume XVII Eastern Europe. Deşi nivelul influenţei pe care o avea Bucureştiul asupra politicii SUA faţă de China rămâne incert, un fost ambasador chinez nota că, în anii '60, România era „entuziastă" şi „sinceră" în susţinerea ei pentru apropierea sino-americană „cât mai curând posibil". Chen Denlai în Xiaoyuan Liu şi Vojtech Mastny, editori,

câteva luni ca Johnson să-şi lanseze solicitarea, în martie 1967, conducerea de la Bucureşti avusese discuţii mai semnificative pe această temă cu fostul vicepreşedinte Richard M. Nixon, în cursul vizitei acestuia din urmă în România.1

Nord-vietnamezii apreciau în mod deosebit relaţia de prietenie pe care Bucureştiul reuşise s-o păstreze cu Beijingul, în ciuda poziţiei antagonice evidente a Blocului sovietic faţă de China şi a efectelor negative ale Revoluţiei Culturale. Hanoiul recunoştea că ambele ţări erau ieşite din comun în cadrul comunităţii socialiste prin capacitatea lor de a menţine relaţii bune cu ambii giganţi socialişti. Aşa cum sublinia Pham Van Dong în cadrul convorbirilor din mai 1966:

Unul dintre elementele care unesc cele două părţi este faptul că promovăm o politică de egalitate şi de independenţă a partidului nostru faţă de alte partide şi a ţării noastre faţă de alte ţări. Aceasta este singura politică justă. Perseverăm în această direcţie şi trebuie să avem un schimb de experienţă în acest sens. Ca urmare a acestei politici, avem relaţii bune cu tovarăşii chinezi şi cu tovarăşii sovietici – un lucru excepţional în acest moment.[274][275]

Reconstruirea unei căi către negociere

Sovieticii se loviseră de un zid de piatră în februarie

China and Eastern Europe, 1960-1980s, Proceedings of the International Symposium: Reviewing the History of Chinese-East European Relations from the 1960s to the 1980s, Beijing, 24-26 martie 2004, pp. 132- 133, în „Global Cold War“, PHP.

274 Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a lui Richard Nixon, fost vicepreşedinte al SUA, 22 martie 1967, ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 15/1967, filele 1-24.

275 întâlniri Hanoi I (1966).

1965, când compromiseseră involuntar însăşi ideea de negociere, susţinând-o în faţa Hanoiului pe baza tezei victoriei „inevitabile” a forţelor armate americane superioare.[276] Reacţiile dure ale Hanoiului şi Beijingului au convins Moscova să renunţe la rolul de mediator direct, cu toate că eforturile Kremlinului de a se asigura că orice negocieri de pace aveau să servească intereselor fundamentale sovietice, fără să fie în avantajul unilateral al Chinei sau al SUA, au continuat în ritm alert. În mod paradoxal, administraţia americană a ajuns să fie convinsă că Moscova era cea mai bună (şi chiar singura) speranţă de progres al negocierilor de pace aproape exact în acelaşi timp în care eforturile Kremlinul în cadrul Blocului sovietic nu mai erau relevante. Ostilitatea sino-sovietică neutralizase aproape în întregime orice rol activ al sovieticilor în căutarea unei soluţionări paşnice a conflictului. În vreme ce Moscova dorea să condamne şi să excludă China din tabăra socialistă, Beijingul îi denunţa pe sovietici ca fiind nişte „trădători” care acţionau în complicitate cu Statele Unite şi trădau nu doar Vietnamul, ci şi comunitatea socialistă şi marxism-leninismul în general.1

Eforturile depuse de Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia au avut de suferit din cauza acestei situaţii, deoarece conducerile acestor state urmau linia sovietică în interpretarea tipului de război. Astfel, la fel ca autorităţile de la Kremlin, exagerau importanţa superiorităţii militare

---

276 Liderii chinezi au discutat această chestiune în detaliu atunci când au participat la funeraliile lui Gheorghiu-Dej, în martie 1965, dar şi câteva luni după aceea. Vezi, de pildă, Stenographic Transcript of Ceauşescu-Deng Conversation, 26 iulie 1965, în PHP, National Collections,http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id= 16325&navinfo= 15342

convenţionale şi subestimau sistematic strategia războiului popular şi voinţa poporului vietnamez aflată la baza lui. Varşovia, Budapesta şi Praga au fost la fel de negativ afectate de insistenţa Moscovei conform căreia orice negocieri de pace implicau subminarea poziţiei chinezilor şi constrângerea vietnamezilor.

Delegaţia chineză care a participat la funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965, a condamnat ferm eforturile făcute de sovietici, în luna februarie a aceluiaşi an, de a obliga Hanoiul să accepte propunerea americană a „negocierilor necondiţionate”. Conform analizei lui Deng Xiaoping, acceptarea propunerii americane ar fi consacrat existenţa unui stat client al SUA în sud şi divizarea în continuare a Vietnamului, ceea ce ar fi reprezentat o înfrângere pentru Hanoi şi pentru socialism în general, dar şi o ameninţare permanentă la adresa Chinei.[277][278]

Discuţiile cu delegaţia vietnameză la funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej încă nu sunt accesibile, dar, la sfârşitul lunii mai 1965, vietnamezii le descriau colegilor de la Bucureşti ceea ce ei considerau a fi diversele abordări „contraproductive” adoptate de aliaţii socialişti „care nu ne înţeleg foarte bine”.1 Hanoiul era de părere că unele ţări socialiste „se abăteau de la normă” din cauza liniei impuse de Moscova: „De exemplu, URSS consideră mai mult sau mai puţin acceptabilă propunerea prezentată

277 Ceauşescu-Zhou Enlai (1965); Maurer-Hoang Tu (1966).
278 Ceauşescu-Zhou Enlai (1965).

de Johnson”.[279][280]

Două luni mai târziu, chinezii le explicau liderilor români că Moscova încerca să organizeze, pe neaşteptate şi fără o pregătire detaliată prealabilă.

O conferinţă pe tema Vietnamului pentru a prezenta o serie de „fapte împlinite” atât în coordonarea ajutorului (şi astfel în influenţa asupra Hanoiului), cât şi în forţarea unei „decizii comune” a ţărilor socialiste din Europa şi Asia.[281] Aceste suspiciuni li s-au părut întemeiate românilor şi în urma experienţelor avute în cadrul CAER şi al Pactului de la Varşovia, unde, cel puţin din 1963, Moscova se întâlnea separat cu ceilalţi membri ai Blocului pentru a ajunge la înţelegeri prezentate apoi românilor ca „fapte împlinite”, ceea ce atrăsese, în mod repetat, nemulţumirile acestora din urmă.

Când a fost întrebat de Ceauşescu referitor la perspectiva negocierilor de pace, Deng a respins fără echivoc această posibilitate, susţinând că ele nu ar servi decât ca pretext pentru ample atrocităţi la adresa vietnamezilor, încercarea lui Maurer de a menţine posibilitatea pe tapet – reformulând problema astfel: „Dacă, în ultimă analiză, văzând că nu au altă ieşire, americanii se deşteaptă şi se arată dispuşi să-şi retragă trupele” – l-a făcut pe Deng să izbucnească în râs. Sigur, a declarat el, de parcă eventualitatea avea şanse zero de

---

279 Această evaluare, comunicată de ambasadorul vietnamez direct noului lider de partid român, începuse cu o trecere în revistă similară a iniţiativelor „contraproductive“ ale statelor nealiniate neutre, la conferinţa acestora de la Belgrad, din 1965, cu critici deosebit de aspre la adresa lui Tito şi a iniţiativei lui.

280 Audienţa lui Hoang Tu (1965).

281 Ceauşescu-Deng Xiaoping (1965).

realizare, „atunci negocierile trebuie ţinute”.[282]

Le Duc Tho, membru în Biroul Politic, a subliniat acest lucru atunci când a condus delegaţia vietnameză la cea de-a noua Plenară a PCR din iulie 1965. Reafirmând evaluarea – corectă – a Hanoiului că propunerea americană de negocieri imediate servea interesele SUA fiindcă ele erau în avantaj la momentul respectiv, el a declarat că lucrurile s-ar schimba numai atunci când rolurile se vor inversa. Până atunci, a adăugat el, „ne opunem negocierilor”.1

În vara anului 1965, Bucureştiul înţelesese deja că Moscova otrăvise fără să vrea „puţul” negocierilor, desconsiderând strategia războiului popular, exagerând urmările considerabilei discrepanţe între resurse, subestimând rezistenţa şi voinţa vietnamezilor şi ignorând experienţa de secole a Vietnamului. Această evaluare era, fără îndoială, susţinută de faptul că România adoptase recent o strategie de război popular (în primul rând, pentru a contracara o ameninţare militară din partea sovieticilor) ca o garanţie suplimentară a independenţei sale. La fel ca Hanoiul şi, mai ales, ca Beijingul, Bucureştiul era de părere că URSS presa RDV să se angajeze în negocieri şi să accepte o pace care servea mai degrabă intereselor sovietice decât celor vietnameze, negând astfel însuşi motivul pentru care Vietnamul se angajase în luptă[283][284]: independenţa şi unificarea ţării.

---

282 Ibid.

283 Vietnam-CC al PCR (1965).

284 Subiectul era unul delicat pentru noua conducere de la Bucureşti, care abia începuse să încrucişeze săbiile cu Moscova pe tema asimilării forţate a etnicilor români care trăiau pe teritoriile româneşti ocupate şi anexate de URSS în urma celui de-al Doilea Război Mondial (Basarabia şi nordul Bucovinei, atunci parte a Republicii Socialiste Sovietice

Românii înţeleseseră că, atât timp cât subiectul negocierilor era abordat în această manieră, era imposibil ca Hanoiul să considere negocierile altfel decât ca pe o „capitulare”.

În urma acestor dialoguri, Bucureştiul a desprins o serie de reguli de tip „asta da, asta nu” privind propriile eforturi de a împinge RDV către negocieri. Printre acestea se numărau:

1. Nu presa Hanoiul direct sau indirect să accepte negocieri punând la îndoială capacitatea Vietnamului de a rezista în faţa forţei militare americane sau sugerându-i să-şi sacrifice interesele fundamentale prin angajarea în negocieri.

2. Insistă ca Hanoiul să abordeze negocierile pe baza intereselor Vietnamului aşa cum sunt ele definite de Hanoi şi arată-i ce anume ar avea de câştigat în contextul eforturilor sale.

3. Nu le permite sovieticilor să creeze nicio structură, organizaţie, conferinţă sau „decizie comună” care să-i îngăduie Moscovei să oblige Hanoiul să participe la negocieri, fără să ţină seama de interesele sale sau de circumstanţele preferate.

4. Insistă pentru o exprimare la nivelul întregii comunităţi socialiste a solidarităţii şi orientării comune în favoarea Vietnamului ca o

5 J

Moldoveneşti şi a Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene). Larry L. Watts, A Romanian INTERKIT? Soviet Active Measures and the Warsaw Pact Maverick 1965- 1989, Woodrow Wilson International Center, CWIHP Working Paper #65, decembrie 2012b, http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHP_Working_Paper_65_ Watts_Romanian_Interkit_0.pdf şi Watts (2012a), http://www.wilsoncenter.org/ publication/e-dossier-no-29-the-soviet-romanian-clash-over-history-identity-and- dominion.

modalitate de:

(a) a convinge SUA şi alte părţi de ineficienţa practicii de a se baza pe diviziunile din cadrul Blocului pentru a submina susţinerea acordată Vietnamului;

(b) a descuraja comportamentul de „abatere de la normă” al ţărilor socialiste şi al statelor neutre;

(c) de a promova unitatea (şi a diminua tendinţele hegemoniste) în cadrul comunităţii socialiste marcate de disensiuni.

5. Insistă ca toate iniţiativele referitoare la război lansate în cadrul comunităţii socialiste să fie mai întâi evaluate şi aprobate de Hanoi, evitând astfel exacerbarea suspiciunilor din interiorul Blocului şi al comunităţii socialiste.

5

Vietnamul de Nord îşi reconsideră strategia

Aşa cum am menţionat mai sus, este extrem de dificil să evaluăm impactul relativ al unei singure iniţiative de pace atunci când două sau mai multe canale suprapuse operează simultan. Între septembrie şi noiembrie 1966, Hanoiul a fost vizitat de delegaţii din Ungaria, Cehoslovacia, URSS, România şi Polonia. Toate au discutat problema Vietnamului în perioada summitului din 16 – 22 octombrie 1966 de la Moscova. Toate au trimis delegaţii la cel de-al nouălea Congres al Partidului Comunist Bulgar desfăşurat la Sofia (14 – 19 noiembrie), unde a fost prezentă şi o delegaţie vietnameză, şi apoi la cel de-al nouălea Congres al Partidului Socialist al

124

Muncitorilor din Ungaria, de la Budapesta (28 noiembrie – 3 decembrie).1 În termeni de simplă proximitate şi oportunitate, majoritatea membrilor Blocului sovietic se aflau, în perioada octombrie-noiembrie

1966, în poziţia de a interacţiona cu autorităţile vietnameze şi, poate, de a le convinge să-şi concentreze din nou eforturile pe lupta în plan politico-diplomatic.

Decizia de a accepta negocierile pe care Partidul Muncitorilor din Vietnam a adoptat-o în noiembrie 1966 şi rezoluţia Biroului său Politic cu privire la intensificarea eforturilor politico-diplomatice constituie exemple ilustrative ale dificultăţii de a identifica relaţiile de cauzalitate atunci când *

există canale multiple care vizează, în acelaşi interval, acelaşi obiectiv general. Din păcate, versiunile rezoluţiei adoptate de Biroul Politic în noiembrie 1966 disponibile la momentul scrierii acestei cărţi nu specifică data emiterii sale. Este clar însă că autorităţile vietnameze au luat decizia-cheie în prima săptămână a lunii. Deja pe 8 noiembrie 1966, liderul PMV Le Duan informa autorităţile de la Beijing că Hanoiul hotărâse să accepte negocierile.[285][286]

Este logic să credem că vietnamezii i-au informat pe chinezi imediat după ce au luat decizia – în parte şi pentru a evita să fie devansaţi în acest sens de elementele prochineze din interiorul conducerii PMV – înainte de a formula rezoluţia destinată membrilor de partid (şi Viet Congului) în săptămânile următoare.

Au existat trei perioade în care canale terţe ar fi

---

285 Al V-lea Congres al Partidului Muncitorilor din Albania a avut loc relativ în aceeaşi perioadă (1-8 noiembrie 1966). Deşi la el a participat şi o delegaţie a Partidului Muncitorilor din Vietnam, România a fost singurul membru al Blocului sovietic care a trimis o delegaţie.

286 întâlnirea a fost raportată iniţial de ambasadorul polonez la Hanoi pe 13 noiembrie şi confirmată ulterior de surse chineze. Hershberg (2012), pp. 219-220.

putut influenţa, încuraja sau chiar inspira decizia nord-vietnamezilor de a accepta negocierile, înainte de semnalul dat de Trinh. Prima a fost la sfârşitul lui septembrie şi începutul lui octombrie 1966, chiar înainte de o serie de dezbateri în cadrul sesiunii Biroului Politic al PMV, care începuse în primele zile ale lui octombrie 1966, dezbateri menite să decidă dacă Hanoiul îşi va intensifica sau nu eforturile politico-diplomatice şi va porni pe calea negocierilor. Cea de-a doua ocazie s-a ivit la sfârşitul lui octombrie şi începutul lui noiembrie, când PMV a hotărât să accepte negocierile, anunţând această intenţie autorităţilor chineze pe 8 noiembrie 1966. Cel de-al treilea şi ultim prilej a apărut în a doua jumătate a lunii noiembrie, când Biroul Politic al PMV îşi elabora rezoluţia care anunţa şi justifica – membrilor de partid (şi Viet Congului) – schimbarea de politică.

Singurele canale active vreme de câteva luni înainte de lunile octombrienoiembrie 1966 şi imediat după au fost cele ale Poloniei şi României – primul având numele de cod MARIGOLD, iar cel de-al doilea fără un nume oficial (primind numele de cod PACKERS abia în decembrie). Un dialog semnificativ între Varşovia şi Hanoi la începutul activităţii MARIGOLD, în iunie 1966, dusese la o iniţiativă americană, inspirată de polonezi, prin intermediul italienilor. Însă în luna iulie nu au mai existat alte contacte între Varşovia şi Hanoi, iar eforturile diplomatului polonez de a se întâlni cu liderii vietnamezi în cursul vizitei sale la Hanoi în august-septembrie 1966 s-au dovedit lipsite de rezultat.1 În ciuda eforturilor depuse, polonezii nu au reuşit să restabilească legătura cu autorităţile nord-vietnameze înainte de 19 noiembrie 1966, când au izbutit, într-un târziu, să transmită propunerea în zece puncte MARIGOLD către reprezentanţii Vietnamului care

participau la congresul Partidului Comunist Bulgar de la Sofia şi, o zi mai târziu, oficialilor de la Hanoi.[287][288]

Astfel, deşi considerabile, eforturile polonezilor din perioada iunie-noiembrie nu au avut o influenţă directă asupra discuţiilor interne din PMV în octombrie-noiembrie, pe tema negocierilor. Nu au existat discuţii sau contacte polono-vietnameze în septembrie-octombrie 1966, care să explice iniţierea dezbaterilor vietnameze. În mod similar, eforturile poloneze nu au avut ecou asupra deciziei Hanoiului de a accepta negocierile, la începutul lui noiembrie. Prin urmare, este incorectă ideea că Varşovia ar fi putut inspira dezbaterea asupra politicii din cadrul PMV în octombrie sau decizia oficială a Biroului Politic de a accepta negocierile, din prima săptămână a lunii noiembrie.[289] Aşa cum remarca un oficial, „Hanoiul hotărâse să «subscrie» la discuţiile de pace cu Washingtonul chiar înainte de a afla despre «cele zece puncte» (din MARIGOLD).”[290]

La polul opus, conducerea României a discutat cu cea de la Hanoi despre necesitatea de intensificare a eforturilor politico-diplomatice şi de acceptare a negocierilor, mai întâi în a doua jumătate a lui septembrie şi apoi din nou la începutul lui octombrie, chiar înainte de demararea dezbaterilor interne din PMV asupra negocierilor. Când viceprim-ministrul Le Thanh Nghi l-a informat pe Ceauşescu, pe 21 septembrie 1966, cu privire

---

287 Thies (1980), pp. 139-140.

288 Hershberg (2012), pp. 216-217; Henry Brandon, Anatomy of Error, Boston, Gamit, 1969, pp. 74-75.

289 Vezi, de pildă, Hershberg (2012), p. 239.

290 Hershberg, Who Murdered “Marigold” (2000), p. 22, notă de subsol 73.

la o decizie a CC al PMV de a intensifica eforturile politice şi diplomatice în paralel cu cele militare, liderul român şi-a exprimat acordul deplin şi a încurajat această abordare:

Este corect să subliniem decizia Comitetului Central al partidului în legătură cu combinarea luptei militare cu cea diplomatică şi politică. Trebuie folosite toate căile şi posibilităţile de luptă. (…)

Cu siguranţă, o intensă activitate politică şi diplomatică poate atrage şi mai mult sprijin pentru această luptă şi îi poate izola pe imperialiştii americani. În mod similar, ceea ce exprimă acea decizie, că trebuie create condiţiile necesare pentru ca discuţiile să fie posibile, este o poziţie corectă. Discuţiile trebuie să înceapă atunci când există condiţiile necesare, iar aceste condiţii pot fi obţinute atât prin lupta armată, prin înfrângerea şi respingerea agresiunii, cât şi prin activitate diplomatică şi politică. (…) Astfel putem accelera într-un mod real posibilitatea de a obţine victoria împotriva agresorilor americani. Noi credem că se poate face mai mult, atât cu privire la ajutorul material pe care îl putem acorda, cât şi referitor la activitatea politică şi diplomatică.[291]

Bucureştiul a trimis apoi la Hanoi, pe 3 – 4 octombrie 1966, o delegaţie la nivel înalt condusă de premierul Maurer şi de secretarul CC pentru Relaţii Externe Niculescu-Mizil, cu scopul precis de a discuta nu numai „de ce” trebuie purtate negocieri, ci şi „de ce acum”. Judecând după răspunsul vietnamezilor, se pare că acesta a fost imboldul care a iniţiat dezbaterea internă de la Hanoi cu privire la negocieri. După prima zi de discuţii cu Maurer şi Niculescu-Mizil, prim-ministrul Pham Van Dong a anunţat că Biroul Politic al PMV s-a reunit în mod

291 Le Thanh Nghi-CC al PCR (1966).

extraordinar pentru a analiza propunerile româneşti şi argumentele în favoarea negocierilor:

Am putut să prezentăm Biroului nostru Politic un raport detaliat al discuţiilor. (...) Tovarăşii noştri consideră că preocupările voastre sunt totodată şi ale noastre, îngrijorările voastre sunt şi ale noastre, iar relaţiile dintre noi sunt inspirate din ideologia noastră comună, din obiectivele comune şi de solidaritatea noastră în luptă. (...)

Suntem de acord cu dumneavoastră asupra necesităţii de a duce o luptă politică în plan internaţional şi o luptă intensă în domeniul diplomatic. În ceea ce ne priveşte, vom studia cu mare seriozitate şi în detaliu toate aceste chestiuni, fiindcă sunt de prim interes pentru noi. În mod cert, avem în vedere obiectul şi rezultatul ideilor dumneavoastră, aşa cum ni le-aţi exprimat. Referitor la aceste chestiuni, gândim la fel. Cu privire la forma şi la modalităţile de acţiune, vom vedea, tovarăşi.[292]

7 5

Dong a subliniat că „Biroul Politic consideră vizita dumneavoastră utilă”, toate argumentele aduse de români i s-au părut convingătoare, cu excepţia momentului, care era încă privit ca „nefiind suficient de potrivit”, şi a descoperit „noi elemente asupra cărora vom reflecta”. Problema momentului era în mare parte dependentă de faptul că Hanoiul ştia că Washingtonul se pregătea să dea o mai mare amploare conflictului, iar acceptarea publică a negocierilor în aceste condiţii ar fi fost interpretată de SUA ca o capitulare.

Fără doar şi poate că trebuie să examinăm problema în viitorul apropiat şi să facem declaraţii, trebuie să trecem la acţiune pe plan internaţional. În acest moment

292 Maurer-Beijing (1966).

însă, când o nouă escaladare a războiului este iminentă, condiţiile nu sunt optime, iar una dintre condiţiile fundamentale pentru noi este aceea ca americanii să respecte RD Vietnam. (...)

Noi suntem de acord cu toate acestea şi vom studia condiţiile şi mijloacele care ne pot oferi cele mai mari şanse de succes. Deocamdată însă, suntem de părere că încă nu există condiţii potrivite pentru anumite negocieri.1

După trei runde de dialoguri asupra problemei negocierilor, Pham Van Dong a încheiat reafirmând acordul Biroului său Politic pentru abordarea susţinută de România şi, totodată, hotărârea sa de a participa la discuţii şi dezbateri privind cea mai bună modalitate de a o pune în practică în viitorul imediat:

Tovarăşi, noi credem că discuţiile dintre noi au dat rezultate. Vă înţelegem foarte bine şi, aş vrea să adaug, într-un mod profund. Nu îndrăznesc să spun mai multe, dar noi credem că vă înţelegem şi suntem de acord cu dumneavoastră, cu modul în care priviţi lucrurile şi cu tezele pe care le-aţi susţinut.

Ne bucură acordul dintre noi, fiindcă nu este un lucru uşor de realizat. Am discutat aici despre chestiuni foarte importante, care pentru noi sunt fundamentale şi despre care experienţa şi viaţa ne-au arătat că sunt adevărate.

Adaug că, în ceea ce ne priveşte, vom avea de câştigat din tot ce s-a spus aici. Ne vom gândi la aceste chestiuni şi este indicat, ba chiar indispensabil, ca, în paralel cu acţiunile militare, să dezvoltăm demersuri politice şi diplomatice. Dar trebuie să cumpănim îndelung asupra acestei probleme. Trebuie să examinăm toate condiţiile şi să evaluăm atât avantajele, cât şi dezavantajele. Nu trebuie să neglijăm nimic şi, pe această

bază, trebuie să adoptăm iniţiative şi decizii concrete. Trebuie să trecem la ofensivă.[293][294]

Dat fiind dialogul desfăşurat între premierul român şi cel vietnamez în perioada 3 – 4 octombrie 1966, pare limpede că insistenţa românilor a fost cea care a grăbit dezbaterea în cadrul PMV a ideii de acceptare a negocierilor, dezbatere care a durat toată luna octombrie şi o mare parte din noiembrie. Mult mai dificilă şi incertă este încercarea de a evalua efectele din exterior asupra deciziei PMV de a accepta negocierile la începutul lui noiembrie. Aşa cum remarcam mai sus, aportul polonez este improbabil.

Şi totuşi, deşi insistenţa românilor în acest sens a fost la fel de intensă pe toată perioada anului 1966, dovezile că ea a influenţat decizia vietnamezilor rămân circumstanţiale. În ianuarie şi septembrie 1966, liderii români discutaseră cu vicepremierul Nghi despre necesitatea intensificării acţiunilor politico-diplomatice.1 În octombrie, cu o lună înainte de călătoria lui Le Duan la Beijing, au avut loc discuţii similare cu prim-ministrul Pham Van Dong, cu ministrul de Externe Trinh şi cu secretarul CC pentru Relaţii Externe Xuan Thuy, printre alţii.[295] În plus, o delegaţie română la nivel înalt petrecuse o săptămână împreună cu ministrul de Externe vietnamez, în perioada 1 – 8 noiembrie 1966, la cel de-al cincilea Congres al Partidului Muncitorilor Albanezi de la Tirana, care s-a încheiat în ziua în care Hanoiul a informat Beijingul cu privire la decizia sa.[296] Dacă a existat o

293 Ibid.

294 Ibid.

295 Le Thanh-Nghi-Ceauşescu (1966); Le Thanh-Nghi-CC al PCR (1966).

296 Pe lângă cele română şi nord-vietnameză, delegaţiile nord-

influenţă est-europeană asupra momentului în care Le Duan a anunţat conducerea chineză că Vietnamul acceptă negocierile, aceasta a fost, cel mai probabil, exercitată de români.

Înainte de finalul lunii, Biroul Politic al PMV adoptase rezoluţia intitulată „Despre intensificarea luptei militare şi a celei politice în Vietnamul de Sud”.[297] Speculaţiile anterioare, conform cărora interacţiunile polonezilor cu autorităţile de la Hanoi ar fi dus la rezoluţia Biroului Politic al

5 5

PMV din noiembrie 1966, par să fi fost incorecte (sau, cel puţin, incomplete). România fusese, în mod evident, cea care exercitase principala influenţă externă asupra deciziei vietnamezilor de a reconsidera ideea negocierilor.

Este însă posibil ca polonezii să fi influenţat formularea rezoluţiei în stadiile finale ale acesteia.

Pe 15 noiembrie 1966, ambasadorul american Lodge, cel italian D’Orlandi şi diplomatul polonez Janusz Lewandowski au conceput mesajul final prin MARIGOLD, pe baza căruia Lewandowski a formulat apoi cele zece puncte pe care avea să le prezinte Hanoiului patru zile mai

---

coreeană şi chineză au fost singurele delegaţii ale partidelor aflate la putere care au participat la congresul partidului albanez. Discuţiile româno-vietnameze de la Tirana nu sunt încă disponibile în arhivele româneşti.

297 „Rezoluţia Biroului Politic asupra intensificării luptei militare şi a luptei politice în Vietnamul de Sud (octombrie şi noiembrie 1966)“, nr. 154—NQ/TW, Hanoi, 27 ianuarie 1967, în Pham Thi Vinh, ed., Van Kien Dang, Toan Tap, Tap 28, 1967 [Documente de Partid, voi. 28, 1967], ed. Tran Tinh (Hanoi: Nha Xuat Ban Chinh Tri Quoc Gia, 2003), pp. 141-170 (citat la p. 145), tradus de Merle Pribbenow şi citat în Hershberg (2005), pp. 236-245.

târziu. Polonezii au avut discuţii cu ministrul de Externe Trinh la congresul Partidului Comunist Bulgar, în perioada 15 – 19 noiembrie 1966, iar între 18 – 10 noiembrie 1966, autorităţile poloneze au informat despre cele zece puncte atât Moscova, cât şi Hanoiul.

Dacă PMV şi-ar fi redactat rezoluţia Biroului Politic din noiembrie la acea dată sau la o dată ulterioară, ar fi fost foarte posibil să fi fost influenţată de MARIGOLD. Pe de altă parte, delegaţia română s-a întâlnit şi cu Trinh la congresul partidului bulgar, dată la care ministrul de Externe vietnamez acceptase deja invitaţia pentru o vizită neprogramată la Bucureşti, imediat după lucrările congresului. Deşi atât românii, cât şi polonezii discutaseră cu Trinh la Sofia, cei dintâi militau pentru o schimbare a strategiei vietnameze, în vreme ce polonezii puneau la punct un contact direct americano-vietnamez.

Lewandowski era de părere că echipa MARIGOLD oferea un „pachet de măsuri” care să ducă relativ direct „la convorbiri de pace, dacă nu la pacea în sine”.1 Această percepţie nu era împărtăşită însă şi de Hanoi. Dimpotrivă, Pham Van Dong a abordat situaţia cu mult mai multă prudenţă, mai degrabă ca pe un prim pas într-un joc de-a „mai dă tu, mai las eu” decât ca pe un „pachet de măsuri”.[298][299]

---

298 Vezi, de pildă, Hershberg (2012), pp. 185-186, 212.

299 în vreme ce exprima disponibilitatea Hanoiului de a accepta necondiţionat contactele, Pham Van Dong sublinia de asemenea scepticismul cu privire la sinceritatea americanilor (şi la intenţia acestora de a opri bombardamentele): „Independent de orice altceva, SUA ar trebui să înceteze bombardamentele. Aceasta nu este o condiţie necesară înaintea unei întâlniri la Varşovia. Nu se ştie dacă SUA vor accepta o întâlnire. Nu se ştie dacă vor confirma cele exprimate de Lodge sau dacă vor veni cu altceva. Este clar că, dacă ar înceta bombardamentele, acest lucru ar constitui un pas înainte“. Hershberh

În acest sens, disponibilitatea vietnamezilor de a se întâlni cu adversarul a fost conformă cu ceea ce Pham Van Dong şi Nguyen Trinh numiseră în discuţiile cu românii „o foarte elastică atitudine în politică” – ceea ce însemna că erau de acord să aibă întâlniri cu intermediari şi chiar cu oficiali americani atunci când primeau invitaţii în acest sens, pentru a-şi prezenta poziţia şi a o afla pe cea a interlocutorului. Aşa cum o descrisese viceprim-ministrul Nghi în septembrie, această „politică elastică” era „evidentă în faptul că nu respingem discuţiile şi dialogurile” cu Chester Ronning din Canada sau cujean Sainteny din Franţa, „şi că am avut şi alte discuţii”.1

Pham Van Dong sublimase acelaşi lucru la începutul lui octombrie 1966, când prezentase delegaţiei române un rezumat al diverselor contacte ale Hanoiului cu americanii şi cu „intermediarii lor”:

Până în prezent, le-am considerat întotdeauna utile pentru noi şi nu refuzăm contactele; prin urmare, le cerem reprezentanţilor noştri în diverse capitale ale lumii să accepte contactele de bună credinţă, cu fiecare ocazie care li se iveşte. În acest fel, diverse contacte au fost stabilite la Paris, Rangoon, Alger şi, într-o oarecare măsură, la Cairo şi la Moscova. Indiferent că vorbim cu ambasadorii americani sau cu alţi intermediari, noi nu am închis niciodată uşa.[300][301]

Este posibil, ipotetic vorbind, ca Hanoiul să fi intenţionat să facă şi paşii următori din cadrul „pachetului de măsuri” al MARIGOLD, odată ce primii se vor fi dovedit eficienţi. Faptul că PMV a trimis un reprezentant la Varşovia special pentru contactul MARIGOLD sugerează în

(2012), p. 232.

300 Le Thanh-Nghi-CC al PCR (1966).

301 întâlniri Hanoi II (1966).

mod clar disponibilitate. Din păcate însă, scepticismul nord-vietnamezilor s-a dovedit a fi corect. După nici două săptămâni, MARIGOLD a fost închis ca urmare a unei combinaţii de amânări, neînţelegeri şi operaţiuni militare americane inadecvate care, aşa cum au sugerat mai mulţi analişti, par să fi fost, la un anumit nivel, voite din partea administraţiei Johnson.[302]

Imediat după congresul Partidului Comunist Bulgar, în dimineaţa zilei de luni, 21 noiembrie, Trinh a luat avionul pentru zborul scurt de la Sofia la Bucureşti. La sosire, a fost invitat la o întâlnire cu liderul de partid

Ceauşescu, prim-ministrul Maurer, viceprim-ministrul Bodnăraş şi secretarul CC Niculescu-Mizil.1 Românii şi-au reafirmat argumentele care specificau de ce era recomandabil ca Hanoiul să-şi intensifice activităţile politicodiplomatice şi de ce era de dorit ca acest lucru să fie făcut atunci, şi nu mai târziu. Ţinând seama de decalajul de patru ore, discuţia româno-vietnameză de la Bucureşti se desfăşura cam în acelaşi interval de timp în care lui Lewandowski îi fusese confirmat faptul că liderii PMV primiseră cele zece puncte ale sale.[303][304]

În aceeaşi seară, Trinh a putut să raporteze Hanoiului despre discuţiile sale din 21 noiembrie. Lewandowski credea că în cadrul Biroului Politic al PMV se

---

302 Aşa cum nota Chester Cooper, „orice propunere americană care părea să ofere concesii sau compromisuri autentice, nu doar cosmetice, era de neacceptat“ pentru „belicoşii“ din administraţia Johnson. Cooper (2005), p. 245. Vezi şi Logevall (2001).

132

303 A participat şi ambasadorul Vietnamului la Bucureşti, Hoang Tu.

304 Ceauşescu-Trinh (1966). Lewandowski i le prezentase cu o zi înainte contactului său din Comisia Internaţională de Control. Hershberg (2012), pp. 221, 224.

iscase, în 21 – 24 noiembrie, o „dezbatere furtunoasă” din cauza celor zece puncte ale sale. Ţinând seama însă de schimbarea de itinerar de ultim moment, putem presupune, în mod logic, că discuţiile lui Trinh cu românii la Bucureşti au fost cel puţin la fel de importante pentru vietnamezi ca şi cele zece puncte ale canalului MARIGOLD. Într-adevăr, întrucât protocolul a fost, în mare măsură, motivul felului în care a fost tratat Lewandowski la Hanoi, diplomatul polonez nu şi-ar fi putut transmite cele zece puncte decât prin intermediul unui oficial de rang inferior, şi abia pe 20 noiembrie. După aceea a fost lăsat să aştepte cinci zile înainte de a se întâlni, în sfârşit, cu premierul Pham Van Dong pe 25 noiembrie 1966 – prima întâlnire între cei doi în mai bine de patru luni.[305]

Este sugestiv faptul că Trinh nu le-a spus liderilor de la Kremlin nimic din cuprinsul discuţiilor sale cu românii. Trinh a plecat de la Bucureşti spre Moscova miercuri, 23 noiembrie.[306] Spre marea iritare a Moscovei, nu a avut grijă nici măcar să-l informeze pe omologul său sovietic. La fel a procedat şi Le Duc Tho, membru al Biroului Politic al PMV când i s-a alăturat lui Trinh la Moscova pe 25 noiembrie (deşi Ambasada poloneză l-a informat pe Gromîko cu privire la întâlnirea cu Lewandowski, o zi mai târziu).[307]

Deşi Pham Van Dong s-a exprimat fără echivoc cu privire la rolul Bucureştiului în declanşarea dezbaterii interne din octombrie-noiembrie pe tema acceptării negocierilor, în absenţa documentelor edificatoare din arhivele vietnameze, nu poate fi totuşi confirmat rolul

305 Hershberg (2012), pp. 229, 230.

306 Bucharest embtel 21555 (Davis), 23 nov. 1966, POL 7 VIET N 1/1/66, box 2923, CFPF, 1964-1966 citat în Hershberg (2012), p. 231.

307 Ibid.

României în stabilirea momentului în care au fost adoptate decizia din noiembrie şi rezoluţia ulterioară referitoare la intensificarea luptei politico-diplomatice. Deşi românii au insistat în acest sens pe lângă ministrul de Externe Trinh la congresul partidului albanez în perioada 1 – 8 noiembrie, este posibil ca Hanoiul să fi luat decizia înainte de acest dialog şi independent de el.[308]

Desigur, RDV considera esenţial ca deciziile sale să fie înţelese şi văzute ca fiind adoptate în mod independent. Era imperios necesar, mai presus de orice, să nu se creeze impresia că SUA (urmate la o oarecare distanţă de China şi de URSS) dictau deciziile şi comportamentul vietnamezilor. Aceeaşi necesitate era aplicabilă şi altor state, ca România. Indiferent de nivelul relaţiei lor şi de valoarea recomandărilor unei surse anume, conducerea RDV era fundamental interesată să sublinieze lipsa de legătură între originea recomandărilor externe şi acţiunile ulterioare ale autorităţilor vietnameze. Conducerea Vietnamului de Nord nu-şi putea permite să lase impresia cuiva – oricui – că autoritatea şi influenţa hotărâtoare asupra deciziilor sale privind chestiuni atât de importante veneau din altă parte decât de la Hanoi.

Evaluarea influenţelor externe asupra modului de a gândi al vietnamezilor înrâurirea relativă a Varşoviei şi a Bucureştiului asupra modului de a gândi al autorităţilor de la Hanoi poate fi evaluată în parte prin compararea argumentelor fiecăreia dintre cele două capitale cu formulările alese de Biroul Politic al PMV în rezoluţia sa din noiembrie 1966 şi cu acelea din rezoluţia, revizuită ulterior, a plenului Comitetului Central al PMV din 23

308 Lămuriri suplimentare în acest sens vor putea fi oferite de partea română, dacă va fi găsită înregistrarea discuţiilor româno-vietnameze de la Tirana, în perioada 1-8 noiembrie 1966.

ianuarie 1967.1 Pentru a determina asemănările şi deosebirile şi a aprecia astfel influenţa exercitată de fiecare, ar trebui, în mod ideal, să comparăm transcrierile discuţiilor polono-vietnameze şi ale celor româno-vietnameze cu rezoluţiile adoptate de vietnamezi. Cititorul nu trebuie să uite însă că nici această metodă nu oferă decât rezultate aproximative. Este posibil ca Hanoiul să fi fost influenţat de argumente prezentate cu mult timp înainte şi asimilate de gândirea vietnameză chiar înainte de dezbaterile din octombrie-noiembrie, ceea ce pune la îndoială orice posibile corelaţii.

Din nefericire, nu sunt deocamdată disponibile în arhive nici transcrierile poloneze, nici cele vietnameze ale discuţiilor bilaterale. Pe de altă parte, au fost date publicităţii rapoartele diplomatice trimise de ministrul de Externe polonez Adam Rapacki după discuţiile sale cu Brejnev şi Trinh la Sofia, pe 18 şi 19 noiembrie, la congresul PC Bulgar, dar şi cele ale ambasadorului Lewandowski după consultările sale cu Pham Van Dong la Hanoi, pe 25 şi 28 noiembrie 1966.[309] Aceste rapoarte şi telegrame includ principalele puncte ale prezentării oferite de polonezi vietnamezilor, ceea ce permite comparaţii atât cu discuţiile româno-vietnameze din octombrie-noiembrie, cât şi cu rezoluţiile adoptate de Hanoi în noiembrie 1966 şi ianuarie 1967.

În ce măsură corespund recomandările românilor cu principalele puncte ale noii strategii vietnameze? Tema

---

309 Merle Pribbenow, specialist în probleme vietnameze şi fost analist CIA pentru Vietnam, şi-a exprimat convingerea că rezoluţia din ianuarie 1967 era „doar o revizuire ulterioară a Rezoluţiei Biroului Politic aprobate iniţial în noiembrie 1966“, fiind apoi „distribuită către diverse terţe părţi“ şi, modificată şi reactualizată, „a ajuns până la Comitetul Central“. Hershberg (2012), p. 237, nota 122.

esenţială a ambelor rezoluţii, anume hotărârea Hanoiului de a acorda mai multă atenţie eforturilor politice şi diplomatice, pe lângă cele militare, era un aspect inclus cu regularitate în recomandările Blocului sovietic la mijlocul anului 1966 şi, prin urmare, o comparaţie nu este suficient de sugestivă. Totuşi, tema era una principală şi constantă în cadrul discuţiilor româno-vietnameze.

Deosebiri semnificative apar în explicaţiile Hanoiului cu privire la motivele pentru care îşi modifica strategia şi la cele pentru care alesese acel moment pentru a o modifica. În conformitate cu rezoluţia Biroului Politic din noiembrie – „Intensificarea luptei militare şi a luptei politice în Vietnamul de Sud (octombrie şi noiembrie 1966)” – noua abordare a negocierilor avea un scop triplu:

(1) să înceapă ofensiva „pe frontul diplomatic”;

(2) să demaşte şi să expună lipsa de sinceritate a apelurilor la pace ale americanilor;

(3) să atragă de partea sa opinia publică internaţională.

Astfel, pentru a implementa strategia „luptă discutând” (*talk-jightz* pentru a câştiga un sprijin public mai amplu şi a consolida obstacolele puse pe plan intern în calea comportamentului american şi a escaladării războiului, era necesar ca Hanoiul să „preia iniţiativa”.1

Rezoluţia plenului din 23 ianuarie 1967 conţinea o versiune mai elaborată şi mai cizelată a noii politici, exprimată sugestiv în titlul ei: „Intensificarea activităţilor diplomatice pentru preluarea iniţiativei politice şi pentru implementarea strategiei «luptă discutând şi discută luptând»”.[310] Pe de o parte (cea pozitivă), Hanoiul izbutise

310 Rezoluţia Biroului Politic pe tema intensificării luptei militare şi a luptei politice în Vietnamul de Sud (octombrie şi noiembrie 1966), citată în Hershberg (2012), p. 237, nota 121.

să-şi „păstreze” atât libertatea de iniţiativă, cât şi independenţa în domeniul politicilor. Partea negativă era „dezacordul considerabil în interiorul taberei socialiste”, care făcea ca lupta Vietnamului să fie „foarte complicată şi dificilă”.[311] Deşi strategia de tip „luptă discutând şi discută luptând” era în general susţinută de aliaţii Vietnamului, „nivelul de susţinere era diferit”, unii dintre ei având „diferende cu noi pe tema strategiei sau a stratagemelor”. De aceea, Vietnamul era intens preocupat să-i împiedice pe aliaţi să „se abată de la normă”:

Trebuie că concepem un plan prin care să insistăm, să le explicăm şi să le convingem atât pe acele ţări socialiste prietene care ar putea bănui că vizăm negocierile prea curând şi ar putea adopta deci o atitudine direct sau indirect neconformă cu a noastră, cât şi pe cele care sunt atât de mult în favoarea negocierilor, încât ne presează să ajungem prea curând la o reglementare politică, înainte ca momentul să fie prielnic. Trebuie să avem o grijă deosebită pentru ca duşmanul să nu exploateze dezacordurile dintre noi şi ţările socialiste prietene pe tema strategiei.1

Opinia publică internaţională, deşi foarte favorabilă, „încă nu înţelege clar că am putea începe să discutăm cu americanii dacă ei ar opri bombardarea Vietnamului de Nord în mod permanent şi necondiţionat”. De aceea, se considerase necesară „abordarea acestei chestiuni la nivel public” pentru ca presiunile asupra şi în interiorul SUA „să crească”. În rezoluţie se observa de asemenea că membrii favorabili ai comunităţii internaţionale „nu doresc să respingem total negocierile în vreme ce continuăm să

311 Ibid.

luptăm”.[312] În timp ce luptele continuau în Sud, puteau exista şi „discuţii între noi şi inamic în diverse forme, de la contacte individuale până la o conferinţă de pace”. Era, prin urmare, necesar să „ne intensificăm lupta diplomatică, preluând ofensiva pentru a ataca duşmanul în plan politic şi a ne folosi stratagema de a lupta discutând şi a discuta luptând”.[313]

Referindu-se la întrebarea extrem de importantă „de ce acum?”, rezoluţia stipula:

Opinia publică acordă acum o atenţie deosebită subiectului şi, dacă nu luăm şi alte măsuri, atenţia se va diminua. Iar odată ce se va întâmpla acest lucru, când vom ridica noi problema, va fi dificil să mai obţinem acelaşi nivel de atenţie ca în acest moment.

Încă este posibil ca Johnson să decidă să escaladeze conflictul pentru a avea câştig de cauză asupra facţiunilor adverse. Dacă acest lucru se întâmplă, ne va fi mai greu să folosim această stratagemă într-o asemenea situaţie. De asemenea, dacă SUA văd că nu trecem la acţiune, vor iniţia o ofensivă la nivel public şi ne vor denatura şi ne vor calomnia poziţia.

Prietenii noştri pot adopta măsuri eronate într-o direcţie sau în alta, ceea ce ne va complica şi mai mult eforturile de a folosi această stratagemă.1

Sub titlul „Cum vom prezenta public această chestiune în faţa lumiit, rezoluţia din ianuarie prevedea că Hanoiul va „spune ceva de genul: Recent, SUA au sugerat că ar vrea să discute cu Republica Democrată Vietnam”. Mai departe, va spune: „După ce SUA vor înceta necondiţionat bombardamentele şi toate celelalte acte de

312 Ibid.
313 Ibid

război împotriva Republicii Democrate Vietnam, Republica Democrată Vietnam şi SUA vor putea discuta”.[314][315]

Stimularea presiunilor populare tot mai insistente pentru „oprirea necondiţionată a bombardamentelor împotriva Vietnamului de Nord” necesita totodată o concentrare mai puternică pe activităţile diplomatice „pentru a câştiga susţinere suplimentară din partea ţărilor socialiste, a celor neutre şi a tuturor popoarelor lumii”.[316] Astfel, rezoluţia declara:

Situaţia actuală ne impune să rămânem într-o continuă ofensivă şi să luăm iniţiativa prezentând problema astfel: Dacă Statele Unite pun capăt bombardamentelor în mod permanent şi necondiţionat, Republica Democrată Vietnam şi Statele Unite vor putea iniţia convorbiri.[317]

Orice oprire a bombardamentelor ar fi însemnat un câştig evident. Dar Hanoiul avea de câştigat chiar şi „dacă nu opresc bombardamentele”, deoarece, în acest caz, SUA ar fi cele care obstrucţionează negocierile, lucru care le-ar spori izolarea „în ochii opiniei publice”. Aşa cum preciza rezoluţia, dilema americanilor era aceasta: „Ei ştiu că, dacă încetează bombardamentele, am putea începe să vorbim cu ei”. Rezoluţia reafirma că angajarea în negocieri – convorbirile din cadrul stratagemei „luptă discutând” –

---

314 Ibid.

315 Ibid. Precizând că noua direcţie a politicii avea să fie anunţată public (ceea ce s-a şi întâmplat cinci zile mai târziu), rezoluţia adăuga, între paranteze: „Cele de mai sus constituie esenţa declaraţiei noastre, care va fi transmisă de ministrul nostru de Externe, sub forma unui răspuns, în cursul unei conferinţe de presă. După ce va scrisă sub forma unui răspuns oficial, vom revizui frazarea şi o vom corecta“.

316 Ibid.

317 Ibid.

era o măsură ofensivă, nu una de capitulare, şi că, deşi lua cunoştinţă de recomandările aliaţilor săi, RDV nu renunţa niciodată la propria-i independenţă:

Faptul că folosim stratagema „luptă discutând şi discută luptând” şi eforturile noastre de a găsi cât mai curând un prilej pentru a ne prezenta poziţia – anume că „după ce duşmanul încetează necondiţionat bombardamentele, Republica Democrată Vietnam şi Statele Unite vor putea începe convorbirile” – demonstrează atitudinea noastră ofensivă, de atacare pe plan politic a duşmanului, care este menită să-l pună pe acesta din urmă în defensivă şi să-l izoleze şi mai mult. (…) Partidul nostru îşi va menţine permanent independenţa, deşi vom acorda în continuare atenţie ţărilor prietene şi ne vom consulta cu acestea.1

Instrucţiunea transmisă de Hanoi către COSVN[318] în aceeaşi zi reducea

şi mai mult rezoluţia din ianuarie la esenţa ei, subliniind caracterul oportun al momentului pentru a informa lumea cu privire la faptul că Vietnamul era dispus să participe la discuţii în cazul în care bombardamentele erau oprite, cu privire la exploatarea atitudinii favorabile a opiniei publice şi referitor la prevenirea comportamentului de „abatere de la normă” al aliaţilor. Dacă nu treceau la acţiune acum, se sublinia în instrucţiune, „prietenii noştri ar putea lua măsuri care să se abată de la cursul adecvat într-o direcţie sau în alta, ceea ce ar însemna că pentru noi ar fi mai greu şi mai complicat să ne folosim strategia”.[319]

318 Ibid.

319 Secret North Vietnam Politburo Cable, 23 ianuarie 1967, în Pribbenow (2012), https:// www.wilsoncenter.org/publication/north-vietnams-talk-fight-strategy-and-the-1968- peace-negotiations-the-

Concomitent, sublinia că noua abordare era cât se poate de realistă şi că nu depindea de o interpretare exagerat de optimistă a buneicredinţe americane:

Nu suntem subiectivi, dar trebuie să facem eforturi pentru a forţa SUA să înceteze bombardamentele. Este posibil ca eforturile noastre să forţeze SUA să înceteze bombardamentele. (...) Şi chiar dacă nu, noi tot vom avea de câştigat de pe urma poziţiei noastre politice.1

Instrucţiunea reda într-o formă mai concisă importanţa noii direcţii şi modul în care aveau să se deruleze evenimentele, oferind o explicaţie de facto a deosebirii dintre contacte şi discuţii:

5 5

Dacă putem face acest lucru, la un moment dat poate că vom reuşi să forţăm SUA să oprească bombardamentele pentru a putea discuta cu noi. (...) Reprezentanţii noştri îi vor primi pe reprezentanţii SUA când aceştia vor solicita un contact şi le vor spune americanilor că SUA trebuie să înceteze bombardarea Vietnamului de Nord şi că, dacă opresc bombardamentele, Republica Democrată Vietnam şi Statele Unite vor putea începe discuţiile bilaterale. Ulterior, ministrul nostru de Externe va da un răspuns în cadrul unei conferinţe de presă pentru ca acest concept să fie limpede precum cristalul.[320][321]

În măsura în care rezoluţia plenului şi instrucţiunea către COSVN reflectau ideile aflate la baza rezoluţiei Biroului Politic din noiembrie 1966, Hanoiul n-a considerat niciodată contactele de tipul celor promise de MARIGOLD ca pe un „pachet de măsuri” care să ducă direct la

united-states.

320 Ibid.

321 Ibid.

convorbiri de pace sau poate chiar la o soluţionare a conflictului. Prima fază a strategiei era menită „să pună capăt în mod necondiţionat bombardării Vietnamului de Nord, ducând la contacte publice şi oficiale între Vietnamul de Nord şi Statele Unite”. Odată ce SUA acceptau să oprească bombardamentele, se stipula în instrucţiune, „Vietnamul de Nord şi SUA vor discuta, nu cu scopul de a ajunge la o soluţionare totală a problemei vietnameze, ci pentru a clarifica poziţia fiecăreia dintre părţi”.[322]

În rezoluţiile Hanoiului din noiembrie şi ianuarie erau reliefate, de asemenea, temele care prezentau reorientarea pe diplomaţie, văzută ca o „măsură ofensivă” menită să „expună” perfidia americană, importanţa „preluării iniţiativei”, a menţinerii independenţei în formularea politicilor, a asigurării comunicării cu aliaţii şi necesitatea de a exprima clar, pentru simpatizanţii de pe plan internaţional şi pentru opinia publică americană, disponibilitatea RDV de a accepta negocierile. Atât rezoluţia din ianuarie, cât şi instrucţiunea către COSVN transmisă tot atunci enumeră trei motive pentru introducerea noii direcţii politice în momentul respectiv:

(1) pentru a profita de opinia publică favorabilă actuală şi a evita riscul de a pierde susţinerea internaţională;

(2) pentru a preveni o nouă escaladare militară din partea SUA şi a contracara propaganda americană;

(3) pentru a preîntâmpina alte comportamente de

---

322 Report by Nguyen Duy Trinh to the 13 Plenum of the Central Committee of the Communist Party of Vietnam, 23 ianuarie 1967, în Pribbenow (2012), https://www. wilsoncenter.org/publication/north-vietnams-talk-fight-strategy-and-the-1968-peace- negotiations-the-united-states.

„abatere de la normă” ale aliaţilor Hanoiului, care i-ar putea submina strategia şi îndeplinirea obiectivelor.

Puţine dintre aceste elemente sunt reflectate în recomandarea poloneză adresată ministrului de Externe Trinh şi premierului Pham Van Dong în perioada 18 – 28 noiembrie 1966. Argumentele menţionate în cele zece puncte ale canalului MARGOLD, formulate în urma unei strânse consultări cu diplomaţii americani şi italieni, reprezentau în cea mai mare parte perspectiva SUA şi cea sovietică şi implicau presupunerea că SUA sunt sincere şi de bună-credinţă.[323]

5 5

Ele includeau declaraţii privind:

(1) interesul SUA pentru o pace negociată;

(2) asigurarea că negocierile nu erau echivalente cu capitularea;

(3) faptul că SUA nu sunt interesate să-şi prelungească prezenţa militară în zonă;

(4) disponibilitatea SUA de a discuta toate problemele;

(5) acceptarea de către SUA a alegerilor generale şi a supravegherii lor;

(6) acordul SUA ca problema unificării să fie „soluţionată de vietnamezi după încheierea păcii şi după înfiinţarea organelor reprezentative”;

(7) acceptarea de către SUA a neutralităţii Vietnamului de Sud;

(8) faptul că SUA erau dispuse să înceteze bombardamentele şi să nu forţeze RDV să recunoască infiltrarea sa în Sud;

---

323 Aceste comunicări sunt reproduse în Cracking a Vietnam War Mystery (2012), http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB369/#_ftnref22.

(9) respingerea de către SUA a „reunificării sub presiuni militare”;

(10) refuzul SUA de a „declara acum sau în viitor că acceptă punctele 4 sau 5 ale Vietnamului de Nord”.1

Niciodată în cursul discuţiilor cu vietnamezii, nici Rapacki şi nici Lewandowski nu au susţinut folosirea diplomaţiei ca o măsură ofensivă şi nu au sugerat că discuţiile ar fi putut fi folosite pentru a „da în vileag” lipsa de sinceritate a SUA. Mai mult decât atât, ideea lor, conform căreia americanii erau acum mai sinceri ca urmare a considerentelor politice, financiare şi de reputaţie, contravenea acestui plan de acţiune. Deşi nu apare menţionată în telegramele lui Rapacki şi Lewandowski, strategia „luptă discutând” a fost amintită indirect în analiza poloneză, care afirma că acceptarea negocierilor ar permite totuşi „o continuare” a luptelor în Vietnamul de Sud. [324]Această aluzie nu apare însă ca un punct principal de discuţie, iar analiza nu abordează niciunul dintre avantajele strategiei de tip „luptă discutând”.

Polonezii nici nu au subliniat, nici nu au menţionat necesitatea ca nordvietnamezii să preia iniţiativa şi să păstreze controlul independent asupra propriului proces de stabilire a politicilor. De fapt, ambele idei contraveneau liniei directoare a Moscovei, care pretindea pentru URSS un „rol conducător” în adoptarea politicilor externe şi de securitate în cadrul comunităţii socialiste, Varşoviei fiindu-i astfel imposibil să le susţină. Acordul tacit al lui Rapacki cu comentariile lui Brejnev referitoare la necesitatea de a „frânge voinţa” vietnamezilor, care păreau deconectaţi de la realitate, astfel încât să-şi modifice politicile în

324 Part VI. C. 2, Settlement of the Conflict, History of Contacts, Polish Track, Pentagon Papers, pp. 60-61.

conformitate cu interesele Blocului sovietic, sugerează că ar fi preferat exact opusul – şi anume ca iniţiativa şi autoritatea în privinţa stabilirii politicilor să fie transferate de la Hanoi la Kremlin. Liderul sovietic „reiterase” intenţia Moscovei de a „săpa treptat o cale pentru ca vietnamezii să ajungă la o înţelegere corectă a situaţiei şi a concluziilor care derivă din ea”.1

Niciuna dintre recomandările polonezilor nu exprima nici cea mai vagă preocupare pentru comportamentul de „abatere de la normă” al aliaţilor RDV Deşi au ridicat problema simpatiei internaţionale pentru Vietnam ca urmare a bombardamentelor, nici Rapacki şi nici Lewandowski nu au insistat deloc asupra posibilităţii ca Hanoiul, în cazul în care nu trece la acţiuni diplomatice, să piardă susţinerea din partea opiniei publice internaţionale. Amândoi par să fi sugerat că iniţierea unor discuţii cu americanii în momentul respectiv ar putea contribui la evitarea altor escaladări militare din partea SUA, dar niciunul dintre ei nu a lăsat de înţeles că lipsa acţiunilor diplomatice ar oferi Washingtonului un avantaj în domeniul propagandei. Este însă posibil ca Rapacki să se fi gândit la acest lucru atunci când i-a prezentat lui Trinh opinia sa, şi anume că, acceptând contactele, americanii nu urmăreau scopuri propagandistice, „cel puţin, nu pe moment”.[325][326]

Deşi, pe 25 noiembrie 1966, Pham Van Dong a

---

325 Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and Soviet leader Leonid Brezhnev, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 9 în Cracking a Vietnam War Mystery, (2012).

326 Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh leader, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 8 în Cracking a Vietnam War Mystery (2012).

reacţionat la spusele lui Lewandowski într-un mod optimist, declarând că Hanoiul va face o încercare, el şi-a exprimat totodată îndoielile cu privire la sinceritatea SUA:

Nu se ştie dacă SUA vor organiza o întâlnire. Nu se ştie dacă vor confirma spusele lui Lodge sau dacă vor veni cu altceva. (...) Nu putem exclude posibilitatea ca aripa favorabilă războiului din SUA să aibă câştig de cauză.[327]

În cea mai mare parte, recomandarea poloneză susţinea tratativele diplomatice cu SUA pe baza ideii că, teoretic, acestea ar putea fi constrânse, din punct de vedere politic şi economic, pe plan intern şi internaţional, să abordeze cu mai multă sinceritate negocierile de pace. Mai multe dintre aceste constrângeri sunt menţionate din nou în rezoluţia din ianuarie, dar niciuna ca argument în favoarea unei sincerităţi sporite a americanilor. Deşi Varşovia considera că şansele ca SUA să fie sincere erau reale în proporţie de 50%, argumentaţia polonezilor folosea acest lucru ca premisă.1 Polonezii aveau „impresia" că americanii „hotărâseră de o vreme să-şi asume riscul" unei încetări a bombardamenelor deoarece preferau să nu consume timpul şi resursele militare suplimentare care le-ar fi garantat succesul – insinuarea clară fiind aceea că SUA erau perfect capabile să

327 Hershberg (2012), p. 232. Prim-ministrul vietnamez semnala că Hanoiul avea să facă o evaluare preliminară a seriozităţii SUA în funcţie de „pe cine vor delega SUA - dacă se hotărăsc să participe la întâlnire", susţinând că „dacă intenţiile lor sunt serioase, fără îndoială nu vor delega un oficial de rang mărunt". Ciphered telegram from Lewandowski in Hanoi reporting on Conversation with North Vietnamese Premier Pham Van Dong, 28 noiembrie 1966, Document 12 în Cracking a Vietnam War Mystery, (2012). Nu se ştie încă dacă Hanoiul considera că ambasadorul american în Polonia era un oficial de rang suficient de înalt. Desemnarea ambasadorului nu i-a descurajat pe vietnamezi să-şi trimită propriul reprezentant.

procedeze astfel şi să obţină victoria dacă preferinţele li s-ar fi schimbat.

Acesta era un element important în care abordarea Varşoviei diferea de cea a Bucureştiului şi de a Hanoiului. Polonezii încă se bazau pe presupunerea că SUA puteau obţine o victorie militară dedicând războiului mai multe resurse şi mai mult timp. Această supoziţie fusese exprimată fără menajamente în analiza pe care Varşovia o făcuse şi o înaintase reprezentantului său la Hanoi: „O evaluare obiectivă a cursului războiului şi a rezistenţei RDV şi a FNE (Frontul Naţional pentru Eliberare) indică guvernului SUA că victoria poate fi obţinută doar printr-o sporire considerabilă a efortului militar şi financiar”.[328][329]

La polul opus, Hanoiul şi Bucureştiul acceptaseră drept certă lipsa oricăror perspective de victorie militară a americanilor în Vietnam. Conform opticii poloneze (şi sovietice), constrângerile aplicate modului de acţiune al SUA erau mai degrabă cele pe care alegeau să şi le impună singure, decât de lipsa unor posibilităţi efective. Deşi acest lucru „necesita mult timp” şi presupunea „costuri politice” suplimentare, americanii puteau avea câştig de cauză în plan militar, dacă alegeau această opţiune.1 Astfel, pentru că Hanoiul voia să evite înfrângerea, compromisul cădea în sarcina sa.

Varşovia susţinea, de asemenea, că administraţia

---

328 Polish memorandum of conversation between Polish foreign minister Adam Rapacki and North Vietnamese foreign minister Nguyen Duy Trinh leader, Sofia, Bulgaria, 19 noiembrie 1966, Document 8; The Polish Analysis, Document 10; şi Ciphered telegram from Lewandowski in Hanoi reporting on Conversation with North Vietnamese Premier Pham VanDong, 25 noiembrie 1966, Document 11 în Crackinga Vietnam War Mystery (2012); Hershberg (2012), p. 229.

329 Analiza poloneză în ibid.

Johnson avea nevoie să încheie războiul înainte de alegerile prezidenţiale din 1968 şi nu privea cu ochi buni ideea de a plăti costurile escaladării – atât în termeni financiari, cât şi de opinie publică internaţională –, dar niciuna dintre aceste afirmaţii nu s-a dovedit a fi corectă. Un alt punct în care Varşovia sublinia în mod exagerat disponibilitatea pentru compromis a Washingtonului viza presupusa lui „îndepărtare de ideea atenuării conflictului, în care partea vietnameză ar fi trebuit să-şi retragă forţele militare din Sud şi să renunţe la infiltrări”. Polonezii susţineau că SUA „nu aveau nevoie de nicio acţiune concretă, politică sau militară din partea RDV” pentru a opri necondiţionat bombardamentele, ci doar de „un semnal din partea RDV”.[330][331]

Aceasta era mai degrabă aceeaşi „gogoriţă” pe care autorităţile americane încercaseră să le-o livreze românilor pe 22 octombrie 1966, insistând că Vietnamul de Nord „trebuia doar să dea «un indiciu cu privire la ce ar face ca răspuns la o încetare prealabilă a bombardamentelor americane»”.[332] În realitate, afirmaţiile Washingtonului cu privire la „reciprocitate” – anume că SUA ar înceta bombardamentele numai în schimbul retragerii forţelor nord-vietnameze din Vietnamul de Sud sau al opririi, ori măcar al reducerii, „infiltrării” nord-vietnameze în Sud – erau cât se poate de ambigue. Însă chiar şi atunci când păreau clare, erau contrazise de alţi oficiali de rang înalt ai administraţiei. Spre exemplu, mesajul ambasadorului SUA la ONU, care preciza că Washingtonul avea nevoie doar de

330 /bid.

331 Ibid.

332 USUN New York MII to SecState (Secret-NODIS), 22 octombrie 1966, „Romanian- North Vietnamese Contacts, October 1966 - November 1967“, Pentagon Papers, (1997), Part VI. C. 4, p. 248.

un „semnal” oarecare, nespecificat, fusese contrazis în aceeaşi zi de Secretarul de Stat *ad-interim* Nicholas Katzenbach, care insistase că SUA aveau nevoie să cunoască în detaliu şi dinainte răspunsul Hanoiului.[333] în realitate, insistenţa administraţiei Johnson cu privire la reciprocitate a rămas neclintită până în octombrie 1968.

Abordarea poloneză din a doua jumătate a lunii noiembrie era menită să stabilească un contact specific care, spera Varşovia, ar duce la convorbiri de pace. Ea a fost susţinută pornind de la presupunerea că americanii erau dispuşi să se angajeze în negocieri fără a solicita o capitulare din partea Hanoiului – presupunere care ulterior s-a dovedit incorectă. Cele zece puncte ale lui Lewandowski reafirmau sinceritatea şi disponibilitatea americanilor pentru negocieri. Niciunul dintre ele nu se regăseşte în niciuna dintre rezoluţiile vietnamezilor. Deşi mai mulţi dintre factorii despre care Varşovia considera că ar constitui constrângeri pentru deciziile politice ale SUA apar în aceste rezoluţii, niciunuia nu-i este atribuit nivelul de influenţă sau de importanţă sugerat de polonezi.

Modul în care a folosit Hanoiul argumentele Bucureştiului

Deşi recomandările românilor nu erau legate de o anumită iniţiativă americană şi nu se bazau pe presupunerea că autorităţile americane erau sincere sau flexibile, ele nu negau pur şi simplu sinceritatea SUA. Dimpotrivă, Bucureştiul îndemna Hanoiul să testeze situaţia răspunzând în mod public la iniţiativele de pace americane. Elementul central al ambelor rezoluţii era abordarea negocierilor ca pe o armă de atac, menită să

---

333 STATE 71460 to AmEmbassy Manila, Manila TOSEC 52, 22 octombrie 1966 în Pentagon Papers (1997), Part VI. C. 4, p. 249.

demaşte probabila lipsă de sinceritate a americanilor, să mobilizeze opinia publică americană şi internaţională împotriva bombardamentelor americane şi a continuării războiului şi să submineze mai mult capacitatea administraţiei Johnson de a conduce operaţiuni militare în Vietnam.

Românii oferiseră trei argumente în favoarea acceptării negocierilor ca răspuns la încetarea bombardamentelor:

(1) pentru a diminua comportamentul de tip „abatere de la normă” al aliaţilor şi a preîntâmpina orice aşa-zis „fapt împlinit” menit să lipsească Hanoiul de iniţiativă şi să impună o soluţie utilă intereselor non-vietnameze;

(2) pentru a preîntâmpina diminuarea simpatiei internaţionale ca urmare a lipsei de răspuns;

(3) pentru a susţine opoziţia din interiorul SUA faţă de război şi opiniile anti-conflict din cadrul administraţiei americane.

Aceste puncte s-au reflectat în discuţiile din ianuarie, septembrie şi octombrie (şi în deliberările care au avut loc în cadrul Comitetului Politic Executiv al PCR în urma discuţiilor), fiind apoi repetate în dialogurile din noiembrie cu Trinh.1

În cadrul convorbirilor din 3 – 4 octombrie 1966, autorităţile vietnameze le-au spus interlocutorilor români că încetarea „permanentă şi necondiţionată” a bombardamentelor americane împotriva Vietnamului de Nord era testul de bază al sincerităţii SUA în vederea unor posibile negocieri viitoare. După părerea lor, conflictul putea fi limitat „numai prin oprirea actelor de agresiune împotriva Nordului”, iar „buna credinţă a SUA putea fi pusă la încercare”. Pham Van Dong a adăugat însă că, deoarece „nu există nicio fărâmă de bună credinţă din

partea americanilor”, era „imposibil pentru noi să începem negocierile”.[334][335]

Neîncrederea în administraţia Johnson se dovedise a fi obstacolul de neclintit din calea mai multor eforturi de mediere. Hanoiul fusese martor la escaladările militarşi la desfăşurările de trupe în Vietnamul de Sud, care însoţiseră până atunci, fără excepţie, toate iniţiativele de pace americane. Misiunea de a-i convinge pe vietnamezi că SUA doreau cu adevărat pacea, când evaluările lor cu privire la comportamentul american arătau contrariul, s-a dovedit imposibilă pentru o serie de intermediari autoproclamaţi. Alţii intraseră în dizgraţia Hanoiului asumându-şi rolul de purtători de cuvânt ai Washingtonului şi susţinând prea îndârjit că SUA erau sincere, dar şi că Hanoiul trebuia să accepte solicitările americanilor.

Soarta eforturilor depuse de canadieni este grăitoare în acest sens. Pham Van Dong i-a relatat lui Maurer că avusese, în două rânduri, „contacte cu canadianul (Chester) Ronning”. La primul:

L-am primit şi ne-am definit poziţiile – cele patru puncte – ca şi pretenţiile noastre referitoare la Nord. Înainte de a pleca, a lăsat de înţeles că ar exista o vagă şansă de a se ajunge la o soluţie. A comunicat toate acestea prim-ministrului (Lester) Pearson şi, pe urmă, americanilor. Apoi a primit din SUA o notă prin care nouă ni se cerea, în schimbul încetării bombardamentelor, să punem capăt ostilităţilor din Sud (şi) să ne retragem ajutorul către cei din Sud, sau ceva similar. De atunci nu l-am mai primit şi i-am comunicat că nu e nevoie să vină aici ca purtător de cuvânt, cu un mesaj imposibil. N-a venit de

334 Le Thanh Nghi-Ceauşescu (1966); Le Thanh Nghi-CC al PCR (1966); întâlniri Hanoi II (1966); CPEx (1966); şi Ceauşescu-Trinh (1966).
335 întâlniri Hanoi II (1966).

fapt, aşa cum pretinsese, ca un om de bună credinţă, ci ca un reprezentant al SUA.1

România evitase această capcană abordând problema dintr-o direcţie diametral opusă. Militând pentru angajarea în negocieri şi prezentând-o ca pe o „armă de luptă”, ofensivă, care să ducă la continuarea luptei în locul încheierii unei păci cu consecinţe nefaste, România eliminase necesitatea ca vietnamezii să se bazeze pe buna credinţă a americanilor sau să se expună – pe ei înşişi şi credibilitatea lor – la o trădare neaşteptată din partea administraţiei Johnson. Dacă americanii erau nesinceri, atunci un răspuns pozitiv al Vietnamului avea ori să-i forţeze să facă ceea ce susţineau că vor face – să se îndrepte spre convorbirile de pace şi să reducă acţiunile agresive împotriva Nordului – ori să-i înfăţişeze ca fiind ei cei care obstrucţionau soluţionarea paşnică a conflictului.

Hanoiul a considerat că această abordare este una tentantă. Deşi avea probleme cu propria neîncredere în SUA şi cu insistenţele chinezilor pentru operaţiunile militare, conducerea RDV era interesată să mute conflictul de pe plan militar pe plan politico-diplomatic, atât timp cât mutarea nu le compromitea obiectivele fundamentale de independenţă şi unificare. Aşa cum îi spusese Dong lui Maurer în octombrie:

Suntem de acord cu dumneavoastră că trebuie să ne intensificăm acţiunile politice. Aveţi perfectă dreptate în această privinţă. (...) Noi, vietnamezii, suntem conştienţi că acest efort a fost insuficient şi regretăm asta. (...) Cu privire la activitatea diplomatică, este adevărat că am fi putut să facem mai multe. În zilele şi lunile care urmează

vom studia mai bine problema.[336][337]

Maurer subliniase că afirmaţia insistentă a RDV conform căreia momentul şi condiţiile pentru negocieri nu erau „încă potrivite” constituia „singurul punct asupra căruia opiniile noastre nu coincid”. După spusele lui Maurer:

Noi considerăm că este avantajos să începeţi dacă nu negocieri, măcar discuţii, păstrând concomitent intact şi chiar intensificând efortul de război. V-am prezentat avantajele. (…) Aceste avantaje sunt, fără îndoială, ipotetice. Nu există certitudini în acest domeniu şi nu avem posibilitatea să demonstrăm matematic aceste avantaje, aşa cum am spune că unu şi cu unu fac doi. (…) Ne vom gândi în continuare la această problemă. Cred că şi dumneavoastră veţi face la fel.1

Lipsa de încredere a vietnamezilor în americani a continuat să blocheze progresele către negocieri, mai cu seamă că Hanoiul se temea de o demobilizare a populaţiei vietnameze şi, în consecinţă, de o subminare a poziţiei în eventualitatea că negocierile erau acceptate. Românii însă încercau să demonstreze că toate potenţialele lor vulnerabilităţi puteau fi gestionate cu costuri minime. Reiterând aceste argumente, Pham Van Dong observa că românii erau de părere că:

„Problema discuţiilor cu SUA putea fi ridicată independent de oricare alta, indiferent de importanţa acestor probleme”;

„Discuţiile nu pot influenţa în niciun fel situaţia generală şi mai ales pe cea militară. Pe de o parte, sunt discuţiile, iar pe de alta, lupta continuă”;

---

336 Ibid.
337 Ibid.

„Pot fi iniţiate discuţii pe orice alte teme, fiindcă nu ne leagă de mâini”.[338][339]

Vietnamezii voiau însă „mai ales să punem la încercare buna credinţă a adversarului, fiindcă dacă adversarul nu este de bună credinţă, ce rezultate ar putea oferi discuţiile?” Astfel, era necesar ca acţiunile agresive împotriva RDV – în special, bombardamentele – să înceteze înainte ca discuţiile să poată fi luate în considerare. Pe de altă parte, sublinia delegaţia română, o abordare n-o excludea pe cealaltă:

Problema care apare este aceasta: cunoscând intenţiile americanilor, ştiind că ceea ce spun ei despre negocierile de pace are rolul de a le disimula acţiunile beligerante, de a ascunde noii paşi făcuţi spre escaladarea războiului, este sau nu necesar să trecem la acţiuni politice şi diplomatice?

În conformitate cu opinia românilor:

Nu avem nimic de pierdut dacă, în timp ce ducem lupta mai departe, învingem inamicul nu doar pe câmpul de bătălie, ci şi pe teren politic şi diplomatic. (...) Vedeţi dumneavoastră, americanii îşi fac cunoscute intenţiile într-un mod eficient. Ce avem de pierdut dacă, în vreme ce facem tot posibilul pentru a ne consolida capacităţile de luptă, le luăm această armă politică din mâini (şi) îi demascăm prin mijloace politice şi diplomatice pentru a arăta opiniei publice că nu tot ce spun americanii este adevărat. (...)

Dacă reuşim să dăm în vileag astfel planurile americanilor, le vom îngreuna şi mai mult posibilitatea de a continua războiul şi, fără îndoială, acest lucru va influenţa

---

338 Ibid

339 Ibid.

evoluţia conflictului.[340]

Eleganţa acestei abordări consta în faptul că nu depindea de sinceritatea americană – nici măcar nu se aştepta la ea – însă nici nu o scotea din calcul. Dacă Washingtonul trecea cu bine testul de sinceritate al Hanoiului şi înceta bombardamentele, atunci avantajul pentru Vietnam era unul evident, populaţia nord-vietnameză avea să răsufle uşurată şi ambele tabere vor fi ajuns cu un pas mai aproape de negocieri de pace autentice. Dacă americanii se dovedeau a nu fi sinceri, Hanoiul tot avea de câştigat, deoarece segmente mai largi ale opiniei publice ar fi conştientizat duplicitatea SUA şi, astfel, asupra lor s-ar fi exercitat presiuni mai mari atât la nivel intern, cât şi internaţional. Această argumentaţie i s-a părut lui Pham Van Dong convingătoare:

Aţi subliniat ideea că putem profita de pe urma discuţiilor prin demascarea inamicului. Este o opţiune. Nu se pune problema să ajungem la un rezultat anume cu adversarul, dar acest lucru ne va permite să-l demascăm. Este o opţiune. În orice caz, vă spun sincer că vom studia toate aceste chestiuni.1

Pham Van Dong a mărturisit chiar că aşa procedaseră şi în lupta prin care Vietnamul devenise independent de Franţa. „Negocierile (discrete) cu francezii începuseră în mod neoficial cu mult înainte de bătălia de la Diên Biên Phú” şi culminaseră în cadrul Conferinţei de la Geneva, organizate – subliniase Dong – la numai o zi *după* bătălia decisivă. Aproape acelaşi lucru îl făcuse Hanoiul un an mai târziu, după Ofensiva Tet din 1968. Premierul RDV era de părere că abordarea negocierilor ca o tactică ofensivă prezenta şi alte aspecte de interes – îndeosebi faptul că

340 Ibid.

„discuţiile vor fi de aşa natură încât să provoace o mare tulburare în rândurile combatanţilor americani şi ale celor din Saigon”. Din aceste motive, declarase Dong, „în lunile care vin vom studia această chestiune în cel mai profund mod posibil”.[341][342]

Bucureştiul subliniase că refuzul Vietnamului de a se angaja în negocieri din cauza campaniei de bombardamente strategice ale SUA împotriva Vietnamului de Nord era în avantajul celor care susţineau escaladarea militară. Dacă un canal de pace arăta chiar şi cele mai firave semne de eficienţă, el putea fi închis, pur şi simplu, prin ordonarea unui alt atac aerian şi, cum Hanoiul nu se angajase în mod public şi nu acceptase măcar posibilitatea negocierilor, rămânea neclar pentru restul lumii cui aparţinea vina pentru continuarea ostilităţilor. Pentru a remedia acest neajuns, era nevoie ca vietnamezii să-şi exprime dorinţa de a se angaja în negocieri la fel de frecvent şi de neechivoc ca americanii, subliniind că bombardamentele americane asupra Vietnamului de Nord constituiau unicul obstacol în calea discuţiilor. Conexiunea între încetarea bombardamentelor şi negocieri exista deja, dar era exprimată într-un mod care oferea un avantaj Hanoiului, nu Washingtonului.

Niculescu-Mizil sublimase faptul că multe dintre ţările lumii contestau deja bombardamentele americane, oferind astfel Hanoiului şi aliaţilor săi „tot ce era necesar” pentru a „trece la o amplă acţiune politico-diplomatică la nivel internaţional pe tema opririi bombardamentelor asupra Vietnamului de Nord”:

Nici chiar ţările capitaliste care susţin SUA nu pot fi

---

341 Ibid

342 Ibid.

de acord cu un act atât de barbar. Când au fost bombardate oraşele Hanoi şi

5 5

Haiphong, (prim-ministrul britanic) Wilson, altfel un prieten al SUA, a declarat că nu este de acord cu o asemenea escaladare a războiului. Astfel, bombardamentele americane asupra RD Vietnam constituie un act în jurul căruia poate fi construită o foarte serioasă campanie politică şi diplomatică.1

La întrebarea lui Pham Van Dong: „Cum îi determinăm pe americani să plece?”, românii au răspuns că era necesar un efort politico-diplomatic sporit în cadrul strategiei „luptă discutând”, fiindcă niciuna dintre părţi nu se afla în postura de a obţine o victorie pur militară. După opinia lui Maurer:

Nu există altă posibilitate decât prin forţa armelor şi forţa luptei politice. Folosind doar forţa militară, este evident că ne reducem mult mijloacele. Pentru a-i determina să se retragă în plan militar, trebuie să dispuneţi de superioritate militară, iar obţinerea superiorităţii necesare asupra americanilor pentru a-i împinge spre mare este un lucru dificil. Trebuie să combinăm aceste două forme de luptă. Trebuie să creăm condiţiile necesare pentru a-i forţa să părăsească Vietnamul, dat fiind că superioritatea militară n-o putem asigura.[343][344]

Dong a convenit cu Maurer că exact acest lucru se petrecuse în Algeria, unde „luptaseră, dar în acelaşi timp discutaseră”. Abordarea de tip „luptă discutând” era, de fapt, una obişnuită în rândul statelor mai mici ocupate de

343 Ibid.
344 Ibid

forţe militare superioare numeric, atât românii, cât şi vietnamezii recurgând la ea anterior, în decursul secolelor. Maurer a specificat apoi că, deşi preferabilă, această strategie nu necesita o „personalitate pozitivă” ca aceea a lui de Gaulle în cazul retragerii franceze din Algeria. Factorul operativ nu era predispoziţia personală a liderilor americani, ci „presiunea opiniei publice” atât internaţionale, cât şi din interiorul SUA.

Obţinere a sprijinului internaţional

Dat fiind că opinia publică internaţională avea o perspectivă critică referitor la această strategie, preocupările comunităţii internaţionale trebuiau abordate cât mai clar şi fără echivoc. Tipică în privinţa confuziei cu care erau percepute obiectivele Vietnamului a fost reacţia publică a premierului danez Jens Krag: „Nu înţeleg de ce vietnamezii refuză să discute”. Adresându-i-se lui Maurer, prim-ministrul turc Suleyman Demirel s-a referit la această chestiune într-un mod similar:

O să vă pun o întrebare şi vă rog să-mi răspundeţi sincer, fiindcă mă străduiesc să înţeleg lucrurile. De unde această rigiditate din partea vietnamezilor, nu e oare o consecinţă a unei concepţii politice care vizează declanşarea unui război mondial pentru a accelera dominaţia comunistă? 1

După ce vietnamezii s-au oprit din râs, Maurer i-a explicat că „această întrebare îmi este adresată mereu”, chiar şi în „ţările care nu contestă caracterul agresiv al acţiunilor militare ale SUA în Vietnam şi justeţea rezistenţei opuse de vietnamezi”.[345] Pe scurt spus, faptul că Hanoiul respingea negocierile şi rămânea inactiv în plan diplomatic îi submina poziţia şi risca să anihileze

345 Ibid

susţinerea de care se bucura acum.

Partea pozitivă, a explicat Maurer, era aceea că „Vietnamul beneficiază de o simpatie considerabilă din partea multor ţări, chiar şi a celor angajate în alianţe politice şi militare foarte strânse cu SUA”.[346] În plus, „chiar şi în cadrul opiniei publice americane poate fi observat un grad ridicat de respingere a războiului pe care SUA îl duc în Vietnam; există acolo numeroşi oameni conştienţi de caracterul stupid al acestui război”. Astfel, „în circumstanţele actuale, este posibil să folosim această atmosferă pentru a exercita presiuni asupra SUA”.1

Numai că, subliniau românii, americanii îşi comunicau punctul de vedere mult mai eficient decât vietnamezii, iar Hanoiul avea să sufere mai departe dacă nu se făcea „ceva pentru a contracara propaganda americană”:

Fireşte, privind lucrurile nu de la Hanoi, ci de la Bucureşti, noi am apreciat că s-ar putea spune, de exemplu: „Poziţia noastră politică, obiectivele şi ţelurile noastre sunt acestea. Şi vom continua să ni le menţinem cu arma în mână până în momentul când le vom împlini. Dar cum dumneavoastră spuneţi că nu doriţi să impuneţi poporului vietnamez un regim anume, haideţi totuşi să stăm de vorbă”.[347][348]

O asemenea abordare ar consolida susţinerea actualilor simpatizanţi şi ar atrage alţii, ducând treptat la un cvorum internaţional „pe măsură ce se adaugă eforturile tot mai multor părţi”. De asemenea, această abordare ar atrage de partea sa şi „opinia publică

346 Ibid
347 Ibid.
348 Ibid.

americană, în cadrul căreia un număr tot mai mare de indecişi s-ar alătura probabil celor care susţin că trebuie să pună capăt războiului, că americanii trebuie să se retragă din Vietnam”.[349] Maurer repetase că această recomandare nu avea la bază o eventuală prezumţie că SUA intenţionau să abandoneze Vietnamul de Sud. Dar:

Dacă se vor găsi mijloacele de a aduce această dezbatere mai mult în atenţia publicului, s-ar putea dovedi până la urmă care este adevărata valoare a declaraţiilor făcute de americani. Cu alte cuvinte, americanii ar putea fi demascaţi şi această demascare ar putea spori presiunile din partea acelor (americani) care doresc ca războiul să se încheie, (dar şi) presiunile exercitate asupra SUA (din exterior).[350]

Prim-ministrul român a subliniat însă că acest efect nu avea „să fie unul imediat”. Pe termen lung însă, acţiunile politice „în paralel cu lupta armată” aveau să-i aducă în mod cert pe vietnamezi mai aproape de îndeplinirea obiectivelor lor.

Nu poţi calcula şansele cu precizie, dar teoretic există posibilitatea ca americanii să ajungă la concluzia dictată de raţiune şi să spună: „Acceptăm condiţiile pe care le puneţi în cadrul negocierilor noastre”.[351]

Iniţiative inadecvate şi comportament deviant de la normă

O altă problemă aflată în centrul preocupărilor românilor încă din momentul în care vietnamezii i-au informat cu privire la ea, în mai 1965, era aceea a iniţiativelor şi acţiunilor contraproductive ale altor state

349 Ibid
350 Ibid.
351 1bid.

socialiste aliate. Acestea erau, parţial, rezultatul lipsei de unitate în tabăra socialistă, îndeosebi – dar nu numai – al rupturii sino-sovietice. În parte, problema era, de asemenea, o consecinţă a gravelor obsesii de mare putere ale sovieticilor, iar pe de altă parte, era cauzată de eforturile incorect orientate ale aliaţilor „frăţeşti” de a determina Vietnamul să pună capăt războiului.

Tendinţele Moscovei de a acţiona ca o mare putere erau evidente în sfatul oferit Hanoiului, în februarie 1965, de a trece de la lupta militară la negocieri pe baza premisei că victoria avea să revină, în mod inevitabil, taberei superioare din punct de vedere militar. Acest „adevăr indiscutabil” era parte integrantă din gândirea liderilor politici şi militari sovietici, inclusă în planurile sovietice pentru Pactul de la Varşovia şi reflectată în gândirea şi în planurile aliaţilor loiali Moscovei.

Aşa cum am menţionat, evaluările polonezilor şi ale cehoslovacilor stipulau că Hanoiul supraestima reuşitele militare şi capacitatea de rezistenţă vietnameze, subestimând concomitent capacităţile americane şi consecinţele operaţiunilor SUA.1 Aceste aprecieri pesimiste – din partea polonezilor şi a cehoslovacilor – ale capacităţilor şi moralului vietnamezilor erau similare cu cele ale Statului Major Interarme şi ale oficialilor din administraţia americană, reflectând o atitudine părtinitoare comună cu privire la posibilităţile unei forţe militare superioare. Desigur, în vreme ce Blocul sovietic percepea cu pesimism aceste „supraestimări” şi „subestimări”, autorităţile americane le priveau cu optimism, considerând că vestesc succesul final al operaţiunilor militare ale SUA. Aşa cum s-a dovedit, atât Moscova, cât şi Washingtonul au greşit.

Referindu-se la evaluarea poloneză, după ce a

subliniat că era puţin probabil ca Gomulka să susţină efortul vietnamezilor, Maurer a remarcat că „modul de a gândi în privinţa acestor probleme” al liderului polonez includea orientările sovietice:

Nu este un secret pentru dumneavoastră, de exemplu, că unii tovarăşi, precum tovarăşul Gomulka, au unele idei deosebite. Impresia mea este că el crede că o victorie a americanilor va deveni realitate în momentul în care vor folosi suficiente mijloace militare. Acest lucru implică o anumită orientare. Aşa se explică ideea pe care mi se pare că o are cu privire la necesitatea negocierilor, şi ideea de a înlocui lupta armată cu negocierile.[352][353]

Maurer avea o opinie similară cu privire la iniţiativele maghiarilor – că aveau la bază „idei mai degrabă confuze cu privire la definirea precisă a situaţiei, a obiectivelor şi ţelurilor de atins, ca şi a mijloacelor care ar trebui folosite”.[354] Chiar şi Beijingul submina poziţia Hanoiului, deşi într-un mod diferit. Maurer cita o declaraţie recentă a preşedintelui chinez Liu Shaoqi, conform căreia Acordurile de la Geneva „îşi pierduseră orice valoare”. După spusele lui Maurer:

Acordurile de la Geneva sunt foarte importante. Ele constituie justificarea esenţială a poziţiei dumneavoastră, a poziţiei noastre. În lipsa acestor acorduri, problema s-ar

---

352 Reception by Soviet Vice Foreign Minister V V. Kuznetsov for the General Director of the PRP FMA, Cde. Jerzy Michalowski, 24 ianuarie 1966, Document 16 în CWIHP Bulletin no. 16 (Fall 2007-Winter 2008): pp. 387-388; Hershberg (2012), p. 58; şi „Information on the Visit of a Czechoslovak Party and Government Delegation Headed by [Prime Minister] Comrade Lenart in North Vietnam, 24-28 september 1966“, http:// digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117740.

353 întâlniri Hanoi II (1966).

354 Ibid.

putea pune astfel: aveţi dreptul să existaţi sau nu? Astfel, orice declaraţie trebuie privită cu cea mai mare atenţie, evitându-le pe cele care nu doar că nu ne servesc, ci se întorc împotriva noastră.1

Pham Van Dong îi întrebase pe chinezi despre remarca lui Liu Shaoqi şi i se spusese „că, dacă uneori ei fac anumite afirmaţii, o fac doar în scopuri propagandistice, valabile pentru o situaţie specifică”.[355] La auzul acestui răspuns, Maurer replicase că vârsta lui înaintată îi afectase probabil facultăţile mentale, fiindcă „nu înţeleg această explicaţie”:

Americanii nu fac parte din Acordurile de la Geneva. Nu le-au semnat, nu şi-au asumat obligaţii şi, prin urmare, nu le pot contesta.

(...) Dar dacă există un reprezentant al unei ţări socialiste care spune să „nu mai păstrăm Acordurile de la Geneva”, americanilor le este uşor să vină şi să răspundă: Dacă voi vă puteţi lipsi de acordurile pe care le-aţi semnat, ce vreţi să facem noi cu ele?

Acordurile de la Geneva sunt acorduri internaţionale. (...) Ele trebuie respectate deoarece atunci când au fost încheiate, părţile interesate le-au semnat. Aceste lucruri trebuie percepute aşa cum sunt, fiindcă altfel ne-am putea trezi cu unele surprize neplăcute. Nu putem permite *ad inimitum* fantezii juridice. Trebuie să continuăm cu mare atenţie, fiindcă există unele lucruri care pot fi întoarse împotriva noastră.[356]

Punerea de acord a acestor abordări divergente şi contraproductive necesita, după părerea românilor, o mai bună comunicare între Hanoi.

---

355 Ibid.
356 Ibid.

Moscova şi celelalte state prietene „pentru a le furniza acestor tovarăşi datele care să-i ajute să facă aprecieri mai exacte”.1 Prevenirea divergenţelor de idei privind tactica şi strategia putea fi, de asemenea, realizată cerând aprobarea prealabilă a Hanoiului pentru toate iniţiativele sau analizele legate de conflict. Aşa cum subliniase Maurer, „eforturi mai mari trebuie dedicate asigurării unui punct de vedere unitar asupra problemei vietnameze”.[357][358]

Evidenţierea caracterului adevărat sau fals al ofertelor SUA privind negocierea avea să contribuie, de asemenea, la stoparea acţiunilor de abatere de la normă ale aliaţilor socialişti ai Vietnamului. Românii avuseseră uneori discuţii „destul de aprinse” cu iugoslavii, ungurii, polonezii şi cehoslovacii cu privire la susţinerea lor *de facto* pentru iniţiativele de pace americane care subminau politica Hanoiului.[359] Spre exemplu, continuase Maurer, înţelesul propunerii făcute de Gomulka la întrunirea Pactului de la Varşovia din iulie 1966 fusese acela de „a presa Vietnamul să accepte negocieri cu ţări nesocialiste – o referire clară la Statele Unite ale Americii – fără nicio bază principială” şi de a „înlocui lupta militară” cu negocierile.[360] Românii respinseseră propunerea cu argumentul că „a accepta acest punct de vedere înseamnă a-i împinge pe vietnamezi spre capitulare”.[361]

Discuţia din cadrul Pactului de la Varşovia fusese într-adevăr „aprinsă”, aşa cum confirmă rapoartele

357 Ibid.
358 Ibid.
359 Ibid.
360 Ibid.
361 Minutes of the Romanian Party Politburo Meeting, Report on the PCC Meeting by the General Secretary of the PCR, 12 iulie 1966, PHP.

celorlalţi membri ai Pactului.[362] Conform spuselor liderului maghiar János Kádár refuzul singular al României de a accepta „faptul împlinit” sovietic privitor la o declaraţie pe tema Vietnamului dusese la „o dispută inumană, de aproape o zi şi jumătate sau două”, în cursul căreia Gomulka se plânsese că „nu cele şase partide încercau să exercite presiuni asupra lor (românilor), ci ei exercitau presiuni asupra celor şase partide”.1 Concomitent însă, Bucureştiul susţinea în mod insistent debutul cât mai rapid posibil al negocierilor:

Date fiind cele de mai sus, noi considerăm că, fără a înceta niciun moment lupta armată, este bine să se găsească mijloacele de a începe convorbirile, care vor contribui, printre altele, şi la a le deschide acestor tovarăşi ochii. Noi suntem de părere că această tactică este utilă pentru întărirea solidarităţii ţărilor socialiste cu lupta poporului vietnamez.[363][364]

Românii respinseseră propunerile polone şi maghiare de a discuta şi coordona ajutorul oferit Vietnamului fără participarea Hanoiului (şi a Beijingului), din acelaşi motiv:

(O astfel de) propunere poate fi suspectată că ar fi o încercare de a constitui un organism supranaţional şi o modalitate de a exercita presiuni pentru a determina un

---

362 Aşa cum recunoscuse un membru al Biroului Politic maghiar, „din unele puncte de vedere“, românii „au dreptate, poziţia lor a avut câştig de cauză“. Minutes of the Hungarian Politburo Session - Report on the PCC Meeting by the First Secretary of the Hungarian Socialist Workers ’ Party (Jânos Kâdâr), 12 iulie 1966, PHP. Vezi şi Bulgarian Minutes of the PCC Meeting, 4 iulie 1966, PHP.

158

363 Minutes of the Hungarian Politburo Session - Report on the PCC Meeting by the First Secretary of the Hungarian Socialist Workers ’Party (Jănos Kâdâr), 12 iulie 1966, PHP.

364 întâlniri Hanoi II (1966).

anumit curs al politicilor guvernului vietnamez sau ale Frontului Naţional pentru Eliberare. Ca atare, am spus că noi nu suntem de acord, că nu se poate discuta acest lucru fără acordul vietnamezilor şi fără să avem acceptul tuturor statelor socialiste care ajută Vietnamul.[365]

Pentru a evita măsuri nepotrivite similare, Hanoiul trebuia să preia iniţiativa. RDV trebuia să arate dacă era de acord sau nu cu iniţiativele referitoare la război propuse de „ţările prietene”; altfel risca fie sabotajul continuu, fie, cel mai adesea, unul accidental:

Noi considerăm că problema vietnameză este o problemă a vietnamezilor; că tovarăşii vietnamezi se află într-o poziţie mai bună decât oricine altcineva să decidă asupra dezideratelor lor şi a modalităţilor de a-şi atinge obiectivele. Vietnamul este ţara lor. Ei sunt cei care au fost/agrefeaţi. Dreptul poporului vietnamez de a-şi hotărî soarta şi destinul este pus în discuţie şi nimeni altcineva decât poporul vietnamez nu se află în postura de a stabili obiectivele şi modalităţile de luptă. Aceasta este poziţia noastră principială cu privire la neamestecul în treburile altora şi este (aplicabilă), mai presus de toate, chestiunii vietnameze.1

Vizita lui Trinh la Bucureşti: 21 – 23 noiembrie 1966

Controlul acţiunilor care presupuneau „abaterea de la normă” din partea aliaţilor săi erau în mod limpede o prioritate pentru Hanoi şi, totodată, unul dintre cele trei motive prezentate atât în rezoluţia plenului din ianuarie 1967, cât şi în instrucţiunea către COSVN pentru momentul ales al strategiei „discută luptând”. Rezoluţia din ianuarie făcea referire la tendinţa aliaţilor de a „o lua în direcţii diferite”, „compromiţând” astfel eforturile

365 Ibid. Kâdâr a prezentat propunerea maghiară în cursul vizitei sale în România (10-11 mai 1966).

Hanoiului, pe când în instrucţiunea către COSVN se vorbea despre aliaţi care „se abat de la cale” şi „fac mai dificilă” lupta Vietnamului. Le Duc Tho se plânsese de acest comportament când fusese la Bucureşti, în mai 1965, iar românii făcuseră, în mod activ, demersuri împotriva acestei probleme cel puţin din ianuarie 1966.[366] Aşa cum remarcase Ceauşescu la mijlocul lui ianuarie, intenţia „clară” a Moscovei şi a Varşoviei, atunci când insistau pentru organizarea unei conferinţe pe tema conflictului era aceea de „a atrage China şi Vietnamul” şi apoi de „a le presa să accepte negocierile”.[367]

Abordarea Moscovei era puternic influenţată de ostilitatea sa faţă de Beijing, încercând să stabilească o legătură între presupusa culpabilitate a chinezilor pentru amânările şi dificultăţile înregistrate în transportul proviziilor către Vietnam, pe de o parte, şi necesitatea unui efort coordonat care să excludă China, pe de altă parte.1 în mai 1966, şeful Securităţii de Stat a României îl întrebase pe însărcinatul cu afaceri sovietic dacă nu cumva criticile chinezilor la adresa Moscovei erau un „răspuns” la afirmaţia ministrului Apărării al URSS, Malinovski, conform căreia Beijingul „îngreuna transportul ajutoarelor către Vietnam”.[368] Evitând întrebarea esenţială, diplomatul sovietic insistase asupra faptului că „s-au înregistrat

366 întâlniri Hanoi II (1966).

367 Note din întrunirea Prezidiului Permanent al PCR, 16 ianuarie 1966; ANR, Dosare PCR, Secţia Cancelarie, 5/1966, p. 11 citat în Munteanu (2012): p. 72.

160

368 Revoluţia Culturală a avut un efect negativ asupra transporturilor, dar fenomenul a fost unul marginal şi temporar şi, în mod cert, nu a fost unul intenţionat de autorităţile de la Beijing.

dificultăţi în transportul ajutoarelor către RD Vietnam”.[369]

Oficialii sovietici „reveniseră de multe ori la problema necesităţii coordonării şi unităţii eforturilor depuse de toate ţările socialiste pentru a oferi susţinere şi ajutor Vietnamului”, în raportul lor asupra vizitei unei delegaţii vietnameze la Moscova în august 1966.[370] Problema, a insistat ambasadorul sovietic, nu era doar refuzul Beijingului de a participa sau „lipsa de unitate”, ci şi „poziţia sa deschis contrară” propunerilor sovietice:

Aceasta este poziţia Chinei în condiţiile în care URSS şi ţările socialiste din Europa sunt departe de Vietnam, când niciunul dintre statele prietene, cu excepţia Chinei, nu dispune de aerodromuri şi baze militare în apropiere de Vietnam, lipsind statele socialiste de posibilitatea de a concentra volumul necesar de unităţi de aviaţie şi alte mijloace de apărare capabile să dea o ripostă agresorilor americani şi să apere RD Vietnam.[371]

Împreună cu problema cu caracter mai general a lipsei de unitate a comunităţii socialiste, modul de gestionare a iniţiativelor disfuncţionale pentru strategia Vietnamului venite din partea terţilor fusese un subiect de prim ordin al discuţiilor româno-vietnameze din mai şi din octombrie. Aceasta a fost, totodată, principala chestiune pe care au abordat-o Ceauşescu, Maurer şi Bodnăraş în discuţia cu Trinh de pe 21 noiembrie, şi este posibil să fi constituit prima cauză a lansării noii strategii. De la bun

---

369 Ibid.

370 Informare a CC al PCUS referitor la discuţiile de la Moscova cu delegaţia de partid şi de stat a RD Vietnam, 10-16 august 1966, Anexa la Transcrierea primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a tov. A.V. Basov, ambasador al URSS la Bucureşti, 19 septembrie 1966; ANR, CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 118/1966, fila 17.

371 Ibid.

început, Bucureştiul fusese deranjat de ceea ce părea să fie o neîntemeiată presiune din partea celorlalţi membri ai Blocului de a înfiinţa o structură supranaţională, menită să coordoneze toate ajutoarele pentru Vietnam. Asemănarea sa cu alte iniţiative de „coordonare” sponsorizate de Kremlin pentru a-şi reafirma sau consolida controlul asupra celorlalţi membri ai Blocului şi asupra forţelor lor armate, precum şi asupra orientărilor lor politice şi economice i-a iritat imediat pe români.

Pe tot parcursul anului 1966, Bucureştiul a intervenit pentru a preîntâmpina crearea oricărei entităţi sau a oricărui proces care să poată fi folosit pentru a influenţa politica Hanoiului şi a-i reduce capacitatea de a lua independent decizii cu privire la război. Deja la sfârşitul lui octombrie, insistenţa Blocului sovietic pentru coordonarea ajutorului oferit Vietnamului, în ciuda refuzurilor primite de la Hanoi şi Beijing, părea să confirme intenţia de a modifica în mod forţat politica Vietnamului, ostracizând şi izolând concomitent China. Relatările Budapestei cu privire la întâlnirea extraordinară a liderilor comunişti la Moscova în perioada 19 – 22 octombrie susţineau impresia românilor cu privire la realizarea în cadrul Blocului a unui cvorum în favoarea coordonării ajutorului şi a influenţării politicii vietnameze.

Conform afirmaţiilor liderului maghiar János Kádár, chinezii erau de condamnat fiindcă „sabotează eforturile noastre comune”, iar „ţările socialiste ar trebui să cadă de acord pentru a-şi coordona transportul de bunuri spre Vietnam”.1 Liderul bulgar Todor Jivkov blama China pentru că „ne obstrucţionează unitatea” şi făcea apel la o politică a Blocului care să nu mai ţină seama de cea a Hanoiului, „care nu reflectă decât opinia partidelor vietnamez şi chinez”. Brejnev, Gomulka şi liderul

cehoslovac Antonin Novotni ceruseră denunţarea publică a Chinei şi chemaseră la o mai mare „coordonare” a ajutorului.[372] Gomulka a combătut mai departe ajutorul sporit adresat Vietnamului, afirmând:

Vasele poloneze sunt andocate în portul Haiphong fără să fie descărcate de luni întregi. Multe dintre bunurile neexpediate se alterează fiindcă tovarăşii vietnamezi sunt incapabili să le transporte la destinaţie.1

5

Kremlinul a făcut aceleaşi acuzaţii cu privire la consumul internaţional. În conformitate cu CIA, „în cadrul comentariilor neechivoce de săptămâna trecută, Kosîghin a blamat Pekinul pentru continuarea «agresiunii americane» în Vietnam, iar Brejnev a sugerat că China, «singura ţară socialistă care are graniţă cu Vietnamul», continua să obstrucţioneze transportul ajutoarelor militare sovietice către Vietnamul de Nord”.2

Maghiarii au raportat că Ceauşescu apărase insistenţa vietnamezilor de a-şi „proteja patria”, afirmând că Hanoiul era pe deplin mulţumit cu volumul ajutoarelor primite şi sugerând că timpul şi eforturile puteau fi mai eficient direcţionate spre mobilizarea opiniei publice, decât către încercarea de a controla centralizat asistenţa materială pentru Vietnam:

Vietnamezii i-au spus tovarăşului Maurer că toate ţările socialiste îi ajutau şi au accentuat în mod deosebit că toate proviziile provenite din ţările socialiste ajunseseră la destinaţie la timp şi în întregime. Partea română nu doreşte să pună la îndoială cuvântul vietnamezilor, şi deci nu vrea să condamne niciuna dintre ţările socialiste în această

372 Hungarian Report on the Summit Meeting of Nine Communist Countries ’ Leaders of 16-22 October 1966, 27 octombrie 1966, PHP.

5 5

chestiune. Vietnamul ar putea fi mai bine ajutat dacă opinia publică din lumea întreagă ar fi mobilizată.3

În conformitate cu aceste dovezi, România a deţinut rolul-cheie în blocarea eforturilor sovietice de a controla proviziile trimise Vietnamului. În vreme ce ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia deciseseră să „se reunească pentru a discuta despre conţinutul şi metodele ofensivei

1 Ibid.

2 *Central Intelligence Bulletin*, 19 octombrie 1966, „USSR: Gathering of Communist leaders reprezents Soviet victory over Peking”, p. 2.

3 Hungarian Report on the Summit Meeting of Nine Communist Countries Leaders of 16 – 22 October 1966, 27 octombrie 1966, PHP.

163

diplomatice menite să ajute Vietnamul”, opoziţia din partea României îi constrânsese să renunţe la acest efort:

Ţinând seama că, după respingerea din partea României, şi tovarăşii polonezi o consideră indezirabilă, Biroul Politic retrage de pe agenda de lucru propunerea care viza organizarea unei întâlniri interpartinice pentru a discuta probleme legate de transportul proviziilor către Vietnam.1

Încă de la începutul războiului, Hanoiul se confruntase cu presiuni venite atât de la Beijing, cât şi de la Moscova, fiecare insistând pentru a rupe relaţiile cu cealaltă ţară. Instituţionalizarea coordonării ajutoarelor pentru Vietnam, sponsorizată de sovietici, ar fi împlinit dezideratul Moscovei excluzându-i pe chinezi, consolidând controlul sovietic asupra politicilor externe ale membrilor Blocului socialist şi determinând, fără îndoială, contramăsuri din partea Beijingului, consecinţele acestora

fiind resimţite în primul rând de Vietnam. În ciuda afirmaţiilor iresponsabile ale sovieticilor, cum că existenţa unei graniţe a Chinei cu Vietnamul de Nord nu era strict necesară pentru transportul ajutoarelor, rutele alternative prin porturile vietnameze ori pe teritoriul altor ţări erau ori foarte nesigure, ori extraordinar de complicate.

Atât Hanoiul, cât şi Bucureştiul percepeau controlul sovietic al ajutoarelor materiale ca pe o capcană. Românii mai ales considerau accentul insistent pus de Moscova pe coordonarea centralizată ca o dovadă a iminentului „fapt împlinit” care avea să limiteze independenţa Hanoiului în adoptarea propriilor politici, dar şi pe cea a Bucureştiului. În cursul întâlnirii lor din noiembrie, Ceauşescu l-a informat pe Trinh cu privire la discuţiile de la Moscova, din 19 – 22 octombrie, şi a stabilit o legătură între ele şi tendinţele care s-au conturat la congresul Partidului Muncitorilor Albanezi (1 – 8 noiembrie) şi la congresul Partidului Comunist Bulgar (15 – 19 noiembrie). [373]Sugestia lui prevestea evoluţii viitoare mai mult decât îngrijorătoare dacă

Hanoiul nu prelua iniţiativa diplomatică, incluzând aici şi acceptarea ideii de negocieri în viitorul apropiat. După opinia lui Ceauşescu:

Lucrările celor două congrese – cel albanez şi cel bulgar – ne-au consolidat părerea pe care v-am expus-o după conferinţa de la Moscova. Acolo a existat o preocupare vizibilă de a ajunge la ceea ce este numită acum o soluţionare „politică” a situaţiei conflictuale din Vietnam cât mai rapid posibil, şi a reieşit că problema a fost discutată la întâlnirea dintre Gromîko, Johnson şi Dean Rusk. Între timp am primit, direct şi indirect, o serie de

373 Ibid. pp. 8-9.

rapoarte din diverse surse care confirmau acest lucru şi sugerau că, într-o anumită măsură cel puţin, chestiunea fusese tranşată.1

Bodnăraş sugerase că un acord privind forţarea Hanoiului să accepte negocierile fusese stabilit „între sovietici şi americani şi între sovietici şi alte părţi”. Ceauşescu îşi comunicase impresia că existenţa unui acord fusese demonstrată „prin felul în care a fost abordată problema vietnameză” la congresul bulgar:

Aş vrea să subliniez că (referitor la) solicitările de a ajunge la o coordonare a ajutoarelor pentru Vietnam, cel puţin între ţările socialiste din Europa, care la prima vedere par să aibă scopul de a spori acest ajutor, din felul în care problema a fost ridicată îndeosebi la Moscova a reieşit că scopul coordonării nu a fost în totalitate acesta, fiindcă aproape toţi cei care au vorbit la Moscova – toate delegaţiile din Europa, de fapt liderii de partid – au exprimat o anume îndoială cu privire la necesitatea unui volum atât de mare al ajutoarelor şi în orice caz nu erau siguri dacă ajutoarele respective ajungeau în Vietnam şi dacă erau folosite de vietnamezi. Fireşte, întotdeauna trebuie să căutăm sensul din spatele cuvintelor şi impresia noastră a fost aceea că în această direcţie ar putea există unele intenţii de restricţionare mai avansată a acestei asistenţe, în anumite condiţii.[374][375]

Românii împărtăşeau cu Hanoiul „cele mai intime gânduri” şi suspiciuni cu privire la intenţiile aparente ale celorlalţi membri ai Blocului sovietic „de a utiliza această (asistenţă) pentru a aplica o anumită presiune asupra liderilor vietnamezi”, determinându-i să-şi modifice

374 Ceauşescu-Trinh (1966).
375 Ibid.

politicile faţă de negocieri, astfel încât să corespundă intereselor sovietice.

Acestea sunt impresiile cu care am rămas după discuţii. Mai mult decât atât, în conformitate cu rapoartele serviciilor de informaţii pe care le avem cu privire la unele dintre discuţiile la care m-am referit, se pare că impresiile noastre nu sunt complet lipsite de un anume fundament.1

Acest lucru contravenea drastic scopurilor sovietice şi nu era inclus în niciuna dintre abordările la adresa Hanoiului făcute de Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia. Argumentul că iniţiativele Blocului sovietic erau de natură să limiteze opţiunile Vietnamului în domeniul politicii sale, dacă Hanoiul nu prelua iniţiativa, s-a regăsit doar la români. Faptul că Hanoiul l-a inclus atât în rezoluţia Plenului din ianuarie 1967, cât şi în instrucţiunea către COSVN este, poate, cea mai frapantă dovadă care atestă influenţa exercitată de România asupra schimbării de strategie vietnameze.

Bucureştiul susţinea că un „fapt împlinit” al celorlalţi membri ai Blocului sovietic putea fi evitat şi independenţa politică a Vietnamului putea fi asigurată dacă liderii RDV îşi reafirmau controlul şi îşi lansau propriile eforturi de pace, incluzând aici şi posibilitatea negocierilor conform propriilor termeni. Românii afirmau că încercările sponsorizate de sovietici de a crea o entitate supranaţională de ajutorare a Vietnamului nu erau doar nerecomandabile; erau chiar imposibil de realizat ca urmare a lipsei de unitate care exista. Aşa cum se exprimase Maurer, „unitatea nu poate fi realizată pe bază organizaţională fiindcă există o multitudine de obstacole

foarte greu de surmontat”.[376][377]

Încercarea de a face acest lucru ducea în sine la o divizare şi mai pronunţată, riscând să oficializeze schisma, ca urmare a eforturilor sponsorizate de sovietici de excludere a Beijingului. Cel mai important pentru Hanoi era faptul că o asemenea mişcare ar fi subminat – dacă nu chiar ar fi distrus – relaţiile Vietnamului cu China, a căror bună funcţionare era esenţială. Cel mai important pentru Bucureşti, pe de altă parte, era faptul că această iniţiativă semăna îndeaproape cu acţiunile anterioare ale sovieticilor de a subordona şi mai mult, în faţa voinţei Moscovei, politicile externe şi de securitate ale statelor aliate şi clientelare, ceea ce afecta negativ independenţa tuturor statelor socialiste mai mici şi, în primul rând, a celor din Pactul de la Varşovia.

Bucureştiul era sensibil mai cu seamă la posibilitatea unei înţelegeri a marilor puteri în detrimentul statelor mici – în acest caz, înţelegerea sovietoamericană asupra Vietnamului. În avertismentul pe care i-l dăduse pe 21 noiembrie ministrului de Externe Trinh, Ceauşescu se referise, aparent, la întâlnirea dintre Rusk şi Gromîko, din data de 6 octombrie 1966, şi la eforturile lui Johnson de a-l implica pe Kosîghin în proces în cadrul întâlnirii de la Glassboro. Totuşi, în ciuda dorinţei americanilor de a ajunge la un asemenea acord, sovieticii n-au acceptat propunerea în forma respectivă.

Admiterea unei asemenea cooperări ar fi confirmat justeţea acuzaţiilor de „revizionism” lansate atât de des de chinezi la adresa URSS şi ar fi făcut ca Moscova să-şi piardă cel puţin unii dintre aliaţi, îndeosebi din Lumea a

---

376 Ibid.
377 Ibid.

Treia. Dovezile atestă că Moscova voia să deţină o influenţă mai puternică asupra ajutoarelor pentru Hanoi şi că avea un interes considerabil să preseze Vietnamul să înceapă negocierile. Totuşi nu sugerează şi că Moscova dorea sau că acceptase să facă acest lucru în colaborare cu SUA.[378]

Transmiterea semnalului lui Trinh

Canalul românesc nu a fost identificat anterior ca posibilă sursă de inspiraţie pentru semnalul lui Trinh şi nici nu a fost primul anunţat cu privire la acest semnal. Faptul este întrucâtva demn de mirare deoarece, cu câteva ore înainte ca plenul CC al PMV să adopte rezoluţia de instituire a noii politici de acceptare a posibilităţii negocierilor, preşedintele şi ministrul de Externe al României îl anunţaseră pe ambasadorul SUA „că ei îi dădeau acum «semnalul» pe care americanii îl aşteptau de atâta timp din partea Hanoiului”.1

Intenţia de a face oficial acest pas fusese semnalată de RDV Bucureştiului la primele ore ale zilei de 23 ianuarie (între orele 2.00 şi 3.00). Ţinând cont de diferenţa de fus orar de patru ore, mesajul fusese primit „în jurul orei 22.00”, cu o seară înainte în România (pe 22 ianuarie). La scurt timp după aceea, când se retrăgea pentru noapte după o partidă diplomatică de vânătoare organizată de români, ambasadorul american Richard Davis fusese chemat din cuşeta lui la o audienţă privată neprogramată la preşedintele Consiliului de Stat Chivu Stoica şi la ministrul de Externe Corneliu Mănescu.

Remarcabil este faptul că analiştii care au redactat *Pentagon Papers* nu au făcut nicio legătură între anunţul

378 Vezi, de pildă, Memorandum of Conversation, New York, 24 septembrie 1966, 6.30-11 p.m., Document 247, Foreign Relations of The United States, 1964-1968, volume IV, Vietnam, 1966.

Bucureştiului cu privire la acest „semnal” şi semnalul propriu-zis, anunţat de Trinh cinci zile mai târziu. Dimpotrivă, Pentagonul raporta că episodul din România era doar un spectacol lipsit de substanţă şi deci încă un motiv pentru a pune la îndoială credibilitatea Bucureştiului ca intermediar. [379]După spusele analistului Pentagonului care scria despre acest canal:

La un moment dat pretindeau că au primit „semnalul” de la Hanoi ca răspuns la discursul la ONU al lui Goldberg din toamna anului 1966. (Goldberg afirmase că Hanoiul trebuia doar să dea un indiciu cu privire la „ce va face Hanoiul ca reacţie la încetarea bombardamentelor americane”.) Ulterior au recunoscut că nu primiseră niciun „semnal” explicit.[380]

Apoi, *Pentagon Papers* au identificat în mod greşit canalul SUNFLOWER (SUA-Marea Britanie-URSS) ca fiind sursa de inspiraţie pentru primul semnal al lui Trinh deoarece o solicitare trimisă la Hanoi prin intermediul acestui canal, via Ambasada RDV la Moscova, ajunsese pe 20 ianuarie 1967, cu numai câteva zile înainte de rezoluţia plenului din 23 ianuarie şi cu o săptămână înainte de semnalul public al lui Trinh privind schimbarea de politică.1 în plus, în interviul său din 28 ianuarie 1967, Trinh se referise la noua direcţie a politicii ca la un „răspuns” la solicitarea americană, ceea ce poate fi

---

379 Sublinierea se regăseşte în original. Un fragment din raportul ambasadorului cu privire la discuţie este reprodus ca „Bucharest 892 to SecState (SECRET-NODIS), 23 January 1967“, în Pentagon Papers (1997), Part VI. C. 4, p. 250. Pentru raportul integral, vezi Telegram From the Embassy in Romania to the Department of State, Bucharest, 23 ianuarie 1967, 1500Z, Document 154 în FRUS, 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe.

380 Ibid., p. 5.

interpretat ori ca fiind cea mai recentă solicitare prin canalul SUNFLOWER, ori ca fiind mai vechea cerere a SUA de a primi „un semnal” cu privire la ce ar face Hanoiul dacă SUA ar înceta să bombardeze Vietnamul de Nord.

Studii mai recente au dovedit, fără îndoială, că, de fapt, nu canalul SUNFLOWER se aflase la originea semnalului lui Trinh.[381] Nefiind nicidecum o schimbare cu o sută optzeci de grade, bruscă, realizată în decurs de câteva zile la începutul lui 1967 prin intermediul canalului moscovit, semnalul fusese rezultatul unei dezbateri aprinse asupra acţiunilor diplomatice şi a negocierilor, dezbatere aflată deja în desfăşurare în cadrul Biroului Politic al PMV încă din octombrie 1966.[382]

Contrar aserţiunilor despre superficialitatea Bucureştiului făcute în *Pentagon Papers*, Secretarul de Stat tratase cu seriozitate semnalul românesc.[383] Rusk a răspuns imediat, pe 25 ianuarie, cu o serie de întrebări prin care cerea lămurire, declanşând o serie de interviuri, rapoarte şi răspunsuri derulate pe parcursul săptămânii care a urmat.[384] Ţinând seama că semnalul românesc iniţial provocase mai multe runde de schimburi de

---

381 Pentru supoziţia din Pentagon Papers că semnalul lui Trinh fusese dat ca răspuns la un mesaj al SUNFLOWER, vezi, de pildă, Pentagon Papers (1997), Part VI. C. 4, pp. 5 şi 8.

382 Ibid.

383 Din păcate, în Pentagon Papers (STATE 125269 to AmEmbassy Bucharest (SECRET- NODIS), 25 ianuarie 1967), răspunsul lui Rusk este reprodus doar începând de la punctul „3“ şi nu include evaluarea canalului realizată de Rusk. Este menţionată însă cererea lui ca România să contacteze Hanoiul.

384 Cinci rapoarte (23, 25, 28, 31 ianuarie şi 1 februarie) sunt redate în extras în Pentagon Papers (1997), Part VI. C. 4, pp. 250-254.

telegrame între Ambasada de la Bucureşti şi Departamentul de Stat, plus trei întâlniri cu oficiali români de rang înalt (ministrul de Externe, preşedintele Consiliului de Stat şi Secretarul General al partidului) în decurs de o săptămână, concluzia denigratoare a Pentagonului pare nefondată1 – mai cu seamă că difuzarea semnalului lui Trinh la Radio Hanoi, pe 28 ianuarie, confirma semnalul transmis iniţial de Bucureşti cu aproape o săptămână înainte, reafirmat apoi de ministrul de Externe român în aceeaşi zi.[385][386]

Extrasele din comunicările românilor reproduse în *Pentagon Papers* evită orice referire la semnalul lui Trinh. Exceptând raportul iniţial al ambasadorului Davis, de pe 23 ianuarie 1967, niciuna dintre aceste comunicări nu a fost localizată în Arhivele Naţionale ale SUA (NARA).[387] Documentele Departamentului de Stat ne informează că „nu s-a găsit niciun răspuns” la întrebarea lui Davis din 23 ianuarie – dacă ar trebui să încerce să clarifice mesajul cu Ceauşescu – „Davis s-a întâlnit cu Ceauşescu pe 3 februarie”.[388]

Dar la întâlnirea de pe 3 februarie s-a discutat doar

---

385 După mesajele din 23 şi 25 ianuarie, Davis a raportat despre întâlnirea cu Mănescu în BUCHAREST 913 to SecState (SECRET-NODIS), 28 ianuarie 1967; despre întâlnirea cu Macovescu şi Ceauşescu în BUCHAREST 925 to SecState (SECRET-NODIS), 31 ianuarie 1967; plus un alt raport în BUCHAREST 932 to SecState (SECRET-NODIS), februarie 1967. în toate aceste cazuri, în Pentagon Papers este reprodus mai puţin de jumătate din mesajul original.

386 BUCHAREST 913 to SecState (SECRET-NODIS), 28 ianuarie 1967 în Pentagon Papers (1997), Part VI. C. 4, p. 253.

387 Airgram from the Embassy in Romania to the Department of State, Bucharest, 3 februarie 1967, Document 155 în FRUS, 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe.

388 Vezi nota #6 la raportul lui Davis din 23 ianuarie în ibid.

despre relaţiile bilaterale, chestiunea Vietnamului fiind menţionată doar o dată, de Davis, ca „un fel de impediment”.[389] Între timp, ambasadorul Davis avusese întâlniri pentru discuţii suplimentare cu Mănescu, pe 28 ianuarie, şi apoi cu Ceauşescu, pe 31 ianuarie, ambele fiind dedicate Vietnamului şi „semnalului”.

Transcrierea făcută de partea română a întâlnirii din 31 ianuarie dintre ambasadorul american şi Ceauşescu sugerează pregnant – dacă nu chiar confirmă categoric – că „semnalul” transmis de Bucureşti era, de fapt, acelaşi cu cel dat de Trinh. Aşa cum remarca limpede ambasadorul Davis pe 31 ianuarie, solicitarea unei audienţe la liderul român era motivată de discuţia sa din 22 ianuarie cu preşedintele Consiliului de Stat Stoica şi cu ministrul de Externe Mănescu „în tren, după partida de vânătoare”.

Ministrul Mănescu a spus că, în legătură cu necesitatea încetării bombardamentelor asupra Vietnamului de Nord, SUA au cerut întotdeauna un semnal care să arate ce se va întâmpla după aceea. El a explicat că oprirea bombardamentelor ar putea duce la negocieri pentru a se ajunge la o soluţionare paşnică şi că, de fapt, un asemenea semnal fusese dat deja.1

Citând instrucţiunile primite de la Washington, Davis a explicat că nu era suficientă „o simplă declaraţie că ar fi urmat să se întâmple ceva dacă noi încetam bombardamentele”.[390] Cu numai câteva zile înainte, Trinh

---

389 Airgram from the Embassy in Romania to the Department of State, Bucharest, 3 februarie 1967, Document 155 în FRUS, 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe.

170

390 Transcrierea discuţiilor cu ocazia primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a ambasadorului SUA la Bucureşti, RichardH. Davis, 31 ianuarie 1967

declarase că discuţiile „ar putea” începe dacă încetau bombardamentele asupra Vietnamului de Nord. Totuşi, a continuat ambasadorul american, oprirea bombardamentelor era posibilă chiar şi „înainte ca tabăra cealaltă să adopte reacţii oportune”, cu „condiţia să avem asigurări, oferite chiar şi pe căi neoficiale, cu privire la faptul că tabăra cealaltă va trece la acţiuni similare”.[391]

Primul semnal al lui Trinh este considerat un jalon important pe calea încheierii conflictului din Vietnam.[392] Conform spuselor unei autorităţi în domeniu, „majoritatea analiştilor, atât atunci, cât şi mai târziu, consideraseră interviul lui Trinh ca fiind un moment important în evoluţia atitudinii Hanoiului faţă de negocieri”.[393] Prim-ministrul nord-vietnamez Pham Van Dong a confirmat mai târziu acest lucru într-o discuţie cu premierul Maurer, explicându-i omologului său român că decizia din ianuarie „marcase un punct de cotitură în privinţa politicii noastre diplomatice”.[394]

Analiştii Pentagonului au motivat că subestimarea raportului românesc în *Pentagon Papers* avea drept cauză refuzul preşedintelui şi al ministrului de Externe român „de a oferi mai multe informaţii”, atunci când ambasadorul

---

(de aici înainte: Ceauşescu-Davis (1967)), ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 2/1967, filele 1-20.

391 Ibid

392 Cel de-al doilea semnal al lui Trinh a fost dat în decembrie 1967, când Hanoiul a trecut de la simpla acceptare a posibilităţii negocierilor în cazul în care SUA încetau bombardamentele, la angajamentul său în acest sens dacă bombardamentele erau oprite.

393 Hershberg (2012), p. 539.

394 Transcrierea discuţiei dintre delegaţia PCR şi delegaţia vietnameză, Hanoi, 29-30 septembrie 1967; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 82/1967, fila 47.

american i-a presat să dezvăluie identitatea şi poziţia sursei lor. Reticenţa Bucureştiului era însă motivată nu de „lipsa de substanţă”, aşa cum declarau analiştii Pentagonului, ci de aceeaşi restricţie pe care Hanoiul le-o impusese reprezentanţilor polonezi când conducerea RDV acceptase să ia contact direct cu americanii în Varşovia, la începutul lui decembrie 1966 (MARIGOLD).1 În ambele cazuri, intermediarul trebuia să poarte unilateral întreaga răspundere, fără o autorizare explicit recunoscută primită din partea Hanoiului sau a lui Pham Van Dong. Dacă ştirea despre acest efort devenea informaţie publică, Hanoiul putea să nege şi chiar avea să nege existenţa lui, iar singura reputaţie care urma să fie afectată avea să fie cea a intermediarului.

Constrângerea Washingtonului:

„Orice indiciu” versus reciprocitate

În esenţă, analiştii Pentagonului ridiculizau Bucureştiul fiindcă păstra confidenţialitatea strict necesară pentru o intermediere eficientă. Dat fiind că Secretarul de Stat Rusk le ceruse în mod explicit românilor să le transmită orice semnal pe care Hanoiul ar accepta să-l trimită în octombrie 1965, că SUA insistase pe lângă ei, în octombrie 1966, pentru a le comunica „orice indiciu” din partea Hanoiului, şi că Bucureştiul nu lansase alarme false niciodată până atunci, solicitările din partea Ambasadei SUA de la Bucureşti şi ale Departamentului de Stat ca românii să „dovedească” veridicitatea semnalului îi prinseseră, fireşte, nepregătiţi.

Raportul românilor cu privire la discuţiile din 23 ianuarie nu este încă disponibil. Dar cel american, parţial reprodus în *Pentagon Papers*, sugerează că ministrul de Externe român Corneliu Mănescu mai întâi a evitat să răspundă la întrebare, dar apoi aproape că a recunoscut că

nu se baza pe nimic precis pentru a putea afirma că existase vreun semnal.[395] Este posibil ca

Mănescu să fi fost iritat de insistenţa ambasadorului Davis cu privire la sursa semnalului, întrucât era de presupus că transmiterea unui asemenea mesaj, care corespundea atât de mult repetatelor solicitări ale Washingtonului, n-ar fi trebuit privită cu îndoială şi suspiciune. Scepticismul ambasadorului american era atât de mare, încât Davis a continuat să considere că raportul românesc nu avea o bază anume chiar şi după ce Trinh s-a exprimat public în interviul din 28 ianuarie oferit ziaristului australian Wilfred Burchett.1

Şi atunci, de ce s-au mai obosit românii? În mod limpede, Bucureştiul era mânat de propriul interes într-o soluţionare paşnică a conflictului cât mai curând posibil. Totodată însă, îşi îndeplinea şi un angajament făcut unei mari puteri cu care voia să cultive relaţii aparte. Bucureştiul a transmis semnalul ca urmare a repetatelor ocazii cu care SUA şi-au exprimat interesul faţă de „un semnal de orice natură” venit din partea Hanoiului, mai întâi prin Secretarul de Stat Rusk, în 1965, şi apoi prin ambasadorul Goldberg, un an mai târziu, dar şi fiindcă un raport dat cât mai curând despre un nou semnal vietnamez ar fi ajutat (în mod obişnuit) la confirmarea seriozităţii românilor.[396][397]

---

395 Hershberg (2000), p. 23.

396 Ibid., pp. 253-254.

397 în conformitate cu nota la discuţia anterioară: „Dacă România primea un semnal, (Rusk) îi cerea domnului Mănescu să se asigure că semnalul nu avea să fie blocat“. Memorandum of Conversation, Washington, 14 octombrie 1965, 8 p.m., Document 168, Foreign Relations of the United States 1964-1968, volume III, Vietnam, June-December 1965.

În acest scop, Bucureştiul i-a recomandat Hanoiului să anunţe schimbarea de politică atât prin canale private, cât şi publice, pentru a reduce riscul ca anunţul să se piardă sau să fie grav distorsionat.[398] În conformitate cu analiştii de la Pentagon, când românii l-au informat pe Goldberg despre discuţiile lor de la Hanoi, din octombrie, şi au afirmat că „o încetare a bombardamentelor americane era necesară pentru a crea «un climat mai propice» negocierilor”, ambasadorul Goldberg a răspuns că „Hanoiul trebuia doar să dea «un indiciu cu privire la ceea ce va face ca răspuns la încetarea anterioară a bombardamentelor americane»”.[399] Deşi exprimarea sa sugerează că un „indiciu încurajator” era singura cerinţă pentru încetarea bombardamentelor, Goldberg a ocolit cu abilitate solicitările de a defini mai clar respectivul „indiciu”, cu argumentul că Washingtonul nu voia să fie acuzat că „pune condiţii”:

„Ne-am bucura să avem din partea Hanoiului, prin bunele dumneavoastră oficii – dacă ei doresc acest lucru aşa cum dorim noi – sau, dacă nu, prin orice alt canal ales de ei, un indiciu privind ce anume va face Vietnamul de Nord ca răspuns la încetarea anterioară a bombardamentelor americane”. Goldberg a repetat apoi această afirmaţie. Mănescu a întrebat în continuare ce considera Goldberg nou în această afirmaţie, comparativ cu poziţiile anterioare. Alegându-şi cuvintele cu prudenţă, Goldberg a răspuns că nu voise să spună că exista ceva nou, dar că, după părerea sa, cel mai important termen era „indiciu”.1

Ocolind întrebarea directă a ministrului de Externe

398 întâlniri Hanoi II (1966); Ceauşescu-Trinh (1966).

399 Pentagon Papers (1997), Part VI. C. 4, p. 248.

român, anume dacă SUA erau „gata să înceteze bombardamentele în schimbul acelui indiciu”, Goldberg a dat un răspuns ambiguu:

Noi spunem doar că suntem dispuşi să suspendăm bombardamentele dacă primim indicii încurajatoare. Desigur, dacă nu va urma nimic şi Vietnamul de Nord va continua războiul ca până acum, SUA nu vor suspenda bombardamentele.[400][401]

Dornic de clarificări suplimentare, Mănescu a întrebat dacă ar fi corect din partea sa să raporteze la Bucureşti că SUA „ar lua în considerare” o încetare a bombardamentelor „pe baza unui indiciu dat de Vietnamul de Nord”. Goldberg a insistat însă că „nu putea defini chestiunea mai detaliat”, dincolo de faptul că indiciul „ar trebui să dovedească dorinţa de progres către o soluţionare paşnică”.[402] în aceeaşi zi, Secretarul de Stat în funcţie, Nicholas Katzenbach, făcuse o afirmaţie aproape contrară, conform căreia guvernul SUA „trebuie să afle dinainte, în termeni specifici, pe căi oficiale sau nu, ce răspuns ar fi de aşteptat”.1

La scurt timp după ce românii au transmis semnalul în seara de 22 ianuarie (primele ore ale zilei de 23 ianuarie la Hanoi), Secretarul de Stat Rusk a declarat cât se poate de limpede că administraţia americană aştepta demersuri militare similare, nu doar „un semnal oarecare”, pentru a opri bombardamentele.[403] Referindu-se la discuţia sa din 22 ianuarie cu Mănescu şi Stoica, ambasadorul Davis i-a

---

400 USUN New York 1777 to SecState (Secret-NODIS), 22 octombrie 1966, Pentagon Papers, (1997) Part VI. C. 4, p. 248.

401 Ibid.

402 Ibid.

403 STATE 71460 to AmEmbassy Manila, Manila TOSEC 52, 22 octombrie 1966 în Pentagon Papers (1997), Part VI. C. 4, p. 249.

„servit” lui Ceauşescu, pe 31 ianuarie 1967, formularea lui Rusk:

Ministrul Mănescu a spus că, în legătură cu necesitatea de a stopa bombardarea Vietnamului de Nord, SUA solicită continuu un semnal care să arate ce se va întâmpla după aceea. El a explicat că oprirea bombardamentelor ar putea duce la negocieri în vederea ajungerii la o soluţionare paşnică şi că, de fapt, un asemenea semnal fusese dat deja. Aici trebuie să menţionez două puncte esenţiale. Statele Unite ale Americii nu pot opri în niciun caz bombardamentele în schimbul unui simplu acord de angajare în discuţii. Răspunsul reciproc pe care îl aşteptăm din partea Hanoiului trebuie să fie concret şi să conţină, într-o formă oarecare, promisiunea unor paşi reali către începerea unui proces în direcţia atenuării conflictului.[404]

Transcrierea întâlnirii lui Davis cu Ceauşescu pe 31 ianuarie stabileşte în mod clar o legătură între „semnalul” anunţat de români în seara de 22 ianuarie şi semnalul lui Trinh.1 Pe toată durata întâlnirii, Ceauşescu a subliniat că o oprire a bombardamentelor „fără nicio condiţie” era cea mai bună cale „de a ajunge, prin acţiuni bine gândite din partea Statelor Unite, la o soluţie acceptabilă atât pentru SUA, cât şi pentru Vietnam”. Când Davis a insistat că SUA aveau nevoie de „unele asigurări” privind măsuri similare, Ceauşescu a replicat că el nu putea obţine „asigurările pe care le doreşte SUA”, dar că putea „spune că încetarea

404 Ceauşescu-Davis (1967). Sublinierea ne aparţine.

bombardamentelor va deschide calea către negocieri”.[405][406]

Liderul român se întrebase apoi cu glas tare de ce nu puteau recunoaşte americanii avantajele acestui pas, chiar ignorând ocazia de a opri pierderea de vieţi omeneşti şi risipa de fonduri:

Ce vă împiedică să opriţi bombardamentele ca să vă puteţi întâlni? Aveţi o diplomaţie foarte dezvoltată. Puteţi găsi modalităţi diplomatice de aşa natură încât această măsură, luată la iniţiativa SUA, să întărească autoritatea SUA şi să vă atragă mai mulţi prieteni.[407]

Mai departe, Ceauşescu l-a informat pe Davis că RD Vietnam voia „să aibă cât mai puţini intermediari posibil şi să discute cât mai direct cu putinţă”. Deşi deseori era acuzat că se interpunea ca mediator, Ceauşescu sublimase că Hanoiul „avea dreptate să nu accepte” intermediari, deoarece aceştia „întotdeauna complică situaţia”. Experienţa lui, a adăugat Ceauşescu, l-a învăţat că „indiferent ce vrei, e întotdeauna dificil să găseşti intermediari cu adevărat dezinteresaţi, care nu caută să obţină anumite foloase” din implicarea lor.[408]

Secretarul de Stat Rusk era de aceeaşi părere, instruindu-l pe ambasadorul american să-i informeze pe români că „vrem să avem un contact direct şi discret cu Hanoiul” şi să le ceară acestora să le transmită

---

405 Aşa cum a declarat Davis, solicitarea audienţei fusese motivată de „discuţia pe care am avut-o pe 22 ianuarie cu preşedintele Consiliului de Stat, Chivu Stoica, şi cu ministrul de Externe Mănescu, în tren, după partida de vânătoare organizată pentru şefii misiunilor diplomatice acreditate la Bucureşti“. Ibid.

406 Ceauşescu-Davis (1967)

407 Ibid.

408 Ibid.

vietnamezilor această doleanţă. Ceauşescu a fost de acord. Spre deosebire de ceea ce se afirmă în general, el a stipulat că România va face acest lucru nu ca un intermediar al unei părţi sau al celeilalte, ci datorită bunelor relaţii pe care le avea cu ambele:

Referitor la solicitarea de a transmite dorinţa SUA către RD Vietnam, nu vrem să lăsăm în vreun fel impresia că intenţionăm să devenim intermediari între SUA şi Vietnam. Ţinând cont însă de relaţiile noastre cu SUA, pe care le considerăm bune, şi de relaţiile pe care le avem cu RD Vietnam, le vom transmite această doleanţă.1

Deşi aluzii cu privire la o schimbare apropiată în strategia şi politica vietnameză circulau încă de la începutul lunii, canalul românesc a fost, se pare, primul care a transmis acest semnal reprezentanţilor SUA. De ce a ales Departamentul de Stat să recunoască transmiterea semnalului de la Moscova pe 27 ianuarie, ignorând conţinutul şi relevanţa aceluiaşi semnal venit de la Bucureşti, de pe 22 – 23 ianuarie – iată o întrebare încă fără răspuns.[409] Dar modul în care a abordat Washingtonul ambele mesaje corespundea în mare măsură cu răspunsul la semnalul dat de Trinh în interviul său din 28 ianuarie, difuzat de Radio Hanoi în aceeaşi zi. În încercarea de a ignora presiunile publice crescânde pentru încetarea bombardamentelor şi angajarea în negocieri, administraţia Johnson a bagatelizat schimbarea de politică a Hanoiului printr-o serie ameţitoare de metafore, de la „bezele” şi „mingi de baseball” până la „iepuri”, „cai” şi „uşi trântite în nas”, pentru a lăsa impresa că semnalul lui Trinh era unul „greşit”.[410]

---

409 Ibid

410 Vezi, de pildă, Hershberg (2012), p. 539.

Convingându-i pe americani

Documentele din arhivă sugerează că Hanoiul a luat în considerare, în principiu şi în fapt, argumentele României în favoarea acceptării negocierilor.

Dar a avut oare Bucureştiul succes, în 1965 – 1966, în încercările de a convinge Washingtonul că o soluţie militară era iluzorie şi că angajarea în negocieri era unica opţiune viabilă? Este imposibil ca, în lipsa unor indicii clare în acest sens ale oficialilor americani, să identificăm un anumit efect al demersurilor României asupra gândirii administraţiei americane. Procesul de concepere şi dezvoltare a politicilor în SUA este prea complex pentru a permite distingerea cu precizie a unui imput extern specific în orice schimbare de politică.

Iar identificarea cauzalităţii în această situaţie este şi mai dificilă, dat fiind numărul uriaş de entităţi, interne şi externe deopotrivă, care recomandau (mai mult sau mai puţin) tacit o reconsiderare fundamentală a politicii într-o direcţie similară.1 Iniţial, Washingtonul a contactat, pentru a-i fi oferită asistenţă, 147 de persoane, state şi organizaţii internaţionale, şi mulţi alţi aliaţi, prieteni şi simpatizanţi ai SUA au atenţionat administraţia americană, în mod neoficial, cu privire la nesăbuinţa ei, păstrându-şi în mod public solidaritatea cu SUA. După afirmaţiile unuia dintre membrii administraţiei în perioada 1961 – 1968, „se poate să fi existat chiar şi 2000 de tentative de a iniţia convorbiri

de pace între 1965 şi 1967”.[411][412]

În plus, numeroşi membri ai administraţiei au exprimat faţă de Johnson, în particular, opinii similare, deşi, în mod public, susţineau şi puneau în aplicare politici în care nu credeau. Subsecretarul de Stat George W. Ball a dus poate cea mai eroică luptă în acest sens, dezvăluind erorile din gândirea administraţiei cu privire la război, în note scrise interne şi în întâlniri oficiale, încă din 1961 – cu ani înainte ca vreun terţ să se implice în căutarea unei soluţionări negociate a războiului.[413] Predecesorul lui Ball în funcţia de

./

f

Subsecretar de Stat, Uhester Bowles, făcuse acelaşi lucru, şi chiar vicepreşedintele Hubejtf: Hpmphrey li se alăturase în acest demers.1

Pe lângă disidenţii cunoscuţi din cadrul administraţiei, ca Ball, Humphrey şi Arthur Goldberg, existau personalităţi de prim rang din partidul lui Johnson,

---

411 Pentagon Papers oferă detalii cu privire la treisprezece contacte şi iniţiative de pace. Aşa cum remarca o autoritate în domeniu, „erau purtate dialoguri simultane, prin intermediul mai multor canale“ şi „ambele părţi recurgeau la multiple canale diplomatice, atât prin intermediul oficialităţilor, cât şi prin intermediul unor persoane particulare“, ceea ce face ca identificarea relaţiei de cauzalitate să fie „foarte dificilă“. Thies (1980), pp. 143-144.

412 David L. DiLeo, George Ball, Vietnam, and the Rethinking of Containment, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1991, p. 84.

413 în Pentagon Papers sunt reproduse extrase lungi din memorandumurile lui Ball către preşedintele Johnson, printre care: „How Valid Are the Assumptions Underlying Our Vietnam Policy“, 6 octombrie 1964, şi „A Compromise Solution in South Vietnam“, 1 iulie 1965. Vezi şi Ball (1982) şi DiLeo (1991).

precum senatorii Mike Mansfield, William Fullbright şi Robert Kennedy, care se opuneau în mod deschis politicii sale. Iar ca şi cum acest lucru nu ar fi fost suficient pentru ca problema să fie greu de elucidat, unii dintre cei mai vocali susţinători ai politicii lui Johnson în domeniul Vietnamului îl sfătuiau în particular să-şi regândească abordarea. Două exemple ilustrative ale acestui comportament de tip „belicos în public, pacifist în particular” erau McGeorge Bundy, consilierul prezidenţial pe probleme de securitate naţională în perioada 1961 – 1966, şi Robert McNamara, Secretarul Apărării între 1961 – 1968.

Secretomania şi supracompartimentarea caracteristice canalului românesc îngreunau şi mai mult identificarea oricăror legături de cauzalitate între recomandările Bucureştiului şi gândirea americană. Aşa cum remarca un fost membru al „echipei de negociere” a lui Harriman, grupul celor informaţi cu privire la orice „efort specific se limita în general la un mai mult de douăzeci de persoane de la Departamentele de Stat şi al Apărării şi de la Casa Albă”, consecinţa fiind că „aceia care căutau pacea şi partizanii războiului citeau texte diferite”.[414] Într-o „scurtă recapitulare” din februarie 1968 a eforturilor depuse de administraţie în ultimii ani, Averell Harriman identificase pe nume canalele polonez (MARIGOLD), sovietic (SUNFLOWER) şi francez (PENNSYLVANIA). Totodată, a menţionat eforturile secretarului general al ONU şi ale canadienilor, dar şi contacte care îi implicau pe italieni, suedezi, birmanezi, japonezi etc. Canalul românesc era descris însă ca acela al

414 Chester Bowles, Promises to Keep, New York, Harper and Row, 1971, pp. 407-416, 486, 575-576; Hubert H. Humphrey, The Education of a Public Man, New York, Doubleday, 1976, pp. 320-324.

unui „stat străin” neprecizat.[415]

În martie 1968, Harriman l-a avertizat pe preşedintele Johnson că, deja circulau zvonuri privind implicarea Bucureştiului, drept care secretul „putea să iasă la iveală treptat. Era nevoie să fie pregătite” planuri de rezervă „pentru momentul în care ar putea deveni necesar să recunoaştem că am făcut eforturi prin intermediul românilor”.1 În mod similar, Harriman i-a avertizat pe interlocutorii români că secretul nu mai era secret şi că publicul american avea să fie (şi probabil că trebuia să fie) informat:

Până acum, veştile au venit de la New York, nu de la Washington. Ruşii ştiu despre asta. Avem motive să credem că Hanoiul este sincer cu francezii. (...) La un moment dat, difuzarea veştii ar putea fi de dorit şi pentru noi, şi pentru voi. Rolul vostru este unul care vă poate face să vă bucuraţi de respect.[416][417]

Răspunsul românilor a fost cu totul diferit de cel pe care aveau să-l prezinte ulterior dezinformările insistente ale Blocului sovietic. Ei nu erau interesaţi de propria glorie, reprezentantul României explicând: „Noi dorim, şi este în interesul nostru, ca secretul să fie păstrat. (...) Noi

---

415 W. A. H., „Our Efforts To Seek a Peacefiil Settlement of the Vietnam Conflict“, 20 februarie 1968, în Special Files, Public Service, JFK-LBJ, Chronological Files, februarie 1968, Box 571, Folder 2, Harriman Papers, Manuscript Division, U.S. Library of Congress (de aici înainte: LOC). Harriman a apelat la un mic subterfugiu prin faptul că a inclus România în lista mai lungă de contacte, fără a dezvălui că aceasta era un canal important.

416 „Romanian Approach to Hanoi on U.S. Behalf\ 2 martie 1968, p. 2, şi „Memorandum of Conversation“, 2 martie 1968, p. 10, Chronological File, martie 1968, Box 571, Folder 3, Harriman Papers, LOC.

417 „Memorandum of Conversation“, 2 martie 1968, pp. 10-11, în ibid.

nu avem alte interese decât cel de a vedea războiul încheindu-se. Nu dorim publicitate pentru eforturile noastre."[418] Rolul lor nu trebuia deci făcut public.

De fapt, secretul a fost păstrat în primul rând deoarece canalul românesc continua să opereze. Mulţi analişti au conchis în mod eronat că acesta îşi încetase funcţionarea la mijlocul lui februarie 1968, motivul fiind comentariul făcut de Secretarul de Stat Rusk pe 12 februarie, în discuţia cu Averell Harriman, că „el credea că ar trebui să închidem acest canal, mulţumind guvernului".[419] În absenţa oricăror alte dovezi, aceste concluzii păreau logice, mai cu seamă că Harriman se arătase de acord cu Rusk în cursul aceleiaşi discuţii. Dar consultările SUA-România şi România-Vietnam au continuat pe tot parcursul anului 1968, precum şi în 1969.1

Preşedintele Nixon a cerut apoi personal redeschiderea canalului, în cadrul unei alte discuţii detaliate pe tema Vietnamului (şi a Chinei), pe care a avut-o în timpul vizitei sale în România, din august 1969.[420]

---

418 Ibid.

419 Memorandum of Conversation, Washington, 12 februarie 1968, Document 71 în Foreign Relations of the United States, 1964-1968, volume VI, Vietnam, January-August 1968.

420 Vezi, de exemplu, discuţiile lui Dean Rusk cu viceprim-ministrul român, 9 iulie 1968, cu ministrul de Externe, 1 oct. 1968, cu ambasadorul român la Washington, 12 dec. 1968, toate incluzând segmente dedicate Vietnamului. însă până la data scrierii acestei cărţi, niciuna dintre aceste secţiuni „referitoare la Vietnam" nu a fost dată publicităţii de Departamentul de Stat. Dar referirile la ele (în Documentele 162, 170 şi 174 în FRUS, 1964-1968, volum XVII, Eastern Europe), menţionează că se află în Johnson Library, National Security File, Country File, Romania, Cables, voi. 3 (Document 162) şi

Consultările cu Washingtonul au continuat cu o discreţie similară timp de cel puţin câţiva ani.[421] în iulie 1972, spre exemplu, Secretarul de Stat William Rogers a spus despre discuţia sa de două ore cu Ceauşescu pe tema Vietnaţnului că a fost „considerabil de semnificativă”.[422]

De departe, cel mai mare obstacol în calea identificării legăturilor cauzale este faritul că preşedintele Johnson, Secretarul de Stat Dean Rusk, consultantul pe probleme de securitate naţională Walter Rostow, secretarul Apărării Rol-ert McNamara (cel puţin până la sfârşitul anului 1965) şi mai ales Statul Major Interarme au subestimat sau au ignorat în mod constant evaluările care contraziceau principiile politicii adoptate de administraţia Johnson, chiar şi pe cele emise de instituţiile aflate în subordinea lor.[423] Astfel.

Department of State, Central Files, POL 27 VIET S (Documentele. 170 şi 174).

421 Vezi, de pildă, Memorandum of Conversation, Washington, 26 octombrie 1970, 10.55 a.m.-12.55 p.m., notă de subsol #1, Document 199 în FRUS, 1969-1976, volum XXIX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean, 1969-1972.

422 Telegram from Secretary of State Rogers to President Nixon, Belgrad, 7 iulie 1972, 1755Z, Document 213 în FRUS, 1969-1972, volum XXIX.

423 Vezi, de pildă, Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study (2004), http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/; şi Harold P. Ford, CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968, Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence, U.S. Central Intelligence Agency, 1998, Episode 2, https:// www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and- monographs/cia-and-the-vietnam-policymakers-three-episodes-1962-1968/epis2.html. Vezi şi Thomas A. Reinstein, „The Way A Drunk Uses A Lamp Post: Intelligence and the Bombing of North Vietnam“, lucrare prezentată la a XX-a Conferinţă Anuală James A. Bames Graduate, Temple University,

Biroul pentru Informaţii şi Cercetare (BIC) din cadrul Departamentului de Stat a atras atenţia pe întreaga durată a anilor ’60 asupra erorilor aflate la baza respectivelor principii.1 De asemenea, în perioada anilor ’60, CIA a lansat avertismente clare, deşi mesajul său era uneori bruiat de părerile contrare ale directorilor CIA.[424] S-au înregistrat de câteva ori chiar şi diferende serioase între BIC şi CIA.[425]

Până în 1966 însă, chiar şi Biroul Secretarului Apărării – dar *nu* şi Statul Major Interarme (SMRI) sau serviciile de informaţii ale armatei – efectuase studii ale căror concluzii reliefau eroarea din principiile administraţiei americane.[426] Astfel, deja în 1966, evaluările pe care românii le împărtăşeau Washingtonului erau în

---

Philadelphia, PA, 27-28 martie 2015.

424 Vezi, de pildă, Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study, George Washington University, 2 mai 2004, National Security Archive Electronic Briefing Book no. 121, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/; Thomas L. Hughes, „INR’S Vietnam Study in Context: A Retrospective Preface Thirty-five Years Later“, în Ibid.

425 Vezi, de pildă, dezacordul BII, exprimat ca notă de subsol de 8 pagini, faţă de Special National Intelligence Estimate 10-11-65: Estimative Products on Vietnam, 22 septembrie 1965, pp. 10-18. Vezi şi Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, „Comments on the Secretary of Defense’s 26 June 1965 Memorandum, Program of Expanded Military and Political Moves with Respect to Vietnam“, 30 iunie 1965, Document 34 şi Special Intelligence Supplement: An Appraisal of the Bombing ofNorth Vietnam, 21 decembrie 1965, Document 239, în FRUS, 1964-1968, voi. III, Vietnam July-December 1965.

426 Vezi, de pildă, Divizia JASON a Institute for Defense Analyses, IDA TS/HQ66-49, The Effects of US Bombing on North Vietnam s Ability to Support Military Operations in South Vietnam and Laos: Retrospect and Prospect, 29 august 1966, fragmente prezentate în Pentagon Papers, IV.C.7. (b), „Volum II: The Air War in North Vietnam“, pp. 122-127.

general în acord cu concluziile BIC, ale CIA şi, cel puţin, cu unele dintre evaluările Departamentului Apărării. Însă nici conducerea administraţiei – Johnson, Rostow şi Rusk –, nici cea militară – SMRI şi nici Comanda pentru Asistenţă Militară în Vietnam (CAMV) – n-au permis ca erorile de raţionament să le fie zdruncinate, indiferent de cei care ar fi încercat s-o facă. Aşa cum explica un fost analist CIA, evaluările agenţiei aveau un „impact redus” asupra politicii urmate de Johnson şi de principalii săi consilieri, pentru simplul motiv că ele „nu erau ceea ce doreau aceşti decidenţi să audă la momentul respectiv”.1 După cum remarca mai târziu un istoric militar (el însuşi ofiţer superior al armatei), informaţiile strategice ale americanilor cu privire la războiul din Vietnam erau „remarcabil de corecte în mod constant, dar liderii militari rareori le dădeau crezare sau acţionau pe baza lor”.2

Astfel, simplul fapt că Rusk şi Rostow erau informaţi cu regularitate despre evaluările românilor nu constituie o garanţie că respectivele evaluări au avut vreun efect asupra politicii americane. Pe de altă parte, este evident că opiniile românilor prezentau un anume interes pentru Rusk. În mod repetat, Secretarul de Stat Rusk şi reprezentanţii săi recunoscuseră „sinceritatea şi claritatea” dialogurilor cu românii şi solicitaseră opinia Bucureştiului pe tema respectivă, în ciuda premiselor mult diferite şi în esenţă opuse ale poziţiei româneşti.3

Gradul în care argumentele şi recomandările prezentate de români Washingtonului se deosebeau de alte iniţiative ale membrilor Blocului sovietic necesită o examinare mai riguroasă. Pe de altă parte însă, una dintre deosebirile evidente era faptul că recomandările românilor aveau la bază o politică externă şi de securitate care se baza pe negociere în cazul conflictelor.4 La polul opus,

celelalte ţări din cadrul Blocului reflectau politica sovietică (de tip mare putere), în care folosirea forţei sau a ameninţărilor cu forţa constituia o modalitate de soluţionare a conflictelor la fel de importantă.

O a doua deosebire era faptul că românii nu apelau numai la canale diplomatice. În rândul celorlalţi membri ai Blocului, negocierea era domeniul diplomaţilor care tindeau să „fie amabili” făcând un pas înapoi atunci când se confruntau cu reacţii dure şi cosmetizând faptele pentru a face ca anumite iniţiative să pară mai tentante. În România, conducerea superioară – îndeosebi liderul partidului, prim-ministrul şi viceprim-ministrul – erau

1 Ford, *CIA and the Vietnam Policymakers*: *Three Episodes 1962 – 1968*, (1998), https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-andmonographs/cia-and-the-vietnam-policymakers-three-episodes-1962 – 1968/epis2.html.

2 Herbert Y. Schandler, „U.S. Military Victory în Vietnam: A Dangerous Illusion?” în Robert S. McNamara, James G. Blight, Robert K. Bingham, Thomas J. Biersteker şi col. Herbert Y. Schandler, *Argument Without End*: *În Search of Answers To The Vietnam Tragedy*, New York, Public Affairs, 1999, p. 369.

3 Bodnăraş-Davis (1966).

4 Le Thanh Nghi-Ceauşescu (1966); Bodnăraş-Davis (1966); Ceauşescu-Davis (1967).

183

principalii „mediatori” (un termen de care aceşti înalţi oficiali se fereau ca de ciumă). Deşi ministrul de Externe şi adjunctul său erau folosiţi ca emisari în cadrul acestor eforturi, medierile erau controlate de Secţia Relaţii Externe din cadrul Comitetului Central al PCR. Această

secţie organiza toate contactele, redacta toate propunerile şi formula toate temele de discuţie.1 În consecinţă, interlocutorii români îşi expuneau rapid punctul de vedere şi rareori o făceau cu menajamente.

Maurer a afirmat că-şi expune „părerea ca om”, nu în calitate de prim-ministru al ţării sale atunci când l-a avertizat pe ambasadorul american, în octombrie 1965, că, bombardând RD Vietnam, SUA se plasaseră singure în poziţia unei ţări agresoare. Nu numai că erau pe larg percepute ca încălcând dreptul internaţional şi ameninţând securitatea altor naţiuni, dar poziţia respectivă nu servea niciunuia dintre interesele americane. Aşa cum îi declarase el ambasadorului, „nicio persoană raţională care acceptă ideea coexistenţei paşnice nu poate înţelege” campania SUA împotriva Vietnamului de Nord. „Vă rog să pricepeţi”, a continuat Maurer, „că veţi ajunge să vă confruntaţi cu o opoziţie tot mai tenace” fiindcă există, numai în SUA, „sute de mii de oameni” care „nu acceptă o asemenea situaţie”, iar acest lucru, împreună cu reacţia la nivel global, „constituie pentru dumneavoastră o sursă de inconveniente”:

Ceea ce faceţi în Vietnam este mult mai grav decât o greşeală considerabilă. Este o aventură nesăbuită, ceva lipsit de sens; este absurdă şi iraţională, mai periculoasă decât orice altă aventură. Afişaţi astfel o orientare care ne împinge înapoi în trecut cu 2000 de ani, (distrugând) încrederea în posibilitatea coexistenţei paşnice într-un cadru raţional, iar acest lucru este mai periculos decât

orice altceva.[427][428]

Când reprezentantul SUA i-a cerut părerea cu privire la Vietnam, Bodnăraş a subliniat faptul că respectul reciproc îi impunea să răspundă cu „deplină sinceritate”. Ca fost militar şi şef în serviciile de securitate, care comandase el însuşi „insurgenţi” la un moment dat, Bodnăraş s-a străduit să explice adevăratul caracter al războiului şi starea de spirit reală a vietnamezilor – pe care Washingtonul le interpreta atât de greşit:

Vietnamezii sunt un popor vechi, cu o civilizaţie unitară şi tradiţii culturale de peste patru milenii. Conştiinţa valorilor create şi perpetuate de-a lungul secolelor şi memoria bătăliilor îndârjite duse în întreaga istorie a ţării pentru apărare, pentru păstrarea identităţii naţionale, sunt elemente importante, care nu pot fi trecute cu vederea atunci când evaluăm capacitatea de luptă a poporului vietnamez. Trecutul ne arată că vietnamezii au luptat de nenumărate ori împotriva invadatorilor şi a ocupaţiei străine, ei fiind cei care au ieşit victorioşi. În ultimii douăzeci şi ceva de ani s-au confruntat cu colonialiştii francezi, apoi cu japonezii şi iarăşi cu francezii, de această dată susţinuţi de dolarii americani, şi toată lumea ştie cum s-au sfârşit aceste confruntări. Acum, vietnamezii luptă împotriva americanilor, animaţi fiind de aceeaşi conştientizare a justeţii cauzei lor şi de

---

427 Interviu al autorului cu Mircea Răceanu, fost şef al Departamentului pentru America de Nord din cadrul Ministerului Afacerilor Externe de la Bucureşti, 9 februarie 2012. La momentul respectiv, departamentul din minister care răspundea de relaţiile cu SUA „nu avea idee“ că era în curs de desfăşurare o vizită la nivel înalt în legătură cu eforturile de mediere şi nu cunoştea conţinutul mesajelor cu privire la Vietnam.

428 Fang-Bodnăraş (1965).

convingerea că vor fi victorioşi.[429]

„Într-adevăr”, a subliniat Bodnăraş, era „greu să-ţi imaginezi o cauză mai mobilizatoare”, a cărei justeţe era „definită prin însuşi conţinutul său – lupta pentru independenţa şi suveranitatea patriei împotriva agresiunii externe, pentru libertatea şi integritatea teritorială, pentru eliminarea diviziunilor artificiale din cadrul unui popor unitar (şi) pentru afirmarea dreptului său legitim de a-şi decide propria soartă, în conformitate cu voinţa şi cu aspiraţiile sale”. Din păcate, a explicat oficialul român, SUA s-au alăturat taberei greşite şi, în acest proces, transformaseră conflictul. Acesta devenise acum un război împotriva unei agresiuni din exterior; numai că agresorii nu erau nord-vietnamezii, aşa cum insista Washingtonul.

Din momentul în care SUA au adus în Vietnamul de Sud un corp expediţionar, de când trupele americane au intrat în lupta directă, când n-a mai fost un război al vietnamezilor împotriva vietnamezilor, ci al americanilor împotriva vietnamezilor, din acel moment caracterul conflictului a suferit o modificare fundamentală, războiul a căpătat un nou conţinut calitativ, transformându-se într-un război popular, al întregului popor vietnamez împotriva invadatorilor externi.1

Ceauşescu a fost şi mai direct, nu numai fiindcă avea „prea puţină diplomaţie” (aşa cum repeta adesea), ci şi deoarece conflictul din Vietnam era „o problemă în care lucrurile trebuie spuse cât mai limpede”. „Motivul pentru care SUA au pătruns pe teritoriul Vietnamului”, a declarat Ceauşescu în faţa interlocutorului său american, „nu e înţeles nici măcar de toţi cetăţenii americani, ca să nu mai

429 Bodnăraş-Davis (1966).

spunem de celelalte popoare şi guverne.”[430][431]

Nu exista, a afirmat el mai departe, „nicio justificare pentru aserţiunile SUA conform cărora ele acţionau „în apărarea Vietnamului împotriva agresiunii externe”:

Prin continuarea acestor acte de război nu faceţi altceva decât să demonstraţi că nu se poate avea încredere în politica externă a SUA şi să fie întărite acele forţe care sunt pe o poziţie mai fermă.[432]

De mai multe ori în cursul războiului, preşedintele Johnson declarase că SUA „vor merge oriunde, oricând”, în căutarea păcii. Au existat însă câteva locuri în care Washingtonul n-ar fi putut sau n-ar fi dorit să meargă (şi nici Moscova, dacă tot a venit vorba). Aşa cum atenţiona un oficial al administraţiei, „esenţial este că, dacă Hanoiul dă un «semnal» clar că este gata pentru discuţii, noi vom ajunge într-o poziţie foarte dificilă dacă nu vom răspunde în conformitate cu declaraţia preşedintelui (repetată recent şi de Cyrus Vance într-un discurs) că vom merge «oriunde, oricând, fără condiţii prealabile»”.[433] La polul opus, românii chiar au mers „oriunde”, discutând cu toţi cei implicaţi, pentru a facilita negocierile.

În 1965 – 1966, România a fost alături de Hanoi şi de FNE nu doar împotriva operaţiunilor militare americane în Vietnam, ci şi împotriva încercărilor chineze şi sovietice de a limita independenţa Vietnamului.

Concomitent, Bucureştiul era presat de Hanoi şi de

---

430 Ibid.

431 Ibid

432 Ceauşescu-Davis (1967).

433 Memorandum From Chester L. Cooper of the National Security Council Staff to the President s Special Assistant for National Security Affairs (Bundy), Washington, 20 octombrie 1965, Document 174 în FRUS, 1964-1968, volume III, Vietnam, June-December 1965.

Moscova pentru a media relaţiile sino-sovietice, iar Washingtonul îi solicitase ajutorul pentru promovarea negocierilor americano-vietnameze (şi îi solicitase „bunele oficii” cu privire la conflictul greco-turc din Cipru). Şi în tot acest timp, românii intermediau relaţiile Chinei cu o serie de ţări europene şi în curs de dezvoltare şi făceau lobby pentru ca RP Chineză să-şi recapete drepturile în cadrul ONU. Complexitatea acestor eforturi avea să crească exponenţial în 1967, când Washingtonul a solicitat „bunele oficii” ale României şi pentru stabilirea de contacte cu RP Chineză, iar Bucureştiul s-a implicat în medierea relaţiilor arabo-israeliene.1

Deşi se poate ca unii oficiali din administraţia SUA să nu fi fost încântaţi de abordarea românească, cel puţin au avut cunoştinţă de ea. Implicarea Bucureştiului în negocierile în cinci cu Washingtonul, Hanoiul, Beijingul şi Moscova făcea imposibilă orice agendă ascunsă sau manevră clandestină care risca să dezavantajeze vreuna dintre părţi, fără ca ele să fie imediat date în vileag. Secretul succesului înregistrat de eforturile României rezida în echilibrul fin dintre confidenţialitate şi transparenţă. Faptul că niciuna dintre relaţiile bilaterale ale Bucureştiului cu cei patru nu au avut de suferit şi că atât Washingtonul, cât şi Hanoiul au continuat să apeleze la ajutorul lui după ce administraţia Johnson a ieşit din scenă este cât se poate de sugestiv în privinţa activităţii României.1 Referindu-se explicit la discuţiile din august 1969 pe tema Vietnamului şi a Chinei, Kissinger a declarat, în 1974:

Am avut privilegiul de a vizita România cu cinci ani în urmă, când l-am însoţit pe preşedintele Nixon. Am avut atunci una dintre cele mai importante discuţii în compania preşedintelui, discuţie ale cărei consecinţe au depăşit cu

mult sfera convorbirilor bilaterale.[434][435]

Bucureştiul a susţinut avantajele tactice şi de principiu ale angajării în negocieri atât faţă de Washington, cât şi faţă de Hanoi. Încă de la început, şi-a exprimat limpede poziţia cu privire la justeţea luptei vietnameze şi a lipsei oricărei justificări pentru prezenţa SUA şi operaţiunile lor militare în Vietnam. Dar n-a făcut-o pentru avantaje de ordin politic sau pentru a câştiga puncte propagandistice împotriva SUA. De fapt, deşi, din tot Blocul sovietic, în 1966 şi 1967, ajutorul nonmilitar al României pentru Vietnam a fost cel mai mare pe cap de locuitor, Bucureştiul nu s-a alăturat furiei antiamericane înfocate, caracteristice celorlalţi adepţi ai „politicii de pace sovietice".

Washingtonul remarcase această echidistanţă. De exemplu, când şi-a exprimat, în cadrul întâlnirii sale cu premierul român, în iunie 1967, „regretul" pentru faptul că opiniile lor despre Vietnam erau diferite, preşedintele Johnson „a apreciat poziţia rezonabilă a României".[436] Cu

---

434 Aşa cum menţiona Henry Kissinger la o întâlnire a Senior Review Group, în martie 1973, „România şi-a pus pielea în joc pentru noi", iar preşedintele Nixon plasa România cu mult „înaintea" celorlalţi membri ai Blocului în privinţa cooperării în politica externă. Minutes of Senior Review Group Meeting, Washington, 7 martie 1973, 3.13- 3.44 p.m., Document 3, Documents on Eastern Europe, 1973-1976, volume E-15, Foreign Relations, 1969-1976. Pentru aprecierile vietnamezilor, vezi, de pildă: Transcrierea discuţiilor dintre tov. Nicolae Ceauşescu şi Le Duan, prim-secretar al CC al Partidului Muncitorilor din Vietnam, Bucureşti, 14-15, 17 noiembrie 1975; ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 211/1975, filele 1-50.

435 The Department of State Bulletin, voi. LXXI, no. 1848, 25 noiembrie 1974, p. 731.

436 Memorandum of Conversation, 26 iunie 1967, Document 157 în FRUS, 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe.

aproape un an mai târziu, în vreme ce administraţia americană căuta locul potrivit pentru desfăşurarea convorbirilor de pace care să pună capăt războiului, William

Bundy descria activitatea României ca fiind „echitabilă şi imparţială”, despre protestele sale antiamericane spunând că erau „de importanţă redusă”.1

România se arăta la fel de sinceră faţă de Hanoi cu privire la voinţa sa de a avea relaţii bune cu SUA. Aşa cum relata Maurer în octombrie 1966, tara sa începuse să-şi îmbunătăţească relaţiile cu SUA în urmă cu câţiva ani, ajungând să încheie acorduri culturale şi economice. Deşi aceste relaţii fuseseră afectate odată cu agresiunea SUA asupra Vietnamului, România „nu lua în calcul” întreruperea lor. Dimpotrivă, declara Maurer, am conchis „că trebuie să ne exprimăm clar dezacordul şi, mai mult decât atât, să condamnăm atitudinea lor în problema Vietnamului”. După spusele premierului, „noi credem că trebuie să păstrăm aceste relaţii” şi pentru a le arăta americanilor „care sunt, după părerea noastră, posibilităţile de a ieşi din situaţia actuală”.

Am insistat să ne exprimăm sincer părerea cu privire la această agresiune şi n-am rata niciun prilej de a le comunica opinia noastră într-un mod civilizat şi politicos, dar ferm. Eu, personal, am avut două asemenea discuţii. Prima a fost cu ambasadorul Crawford cu ocazia plecării sale definitive din ţara noastră (în octombrie 1965), când m-a vizitat pentru a-şi lua la revedere. I-am explicat ambasadorului, care este o persoană foarte inteligentă, poziţia noastră şi ceea ce considerăm noi că trebuie făcut pentru soluţionarea conflictului. Le-am demonstrat americanilor că este necesar să plece din Vietnam.

Este evident că demonstraţia noastră nu i-a convins.

Totuşi am spus aceste lucruri într-o manieră foarte categorică. Am avut încă o altă discuţie de acest fel, în urma căreia au existat indicii că observaţiile noastre au fost înaintate Departamentului de Stat american, fiindcă am primit un mesaj din partea lui Dean Rusk, în care spunea lucruri pe care le cunoaşteţi, fiindcă v-am informat noi la momentul respectiv.[437][438]

Aprecierea acurateţii recomandărilor din partea României

După opinia oficialilor români, în evaluările americane existau trei erori majore.

Prima era aceea a „subestimării continue” a capacităţii militare vietnameze, a moralului şi a voinţei de a rezista a vietnamezilor. Cea de-a „două eroare majoră comisă de americani”, aşa cum s-a exprimat prim-ministrul român, era socoteala lor greşită „că se puteau baza pe faptul că ţările socialiste nu vor interveni sau vor manifesta doar o solidaritate foarte limitată”. Iar „a treia eroare majoră era aceea de a crede că pot soluţiona această problemă prin mijloace militare”.1

Aceste erori au avut la bază două cauze strâns legate între ele: eşecul Washingtonului de a recunoaşte „caracterul agresiv al acţiunilor militare americane în Vietnam”, atribuindu-şi rolul de parte vătămată sau, cel puţin, de sponsor şi aliat al părţii vătămate; şi faptul că americanii identificaseră greşit războiul pentru

---

437 Memorandum From the Assistant Secretary of State for East Asian and Pacific Ajfairs (Bundy) to Secretary of State Rusk, Washington, 22 aprilie 1968, Document 203 în Foreign Relations of the United States, 1964-1968, volume VI, Vietnam, January- August 1968.

438 întâlniri Hanoi II (1966). Maurer se referă la dialogul cu Crawford de pe 3 octombrie 1965 şi la discuţiile Mănescu-Rusk de pe 14 octombrie 1965, 10 mai 1966 şi 5 octombrie 1966.

independenţă şi unificare al poporului vietnamez drept un atac convenţional al unui stat împotriva altuia. Aşa cum explicase Maurer, ţara sa dorea să convingă Washingtonul cu privire la erorile comise şi să mobilizeze ţările aliate SUA şi ţările neutre prietene ale SUA să procedeze la fel, pe baza a ceea ce România considera a fi o analiză mai corectă a situaţiei:

5

Am subliniat caracterul special al acestui război, pe care SUA trebuie să-l asume. Deşi recunoaştem superioritatea forţei militare a Statelor Unite, am atras atenţia asupra situaţiei contradictorii în care se află SUA, incapabile fiind să pună capăt acestui conflict prin mijloace militare. Am afirmat că, în cele din urmă, americanii se vor bloca în această acţiune şi că vor fi înfrânţi.[439][440]

Aceasta a fost într-adevăr abordarea pe care România a folosit-o în relaţiile cu celelalte state socialiste, cu ţările neutre şi cu ţările aliate SUA, îndemnându-le pe toate să se adreseze SUA până când combinaţia adecvată dintre mesaj şi mesager avea să penetreze zidul încăpăţânării americane şi să arunce o rază de lumină asupra problemei:

Subliniind această serie de erori, le-am spus diferiţilor noştri interlocutori că este necesar ca toate ţările care doresc pacea să facă tot ce este posibil pentru a-i convinge pe cei în ale căror mâini se află acum soluţionarea problemei să ia toate măsurile necesare pentru a pune capăt acestui conflict, adică să-i sfătuiască pe americani să reconsidere problema. Astfel, am insistat

---

439 întâlniri Hanoi II (1966).

440 Ibid.

în mod deosebit asupra interesului ţărilor mici de a se implica în această acţiune, fiindcă ţările mici sunt cele care vor plăti pentru oalele sparte.1

În paralel cu discuţiile repetate purtate cu autorităţile americane despre caracterul războiului, românii analizau, totodată, fiecare dintre supoziţiile pe care Washingtonul îşi baza politica. De exemplu, le-au explicat că moralul ridicat şi voinţa puternică ale vietnamezilor de a rezista, în ciuda bombardamentelor, se întemeiau pe faptul că îşi considerau cauza ca fiind justă şi aveau deplină încredere în conducerea care îi învinsese pe francezi şi pe japonezi în decenii de război. Aceeaşi conducere îşi dovedise competenţa şi în scurta perioadă de reconstrucţie dinaintea actualului război şi continua să facă acest lucru prin gestionarea judicioasă a resurselor şi politicilor sale.[441][442]

Bucureştiul a reliefat în paralel competenţa şi responsabilitatea impresionantei conduceri de la Hanoi, pe de o parte, şi incompetenţa, incoerenţa şi instabilitatea manifestate de Saigon, pe de altă parte. În vreme ce regimul din Nord era puternic şi foarte popular, cel din Sud continua să fie doar o faţadă, dispreţuit de cea mai

---

441 Ibid. Ceauşescu-Couve de Murville (1966); Ceauşescu-Zagari (1966); Ceauşescu- şahul Pahlavi (1966); Notă a delegaţiei române la cea de-a XXI-a sesiune a Adunării Generale a ONU, adresată tov. Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR, (Partea a IV-a - Interviu Brown), 10 octombrie 1966 (de aici înainte: RoDel ONU despre Interviu Brown (1966)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 176/1966, 10 octombrie 1966, filele 1-7; Ceauşescu-Luns (1967); şi Transcriere a primirii la tov. Nicolae Ceauşescu a ministrului de Externe al Olandei, Joseph Luns, 13 ianuarie 1967 (de aici înainte: Maurer-Luns (1967)); ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 1/1967, 27 ianuarie 1966, filele 1-19.

442 Bodnăraş-Davis (1966), Ceauşescu-Davis (1967).

mare parte a populaţiei şi aflat, în mod repetat, în pragul colapsului. Aşa cum remarca Bodnăraş în luna mai:

Liderul guvernului de la Saigon nu este altceva decât o marionetă care îşi datorează existenţa şi rămânerea la putere exclusiv ajutorului american în arme şi dolari. Este detestat şi respins de propriul popor.

(…) Budiştii, catolicii, intelectualii, studenţii – practic, întreaga populaţie a Vietnamului de Sud – este angajată într-o formă sau alta în lupta împotriva regimului-marionetă şi a ocupaţiei americane. Slăbiciunea şi lipsa de realism a formulei politice susţinute de SUA în Vietnamul de Sud sunt evidente şi există numeroase indicii că, odată început, procesul de dezagregare politică se va accentua rapid şi se va accelera.1

Bucureştiul a subliniat că, dimpotrivă, Hanoiul îşi demonstrase realismul, seriozitatea şi capacitatea vizionară concepând planuri pentru toate etapele escaladării pe care SUA păreau că o adoptaseră ca rezultat al unor circumstanţe pe care nu le putuseră prevedea. Aşa cum îl informa viceprim-ministrul pe interlocutorul său american în luna mai 1966:

(Vietnamezii) sunt pregătiţi să abordeze problemele care vor apărea în eventualitatea că se va trece la noi faze ale „escaladării” – bombardarea oraşelor Hanoi şi Haiphong sau invadarea terestră a Nordului. Nicio eventuală extindere americană a războiului spre ţările vecine Vietnamului nu ar constitui o surpriză, deşi – iar acest lucru trebuie subliniat – conducerea vietnameză nu doreşte internaţionalizarea conflictului şi se străduieşte să menţină războiul în limitele sale actuale. În aceeaşi ordine de idei, conducerea RD Vietnam nu intenţionează să solicite trimiterea de voluntari din ţările prietene, fiindcă

are suficienţi voluntari în ţară – întregul popor vietnamez.[443][444]

Bodnăraş a subliniat că „teoria dominoului” era complet eronată şi că era o greşeală gravă „să consideri că politica RD Vietnam şi cei care au conceput-o sunt tributari unei influenţe externe”. În acelaşi sens, el a susţinut că:

Frontul Naţional de Eliberare nu este o extindere în sud a autorităţii nord-vietnamezilor, ci constituie forumul central al unei largi coaliţii de forţe şi grupări politice din Vietnamul de Sud, care conduce lupta armată împotriva ocupaţiei militare americane, pentru eliberarea şi independenţa ţării. În cadrul acestei coaliţii, cu un larg caracter patriotic şi de masă, comuniştii, după cum se ştie, reprezintă doar o mică parte, fapt care face ca reticenţa guvernului american de a intra în contact direct cu conducerea FNE să fie şi mai greu explicabilă.1

Fireşte, chestiunea caracterului războiului, a validităţii teoriei dominoului şi a recunoaşterii FNE ca fiind cea mai populară şi mai semnificativă forţă politică din Vietnamul de Sud sunt strâns legate de ideile preconcepute profund înrădăcinate, care motivaseră iniţial intervenţia şi operaţiunile militare americane în Vietnam. Până ce administraţia Johnson nu avea să decidă să-şi reconsidere implicarea în Vietnam, argumentele de acest tip ale românilor nu aveau să fie luate în seamă.

Dar România nu era singură în acest demers. Aşa cum observa o autoritate în domeniu, „nicio agenţie guvernamentală din SUA nu putea recunoaşte la acel moment că RDV şi FNE erau entităţi distincte, dat fiind că, în mare parte, justificarea americană a războiului se baza

---

443 Bodnăraş-Davis (1966).

444 Ibid.

pe aserţiunea că apăra Vietnamul de Sud împotriva invaziei venite din partea Vietnamului de Nord”.[445][446]

Exista, de fapt, o strânsă similitudine între argumentele României, evaluările curente (şi chiar anterioare) ale serviciilor de informaţii americane şi dezacordurile exprimate în particular în cadrul administraţiei americane.[447]

Aşa cum se exprimase Subsecretarul de Stat Ball în 1964, în vreme ce „Hanoiul are un guvern, un ţel şi o disciplină”, aşa-numitul „«guvern» de la Saigon este o caricatură”.1 Într-un memorandum din aprilie 1965, adresat directorului CIA, politica SUA era descrisă ca „din ce în ce mai ruptă de realitatea din Vietnam” şi ca „avansând – cu mai mult curaj decât înţelepciune – spre un final necunoscut”. Autorii memorandumului subliniau „realitatea îngrijorătoare că – în ciuda ponderii crescânde a ingredientului RDV – insurecţia VC (Viet Cong-ului) rămâne în esenţă un fenomen local, produsul ineficienţei GVS (guvernului Vietnamului de Sud), al forţei VC şi al disperării populaţiei rurale”, astfel că „sunt şanse mult mai mari decât oricând ca SUA să fie nevoite până la urmă să

---

445 Ibid.

446 John Prados, „The Mouse that Roared: State Department Intelligence in the Vietnam War“, în „Intelligence and Vietnam: The Top Secret 1969 State Department Study“, National Security Archive Electronic Briefmg Book no. 121, 2 mai 2004, http:// nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB 121/.

447 Memorandum for the Record sent to the DCI, „Comment on the Vietnam War Games, SIGMA 1-64, 6-9 April 1964“, 16 aprilie 1964, citat în Harold P. Ford, „The US Decision to Go Big in Vietnam“, Studies in Intelligence, voi. 29, nr. 1 (Spring 1985): pp. 7-8. Autorii analişti remarcau că simulările militare erau pline de supoziţii eronate şi „subestimau considerabil“ impactul negativ al acţiunilor SUA asupra opiniei publice internaţionale.

se retragă din Vietnam, şi s-o facă aflându-se foarte departe de îndeplinirea obiectivelor noastre actuale.”[448][449]

În iulie 1965, Subsecretarul de Stat Ball scria că ajutorul american încă nu schimbase caracterul războiului civil din Vietnam, dar că „odată ce vom desfăşura în luptă un număr considerabil de trupe, va deveni un război între SUA şi o mare parte a populaţiei Vietnamului de Sud”. Iar atunci, SUA vor avea de-a face „în mod aproape cert” cu un „război extins, care va implica

O angajare nelimitată de forţe americane, un număr crescând de victime în rândul americanilor (şi) lipsa oricărei siguranţe privind o soluţionare satisfăcătoare a conflictului”.[450] Chiar mai rău decât atât, în scurt timp procesul de escaladare va scăpa de sub control, cu costuri mari, şi va duce tot la eşec:

5

Odată ce un număr mare de trupe americane vor fi angajate în lupte directe, vor începe să înregistreze pierderi umane grele într-un război pentru care nu sunt suficient de bine pregătite, într-o regiune deloc cooperantă, dacă nu chiar ostilă. Când vom începe să înregistrăm pierderi omeneşti importante, vom fi declanşat un proces aproape ireversibil. Implicarea noastră va fi atât de mare, încât, fără o umilire la nivel naţional, nu ne vom

---

448 Harold P. Ford, „Why CIA Analysts Were so Doubtfiil about Vietnam“, voi. 40, nr. 5 (1997) Studies in Intelligence: 92, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of- intelligence/kent-csi/vol40no5/pdf/v40i5a 1 Op.pdf.

449 Memorandum sent to the DCI, „Into the Valley“, 8 aprilie 1965, citat în Ford (1985): pp. 10-11; Ford (1998).

450 George W. Ball, Memorandum: A Compromise Solution in South Vietnam, 1 iulie 1965 reprodus în The Pentagon Papers, Gravei Edition, volume 4, Boston: Beacon Press, 1971, pp. 615-619.

mai putea opri până când nu ne vom împlini pe deplin obiectivele. Dintre cele două posibilităţi, cred că umilirea este mai probabilă decât îndeplinirea obiectivelor – chiar şi după ce vom fi plătit un preţ cumplit.1

După misiunea sa de strângere de informaţii în Asia de Sud-Est în noiembrie-decembrie 1965, care a inclus şi discuţii în România, Mansfield a emis un avertisment similar:

Pe baza politicii actuale, capătul drumului nu se zăreşte nici sub forma unei soluţii militare, nici a uneia obţinute prin negocieri. Comuniştii nu dau niciun semn că ar fi de acord cu cerinţa fundamentală a politicii noastre actuale care, în esenţă, stipulează ca Vietnamul de Nord ori să accepte, ori să fie obligat, „să-şi lase vecinii în pace”. Acest concept este însă o interpretare hipersimplificată a situaţiei. În cea mai mare parte, efectivele comuniste din Vietnamul de Sud sunt încă sud-vietnameze. În acest conflict, sud-vietnamezii şi nord-vietnamezii sunt amestecaţi în ambele tabere. Adversarii nu sunt doar

„Vecini”, ci şi „rude”. (...)

Acesta este un conflict în care toate opţiunile noastre sunt defavorabile. Avem de pierdut în Vietnam dacă dovedim cumpătare; dar avem de pierdut mult mai mult acasă şi în restul lumii printr-o urmărire militară şi mai extinsă a unui obiectiv iluzoriu în Vietnam.[451][452]

La câteva luni după ce Bodnăraş l-a informat, în mai

---

451 Ibid. Vezi şi DiLeo (1991), pp. 75-76.

452 Memorandum from Senator Mike Mansfield to President Johnson, Washington, 18 decembrie 1965, Document 233 în Foreign Relations of the United States, 1964-1968, volume III, Vietnam, June-December 1965.

1966, pe ambasadorul Davis cu privire la forţa şi sursele moralului ridicat al vietnamezilor şi la aparent inepuizabila lor capacitate de a rezista, CIA, un studiu al Pentagonului şi o analiză RÂND independentă au conchis la unison că evaluările administraţiei tindeau să „supraestimeze” impactul forţei militare a SUA şi să „subestimeze tenacitatea şi capacităţile de recuperare ale nordvietnamezilor”.1

Aşa cum se remarca în studiul Pentagonului, această tendinţă reflecta „neputinţa de a aprecia faptul, bine documentat în lucrările istorice şi de ştiinţe sociale, că un atac direct şi frontal asupra unei societăţi are puterea de a întări fibra socială a naţiunii respective, de a spori sprijinul popular pentru guvernul existent (şi) de a consolida hotărârea de a riposta a conducerii şi a populaţiei deopotrivă”.[453][454]

---

453 Vezi CIA: Memorandum: The Vietnamese Communists Will to Persist, 26 august 1966, http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801 / DOC_OOOH69545.pdf; Institute for Defense Analyses, IDA TS/HQ66-49, „U.S. Bombing in Vietnam: The Effects of US Bombing on North Vietnam’s Ability to Support Military Operations in South Vietnam and Laos: Retrospect and Prospect“, 29 august 1966; şi Oleg Hoeffding, Bombing North Vietnam: An Appraisal of Economic and Political Effects, Memorandum RM-5213-1-ISA, pregătit pentru biroul Secretarului adjunct al Apărării/Probleme de Securitate Internaţională, Santa Monica: RAND, decembrie 1966, Vezi şi Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, „North Vietnamese Intentions and Attitudes toward the War“, Washington, 25 iulie 1966, Document \ 9\,FRUS, 1964-1968, volume IV, Vietnam, 1966.

454 IDA, „U.S. Bombing in Vietnam: The Effects of US Bombing on North Vietnam’s Ability to Support Military Operations in South Vietnam and Laos: Retrospect and Prospect“, 29 august 1966, pp. 56, 65, 69.

Eforturile de a demonstra că „teoria dominoului” era falsă par fanteziste, ţinând cont că Rusk, Rostow şi McNamara credeau în ea. Rusk a fost cel care a conturat „teoria dominoului” pe când era încă Secretar de Stat adjunct pentru Orientul îndepărtat, în 1951, iar McNamara a inclus-o în politica americană în 1964.[455] Niciunul dintre ei nu era persoana potrivită pentru a da ascultare unor apeluri la încetarea bombardamentelor în

Vietnamul de Nord. În mod paradoxal, lipsa de temeinicie a „teoriei dominoului”, dar şi a „tezei Rostow”, care susţinea că bombardarea Nordului avea să „salveze” Sudul, fusese demonstrată deja în 1964 de comunitatea serviciilor de informaţii din SUA şi în două simulări politico-militare organizate de Statul Major Interarme, „fără niciun efect vizibil de temperare” asupra decidenţilor în domeniul politicii.1

Faptul că administraţia ceruse CIA o evaluare a teoriei dominoului numai după ce o adoptase ca politică şi apoi ignorase repetatele cazuri în care i se constatase netemeinicia confirmă aparenta inutilitate a eforturilor depuse de români, dar indică totodată acurateţea

---

Această concluzie a fost reconfirmată în evaluări ulterioare. Vezi, de asemenea, IDA JASON Division, „The Bombing of North Vietnam“, volume I, „Summary“, IDA Log Nr. TS/HQ 67-217, 16 decembrie 1967, ibid., pp. 149-155; şi Bombing as a Policy Tool in Vietnam: Effectiveness, A Staff Study Based On The Pentagon Papers Prepared for the Use of the Committee on Foreign Relations, United States Senate, Study no. 5, 12 octombrie 1972, Washington: U.S. Government Printing Office, 1972.

455 Memorandum by the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Rusk) to the Deputy Undersecretary of State (Matthews), 31 ianuarie 1951, în Foreign Relations o) the United States, 1951, volume IV, Asia and the Pacific, Part 1, pp. 16, 20; National Security Action Memorandum 288, 17 martie 1964; şi Memorandum from the Secretary of Defense (McNamara) to the President, 16 martie 1964, Document 84 în FRUS, 1964- 1968, voi. 1, Vietnam 1964.

prezentărilor pe care Bucureştiul i le oferise Washingtonului.[456][457]

Într-adevăr, fiecare contestare adusă de Bucureşti la adresa supoziţiilor pe care se baza politica administraţiei Johnson în Vietnam îşi găsise ecou în opiniile unor oficiali de rang înalt din serviciile de informaţii şi din Departamentul de Stat al SUA. în mai 1966, Bodnăraş explica astfel efectul contraproductiv al politicii americane tradus într-o apropiere între ţările socialiste, altfel aflate pe poziţii antagonice:

Este ştiut faptul că toate ţările socialiste au oferit Vietnamului, şi îi vor oferi în viitor într-un grad mai ridicat, susţinere morală şi ajutor material concret. În acest sens, pariul pe divergenţele existente în cadrul mişcării comuniste şi în relaţiile dintre ţările socialiste se va

5 5) 5

dovedi o iluzie inutilă şi periculoasă. Există diferenţe de opinii între ţările socialiste, dar în privinţa Vietnamului şi a ajutoarelor pentru Vietnam există o singură percepţie, fiindcă ceea ce se întâmplă în prezent în Vietnam s-ar

---

456 Ford, CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968, (1998), episodul 2, nota 115; Special National Intelligence Estimate (SNIE 53-2-64): The Situation in South Vietnam, 1 octombrie 1964, http://www.foia.cia.gov/sites/default/ files/document conversions/89801 /DOC OOO1166521 .pdf şi Special National Intelligence Estimate (SNIE 10-3-64): Probable Communist Reactions to Certain Possible US/GVN Courses of Actions, 9 octombrie 1964, http://www.foia.cia.gov/sites/ default/files/document_conversions/89801/DOC_0001166418.pdf. Pentru simulările militare SIGMA din 6-9 aprilie 1964 şi 8-17 septembrie 1964, vezi Ford (1998).

457 Memorandum from the Board of National Estimates to the Director of Central Intelligence (McCone), Washington, 9 iunie 1964, Document 209 în FRUS, 1964-1968, volume I, Vietnam.

putea întâmpla mâine în Albania sau în

Europa Centrală. Poziţia tuturor ţărilor socialiste în această privinţă este lipsită de orice echivoc, şi a conta pe dezintegrarea comunităţii socialiste în aceste circumstanţe ar fi o greşeală de calcul cu repercusiuni tragice pentru agresor.1

În august 1966, divizia JASON a Institute for Defense Analises (IDA), din subordinea Pentagonului, conchidea că Vietnamul de Nord devenise mai puternic de când începuseră bombardamentele – o concluzie confirmată ulterior de BIC, de CIA şi de evaluări independente. În conformitate cu evaluările IDA şi RÂND, spre exemplu:

În unele privinţe, relaţiile politice ale Hanoiului cu aliaţii săi au fost consolidate de bombardamente. Atacurile au dus la un ajutor politic şi material din partea URSS mai mare decât ar fi fost în alte condiţii.[458] (…) Hanoiul a reuşit să atragă o susţinere militară şi economică tot mai substanţială din partea aliaţilor săi, a Chinei şi a URSS.[459]

Pe lângă încercarea de a convinge Washingtonul cu privire la adevăratul caracter al războiului, concentrându-se pe premisele individuale, Bucureştiul i-a prezentat condiţiile esenţiale şi principalele obstacole în calea negocierilor pe care le identificase în cadrul îndelungatelor discuţii cu ambele părţi. Deşi, în cursul vizitei sale din mai 1966, Hanoi nu a dorit să discute despre negocierile de pace, Bodnăraş l-a informat după aceea pe ambasadorul american că delegaţia sa identificase două obstacole principale care, dacă ar fi fost îndepărtate, situaţia s-ar fi îmbunătăţit semnificativ şi progresele spre negocieri ar fi fost înlesnite:

---

458 Bodnăraş-Davis (1966).

459 Hoeffding (1966), p. vi.

(1) În primul rând, după părerea noastră, este necesar să opriţi definitiv şi necondiţionat bombardarea Vietnamului de Nord, ca o măsură strict necesară pentru crearea condiţiilor elementare în vederea începerii cu calm a discuţiilor. Este de neconceput ca guvernul RD Vietnam să accepte fie şi numai ideea negocierilor sub presiunea exercitată de teroarea bombardamentelor. Bombardamentele trebuie să înceteze fără a lega acest lucru de niciun alt fel de condiţie.

(2) În al doilea rând, este necesară stabilirea de contacte directe cu conducerea Fondului Naţional de Eliberare, principala forţă politică şi militară care se opune americanilor în Vietnamul de Sud. Poate fi făcută o distincţie clară între problemele ce vor fi discutate cu guvernul RD Vietnam şi cele care privesc FNE din Vietnamul de Sud. Este necesar să fie foarte bine înţeles faptul că, privitor la problemele Vietnamului de Sud, Frontul (nu Hanoiul) este unicul factor care are competenţa şi răspunderea necesare pentru a purta discuţiile.1

Românii au declarat foarte limpede că „o oprire necondiţionată a bombardamentelor” însemna să nu fie pusă nicio condiţie pentru a înceta bombardamentele. Aşa cum îi explica ministrul de Externe Mănescu Secretarului de Stat Rusk: „Desigur, încetarea bombardamentelor nu trebuie să fie condiţionată sau încadrată într-un interval de timp limitat”, fiindcă nicio „limitare şi oprire condiţionată a bombardamentelor, cu ameninţarea iminentă a reluării lor, nu poate fi considerată de natură să creeze premisele necesare pentru începerea unor discuţii cu calm”.[460][461]

---

460 Bodnăraş-Davis (1966).

461 RoDel ONU despre Interviu Rusk (1966).

Bucureştiul susţinuse avantajele adoptării acestor paşi şi posibilele repercusiuni în lipsa lor – ştiind foarte bine că atenţia SUA era direcţionată spre evaluările exagerate ale dezavantajelor pe care le-ar fi putut implica paşii respectivi. Pe lângă reducerea costurilor umane şi materiale, românii sublimaseră câştigul în materie de reputaţie pe care-l obţinuse Franţa în regiune şi pe plan internaţional după retragerea sa militară din Vietnam şi surprinzător de bunele relaţii pe care le avea cum Parisul cu Hanoiul, după patruzeci de ani de război. Franţa şi de Gaulle personal se bucuraseră de o sporire similară a prestigiului când forţele franceze fuseseră retrase din Algeria. După spusele lui Ceauşescu, SUA aveau să obţină aceleaşi beneficii dacă îşi încetau campania de bombardare a Vietnamului de Nord:

Încetarea necondiţionată a bombardamentelor nu va aduce Statelor Unite ale Americii decât avantaje. Nu este un secret pentru nimeni că niciun stat nu susţine continuarea acestor bombardamente, iar eu nu cred că, dacă vor continua, vor atrage susţinerea cuiva în viitor. RD Vietnam nu solicită ca încetarea bombardamentelor să fie considerată o renunţare obligatorie sau forţată din partea SUA, ci ca ea să rezulte în urma unei decizii voluntare a lor. Acest lucru nu va duce la o scădere a prestigiului SUA. Dimpotrivă, îl va spori. Eu cred că foarte multă lume va percepe această acţiune ca pe o măsură înţeleaptă, raţională şi utilă pentru cauza păcii şi, concomitent, va crea condiţiile pentru angajarea în negocieri.1

Dovezile sugerează că această argumentaţie fusese rodul strategiei mai degrabă decât al tacticii, al convingerii, nu al prilejului care i se oferea României. „Această măsură”, insistase Ceauşescu, „luată la iniţiativa SUA, va întări autoritatea Statelor Unite ale Americii şi le

va aduce mai mulţi prieteni.”[462] „Desigur, continuase secretarul general al partidului, aţi putea spune: «Dar SUA sunt o putere mai mare decât Franţa!» Adevărat, însă acesta este un motiv şi mai bun pentru a acţiona, ca să spun aşa, mai generos”. Astfel, atât guvernul, cât şi preşedintele SUA vor „dobândi un plus de prestigiu atât în ţară, cât şi în străinătate, şi veţi câştiga mai mulţi prieteni în Vietnam decât aveţi acum”.[463]

În urma vizitei lor din mai la Hanoi, românii au conchis că erau necesare contacte directe între SUA şi FNE. După discuţii repetate în perioada 1965 – 1966, Bucureştiului i-a devenit clar că Hanoiul nu avea control asupra FNE şi nu se afla în poziţia de a „soluţiona” unilateral lupta din Vietnamul de Sud. Ostracizarea FNE a avut ca efect secundar obstrucţionarea capacităţii Hanoiului de a avansa pe calea negocierilor fără să pară că-i trădează pe sud-vietnamezi. Cooptarea FNE avea să remedieze această problemă şi să le elimine pe cele auxiliare: interpretările greşite şi distorsiunea provocată de ideea unor scopuri proprii, care caracteriza de obicei intermedierea printr-un terţ.

Când lipsa de interes a SUA pentru recunoaşterea FNE şi, cu atât mai puţin, pentru contactarea sa a devenit evidentă, Bucureştiul a repetat condiţiile necesare – încetarea campaniei de bombardamente şi contactele directe între SUA şi Vietnamul de Nord – bazându-se pe faptul că, probabil, limitele influenţei Hanoiului asupra FNE aveau să fie una dintre primele chestiuni care se doreau clarificate în respectivele contacte. Aşa cum îi explicase Ceauşescu ambasadorului Davis în ianuarie

462 Ceaşuşescu-Davis (1966).
463 Ibid

1967:

Dacă vreţi părerea mea sinceră, acum există condiţiile pentru a ajunge, prin acţiuni bine gândite ale Statelor Unite ale Americii, la o soluţie acceptabilă atât pentru SUA, cât şi pentru Vietnam. Totuşi pot interveni evenimente care să facă acest lucru imposibil. (...)

Cred că, atunci când se va ajunge la masa negocierilor, vor fi dezbătute numeroase probleme. Nu se poate altfel: când două tabere se aşază să discute, trebuie ascultate opiniile amândurora, iar în final se va ajunge la o soluţie acceptabilă pentru ambele părţi.1

Într-adevăr, aşa cum avea să recunoască mai târziu un militar american expert în problemele Războiului din Vietnam:

În orice moment după 1964, Statele Unite ar fi putut obţine pacea prin negocierea unui acord cu Hanoiul sau cu FNE, pentru un guvern de coaliţie în Sud care, până la urmă, ar fi vizat unificarea cu Nordul. O asemenea pace ar fi putut fi încheiată cu mult mai puţine consecinţe negative asupra prestigiului internaţional al SUA, asupra siguranţei naţionale şi a unităţii interne decât cele cauzate de un dezastru militar costisitor şi umilitor.2

Oficialii americani erau interesaţi cu deosebire de recomandările pe care Bucureştiul le oferea Hanoiului. Pe lângă preocuparea firească pentru sinceritatea şi acurateţea recomandărilor româneşti adresate Washingtonului, un alt motiv în acest sens era insistenţa Blocului sovietic că Bucureştiul nu

1 /bid.

2 Schandler, „U.S. Military Victory în Vietnam: A Dangerous Illusion?” în McNamara, Blight, Bingham, Biersteker şi Schandler (1999), p. 369.

era de încredere, insistenţă determinată nu atât de chestiunea vietnameză, cât de îngrijorarea sovieticilor faţă de independenţa aliatului lor rebel şi de influenţa crescândă a acestuia pe plan internaţional. În cadrul întâlnirii de pe 5 octombrie 1966 dintre Mănescu, pe de o parte, şi Secretarul de Stat Rusk şi ambasadorul Goldberg, pe de alta, Rusk a revenit asupra recomandării românilor ca „SUA să înceteze imediat bombardarea Vietnamului de Nord” şi a întrebat: „Acesta este sfatul pe care ni-l oferiţi nouă, dar vietnamezilor ce sfat le daţi?” 1

Procedura urmată de români presupunea să-şi afirme în mod deschis susţinerea pentru vietnamezi şi apoi să treacă la chestiunea esenţială, a deplasării luptei din planul pur militar în cel politic şi diplomatic. Aşa cum explica Mănescu: „Atât timp cât acţiunile agresive ale SUA împotriva independenţei şi suveranităţii Vietnamului continuă, singurul sfat care poate fi oferit poporului vietnamez este acela de a continua lupta”.2 Dacă SUA doresc însă pacea cu adevărat, este necesar să abordeze în mod realist „problemele care trebuie rezolvate”, iar primul pas în acest sens era acela „de a opri bombardamentele aeriene împotriva RD Vietnam”.3

În mod ironic, eforturile continue ale românilor de a prezenta corect condiţia principală a Hanoiului – aceea de oprire necondiţionată a bombardamentelor – şi politica lor de tip „discută luptând”, a făcut ca ambasadorul american la Bucureşti şi mai mulţi oficiali ai administraţiei să considere, în mod eronat, că oprirea bombardamentelor şi politica de tip „discută luptând” reprezentau poziţia României, şi nu descrierea corectă a poziţiilor şi politicilor Vietnamului de Nord. Aşa cum raporta ambasadorul Davis la o zi după discuţia sa cu Ceauşescu de pe 31 ianuarie 1967, el „nu aşteptase şi nici nu primise vreun semn al

vreunei schimbări în poziţia României”, anume că „primul pas spre o soluţionare paşnică ar trebui să fie încetarea necondiţionată a bombardamentelor asupra Nordului”.4

După discuţiile cu conducerea nord-vietnameză din mai 1966, românii înţeleseseră necesitatea de a sublinia că discuţiile nu puteau începe decât după încetarea bombardamentelor. Dar înainte de mai 1966, existaseră alţii

1 RoDel ONU despre Interviu Rusk (1966).

2 Ibid.

3 Ibid.

4 *Pentagon Papers* (1969) Part IV. C. 4, p. 254.

care susţinuseră ideea şi mai insistent. Aşa cum raporta senatorul Mansfield după misiunea sa din decembrie 1965:

În discuţiile cu românii, dar mai ales cu polonezii şi sovieticii, s-a subliniat în mod repetat că ei nu puteau face nimic atât timp cât bombardamentele asupra Vietnamului de Nord şi „acţiunile agresive ale SUA” continuau. Au insistat mai cu seamă cu privire la bombardarea Nordului.1

Percepţia greşită că apelul la oprirea bombardamentelor reprezenta poziţia românilor, nu a nord-vietnamezilor, era însoţită de o altă interpretare greşită a Pentagonului, anume că „obiectivul românesc” era acela de a determina „începerea negocierilor «fără a întrerupe acţiunile armate în Vietnamul de Sud»”.[464] în

464 Telegram from the Presidents Special Assistant for National Security Ajfairs (Bundy) to President Johnson, in Texas, Washington, 10 decembrie 1965, 11.55 a.m., Document 227 în Foreign Relations Of The United States, 1964-1968, volume III, Vietnam, June- December 1965. întrebat ce părere are despre o altă întrerupere a bombardamentelor,

realitate, Bucureştiul încercase în mod constant să convingă Hanoiul să se angajeze în acţiuni diplomatice şi în negocieri în paralel cu eforturile militare, într-o perioadă în care nord-vietnamezii respingeau atât ideea acţiunilor diplomatice, cât şi pe cea a negocierilor. Continuarea luptelor era deja o realitate necontestată (asupra căreia Beijingul insista fără încetare că era *singura* opţiune legitimă). Hanoiul trebuia convins de avantajele negocierii, care nu începuse încă.

Argumentul de succes al Bucureştiului fusese acela că Hanoiul se putea angaja în discuţii fără să oprească operaţiunile militare – deci fără a-şi periclita poziţia politică sau pe cea militară. Erau însă necesare eforturi politicodiplomatice suplimentare. Obiectivul principal al românilor, exprimat în mod repetat în faţa interlocutorilor americani, era acela de a „determina cele două tabere să înceapă discuţiile”.1

Obstacole: Reciprocitate şi uni Gcare

Bucureştiul încercase în repetate rânduri să zdruncine convingerea interlocutorilor americani că „reciprocitatea” militară concretă în cazul încetării bombardamentelor era posibilă. În ciuda acestor eforturi, Washingtonul a rămas categoric fidel acestei idei nu numai în cursul anului 1965, ci şi în 1966, 1967 şi până în ultimele luni ale anului 1968. Deşi în 1965 încă nu se referea la ea cu termenul de „reciprocitate”, administraţia a continuat să menţină această abordare în politica sa până la mijlocul anului 1966, poate şi în urma încurajării date de concluziile lui Jean Sainteny, afirmate cu inocenţă,

---

Mansfield i-a răspuns lui Dean Rusk, în decembrie 1965, că, dacă se apela la o astfel de măsură, „n-ar trebui să fie un gest de tip «aşteaptă să vezi», ci să fie cuplat cu alte iniţiative americane directe, cu polonezii, românii şi, poate chiar cu chinezii la Varşovia“.

dar la fel de greşite. Sainteny era un diplomat francez, specialist în problemele asiatice, care avea acces la conducerea superioară a Vietnamului. El se deplasase la Hanoi ca emisar personal al preşedintelui de Gaulle în iulie 1966 şi apoi, la întoarcere, îl informase pe ambasadorul american de la Paris, Charles Bohlen. Conform afirmaţiilor ambasadorului Bohlen:

Mi-a relatat că Pham Van Dong îi spusese, în prezenţa lui Ho Chi Minh, că SUA ar trebui să oprească bombardarea Vietnamului de Nord şi că, în final, după o serie de discuţii, Sainteny declarase că, dacă voiau să fie cât de cât realişti, trebuia ca şi nord-vietnamezii să ia, la rândul lor, anumite măsuri. Pham Van Dong a recunoscut, în final, că va exista un asemenea răspuns din partea Nordului, care ar putea lua forma încetării „infiltrărilor”.[465][466]

„Opinia personală” a lui Sainteny era aceea că SUA ar fi trebuit să „ia legătura cu Hanoiul” şi să propună „încetarea bombardării Nordului în schimbul unui angajament de a opri infiltrările în Sud”.1 La Washington, ideea a fost îmbrăţişată cu căldură, iar confirmarea independentă din partea lui Sainteny că nord-vietnamezii o

---

465 în conformitate cu raportul ambasadorului Davis pe marginea discuţiei între Harriman şi Maurer din 29 noiembrie 1967, românii „s-au concentrat pe un singur obiectiv - declanşarea negocierilor «şi nimic mai mult»“. Ibid., p. 269. Accentul pus de Maurer asupra acestui lucru apare în întreaga transcriere americană. Memorandum of Conversation (Harriman-Maurer), Bucharest, 28 noiembrie 1967, 10.00 a.m., în Box 555, „21-30 Nov., Asia and Eastem Europe“, Special Files: Public Service, 1918-1986, Harriman Papers, LOC.

466 Telegram from the Embassy in France to the Department of State, Paris, 21 iulie 1966, 1533Z, Document 182 în FRUS, 1964-1968, volume IV, Vietnam, 1966.

considerau rezonabilă, se poate să fi contribuit la includerea sa în politica SUA. Ideea promitea nu doar încheierea războiului, ci şi păstrarea divizării dintre Vietnamul de Nord şi Vietnamul de Sud, plus existenţa în continuare a regimului de la Saigon, susţinut de americani. Din păcate, era cu totul de neacceptat pentru Hanoi, dat fiind că echivala cu o capitulare *de facto*.

Excepţie făcând supoziţia lui Sainteny, nu există dovezi care să ateste că Pham Van Dong şi Ho Chi Minh au luat măcar în calcul o asemenea idee, dar există numeroase dovezi care sugerează contrariul[467] – exact cu o lună înainte ca tentativa canadiană a lui Chester Ronning să fi eşuat din cauza cerinţei „imposibile" a unor măsuri echivalente.[468] Faptul că Pham Van Dong i-a relatat acest trist episod lui Maurer, în cursul vizitei acestuia din octombrie, sugerează că ideea nu fusese reanalizată în cele trei luni care trecuseră de la eşecul lui Ronning.[469]

Pe de altă parte, se poate ca liderii de la Hanoi să fi recunoscut necesitatea de a răspunde la un gest care atesta buna credinţă a americanilor. Poate chiar sugeraseră să fie luată în calcul eventualitatea unei restrângeri a „infiltrărilor" – un subiect mult discutat la Washington. Nord-vietnamezii consideraseră însă întotdeauna bombardarea unilaterală a ţării lor ca fiind un act de teroare şi intimidare şi, din acest motiv, refuzaseră orice „ramură de măslin" întinsă de SUA atât în perioada escaladării militare şi a bombardamentelor intense, cât şi după aceea. Vizita lui Sainteny la Hanoi, în iulie 1966, a

---

467 Ibid.

468 Respingerea clară şi repetată a necesităţii unor măsuri echivalente din partea Hanoiului, la sfârşitul lui iunie 1966, este redată în Pentagon Papers (1997), Part IV., C., l,pp. 149-152.

469 întâlniri Hanoi II (1966).

survenit în toiul unei asemenea escaladări, cu bombardamente intense asupra Rutei Ho Chi Minh, cu ample operaţiuni la sol în provincia Quang Tri şi, la nicio săptămână după briefingul lui Sainteny, primul bombardament american asupra forţelor nord-vietnameze din Zona Demilitarizată. De aceea, reconsiderarea la care făcuse aluzie diplomatul francez era improbabilă.

Aparent, liderii nord-vietnamezi plecaseră urechea la sfatul lui Sainteny de a nu insista prea mult pentru o oprire a bombardamentelor, ceea ce ar putea explica de ce SUA înţeleseseră greşit că încetarea bombardamentelor reprezenta poziţia Bucureştiului, nu a Hanoiului. După cele afirmate de Pham Van Dong:

Nu noi suntem cei care trebuie să sublinieze prea mult acest lucru.

În cursul celei de-a doua vizite (din iulie 1966) a lui Sainteny, el a spus: „Dacă insistaţi asupra opririi bombardamentelor, faptul ar putea fi interpretat ca un semn de slăbiciune”. 1

Conceptul de reciprocitate era strâns legat de refuzul administraţiei Johnson de a reconsidera caracterul conflictului şi de a înţelege că războiul se transformase dintr-un război civil, în care majoritatea populaţiei din ambele tabere dorea unificarea, într-un război de independenţă împotriva unei agresiuni externe (americane), acum că SUA duceau greul luptelor. Când ambasadorul Davis a întrebat limpede dacă o încetare a campaniei de bombardamente ar pune capăt fluxului de resurse şi trupe din Vietnamul de Nord către Sud, Bodnăraş i-a atras atenţia asupra erorilor care pot decurge dintr-o abordare de acest tip:

Cu privire la aşa-numita problemă a „infiltrărilor”, în legătură cu care s-a stârnit multă agitaţie atât în poziţiile

oficiale, cât şi în întreaga presă americană, este necesar ca situaţia să fie privită cu luciditate şi realism. Vietnamul este o singură ţară, iar poporul vietnamez este unul şi acelaşi, atât în Nord, cât şi în Sud. Mulţi dintre liderii RD Vietnam (de exemplu Pham Van Dong şi Le Duan) provin din Sud, aşa cum există fără îndoială numeroşi lideri şi luptători din Frontul Naţional pentru Eliberare din Vietnamul de Sud care sunt originari[470]

din Nord. Astfel, este firesc ca vietnamezii din Nord să-i susţină pe concetăţenii lor din Sud în lupta împotriva ocupaţiei străine. (...) (Mai mult decât atât), ajutorul din Nord nu este chiar atât de însemnat, aşa că nu el este şi nu el poate fi cauza şi forţa motrice a amplului război popular din Vietnamul de Sud, ale cărui motive trebuie căutate în altă parte.1

Aşa cum am menţionat mai sus, administraţia Johnson făcuse eforturi, în septembrie şi octombrie 1966, pentru a acredita ideea că disponibilitatea SUA de a se angaja în negocieri era condiţionată doar de existenţa unui „indiciu" sau „semn" oarecare cu privire la ceea ce va urma.[471] Bucureştiul era extrem de neîncrezător în sinceritatea acestor afirmaţii.[472] În conformita

5

te cu procedurile lor standard, românii au acţionat ca

470

471 Bodnăraş-Davis (1966).

472 Aserţiunile transmise românilor îndeosebi de ambasadorul Goldberg, care sugerau că SUA renunţaseră la ideea reciprocităţii stricte în schimbul opririi bombardamentelor s-au dovedit a fi mai mult „fum" decât substanţă. Aşa cum relata analistul responsabil pentru Pentagon Papers: „Poziţia americană referitoare la reciprocitatea RDV era fermă". Leslie H. Gelb şi Richard K. Betts, The Irony of Vietnam: The System Worked, Washington, D.C.: Brookings Institute, 1979, pp. 161-162.

şi când ar fi crezut în cuvântul americanilor, astfel încât unui terţ i-ar fi fost greu să-şi dea seama dacă acţionau astfel fiindcă îi considerau sinceri sau voiau ca aceştia să-şi

5

dea arama pe faţă. Washingtonul avea două opţiuni: să acţioneze după cum declara şi să-şi confirme astfel sinceritatea, sau să dea înapoi şi să se demaşte încă o dată ca nesincer. Astfel, deşi dezamăgiţi, românii nu au fost surprinşi când Davis i-a informat că SUA „nu pot în niciun caz să oprească bombardamentele în schimbul unui simplu acord de angajare în discuţii”, şi nu au putut „fi mulţumite cu o simplă declaraţie că s-ar putea întâmpla ceva dacă noi am înceta bombardamentele” şi îi cereau Hanoiului să se angajeze în gesturi „concrete”, menite să oprească „infiltrările”.[473]

Şi de această dată, opiniile din guvernul american declaraseră deja adoptarea unor măsuri echivalente ca fiind lipsită de orice şanse. În octombrie 1965, serviciile de informaţii ale Departamentului de Stat explicaseră că nord-vietnamezii erau „foarte îngrijoraţi să nu pară slabi sau gata de un compromis cât timp bombardamentele continuau” şi că „această sensibilitate avea să împiedice Hanoiul să răspundă pozitiv la întreruperile bombardamentelor, însoţite de cereri explicite sau implicite pentru o atenuare de către ambele părţi a conflictului în Sud”.1

BIC era de părere că Hanoiul nu avea să facă nicio concesie înainte ca bombardamentele să înceteze şi că nu avea să ofere nimic în schimbul încetării. De asemenea, avea să respingă sau să ignore o întrerupere a bombardamentelor pe baza reciprocităţii sau a unei sistări

473 Ceauşescu-Davis (1966).

însoţite de un ultimatum explicit. Nici chiar o întrerupere neanunţată nu va determina rapid un răspuns.2

Românii se arătaseră la fel de expliciţi cu privire la faptul că susţineau unificarea Vietnamului, oferind o serie de motive pentru care SUA ar trebui să facă la fel. Această chestiune era una cum nu se putea mai importantă pentru români, deoarece şi ţara lor era una divizată.3 Deşi nu se opuneau în mod deschis ideii, unificarea era, de fapt, inacceptabilă din punctul de vedere al americanilor conform căruia Vietnamul de Nord era un „agresor extern”.4 Administraţia Johnson afirmase adesea că susţinea unificarea, atât timp cât aceasta era realizată în mod paşnic şi democratic, însă înţelegea că

O unificare ar fi însemnat sfârşitul politicii sale în Vietnam, dată fiind lipsa de popularitate a regimului de la Saigon, sprijinit de americani.

Bucureştiul susţinea că, în ultimă instanţă, SUA nu vor putea împiedica uriaşa majoritate a vietnamezilor să adopte sistemul politic dorit, şi că nici n-ar trebui să încerce să-i oprească. De asemenea, afirma – la fel ca

1 Section C-IV: „Thematic Study: Prospects for Begining Talks and Negotiating A Settlement”, în *Intelligence and Vietnam*: *The Top Secret 1969 State Departament Study* (2004), pp. 3 – 4, http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB121/.

2 Section V: „Trial by Force: March 1965-Febrary 1966”, în *Intelligence and Vietnam*: *The Top Secret 1969 State Departament Study* (2004), p. 24, http://nsarchive.gwu.edu/ NSAEBB/NSAEBB121/. Vezi şi Research Far East (RFE) – Memorandum (MM), „Hanoi’s Responses to US Political Iniţiatives”, 8 octombrie 1965 şi RFE-MM, „Possible DRV Responses to a Pause”, IAR, 8 octombrie 1965, citate *Ibid*.

3 Watts (2010), pp. 5, 14 – 16, 93 – 95, 214, 255 – 257, 283 – 284, 439 – 450; Watts (2012 b), http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHP Working Paper 65 Watts Romanian interkit O.pdf

4 Schandler în McNamara, Blight, Bingham, Biersteker şi Schandler (1999), pp. 368 – 369.

208

nord-vietnamezii înşişi – că nici Hanoiul şi nici FNE nu intenţionau să-şi impună imediat sistemul politic în Sud şi că liderii de la Hanoi cunoşteau foarte bine considerentele legate de prestigiu ale SUA şi „nu erau interesaţi” să-i umilească pe americani forţând o schimbare de sistem imediat ce forţele americane se retrăgeau. În vreme ce oficialii SUA percepeau aceste afirmaţii ca pe un argument în folosul românilor, specialiştii în problemele asiatice care aveau legături excelente cu conducerea de la Hanoi raportau cam acelaşi lucru, iar mărturiile ulterioare ale unora dintre respectivii lideri confirmă acurateţea spuselor românilor. Aşa cum explica Bodnăraş în mai 1966:

Impresia că eliberarea Vietnamului de Sud ar presupune extinderea imediată şi automată a regimului socio-politic existent în RD Vietnam este greşită. După retragerea trupelor americane, în condiţiile în care vietnamezii din Sud îşi vor putea exercita libera voinţă, va fi constituit probabil un guvern care să includă principalele forţe politice din Vietnamul de Sud şi, ca rezultat, formula politică de reunificare a Vietnamului va fi stabilită prin contacte directe între reprezentanţii celor două părţi. Este evident că, prin susţinerea de care se bucură în rândul maselor şi prin controlul efectiv pe care îl exercită asupra celei mai mari părţi a teritoriului şi populaţiei Vietnamului de Sud, Frontul Naţional Pentru Eliberare reprezintă acum

factorul militar şi politic cu cea mai mare pondere în această regiune a ţării. În orice caz, oricare ar fi formula la care se va ajunge, poporul vietnamez este cel care va deţine ultimul cuvânt în viitorul sistem politic al Vietnamului.[474]

În ianuarie 1967, Nicolae Ceauşescu îl informase pe ambasadorul american:

Din ceea ce ştiu eu, nici Frontul Naţional pentru Eliberare şi nici Republica Democrată Vietnam nu propun reunificarea imediată a ţării şi ambele o consideră o problemă pentru viitor. În acest sens, poziţiile lor sunt aproape identice cu poziţia SUA, ceea ce înseamnă că unificarea trebuie să fie rezultatul deciziilor luate de cele două state vietnameze şi trebuie pusă în practică pe o cale paşnică. Astfel, se pare că şi dumneavoastră aveţi puncte de vedere similare cu cele ale vietnamezilor, inclusiv cu privire la structura Vietnamului de Sud.

Aşa că, iată, sunt două probleme asupra cărora aveţi acelaşi punct de vedere; inclusiv privitor la soluţionarea politică a conflictului aveţi punctele de vedere apropiate.[475]

Când Davis a sugerat că divizarea Vietnamului era o realitate acceptabilă, referindu-se la existenţa a „două Vietnamuri, două Corei şi două Germanii” şi remarcând că Washingtonul „nu crede că reunificarea lor poate fi realizată prin folosirea forţei”, Ceauşescu i-a reamintit de războaiele pentru independenţă duse de americani şi de români şi a subliniat instabilitatea esenţială creată în cadrul sistemelor internaţionale de menţinerea

} 5)

forţată a unor state divizate de către puteri externe:

474 Bodnăraş-Davis (1966).

475 Ceauşescu-Davis (1967).

În ceea ce ne priveşte, avem acelaşi punct de vedere ca dumneavoastră referitor la reunificare. Nici Vietnamul, nici Coreea şi nici Germania nu vor fi reunificate prin forţa armelor. Dar din ceea ce ştiu eu, aceasta este şi părerea guvernului RD Vietnam. Trebuie să înţelegem realităţile, însă nu ne putem opune proceselor fireşti prin care se va ajunge, în final, la reunificarea acestor popoare.

Există un exemplu similar în istoria SUA, deşi este adevărat că e ceva mai vechi. Am avut şi noi un asemenea exemplu în istoria României, când, în ciuda tuturor eforturilor marilor puteri de a împiedica unirea Ţărilor Române, aceasta s-a realizat, iar faptul că România a devenit atunci un stat naţional unitar nu a constituit şi nu constituie o ameninţare pentru nimeni. Dimpotrivă, după părerea mea, acesta este un factor de stabilitate în această regiune a lumii.

Dacă Vietnamul va ajunge la unificare, acest lucru va servi interesului păcii în această parte a lumii. (...) Dacă apelăm la istorie, istoria ne dovedeşte că nu trebuie să ne temem de această unificare, fiindcă, atât timp cât acest popor rămâne divizat, vor exista permanent motive de discuţii şi agitaţie.

Dacă vreţi să ştiţi părerea mea, până la urmă nici Coreea nu va putea rămâne pentru totdeauna divizată, şi atât timp cât va fi divizată în două, va constitui un factor de tulburări şi un risc de conflicte.

(...) Vor exista mereu oameni atât în Coreea de Nord, cât şi în Coreea de Sud care nu se vor mulţumi cu actuala stare de fapt, (aşa cum vor exista) şi oameni preocupaţi să găsească o cale spre reunificare. Desigur, pot apărea momente în care unii să creadă că pot face acest lucru prin forţă. Atât timp cât se păstrează această stare de fapt, acest risc va continua să existe. Nimeni nu poate oferi

garanţii în acest sens. Credeţi că, dacă Germania va rămâne mult timp împărţită în două, nu vor exista probleme permanent?! (...) Germanii nu se vor împăca la infinit cu împărţirea lor în două.1

Când i-a fost expus acest raţionament, pe care românii îl repetau mereu în discuţiile cu americanii, ambasadorul SUA şi-a exprimat convingerea că guvernul său era perfect de acord cu respectivele considerente. Dar, deşi Washingtonul accepta în principiu faptul că „niciun popor nu putea fi mulţumit cu o divizare a sa pe termen lung şi că acest lucru va constitui întotdeauna o sursă de tulburări”, aceasta, a subliniat ambasadorul, continua să fie „o problemă de viitor”.[476][477]

Concluzie

Au avut oare recomandările românilor o influenţă semnificativă asupra modului în care Hanoiul a formulat şi a transmis primul semnal al lui Trinh? Pe de o parte, conducerea RDV nu a adoptat imediat recomandările Bucureştiului privitoare la o asemenea declaraţie explicită. Pe de alta, şi-a exprimat deplinul acord cu ele. Iar deja în

---

476 Ibid. Bodnăraş a subliniat ulterior, în discuţia cu un alt ambasador american, că sovieticii „respinseseră cu brutalitate întrebările românilor“ cu privire la un tratat de pace german şi insistaseră că „chestiunea germană fusese rezolvată, că divizarea era permanentă şi că politica dusă de (cancelarul vest-german Willy) Brandt era o garanţie în acest sens: «De parcă germanii din Est şi din Vest nu se vor unifica în cele din urmă!»“. Memorandum al discuţiei dintre Emil Bodnăraş şi Harry G. Bames, ambasadorul SUA în România, 24 mai 1974, obţinut de Mircea Munteanu, Cold War International History Project, de la National Archives, College Park, Nixon NSC Box 701/703, pentru George Washington Cold War Conference on the Sino American Opening and the Cold War (1969-1972), George Washington University, 8-9 februarie 2002. http://digitalarchive.wilsoncenter.Org/document/l 10457.

477 Ceauşescu-Davis (1967).

octombrie-noiembrie 1966, se angajase să le pună în practică imediat ce împrejurările aveau să-i permită.

Delegaţia română nu se arătase extrem de optimistă cu privire la urmările efective ale argumentelor sale, deoarece fiecare rundă de discuţii, mai ales în octombrie 1966, se încheiase cu acelaşi refren al Hanoiului, că momentul şi condiţiile nu erau încă „prielnice”. Concomitent, delegaţiei i s-a dat de înţeles clar că recomandările sale vor fi serios cântărite şi dezbă

5 >

tute de conducerea RDV în săptămânile şi lunile următoare. Pham Van Dong a exprimat foarte explicit acest lucru:

Tovarăşi, noi considerăm că discuţiile noastre au dat rezultate. (...) Cea mai bună modalitate de a vă mulţumi este să luăm în serios tot ce ne-aţi spus – subiectul şi rezultatul reflecţiilor dumneavoastră. (...) Vom acorda cea mai mare atenţie luptei în arena internaţională şi în sfera diplomatică, pe care o vom dezvolta.1

Strânsa corelaţie dintre recomandările românilor cu privire la forma şi momentul semnalului lui Trinh, sfatul dat la Bucureşti, în acelaşi an, ministrului de Externe vietnamez şi angajamentul lui Trinh la acea întâlnire că va pune în practică recomandările românilor constituie dovezi circumstanţiale convingătoare cu privire la faptul că argumentele românilor exercitaseră o influenţă asupra Hanoiului. Prim-ministrul Pham Van Dong a oferit o altă confirmare în acest sens, care a indicat amploarea influenţei românilor asupra conceperii şi lansării semnalului lui Trinh în septembrie 1967, la aproape un an de la discuţiile sale cu premierul Maurer, în octombrie 1966.

În prima vizită a lui Maurer la Hanoi după 1966,

prim-ministrul RDV a stabilit clar o legătură între anunţul public al semnalului lui Trinh din ianuarie 1967 şi recomandările oferite de români la începutul lui octombrie 1966.[478] Mulţumindu-le românilor în numele Biroului Politic al PMV, Dong sublinia, la sfârşitul lui septembrie 1967, că „ceea ce ne-aţi spus anul trecut, aproape în aceeaşi zi, s-a dovedit a ne fi fost foarte util”:

Iată de ce susţinem că ceea ce ne-aţi spus ne-a fost foarte util. Ştiţi ce s-a întâmplat pe 28 ianuarie 1967, 1 referitor la declaraţia ministrului de Externe al RD Vietnam cu privire la războiul din Vietnam; eu consider că această declaraţie a fost o acţiune eficientă, care a influenţat opinia publică, mobilizând eforturile generale pentru a-i determina pe americani să părăsească această ţară.[479][480]

Exact acesta a fost raţionamentul folosit de români în vizita lor la Hanoi din octombrie 1966 şi apoi din nou în discuţiile cu Trinh la Bucureşti de la sfârşitul lui noiembrie. Prim-ministrul vietnamez a remarcat de mai multe ori

---

478 întâlniri Hanoi II (1966).

479 Interviul oferit de Trinh lui Wilfred Burchett pe 28 ianuarie a fost difuzat în engleză în aceeaşi zi, pentru publicul american şi internaţional, fireşte. Serviciul internaţional al Agenţiei de Ştiri Vietnameze de la Hanoi, 28 ianuarie 1967, reprodus în Foreign Broadcast Information Service, Far East, 30 ianuarie 1967. Interviul a fost intens dezbătut, în zilele următoare, în cadrul administraţiei Johnson şi al Departamentului de Stat. Deşi a fost reprodus în cotidianul vietnamez Nan Ghan pe 29 ianuarie 1967, nu a apărut într-un ziar de limbă engleză decât o săptămână mai târziu. Vezi New York Times şi Washington Post din 8 februarie 1967.

480 Transcrierea discuţiilor dintre delegaţia PCR şi delegaţia vietnameză, Hanoi, 29-30 septembrie 1967, ANR? Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 82/1967, filele 5-6.

5

Înalta consideraţie pe care o acordaseră recomandărilor românilor, subliniind „de la bun început”, şi cu această ocazie, că „urechile noastre au fost gata să asculte şi minţile noastre gata să judece serios” tot ce spuneau românii:

Vă vom asculta cu mare atenţie, vom lua în considerare tot ce aveţi de spus, fiindcă aţi făcut acest efort, aţi venit la noi în ţară nu ca să debitaţi banalităţi, nu pentru a ne spune lucruri pe care ni le-ar fi putut spune oricine, ci dimpotrivă. Este posibil să puneţi accent pe anumite elemente esenţiale sau pe anumite nuanţe. Vom lua în considerare toate aceste lucruri.[481]

Pham Van Dong şi-a repetat aprecierea pentru sfaturile Bucureştiului, stabilind din nou o legătură între recomandările anterioare şi semnalul lui Trinh:

Pe 28 ianuarie în acest an, la câteva luni după vizita dumneavoastră (din octombrie 1966), noi am declarat că, dacă americanii încetează necondiţionat bombardarea Nordului, vom începe discuţiile. Acest moment a marcat un punct de cotitură în poziţia noastră diplomatică. (...) Trebuie să spun că, deşi nu e nevoie s-o repet, între contribuţiile statelor socialiste la gestionarea acestui război, a voastră a fost cea mai semnificativă. Ajutorul vostru este important şi extrem de eficient. Este important datorită calităţii şi eficacităţii lui. Şi a dat rezultate foarte bune.[482]

Trebuie subliniat că orice evaluare definitivă a rolurilor relative jucate de intermediarii terţi în conturarea reacţiilor Hanoiului şi în abordarea negocierilor necesită

481 Ibid., fila 6.

482 Ibid, filele 47, 50.

consultarea arhivelor vietnameze pentru a confirma sau a infirma acurateţea diverselor elemente prezente în arhivele interlocutorilor vietnamezilor. Trebuie respectate, de asemenea, formalităţile protocolului diplomatic şi eticheta vietnameză. Acestea fiind spuse, momentul şi caracterul dezbaterii din cadrul Biroului Politic al PMV care a dus la rezoluţia din noiembrie 1966 sugerează convingător că România a exercitat cea mai puternică influenţă externă în acest sens. Iar discuţiile Bucureştiului cu Hanoiul pe tema acceptării negocierilor cu SUA corespund în mai mare măsură cu explicaţiile date de vietnamezi privind schimbarea lor de politică din 23 ianuarie 1967 şi cu rezoluţia care a generat primul semnal al lui Trinh, comparativ cu argumentele şi raţionamentele folosite de Varşovia (şi de alţi interlocutori din cadrul Blocului sovietic) în discuţiile sale cu vietnamezii.

Dovezile sunt însă ambigue referitor la întrebarea dacă Bucureştiul a avut mai mult succes decât ceilalţi terţi (şi decât serviciile de informaţii americane) în încercarea de a convinge Washingtonul că interpretase greşit caracterul războiului şi, prin urmare, că trebuia să-şi reconsidere politicile şi acţiunile. Documentele atestă însă faptul că rapoartele românilor au fost în mod constant corecte şi eforturile lor cu adevărat sincere, confirmând aprecierile preşedintelui Johnson, ale Secretarului de Stat Dean Rusk, ale ambasadorului Averell Harriman şi ale altor oficiali ai administraţiei, direct implicaţi în căutarea unei soluţionări negociate a războiului, cu privire la seriozitatea eforturilor depuse de Bucureşti. Dovezile prezentate aici indică faptul că medierea exercitată de români în 1965 – 1966 a fost mult mai semnificativă, mai constantă şi mai influentă decât s-a crezut până acum. Acest rol a creat apoi bazele pentru ceea ce a fost doar

aparent o ieşire la rampă „bruscă” a României în toamna anului 1967, ca principal canal, cunoscut sub numele PACKERS.

Capitolul 4

MĂSURI ACTIVE ALE SOVIETICILOR

Împotriva României: modelul INTERKIT, 1965 – 1989

În 1965, Moscova i-a solicitat sistemului său neoficial de supraveghere a Chinei din ambasadele sovietice şi sistemelor similare ale „partenerilor săi apropiaţi” să treacă de la postura de observatori şi analişti pasivi la una cu caracter mai pregnant operativ.1 Din acest grup al partenerilor făceau parte Germania de Est, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria şi Mongolia. Prin urmare, în grup erau incluşi toţi membrii Pactului de la Varşovia, cu excepţia României.[483] Patru ani mai târziu, autorităţile sovietice au prezentat structura unei campanii coordonate de „măsuri active”, cunoscută sub numele de „Internaţionala China” sau INTERKIT – un atac ideologic, propagandistic şi de dezinformare îndreptat împotriva Chinei, care a durat de la sfârşitul anilor ’60 până în 1986.[484] Campania a fost descrisă drept ultima „Internaţională”, precedată fiind de Comintern (1919 –

483 Xiaoyuan Liu şi Vojtech Mastny, editori, China and Eastern Europe, 1960-1980s, Proceedings of the International Symposium: Reviewing the History of Chinese-East European Relations from the 1960s to thel980s, Beijing, 24-26 martie 2004, pp. 108-109, Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact, www.isn.ethz.ch/php, cu permisiunea Center for Security Studies la ETH Zurich şi National Security Archive la George Washington University, pentru reţeaua PHP (de aici înainte: PHP).

484 Document 8 în James Hershberg, Sergey Radchenko, Peter Vamos, şi David Wolff, The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship, CWIHP Working Paper #63, februarie 2011, pp. 61-65. Vezi şi op.cit., pp. 8, 11-12.

1943) şi, mai apoi, de efemerul Cominform (1948 – 1955).1

Numai că, în aceeaşi perioadă în care era structurat INTERKIT-ul, Moscova dezvolta o structură similară, îndreptată împotriva „devierii” Bucureştiului (deşi România era vizată şi în cadrul INTERKIT-ului).[485] La începuturile sale, între anii 1965 – 1968, structura a fost una internă a Uniunii Sovietice, implicând în principal organele de partid şi de stat ale URSS şi ale RSS Moldoveneşti, dar la care participau, ocazional, şi cele din RSS Ucraineană.[486] Până în august 1971, Brejnev le propusese deja celorlalţi membri ai Pactului de la Varşovia ca, în structura departamentelor lor pentru ideologie şi relaţii internaţionale (departamente internaţionale) din cadrul Comitetelor Centrale, să creeze o structură

485 Hershberg, Radchenko, Vamos şi Wolff (2011), pp. 1-2.

486 Vezi, de pildă, Telegrama Rodiul, Secret, CC al PC Moldovenesc, nr. 101 s, iulie 1966 (Chişinău) către CC al PCUS; Arhiva Organizaţiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM), Fond 51, inv. 27, Dosar 98, filele 35-45 (de aici înainte: Propunerea Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966)). Vezi şi Document 3 în Elena Negru şi Gheorghe Negru, „PCM şi Naţionalism (1965-1989): Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea şi aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova“, Destin românesc, voi. 16, 5-6 (2010), pp. 31-37. Pentru traducerea în engleză şi originalul în rusă, vezi Document 1 în, A Romanian INTERKIT? (decembrie 2012), https://www.wilsoncenter.org/publication/romanian-interkit-soviet-active-measures- and-the-warsaw-pact-maverick-1965-1989. Vezi şi Despre măsurile referitoare la implementarea deciziei CC al PCUS „Cu privire la măsurile de asistenţă a RSS Moldoveneşti pentru îmbunătăţirea muncii ideologice ", Transcrierea nr. 53 a şedinţei Biroului Politic al CC al PCM\ Strict Secret, PCUS, CC al PCM, 3 iunie 1968, Chişinău; AOSPRM, Fond 51, inventar 29, Dosar 13, filele 3, 9-16 (de aici înainte: Decizia CC al PCUS de asistenţă pentru RSSM (1968)). Vezi şi Document 4 în Negru şi Negru (2010), pp. 37-44; Document 2 în Watts, (2012).

separată dedicată operaţiunilor vizând România, aşa cum procedaseră „cu privire la China şi la România” – a subliniat Brejnev – referindu-se la INTERKIT.[487] Brejnev a făcut această propunere la scurt timp după ce a declarat despre liderul român că acesta „conduce lupta împotriva noastră” şi că reprezintă „principalul obstacol în calea politicii noastre” şi după ce toţi ceilalţi membri ai

Pactului s-au arătat de acord că România trădase alianţa în mod repetat prin faptul că urmaşe politici care erau „îndreptate, toate, împotriva Uniunii Sovietice, împotriva Pactului de la Varşovia şi împotriva CAER”.1

Strategii de angrenare, blocare şi izolare

Operaţiunile antiromâneşti au fost concepute în vederea aceloraşi obiective ca şi INTERKIT-ul: să izoleze tara vizată de restul comunităţii

5 5 J

socialiste, în interiorul căreia influenţa negativă a „devierii” sale ameninţa controlul deţinut de sovietici, şi, de asemenea, s-o izoleze pe plan internaţional, mai ales de SUA şi de ceilalţi parteneri occidentali, retezându-i astfel susţinerea din exterior, obţinută pentru îndelungatul său comportament „deviant”. Şi, la fel ca în cazul Chinei, atingerea acestor obiective ar fi sporit vulnerabilitatea României în faţa presiunilor şi a influenţei sovietice.

Pe lângă diferenţa uriaşă de dimensiuni – şi lipsa oricărei ameninţări militare din partea României – existau două deosebiri majore între operaţiunile sovietice împotriva ţintei chineze şi cele îndreptate împotriva României. În primul rând, când a fost lansat INTERKIT-ul China se afla deja într-o izolare ostilă faţă de Occident – o

---

487 Record of the Meeting Between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea, 2 august 1971, pp. 40-43, PHP.
217

izolare sporită de retragerea Chinei de pe scena politică internaţională în perioada Revoluţiei Culturale, între 1966 – 1969. Prin urmare, dezinformările sovietice puteau profita de antagonismul preexistent şi de prejudecăţile care au prins să se înrădăcineze în SUA în timpul Războiului din Coreea şi al atacului chinez inexplicabil (pentru americani) – fiecare nou avertisment al iminentului „pericol galben” părând să confirme temerile americane privind comportamentul agresiv iraţional al Beijingului.

România, pe de altă parte, avea legături profunde cu Occidentul. Acestea erau vizibile mai cu seamă în orientarea sa economică spre Vest, deja evidentă în ultima parte a anilor ’50. Criticile lansate de Gheorghe Gheorghiu-Dej, în dialogul cu preşedintele Kennedy, la adresa amplasării de rachete sovietice în Cuba, în 1963, urmate de faptul că România şi-a oferit bunele auspicii în privinţa situaţiei din Vietnam în 1965, în timpul mandatului lui Lyndon Johnson, subliniază nivelul surprinzător al implicării politice a Bucureştiului în relaţia cu „principalul adversar” al Kremlinului.1 De aceea izolarea României de noii ei parteneri necesita o abordare uşor diferită.

În al doilea rând, adversari declaraţi fiind, nici Moscova şi nici Beijingul nu se simţeau îndemnate să mimeze prietenia şi cooperarea, ambele fiind libere să-şi expună vădit adevăratele atitudini – lucru pe care îl şi făceau în general. România, pe de altă parte, rămăsese în mod oficial membru cu drepturi depline al sistemului de alianţe sovietic – atât în varianta sa economică, a CAER-ului (Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc, numit deseori COMECON în documentele americane), cât şi în varianta politicomilitară, a Pactului de la Varşovia. Atacul deschis la adresa României ar fi sporit în mod inevitabil

gradul de conştientizare pe plan internaţional a amplorii diferendelor sovieto-române, împingând probabil şi mai mult România spre Vest şi captând simpatia Occidentului, dacă nu chiar şi ajutorul efectiv.

Acelaşi şir de evenimente se petrecuse deja în privinţa Iugoslaviei în perioada 1948 – 1957, fapt care atrăsese spre Belgrad nu numai 750 de milioane de dolari sub forma asistenţei militare din partea SUA, dar şi acorduri de asistenţă cu membrii NATO Grecia şi Turcia între 1952 – 1958.[488][489]

Deşi contextul era mult diferit, Moscova se temea şi de posibila apropiere a Chinei de Occident şi cheltuia resurse considerabile pentru ca acest lucru să nu se întâmple, făcând din împiedicarea lui chiar o prioritate de vârf pentru ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia.[490]

Pentru a preîntâmpina apropierea lor de Occident, Kremlinul a pus în practică o strategie duală în privinţa tuturor celor trei ţări. Primul element al strategiei viza să menţină ţinta izolată de sursele sale exterioare de susţinere, prezentând-o ca pe un aliat sovietic în esenţă

---

488 Vezi, de pildă, Raymond L. Garthoff, „When and Why Romania Distanced itself from the Warsaw Pact“, Cold War International History Project Bulletin, nr. 5 (Spring 1995), p. 35; şi New York Times, 22 şi 23 noiembrie 1965.

489 The Yugoslav Military Elite (U), R-2131, februarie 1977, publicaţie RÂND pregătită pentru Office of Regional and Political Analysis, Central Intelligence Agency, 1 februarie 1977, pp. 8, 28, CIA.

490 Acest lucru este confirmat de mai mulţi foşti ofiţeri cu responsabilităţi de informaţii şi securitate din cadrul Pactului de la Varşovia. Vezi, de exemplu, Jan Sejna, We Will Bury You, London, Sedgwick şi Jackson, 1982, pp. 120, 151-153; Ladislav Bittman, The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare, Syracuse, Syracuse University Research Corporation, 1972, p. 158.

loial, deşi temporar pornit pe căi greşite (sau membru cu drepturi depline al comunităţii socialiste), implicând-o într-o încrengătură de aranjamente multilaterale care îi confirma, în aparenţă, participarea loială. Faţă de China, în cazul căreia politica de angrenare şi blocare nu era o opţiune viabilă, Kremlinul adoptase atitudini publice de reconciliere.

Cel de-al doilea element al strategiei era menit să-i izoleze şi să-i alunge de la putere pe liderii regimului recalcitrant printr-o combinaţie de propagandă, ideologie, dezinformare şi elemente de operaţiuni sub acoperire incluse în campanii ample de „măsuri active”. O astfel de campanie a fost pusă în aplicare împotriva Belgradului, cu implicarea Cominformului, între 1948 – 1955 şi, într-o formă mai atenuată, după alţi câţiva ani, până când a fost înlocuită treptat de o serie tot mai amplă de interconectări militare şi economice.1 Aşa cum remarca CIA la vremea respectivă, Kremlinul voia deopotrivă să-l izoleze pe Tito, „să evite strângerea relaţiilor Iugoslaviei cu Occidentul şi modificarea opiniilor ţărilor neutre” care ar fi putut rezulta în urma unei rupturi deschise.2

INTERKIT-ul a fost o altă campanie de acest tip. La fel ca în cazul relaţiilor sovieto-iugoslave în anii550, apelurile Moscovei la reconcilierea cu Beijingul mascau eforturile necontenite de „a izola China din punct de vedere ideologic”, de a „susţine excluderea ei pe mai departe din comunitatea internaţională” şi de a spori „vulnerabilitatea Chinei în faţa presiunilor politice şi militare ale sovieticilor”.3

Atât în cazul Iugoslaviei, cât şi în cel al Chinei, ruptura de Moscova era evidentă şi oficializată (totuşi, chiar şi aşa, unele curente influente din cadrul

1 Larry L. Watts, *Fereşâe-mă, Doamne, de prieteni*:

Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România, Bucureşti, Editura RAO, 2011, pp. 354 – 355, 389 – 400, şi 638 – 644.

2 *Stability of the Soviet Satellite Structure* (*NIE12 – 57*), 19 februarie 1957, p. 8, pe www.foia. cia.gov (de aici înainte: CIA).

3 *Sino-Soviet Relations After a Year of Talking*, CIA Directorate of Intelligence Special Report (SR), Weekly Review, 23 octombrie 1970, p. 9, CIA.

220

comunităţii americane de informaţii s-au arătat, încă mult timp după aceea, neîncrezătoare în legătură cu aceasta). În cazul României, persistenţa alianţei oficiale cu URSS şi semnalele de conciliere venite deopotrivă din partea Moscovei şi a Bucureştiului i-au făcut în mod firesc pe observatorii americani să fie mai circumspecţi. Astfel, comunitatea de informaţii din SUA a conchis că liderii de la Kremlin „căutau, în mod mai mult sau mai puţin constant, o modalitate de a-i impune României să se conformeze şi de a-i reduce independenţa”, fiind de aşteptat să folosească „presiuni politice sau militare, ori pe ambele”, dar că preferau angrenarea şi blocarea, plus izolarea, în defavoarea unei confruntări vădite în speranţa că „timpul şi geopolitica vor rezolva într-o zi problema”.1

În perioada 1972 – 1983, serviciile de informaţii est-germane şi şeful pentru sectorul românesc al Departamentului pentru relaţiile cu partidele socialiste aflate la putere din cadrul CC al PCUS au făcut referiri repetate la „politica externă faţă de România convenită” în cadrul Pactului de la Varşovia. Obiectivul acestei politici coordonate era „crearea altor elemente care să lege România de comunitatea socialistă”, oprirea „alunecării românilor pe panta antirusismului şi antisovietismului” şi

„atragerea României şi neutralizarea consecinţelor cursului ei separat în domeniul politicii externe, dăunător pentru întreaga comunitate socialistă”.[491] Aşa cum remarca Moscova la sfârşitul anilor ’70, „politica elaborată anterior de CC al PCUS în vederea opririi acestei alunecări trebuie continuată, dar mai insistent, mai calculat, mai eficient, prin toate mijloacele de comunicare”.[492] Aceeaşi politică a fost menţinută până la mijlocul anilor ’80, perioadă în care, spre exemplu, Stasi (din RDG) a exploatat „toate posibilităţile statelor socialiste de a acţiona (asupra României) în activitatea politico-operativă, cu scopul de a-i menţine şi de a-i strânge legăturile cu Pactul de la Varşovia şi cu CAER”.1

Relaţiile româno-chineze ca subiect al preocupărilor speciale ale sovieticilor anterior anului 1967

România a început să devieze serios de la linia Kremlinului la scurt timp după moartea lui Stalin, mai întâi făcând presiuni pentru închiderea întreprinderilor mixte sovieto-române (SOVROM-uri) după care a „păcătuit” şi mai grav, când a cerut retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul ţării, în 1955. Aşa cum avea să noteze Hruşciov ulterior: „Pentru români, termenul «SOVROM» era o înjurătură”.2 În paralel, o relaţie cu adevărat extraordinară se formase deja între Bucureşti şi Beijing în 1954, când şeful statului român, Petru Groza, a vizitat Beijingul ca invitat al lui Mao Zedong.3 Emil Bodnăraş, viceprim-ministru şi ministru al Apărării, avea o relaţie mai veche cu şeful securităţii maoiste, Kang Sheng.4 La

491 Vezi, de pildă, Soviet Foreign Policies and the Outlook for Soviet-American Relations (NIE11-72), 20 aprilie 1972, pp. 20-21, şi The USSR and the Changing Scene in Europe (NIE 12-72), 26 octombrie 1972, pp. 17-18, CIA.

492 Document 1 în Watts (2012).

congresul al IX-lea al Partidului Comunist Chinez, din 1956, Mao l-a aşezat pe liderul comunist român Gheorghe Gheorghiu-Dej la stânga sa (în vreme ce reprezentantul URSS se afla la dreapta lui). Angajat la vremea respectivă în soluţionarea problemelor financiare cu SUA rămase nerezolvate în urma celui de-al

1 Informaţional Note Drawn Up by the Chief of Service [HVA VII] on the Current Situation and Policy of România, BStU, Mfă, ZAIG 6267, S. 9 – 11, 15 decembrie 1983; Georg Herbstritt şi Stejărel Olaru, Stasi şi Securitatea, Bucureşti, Humanitas, 2005, p. 367.

2 Sergei Khrushchev, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev*: *Statesman*, *1953 – 1964*, volume 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, p. 389.

3 Vezi, de pildă, Romulus Ioan Budura, *Politica independentă a României şi relaţiile româno-chineze 1954 – 1975*: *Documente*, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României 2008, volumul 1, pp. 8 – 27, 85 – 92. La întoarcerea lui Groza de la Beijing, în 1954, românii au publicat, sub semnătura lui Groza, o lucrare, evident prochineză, *în Ţara celor şase milioane*.

4 Bodnăraş şi Sheng s-ar fi întâlnit în anii ’30, la o şcoală sovietică unde se ţineau cursuri privind lupta de partizani şi sabotajul. Roger Faligot şi Remi Kauffer, *The Chinese Secret Service*: *Kang Sheng and the Shadow Government în Red China*, New York, William Morrow and Company, 1989, pp. 94 – 96, 102, 114 – 115.

222

Doilea Război Mondial, liderul român s-a oferit să-l ajute pe Mao Zedong să facă acelaşi lucru.1

În cursul întrunirilor Pactului de la Varşovia şi ale CAER care s-au

5 5

succedat fără pauză în mai 1958, în care sovieticii au anunţat laconic retragerea trupelor lor din România, Gheorghiu-Dej a subliniat că partidul său respingea principiul „centrelor de conducere” şi al controlului supranaţional – o sfidare a eforturilor integraţioniste ale sovieticilor în sfera economică şi în cea politico-militară similară cu poziţia adoptată la momentul acela de Beijing.[493] De atunci, România a insistat pentru controlul naţional asupra armatei sale, oprind în scurt timp instruirea personalului său militar în URSS (după ce Moscova folosise ofiţeri pregătiţi în URSS pentru a pune trupele româneşti în alertă în 1958 şi în 1961 fără consultarea prealabilă a conducerii PCR, cu încălcarea articolului 3 din Tratatul Pactului de la Varşovia, semnat în 1955).[494] Aşa cum li se plânsese Hruşciov, dintr-un impuls nestăpânit, colegilor săi de drum sovietici în cursul călătoriei spre SUA făcute împreună cu liderii din Balcani, în 1960, „în România, şi chiar în interiorul Partidului Comunist Român, s-au dezvoltat atitudini naţionaliste şi antisovietice periculoase, care trebuie smulse din rădăcini”.[495] Se pare că incidentul a fost atât de stânjenitor pentru Hruşciov, încât l-a făcut să pretindă apoi că delegaţia română nu venise la plecarea peste ocean şi „călătorise singură spre America46.1

493 Burdura (2008), Document 2, pp. 95-96.

494 Watts (2010), pp. 162-165, 215-216, 260-261. Prim-ministrul Maurer a denunţat practica în mod public după ce Moscova a folosit-o pentru ultima dată în timpul Crizei Rachetelor din Cuba. Dennis Deletant şi Mihail Ionescu, „Romania And The Warsaw Pact: 1955-1989“, Cold War International History Project, Working Paper #43, aprilie 2004, p. 74.

495 Arkady Shevchenko, Breaking with Moscow, New York, Alfred A. Knopf, 1985, p. 97-98. Hruşciov şi-a scris memoriile cu opt ani înainte de fuga lui Şevcenko în SUA.

În scurt timp, România a devenit un coşmar strategic pentru URSS. Refuza să considere China sau pe membrii NATO ca fiind „duşmani66. îşi reorienta consecvent economia spre Occident. Urma o politică externă tot mai clar aliniată cu cea a adversarilor Moscovei. Adoptase şi susţinea o politică de securitate care ameninţa controlul militar sovietic asupra celorlalţi membri ai alianţei.

Bucureştiul a făcut cea mai elocventă demonstraţie a simpatiilor sale când a pus capăt operaţiunilor de bruiaj îndreptate asupra emisiunilor radio occidentale şi a renunţat la sistematica „portretizare ca inamic66, pe linie ideologică, a SUA şi NATO, în 1963. [496]Budapesta i-a urmat parţial exemplul câteva luni mai târziu, oprind bruierea programelor occidentale destinate populaţiei maghiare, dar a continuat să participe la reţelele de bruiaj sovietice menite să împiedice recepţionarea programelor în celelalte ţări membre ale Pactului de la Varşovia şi în URSS.[497] Ungaria şi-a continuat, de asemenea, propaganda internă antiamericană.

Concomitent, România era angajată într-un program complet de „derusificare66, prin care a renunţat la predarea în mod obligatoriu a limbii ruse în şcoli şi a sistat sau a redus drastic influenţele culturale sovietice (de exemplu librăria rusă, Institutul „Maxim Gorki66 şi

---

496 Sergei Khrushchev, editor, Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953-1964, volume 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, p. 259.

497 Istvân Rev, „Just Noise? Impact of Radio Free Europe in Hungary“, în A. Ross Johnson şi R. Eugene Parta, editori, Cold War Broadcasting: Impact on the Soviet Union and Eastem Europe. A Collection of Studies and Documents, Budapest, Central European University Press, 2010, pp. 239-257. Vezi şi Documentele 34 şi 35 în op.cit., pp. 487-493 şi 494-500.

asociaţiile de prietenie româno-sovietice).[498] A făcut apel chiar la desfiinţarea reţelelor sovietice de spionaj pentru care acestea constituiau un paravan. Aşa cum raporta Gheorghiu-Dej

Biroului Politic în august 1963, nu doar că l-a informat pe Hruşciov că nu exista niciun motiv logic pentru ca URSS să „organizeze reţele de agenţi de informaţii într-un stat socialist, în care există un partid care militează pentru exact aceeaşi cauză”, dar a şi recomandat conducerii sovietice să ia în calcul ideea de a „nu păstra reţele de agenţi în niciuna dintre ţările socialiste”, ca un semn de respect reciproc.1

Solicitarea lui l-a determinat pe Hruşciov să-i numească pe români „ticăloşi”, aşa cum a declarat Gheorghiu-Dej. La fel de îngrijorătoare pentru liderul sovietic era simpatia evidentă pe care Bucureştiul continua s-o manifeste faţă de RP Chineză. [499]Această apropiere crescândă determinase deja Kremlinul, în 1962, să impună restricţii asupra colaborării Pactului de la Varşovia cu România în domeniul informaţiilor – chiar înainte ca

5 5

România să se retragă singură din asemenea colaborări.[500] Beijingul a renunţat la suspiciunile sale privind motivaţiile României de a media conflictul sino-sovietic atunci când Bucureştiul a blocat încercarea Moscovei de a primi Mongolia în Pactul de la Varşovia, în

---

498 Lista de probleme a românilor cu sovieticii (1964). Vezi şi William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 28-33, John F. Kennedy Library Oral History.

499 Watts (2010), pp. 196-201; Transcript of Meeting of RWP CC Political Bureau of

500 Sejna (1982), p. 66-67; Bittman (1972), pp. 146-147. Vezi şi Watts (2010), pp. 183-201.

1963.[501] Deşi toţi ceilalţi membri ai Pactului, inclusiv Polonia, acceptaseră iniţial propunerea sovietică, refuzul României de a ceda a provocat o avalanşă de renunţări – o reuşită pe care România avea s-o obţină din nou în 1969 şi, într-un context diferit, referitor la Vietnam, în 1978.[502]

În primăvara anului 1964, România şi-a expus declaraţia cu privire la ruptura sino-sovietică, neoficial cunoscută ca „declaraţia sa de independenţă”, criticând ambele părţi pentru efectele negative pe care polemica lor publică le exercita asupra solidarităţii comuniste internaţionale.1 Mai important încă, „declaraţia” României condamna în mod explicit Cominternul şi ideea oricărui „centru de conducere” sau „supranaţional”, şi adopta cu foarte puţine modificări, ca bază a politicii sale internaţionale, cele cinci principii ale coexistenţei paşnice ale Chinei (*Panch Shilla*) – ele însele desprinse parcă din tratatul de drept internaţional al lui Hugo Grotius. *Panch Shilla* făcea apel la „respect reciproc faţă de suveranitatea şi independenţa teritorială, neagresiune şi neamestec în treburile interne, egalitate şi avantaj reciproc şi coexistenţă paşnică”.[503] în viziunea românilor, principiile

---

501 Aşa cum remarca liderul maghiar Jânos Kâdâr: „Singura reacţie negativă a venit din partea românilor“. Excerpts of Report to the Hungarian Politburo on the PCC Meeting by the First Secretary of the MSzMP (Jânos Kâdâr), 31 iulie 1963, PHP. Sursele din RDG arată acelaşi lucru. Liu şi Mastny (2004), p. 140.

502 Pentru absenţa criticilor poloneze la întâlnirea Pactului, vezi Memorandum by the Polish Foreign Minister (Adam Rapacki), 20 iulie 1963, PHP. Argumentaţia românilor se regăseşte în Transcrierea Şedinţei Biroului Politic al CC al PMR din 18 iulie 1963; ANIC, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 9/1963, filele 122-128, în Munteanu (2002), pp. 177-183.

503 Scînteia, 23 aprilie 1964. Pentru traducerea în engleză, vezi William E. Griffith, Sino-Soviet Relations, 1964-1965, Cambridge, MIT

relaţiilor interstatale includeau: respectul pentru suveranitatea şi independenţa naţională, integritatea teritorială, drepturile egale, neamestecul în treburile interne şi avantajul reciproc. Românii discutaseră anterior despre declaraţie cu chinezii, în cursul vizitei făcute de Emil Bodnăraş, Nicolae Ceauşescu şi Ion Gheorghe Maurer în China, în martie 1964.[504]

Bucureştiul prevăzuse de asemenea medierea tensiunilor şi conflictelor internaţionale ca o „obligaţie sacră” ce revenea tuturor statelor, îndeosebi celor mici şi mijlocii, încurajând astfel mobilizarea şi implicarea independentă a puterilor mici în ceea ce în mod tradiţional fusese un domeniu de activitate al marilor puteri. Aceeaşi argumentaţie justifica viitoarele contacte, pe aceleaşi premise, ale Bucureştiului chiar şi cu statele capitaliste, contacte în apărarea cărora românii susţineau acum că „nu trădează socialismul, ci servesc cauza coexistenţei paşnice”.

România constituia deci o triplă provocare la adresa Kremlinului – una în Est, alta în Vest şi cea de-a treia în cadrul Pactului de la Varşovia şi al CAER, toate având la bază „devierile ideologice” stipulate în declaraţia din aprilie 1964. În cadrul Pactului de la Varşovia, aceste „devieri” erau însoţite de eforturile persistente de a transforma alianţa în aşa fel încât controlul militar şi politic al sovieticilor să fie diminuat – de exemplu, prin apeluri la adoptarea în comun a deciziilor şi la accederea la posturile de comandă, prin rotaţie, a tuturor membrilor.1 Autoproclamata independenţă a României,

---

Press, 1967, pp. 269-296.

504 Vezi, de pildă, J.E Brown, „The Rumanian Visit to Peking“, 5 martie 1964, RFER Background Report, OSA, Box 50, Folder 2, File 128, pp. 1-5.

cuplată cu reorientarea ei economică spre Occident, ameninţa s-o scoată din Pactul de la Varşovia.

Autorităţile sovietice, de la Hruşciov la Cernenko, au conchis că retragerea României ar avea un efect demonstrativ catastrofal, prin pierderea contactului terestru cu iiber-aliatul Bulgaria şi prin faptul că, probabil, ar fi atras după ea şi alţi membri ai alianţei.[505] Brejnev, Andropov şi Cernenko şi-au exprimat şi ei aceleaşi temeri cu privire la retragerea României din Pactul de la Varşovia. În 1989, Moscova încă mai credea într-o posibilă retragere a României din Pactul de la Varşovia, urmată de un substanţial ajutor occidental, deşi Kremlinul, în mandatul lui Gorbaciov, nu se mai temea că şi alţi membri ai Pactului îi vor urma exemplul.[506]

Aceste efecte „subversive" nu erau limitate la membrii Pactului de la Varşovia care nu făceau parte din URSS. Pentru Moscova, unul dintre cele mai problematice aspecte ale politicii independente a României erau consecinţele asupra URSS şi mai cu seamă asupra RSS

---

505 România a lăsat să se scurgă spre presa internaţională apelurile sale la „noi modalităţi" de adoptare a deciziilor în cadrul Pactului de la Varşovia. Vezi, de exemplu, New York Times, 14 decembrie 1964. Pentru o variantă mai detaliată a acestor propuneri, vezi New York Times, 11-14, 16 şi 22 mai 1966. Alte surse din cadrul Pactului au confirmat, în cadrul discuţiilor internaţionale, acurateţea articolelor din New York Times. Vezi, de pildă, Report to the Hungarian Socialist Workers Party Political Committee on the Meeting of the Deputy Foreign Ministers [and on the Meeting of the Deputy Ministers of Defense in Moscow/, 11 februarie 1966, PHP.

506 „Changes in Eastem Europe and Their Impact on the USSR", Memorandum to Alexander Yakovlevfrom the Bogomolov Commission (Mariana Sylvanskaya), februarie 1989, Document 1 în Jacques Levesque, „Soviet Approaches to Eastem Europe at the Beginning of 1989", Cold War International History Bulletin, nr. 12/13 (toamna/iama 2001), pp. 57-59.

Moldoveneşti.[507] Istoricii ruşi presovietici recunoscuseră că cea mai mare parte a populaţiei de pe teritoriul respectiv era de etnie română, iar această „eroare” a fost prezentă în diverse lucrări sovietice, de la *Marea enciclopedie sovietică* până la o varietate de lucrări istorice şi etnografice sovietice de la mijlocul anilor ’70.1

Lipsiţi de drepturi culturale şi politice într-o republică menţinută intenţionat – după toate aparenţele – în partea întunecată a spectrului dezvoltării economice, cei mai mulţi dintre etnicii români din RSS Moldovenească – formând două treimi din populaţia acestei republici – rămâneau sensibili la atracţia exercitată de statul vecin, a cărui populaţie, de aceeaşi etnie, se bucura de drepturi depline (în context comunist). Discriminarea era făţişă, dat fiind că „moldovenii” constituiau 65% din populaţia RSS Moldoveneşti, dar numai 28% din componenţa Comitetului său Central, restul de 72% fiind de etnie slavă.[508][509]

---

507 înainte de 1989, SUA foloseau termenii „Moldavia“ şi „Moldova“ pentru a face deosebirea între RSS Moldovenească şi provincia de nord-est a României, Moldova. După 1989, geograful Departamentului de Stat a stabilit în mod oficial numele în engleză al noului stat independent ca Republica Moldova, pentru provincia română folosind numele „Moldavia“, în scopuri de diferenţiere, inversând astfel practica anterioară.

508 Memorandum privind falsificarea evenimentelor istorice în RS România şi măsurile de prevenire a consecinţelor ei negative în Moldova, Secret, CC al PCM nr. 189 s, 27 iunie 1975 [Chişinău], către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 36, Dosar 110, filele 144-158 (de aici înainte: Limitarea consecinţelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975)). Vezi şi Document 11 în Negru şi Negru (2010), pp. 55-65; Document 4 în Watts (2012).

509 Robert R. King, „The Escalation of Rumanian-Soviet Historical Polemics over Bessarabia“, RAD Background Report/38, RFER, 12 februarie 1976, OSA, Box 115, Folder 5, Report 164, p. 11. Vezi şi Zev Karz et. al, editori, Handbook of Major Soviet Nationalities, New York,

În cadrul orientării spre Est, relaţiile dintre Bucureşti şi Beijing se dezvoltau într-un ritm uluitor, prefigurând ameninţarea formării unui alt centru socialist, concurent. Chinezii susţineau activ noua istoriografie a României, mai ales în discuţiile deschise despre acaparările teritoriale ruse şi sovietice şi despre alte „subiecte tabu” ale relaţiilor ruso-româneşti şi sovieto-româneşti.[510]

5

În august 1944, liderul albanez Enver Hodja – cel mai apropiat protejat al Chinei după ruptura dintre Tirana şi Moscova, din 1961 – deplângea amarnic faptul că fusese înlocuit ca partener politic preferat al Beijingului de românii „centrişti”.[511]

Relaţiile sino-române deveniseră atât de strânse până la jumătatea anului 1965, încât liderii români se simţeau liberi să discute cu omologii chinezi Deng Xiaoping şi Kang Sheng despre eforturile lor de reducere a nivelului controlului sovietic asupra armatelor naţionale ale celorlalţi membri ai Pactului de la Varşovia.1 Concomitent, aşa cum remarca mai târziu un diplomat chinez, România era „entuziastă” în eforturile sale de a determina China şi SUA „să-şi normalizeze relaţiile cât mai curând posibil”.[512]

The Free Press, 1975, pp. 441, 449-451.

510 Vezi, de pildă, Charles King, The Moldovans: Romania, Russia and the Politics of Culture, Stanford, Hoover Institution Press, 1999, îndeosebi capitolul 5, „A Stipulated Nation“.

511 Enver Hodja, Reflecţii despre China 1962-1972: Extrase din jurnalul politic, voi. 1, Tirana, editura 8 Nentori, 1979, pp. 71-79, 96-97, 104-105, 108, 113, 425, 496-503, 510-513, 531-538, 550-551, 573, 586, 590-591, 653-655, 661, 667.

512 Transcrierea discuţiilor cu delegaţia PCC la cel de-al IX-lea Congres al PCR, 26 iulie 1965; ANIC, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 105/1965, filele 2-15; Stenographic Transcript of Ceauşescu-Deng Conversation, PHP.

Hodja, care îi considera de mult timp pe români „o portavoce a imperialiştilor americani” şi vinovaţi pentru că împinseseră China în braţele SUA, i-a denunţat ulterior pe Ceauşescu şi pe Bodnăraş ca „«naşi» ai prieteniei sinoamericane”.[513] Aşa cum susţinuse, în octombrie 1965, prim-ministrul român în discuţia cu ambasadorul american aflat la sfârşit de mandat, atât interesele americane, cât şi cele ale păcii internaţionale impuneau ca Washingtonul „să nu uite de China” în politica externă a SUA.[514]

Temerile Kremlinului în privinţa relaţiei dintre Bucureşti şi Beijing au fost exprimate limpede în instrucţiunile sale iniţiale adresate, în decembrie 1965, autorităţilor sovietice din RSS Moldovenească, în ceea ce avea să devină cunoscut ca INTERKIT. Pe lângă numeroase alte chestiuni referitoare la politicile Chinei, Moscova dorea să obţină informaţii despre interesul Chinei cu privire la „problema Basarabiei”, la gradul şi „tipul de influenţă” exercitată de conducerea Partidului Comunist Chinez asupra PCR şi la motivele pentru care la radioul românesc „se vorbea mai întâi despre progresele din China şi din Albania şi abia după aceea” despre progresele înregistrate în URSS.1 După toate aparenţele, convingerea

---

513 Hodja, voi. 1 (1979); şi Jurnalul politic al lui Enver Hodja, Reflecţii despre China, voi. 2 (1979), p. 151, http://www.enverhoxha.ru/Archive_of_books/English/enver_hoxha_reflections_on_china_volume_II_eng.pdf

514 Mircea Răceanu, Cronologie comentată a relaţiilor româno-americane, Bucureşti, Silex, p. 196. Vezi şi Memorandum of Conversation, Washington, 14 octombrie 1965, 8 p.m., Document 168, FRUS 1964-1968, volume III, Vietnam, iunie-decembrie 1965. Cinci luni mai târziu, în martie 1966, vicepreşedintele american Hubert Humphrey a lansat o nouă politică faţă de Beijing, una de „constrângere fără izolare“.

că Beijingul şi Bucureştiul complotau împotriva Moscovei era deja bine înrădăcinată, determinând URSS să întrebe „ce poziţii adoptă PCR în evaluarea politicilor duse de PCC” şi dacă existau „perspective de creare a unei noi Internaţionale Comuniste, care să coordoneze politica şi practica mişcării comuniste internaţionale”.2 Până la sfârşitul aceluiaşi an, interesul Moscovei viza alte întrebări: „Care partide muncitoreşti şi comuniste susţin politica schismatică a conducerii PCC?” Ce „atitudine are PCR faţă de ceea ce se întâmplă în China?” „Ce legături economice are Republica Socialistă România (RSR) cu China?” 3

Perspectivele americane cu privire la conexiunea româno-chineză

În mod paradoxal, judecând doar după rapoartele declasificate ale serviciilor de informaţii, nici sinologii din cadrul CIA şi nici specialiştii săi în probleme est-europene nu au acordat o atenţie deosebită relaţiei sinoromâne, evaluând-o în mod constant ca nesemnificativă, chiar şi la câţiva ani după ce dobândise un loc central în relaţiile Chinei cu Blocul sovietic. Unul dintre motivele acestei lipse de interes a serviciilor de informaţii americane cu privire la conexiunea dintre Beijing şi Bucureşti era gradul extraordinar de confidenţialitate impus de administraţiile americane succesive asupra relaţiilor SUA-România – o confidenţialitate pentru care românii înşişi insistaseră la vremea aceea. Practica începuse în administraţia Kennedy, care a păstrat atât de secretă ruptura Bucureştiului cu URSS în privinţa Crizei Rachetelor din Cuba, încât informaţii despre ea nu au

1 Moldavian Communist Party CC [illegible], Information on the results of familiarization of communists of the Moldavian republic with the letter of the COSU CC

of 30 December 1965, 12 februarie 1966, în AOSPRM, Fond 51, inventar 27, cutia 11, filele 43 – 47.

2 Ibid.

3 Secretarul CC al PCM, A. Comovan, *Questions*: *Communist tasks regarding familiarization with the information materials of the COSU Central Committee*, 16 noiembrie 1966, în AOSPRM, Fond 51, inventar 27, cutia 11, filele 110 – 113.

230

apărut decât 30 de ani mai târziu.1 Practica a continuat în timpul administraţiei Johnson, atât cu privire la relaţiile SUA-România, cât şi referitor la bunele oficii româneşti în privinţa Vietnamului.[515][516]

Administraţiile Nixon şi Ford au continuat această practică, mai ales cu privire la China, la convorbirile de pace în Orientul Mijlociu, la securitatea europeană şi, de asemenea, referitor la chestiunile de cooperare militară. Deşi poate că la începutul relaţiilor româno-americane această confidenţialitate era necesară, ea s-a dovedit în cele din urmă, la mijlocul anilor [517]70, dăunătoare propriilor interese – după ce „contractul” neoficial prin care Congresul SUA oferea susţinere bipartizană politicii externe a administraţiei prezidenţiale a fost anulat ca urmare a Războiului din Vietnam şi a scandalului Watergate. Aşa se face că strângerea de informaţii despre relaţiile sino-române şi despre atitudinea sovietică faţă de acestea nu au constituit o prioritate.

---

515 Vezi, de pildă, Garthoff (1995), p. 35.

516 FRUS, 1964-1968, volume XVII, Eastern Europe, Washington D.C., 1996, folder nr. 140, citat în Retegan (2000), p. 47. Vezi şi Interviul Laviniei Betea cu Gaston Marin, „De la Kremlin spre Vest şi Casa Albă“, Jurnalul Naţional, 6 martie 2007.

517 2 31

Inerentă oricărui proces analitic instituţionalizat, „tendinţa de a considera totul ca fiind predictibil” (*hindsight bias*), care face ca analizele anterioare să le influenţeze pe cele actuale, a făcut ca strângerea de informaţii pe această temă să nu fie considerată o prioritate, cu excepţia unor evenimente deosebite, aşa cum a fost spectaculoasa primire organizată de autorităţile de la Beijing pentru vizita liderului român, în 1971. În consecinţă, comunitatea de informaţii americană a ajuns la un set de concluzii eronate, cu efect pe termen lung asupra modului în care a fost înţeleasă în SUA relaţia sino-română. Spre exemplu, serviciile americane de informaţii au conchis că „drept urmare a Revoluţiei Culturale, singurii aliaţi ai Chinei erau albanezii” şi că relaţiile de partid dintre China şi România dintre anii 1966 – 1967 „au fost doar cu puţin mai bune decât cele cu alţi comunişti est-europeni”.[518][519]

Promisiunea publică a Beijingului că va acorda asistenţă României în cazul unei agresiuni sovietice în perioada invaziei din 1968 în Cehoslovacia nu este abordată în acest raport (şi, de fapt, în niciunul dintre rapoartele despre China şi România declasificate până în 2018). Sinologii de la CIA au considerat că dezgheţarea relaţiilor sino-române din 1969 – 1971 avea origini „relativ recente”, cu toate că au remarcat că „chinezii au părut deosebit de preocupaţi de menţinerea unor relaţii bune cu România” – o preocupare aparte, care nu a fost interpretată ca indicând o relaţie specială.1 În mod similar, nicio semnificaţie deosebită nu a fost atribuită faptului că, la fiecare vizită a lui Ceauşescu, a viceprim-ministrului

518 Intelligence Report: The International Liaison Department of the Chinese Communist

519P arty, decembrie 1971, POLO XLIV, pp. v, 14-17, 20, CIA.

Bodnăraş sau a premierului Maurer, a participat şi Kang Sheng, până la moartea acestuia, în 1971.

Pe de altă parte, administraţiile care i-au urmat preşedintelui Lyndon Johnson au fost mult mai conştiente de relaţia dintre Bucureşti şi Beijing şi mai ales de eforturile românilor de a facilita buna înţelegere între China şi SUA. În iunie 1967, în cursul unei întâlniri pe o largă gamă de teme, care au inclus şi perspectivele comune cu privire la Orientul Mijlociu şi la eforturile Bucureştiului de a media încheierea războiului din Vietnam (nume de cod *Packers*), preşedintele Lyndon B. Johnson a solicitat serviciile de mediere ale României în privinţa RP Chineze:

Johnson i-a spus lui Maurer că SUA nu vor un război cu China, nu doresc să schimbe sistemul de guvernământ al Chinei, nu au pretenţii asupra teritoriului chinez şi nu doresc decât să aibă relaţii comerciale cu China şi să se înţeleagă, în măsura în care China va permite acest lucru. A declarat că ar vrea să discute cu chinezii despre un tratat de neproliferare şi să „stabilească reguli de bază pentru a putea evita războiul nuclear”. A mai adăugat că ar fi „culmea nebuniei” ca SUA să dorească un război cu China; nici prin minte nu i-ar putea trece aşa ceva. Remarcând că Maurer se pregătea să viziteze şi alte ţări, Johnson l-a înştiinţat că avea libertatea de a vorbi despre discuţia dintre ei şi de a cita tot ce spusese el, dacă acest lucru ar putea fi util.[520][521]

Cu exact o lună în urmă, Iuri Andropov, anterior şef al Departamentului CC al PCUS pentru relaţiile cu

---

520 Ibid

521 Editorial Note, Document 271, FRUS, 1964-1968, voi. XXX, China. Textul memorandumului, în FRUS, 1964-1968, voi. XVII, pp. 430-435.

conducerile de partid est-europene şi recent numit şef al KGB a desemnat, în mod oficial, culegerea de informaţii privind orice „«negocieri secrete» între SUA şi China” ca fiind o cerinţă cu „prioritate absolută” pentru KGB şi pentru omologii săi est-europeni.1 Serviciile de informaţii ale ţărilor din Pactul de la Varşovia, care monitorizau „numeroasele vizite la nivel înalt” făcute de oficialii români la Beijing, au raportat despre deplasarea făcută în 1967 de către premierul român pentru a-i informa „pe chinezi despre discuţiile sale anterioare cu Johnson”.[522] în consecinţă, personalul diplomatic sovietic şi cel al KGB au exercitat presiuni, în mod deschis, oficial şi neoficial, asupra mai multor americani, pe tema zvonurilor despre discuţii secrete care „aveau deja loc între americani şi diplomaţii comunişti chinezi” în perioada 1967 – 1971.[523] KGB a lansat imediat o operaţiune de tip „măsuri active”, menită să submineze relaţia sinoromână, operaţiune care, în parte, presupunea note chineze false cu privire la o întâlnire dintre Zhou Enlai şi liderii români, în care se afirma despre prim-ministrul chinez că îl „concediase dispreţuitor” pe Ceauşescu, considerându-l un îngâmfat şi un „parvenit incult”, care „nu deţinea, de fapt, nicio influentă în cadrul Biroului Politic”.[524]

Autorităţile chineze au recunoscut ulterior că în

522 Directiva KGB „Cerinţe de orientare“ Referitor la unele aspecte ale politicii SUA cu privire la PCR, 26 mai 1967, citată în Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement, Reference Title: ESAU LI, februarie 1971, autor Arthur A. Cohen, pp. 7-9.

523 Directiva KGB „Cerinţe de orientare“ Referitor la unele aspecte ale politicii SUA cu privire la PCR, 26 mai 1967, în Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement (1971), p. 24.

524 Christopher Andrews şi Vitalyi Mitrokhin, The World Was Going Our Way: The KGB and the Battle for the Third World, New York, Basic Books, 2005, p. 290

vremea aceea românii

5

contribuiseră la medierea relaţiilor Beijingului cu Italia, Austria şi cu „mai multe ţări nord-europene”, fără să fie, după toate aparenţele, detectaţi de radarul sovietic.[525] Bucureştiul era într-o opoziţie directă cu Moscova în acest efort. La sfârşitul anilor ’60, Kremlinul a lansat o campanie prin care, „iniţial indirect şi mai apoi direct”, avertiza guvernele austriac, italian şi vest-german, prin multiple canale, „să nu treacă la stabilirea de relaţii diplomatice” cu Beijingul.1

Activităţile României în calitate de Minister de Externe chinez „prin procură” în perioada de izolare autoimpusă a Beijingului au inclus un lobby considerabil pentru intrarea RP Chineze în ONU şi, mai ales, în Consiliul de Securitate al ONU.[526][527]

În conformitate cu un raport al serviciilor de informaţii est-germane, în cadrul Pactului de la Varşovia obiectivele Bucureştiului în acest efort erau cât se poate de evidente:

România consideră că prezenţa Chinei în ONU reprezintă o contrapondere a Uniunii Sovietice în cadrul organizaţiei şi oferă o posibilitate pentru activităţile şi interpretările sale naţionaliste, care deviază de la cele ale

525 Liu şi Mastny (2004), pp. 98, 112, 132-133.

233

526 Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement (1971), pp. 14, 27, CIA. Serviciile est-germane de informaţii erau în mod evident conştiente că, în 1971, România media relaţiile între Beijing şi Bonn. Evaluation by the East German Embassy in Bucharest of Ceauşescus Visit to China, 11 iunie 1971, PHP.

527 Beijingul i-a mulţumit României pentru eforturile sale în privinţa ONU. Vezi, de pildă, fostul ambasador al Chinei în Iugoslavia şi Ungaria, Zhu Ankang, în Liu şi Mastny (2004), pp. 98, 112, şi 132, PHP.

celorlalte state socialiste. (...) Relaţia româno-chineză dăunează abordării convenite între statele socialiste cu privire la principalele probleme internaţionale şi afectează negativ dezvoltarea unităţii şi a coeziunii în cadrul sistemului socialist internaţional.[528]

Pe acest fond, faptul aparent neaşteptat că Beijingul a sărit în apărarea României în perioada invaziei sovietice în Cehoslovacia din 1968 pare mai puţin surprinzător. RP Chineză îşi declarase public intenţia de a susţine România şi promisese, în particular, să-i furnizeze arme; după care să continue prin transferul unor tehnologii defensive şi al unor uzine întregi din Beijing la Bucureşti (şi, poate, invers).[529] În mai 1979, şeful secţiei pentru România din cadrul Departamentului de Relaţii Internaţionale al CC al PCUS raporta că România „a furnizat şi continuă să-i furnizeze Chinei arme şi muniţie, inclusiv unele pe care le primise anterior din partea

URSS”, şi că „România construieşte acum, împreună cu China, o mare uzină pentru fabricarea tancurilor după modelul sovietic”.1 Pe lângă canonierele chineze pe care românii le fabricau sub licenţă, RP Chineză construise o fabrică de praf de puşcă fără fum în regiunea muntoasă în care forţele române plănuiseră să se retragă în cazul unei invazii conduse de sovietici.[530] Pe de altă parte, în anii ’60, ’70 şi până la restabilirea bunelor relaţii sino-sovietice la

528 Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest, 18 decembrie 1972, pp. 7-9, PHP.

529 Vezi, de pildă, cele trei telegrame în Document 7 în Hershberg et. al. (2011).

530 Vezi Document 4 în Watts (2012). Conform afirmaţiilor conţinute în jurnalul liderului albanez, Enver Hodja criticase virulent ajutorul militar chinez pentru România. Hodja (1979), voi. I, pp. 500, 571,589.

mijlocul anilor [531]80, România a continuat să militeze, în interiorul Pactului de la Varşovia, împotriva expulzării oficiale a Chinei din cadrul comunităţii socialiste.[532]

În martie 1967, cu trei luni înainte ca preşedintele Johnson să-i ceară Bucureştiului medierea relaţiei cu Beijingul, Richard M. Nixon sublinia, în timpul vizitei sale la Bucureşti, nevoia de a îmbunătăţi relaţiile americanochineze. Viitorul preşedinte descria cu mare uimire atât mulţimile entuziaste care se strânseseră să-i vadă alaiul motorizat, cât şi deschiderea pe care a arătat-o Ceauşescu faţă de ideile sale privind apropierea sino-americană.[533] Prin urmare, preşedintele Nixon avea motive serioase pentru a repeta solicitarea privind medierea de către români a apropierii sino-americane în primul său an de mandat.5 În conformitate cu rezumatul întâlnirii lor din 2 august, consemnat de Departamentul de Stat:

Preşedintele a reliefat că SUA nu intenţionează să se implice în conflictul sino-sovietic şi că nu „se va alătura unui bloc menit să izoleze China”. În final, Nixon i-a spus preşedintelui Ceauşescu că „dacă este în interesul dumneavoastră şi al guvernului dumneavoastră ne-am

---

531 Johnson i-a spus preşedintelui ales, Nixon, că „era pregătit să meargă mai departe cu aceste măsuri asumându-şi răspunderea“ sau „să le predea pur şi simplu viitoarei administraţii pentru a le folosi aşa cum credea de cuviinţă“. William Bundy, A Tangled Web: The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency, New York, Hill and Wang, 1998, p. 103.

532 Vezi, de pildă, raportul lui Henry Kissinger pentru preşedintele Nixon în „Establishment of the Kissinger-Dobrynin Channel: Dialogue on the Middle East; and the Sino-Soviet Dispute, 23 aprilie - 10 decembrie 1969“, FRUS, 1969-1971, volum XIII, pp. 218-221.

533 Richard Nixon, The Memoirs of Richard Nixon, New York, Grosset & Dunlap, 1978,
pp. 281-282.

bucura să jucaţi un rol de mediere între noi şi China”.1

Două săptămâni mai târziu, în cadrul unei reuniuni a Consiliului pentru Securitate Naţională, Nixon a sugerat ceva ce amintea de poziţia României faţă de Moscova şi Beijing. SUA, a explicat el, „au presupus dintotdeauna că chinezii sunt inflexibili şi că sovieticii sunt mai rezonabili”, dar „Ceauşescu spune că sovieticii sunt mai duri şi mai agresivi decât chinezii”.2

Directorul CIA Richard Helms şi preşedintele Nixon s-au arătat de acord cu această apreciere.

Autorităţile sovietice au făcut tot ce au putut pentru a descuraja cooperarea SUA cu România în privinţa Chinei, încercând concomitent să discrediteze România ca intermediar util în relaţia cu Vietnamul.3 Moscova a mers până acolo încât a încheiat înţelegeri cu anticomuniştii fervenţi din Republica Naţionalistă a Chinei pentru a împiedica o apropiere între SUA şi China, iar autorităţile naţionaliste chineze au încercat să convingă Washingtonul să nu ia în calcul folosirea canalului românesc, forţându-i pe oficialii americani să nege utilizarea sau intenţia de a utiliza România ca intermediar pentru convorbirile cu Beijingul.4 În cadrul acestui efort, Moscova a lăsat să apară în Praga rapoarte care aminteau de medierea exercitată de România în privinţa relaţiilor sino-americane pe 10 şi 15 iulie

1 Editorial Note: 24 July-3 August 1969 Nixon trip. Memorandum of conversation between President Nixon and President Ceauşescu, 2 august 1969, Document 20 în FRUS, 1969 – 1976, volum XVII, pp. 51 – 53.

2 Minutes of Meeting of the NSE, San Clemente, 14 august 1969, Document 74, FRUS, 1964 – 1968, volum XXX, China, p. 221.

3 *Telegram from President Johnson to Prime Minister*

Wilson, Washington, 24 ianuarie 1968, 0530Z, Document 24, *FRUS*, *1964 – 1968*, volume VI, *Vietnam*, ianuarie-august 1968. Vezi şi Documentele 206 şi 211 – 216, în op. cit. Cu privire la medierea românească, vezi, de pildă, Transcript, Dean Rusk Oral History Interview II, 9/26/69, by Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, Tape 1, p. 14, and Tape 2, p. 4, disponibil la www.lbjlib. utexas.edu

4 Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement (1971), pp. 11 – 13, 62; Memorandum of Conversation (Kissinger, John H. Holdridge, Senior Staff Member, and GRE Ambassador Chow Shu-kai, 6 august 1969, Document 21 în FRUS, 1969 – 1976, volum XVII, p. 53; Memorandum from the Presidents Assistant for NSA (Kissinger) to President Nixon, Washington, 10 iulie 1969, Document 65, FRUS, 1969 – 1976, vol. XII, pp. 197 – 198, 200 – 202.

236

1969, la nici două săptămâni după ce Nixon şi-a anunţat intenţia de a vizita Bucureştiul. Sugerând atât o paranoia, cât şi o mai bună cunoaştere a relaţiilor dintre Beijing şi Bucureşti, liderul bulgar Todor Jivkov li s-a plâns ulterior altor membri ai Pactului că „chinezii se bazează pe România, iar românii susţin politicile chineze”, astfel că, „în Vest, Mao şi Ceauşescu sunt priviţi ca doi gemeni”.1

Un precursor românesc al INTERKIT-ului?

În vreme ce operaţiunile sovietice şi cele ale Pactului împotriva „cursului separat” al României în privinţa Chinei se desfăşurau în INTERKIT, în cadrul operaţiunii antiromâneşti, aparent lipsită de nume de cod, pe care a inspirat-o INTERKIT în 1971 şi în cadrul operaţiunilor conduse de Moscova-Chişinău împotriva „propagandei şi subversiunii” româneşti, acestea din urmă erau axate pe România şi pe relaţiile ei cu SUA, Germania de Vest şi

Israel.

Această focalizare îngustă era determinată parţial de reforma post-stalinistă a istoriografiei româneşti de la începutul anilor ’60, reformă care a realiniat-o la ceea ce autorităţile sovietice de la Kremlin şi de la Chişinău

5 J

aveau să numească, în mod repetat, „mistificările” istoriografiei „burgheze occidentale”. În consecinţă, majoritatea etnică română din RSS Moldovenească (şi sutele de mii de co-etnici din RSS Ucraineană) aveau un acces tot mai larg la relatările istorice care afirmau identitatea lor comună cu aceea a românilor, aceste relatări fiind confirmate de istoriografia occidentală şi de cea rusă presovietică (pentru cei care aveau acces la ea).

Ca reacţie la faptul că, în 1964, Bucureştiul ridicase unilateral problema „subiectelor tabu” rezultate în urma politicii lui Stalin, spre exemplu, prim-secretarul PC Moldovenesc Ivan Ivanovici Bodiul, protejat al lui Brejnev de pe vremea în care liderul sovietic fusese prim-secretar al PC Moldovenesc, între anii 1950 – 1952, a acuzat autorităţile române că răspândesc „minciuni” şi „deformări” cu privire la RSS Moldovenească şi a calificat publicarea în România a însemnărilor lui Karl Marx despre confiscarea de către sovietici[534]

a Basarabiei ca fiind „propagandă naţionalistă”.1 Primele reacţii sovietice şi moldoveneşti au vizat limitarea tuturor contactelor şi a comunicării dintre

5

România şi RSS Moldovenească. În scurt timp însă, această abordare a inclus şi o componentă mai activă.

Deja în 1966, Bodiul făcea apel la autorităţile

534

centrale de la Moscova pentru a-i determina pe români să-şi retracteze declaraţiile şi să păstreze tăcere pe tema problemelor istorice. Bodiul a sugerat, de asemenea, conceperea unor publicaţii care să combată interpretările româneşti burgheze „de pe o poziţie de clasă şi în interesul comunităţii naţiunilor socialiste”.[535][536]

Istoriografia română era percepută ca o ameninţare serioasă inclusiv de către Securitatea de Stat sovietică. La sfârşitul lui 1966, preşedintele KGB din RSS Moldovenească nota că „principala sa misiune fusese aceea de a combate propaganda verbală şi cea tipărită din străinătate, îndeosebi pe cea care vine direct de peste graniţă”, adică din România.[537]

În apelul său, Bodiul solicita ajutor „din partea Institutului pentru Marxism-Leninism din subordinea CC al PCUS, din partea unei serii de instituţii ale Academiei de Ştiinţe a URSS şi din partea aparatului CC al PCUS” pentru „a pregăti şi a da publicităţii în limba moldovenească, în limba rusă şi în alte limbi străine o serie de studii istorice (monografii, broşuri, adase etc.) şi de articole în periodicele centrale, în emisiunile de radio şi de televiziune, care să aducă în atenţia unui public mai larg” punctul de vedere sovietic.[538] Bodiul considera că acest lucru era necesar „pentru a preveni apariţia unor

535 Mark Kramer, „Moldova, Romania, and the Soviet Invasion of Czechoslovakia“, Cold War International History Project (CWIHP) Bulletin, nr. 12/13 (toamna/iama 2001), p. 326.

536 Propunerea lui Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966). Vezi şi Document 3 în Negru şi Negru (2010), pp. 31-37; Document 1 în Watts, (2012).

537 Sovetskaia Moldavia, 20 decembrie 1966.

538 Propunerea lui Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966).

fenomene negative în RSS Moldovenească”, fenomene cauzate de „revizuirea şi falsificarea celor mai importante teze referitoare la prezentul şi trecutul istoric al poporului moldovenesc” vehiculate în „cercurile sociale şi de partid din România”.[539]

După mai bine de un an, în decembrie 1967, la Moscova a avut loc prima întâlnire a INTERKIT. Această reuniune, cu durata de o săptămână, a avut ca preocupare principală mai curând temele conceptuale decât chestiunile organizatorice mai practice, ţinând de aplicarea lor. În vreme ce detaliile organizatorice au fost soluţionate în cursul anului următor, abordarea celor şase membri ai Pactului de la Varşovia (URSS, RDG, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria), plus Mongolia, suferise deja o modificare, trecând de la o înţelegere comună a politicii chineze la dezvoltarea „tacticilor pentru a combate orientarea de renegat al lui Mao Zedong”.1 Reuniunea din decembrie 1967 s-a încheiat cu un acord al tuturor participanţilor cu privire la necesitatea de a se consulta reciproc şi de a-şi coordona eforturile în privinţa „grupului Mao Zedong şi a luptei împotriva ideologiei şi a activităţii lui divizioniste”.[540][541]

5

În februarie 1967, cu aproape un an înainte de prima şedinţă a INTERKIT, conducerea sovietică a RSS Moldoveneşti a făcut un apel public la o campanie de contrapropagandă care să mobilizeze „specialişti calificaţi

539 Ibid.

540 Această modificare poate fi observată în raportul maghiar din iulie 1967, anterior primei întâlniri, şi în raportul polonez de după ea. Vezi Documentele 4 şi 5 în Hershberg et al. (2011).

541 Extras din raportul est-german. Documentul 6 în Hershberg et al. (2011).

şi activişti culturali, dar şi înalţi oficiali ai partidului şi sovietului şi organe economice” şi care să se coordoneze cu „ziare şi reviste, emisiuni de radio şi televiziune, cărţi, broşuri şi alte publicaţii” pentru a combate subversiunea românească.[542] Problematic nu era doar faptul că subversiunea românească pătrundea în RSS Moldovenească, ci şi că avea deja consecinţe nedorite. După afirmaţiile liderului PC Moldovenesc:

(...) persoanele individuale cad cu uşurinţă sub influenţa propagandei derutante, deseori o răspândesc ele însele şi, în acelaşi timp, nu sunt mustrate. Trebuie să spunem că tăcerea şi pasivitatea noastră sunt exploatate de falsificatorii burghezi ai istoriei care, în publicaţiile lor, (...) suprimă în mod conştient fapte şi evenimente care au caracterizat străvechile aspiraţii ale poporului moldovenesc la unirea cu

Rusia şi la reunirea cu statul rus.1

La scurt timp după aceea, în perioada în care se contura structura INTERKIT-ului şi i se defineau misiunile operative, documente secrete emise de CC al PCM au început să detalieze modul în care o operaţiune similară ar fi putut fi pusă în practică împotriva României.

---

542 Sovetskaia Moldavia, 16 februarie 1967; P. T. O., „Moscow Claims Bessarabia Was «Illegally Attached to Romania»“, RFER, 28 iulie 1967, OSA, Box 50, Folder 6, Report 138, p. 1; Fritz Ermarth, „Soviet Historian on Rumania’s Prewar Foreign Policy“, RFER, 17 iulie 1967, OSA, Box 50, Folder 6, Report 146, p. 3. Ermarth a fost peste puţin timp recrutat în cadrul Consiliului pentru Securitate Naţională al SUA, ajungând în cele din urmă să gestioneze producerea National Intelligence Estimate, care detalia modul în care Moscova şi aliaţii ei grupau consecvent România alături de China în atacurile lor în presă, în ciuda caracterului diferit al criticilor aduse celor două state.

Trebuie să remarcăm că utilizarea unor termeni ca „naţionalist” sau „şovin” în discursul autorităţilor sovietice nu reflecta intoleranta etnică, aşa cum era ea înţeleasă în Occident. De fapt, era vorba despre frustrarea pe care le-o provoca ideea că „internaţionalismul proletar” – adică subordonarea în faţa centrului conducător sovietic – nu avea prioritate în faţa intereselor naţionale. De exemplu, autorităţile sovietice atacau concomitent, pe aceeaşi bază, lucrări clasice ale specialiştilor americani despre România:

În lupta ideologică împotriva comunismului, împotriva unităţii ţărilor socialiste, apologeţii capitalismului exploatează în mod constant arma otrăvită a naţionalismului. Acest lucru este limpede manifestat în felul în care interpretează istoria României burghezo-moşiereşti aşa cum a fost ea consemnată de alte surse decât cele româneşti. În ultimii ani, în Vest au apărut nu puţine cărţi ai căror autori calomniază politica externă sovietică faţă de România.[543][544]

Prima prezentare explicită a sistemului general INTERKIT a fost oferită la cea de-a doua sa reuniune din Berlinul de Est, în decembrie 1969. Dar cu mai bine de un an şi jumătate înainte, în mai 1968, CC al PCUS adoptase o decizie cu un titlu aparent inofensiv, „Cu privire la măsurile de asistenţă a RSS Moldoveneşti pentru îmbunătăţirea muncii ideologice”, instituind prin ea măsuri care prefigurau îndeaproape structura, misiunile şi obiectivele INTERKIT.

Instrucţiunea Partidului Comunist Moldovenesc (PCM) din iunie 1968 referitoare la decizia sovietică

543 Sovetskaia Moldav ia, 16 februarie 1967.

544 Nikolai Ivanovich Lebedev, „Some Questions of the Foreign-Political History of Rumania in the Light of Bourgeois Historiography“, Novaia i noveshaia istoriia, nr. 3 (1967), p. 146; Ermarth (1967), p. 3.

descria un efort coordonat în care erau implicate Comitetul URSS pentru Emisiuni de Radio şi Televiziune, Comitetul de Stat al Planificării, Ministerul Telecomunicaţiilor, Academia de Ştiinţe, Ministerul de Externe, Comitetul de Stat pentru Ştiinţă şi Tehnologie, Comitetul pentru Presă, Ministerul Culturii, Uniunea Organizaţiilor şi Societăţilor Sportive (DOSAAF), Uniunea Societăţilor de Prietenie şi pentru Legături Culturale cu Ţările Străine, editurile Ştiinţa şi Nauka, agenţiile de presă Novosti, APN şi Tass, ziarele *Pravda*, *Izvestia*, *Komsomolskaia Pravda*, *Selskaia jizin*, *Ekonomiceskaia gazeta*, revistele *Kommunist*, *Parţiinaia jizin*, *Voprosi istorii KPSS* etc.1 Colaborând cu o listă la fel de lungă de instituţii omologe din RSS Moldovenească, acestor organizaţii li s-a cerut să reducă şi să reglementeze strict accesul publicaţiilor, al emisiunilor, al informaţiilor şi turiştilor din România pe teritoriul RSS Moldoveneşti; să creeze în republică o bază de propagandă care să includă mai multe publicaţii şi emisiuni, plus noi infrastructuri pentru emisiunile de radio şi televiziune; şi să lanseze o nouă ofensivă ideologică menită să combată influenţa românească.

Pentru PCM, acest lucru necesita eforturile reunite ale nou-createi Case a Educaţiei Politice de la Chişinău cu Secţia pentru Propagandă şi Agitaţie a CC al PCM, Ministerul pentru Păstrarea Ordinii Publice, Direcţia pentru Turism Extern şi Comitetul de Control al Statului, dar şi cu Prezidiul Academiei de Ştiinţe a RSS Moldoveneşti, care urma să organizeze „conferinţe, sesiuni ştiinţifice, simpozioane, colocvii şi şcoli ştiinţifice internaţionale pentru ştiinţe sociale şi ale naturii”, pe

subiecte pertinente.[545] De asemenea, se stipula că această activitate avea să fie pusă în practică împreună cu Prezidiul Academiei de Ştiinţe a URSS (mai ales în privinţa numirii personalului şi a lucrărilor de elaborat), cu Comitetul de Stat al Planificării din RSS Moldovenească, Ministerul pentru Emisiuni Radio şi Televizate, un preconizat Birou Editorial Special pentru Informaţii Externe, Comitetul de Stat pentru Presă şi Uniunea Tineretului Comunist. O ofensivă ideologică similară urma să fie implementată de „comitetele de partid municipale şi raionale, departamentele din ministere şi cele ale republicii, organizaţii de partid, sindicate şi organizaţii ale Komsomolului”.1

Şapte luni mai târziu, şedinţa INTERKIT din ianuarie 1969 a prevăzut o structură organizaţională similară, cu aceleaşi obiective, care avea drept obiect China:

*

În domeniul radio şi TV:

9

Schimburi de materiale radio şi TV (...) pentru programe interne şi externe.

Organizarea unor emisiuni în comun, mai ales a unora operaţionale, în scopuri de contrapropagandă pe cele mai importante şi de actualitate probleme.

Producerea, în viitorul apropiat, a unui documentar despre evenimentele din China.

Coordonarea eforturilor ţărilor noastre în cadrul Organizaţiei Internaţionale pentru Radio şi TV (OIRT) şi la

545 Decizia CC al PCUS de a asista RSS Moldovenească (1968). Vezi şi Document 4 în Negru şi Negru (2010), pp. 37-44; Document 2 în Watts (2012).

Intervişion.[546][547]

Trimiterea de specialişti pentru schimburi de opinii în domeniul propagandei pe problema Chinei.

Informări reciproce cu privire la direcţia fundamentală a propagandei radio pe problema Chinei.

Propaganda scrisă direcţionată către terţe ţări:

Coordonarea în terţe ţări a activităţilor de presă, a agenţiilor de presă şi ale altor organe de propagandă ale ţărilor prietene pentru distribuirea materialelor pe problema Chinei.

Pregătirea unei serii de materiale despre „evenimentele din China”. Seria va trebui tradusă (în engleză, franceză, spaniolă şi arabă) şi distribuită în terţe ţări.

Coordonarea viitoarei planificări a propagandei antimaoiste.

Schimbul regulat de materiale curente despre problema Chinei.

A *9*

În domeniul cercetării:

Organizarea unui simpozion (...) pe tema „Probleme fundamentale ale evoluţiilor socio-economice din China actuală” şi publicarea materialelor acestui simpozion.

Schimbul de oameni de ştiinţă, personal asociat, aspiranţi şi studenţi implicaţi în probleme legate de China.

Organizarea, în vara anului 1969, a unei consultări a şefilor de instituţii de cercetare, pentru schimbul de informaţii şi pentru a conveni asupra unui plan privind publicaţiile şi lucrările ştiinţifice.1

---

546 Ibid

547 Organizaţia Internaţională pentru Radio şi TV (OIRT) a fost fondată iniţial de Moscova pentru a instituţionaliza accesul sovieticilor la presa occidentală. Finlanda era singurul ei membru occidental.

Aceste eforturi, atât cele în privinţa României, cât şi cele referitoare la

China au dus la crearea de noi instituţii destinate acestei misiuni.[548] Efortul

antiromânesc includea generarea de noi forme instituţionale şi de instituţii complet noi, care să pună în aplicare campania cât mai curând.[549] începând din 1968, odată cu înfiinţarea unei noi Case a Educaţiei Politice, operaţiunile antiromâneşti au oferit pretextul pentru transformarea, în 1970, a Sectorului pentru Relaţiile Externe din cadrul CC al PCM într-o Secţie independentă, pentru crearea unui Birou Editorial Special pentru Informaţii Externe (de trimis în exterior), în 1967, pentru fondarea, în acelaşi an, a unui nou Sector pentru Istoria Mişcării Comuniste Internaţionale în cadrul Institutului de Istorie al Partidului din subordinea CC al PCM şi pentru înfiinţarea unui nou Consiliu pentru Propagandă Politică Externă, în 1982, printre altele.1 Toate aceste entităţi au fost create anume pentru a combate propaganda românească.

---

548 Second INTERKIT Meeting, East Berlin, 28 ianuarie 1969, PHP, pp. 6-7. Vezi şi Document 8 în Hershberg et. al. (2011).

549 Vezi, de pildă, Gheorghe Negru, „Campanii împotriva României şi a naţionalismului românesc din RSSM în anii ’60-’80 ai sec. XX (Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea şi aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova), Destin românesc, voi. 16, nr. 1 (2010), pp. 135-157, şi Elena Negru şi Gheorghe Negru, „PCM şi naţionalism (1965-1989): Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea şi aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova“, ediţie specială, Destin românesc, voi. 16, nr. 5-6 (2010), pp. 1-333.

În 1972, citând „intensificarea activităţilor subversive îndreptate de serviciile speciale şi centrele ideologice ale ţărilor occidentale”, ale Israelului şi României, împotriva republicii, autorităţile RSS Moldoveneşti au cerut să fie „suplimentat KGB-ul RSS Moldoveneşti cu 59 de rezidenţe şi 38 de ofiţeri” pentru a popula cu personal „noile aparate ale KGB şi a consolida subunităţile KGB existente, care luptă împotriva diversiunilor ideologice ale adversarului”.[550][551]

Vizitatorii veniţi din România erau consideraţi deosebit de periculoşi, ca urmare a eforturilor lor de „a le

550 Decizia CC al PCUS de asistenţă pentru RSSM (1968); Temele aproximative pentru intervenţiile presei, radioului şi televiziunii republicii orientate spre neutralizarea propagandei româneşti naţionaliste care dăunează intereselor URSS, ianuarie 1967, Anexa nr. 1, Transcrierea nr. 100, §3; AOSPRM, Fond 51, inventar 39, Dosar 16, filele 26-32 (de aici înainte: Contramăsuri ale presei, radioului şi TV împotriva României (1976)); Propunerea lui Zamiatin pentru editorul special al informaţiilor pentru străinătate, Secret, Agenţia Telegrafică a URSS, TASS, nr. 105s, 10 februarie 1976 (Moscova), către prim-secretarul CC al PCM, tov. I.I. Bodiul; AOSPRM, Fond. 51, inv. 40, Dosar 26, fila 13 (de aici înainte: Propunere pentru editorul special al informaţiilor pentru străinătate (1976); şi Despre crearea unui sector pentru istoria mişcării comuniste internaţionale în cadrul Institutului de Istorie al Partidului din cadrul CC al PCM, Secret, CC al PCM, nr. 125s, aprilie 1976 (Chişinău), către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 40, Dosar 24, fila 86 (de aici înainte: Crearea unui nou sector în cadrul Institutului de Istorie al Partidului din cadrul CC al PCM (1976)). Vezi şi Documentele 17, 19, 22 în Negru şi Negru (2012), pp. 37-44, 78-83, 86, 90-91; Documentele 2,7, 9, 10 în Watts (2012).

551 Cererea ca CC al PCUS să examineze propunerea CC al PCM de organizare a unor noi organe KGB în raioanele de frontieră ale RSS Moldoveneşti, Secret, CC al PCM, nr. 21 Os, 3 iulie 1972 (Chişinău) către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 33, Dosar 82, filele 1-4 (de aici înainte: Cererea CC al PCM pentru suplimentarea KGB lângă frontiera cu România (1972)). Vezi şi Document 8 în Negru şi Negru (2010), pp. 51-53; Document 3 în Watts (2012).

insufla cetăţenilor noştri un spirit naţionalist”. O „considerabilă parte a lor” aduceau clandestin „materiale şi literatură periculoase din perspectivă politică”, în vreme ce alţii „popularizau cursul separat al conducerii româneşti, ideea de a desprinde fosta Basarabie de URSS şi de a o uni cu România”.[552]

În perioada 1968 – 1972, numărul trecerilor ilegale ale frontierei din URSS în România crescuse considerabil. Existaseră peste 80 de incidente în care 62 de persoane fuseseră arestate în vreme ce încercau să traverseze graniţa sovieto-română (câteva dintre ele fiind condamnate pentru „trădare de patrie”).1 în RSS Moldovenească au apărut şi mişcări naţionaliste organizate – de exemplu, Frontul Naţional Patriotic pentru Eliberarea Basarabiei, a Bucovinei şi a raioanelor Tiraspol, Dubăsari şi Râbniţa de sub Jugul Sovietic” (pe scurt, Frontul Naţional Patriotic, FNP) şi Renaşterea Naţională a Moldovei – ai căror membri fuseseră arestaţi şi îşi aşteptau judecata. Odată cu arestarea membrilor FNP, autorităţile sovietice confiscaseră şi exemplarele în limba română ale discuţiilor şi deciziilor adoptate la primul congres al acestuia, „şi ciornele de scrisori adresate guvernului RSSM, lista locuitorilor moldoveni care fuseseră persecutaţi de organele sovietice şi peste cinci mii de pagini cu diferite note sub formă de tratate, studii (şi) scrisori cu o pronunţată tendinţă ostilă, judecând după conţinutul lor”.[553][554]

Ambivalenţa sovietică9 identitatea moldovenească şi
9 y 9

552 Cererea CC al PCM pentru suplimentarea KGB lângă frontiera cu România (1972).
553 Ibid.
554 Ibid.

„Propaganda subversivă” românească în perioada interbelică, Moscova dezvoltase mai multe strategii contradictorii referitoare la asimilarea fostelor teritorii româneşti în URSS, unele dintre ele alimentând conflictele din interiorul Uniunii Sovietice pe temă teritorială, a populaţiei şi a istorieizidentităţii. Unul dintre conflicte s-a iscat pe marginea întrebării dacă trebuia să fie eradicată identitatea română şi înlocuită integral cu una slavă – în primul rând, prin asimilări forţate şi deportări în masă ale majorităţii etnice române – sau să fie consolidată o identitate etnică, redefinită folosind baza latină preexistentă (şi predominantă): crearea unei etnicităţi „moldoveneşti”. Politica sovietică a oscilat între cele

J „5

două abordări.[555]

Pe lângă acest conflict, existau două deosebiri cât se poate de reale între partidele comuniste ucrainean şi cel moldovenesc. Liderii ucraineni sovietici şi bolşevici controlaseră pentru scurt timp teritoriul basarabean/moldovenesc la sfârşitul Primului Război Mondial, din nou în perioada 1940 – 1941 şi iarăşi la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial (păstrând posesia asupra Bucovinei de Nord, unde etnicii români constituiau o majoritate relativă, şi dobândind posesia asupra regiunii sudice – Bugeac – în 1952, prin decizia lui Stalin). În această ultimă perioadă, generalii – pe atunci – Hruşciov şi Brejnev (împreună cu şeful NKVD-ului ucrainean Ivan Serov şi cu locotenentul lui Hruşciov, A.A. Epişev, originar din Odesa) au încurajat în mod activ

555 Pentru documente sovietice pe această temă, vezi Gheorghe E. Cojocaru, Comintemul şi originile „moldovenismului", Chişinău, editura Civitas, 2009.

mişcările separatiste din regiune şi au susţinut anexarea ei la RSS Ucraineană.1

Conducătorii „clanului moldovenesc” – Hruşciov, Brejnev şi Cernenko – care s-au aflat în fruntea URSS timp de circa 28 de ani în perioada Războiului Rece aveau frecvente disensiuni între ei în privinţa politicilor faţă de republică şi faţă de identitatea populaţiei ei. De aceea, publicaţiile sovietice ruseşti, moldoveneşti şi ucrainene cu continuat să emită, până la mijlocul anilor ’70, afirmaţii contradictorii cu privire la identitatea populaţiei majoritare de pe teritoriul republicii şi cu privire la caracterul istoric şi la dreptul legitim de proprietate asupra respectivului teritoriu.2

Pentru autorităţile sovietice ale RSS Moldoveneşti, care încercau să creeze o nouă identitate neromânească, cea mai deranjantă era practica frecvent întâlnită în istoria şi etnologia sovietică de a ignora etnicitatea „moldovenească” artificial fabricată, numind-o, simplu, românească.3

Pentru a remedia această problemă, liderii PCM au susţinut necesitatea unui „plan unic coordonat şi amănunţit”, care să implice nu doar „organizaţia de partid a republicii, comunitatea ei ştiinţifică şi întregul popor

1 Vezi, de pildă, Sergei Khrushchev, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev*: *Commissar 1918 – 1945*, volume 1, Philadelphia, Penn State Press, 2005, pp. 610 – 611; NARA, RG 59, Research and Analysis Branch, Office of Strategic Services, Report 3013.5, *Secessionist Movemenî* în *Maramureş* (*Transylvania*), 24 mai 1945.

2 Limitarea consecinţelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975). Vezi şi Document 11 în Negru şi Negru (2010), pp. 55 – 65; Document 4 în Watts (2012).

3 Limitarea consecinţelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975).

moldovenesc”, ci şi extinderea „instituţiilor ştiinţifice din domeniul ştiinţelor sociale şi a organelor de informaţii ale republicii”, şi crearea unei noi „organizaţii competente mai ales în domeniul practicilor informative şi de publicitate”.1 „În primul rând” – a subliniat conducerea RSS Moldoveneşti în memorandumul său adresat CC al PCUS în 1975, cu privire la „falsificările” româneşti ale istoriei şi la „măsurile de prevenire a consecinţelor lor negative în RSS Moldovenească” – era necesar să „se elimine imediat confuzia existentă în domeniul editurilor” în conformitate cu „o poziţie limpede şi unitară cu privire la trecutul istoric”.2

Ca de obicei, neutralizarea „influenţei negative a României” necesita o restricţionare şi mai drastică a influxului de periodice, literatură şi turişti români în republică.3 În plus, trebuia ca turiştii români care totuşi veneau în RSS Moldovenească să fie ţinta unor operaţiuni ample ce impuneau pregătirea unificată a ghizilor turistici, a translatorilor şi a specialiştilor români. Şi erau necesare investiţii mult mai mari pentru a crea o instituţie de radio şi TV menită să ducă războiul ideologic şi de propagandă cu inamicul.4

Aşa cum preciza prim-secretarul PCM, acest efort subversiv „intensificat” era pus în practică „de organizaţii ideologice din România” şi de:

Biblioteca Centrală de Stat din Bucureşti (şi) de unele instituţii care trimit pe adresele bibliotecarilor, editorilor de ziare şi reviste, ale bisericilor şi ale preoţilor din RSS Moldovenească ziare, reviste, cărţi şi alte materiale care conţin idei naţionaliste şi antirusesti. Printre

5 5)

altele, în RSS Moldovenească au fost trimise lucrările în opt volume ale lui N. Ceauşescu, incluzând aici discursurile sale din Beijing, cunoscutul protest împotriva asistenţei acordate poporului cehoslovac în timpul evenimentelor contrarevoluţionare din acea ţară şi alte discursuri în care liderul politic român contravine poziţiilor marxist-leniniste ale ţărilor socialiste din Europa, ale mişcărilor muncitoreşti şi

1 Ibid

2 Ibid

3 Ibid

4

Ibid. Vezi şi Propunerea lui Bodiul pentru campania de combatere a istoriografiei române (1966) şi Decizia CC al PCUS de asistenţă pentru RSSM (1968).

comuniste progresiste din lume şi afişează o ideologie ostilă, burgheză şi marxistă [şic!].1

Între anii 1970 – 1975, editurile din RSS Moldovenească au dat publicităţii peste 80 de lucrări care îi combăteau pe „autorii români şi pe contemporanii lor care falsifică trecutul şi prezentul poporului moldovenesc”, fără să mai adăugăm sutele de articole din ziare şi reviste.[556][557]

Operaţiunile antiromâneşti au cunoscut o substanţială extindere la mijlocul anilor ’70, precipitată de decizia CC al PCUS din 15 octombrie 1975: cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în relaţie cu intensificarea propagandei naţionaliste române

556 Limitarea consecinţelor negative ale istoriografiei române în RSS Moldovenească (1975).

557 îbid

care dăunează intereselor URSS.[558] Planul pentru perioada 1976 – 1980 includea editarea a patruzeci şi două de titluri de istorie, etnologie şi lingvistică în categoria „Lista de lucrări pe probleme legate de istoria formării şi dezvoltării statalităţii şi naţiunii moldoveneşti şi a relaţiilor ruso-române, sovieto-române şi moldoromâne”.[559] Alte şaptesprezece subiecte distincte – unele cu mai multe subpuncte – au fost incluse în instrucţiunea privind „Teme aproximative pentru intervenţii în presa, radioul şi televiziunea republicii orientate spre neutralizarea propagandei naţionaliste române care dăunează intereselor URSS”, împreună cu următoarea instrucţiune suplimentară:

Comitetul de Stat al Consiliului de Miniştri al RSSM

558 Decizia CC al PCUS cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în relaţie cu intensificarea propagandei naţionaliste române care dăunează intereselor URSS, Transcrierea nr. 100 a Şedinţei Biroului Politic al CC al PCM, Top Secret, PCUS, CC al PCM, 12 ianuarie 1976 (Chişinău); AOSPRM, Fond 51, inv. 39, Dosar 16, filele 1-6 (de aici înainte: Contramăsuri sovietice împotriva propagandei româneşti dăunătoare (1976)); Activităţile CC al PCM cu privire la aplicarea deciziei CC al PCUS cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în relaţie cu intensificarea propagandei naţionaliste române care dăunează intereselor URSS, ianuarie 1976, Transcrierea Nr 100, §3 Anexă; AOSPRM, Fond 51, inv. 39, Dosar 16, filele 22-25 (de aici înainte: PCM, Aplicarea contramăsurilor împotriva României (1976); şi Lista de lucrări pe probleme legate de istoria formării şi dezvoltării statalităţii şi naţiunii moldoveneşti şi a relaţiilor ruso-române, sovieto-române şi moldo-române care vor fi pregătite şi publicate în 1976-1980, ianuarie 1976, Anexa nr. 2, Transcrierea nr 100, §3; AOSPRM, Fond 51, inv. 39, Dosar 16, filele 33-36 (de aici înainte: Lucrări comandate pentru 1976-1980 despre istoria moldovenească şi relaţiile României (1976)). Vezi şi Documentele 15-18 în Negru şi Negru (2010), pp. 70-85; Documente 5-8 în Watts (2012).

559 Lucrări comandate pentru 1976-1980 despre istoria moldovenească şi relaţiile României (1976).

pentru emisiuni de radio şi TV (şi) editorii de ziare din republică trebuie să transmită sistematic la radio şi la televiziune şi să publice în presă materiale şi articole care să demaşte eforturile organelor de informaţii române şi occidentale de a reprezenta în mod eronat trecutul şi prezentul poporului moldovenesc, esenţa relaţiilor ruso-române şi sovieto-române, cele mai importante evenimente ale vieţii contemporane internaţionale şi problemele de politică internă şi externă a PCUS.1

Directorul general al agenţiei TASS, Leonid Zamiatin, a aprobat în cele din urmă crearea unui nou post de „editor special pentru informaţiile destinate străinătăţii”, pentru contracararea „tentativelor active ale mijloacelor de informare occidentale de reprezentare eronată a trecutului şi prezentului poporului moldovenesc, de combatere a anumitor tendinţe ale propagandei româneşti”.[560][561]

Seria de instituţii implicate în această ofensivă este impresionantă. Printre cele din partea RSS Moldoveneşti se aflau: Comitetul de Stat pentru Emisiuni Radio şi Televizate, editorii ziarelor naţionale, ministerele Educaţiei Publice, Culturii şi Afacerilor Externe, Academia de Ştiinţe, Institutul de Istorie al Partidului din cadrul CC al PCM, Comitetul de Stat pentru Edituri, Tipografii şi Comerţul cu Cărţi, instituţii de învăţământ superior şi de învăţământ secundar specializat, uniuni de creaţie, Cinematografia de Stat, Uniunea Cineaştilor, Direcţia pentru Turism Extern, Consiliul Sindicatelor, Uniunea Tineretului Comunist, Societatea pentru Prietenie şi

560 Contramăsuri ale presei, radioului şi televiziunii din RSSM împotriva României (1976).

561 Propunerea lui Zamiatin pentru un editor special al informaţiilor pentru uz extern (1976).

Legături Culturale cu Ţările Străine, secţiile pentru Propagandă, Informaţii şi Legături cu Ţările Străine din cadrul CC al PCM, Agenţia de Informaţii (ATEM), filiala moldovenească a agenţiei de presă Novosti şi noua filială a Institutului pentru Marxism şi Leninism din cadrul CC al PCUS deschisă la Institutul de Istorie a Partidului din cadrul CC al PCM. Din partea sovietică, printre instituţiile implicate se numărau: Academia de Ştiinţe a URSS, Ministerul Afacerilor Interne, secţiile din cadrul CC al PCUS omologe celor implicate de partea moldovenească, Comitetul de Stat al Planificării, Ministerul Telecomunicaţiilor şi Comitetul de Stat pentru Emisiuni Radio şi Televizate din cadrul Consiliului de Miniştri al URSS. Acest efort coordonat trebuia să pregătească, să publice, să transmită şi să monitorizeze ampla şi constanta contraofensivă împotriva României, acoperind zeci de subiecte din istoria, arheologia, etnologia, lingvistica şi politicile externă şi de securitate ale României.1

În mai 1976, după ce sublimase abordarea comună a istoriografiei occidentale burgheze, imperialiste, maoiste şi româneşti, CC al PCM sublinia că România devenise punctul de lansare de unde „pătrunde în Uniunea Sovietică, pe diferite canale, literatura reacţionară publicată în SUA, RFG, Israel, China şi alte ţări în care prosperă cel mai deşănţat antisovietism”.[562][563]

562 Contramăsuri sovietice împotriva propagandei româneşti dăunătoare (1976); PCM, Aplicarea contramăsurilor împotriva României (1976); şi Contramăsuri ale presei, radioului şi televiziunii din RSSM împotriva României (1976).

563 Informare despre noile falsificări ale relaţiilor ruso-române şi sovieto-române în publicaţiile RSR, Strict Secret, CC al PCM, nr. 145ss, 26 mai 1976 [Chişinău], către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 40, Dosar 24, filele 98-109 (de aici înainte: Noi falsificări ale relaţiilor ruso- şi sovieto-române în RSR (1976)). Vezi şi Document 23 în Negru şi

Acest mod de grupare reflecta perspectiva sovietică deja încetăţenită conform căreia România era, dacă nu o parte componentă, cel puţin în cârdăşie cu „principalul adversar”.

Arhivele Stasi sugerează că, în 1968, această opinie era deja predominantă.[564]

În ceea ce este probabil cea mai succintă descriere a disensiunilor sovieto-române cu privire la RSS Moldovenească, CC al PCM nota că „principiul fundamental” al poziţiei române „se reduce la argumentul unităţii etnice a populaţiilor care trăiesc între Dunăre şi Nistru, la comunitatea de tradiţii, culturi, limbi etc”. La polul opus, poziţia sovietică susţinea că orice referire ta, şi orice afirmare a acestei etnicităţi comune şi a circumstanţelor ei istorice „neagă legitimitatea existenţei independente a naţiunii moldoveneşti şi a statalităţii sale în afara graniţelor României”.1 Astfel, insistau oficialii sovietici, această afirmare nu era doar „naţionalistă” şi „şovină”, ci reprezenta o pretenţie agresivă asupra teritoriului URSS.[565][566]

Încă de pe vremea lui Gheorghiu-Dej, liderii români susţinuseră, în discuţiile cu Washingtonul şi cu Moscova, că istoria şi realităţile politice curente erau două chestiuni distincte. În iunie 1976, spre exemplu, ministrul român de

---

Negru (2010), pp. 91-98; Document 11 în Watts (2012).

564 Vezi, de pildă, Georg Herbstritt, „Eine feindliches Bruderland: Rumänien im Blick der DDR-Staatssicherheit“ [O ţară-soră duşman: România percepută de securitatea de stat a RDG], Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik (Berlin), nr. 1 (mai 2004).

565 Noi falsificări ale relaţiilor ruso- şi sovieto-române în RSR (1976). Vezi şi Document 23 în Negru şi Negru (2010), pp. 91-98; Document 11 în Watts (2012).

566 Ibid.

Externe i-a adus la cunoştinţa preşedintelui american Gerald Ford următoarele:

Ştiţi că suntem în favoarea menţinerii integrităţii teritoriale a statelor din Europa, în favoarea respectării tratatului din 1947 şi a acordurilor de la Helsinki pe care le-am semnat. Considerăm că RSS Moldovenească este parte a URSS. (...) Preşedintele nostru a declarat public că recunoaştem că RSS Moldovenească este parte integrantă a URSS, dar nu putem accepta ideea că moldovenii nu sunt români, când cea mai mare parte a Moldovei face parte din România.[567]

Liderul român insistase în acelaşi sens în discuţia cu Brejnev, subliniind că, deşi ţara sa nu avea pretenţii teritoriale asupra RSS Moldoveneşti, nu putea „în niciun caz să accepte teza, care contravine flagrant adevărului istoric, că românii şi moldovenii sunt două popoare diferite, că limba română şi cea moldovenească sunt două limbi diferite”.[568]

Pentru oficialităţile de la Chişinău şi, deopotrivă, de la Moscova problema era ecoul favorabil pe care această abordare îl avea în republică. În conformitate cu CC al PCM, unii tineri şi intelectuali „insuficient pregătiţi” cădeau „sub influenţa propagandei occidentale şi româneşti” şi făceau „afirmaţii proromâneşti demagogice” în „cercurile de rude şi prieteni şi, uneori, în locuri publice”. Chiar şi unii membri ai „naţionalităţilor iudaică şi germană, care aşteptau să plece din URSS, dar cărora, din varii motive, nu le era permis să plece” foloseau

567 Memorandum of Conversation, Tuesday, 22 iunie 1976, 3.35-4.05 pm, The White House, volume E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976, FRUS, 1969-1976.

568 Vezi, de pildă, Documentele 1, 2, 3, 4, 7, în Watts (2012).

„insinuările româneşti burgheze referitoare la RSS Moldovenească” şi „trimiteau prin intermediul delegaţilor din diverse instituţii numeroase scrisori calomnioase către ONU şi către ambasadorii ţărilor capitaliste acreditaţi la Moscova”. Recunoscând involuntar discriminarea împotriva populaţiei majoritare a republicii, CC al PCM afirma:

…creşte influenţa negativă a propagandei burgheze asupra persoanelor de naţionalitate moldovenească. Esenţa manifestărilor nesănătoase ale moldovenilor marginalizaţi la nivel naţional este exprimată în spiritul publicaţiilor româneşti şi al propagandei occidentale burgheze antisovietice.1

Documentele moldoveneşti lasă clar de înţeles că această campanie era îngrijorătoare nu numai pentru autorităţile centrale ale PCUS, ci şi pentru conducerile RSS Moldovenească şi RSS Ucraineană, aceasta din urmă fiind preocupată mai cu seamă de cele câteva sute de mii de etnici români din „regiunea Cernăuţi”. În consecinţă, Moscova ordonase tiraje mai mari de materiale şi emisiuni radio şi TV noi, mai numeroase şi mai sugestive, pentru „a demasca tentativele organelor de informaţii occidentale şi româneşti” şi a combate „propaganda naţionalistă română” de pe o „poziţie ştiinţifică marxist-leninistă”.[569] Raportul menţiona că, din 1968 „până în acest moment, peste 150 de monografii, culegeri de articole, documente şi alte publicaţii” fuseseră realizate în cadrul acestui efort, fără a include aici articolele din ziare şi reviste.[570] Oficialii ruşi şi sovietici rescriseseră istoria

5 J 5

569 Noi falsificări ale relaţiilor ruso- şi sovieto-române în RSR (1976).
570 Ibid.

regiunii încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, limitându-şi eforturile „creatoare” la perioada anterioară secolelor al XVIII-lea – XX. Acum, Moscova considera necesar să renunţe la „atenţia exagerată” acordată perioadei feudale în manualele şcolare – o perioadă în care identitatea comună a domnitorilor români (valahi şi moldoveni) fusese evidentă.

Această abordare era însoţită de o campanie reînnoită de îndoctrinare antiromânească pe teritoriul republicii:

CC al PCM este pe deplin conştient de importanţa deosebită a măsurilor luate în legătură cu propaganda românească naţionalistă şi şovină, care dăunează intereselor URSS, şi transpune în practică, în mod responsabil, directivele CC al PCUS referitoare la educaţia patriotică şi internaţionalistă a clasei muncitoare, la formarea în cadrul ei a unor înalte calităţi morale şi a loialităţii patriotice faţă de marea patrie-mamă sovietică.[571]

În a doua jumătate a anilor ’5 70 s-a depus un efort concertat de reducere a comunicării şi contactelor între RSS Moldovenească şi România.[572] Astfel, au fost impuse

571 Ibid.

572 Ibid. Despre implementarea deciziilor adoptate cu privire la consolidarea bazei tehnico-materiale a emisiunilor de radio şi TV în RSSM, reglementarea abonamentelor la literatură şi periodice din RSR şi la pătrunderea în RSSM a turiştilor şi cetăţenilor români în scopuri personale, Secret, Consiliul de Miniştri al RSSM, nr. 16-115, 7 aprilie 1978 [Chişinău], către CC al PCM; AOSPRM, Fond 51, inventar 47, Dosar 11, filele 63-67 (de aici înainte: Reducerea fluxului de literatură, periodice şi turişti din România (1978)); şi Cu privire la sosirea turiştilor români în RSS Moldovenească, Secret. Direcţia Principală pentru Turism Extern din cadrul Consiliului de Miniştri al URSS, nr. 53/492, 20 februarie 1981, [Moscova], către Secretarul general al CC al PCM, tov. P.P. Petric, AOSPRM; Fond 51, inventar 56, Dosar 7, fila 8 (de aici înainte: Turiştii

restricţii tot mai draconice asupra fluxului de cărţi şi periodice în republică şi s-au îngreunat extrem de mult contactele de la om la om, de exemplu prin oprirea vizitelor în scop personal şi turistic în ambele direcţii şi prin eliminarea posibilităţii ca grupurile de turişti români să viziteze doar RSSM, fără să-şi petreacă cea mai mare parte a timpului în alte republici sovietice.[573] Moscova permitea şi încuraja nu doar Ungaria şi Bulgaria, ci şi Mongolia, să stabilească legături mult mai strânse cu RSS Moldovenească decât cele pe care i le permitea României.[574] Obiectivul evident era acela de a împiedica orice consolidare a etnicităţii şi moştenirii româneşti a populaţiei majoritare din RSS Moldovenească.

Multitudinea şi caracterul variat al aşa-ziselor ameninţări subversive

5 J 5

româneşti au fost examinate în detaliu în cursul anilor ’70. Despre mesajul emisiunilor, spre exemplu, s-a spus că este „pătruns de spiritul naţionalismului, al antirusismului şi antisovietismului”, că ar conţine „calomniile ostile ale maoiştilor”, că ar răspândi „ideile eurocomunismului” şi că ar transmite

„Diverse informaţii occidentale” şi idei „burgheze”.1 Autorităţile sovietice erau îngrijorate mai cu seamă cu privire la rolul Bucureştiului în tentativa de consolidare a eurocomunismului antisovietic şi de aparenta încurajare pe

---

români în RSSM (1981)). Vezi şi Documentele 66 şi 81 în Negru şi Negru (2010), pp. 201-205, 254; Documentele 12, 16 în Watts (2012).

573 Fritz Ermarth, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling in Moldavia“, 17 martie 1967, Radio Free Europe Research (RFER), OSA, Box 110, Folder 2, File 163, p. 5.

574 Ermarth, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling in Moldavia“ (1967), p. 5.

care o ofereau eforturilor României entităţi media occidentale ca *Deutsche*

Welle din Germania, *Il Popolo* din Italia, *Die Presse* din Austria şi Radio Europa Liberă din SUA.

Ziarul vienez manifestase entuziasm faţă de capacitatea României de a promova „o politică externă extraordinară, chiar şi la nivel de partid”, iar Radio Europa Liberă şi *Deutsche Welle* apreciaseră eforturile României de a media între liderul Partidului Comunist Francez, Georges Marchais, şi liderul comunist spaniol, Santiago Carillo, pentru a se ajunge la o „solidaritate eurocomunistă menită să contrabalanseze influenta sovietică”.[575] În aceeaşi perioadă, România era angajată într-o tentativă de mediere – în final reuşită – pe care, dacă ar fi ştiut despre ea, Moscova ar fi considerat-o mult mai odioasă din punct de vedere ideologic şi inacceptabilă din punct de vedere strategic. Prin intermediul emisarului său, Manolo Prado y Colon de Carvajal, viitorul rege al Spaniei, Juan Carlos, îi ceruse lui Ceauşescu să medieze discuţiile cu Santiago Carillo – mediere pentru care Juan Carlos i-a mulţumit ulterior liderului român.[576]

Ca de fiecare dată însă, campania antiromânească a URSS era mai preocupată de consecinţele „cursului separat” al Bucureştiului asupra RSS Moldoveneşti.

575 Informare privind intensificarea în România a unei campanii de propagandă care dăunează intereselor URSS, Strict Secret, CC al PCM, nr. 179 ss, 20 iulie 1978 [Chişinău], către CC al PCUS; AOSPRM, Fond 51, inventar 47, Dosar 3, filele 79-84 (de aici înainte: Propaganda românească dăunătoare intereselor sovietice (1978)). Vezi şi Document 28 în Negru şi Negru (2010), pp. 109-112; Document 13 în Watts (2012).

576 Ibid., Charles Powell, Juan Carlos of Spain: Self-Made Monarch, London and Basingstoke, Macmillan Press, 1995.

Autorităţile sovietice erau furioase fiindcă:

Organele ideologice ale RSR continuă să trimită pe adresa instituţiilor de învăţământ superior, a bibliotecilor şi a persoanelor private din republică un volum mare de literatură istorică, filosofică, artistică etc. (în general aproximativ 100 de pagini lunar), literatură care conţine idei şi concepţii periculoase pentru poporul moldovenesc.1

România vizata în cadrul INTERKIT în anii ’70

Deşi obiectivul central al operaţiunilor INTERKIT diferea considerabil de cel al operaţiunilor antiromâneşti conduse de republicile sovietice, deseori ele se suprapuneau. Explicaţia oferită de Ceauşescu lui Mao în iunie 1971, conform căreia pericolul care se aflase la baza invaziei conduse de sovietici în Cehoslovacia, în 1968, fusese teama Kremlinului de „criticile serioase la adresa politicii de dominaţie” care se auzeau în interiorul comunităţii socialiste, reliefa nivelul ridicat în care România răspundea cu aceeaşi monedă la ostilitatea Moscovei.[577] În conformitate cu informaţiile est-germane, vizita lui Ceauşescu la Beijing avusese un „caracter eminamente antisovietic”.

Vizita nu constituie, aşa cum susţine PCR, o contribuţie la buna înţelegere, la prietenia şi unitatea tuturor statelor socialiste, ci este îndreptată împotriva unităţii şi solidarităţii ţărilor din cadrul Pactului de la Varşovia şi împotriva coeziunii Mişcării Muncitoreşti şi Comuniste Internaţionale. „Rolul de mediere”, pe care PCR şi l-a asumat, serveşte doar politicilor naţionaliste ale RSR şi ar trebui să demonstreze rolul crescând al statelor mici şi mijlocii în relaţie cu marile puteri. Nu trebuie să omitem faptul că, în cursul acestei vizite, RSR şi-a asumat un rol

577 Propaganda românească dăunătoare intereselor sovietice (1978).

de „mediere” în relaţiile dintre China şi SUA.

5 77 5 J 7

respectiv RFG.1

Sovieticii, polonezii, bulgarii, maghiarii şi cehoslovacii împărtăşeau concluziile colegilor est-germani, descriind discursurile din timpul vizitei ca fiind „antisovietice” şi „îndreptate împotriva coeziunii strânse a comunităţii statelor socialiste şi a Mişcării Muncitoreşti şi Comuniste Internaţionale”, iar sovieticii subliniau că „între China-RSR şi Uniunea Sovietică contradicţiile se adâncesc”.[578][579]

5

La întâlnirea din Crimeea, în august 1971, Brejnev declara că, „în cursul călătoriei sale în China, Ceauşescu n-a reprezentat interesele comunităţii noastre, ci a acţionat împotriva lor”.[580] Ceauşescu, a adăugat liderul sovietic:

…conduce lupta împotriva noastră, el este obstacolul fundamental în calea noastră. A arătat acest lucru în legătură cu deschiderea relaţiilor diplomatice între România şi RFG, iar acum l-a demonstrat în vizita sa la Beijing. Am avut răbdare cu purtarea României. Trebuie să încercăm să influenţăm evenimentele din interiorul ţării sale.[581]

---

578 Evaluation by the East German Embassy in Bucharest on Ceausescu s Visit to China, 11 iunie 1971, pp. 1-3, PHP. Această evaluare o repetă aproape literal pe cea făcută de Stasi în 1969. BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 268.

579 Evaluation by the East German Embassy in Bucharest on Ceausescu s Visit to China, 11 iunie 1971, pp. 4-7, PHP.

580 Record of the Meeting between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea (Including Discussion on China), 2 august 1971, p. 14, PHP.

581 Op.cit., pp. 40-43.

Liderul maghiar Jânosz Kádár descria astfel diversitatea „trădărilor” României:

Ceauşescu ne-a abandonat de fiecare dată în situaţii critice. Ne-a abandonat în aplicarea politicii noastre coordonate faţă de Germania de Vest şi împotriva a ceea ce fusese hotărât în privinţa stabilirii relaţiilor diplomatice cu RFG. Ne-a abandonat în lupta împotriva contrarevoluţiei în RS Cehoslovacă. Acum ne-a trădat prin vizita sa la Beijing. A trădat poziţia noastră comună pe care am adoptat-o la consultările internaţionale din 1969. (…) Acum există o axă Beijing-Bucureşti-Tirana-Belgrad. Toate acestea sunt îndreptate împotriva URSS, împotriva Pactului de la Varşovia şi împotriva CAER.1

Liderul polonez Edward Gierek a oferit sugestii privind modalităţile prin care românii rebeli puteau fi readuşi la ordine, cheia problemei fiind o „ofensivă” activă:

Nu pot să cred că nu putem exercita nicio influenţă asupra activului de partid român. Trebuie să vorbim sincer cu oamenii, cu cei care ne cunosc acolo. Când ne vom exercita influenţa, Ceauşescu nu va putea evita această problemă. Trebuie să-i identificăm chiar începând de acum pe acei oameni din România pe care ne vom putea baza în viitor.[582][583]

Liderul cehoslovac Gustáv Husák a subliniat că era inutil să se discute cu Ceauşescu, susţinând recomandarea lui Gierek de a căuta alţi parteneri printre „oamenii care ne vor sprijini în viitor”.[584] Ceauşescu, a adăugat el, s-a depărtat atât de „categoric de linia convenită”, încât a negat „escaladarea luptei ideologice” şi faptul că

582 Op.cit., pp. 27-29.
583 Op.cit., pp. 31-32.
584 Op.cit., pp. 35-36.

„imperialiştii duceau o campanie de subminare ideologică”.[585] Se pare că această formulare „aprobată” i-a aparţinut iniţial şefului KGB Andropov, fiind menţionată prima dată în raportul anual al KGB din 1967, prezentat în mai 1968, apoi repetată în faţa cadrelor KGB într-un discurs dat publicităţii în octombrie 1968.[586]

Cu privire la iniţiativele independente ale României în Balcani, Kádár a învinovăţit Bucureştiul pentru formarea unei axe Beijing-Balcani antisovietice, îndreptată împotriva Pactului de la Varşovia.1 Husák a condamnat de asemenea „blocul Beijing-Bucureşti-Tirana-Belgrad”.[587] Liderul bulgar Todor Jivkov a descris modul în care China preluase „ideea Pactului din Balcani” la instigarea României, adăugând că ideea respectivă era susţinută deopotrivă de „SUA şi de chinezi”. Nu exista nicio îndoială, sublinia Jivkov, că Pactul din Balcani lansat de România fusese stabilit pentru a fi „împotriva Pactului de la Varşovia, cu o orientare antisovietică”.[588]

Rezumând opinia unanimă referitoare la necesitatea de a influenţa politicile României din interiorul acesteia, Brejnev a susţinut că „există şi tovarăşi buni în România”, că ţările partenere „în strânsă cooperare” trebuie să acţioneze prin intermediul „ambasadelor lor acolo şi prin

---

585 Ibid.

586 „New Evidence on Soviet Intelligence: The KGB’s 1967 Annual Report, with Commentaries by Raymond Garthoff and Amy Knight“, Cold War International History Project Bulletin, nr. 10 (martie 1998), pp. 215, 218.

257

587 Record of the Meeting Between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea (Including Discussion on China), 2 august 1971, pp. 27-29, PHP.

588 Op.cit., pp. 21, 23-24.

alte contacte”. Apoi s-a referit aprobator la un nou efort comun al secretarilor Departamentului Ideologic şi Departamentului International din cadrul Comitetului Central de a „coordona activitatea noastră comună, (aşa cum am făcut) spre exemplu în legătură cu China şi România”.[589]

Lista priorităţilor de culegere de informaţii din România, trimisă agenţilor KGB de către Centrul de la Moscova în 1971, plasa în mod firesc relaţiile acesteia cu SUA şi China pe primul plan, dată fiind iminenta apropiere sino-americană, de care sovieticii erau conştienţi.[590] Politica Bucureştiului cu privire la teritoriul şi populaţia din RSS Moldovenească şi RSS Ucraineană era trecută pe listă imediat după aceea şi oglindea teama sovieticilor de implicarea chineză şi de cea occidentală:

Conducerea PCR nu-şi exprimă deschis pretenţiile teritoriale; dar face totul pentru a demonstra că, istoric, etnic şi din alte puncte de vedere, Moldova şi Cernăuţi Oblast aparţin României. Afirmaţia făcută de Mao (în 1964) în discuţia cu socialiştii japonezi despre faptul că URSS ar fi dobândit Basarabia ilegal a fost dezvoltată de România. Ziarul francez *Le Monde* a publicat în două ediţii articole care pun la îndoială legalitatea includerii Basarabiei în Uniunea Sovietică.1

Prioritătile KGB-ului în privinţa culegerii de informaţii continuau cu „bazele economice şi politice ale opoziţiei faţă de URSS”; poziţia minorităţilor germană şi maghiară; cultul personalităţii în cazul lui Ceauşescu; şi

589 Op.cit., pp. 40-43.

590 Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin, The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive And The Secret History Of The KGB, New York, Basic Books, 2001, p. 270.

apoi politica internă şi disputele din PCR.[591] Anul 1971 a marcat sfârşitul oficial al cooperării româno-sovietice în domeniul informaţiilor, activitate care, din 1963, se desfăşurase superficial. Aşa cum remarca ulterior un fost şef al contrainformaţiilor externe din KGB, în vreme ce „Securitatea de Stat a României rupsese legăturile cu KGB, serviciile secrete ale celorlalte ţări est-europene deveniseră şi mai puternic subordonate sovieticilor”.[592]

Într-adevăr, instrucţiunea KGB-ului din 1971 era similară cu cea înaintată ofiţerilor Stasi la începutul lui 1969. Dar varianta Stasi includea şi culegerea de informaţii pe tema posibilelor nemulţumiri în rândul minorităţii sârbe concentrate în Banatul românesc, de la graniţa cu Iugoslavia până dincolo de Timişoara.[593] După ce descria „politica externă convenită”, de angrenare şi blocare (*entanglement policy*) a României în interiorul Pactului de la Varşovia, un raport est-german din 1972 nota că, pentru terţi şi, mai precis, pentru China în acest caz – România părea „în mod obiectiv” să se afle „sub influenţa continuă şi puternică a Uniunii Sovietice şi a altor state semnatare ale tratatului de la Varşovia”, fiind deci un partener incert pentru chinezi.[594] Privită exclusiv din această perspectivă, susţineau est-germanii, politica de angrenare şi blocare „micşorase în mod obiectiv spaţiul de

591 Ibid

592 Oleg Kalugin, „A Window of Opportunity: Russia’s Role in the Coalition Against Terror“, Harvard International Review, voi. 24, nr. 3 (toamna 2002), www.hir.harvard. edu/articles/1063/2/.

593 Situation of the Socialist Republic of Romania and the Imperialist Influence on This Country, 2 februarie 1969, BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38.

594 Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest, 18 decembrie 1972, p. 2, PHP.

manevră” al Bucureştiului.1

5

În realitate, impactul politicii de angrenare şi blocare asupra comportamentului românesc era neglijabil. Aşa cum se explica în raportul respectiv, politica de angrenare şi blocare dusă de ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia determinase România să-şi „intensifice activităţile prin contacte bilaterale mai numeroase” cu China, ca o „contrapondere”.[595] Iar Bucureştiul a continuat să aibă disensiuni cu ceilalţi membri ai Pactului în legătură cu „problemele fundamentale” ale mişcării comuniste internaţionale şi ale „Internaţionalei Socialiste”, dar şi în legătură cu „concepţiile referitoare la politica internă şi externă”. Aşa cum conchidea raportul, „atitudinea negativă” generală a României faţă de politica internă şi externă sovietică şi a Pactului, oferta sa de „a acorda chinezilor asistenţă politică” şi faptul că „dezvolta o cooperare neprincipială şi dăunătoare cu antisovietismul chinez” rămăseseră neschimbate.[596]

Într-un efort evident de a pretinde că înfrângerea era, de fapt, o victorie, raportul trăgea următoarele concluzii, care se băteau cap în cap:

Politicile coordonate ale statelor din cadrul Pactului de la Varşovia şi CAER şi angrenarea mai puternică a României în relaţiile comune constituie o contrapondere considerabilă, care reduce problema influenţei chineze asupra României şi consolidează sistemul socialist internaţional. (...) În ciuda conexiunilor pe care le are România şi a necesităţii obiective, pentru România, a unei strânse cooperări cu Uniunea Sovietică şi cu celelalte ţări

595 Op.cit., pp. 3, 9.
596 Op.cit., p. 9.

socialiste, orientarea naţionalistă a PCR nu exclude dezvoltarea lipsită de constrângeri a unor relaţii oportuniste cu China şi nici sprijinul acordat punctului de vedere chinez.[597]

Eşecul tentativei de a îndepărta China de România s-a reflectat în concluzia că „relaţia dintre România şi China dăunează abordării, convenite între ţările socialiste, a principalelor probleme internaţionale” şi afectează negativ „unitatea şi coeziunea sistemului socialist mondial”.1

Erich Honecker deplângea, în aprilie 1974, faptul că era „cu totul de neînţeles cum pot tovarăşii români să considere dezvoltarea relaţiei lor cu conducerea de la Pekin «ca pe o contribuţie semnificativă la întărirea forţelor socialismului şi a unităţii tuturor forţelor antiimperialiste»”.[598][599]

...Ne întrebăm cum împacă tovarăşii români principiile şi obligaţiile alianţei noastre cu faptul că menţin legături strânse şi o camaraderie militară cu conducerea armatei chineze, care nu ascunde că se înarmează pentru o confruntare militară cu armata sovietică, aceasta din urmă fiind coloana vertebrală a coaliţiei noastre defensive.[600]

Raportul INTERKIT din mai 1974 – *Analiza atitudinii româneşti faţă de maoism* – critica în mod similar „dezvoltarea demonstrativă” a relaţiilor României cu China în domeniile politic, militar, economic, cultural şi ideologic, ca „un front deschis împotriva statelor semnatare ale

597 Ibid.

598 Op.cit., pp. 7, 9.

599 On the Position of the Socialist Republic of Romania: Additions to the Speech by the East German Head of State (Erich Honecker), 4 aprilie 1974, pp. 1-9, PHP.

600 Ibid

Tratatului de la Varşovia”.[601] Bucureştiul, continua raportul, era motivat de „poziţia sa specială naţional-oportunistă” şi „deviaţionistă” să-şi alinieze politicile cu „obiectivele Beijingului” şi „în opoziţie cu linia comună a statelor din comunitatea socialistă”. De asemenea, nu numai că elogia apropierea „dintre China şi statele imperialiste” ca „un succes al socialismului”, ci promova şi apăra în mod activ „cursul actual al politicii externe a Beijingului”:

Conducerea României s-a opus în mod repetat, deschis şi deopotrivă indirect, perspectivei critice colective a partidelor frăţeşti împotriva cursului maoist. Ea evită nu doar să emită propriile comentarii critice la adresa politicilor conducerii chineze, ci se opune în mod activ condamnării maoismului de către alte partide.1

În cursul unei întâlniri cu Todor Jivkov în 1976, Fidel Castro menţionase că ţara sa, Cuba, adoptase, „faţă de China şi România, o poziţie similară” cu cea a Bulgariei. După spusele lui Castro, România sabota „unitatea” partidelor comuniste latinoamericane în privinţa condamnării Chinei:

Mexicanii au, într-o anumită măsură, relaţii prieteneşti cu românii. Ori de câte ori îşi exprimă cineva dezacordul cu privire la politica noastră faţă de China, românii încep să-i spele creierul respectivului, încercând să stârnească conflicte; incită la scepticism faţă de URSS şi la scindarea mişcării.[602][603]

---

601 Analysis of the Romanian Attitude Toward Maoism, mai 1974, pp. 1-6, PHP.

602 Ibid.

603 Minutes of the meeting between Todor Zhivkov and Fidel Castro in Sofia, 11 martie 1976, CSA, Sofia, Fond 1-B, Record 60, File 194, în

Şeful sectorului pentru România din cadrul Departamentului pentru Legăturile cu Partidele Socialiste Conducătoare din subordinea CC al PCUS, VI. Potapov, a explicat, în iulie 1978, în faţa conducerii RSS Moldoveneşti, poziţiile pe care le adoptase România împotriva politicii sovietice şi a Pactului de la Varşovia în cadrul alianţei, în Europa, în Orientul Mijlociu, în Asia şi în Africa. Toate „tendinţele negative” ale politicii româneşti, a afirmat Potapov, nu doar că „încurajau” şi „susţineau din toate punctele de vedere” politicile Washingtonului şi Beijingului, dar erau şi „exploatate” de către SUA şi China:

Nu este doar o coincidenţă faptul că în cursul vizitei lui N. Ceauşescu în aceste ţări i s-a organizat o primire caldă, cordială şi generoasă, cu discursuri în care era lăudat. În ceea ce-l priveşte.

N. Ceauşescu a făcut – dar nu de pe o poziţie de clasă – o serie de evaluări ale acţiunilor (preşedintelui) Carter şi ale (prim-ministrului) Hua Guo-Feng.[604]

Cu două zile înainte, Brejnev îi transmisese lui Erich Honecker acelaşi mesaj, chiar mai limpede. Explicându-i că Washingtonul şi Beijingul foloseau „o abordare diferenţiată a ţărilor socialiste” pentru a „le aduce la o confruntare cu Uniunea Sovietică”, liderul sovietic sublimase:

În acest scop, ei profită în mod activ de devierile naţionaliste ale unor politicieni cum e Ceauşescu şi fac diferite promisiuni. E dificil să spui ceva despre comportamentul lui. În esenţă, e un trădător. Dracu’ ştie de ce altceva ar mai putea fi în stare.1

Discuţia din cadrul reuniunii INTERKIT organizate în decembrie 1978 la Havana, cu privire la „abordarea

„Bulgaria and the Cold War“, CWIHP.

604 Document 2 în Watts (2012).

diferenţiată” practicată de China şi la obiectivul ei de a crea „o grupare politică separată în cadrul sistemului socialist” amintea pregnant de una dintre temerile fundamentale exprimate de Moscova în 1965 când, după ce solicitase informaţii referitoare la relaţiile de partid româno-chineze, Kremlinul întrebase dacă existau planuri de creare a unui nou centru de coordonare a „politicii şi practicii mişcării comuniste internaţionale”.[605] Participanţii la reuniunea INTERKIT deciseseră să-şi concentreze eforturile „pentru a expune influenţa pe care o exercită Beijingul asupra politicii României” (şi asupra politicilor Iugoslaviei şi Coreei de Nord) şi „să exploateze activ contradicţiile existente între conducerea chineză şi conducerile acestor ţări”.[606] Într-un document sovietic pregătit pentru reuniune era subliniat „locul aparte” al României în politica de diferenţiere a Chinei, obiectivul ei de extindere a relaţiilor politice, economice şi militare, de partid şi de stat cu RP Chineză şi eforturile sale de a forma un grup politic separat în Balcani, în afara Pactului de la Varşovia şi în afara controlului Moscovei.1

Astfel, conchidea studiul sovietic, „rezistenţa concretă (şi) reacţiile din partea statelor prietene, ale organelor lor colective, schimbul de informaţii şi coordonarea operaţiunilor” ar fi trebuit îndreptate asupra ţintei române.

---

605 Transcript, Meeting of East German leader Erich Honecker and Soviet leader Leonid Brezhnev, 25 iulie 1978, Document 8, „U.S.-Soviet Relations and the Tum Toward Confrontation, 1977-1980 - New Russian & East German Documents“, Cold War International History Project Bulletin, nr. 8/9 (iama 1996), p. 123, CWIHP.

606 Tenth INTERKIT Meeting, Report on 10th Internai China Deliberations, op. cit. Vezi şi Tenth INTERKIT Meeting, Record of Meeting with Fidel Castro, 14 decembrie 1978, p. 3, PHP.

Măsuri active în prima jumătate a anilor ’980

Autorităţile RSS Moldoveneşti raportau creşteri anuale „abrupte” ale frecvenţei operaţiunilor ostile occidentale şi româneşti la adresa republicii, mai cu seamă a celor de tipul „diversiunii ideologice”. La sfârşitul anilor ’70, spre exemplu, îşi justificau solicitarea de a spori personalul KGB (cu 40 de ofiţeri), adresată preşedintelui KGB Andropov, prin necesitatea unor „mijloace specifice Securităţii de Stat” de „atenuare a activităţii subversive”.[607][608]

Recent, intensificându-şi activitatea de informaţii şi subminând activitatea împotriva Uniunii Sovietice, serviciile speciale şi centrele ideologice ale statelor imperialiste şi-au sporit considerabil eforturile ostile la adresa RSS Moldoveneşti.[609]

5

„Aceste acţiuni provocatoare”, se sublinia în solicitare, erau „împărtăşite la nivel fundamental” de conducerea României.[610] Această „subversiune ideologică”

---

607 Vezi şi The Politics of the Chinese Leadership after the 11th Congress of the Chinese CP [Politika kitaiskovo Rukovodstva posli XI Syezd a KPK], Havana, decembrie 1978, pp. 15-16, PHP.

608 Cu privire la necesitatea de a spori numărul personalului KGB în RSS Moldovenească, Secret, CC al PCM, nr. 294s, 6 decembrie 1978, Chişinău, Către membrul Biroului Politic al CC al PCUS, preşedintele Comitetului pentru Securitatea Statului al URSS (KGB), tov. Andropov I.V., Moscova; AOSPRM, Fond 51, inventar 47, Dosar 4, filele 20-21 (de aici înainte: Prezenţă sporită a KGB necesară în RSSM (1978)). Vezi şi Document 31 în Negru şi Negru (2010), pp. 119-120; Document 14 în Watts (2012).

609 Prezenţă sporită a KGB necesară în RSSM (1978). Vezi şi Document 31 în Negru şi Negru (2010), pp. 119-120; Document 14 în Watts (2012).

610 Ibid.

era răspândită mai departe de presa scrisă şi audiovizuală din

România, prin expedieri poştale directe (corespondenţa „depăşind 500.000 de scrisori pe an”), şi de cetăţenii români care vizitau republica şi doreau să îndoctrineze poporul sovietic „într-un spirit antisovietic, antirusesc”.1

România continua, de asemenea, să fie percepută ca un focar al agitaţiei sioniste şi clericale, din interiorul căruia astfel de organizaţii, folosind „aceleaşi canale”, duceau „o intensă activitate subversivă în rândul persoanelor de naţionalitate evreiască”, complicând astfel „situaţia operativă în RSS Moldovenească”.[611][612]

La sfârşitul anului 1979, lista necesităţilor de culegere de informaţii din România pentru Grupul de Interceptare Radio din cadrul CC al PCM semăna bine cu acelea ale KGB şi Stasi din deceniul anterior:

relaţiile sovieto-române;

relaţiile româno-chineze;

relaţiile americano-române;

legăturile RSR cu ţările vest-europene şi mai ales tendinţele occidentale de a crea scindări între URSS şi RSR;

relaţiile RSR cu Israelul şi cu Egiptul pe probleme care ţin de iniţiativa conducerii române de soluţionare a crizei din Orientul Mijlociu;

situaţia internă din RSR, realitatea românească;

despre conducerea română.[613]

---

611 Prezenţă sporită a KGB necesară în RSSM (1978).

612 Ibid

613 Informare despre activitatea Grupului de Interceptare Radio al Comitetului de Stat pentru Radio şi Televiziune al RSS Moldoveneşti, Strict Secret, Secţia pentru Informaţii şi Relaţii cu Ţările Străine din

Principala deosebire consta în trei categorii suplimentare:

(1) „probleme legate de falsificarea istoriei RSS Moldoveneşti şi de economia şi cultura republicii (şi) alte momente care au legătură cu realităţile sovietice”;

(2) discursurile „foştilor cetăţeni ai URSS care au emigrat din RSS Moldovenească”;

(3) acţiuni planificate „să fie implementate în Occident de sionişti şi de alte centre”.1

5

La sfârşitul anului 1979, „continua intensificare a luptei împotriva propagandei burgheze şi revizioniste vizând RSS Moldovenească” a primit un nou imbold, mobilizând întregul sistem educaţional, presa scrisă şi cea audiovizuală să impulsioneze şi să consolideze „o concepţie ştiinţifică asupra lumii”, să reafirme „convingerile ideologice”, să întărească „ferma vigilenţă politică” şi să asigure o „intransigenţă cu orientare de clasă la adresa propagandei burgheze şi revizioniste”.[614] Deşi China era menţionată ca fiind una dintre entităţile răspunzătoare de această propagandă, principalii vinovaţi de „acţiunile ostile brusc intensificate” care tindeau „să întoarcă poporul moldovenesc împotriva ruşilor şi a altor popoare din cadrul URSS” se aflau în Occident şi dincolo de graniţa dintre RSS Moldovenească şi România.[615]

---

cadrul CC al PCM, 3 decembrie 1979 (Chişinău), către CC al PCM; AOSPRM, Fond 51, inventar 51, Dosar 7, filele 2-4 (de aici înainte: Activitatea Grupului de Interceptare Radio în RSSM (1979)). Vezi şi Document 68 în Negru şi Negru (2010), pp. 206-208; Document 15 în Watts (2012).

614 Activitatea Grupului de Interceptare Radio în RSSM (1979).

615 Combaterea propagandei burgheze şi revisioniste vizând RSSM (1981); Document 33 în Negru şi Negru (2010), pp. 125-129; Document

Naţionalismul a devenit unul dintre principalele mijloace folosite de serviciile secrete imperialiste în acţiunile lor subversive împotriva socialismului adevărat. Punând în aplicare o diversiune ideologică bazată pe naţionalismul burghez, centrele străine antisovietice răspândesc ideile „exclusivităţii naţionale” şi ale „spiritului naţional”. A fost remarcată similaritatea perspectivelor împărtăşite de istoricii reacţionari din Occident şi de unii cercetători din RSR cu privire la aşa-numita chestiune basarabeană şi la o serie de probleme care dăunează intereselor tării noastre.[616] >

Un an mai târziu, la Chişinău a fost înfiinţat Consiliul pentru Coordonarea Propagandei în Politica Externă, care să se achite de misiunea „extrem de importantă” a propagandei în politica externă „în condiţiile luptei ideologice tot mai aprige în plan internaţional”. O justificare mai exactă a existenţei noului consiliu era „sarcina de a contracara permanent activitatea subversivă a oricăror falsificatori ai istoriei poporului, ai statalităţii, ai limbii şi ai culturii moldoveneşti”, subliniindu-se că politicile româneşti „exercitau” continuu „o influenţă negativă asupra societăţii moldoveneşti”.1

În perioada 1983 – 1984, Moscova a lansat două mari campanii menite să combată „noua concepţie istorică” din România şi să contracareze „falsificările sociologilor români”. Prima decizie, adoptată în martie 1983 de prezidiul Academiei de Ştiinţe a URSS, anunţa o largă ofensivă pentru a combate perspectivele româneşti asupra

---

17 în Watts (2012).

616 Combaterea propagandei burgheze şi revisioniste vizând RSSM (1981). Referirea la „ţara noastră“ care apare în aceste documente vizează, invariabil, URSS şi nu vreuna dintre republicile din componenţa sa.

„istoriei, limbii, literaturii, etnografiei şi culturii poporului moldovenesc” şi pe cele asupra „relaţiilor ruso-române şi sovieto-române”.[617] Acest lucru urma să fie realizat printr-o îmbunătăţire substanţială a „calităţii analizelor” emise de Academia de Ştiinţe a RSS Moldoveneşti şi printr-o sporire masivă a „publicării de materiale referitoare la istoria relaţiilor ruso-române şi sovieto-române şi la problemele-cheie din istoria României şi RSS Moldoveneşti, dar şi de recenzii scrise de istorici sovietici pe marginea lucrărilor unor autori români, care conţin aprecieri istorice eronate”.[618]

Lista de lucrări ce ar fi trebuit publicate de la mijlocul anului 1983 până în 1986 includea patruzeci şi cinci de titluri noi, multe dintre ele în mai multe volume, şi multiple „serii de articole şi recenzii referitoare la segmente-cheie ale lucrărilor unor autori români, pentru presa ştiinţifică centrală şi la nivel de republică”.1

---

617 Despre crearea Consiliului pentru Coordonarea Propagandei în Politica Externă, Secret, Ministerul Afacerilor Externe al RSS Moldoveneşti, nr. 24 s, 3 noiembrie 1982 [Chişinău] către CC al PCM; AOSPRM, Fond 51, inventar 59, Dosar 7, filele 69-71 (de aici înainte: Crearea Consiliului pentru Coordonarea Propagandei în Politica Externă). Vezi şi Document 41 în Negru şi Negru (2010), pp. 149-150; Document 18 în Watts (2012).

618 Campania împotriva noii istoriografii a României (1983); Decizia privind măsurile Secţiei de Ştiinţe Sociale a Academiei de Ştiinţe a RSSM pentru îndeplinirea dispoziţiei prezidiului Academiei de Ştiinţe a URSS, 24.03.1983, nr. 068: Despre măsurile Academiei de Ştiinţe a URSS în legătură cu „noua concepţie istorică“ din RSR, Anexă secretă, Prezidiul Academiei de Ştiinţe a RSSM, nr. 04, 8 iunie 1983, Chişinău; AOSPRM, Fond 51, inventar 62, Dosar 4, filele 72-73 (de aici înainte: RSSM, măsuri ordonate de Academia sovietică pentru combaterea noii istoriografii a României
). Vezi şi Document 44 în Negru şi Negru (2010), pp. 153-154; Document 20 în Watts (2012).

Cea de-a doua campanie, iniţiată la Moscova de prezidiul Academiei de Ştiinţe a URSS în noiembrie 1984, fusese determinată de o „recentă” creştere numerică a publicaţiilor româneşti care tolerau „încălcarea principiilor fundamentale ale comunismului ştiinţific” şi „interpretările în spirit naţionalist”.[619] După toate aparenţele, provocarea ideologică lansată de Bucureşti asupra conceptelor de „socialism real”, „comunitate socialistă”, „trecerea de la capitalism la socialism” şi „noul echilibru de forţe în lume” îngrijora atât de rău autorităţile soviedce, încât au decis să mobilizeze cât mai multe instituţii de cercetare şi educaţionale din Moscova, din RSS Moldovenească şi RSS Ucraineană pentru a o combate împreună:

Prezidiul Academiei de Ştiinţe a însărcinat Institutul de Istorie al URSS, Institutul de Istorie Militară, Institutul de Studii Slave şi Balcanice, Institutul pentru Literatură Universală, Institutul de Istorie Generală, Institutul Lingvistic, Institutul de Filosofie. Institutul de Economie a Sistemului Socialist Mondial, Institutul de Etnografie al Academiei de Ştiinţe a URSS, în contact strâns cu instituţiile ştiinţifice omologe ale AS (Academiei de Ştiinţe) ucrainene, ale AS moldoveneşti, cu punerea în aplicare a măsurilor de intensificare a contracarării falsificărilor în lucrările sociologilor români ([prinţ publicarea de cărţi,

619 Măsurile proiectate pentru instituţiile ştiinţifice ale Secţiei de Ştiinţe Sociale a Academiei de Ştiinţe a RSSMpentru îndeplinirea dispoziţiei prezidiului Academiei de Ştiinţe a URSS, 24.03.1983, nr. 068: Despre măsurile ştiinţifice ale Academiei de Ştiinţe a URSS în legătură cu „noua concepţie istorică“ din RSR, Anexă secretă la Decizia prezidiului Academiei de Ştiinţe a RSSM din 8 iunie 1983, nr. 04; AOSPRM, Fond 51, inventar 62, Dosar 4, filele 74-77 (de aici înainte: Măsurile proiectate ale Academiei RSSM împotriva noii istoriografii a României (1983)). Vezi şi Document 45 în Negru şi Negru (2010), pp. 154-158; Document 21 în Watts (2012).

broşuri [şi] articole cu caracter contrapropagandistic).1

Şi de această dată, Secţia de Ştiinţe Sociale a Academiei era îndemnată să-şi „sporească nivelul calitativ” al activităţii, să adopte o perspectivă coerentă privind toate problemele contemporane de istorie şi politică ale României şi să „mărească nivelul de recenzurare” cu privire la ele.[620] În plus, prezidiul Academiei de Ştiinţe a URSS îi ceruse Consiliului pentru Colaborare Internaţională în Domeniul Ştiinţelor Sociale din URSS şi

j) 5

Direcţiei pentru Colaborarea Ştiinţifică cu Ţările Socialiste din cadrul Academiei să acţioneze direct asupra „colegilor români”, implicându-i în mai multe schimburi de idei şi activităţi.[621]

În cadrul acestei campanii au fost identificate şapte măsuri care trebuiau implementate în intervalul 1985 – 1987, inclusiv redactarea şi publicarea a peste douăsprezece cărţi şi articole ale Academiei de Ştiinţe, concepute pentru a fi „ultimul cuvânt în domeniu”, cu autoritate ştiinţifică, al Academiei sovietice. În efortul de sporire a eficienţei acestui proces, o *Descriere a istoriei politice a României* (*1859 – 1944*) urma să fie publicată în cinci periodice sovietice [*Probleme de istorie*, *Istoria URSS*\ *Istoria nouă* şi *contemporană*, *Moldova comunistă*, *Analele a RSSM*), iar cicluri de articole distincte aveau să fie publicate pentru fiecare dintre cele şase subiecte referitoare la relaţiile ruso-române şi sovieto-române şi la istoria, cultura, etnografia şi lingvistica României. Articole special concepute urmau să abordeze şi teme legate de

620 Contracararea falsificărilor sociologilor români (1984).
621 Ibid.

filosofie, Biserică (şi distrugerea ei), economia în RSS Moldovenească şi etnografia „valahă” – legat de aceasta urmând să „dovedească” faptul că românii erau slavi, şi nu aveau origini dacice.[622] A fost, de asemenea, planificată alcătuirea unor culegeri de articole despre politicile internă şi externă ale României moderne şi contemporane, despre etnografia slavă şi cea valahă, şi au fost puse la punct emisiuni radio şi TV despre lingvistica moldovenească.1 În plus, urma să fie creat „un grup pentru contrapropagandă şi pentru propagarea realizărilor ştiinţei filologice moldoveneşti”, în cadrul Institutului de Lingvistică şi Literatură al Academiei de Ştiinţe a RSS Moldoveneşti – pentru a „dovedi” că „moldovenească” şi româna erau două limbi distincte.[623][624]

În anii 580, autorităţile sovietice au folosit în mod eficient etichete ca „naţionalist”, „şovin” şi „falsificare” pentru a se referi la istoriografia română (deseori împreună cu Ungaria, care pusese în aplicare campanii similare vizând istoria şi etnografia României). Încă de la începutul anilor ’60 însă, istoriografia română ridicase în faţa URSS două probleme extrem de spinoase. În primul

---

622 Măsuri ale instituţiilor de educaţie ale Secţiei pentru Ştiinţe Sociale a Academiei de Ştiinţe a RSSM cu privire la aplicarea deciziei prezidiului Academiei de Ştiinţe a URSS, 07.06.84, nr. 174, Pentru uz intern, Anexă la Decizia prezidiului AS a RSSM din 13 noiembrie 1984, nr. 178;AOSPRM, Fond 51, inventar 71, Dosar 221, filele 271-273 (de aici înainte: RSSM, măsuri instituţionale de combatere a noii istoriografii a României (1984)). Vezi şi Document 49 în Negru şi Negru (2010), pp. 167-169; Document 23 în Watts (2012).

623 RSSM, măsuri instituţionale de combatere a noii istoriografii a României (1984). Vezi şi Document 49 în Negru şi Negru (2010), pp. 167-169; Document 23 în Watts (2012).

624 RSSM, măsuri instituţionale de combatere a noii istoriografii a României (1984).

rând, deoarece avea la bază documente istorice reale, nu dictatele ideologiei marxist-leniniste aşa cum o interpreta Moscova, semăna îndeaproape şi coincidea în punctele ei esenţiale cu istoriografia „burgheză occidentală”, fiind susţinută chiar şi de chinezi, cu privire la comportamentul expansionist şi imperialist al Rusiei ţariste şi al Uniunii Sovietice. În al doilea rând, mai important, moldovenii (dar nu numai ei) din cadrul Uniunii Sovietice o considerau mai convingătoare decât istoriografia în stil Lîsenko, impusă de ideologii sovietici încă de pe vremea lui Stalin.

De exemplu, într-un raport despre „noile falsificări” româneşti de la mijlocul anului 1976, CC al PCM informa CC al PCUS despre o evidentă „creştere numerică a materialelor publicate” şi despre „intensificarea orientării lor antiruse, antimoldoveneşti şi antisovietice”, în care „mulţi istorici din RSR împărtăşesc concepţiile burgheze naţionalist-şovine ale actualilor imperialişti şi ale adepţilor maoişti ai antisovietismului”.[625] Aşa cum i se plângea liderul PCM Ivan Bodiul preşedintelui KGB Andropov în decembrie 1978, exista o unitate de perspectivă între români şi „imperialiştii burghezi occidentali”:

Recent, serviciile speciale şi centrele ideologice ale statelor imperialiste, intensificându-şi activitatea subversivă şi de informaţii împotriva Uniunii Sovietice, şi-au sporit considerabil activităţile ostile faţă de RSS Moldovenească. Adversarul acordă o atenţie deosebită divizării ideologice, inclusiv pe temele aşa-numitei „probleme basarabene”. Aceste acţiuni provocatoare sunt împărtăşite la nivel fundamental de conducerea RSR.1

În 1980, Ambasada URSS în România raporta către Moscova că „similaritatea sau identitatea opiniilor române

625 Noi falsificări ale relaţiilor ruso-române şi sovieto-române în RSR (1976).

actuale cu evaluările istoriografiei burgheze occidentale faţă de numeroase evenimente referitoare la relaţiile ruso-române şi sovieto-române” sporeau dificultatea de a le contracara şi necesitau o abordare specială, care – recomanda ea – să fie „coordonată” cu Ungaria şi Bulgaria.[626] Un an mai târziu, CC al PCM sublinia „răul” făcut intereselor URSS de această „coincidenţă a punctelor de vedere împărtăşite de istoricii reacţionari din Occident şi de unii cercetători din RSR”.[627] în 1982, şeful Biroului Politic al CC al PCM afirma că, deşi insistenţa cu care „ideologia burgheză” reprezenta în mod eronat sau nega „în toate modurile posibile succesele poporului moldovenesc, relaţiile frăţeşti vechi de secole cu poporul rus” şi „importanţa crescândă a unirii Basarabiei cu Rusia” provoca probleme prin ea însăşi, chestiunea era considerabil „agravată de faptul că RSR adoptă o abordare comună cu aceea a istoriografiei burgheze în tratarea chestiunilor sus-menţionate”.[628]

Situaţia a continuat să se înrăutăţească până în 1986, când CC al PCM s-a plâns din nou în faţa CC al PCUS, că „propaganda burgheză şi revizionistă şi-a intensificat puternic acţiunile împotriva republicii noastre”. În conformitate cu CC al PCM, istoriografia română se alăturase celei occidentale, iar „istoricii, publiciştii şi mijloacele de informare în masă din

RSR” se „alăturaseră calomniilor falsificatoare ale ideologiei burgheze”, făcând cauză comună cu ea.1

Printre principalii vinovaţi instituţionali din România

---

626 Necesitatea unei prezenţe sporite a KGB în RSSM (1978).

627 Combaterea propagandei burgheze şi revisioniste vizând RSSM (1981).

628 Document 36 în Negru şi Negru (2010), pp. 137-138; AOSPRM, Fond 51, inv. 59, Dosar 3, filele 75-76.

se aflau Institutul de Istorie al Partidului din subordinea CC al PCR, Centrul pentru Teorie şi Istorie Militară al Ministerului Apărării şi Academia de Ştiinţe a României, iar Asociaţia pentru Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale (ADIRI) din cadrul Ministerului Apărării era şi ea puternic implicată.

Finalul INTERKIT, intensificarea operaţiunilor care vizau „Ţinta 24”.

INTERKIT-ul, care, din 1983, devenise din ce în ce mai şubred, a fost dizolvat trei ani mai târziu, după demiterea şefului Departamentului International din cadrul CC al PCUS Oleg Rakhmanin, adept al liniei dure.[629] Într-un contrast evident, în aceeaşi perioadă au luat un nou avânt operaţiunile antiromâneşti din interiorul URSS. Deşi aveau la bază aceleaşi preocupări fundamentale care le motivaseră încă de la început – disensiunile privind identitatea moldovenească şi legitimitatea pretenţiilor sovietice asupra teritoriului RSS Moldoveneşti – acest efort sporit era determinat acum şi de temerile privind incapacitatea Moscovei de a păstra RSS Moldovenească în cadrul Uniunii, dată fiind recrudescenţa, oficializarea şi amplificarea mişcărilor naţionaliste din interiorul său.

Deşi cu nimic mai puţin categorice decât cele anterioare, după 1985 aceste operaţiuni au căpătat un aspect mai schizofrenic. În 1986, de exemplu, s-a

---

629 Cu privire la situaţia şi măsurile de intensificare a educaţiei patriotice şi internaţionaliste a populaţiei republici (şi) lupta împotriva manifestărilor naţionaliste, în Transcrierea nr. 14 a Şedinţei Biroului Politic al CC al PCM, Strict Secret, PCUS, CC al PCM, 19 august 1986 (Chişinău); AOSPRM, Fond 51, inventar 64, Dosar 489, filele 1, 10-17 (de aici înainte: Apelul CC al PCM de intensificare a educaţiei „patriotice“ împotriva propagandei române (1986)). Vezi şi Document 99 în Negru şi Negru (2010), pp. 290-299; Document 24 în Watts (2012).

înregistrat o recunoaştere indirectă a faptului că cetăţenii RSS Moldoveneşti de etnie română erau privaţi de drepturi civile, odată cu relativul liberalism care începuse să caracterizeze politicile lui Mihail Gorbaciov, încercându-se o dezvinovăţire care plasa culpabilitatea în sarcina liderilor locali ai RSS Moldoveneşti.1 Pe de altă parte, planul pentru perioada 1986 – 1990 stabilea ca sarcină „permanentă o creştere prin toate mijloacele a rolului limbii ruse ca limbă de comunicare interetnică şi ca o modalitate importantă de consolidare a unităţii internaţionale a poporului sovietic”, o „atenţie deosebită” urmând să fie acordată „predării în rândul tinerilor militari (recruţi) şi premilitari a limbii ruse”.[630][631]

Ca de obicei, cauza noii directive era „recenta” şi „brusca intensificare a operaţiunilor de propagandă burgheză şi revizionistă” susţinute din plin de o „serie de istorici, publicişti şi mijloace de informare în masă din RSR” şi de turiştii români care, „educaţi în spiritul calomniilor naţionaliste şi şovine ale istoriografiei burgheze şi revizioniste române, încearcă să-şi răspândească ideile în rândul populaţiei republicii”.[632] Şi de această dată, principala problemă nu era aceea că

630 Apelul CC al PCM de intensificare a educaţiei „patriotice“ împotriva propagandei române (1986)); Document 99 în Negru şi Negru (2010), pp. 290-299; Document 24 în Watts (2012).

631 Măsuri referitoare la intensificarea educaţiei patriotice şi internaţionaliste a populaţiei republicii, lupta împotriva manifestărilor naţionalismului, anexă strict secretă, Transcrierea nr. 14, § 3; AOSPRM, Fond 51, inventar 64, Dosar 489, filele 24-31 (de aici înainte: Măsuri de intensificare a educaţiei „patriotice“ pentru a combate propaganda românească (1986)). Vezi şi Document 100 în Negru şi Negru (2010), pp. 300-306; Document 25 în Watts (2012).

632 Apelul CC al PCM de intensificare a educaţiei „patriotice“ împotriva propagandei române (1986).

românii erau implicaţi, cât faptul că moldovenii se arătau atât de receptivi. În consecinţă, în raport erau criticate Academia de Ştiinţe a RSS Moldoveneşti, institutele sale de cercetare şi Universitatea din Chişinău pentru că tolerau „opinii naţionaliste şi de tip localist în discuţii, recenzii şi tratate ştiinţifice”, pentru că deviau de la „poziţiile clare de clasă şi ideologia de partid” în evaluarea evenimentelor şi personalităţilor din trecut şi pentru că nu se conformau cerinţelor impuse de PCUS şi PCM privind „educaţia internaţionalistă şi patriotică, contrapropaganda ofensivă şi demascarea la timp a celor care falsifică şi distorsionează trecutul istoric şi construcţia socialistă şi comunistă”.[633] Printre lecturile, emisiunile şi publicaţiile recomandate pentru perioada 1986 – 1990 (incluzând aici şi o nouă *Istorie a RSS Moldoveneşti* în şase volume) care indicau preocupările principale ale autorităţilor sovietice se numărau, de exemplu: *Importanţa istorică a unirii Basarabiei şi Malului Stâng al Transnistriei cu Rusia*, „Apărarea patriei – obligaţia constituţională a familiei sovietice” şi „Modul de viaţă – calea sovietică”.1

Interesant este că, deşi această republică era arhicunoscută în URSS pentru poziţia sa codaşă în privinţa dezvoltării economice şi a investiţiilor în infrastructură, autorităţile centrale de la Moscova considerau necesar s-o critice pentru faptul că era insuficient motivată în „îndeplinirea contractelor de livrare dincolo de graniţele republicii” şi făceau apel la „creşterea contribuţiei muncitorilor din RSS Moldovenească la dezvoltarea

633 Ibid.

complexului unitar al economiei naţionale a URSS”.[634][635]

Un alt element care deosebea campania antiromânească de după anul 1985 de precedentele era cerinţa unei confidenţialităţi sporite, impuse de Kremlin. Anterior, spre exemplu, atât deciziile CC al PCUS, cât şi instrucţiunile de implementare a lor către CC al PCM făceau referire în mod deschis şi explicit la ţinta românească. Chiar şi acele documente care se refereau la operaţiunile KGB menţionau România ca „adversar” alături de SUA, Germania de Vest şi Israel.[636] După 1985, România a primit un nume de cod şi referirile deschise la numele real al ţării au dispărut treptat din rapoartele KGB (cel puţin, în cadrul acestei campanii), deşi acţiunile româneşti considerate ostile de către KGB au continuat să fie menţionate în

5?

mod explicit.

Ordine de la nivel central, pentru o securitate sporită, care să mascheze operaţiunile antiromâneşti, le fuseseră date serviciilor de informaţii est-germane încă din primăvara anului 1983. În conformitate cu cel transmis de şeful departamentului de analiză (ZAIG), Stasi trebuia să…

…folosească numai surse de absolută încredere, operând în cele mai stricte condiţii de confidenţialitate şi

634 Măsuri de intensificare a educaţiei „patriotice“ pentru a combate propaganda românească (1986)); Document 100 în Negru şi Negru (2010), pp. 300-306; Document 25 în Watts (2012).

635 Apelul CC al PCM de intensificare a educaţiei „patriotice“ împotriva propagandei române (1986); Măsuri de intensificare a educaţiei „patriotice“ pentru a combate propaganda românească (1986).

636 Solicitarea CC al PCM pentru o prezenţă sporită a KGB aproape de graniţa cu România (1972); Noi falsificări ale relaţiilor ruso-române şi sovieto-române în RSR (1976); şi Activitatea Grupului de Interceptare Radio în RSSM (1979).

discreţie, pentru a obţine informaţii cu privire la principalele probleme şi evenimente din RSR. În niciun caz nu trebuie să reiasă că Mfă (Ministerium für Staatssicherheit – Ministerul pentru Securitatea Statului) a adoptat măsuri specifice (care le vizează); sursele nu trebuie să recurgă la culegeri de informaţii care ar putea permite altor persoane sau organe să descopere ori să recunoască obiectivele pe care le urmăresc”.1

Deja în 1986, în documentele lor interne, KGB central al URSS şi KGB din RSS Moldovenească se refereau la România numind-o „Ţinta 24” (Объектив 24).[637] Spre exemplu, atunci când raporta, în iulie 1987, cu privire la gradul în care implementase deciziile din anul anterior ale Colegiului KGB al URSS, KGB din RSSM nota că „regimul modificat al intrărilor şi ieşirilor din URSS” era folosit de „centrele religioase şi de propagandă ale Ţintei 24” pentru a-şi conduce activităţile subversive.[638] Lista ţintelor KGB al RSSM includea, pe lângă aceste centre „subversive” ale „Ţintei 24”, şi Secţia în limba română a Radio Europa Liberă, institutul din Italia al bogatului român exilat Iosif Constantin Drăgan, Uniunea Evreicelor din

Canada, Misiunea Slavă şi Secţia NTS din Londra, aceasta din urmă fiind o organizaţie a anticomuniştilor ruşi emigraţi.1

---

637 Notă a şefului Grupului de Informare şi Evaluare către şefii unităţilor Stasi solicitând evaluarea posibilităţilor ca Stasi să se informeze cu privire la situaţia internă din RSR, 29 martie 1983, BStU, MfS, ZAIG 7120, S. 282-283; Document 25 în Herbstritt şi Olaru (2005), p. 354.

638 Directivele KGB de intensificare a activităţii ideologic-educative (1987). Vezi şi Document 101 în Negru şi Negru (2010), pp. 307-310; Document 26 în Watts (2012).

Secţia 5 a KGB din RSSM, care răspundea de operaţiunile anticler şi anti-Biserică (printre altele), era criticată fiindcă:

…nu a utilizat încă toate posibilităţile de intensificare a activităţii ideologic-educative cu scopul de a contracara activ acţiunile subversive ale serviciilor speciale şi ale centrelor ideologice ale adversarului şi de a opri activităţile negative ale unor persoane pe teritoriul republicii. Această activitate nu a avut suficientă agresivitate, viziune şi orientare spre centrele subversive şi organizaţiile antisovietice străine, ceea ce le-a permis frecvent acestora să-şi pună în aplicare planurile privind incitarea la manifestări naţionaliste şi la prosionism ostil.[639][640]

Preşedintele KGB al RSS Moldoveneşti, general-locotenent G.M. Volkov, declarase că era necesară o ofensivă pe toate planurile pentru a combate acest nou atac. O asemenea ofensivă ar fi trebuit să includă folosirea unor „persoane de încredere din rândul oamenilor de ştiinţă, de cultură şi de artă” pentru a neutraliza „activitatea subversivă a adversarului” prin identificarea şi izolarea „emisarilor adversarului” şi impunerea asupra lor a unui „control operativ eficient şi permanent”.[641]

Caracterul noilor operaţiuni în condiţiile unei situaţii operative „agravate”, împreună cu noile „modificări în tactica adversarului” şi trecerea „de la conceptul de luptă împotriva diversiunii ideologice la cel de apărare a regimului constituţional sovietic” fuseseră descrise de noul

---

639 Directivele KGB de intensificare a activităţii ideologic-educative (1987).

6401 Ibid.

641 Directivele KGB de intensificare a activităţii ideologic-educative (1987).

şef al KGB din RSS Moldovenească, Gheorghi Lavranciuk, în noiembrie 1989.[642] După ce adusese în discuţie „tensiunile sociale crescânde, confruntările în domeniul relaţiilor interetnice şi tentativele de a forma o autoritate politică paralelă”, Lavranciuk raporta:

Pe baza proceselor care au loc în republică, a fost remarcată reorientarea aspiraţiilor serviciilor speciale ale adversarului, în principal ale SUA, RFG şi Israel, şi ale organelor speciale ale Ţintei 24, ca şi ale altor centre subversive străine aflate în legătură cu ele pentru a obţine informaţii de natură politică. Folosindu-se de modificările în domeniul relaţiilor internaţionale, de caracterul deschis al societăţii noastre, reprezentanţii lor încearcă, de pe poziţiile artificial exagerate privind problemele basarabeană şi evreiască, dar şi sub masca religiei, să aducă prejudicii politice, să creeze o reţea de informatori, o bază pentru realizarea unor acţiuni anticonstituţionale şi a altor acţiuni ostile, pentru a le transfera pe teritoriul moldovenesc.1

Lavranciuk blama „aripa extremistă” a Frontului Popular din Moldova ca fiind principalul vinovat, susţinând că provoca „sistematic tulburări în masă, acţiuni antisociale” şi „nesupunere faţă de autorităţi”.[643] Citând două decizii ale KGB al URSS – prima din septembrie 1989 intitulată „Despre sarcinile organelor Securităţii de Stat a URSS cu privire la apărarea regimului constituţional sovietic”, şi a doua, neintitulată, emisă tot de KGB al URSS în octombrie 1989 referitoare la punerea în practică a deciziei anterioare – KGB al RSS Moldoveneşti decisese:

---

642 Măsuri KGB de apărare a regimului constituţional sovietic (1989). Vezi şi Document 106 în Negru şi Negru (2010), pp. 328-332; Document 27 în Watts (2012).

643 Măsuri KGB de apărare a regimului constituţional sovietic (1989).

Inspectoratele, împreună cu subunităţile operative, trebuie să elaboreze, până în primul trimestru al anului 1990, propuneri pentru continua îmbunătăţire a interacţiunii şi coordonării activităţilor pentru lupta împotriva acţiunilor serviciilor speciale adverse şi ale centrelor străine antisovietice folosite de acestea. De asemenea, să completeze până la acelaşi termen, cu măsuri operative şi organizaţionale, planurile comitetelor generale pentru lupta împotriva serviciilor speciale din SUA, RFG, Israel („Кедр”, „Вектор”, „Фотон”) şi împotriva organelor speciale ale „Ţintei 24” („Заслон”).

Conducerea şi personalul operativ ale Secţiei 1 şi ale Secţiei 3 trebuie numite în funcţie până la 1 martie 1990, cu scopul de a revigora lupta împotriva adversarului, a centrelor subversive din SUA.

RFG, Israel, şi din alte ţări, dar şi a organelor propagandistice ale

Ţintei 24, care vizează republica.1

Poate dintr-o coincidenţă, chiar şi numele de cod atribuite operaţiunilor împotriva „Ţintei 24” sugerează un grad ridicat de confidenţialitate cu privire la caracterul şi scopurile acestora. În vreme ce operaţiunile împotriva SUA, a RFG şi a Israelului au primit nume de cod banale, precum CEDRU („Кедр”), VECTOR („Вектор”) şi FOTON („Фотон”), celor împotriva României li s-au atribuit ca nume de cod ECRAN sau PARAVAN („Заслон”).

O prioritate explicită era aceea de a identifica mijloacele prin care informaţiile antisovietice erau introduse în URSS şi mai ales „emisarii şi misionarii centrelor şi organizaţiilor antisovietice”. KGB dorea „să paralizeze operaţiunile de culegere de informaţii politice” şi „să obstrucţioneze operaţiunile destabilizatoare, în

primul rând în domeniul relaţiilor internaţionale”.[644] Dacă Secţia 5 a KGB-ului a fost desfiinţată în cadrul procesului de reformă, se pare că noua Secţie 3 moştenise obiectivele anticlericale de a preveni „tentativele unor centre clericale străine” de a insufla grupurilor şi cetăţenilor sovietici „o atitudine antisocialistă pe baza clericalismului”.[645]

În lumina evaluărilor făcute în Vest după 1989 cu privire la identificarea civilizaţiilor cu comunităţi religioase şi având în vedere datele aflate din arhive, anume că nivelurile ierarhice superioare ale Bisericii Ortodoxe Ruse lucrau pentru serviciile de informaţii sovietice, faptul că Biserica Ortodoxă Română era identificată de KGB ca fiind un „centru subversiv” pare cel puţin interesant.[646] Instrucţiunea din 1989 a KGB din RSS Moldovenească către noua sa Secţie 3, de a „neutraliza ţelurile Patriarhiei Ţintei 24 de a-i influenţa pe clerici într-un spirit naţionalist proromânesc” sugerează că starea de conflict clandestin, şi nu spiritul comunitar, caracteriza până şi relaţia dintre ortodoxia rusă şi cea română.1

5

Concluzie

Momentul ales pentru lansarea INTERKIT sugerează că dezvoltarea campaniei „Internaţionala China”, menită să contracareze activităţile subversive ale Beijingului, şi

---

644 Măsuri KGB de apărare a regimului constituţional sovietic (1989).

645 Ibid.

646 Pentru asimilarea „civilizaţiei“ ortodoxe române cu cea ortodoxă rusă, vezi Samuel R Huntington, „The Clash of Civilizations“, Foreign Affairs, voi. 72, nr. 3 (vara 1993). Vezi şi ediţiile următoare ale cărţii sale cu acelaşi titlu, inclusiv cea din 2011. Huntington a încadrat regiunea Transilvaniei, în proporţie de 80% ortodoxă, în „civilizaţia“ catolică şi protestantă. Pentru agenţii KGB din interiorul Bisericii Ortodoxe ruse, vezi Andrew şi Mitrokhin (2001), pp. 486-507.

dezvoltarea totodată a operaţiunilor antiromâneşti, în care au fost implicate mai multe republici din cadrul URSS, au fost preocupări concomitente pentru Moscova. Documentele sovietice sugerează că este posibil ca experienţa anterioară în structurarea operaţiunilor antiromâneşti în perioada 1964 – 1968 să fi influenţat evoluţia structurală a INTERKIT între anii 1965 – 1969.

Volumul resurselor direcţionate către eforturile întreprinse pe teritoriul URSS de a contracara politica şi acţiunile României este impresionant. Moscova a implicat instituţiile de educaţie sovietice, moldoveneşti şi ucrainene şi organismele de informare, ideologice, economice şi de securitate într-un efort comun vizând combaterea curentelor „subversive” provenite din România şi direcţionate de ea. Volumul acestor resurse sugerează că România era un motiv de îngrijorare şi o prioritate mai stringentă pentru politica de securitate a sovieticilor decât înţeleseseră occidentalii la momentul respectiv.

„Prezentarea ca inamic” a României, schiţată de URSS şi de ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia, care a devenit evidentă în planul activităţii de informaţii la mijlocul anilor ’60 s-a extins în scurt timp şi la nivelul conducerii de partid. Deşi în 1971 a fost propusă, în interiorul Pactului, o structură pe baza modelului INTERKIT, sunt necesare studii suplimentare pentru a identifica elementele specifice ale operaţiunii dinăuntrul Pactului fată de Bucureşti şi soarta acesteia. Aluziile frecvente la o politică faţă de România decisă de comun acord la nivelul Pactului de la Varşovia, aluzii care au apărut pe tot parcursul anilor ’570 şi, cel puţin, până la jumătatea deceniului următor, subliniază că obiectivele ei

principale erau[647]

limitarea daunelor cauzate de „cursul separat” al României şi angrenarea şi blocarea ei în cadrul alianţei, cu triplul scop de a limita daunele, de a restricţiona alte comportamente nedorite ale românilor şi de a izola Bucureştiul de sursele sale externe de presupus ajutor antisovietic – îndeosebi de China şi de Occident.

Interesant este că perestroika introdusă de Mihail Gorbaciov şi liberalizarea relaţiilor între URSS şi celelalte ţări ale Europei de Est nu au avut un efect sesizabil asupra modului în care sovieticii percepeau România – ca pe un inamic subversiv activ, încadrat în aceeaşi categorie cu SUA, RFG şi Israel. Chiar dacă INTERKIT-ul a fost, într-adevăr, ultima „Internaţională” lansată de URSS, nu a fost şi singura în vigoare la sfârşitul Războiului Rece. Operaţiunile coordonate împotriva României – desemnată acum în documentele KGB ca „Ţinta 24” – au continuat şi după 1986, cel puţin până la finalul anului 1989. Dacă au continuat şi după acest moment, şi pentru cât timp – iată întrebări la care rămâne să aflăm răspunsul.

În ciuda supoziţiilor occidentale că diferendele sovieto-române în ultima parte a anilor ’80 erau motivate de ciocnirea dintre reformismul relativ liberal al lui Gorbaciov şi ortodoxia politică antireformistă a lui Ceauşescu, documentele sovietice sugerează că motivele conflictului dintre Moscova şi Bucureşti nu se schimbaseră din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Antagonismul era motivat de eforturile sovieticilor de a păstra controlul asupra teritoriului moldovenesc/basarabean şi de a defini pentru populaţia majoritară din această regiune o identitate etnică potrivită

647

să legitimeze acest control. Sunt necesare cercetări suplimentare pentru a determina dacă această continuitate politică, evidentă în rapoartele KGB şi ale conducerii de partid din RSS Moldovenească până la sfârşitul anilor ’80, reflectă în mod corect politica de la nivelul central al conducerii sovietice sau dacă indică, de fapt, amploarea rupturii dintre tabăra lui Gorbaciov şi adepţii linei dure sovietice, deja vocali la Moscova.1

Un studiu meticulos al operaţiunilor sovietice vizând România poate arunca, de asemenea, o rază de lumină, cel puţin indirect, asupra obstinaţiei antireformiste, altfel anormale, a regimului Ceauşescu. În vreme ce adierea caldă a liberalizării facilitate de Gorbaciov se simţea în toate celelalte ţări

)?

din cadrul Blocului sovietic, atmosfera politică la graniţa sovieto-română era la fel de glacială ca întotdeauna, fără perspective de dezgheţ. În lumina antagonismului constant al politicii sovietice în acest colţ de lume, neschimbat din perioada anilor ’60, nu este deloc surprinzătoare tendinţa Bucureştiului de a considera că *perestroika* lui Gorbaciov abia dacă era ceva mai mult decât un simplu exerciţiu de retorică.

Capitolul 5

Transformarea alianţei şi trecerea LA DEZARMARE (1980 – 1985)

Acest studiu tratează rolul principal pe care l-a jucat România în modificarea agendei de securitate sovietice în prima jumătate a anilor ’80.1 În mod paradoxal, în cursul aceleiaşi perioade, atenţia opiniei internaţionale, anterior atrasă de politicile externă şi de securitate rebele ale Bucureştiului, era îndreptată din ce în ce mai mult asupra problemelor interne ale ţării. Pe măsură ce

„autenticitatea” independenţei României faţă de Moscova era tot mai des pusă sub semnul întrebării, observatorii occidentali au început să extrapoleze disfuncţiile interne asupra politicii externe şi de securitate româneşti. Până la prăbuşirea regimului, în 1989, negarea oricărui efect de durată al acţiunilor României asupra politicii internaţionale devenise o practică uzuală.[648] Acest studiu urmăreşte să arunce o rază de lumină asupra influenţei pe care România a exercitat-o asupra agendei de securitate a alianţei sovietice în privinţa transformării Pactului de la Varşovia, a dezarmării nucleare şi a confruntării Est-Vest de la sfârşitul anilor ’70 până la finele lui 1985.

Riscul real al unei confruntări militare între Est şi Vest şi al unui conflict nuclear în timpul crizei de la Berlin, din 1961, şi al Crizei Rachetelor din Cuba, în 1962, determinase Bucureştiul să intre pe terenul medierii internaţionale, al dezangajării militare şi al dezarmării.1

Una dintre premisele aflate la baza politicii româneşti, funcţională până în vremea lui Gorbaciov, era aceea că Moscova provoca în mod intenţionat tensiuni în plan internaţional, pentru a-şi extinde puterea şi influenţa. Un corolar al acestei premise, şi care a constituit totodată temeiul relaţiei strategice dintre SUA şi România timp de aproape două decenii, afirma că Washingtonul era mai sincer interesat în soluţionarea tensiunilor internaţionale decât Moscova.

5

În consecinţă, Bucureştiul a adoptat un alt mod de

648 O versiune anterioară a acestui studiu, scrisă înainte ca Arhivele Naţionale ale României să desecretizeze culegerea de documente ale Pactului de la Varşovia (Fond Tratatul de la Varşovia), a apărut în Larry L. Watts, Extorting Peace: Romania and the Endof the Cold War, 1978-1989, Bucureşti, editura RAO, 2013, pp. 489-526.

abordare faţă de Pactul de la Varşovia, încercând să-l transforme prin schimbare, obstrucţionare sau deconstrucţie – altfel spus, ori să-l transforme, ori să-l limiteze, ori să-l desfiinţeze („transform it, ţie it up, or te-ar it downu) – pentru a împiedica URSS să folosească forţa militară după bunul său plac. În cadrul acestui efort, românii au încercat, de asemenea, să oprească şi să îngreuneze utilizarea unilaterală, de către sovietici, a arsenalului lor nuclear. Iniţial au făcut acest lucru sub masca activităţilor Pactului, în campania pentru un aranjament „cu două chei" similar cu cel din cadrul NATO, conform căruia utilizarea oricăror rachete sovietice amplasate pe teritoriul unui stat aliat trebuia să fie aprobată de aliatul respectiv.[649] Una dintre componentele eforturilor Bucureştiului era aceea de a obţine posibilitatea de a avea un cuvânt mai important de spus pentru membrii non-sovietici ai Pactului în privinţa deciziilor sovietice de ordin militar şi mai ales nuclear care implicau alianţa.[650] Bucureştiul urmărea aceleaşi scopuri şi prin faptul că milita pentru implicarea statelor mici şi mijlocii în medieri şi în dezamorsarea tensiunilor şi a conflictelor internaţionale.1

---

649 Vezi capitolul 2 al acestei lucrări, „Criza din Cuba: zorii unei politici de securitate independente (1962-1966)".

650 în conformitate cu afirmaţiile unei autorităţi române în domeniu, „Dorim să evităm o situaţie ca aceea a Crizei Rachetelor din Cuba, din 1962, în care rachete străine pot fi acţionate de pe teritoriul nostru, fără acceptul nostru". Ibid. Bucureştiul începuse să ceară „noi modalităţi" de adoptare a deciziilor în cadrul alianţei la scurt timp după ce respinsese public poziţia de conducător al comunităţii socialiste pretinsă de Moscova, în aprilie 1964. Max Frankel, „Rumanians Widen Independent Line: Seek «Spiritual» Tie to West", New York Times, 19 decembrie 1964, pp. 1, 4.

5 5

Ameninţări iminente şi disciplina în cadrul alianţei versus dezarmare 1978 – 1981

9

Alături de reformarea Pactului de la Varşovia şi de medierea

5 5

Internaţională, un element la fel de important al politicii de constrângere *de facto* a Bucureştiului era dezarmarea. Deja la sfârşitul anilor ’60, România insista pentru importanţa dezarmării în Europa ca răspuns direct la eforturile Kremlinului de a crea o „psihoză a războiului”, care ar fi putut duce la izbucnirea incidentală a unui conflict nuclear. Din punctul de vedere al Bucureştiului, modul în care Kremlinul promovase isteria războiului din 1978 până la mijlocul anilor ’80 era un exemplu clasic al celei mai periculoase şi mai neplăcute politici sovietice.

Pe de o parte, Moscova insista că exista un risc clar şi actual privind un atac nuclear american, aşa cum o ilustrau operaţiunile sale RYAN şi VRYAN.[651] Pe de altă parte, impusese tuturor celorlalţi membri ai Pactului de la Varşovia *Statutul Situaţiilor de Război*, care consfinţea legal şi oficial comanda şi controlul sovietice asupra forţelor armate naţionale ale acestora.[652] Moscova limitase anterior prejudiciile suferite când România respinsese

651 Declaraţie cu privire la poziţia Partidului Muncitoresc Român în legătură cu problemele Internaţionalei Comuniste şi ale mişcării muncitoreşti, Scînteia, 26 aprilie 1964. Pentru criticile aduse de Stasi, vezi Situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra acestei ţări, 7 februarie 1969, BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38, reprodus în Georg Herbstritt şi Stejărel Olaru, Stasi şi Securitatea, Bucureşti, Humanitas, 2005, pp. 270-287.

652 Ceilalţi membri ai Pactului au semnat noul statut în cadrul unei ceremonii neoficiale (non-Pact) în 1980.

autoritatea (supranaţională) sovietică asupra forţelor sale armate naţionale, încheind acorduri speciale bilaterale cu ceilalţi membri ai Pactului, la sfârşitul anilor ’60 şi începutul deceniului următor. Apoi subordonase direct comenzii sovietice serviciile de informaţii şi armatele celorlalte ţări est-europene, forţându-le, în 1980, să adopte *Statutul Situaţiilor de Război*.

Pe când ceilalţi membri ai Pactului acceptaseră ca inevitabile comanda şi controlul sovietice, românii încercaseră să blocheze acest efort realizând „o revizuire integrală, rând cu rând”, a *Statutul Situaţiilor de Război*. Acest lucru reiese din documentele cadrelor care se ocupau de planificare în cadrul Pactului de la Varşovia, documente obţinute de CIA:

Românii au remarcat că structura pe timp de război trebuie să atribuie cea mai înaltă comandă politico-strategică a războiului unui organism de coaliţie definit în mod explicit, care să reprezinte interesele tuturor statelor membre. (...) „Flotele Aliate” nu vor fi scoase în mod operaţional de sub controlul naţional, ci îşi vor coordona activităţile prin intermediul unui comandant al Flotelor Aliate, care va fi desemnat prin rotaţie. Activitatea politică în conformitate cu statutul va rămâne o responsabilitate naţională. Deşi acceptau controlul centralizat asupra operaţiunilor la nivelul Pactului, românii considerau că acest control trebuie să fie unul de coaliţie, o extindere directă a mecanismelor folosite pe timp de pace.1

Comunitatea de informaţii din SUA tindea să „împartă” aceste eforturi exclusive ale României, interpretându-le ca reflectând „schimbări dorite” de Statele Majore est-europene şi ca pe „o descriere utilă a

preocupărilor est-europene”.[653] Aşa cum explica însă colonelul Ryszard Kukliński, principalul agent al CIA în Statul Major General polonez, lucrurile stăteau cu totul altfel:

Deşi am putea presupune că liderii naţionali ai unui stat membru sau ai altuia s-ar putea opune acţiunilor (ordonate de sovietici) în situaţia unei crize, (acest lucru) este extrem de improbabil. Liderii militari şi cei din Apărare din statele non-sovietice membre ale Pactului de la Varşovia erau instruiţi cu regularitate în aceste proceduri şi erau obişnuiţi să primească ordine direct de la Moscova. În plus, Statutul şi toate directivele şi protocoalele sale asociate fuseseră acceptate de statele membre în perioada cea mai bună, când existaseră condiţii propice pentru organizarea unei opoziţii faţă de cerinţele şi presiunile sovietice şi când românii deschiseseră calea.

Nu existau motive serioase pentru a crede că, în situaţia presantă a unei crize, când exista o ameninţare reală la adresa Pactului de la Varşovia şi când sovieticii ar fi fost clar hotărâţi să recurgă la arme, aceşti lideri ar fi dovedit tăria morală necesară pentru a li se opune sovieticilor. Românii sunt singurii care au arătat o oarecare tendinţă de a li se opune sovieticilor, încă din 1969.1

Odată ce izbutise să-şi scoată forţele armate de sub controlul sovietic, Bucureştiul îşi continuase eforturile de

653 The Soviet Union s Control of the Warsaw Pact Forces: An Intelligence Assessment (SOV 83-10175CX), octombrie 1983, p. 18, CIA, ibid. Vezi şi CIA Intelligence Information Report: (1979) Romanias Proposed Revisions to the Draft „Statute on the Combined Armed Forces of the Warsaw Pact Member States and Their Command Organs for Wartime‘\ 22 mai 1980, pp. 1, 3, CIA, http://www.foia.cia.gov/collection/ wartime-statutes-instruments-soviet-control.

transformare a organizaţiei militare a alianţei într-o coaliţie autentică de parteneri egali. Subordonarea celorlalţi aliaţi în faţa autorităţilor sovietice accelerase campania României pentru dezarmare şi dezangajare militară atât în interiorul reuniunilor Pactului, cât şi în afara lor. În cursul anilor ’80, Moscova şi aliaţii ei loiali au denunţat propunerile de reformă ale românilor ca fiind un efort de a „distruge” şi „dezmembra” organizaţia şi operaţiunile militare ale Pactului de la Varşovia.[654][655]

În acel moment, conducerea română folosea mai des apeluri directe, adresate – atât pe canale publice, cât şi

654 CIA Intelligence Information Report: (Late 1981) The Unified Wartime Command System for the Combined Armed Forces of the Warsaw Pact, 1982, p. 6, CIA; CIA Intelligence Information Report: (Late 1981) Background Information on the Development of the Unified Wartime Command System for the Combined Armed Forces of the Warsaw Pact, 10 iunie 1983, pp. 8, 12, CIA, https://www.cia.gov/library/readingroom/collection/wartime-statutes-instruments-soviet-control.

655 Vezi, de exemplu, raportul ministrului sovietic de Externe Eduard Şevardnadze şi al secretarului CC Vadim Medvedev, Romanian Proposal For Warsaw Pact Reform: Information Regarding The Romanian Proposal, 8 iulie 1988, p. 2, Documentele Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varşovia, 1955-1990, prin amabilitatea Parallel History Project on European Cooperation (PHP), www.php.isn.ethz.ch, cu permisiunea Centrului pentru Studii în Domeniul Securităţii, ETH Zurich pentru reţeaua PHP (de aici înainte: PHP). Vezi şi Evaluation of the Romanian Proposal for Reform of the Warsaw Pact in Preparation of the PCC Meeting, by the East German Minister of Defense (Heinz Kessler), iulie 1988, PHP; Memorandum to Alexander Yakovlev from the Bogomolov Commission (Mariana Sylvanskaya), februarie 1989, Document 1 în Jacques Levesque, „Soviet Approaches to Eastern Europe at the Beginning of 1989“, Cold War International History Project Bulletin, nr. 12/13 (toamna/iama 2001), pp. 57-59; şi Memorandum of the Soviet Ministry of Foreign Affairs, „ The Political Processes in the European Socialist Countries and the Proposals for Our Practical Steps Considering the Situation Which Has Arisen in Them 24 februarie 1989, Document 3 în ibid', p. 69.

private – Moscovei, Washingtonului, membrilor NATO (de pildă, RFG şi Spania) şi statelor neutre din Europa. Dacă definirea situaţiei şi determinarea contramăsurilor adecvate ar fi fost lăsate la latitudinea Kremlinului, considerau românii, atunci situaţia nu ar fi putut decât să se agraveze. Temerile în acest sens erau cu atât mai mari, cu cât Moscova era pe punctul de a înăbuşi orice dezacorduri cu privire la chestiunile militare în cadrul Blocului – cu excepţia celor ale românilor. Pentru a împiedica acest lucru, presiunile pentru schimbare ar fi trebuit exercitate atât din interior, cât şi din exterior.

Pentru mulţi dintre analiştii occidentali era dificil să perceapă sau să înţeleagă acest lucru, parţial deoarece pur şi simplu nu-i acordau atenţie. La urma urmei, URSS deţinea şi controla toate focoasele nucleare ale Blocului sovietic şi era de presupus – corect în fiecare caz, cu excepţia românilor – că toate iniţiativele exprimate în acest domeniu de alţi membri ai Pactului fuseseră concepute de Moscova sau aveau deja aprobarea ei. De aceea, apelurile românilor la dizolvarea blocurilor militare, atât de controversate în cadrul Pactului, erau considerate, în mod eronat, doar propagandă sovietică.1 La fel se întâmpla şi cu îndemnurile Bucureştiului la îngheţarea şi reducerea unilaterală a cheltuielilor militare şi la reducerea efectivelor militare şi a armamentului.

Solicitări aparent similare apăreau în propaganda pacifistă a sovieticilor şi câteva dintre ele fuseseră incluse în declaraţiile şi comunicatele oficiale ale Pactului de la Varşovia. Ca regulă însă, România era răspunzătoare pentru înserarea în texte a acelor idei, deseori prin ameninţarea că va bloca declaraţiile oficiale ale Pactului, atunci când tentativele de convingere nu dădeau roade. Odată ce formulările apăreau în declaraţiile oficiale ale

alianţei, românii aveau libertatea să le facă publicitate, şi nu rareori se întâmpla ca, atunci când o făceau, să sublinieze aspecte sau implicaţii nedorite de Moscova.[656][657]

Astfel, putem identifica momentele în care România a influenţat direct politica Pactului de la Varşovia (deci şi pe cea sovietică) analizând contribuţiile Bucureştiului la declaraţiile oficiale emise la diversele întruniri ale alianţei sovietice, îndeosebi la cele ale Comitetului Politic Consultativ (CPC) şi ale Comitetelor Miniştrilor Apărării şi de Externe.1 Cum Moscova se asigura dinainte că preferinţele sale erau acceptate de ceilalţi membri ai Pactului, diferendele limitându-se în general la chestiuni de nuanţă şi formă, nu de conţinut, la cele mai multe din întrunirile Pactului erau vizibile numai „două poziţii”: „norma” dictată de sovietici şi „devierea” românilor, aceştia din urmă impunându-le sovieticilor compromisuri

656 Vezi, de pildă, Vladimir Socor, „Gorbachev’s First Warsaw Pact Meeting“, RAD Background Report/133, RFER, 22 noiembrie 1985, OSA, Box 69, Folder 5, Report 21, pp. 2-6. Vezi şi Larrabee (1984), p. 28.

657 Pentru capacitatea României de a influenţa declaraţiile şi comunicatele Pactului de la Varşovia în anii ’60, vezi A. Ross Johnson, The Warsaw Pact’s Campaign for „European Security“, R-565-PR, Santa Monica, RAND Corporation, noiembrie 1970, pp. v, vi, viii, 8-9, 11-15, 21, 33-34, 40-41, 52-55. Vezi şi Fritz Ermarth, Internationalism, Security, and Legitimacy: The Challenge to Soviet Interests in East Europe, 1964-1968, Memorandum RM-5909-PR, Santa Monica, The RAND Corporation, martie 1969.

substanţiale.[658][659]

În cadrul acestor consilii ale Pactului, România făcea tot ce-i stătea în putinţă pentru a aborda raţional discuţiile privind ameninţările curente şi măsurile militare necesare în cazul lor. Uneori, românii combăteau direct interpretările sovietice ale realităţii, aşa cum s-a întâmplat când au respins statisticile militare ale sovieticilor cu privire la presupusa sporire a forţelor armate americane şi ale NATO în 1978. La întrunirea respectivă, Ceauşescu le-a spus comandantului suprem al Pactului de la Varşovia, mareşalul Viktor Kulikov, liderului de partid sovietic, Leonid Brejnev, şi celorlalţi lideri prezenţi că datele militare prezentate de Kulikov erau „eronate” şi nu ţineau cont de inflaţie şi de devalorizare.[660] În particular, conducerea română s-a exprimat şi mai dur, descriind cifrele înaintate de Kulikov ca fiind false şi mincinoase, intenţionat născocite pentru „a justifica aşa-zisul curs de urgenţă”, în care:

---

658 Acest lucru este uşor de făcut acum, când în Arhivele Naţionale ale României a devenit disponibilă „Culegerea de documente ale Ministerului Afacerilor Externe în legătură cu Pactul de la Varşovia“, deoarece practica standard era aceea de a prezenta ciorna sovietică a comunicatului pentru fiecare întrunire a CPC, urmată de un tabel cu amendamentele propuse de ceilalţi membri ai Pactului (identificaţi de obicei prin numele ţării) şi cele propuse de România, însoţite apoi de un exemplar al versiunii finale a comunicatului. Vezi, de exemplu, relatarea punct cu punct a dezbaterii asupra comunicatului de la întrunirea CMAE de la Berlin, în decembrie 1984, Fond Tratatul de la Varşovia. Ministerul Afacerilor Externe (MAE), Dosar 117/1984, filele 90-98, 131-204.

659 Anna Locher, „Shaping the Policies of the Alliance: The Committee of Ministers of Foreign Affairs of the Warsaw Pact, 1976-1990“, mai 2002, p. 18, Records of the Committee of the Ministers of Foreign Affairs, PHP.

660 Vezi, de pildă, discuţia din capitolul 3, „Clandestine Conflict Goes Public“, în Watts (2013), pp. 160-192.

Comanda trupelor statelor participante la Tratatul de la Varşovia ar trebui transferată Statului Major General sovietic, cu toate consecinţele care ar deriva de aici cu privire la independenţa şi suveranitatea tării noastre şi a altor ţări socialiste din cadrul Tratatului de

5 5 5

la Varşovia. Acest lucru ar da Uniunii Sovietice posibilitatea de a interveni în treburile interne ale ţărilor noastre.1

Uneori, Bucureştiul încerca să abată de la subiect delirul liderilor militari şi de partid sovietici ca Brejnev, Andropov, ministrul de Externe Gromîko şi mareşalii Greciko, Ustinov şi Ogarkov, recunoscând legitimitatea temerilor lor, dar propunând apoi renunţarea la politica de escaladare şi dezarmarea ca fiind cele mai bune modalităţi de abordare – exact opusul planurilor Moscovei. Alteori, Bucureştiul îşi susţinea opinia direct în faţa publicului internaţional. Aşa cum declarase Ceauşescu reporterului de la ziarul spaniol El *Pais* în 1979:

România acordă o importanţă deosebită problemelor dezarmării, în general, şi în special dezarmării în Europa. (...) Noi credem că este necesar să facem tot ce se poate ca să oprim cursa înarmărilor şi să adoptăm paşi concreţi pentru reducerea cheltuielile militare şi efectivele trupelor, pentru retragerea trupelor străine staţionate pe teritoriul altor state, pentru desfiinţarea bazelor militare şi pentru luarea altor măsuri care să ducă la o dezarmare reală pe continentul nostru.

Dată fiind existenţa celor două blocuri militare, NATO şi Pactul de la Varşovia, trebuie acordată o importanţă deosebită creării unor zone demilitarizate, care să separe trupele acestor două blocuri, ca un pas spre consolidarea încrederii reciproce şi spre crearea

condiţiilor necesare pentru continuarea dezarmării şi pentru adoptarea unor măsuri mai puternice, care să ducă la dizolvarea simultană a celor două blocuri militare.[661][662]

În mai 1981, Ceauşescu reafirma poziţia ţării sale „împotriva staţionării rachetelor nucleare în Europa şi pentru un rezultat pozitiv al Conferinţei de la Madrid pentru Securitate şi Cooperare în Europa”.1 Exprimându-şi „îngrijorarea faţă de deteriorarea climatului politic internaţional”, el declara că era necesar ca eforturile internaţionale să fie direcţionate spre „oprirea cursei înarmărilor” şi spre „continuarea procesului început la Helsinki”.[663] Chiar înainte de negocierile SUA-URSS pe tema armelor strategice desfăşurate la Geneva în noiembrie 1981, Ceauşescu adresase un apel public preşedinteluui american Ronald Reagan şi liderului sovietic Leonid Brejnev, pentru o „Europă fără arme nucleare”, cerându-le să „suspende amplasarea de noi rachete cu rază medie de acţiune şi să le retragă pe cele deja desfăşurate”, reiterând astfel „opţiunea zero” a preşedintelui Reagan.[664] Comentariul făcut de Brejnev în prezenţa lui Todor Jivkov în vara aceea a fost extrem de

---

661 ANR; Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie/2611, 11 decembrie 1978, DR, voi. 2; Transcrierea şedinţei Comitetului Politic Consultativ al CC al PCR, 24 noiembrie 1978, în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP; Watts (2013), p. 167.

662 Interviu luat lui Nicolae Ceauşescu de Juan Luis Cebriân, „Ceaucescu, hombre clave del equilibrio international“ [Ceauşescu, omul-cheie al echilibrului internaţional], El Pais, 16 mai 1979.

663 „Ceaucescu y Carrillo, contra el despliegue de los euromisiles“ [Ceauşescu şi Carrillo, împotriva amplasării eurorachetelor], El Pals, 28 mai 1981.

664 „Ceaucescu lanza un llamamiento en pro de una Europa libre de armas nucleares“ [Ceauşescu lansează un apel pentru o Europă fără arme nucleare], El Pals, 29 noiembrie 1981.

sugestiv. Pentru Moscova, declaraţiile românilor pe teme de politică internaţională lăsau „un gust amar”.[665]

Încercări de contracarare a isteriei războiului întreţinute de Blocul sovietic

9

Întrunirea Pactului de la Varşovia de la începutul anului 1983, considerată apogeul „psihozei războiului” în privinţa unui atac nuclear american preventiv, i-a oferit lui Iuri Andropov cadrul pentru cea mai dramatică portretizare a unei lumi aflate în pragul războiului.[666]

Statele Unite şi întregul bloc NATO, susţinea el, erau angajate într-o acţiune „necruţătoare” şi „periculoasă” de militarizare pentru a dobândi

„Superioritatea militară”.1 în conformitate cu spusele lui Andropov, SUA distrăsese atenţia opiniei publice cu a sa „opţiune zero” ca să-şi ascundă vinovăţia pentru blocarea controlului armamentelor şi a convorbirilor în vederea dezarmării atât la Geneva, cât şi la Viena.[667] Dacă SUA insistau să desfăşoare rachete Pershing II în Europa, a declarat el, URSS va răspunde prin „măsuri similare” proprii.[668]

Susţinând în faţa celorlalţi membri ai Pactului necesitatea absolută a desfăşurării acelor rachete, el a

---

665 Leonid Brezhnev-Todor Zhivkov Crimean meeting, 7 august 1981, PHP.

666 Vezi, de pildă, Christopher Andrew şi Oleg Gordievsky, Comrade Kriuchkovs Instructions: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975-1985, Stanford, Stanford University Press, 1993, pp. 67-90.

290

667 Statement by the General Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, Comrade Yu. V Andropov, 4 ianuarie 1983, p. 1, PHP.

668 Ibid.

subliniat că „nu există altă cale decât aceea de a răspunde la acţiunile provocatoare ale NATO prin contraacţiuni”. Apoi Andropov a atacat poziţiile şi propunerile României, ridiculizându-le ca fiind nesăbuite şi periculoase:

Tovarăşi! Recent au existat încercări de a pune semnul egal între alianţa noastră politică şi militară defensivă şi blocul NATO agresiv. Este un punct de vedere ciudat, mai ales în condiţiile actuale. Comparaţia între comportamentul Pactului de la Varşovia şi cel al NATO în diverse situaţii ar trebui să fie suficientă pentru a convinge pe oricine că alianţa noastră a fost întotdeauna o contrapondere de bază la forţele agresiunii şi expansiunii, (în vreme ce) dacă NATO poate să se laude cu ceva, acest ceva este talentul său de a crea tensiuni. (...)

După părerea noastră, nici n-ar trebui să vorbim despre desfiinţarea unilaterală a Tratatului de la Varşovia. A insista cu seriozitate asupra lichidării unilaterale a alianţei noastre defensive ar însemna să punem în mod intenţionat ţările socialiste într-o situaţie sumbră, în care ele ar fi nevoite să acţioneze singure în faţa unui duşman bine organizat, care e înarmat până în dinţi.[669]

Mareşalul Kulikov deplângea, de asemenea, „pregătirile de război” ale Americii, denunţând SUA şi NATO ca fiind vinovate de escaladarea cursei înarmărilor, de „accelerarea amplasării de rachete nucleare de atac preventiv în Europa” şi ca fiind decise să obţină superioritatea nucleară „cu orice preţ”.1 Liderii militari sovietici pretindeau în mod fals că toate „celelalte ţări socialiste” susţineau recenta amplasare a rachetelor sovietice SS-20 în RDG şi Cehoslovacia, instruindu-le să-şi reechipeze armatele cu arme şi tehnologii de luptă noi,

669 Op.cit., pp. 10-11, PHP.

sovietice, să-şi sporească gradul de pregătire pentru luptă şi capacitatea de a trece mai rapid în stare de război, să-şi intensifice „vigilenţa politică” şi pregătirea psihologică pentru un conflict militar şi „să construiască posturi de comandă mobile cu protecţie antirachetă” şi „centrale de transmisiuni modernizate” sovietice.[670][671]

În vreme ce sovieticii susţineau că o situaţie internaţională cvasiapocaliptică impunea ca toţi membrii Pactului să-şi sporească eforturile militare pentru a nu rămâne în urmă în competiţia escaladării, românii militau pentru o abordare diametral opusă. Scopul întrunirii din 1983, afirma liderul român, era acela de „a preveni înrăutăţirea situaţiei internaţionale, de a face trecerea la dezarmare, în special la dezarmarea nucleară, şi de a asigura pacea în lume”.[672] În timp ce Andropov şi generalii lui reluau iar şi iar ideea războiului ca urmare a iminentei ameninţări a unei agresiuni din partea SUA şi NATO, Ceauşescu reafirma percepţia cu totul diferită a ţării sale privind modul în care apăruse această criză şi cine era vinovat de ea. Subliniind în ce anume consta greşeala de percepţie a sovieticilor şi care era cauza acesteia, el explica:

Situaţia este prezentată în aşa fel de parcă tot ce se întâmplă în lume este din cauza imperialismului şi a SUA.

---

670 Summary of the Speech by the Supreme Commander of the Unified Armed Forces, Marshal of the Soviet Union V G. Kulikov, at the Consultative Session of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States „On the State of the Unified Armed Forces and Measures for further Increasing their Combat Readiness“, ianuarie 1983, pp. 1,3, PHP.

671 Op.cit., pp. 5, 8.

672 Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceau$escu), 4 ianuarie, p. 1, PHP

Dar nu astfel stau lucrurile. Ţările socialiste au un cuvânt important de spus în situaţia internaţională şi totodată poartă o parte din răspundere pentru tensiunile iscate. De asemenea au un cuvânt de spus în eliminarea politicilor care contribuie la intensificarea acestor tensiuni.[673]

Situându-se pe o poziţie disidentă dintre cele mai grave, Ceauşescu sublinia că principala confruntare nu era una ideologică. Nu era una de tip capitalism versus comunism. Era pur şi simplu o ciocnire între imperialişti, pe de o parte, şi ţările progresiste care se opuneau colonialismului, intervenţiei militare şi cursei înarmărilor, pe de altă parte. Exista, adăugase liderul român:

O ciocnire la nivel mondial între două direcţii politice categoric contradictorii: politica imperialistă a forţei, dictaturii, armamentului şi intervenţiei în treburile interne ale altor state, şi politica forţelor şi a maselor progresiste, antiimperialiste, care îşi spun cu hotărâre cuvântul împotriva politicilor imperialiste şi néocolonialiste, în favoarea opririi cursei furibunde a înarmărilor, pentru apărarea independenţei naţionale şi a păcii.1

Numărul „uriaş” de arme, „îndeosebi arme nucleare”, declarase Ceauşescu la începutul anului 1983, „punea în pericol însăşi existenţa civilizaţiei şi chiar a vieţii pe planeta noastră”. România însă credea că existau motive serioase pentru a fi optimişti. În primul rând, conştientizarea pericolului era acum atât de extinsă, încât lumea întreagă putea fi mobilizată împotriva înarmărilor:

(Există) pretutindeni în lume forţe capabile să schimbe cursul politicii internaţionale, să oprească politicile care riscă să ducă la dezastru şi distrugere şi să faciliteze pacea. Este mai necesar ca oricând să acţionăm

673 Op.cit., p. 5.

pentru cooperarea tuturor forţelor realiste şi antiimperialiste din rândul popoarelor.[674][675]

Referindu-se la prezentările mai mult decât alarmiste susţinute de preşedintele Andropov şi de mareşalul Kulikov, liderul român afirma că era necesară o abordare mult diferită de cea pe care o susţinuseră ei:

Este adevărat că SUA şi celelalte state NATO urmează o politică de superioritate militară şi de intimidare, şi că intenţionează să amplaseze în Europa rachete cu rază scurtă de acţiune şi să continue dezvoltarea armelor de distrugere în masă. Dar statele socialiste, cele membre ale Tratatului de la Varşovia, nu trebuie să se lase împinse pe această cale, care duce la distrugerea omenirii, la distrugerea civilizaţiei. (…) Trebuie să evităm această politică şi să punem în aplicare una aflată în interesul popoarelor, una a dezarmării şi păcii.[676]

Trecerea de ia cursa înarmărilor la dezarmare Ianuarie 1983

Poziţia românilor, conform căreia escaladarea militară, creşterea cheltuielilor pentru apărare şi o integrare sporită (a se citi: subordonare) nu constituiau răspunsul adecvat la situaţia internaţională, a fost unică în cadrul întâlnirii CPC din 1983. Niciunul dintre ceilalţi lideri nu a susţinut-o, toţi având grijă să-şi exprime acordul deplin cu poziţia sovietică.[677] Recunoscând necesitatea de a asigura „capacitatea defensivă” şi „echilibrul” militar, Ceauşescu respinsese apelurile sovieticilor la sporirea

674 Op.cit., p. 2.

675 Op.cit., p. 5; p. 41a.

676 Op.cit., p. 6.

677 Vezi, de pilda, Speech by the General Secretary of the KSC (Gustav Husak), 4 ianuarie 1983,

efortului militar şi la escaladare. Conform celor susţinute de liderul român:

Echilibrul nu trebuie ridicat la un alt nivel printr-o intensificare a cursei înarmărilor şi prin acumularea mai multor arme, inclusiv a armelor nucleare. Echilibrul trebuie păstrat prin reducerea la minimum a numărului armelor nucleare, sub un foarte strict control internaţional. Este în interesul ţărilor noastre, în interesul socialismului şi al păcii, să milităm cu hotărâre pentru dezarmare şi să nu permitem sub niciun pretext o creştere a cheltuielilor militare.1

În slujba acestui ţel, liderul PCR a afirmat devotamentul „ferm” al ţării sale pentru „oprirea furibundei curse a înarmărilor şi pentru trecerea la dezarmare, în primul rând la dezarmare nucleară”. Pe lângă subiectul denuclearizării, supus controlului, el a susţinut totodată reformarea alianţei, pentru ca prioritățile ei să se modifice de la cele militare la unele economico-sociale, solicitând COS să decidă asupra unor „linii directoare concrete” şi a unor măsuri care „să reducă substanţial caracterul militar al celor două Blocuri şi să le limiteze sferele de activitate”.2 Pentru început, el recomanda „reducerea cheltuielilor militare ale NATO şi ale Tratatului de la Varşovia” şi

5 >

reducerea simultană a volumului de arme şi de trupe ale ambelor alianţe – măsuri pe care Bucureştiul le susţinea de multă vreme ca fiind „cruciale” pentru oprirea cursei înarmărilor şi pentru trecerea la dezarmare.3

Bazându-se pe experienţa deja considerabilă a României în privinţa importanţei discuţiilor directe în cadrul medierii, Ceauşescu propusese imediata „iniţiere a negocierilor directe între statele Tratatului de la Varşovia

şi NATO cu privire la dezarmare şi la evitarea pericolului de război”.4 Amintind iar de „opţiunea zero” a lui Reagan pentru rezolvarea problemei

1 *Speech by the General Secretary of the PCR* (*Nicolae Ceauşescu*), 4 ianuarie 1983, p. 3, PHP. în versiunea est-germană a acestui discurs, cuvântul „cheltuieli” (*Ausgaben*) a fost scris greşit ca „declaraţii” (*Aussagen*).

2 *Speech by the General Secretary of the PCR* (*Nicolae Ceauşescu*), *4* ianuarie 1983, p. 4, PHP. Deşi Ceauşescu nu a făcut nicio referire explicită la ceea ce ar fi putut înlocui „caracterul militar” al alianţei, afirmaţia sa că „înrăutăţirea situaţiei internaţionale şi criza economică mondială sunt cauzate în principal de uriaşele costuri militare” sugerează în mod clar preferinţa pentru cheltuieli vizând dezvoltarea economică în defavoarea creşterii numărului de arme. Propunerile sale ulterioare au făcut apel în mod explicit la reorientarea Pactului de la prioritătile militare către cele economico-sociale.

3 România propusese „un termen-limită de maximum doi ani pentru încheierea negocierilor de la Viena pe tema reducerii armamentelor şi a forţelor în Europa Centrală”, anticipase reduceri „ale numărului de efective NATO cu 30.000 până la 40.000 şi a echipamentelor militare cu 20.000 până la 30.000” şi militase pentru o îngheţare unilaterală a cheltuielilor militare ale Pactului de la Varşovia la „nivelul anului 1983 până în 1985”.

4 *Speech by the General Secretary of the PCR* (*Nicolae Ceauşescu*), *4* ianuarie 1983, p. 4, PHP. Cu privire la experienţa de mediere a României, vezi capitolul 3, „Medierea între America şi Vietnam” din acest volum.

295

forţelor nucleare cu rază medie de acţiune (FNRM),

el le explicase celorlalţi membri ai Pactului:

Deoarece chestiunea rachetelor cu rază medie de acţiune priveşte toate ţările din Europa, noi considerăm că este necesar să înfiinţăm o comisie formată din reprezentanţii tuturor statelor membre ale Pactului de la Varşovia şi ale NATO, dar şi din reprezentanţi ai statelor neutre şi nealiniate ale Europei. Această comisie va trebui să colaboreze cu URSS şi cu SUA pentru încheierea unui tratat în decursul acestui an, cu scopul de a nu mai amplasa alte rachete cu rază medie de acţiune şi de a trece la retragerea şi distrugerea rachetelor care au fost deja amplasate.1

Un efort multilateral de această amploare nu ar fi putut fi coerent în lipsa unui dialog funcţional între principalii susţinători ai alianţelor şi ceilalţi membri ai lor. Dar, deşi asemenea consultări constituiau procedura operaţională standard în cadrul NATO, ele lipseau cu desăvârşire în Pactul de la Varşovia. Problematice mai cu seamă erau consultările în privinţa chestiunilor militare tehnice, ca numărul armelor deţinute de fiecare parte şi capacităţile lor specifice. Acestea erau teme pe care liderii sovietici le discutau rareori chiar şi cu conducerea de partid civilă sovietică.[678][679]

Repetând o propunere făcută încă din anii ’70,

---

678 Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceauşescu), 4 ianuarie 1983, p. 5, PHP.

679 Analiştii americani erau conştienţi de puterea discreţionară de care se bucurau liderii militari sovietici în conceperea politicilor militare şi de apărare, deşi puţini înţelegeau amploarea acestei puteri discreţionare, chiar monopoliste, asupra acestor politici. Pentru o descriere de la faţa locului, vezi Mihail Gorbaciov, Memoirs, New York, Doubleday, 1996, pp. 203-204, 405, 415-416. Vezi şi Jeremy R. Azrael, The Soviet Civilian Leadership and the Military High Command, 1976-1986, R-3521, Santa Monica, RÂND, iunie 1987, pp. 30-42.

românii insistaseră că „înfiinţarea unei comisii speciale a statelor socialiste din cadrul Tratatului de la Varşovia, care să facă eforturi pentru a reduce cursa înarmărilor şi să elaboreze măsuri în vederea dezarmării – în primul rând a dezarmării nucleare –, va avea o mare importanţă politică şi va corespunde intereselor popoarelor din Europa şi din lumea întreagă”.[680] Ceauşescu susţinuse, de asemenea, „că succesul ne va aparţine şi va duce spre trecerea la dezarmare” numai dacă membrii Pactului puteau conveni asupra unei abordări care să includă „dezarmarea, reducerea cheltuielilor militare, încetarea cursei furibunde a înarmărilor şi consolidarea luptei (pentru dezarmare) pe o scară largă”.1

Ca un prim obiectiv, România propunea restructurarea echilibrului militar, şi mai ales a celui nuclear, la un nivel numeric mai redus – un nivel care să fie determinat prin negocieri directe între statele membre NATO şi cele din Pactul de la Varşovia, nu doar între liderul american şi cel sovietic. Un asemenea proiect nu avea şanse să stârnească entuziasm nici la Washington, nici la Moscova. Chiar şi în cel mai bun caz, o implicare a încă douăzeci şi una de părţi avea să complice convorbirile, care, altfel, ar fi fost doar discuţii bilaterale între sponsorii celor două alianţe.

Dar propunerea avea un potenţial mult mai ameninţător pentru URSS şi pentru Pactul de la Varşovia, decât pentru SUA şi NATO. În vreme ce SUA se consultau deja cu aliaţii lor, ca practică generală înaintea acestui tip de discuţii, răspunzând la preocupările lor şi luându-le în considerare opiniile, Moscova obişnuia să-şi informeze aliaţii numai *post factum*. Introducerea în cadrul Pactului

680 Speech by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceauşescu), 4 ianuarie 1983, PHP.

de la Varşovia a unor consultări de felul celor din NATO ar fi conferit o legitimitate sporită poziţiilor României şi ar fi lăsat posibilitatea unui cuvânt de spus partenerilor care păstraseră, până atunci, tăcerea.

Propunerea pentru o „comisie specială” menită să discute dezarmarea nucleară şi convenţională în cadrul Pactului de la Varşovia era la fel de

5 5 5

supărătoare pentru Kremlin şi mai ales pentru liderii militari sovietici care controlau aceste chestiuni ca pe un cvasimonopol, excluzându-i chiar şi pe superiorii lor pe linie de partid.[681] În mod inevitabil, românii ar fi dominat o astfel de comisie, deoarece ei erau singurii din cadrul Pactului de la Varşovia care dispuneau de o experienţă considerabilă în domeniul controlului dezarmării şi al armamentelor.[682]

Începând de la sfârşitul anilor ’50, românii se implicaseră intens în activitatea comitetelor ONU pentru dezarmare, iar experienţa dobândită pe parcurs fusese dovedită pentru prima dată prin propunerea lor din 1965 pentru o dezarmare unilaterală.1

Deja la finele anilor ’60, România avea două „grupuri consultative” preocupate să genereze iniţiative pentru dezarmare şi dezangajare militară: Centrul pentru Istorie şi Teorie Militară din subordinea Ministerului Apărării şi Asociaţia pentru Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale, din subordinea Ministerului de Externe.[683]

---

681 Op.cit., p. 6.

682 Pentru „grupurile consultative“ (think tanks în limba engleză), vezi capitolul 8, „Ţinta: «Grupul consultativ» al armatei“, în Watts (2010), pp. 344-371.

683 România era membru fondator al Comitetului celor Zece Naţiuni

La acestea se adăugau secţii şi publicaţii ştiinţifice ale altor instituţii, care abordau acelaşi subiect. În nicio altă ţară din Blocul sovietic nu existau entităţi similare.

Cu excepţia unui număr mic de angajaţi din cadrul „grupurilor consultative” sovietice, care tratau doar tangenţial chestiunea controlului armelor în SUA, experienţa în domeniu în URSS se limita aproape în întregime la corpurile de ofiţeri superiori, profund conservatoare.[684] Iar această experienţă era focalizată aproape exclusiv pe combaterea, eludarea sau lăsarea în umbră a iniţiativelor de control al armamentelor venite din SUA. Conducerea militară sovietică nu era preocupată să genereze iniţiative menite să faciliteze în mod real dezarmarea. Simpla idee de a le permite altora – chiar şi civililor sovietici – accesul în această arenă până atunci privilegiată era de neconceput pentru conducerea militară sovietică. De asemenea, nici propunerea românilor pentru o îngheţare imediată a cheltuielilor militare în următorii

---

pentru Dezarmare al ONU (1959-1960), al Comitetului Celor Optsprezece Naţiuni pentru Dezarmare al ONU (1963-1968), al Conferinţei Comitetului pentru Dezarmare (1969-1978) şi al Conferinţei pentru Dezarmare (începând cu 1979), care număra 66 de membri. Speech by the Romanian Head of State (Gheorghe Gheorghiu-Dej), 19 ianuarie 1965, PHR Vezi şi Memorandum of Discussion between First Secretary of PZPR (Wiadysiaw Gomulka), Polish Prime Minister (Jozef Cyrankiewicz), First Secretary of PCR (Gheorghe Gheorghiu-Dej) and Romanian Prime Minister (Ion Gheorghe Maurer), 18 ianuarie 1965, PHP.

684 România a început să acumuleze o experienţă amplă în domeniul controlului armamentelor chiar înainte de Criza Rachetelor din Cuba, din 1962. Aparent, URSS i-a urmat exemplul circa douăzeci de ani mai târziu, în primul rând ca reacţie la Iniţiativa de Apărare Strategică („Star Wars“) a lui Ronald Reagan, în preajma anului 1983. De aceea, atenţia sa în privinţa controlului armamentelor era îndreptată, în cea mai mare parte, asupra armamentelor amplasate în spaţiu.

trei ani nu avusese rolul de a le aduce acestora prieteni noi şi de a-i influenţa pe ofiţerii din mult lăudata ierarhie a forţelor armate sovietice şi din cea a industriei de apărare a URSS.

Fără ideologie: relaţiile interstatale şi „indiferenta faţa de poziţia de clasă661

Dacă am spune că reacţia celorlalţi membri ai Pactului la iniţiativa românilor de *Trecere la dezarmare* a fost negativă, ne-am face vinovaţi de un eufemism. Concomitent, modul în care a fost redactat comunicatul pentru întrunirea din 1983 subliniază abilitatea extraordinară a României de a influenţa politica oficială a alianţei. Aşa cum reiese din descrierea făcută de polonezi, în conformitate cu punctul de vedere al românilor, „aspectul de Bloc al Tratatului a fost redus, conferindu-i un caracter mai deschis şi accentuând disponibilitatea pentru dizolvarea celor două blocuri, începând cu structurile lor militare”.[685] Pentru prima dată în istoria sa, Pactul de la Varşovia acceptase „delimitarea clară a planului ideologic de sfera relaţiilor interstatale”, deşi sursele poloneză şi est-germană au prezentat în mod eronat această delimitare ca fiind o iniţiativă sovietică – aprobarea fiind de fapt sovietică, nu şi iniţiativa.[686] Bucureştiul a extins totodată

685* Prin „indiferenţa României faţă de poziţia de clasă“ se înţelegea refuzul acesteia de a lua o poziţie ideologică sau de a judeca lucrurile din perspectiva ideologiei marxist- leniniste. Politica externă şi de securitate românească a ignorat statutul de ţară socialistă sau capitalistă al unei ţări şi a insistat în schimb pe cele cinci principii non-ideologice ale relaţiilor interstatale sănătoase. Ignorarea „poziţiilor de clasă“ a fost deosebit de evidentă atunci când românii vorbeau despre „imperialism“, care, în experienţa istorică românească, era reprezentat de Imperiul ţarist şi Imperiul Austro-Ungar - deci Moscova şi Budapesta, mai degrabă decât Washington, Londra, Paris şi Bonn.

686 Op.cit., p. 2.

posibilitatea aplicării propunerii pentru o zonă liberă de arme chimice, de la cea limitată iniţial la RFG, RDF, Polonia, Cehoslovacia şi Benelux, la una vizând „retragerea armelor chimice de pe întreg teritoriul Europei, fără referire separată la Europa Centrală”.[687]

Românii s-au arătat excepţional de activi în blocarea oricărei declaraţii a Pactului de la Varşovia în sensul că desfăşurările de rachete americane ar fi fost cele care i-ar fi determinat pe ceilalţi membri ai Pactului „să adopte măsuri corespunzătoare pentru a-şi asigura securitatea”, motivând că astfel ar copia „abordarea conflictuală a NATO”.1 Aşa cum se plângea un angajat de rang înalt al Ministerului de Externe al Poloniei, opoziţia „decisivă” a României îi zădărnicise lui eforturile de a-i blama pe vest-germani pentru că permiseseră amplasarea de rachete americane pe teritoriul ţării lor. Acelaşi diplomat polonez lăudase abilitatea delegaţiei sale de a respinge propunerea României ca toţi membrii Pactului să declare că treburile interne ale Poloniei „priveau doar statul polonez, nu şi statele socialiste prietene”.[688][689]

Dar „cea mai mare dificultate” în finalizarea declaraţiei CPC fusese provocată de insistenţa României ca în aceasta să fie cuprinse trei propuneri. Prima făcea apel la „o îngheţare unilaterală a bugetelor militare” la nivelurile din 1983, urmată de o reducere până la sfârşitul lui 1985. Cea de-a doua era o „propunere către NATO de a iniţia «negocieri imediate şi directe»”; iar cea de-a treia viza înfiinţarea unei „comisii speciale a statelor OTV (Organizaţia Tratatului de la Varşovia – Pactul de la

687 Op.cit., p. 13.
688 Op.cit., p. 10.
689 Op.cit., p. 12.

Varşovia) care să limiteze cursa înarmărilor şi să înceapă dezarmarea, şi, totodată, să înceapă negocieri directe cu statele NATO”.[690]

Aceasta a fost esenţa conflictului care l-a înfuriat pe Brejnev şi apoi a pus beţe în roate eforturilor sovietice de înarmare şi de integrare a alianţei în cursul mandatelor lui Andropov (1982 – 1984) şi Cernenko (1984 – 1985) – având apoi acelaşi efect asupra eforturilor similare depuse de Gorbaciov în primul său an de mandat. După cum raporta un diplomat polonez de rang înalt:

Propunerile românilor au făcut ca lucrările să intre în impas timp de câteva zile. URSS, Polonia şi celelalte state le-au respins. Ele au susţinut că un astfel de pas unilateral va duce la o slăbire a OTV (Pactul de la Varşovia); nu exista nicio şansă de reciprocitate, date fiind cunoscutele rezoluţii ale NATO de sporire a cheltuielilor militare; şi

690 Note Regarding the Documents Prepared for the PCC Meeting in Prague, 3 ianuarie 1983, pp. 2-3, PHP. Atunci a fost înfiinţat un Grup de lucru pe tema convorbirilor NATO-Pactul de la Varşovia pentru îngheţarea şi reducerea cheltuielilor militare, cea de-a doua întrunire a acestuia având loc în septembrie 1983. Expunerile românilor pe marginea Iniţiativei pentru dezarmare sugerau negocieri directe între NATO şi Pactul de la Varşovia pe problema dezarmării şi mai ales a dezarmării nucleare. Pentru discuţiile Grupului de lucru pe problema îngheţării şi reducerii cheltuielilor militare în 1983, vezi Prima întâlnire a grupului de lucru pentru negocieri directe între statele membre ale Pactului de la Varşovia şi statele NATO cu privire la îngheţarea şi reducerea cheltuielilor militare, 1983; ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, Ministerul Afacerilor Externe (MAE), inv. 3381, Dosar 109, filele 1-86; şi Cea de-a doua întâlnire a grupului de lucru la Bucureşti, 19-23 septembrie 1983, pentru negocieri directe între statele membre ale Pactului de la Varşovia şi statele NATO cu privire la îngheţarea şi reducerea cheltuielilor militare, înfiinţat în cadrul Pactului; Transmiterea propunerilor către statele NATO; Reacţii ale statelor NATO, 1983-1984; ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, inv. 3381, Dosar 113, filele 1-207.

puteau chiar să faciliteze realizarea intenţiei NATO de a obţine superioritatea în raport cu Pactul de la Varşovia. (URSS) a acceptat o formulă generală în favoarea îngheţării şi reducerii de ambele părţi a cheltuielilor militare, fără aplicarea lor unilaterală la Pactul de la Varşovia şi fără să fie specificat nivelul de reducere.

Timp de mai multe zile, delegaţia URSS a respins de asemenea pregătirea unei oferte către NATO, de negociere pe această temă, dar a acceptat-o în ultima zi cu condiţia ca România să-şi retragă propunerea de convocare a unei comisii speciale a Pactului de la Varşovia pentru dezarmare. Tovarăşii sovietici ne-au informat bilateral că acceptarea acestei propuneri ar însemna să i se acorde României dreptul de a superviza convorbirile de la Geneva între URSS şi SUA pe tema armelor nucleare strategice şi din Europa.

Ca rezultat al discuţiilor intense multilaterale şi bilaterale, mai ales între sovietici şi români, problema cheltuielilor militare a fost soluţionată cu puţin timp înainte de sosirea delegaţiilor pentru CPC. Declaraţia urma să includă o formulă generală de compromis, care să conţină o ofertă de negociere cu NATO, dar nu va prevedea convocarea unei comisii speciale a Pactului de la Varşovia.[691]

Est-germanii au fost oripilaţi. Delegaţia lor a denunţat poziţia Bucureştiului, numind-o „indiferentă faţă de poziţia de clasă, distructivă şi şantajistă”.1 Conform opiniilor RDG, România „deviase considerabil” în raport cu opiniile celorlalţi membri ai Pactului, mai mult decât oricând înainte, referitor la „problemele fundamentale ale poziţiei de clasă internaţionale, mai ales cu privire la

691 Note Regarding the Documents Prepared for the PCC Meeting in Prague, 3 ianuarie 1983, pp. 3, 10.

dezarmare şi la oprirea cursei înarmărilor”.[692][693]

Propunerile româneşti, s-au plâns ei, contraveneau tendinţei colective „clar vizibile de cooperare politică strategică mai eficientă în cadrul Tratatului de la Varşovia, îndeosebi în termeni de coordonare a politicii externe şi a mecanismelor politice”.[694] Bucureştiul avusese chiar îndrăzneala să nege „importanţa Pactului de la Varşovia şi a existenţei sale pe mai departe pentru siguranţa socialismului şi pentru menţinerea păcii”.[695]

După spusele est-germanilor, colegii români insistaseră pe „bine-cunoscuta lor evaluare, indiferentă faţă de poziţia de clasă” conform căreia „cauzele deteriorării situaţiei internaţionale” puteau fi atribuite Uniunii Sovietice şi Pactului de la Varşovia în egală măsură în care puteau fi atribuite SUA şi NATO. De asemenea, au îndulcit criticile aduse Statelor Unite şi „au minimalizat vinovăţia (SUA) pentru creşterea pericolului de război”.[696] Delegaţia Bucureştiului fusese „foarte intransigentă în insistenţa ei ca statele socialiste să adopte măsuri unilaterale de reducere a arsenalelor militare, de limitare a armamentelor şi de dezarmare”.[697] Au îndrăznit chiar să ceară să poată avea „un cuvânt de spus în problemele dezarmării, mai ales ale dezarmării nucleare – care sunt negociate bilateral între URSS şi SUA”.[698]

---

692 Report on the Regular Meeting of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States on 4 and 5 January 1983 in Prague, pp. 2,4, PHP.

693 Ibid.

694 Op.cit., p. 3.

695 Op.cit., pp. 3-4.

696 Op.cit., pp. 4-5.

697 Op.cit., p. 5.

698 Ibid.

În cazul în care ceilalţi membri ai Pactului doreau să menţină România

5 >

În rândul lor, erau nevoiţi să treacă de la escaladare şi cursa înarmărilor susţinute de Moscova, la implicare şi discuţii directe cu „principalul adversar” şi cu aliaţii lui. Autorităţile RGD (şi nu numai acestea) s-au ridicat împotriva solicitărilor înaintate de români „ca negocierile cu NATO pe tema «dizolvării blocurilor» să înceapă imediat” şi s-au simţit profund jignite de refuzul iniţial al Bucureştiului de a „confirma încă un mandat pentru Comandantul Suprem al Forţelor Armate Unificate”.1

De data aceasta, apelurile românilor la negocieri între Pactul de la Varşovia şi NATO pe tema dezarmării şi pentru îngheţarea şi reducerea unilaterală a cheltuielilor militare au fost acceptate la nivel propagandistic şi au dus la decizia oficială a Pactului de a înfiinţa un grup de lucru. Aplicarea în practică a deciziei a fost însă amânată încă o dată. Trecerea propunerilor de inspiraţie sovietică de la statutul de propagandă la cel de politică şi apoi la implementarea lor practică nu a fost niciodată nici simplă, nici directă.

Forţarea convorbirilor pe tema rachetelor cu rază medie de acţiune (FNRM): ianuarie-noiembrie 1983

România a continuat să exercite presiuni asupra statelor Pactului de la Varşovia, atât în particular, cât şi public. La sfârşitul lui ianuarie, în principala revistă de politică externă a PCR, *Lumea*, a apărut o „Declaraţie a României”, rezumând principalele puncte ale iniţiativei *Trecerea la dezarmare*, printre care şi îngheţarea şi reducerea cheltuielilor militare.[699] Aceleaşi probleme au

699 Report on the Regular Meeting of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States on 4 and 5 January

fost ridicate la reuniunea Comitetului Miniştrilor de Externe

5

(CME) de la Praga, din aprilie 1983, făcând apel la „încheierea cu succes a discuţiilor URSS-SUA pentru dezarmare” şi solicitând ca sumele economisite prin reducerea cheltuielilor militare să fie redirecţionate către programe sociale şi economice.[700]

Dintre cele trei teme principale abordate la Praga, una, „reducerea bugetelor militare”, fusese pusă pe agendă de Bucureşti. O alta, „eliminarea armelor chimice din Europa” fusese transformată de români, dintr-o iniţiativă îngustă, regională, concepută în scopuri propagandistice (şi respinsă de NATO ca urmare a uşurinţei cu care armele ar fi putut fi transferate clandestin între membrii vecini ai Blocului, dacă Moscova ar fi dorit acest lucru), într-una extinsă la nivelul întregii Europe. Iar cea de-a treia, „coordonarea activităţilor Pactului de la Varşovia”, fusese o eludare, inspirată de Moscova, a obiecţiilor ridicate de România fată de instituţionalizarea şi consolidarea alianţei sovietice.1

5

În aprilie 1983, la numai trei luni după ce Moscova transformase apelul la îngheţarea şi reducerea cheltuielilor militare într-un slogan propagandistic, CME din cadrul Pactului înfiinţase primul său grup de lucru

---

1983 in Prague [GDR], p. 8, PHP. RDG remarca, de asemenea, că declaraţia „Despre starea Forţelor Armate Unificate ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia“ fusese adoptată doar „după discuţii îndelungate“ cu românii.

700 Speech by the Romanian Foreign Minister (Ştefan Andrei), 6 aprilie 1983, PHP.

format din experţi, care să analizeze iniţiativa României, *Trecerea la dezarmare*? Delegaţia română la grupul de lucru pe tema îngheţării şi reducerii cheltuielilor militare fusese instruită să „sublinieze în mod deosebit rolul special care le revine statelor socialiste membre ale Pactului de la Varşovia în determinarea unui curs care să ducă la o încetare a creşterii bugetelor militare şi să treacă la o reducere semnificativă a acestora”.[701] Pentru a-şi atinge obiectivul discuţiilor directe, delegaţia primise misiunea de a căuta „angajarea ambelor părţi pentru negocierea cu bună-credinţă a reducerilor şi pentru un acord vizând îngheţarea cheltuielilor într-un interval de timp rezonabil şi apoi unul pentru reduceri substanţiale ale cheltuielilor”.[702]

Deşi a fost în general apreciat şi s-a discutat despre el pe larg, tot acest efort a eşuat atunci când s-a confruntat cu refuzul sovieticilor de a participa la sistemul standardizat al ONU de raportare a bugetelor militare.[703] Aşa cum declaraseră oficialii români, SUA şi aliaţii lor susţinuseră, în mod logic, că era imposibilă determinarea cotelor de buget în lipsa transparenţei, la fel de imposibilă fiind discutarea „altor aspecte” atunci când „membrii Pactului de la Varşovia se abţinuseră să transmită către ONU datele referitoare la bugetele lor militare şi (cu excepţia României) votaseră împotriva propunerii

701 Minuîes of Meeting, 6 aprilie 1983, PHP.

702 Ibid., fila 6.

703 Pentru rapoarte privind propunerea către NATO, inspirată de români, de îngheţare şi reducere a cheltuielilor, vezi AFP, UPI, AP, Reuters, TASS, Quotidian de Paris, Le Figaro, Le Monde, El Pais (Madrid) din 6 martie 1984, şi The Washington Post, New York Times, Hurriyet (Istanbul) din 11 martie 1984.

suedezilor cu privire la stabilirea unui sistem standardizat de raportare a acestor date”.1

Experienţa îi învăţase pe români că negocierile directe începeau cu o expunere clară a regulilor de confruntare (*rules of engagement*). Prin urmare şi în mod necesar, orice convorbiri directe pe tema cheltuielilor militare ar fi trebuit să abordeze, ca primă prioritate, o metodă de evaluare comun acceptată. Bucureştiul ştia, de asemenea, că Moscova era era singura care refuza să facă parte din sistemul standardizat al ONU şi era încrezător în faptul că această poziţie unică a Moscovei avea să devină, în scurt timp, evidentă în cadrul unui forum în care era obligatoriu ca fiecare aliat să adopte o poziţie proprie şi să şi-o justifice.

Românii puseseră, de fapt, ochii pe o reuşită şi mai mare. Bucureştiul credea că discuţiile directe, instituţionalizate, între toţi membrii ambelor alianţe, îndeosebi pe tema controlului armamentelor şi a dezarmării, aveau să se dovedească, în cele din urmă, devastatoare pentru dominaţia sovieticilor asupra celorlalţi membri ai Pactului. Deloc surprinzător, convorbirile directe – pe tema reducerii cheltuielilor, a dezarmării, a renunţării la folosirea forţei ca prim resort – au devenit un laitmotiv al românilor în cadrul Pactului, în perioada anilor ’80. Deşi deseori atribuite, în mod eronat, altor membri ai alianţei, verificările dezbaterilor interne din cadrul Pactului au scos la iveală faptul că, de cele mai multe ori, aceste propuneri au avut la bază iniţiative româneşti.

5 J

În vara anului 1983, România a contracarat argumentele prin care Moscova şi alţi membri ai Pactului susţineau că amplasarea de noi rachete sovietice în Europa era necesară pentru a împiedica SUA şi NATO să

dobândească superioritatea în plan militar. [704]Ceauşescu trimisese scrisori către preşedintele american Reagan şi către liderul sovietic Andropov în noiembrie 1981 şi în august 1983, urmate de o alta în septembrie 1983, prin intermediul vicepreşedintelui George Bush Sr., explicând poziţia României cu privire la armele nucleare din Europa.1 Până la data întocmirii lucrării de faţă, niciuna dintre aceste scrisori nu a fost dată publicităţii.

Dar atât ambasadorul RDG în România, cât şi Comandantul Suprem sovietic al Forţelor Armate Unificate (FAU) ale Pactului de la Varşovia fuseseră informaţi despre această din urmă scrisoare, pe care Ceauşescu i-a înmânat-o personal vicepreşedintelui Bush în cursul vizitei acestuia la Bucureşti. Conform afirmaţiilor ambasadorului est-german, în scrisoare erau expuse condiţiile României pentru un acord de înnoire a Pactului de la Varşovia şi recomandări privind derularea convorbirilor FNRM, „subliniind şi clarificând” următoarele poziţii:

Uniunea Sovietică trebuia să renunţe să mai amplaseze alte rachete, fiindcă altfel situaţia ar deveni şi mai tensionată.

România nu se pronunţă în favoarea contramăsurilor

---

704 Sinteză a răspunsului dat de Belgia, Statele Unite, Spania, RFG, Marea Britanie, Norvegia, Franţa şi Danemarca la propunerea de a începe negocieri directe pentru îngheţarea şi reducerea cheltuielilor militare, iulie 1984; ANR; Fond Tratatul de la Varşovia. MAE, Dosar 113/1983-1984, filele 206-207. Existau şi alte motive pentru care propunerea ar fi eşuat, chiar dacă Washingtonul ar fi acceptat-o. Aşa cum notaseră românii, în vreme ce SUA erau de părere că era preferabil ca problema reducerii şi îngheţării cheltuielilor să fie abordată în cadrul unei conferinţe ONU sau internaţionale, Franţa insista că nu putea fi discutată decât bilateral. Spania, pe de altă parte, preocupată de creşterea rapidă a bugetelor militare în Africa de Nord, nu voia să discute despre o reducere a bugetului său.

adoptate de URSS, RDG şi RSC (Republica Socialistă Cehoslovacă).

România, şi Ceauşescu în mod special, sugerează ca URSS să renunţe să includă în negocieri rachetele britanice şi franceze, dat fiind că, în aceste condiţii, SUA ar fi dispuse să continue negocierile la Geneva.

Pe teritoriul Republicii Socialiste România nu vor fi niciodată amplasate rachete nucleare, nici ale Uniunii Sovietice, nici ale SUA.2

Concomitent, Bucureştiul le recomanda celorlalţi aliaţi NATO să rămână pe poziţii, sfătuindu-l, de pildă, pe cancelarul vest-german Helmut Kohl să continue să insiste pentru excluderea armelor franceze şi britanice non-NATO din negocierile cu Moscova pe tema FNRM.3 Revenind la problema

1 Vezi, de pildă, „Reagan envia al presidente rumano una carta sobre los euromisiles” [Reagan îi trimite preşedintelui român o scrisoare despre eurorachete], *E*l *Pais*, 19 septembrie 1983.

2 Telex from the east German Ambassador to România (Bock) of 14 October 1983, 14 octombrie 1983, PHR Vezi şi Telex from Viktor Kulikov (Supreme Commander of the United Armed Forces) to Heinz Hoffmann (East German Minister of Defense) of 14 October 1983, 14 octombrie 1983, PHP.

3 Scrisoarea lui Ceauşescu către Kohl, noiembrie 1983, Document 91 în The euromissiles Crisis and the endof the Cold War, 1977 – 1987, Document Reader, p. 236, CWIHP; Traduzione della leftera di Nicolae Ceauşescu a Helmut Kohl sugli euromissili [11/1983], Arhiva Fundaţiei Craxi, Roma.

306

Înnoirii alianţei, ambasadorul RDG raporta că

România condiţionase „viitoarea sa cooperare” cu alianţa şi calitatea sa de membru în Pactul de la Varşovia de îndeplinirea următoarelor cerinţe:

Încheierea unei convenţii între statele membre ale Pactului de la Varşovia în care să se stipuleze că nu este permisă pătrunderea de trupe pe teritoriul unui alt stat fără aprobarea din partea autorităţilor legitime ale teritoriului respectiv.

Existenţa unui acord care să acopere toate problemele de ordin legal, material, tehnic, financiar şi logistic local pentru cazul în care, la cererea guvernului statului afectat, trupele unei alte ţări intră pe teritoriul său. (...)

Comanda Unificată nu are validitate pe teritoriul şi asupra forţelor armate ale RS România pe timp de pace.

RS România nu va participa cu trupe la exerciţii desfăşurate în alte ţări şi nu va aproba ca alte ţări să desfăşoare exerciţii pe teritoriul românesc.

Participarea pe timp de război a forţelor armate române în luptele pe teritoriu străin va fi condiţionată de cererea de asistenţă din partea ţării în chestiune.1

Ceauşescu, nota ambasadorul est-german, îi informase pe ceilalţi aliaţi că „poziţia României îi fusese prezentată vicepreşedintelui Bush în timpul ultimei sale vizite”, în septembrie 1983. Dar „Ceauşescu îi ceruse ministrului Apărării, general-colonelul Olteanu, să prezinte aceeaşi poziţie a României la întrunirea miniştrilor Apărării de la Berlin” abia în decembrie 1983, la trei luni după ce le-o prezentase americanilor.[705][706]

Paralelele dintre scrisoarea lui Ceauşescu pentru

705 Telex from the East German Ambassador to Romania (Bock) of 14 October 1983, 14 octombrie 1983, PHP.

706 Op.cit., p. 3.

Reagan şi mesajul trimis de Gheorghiu-Dej lui Kennedy după Criza Rachetelor din Cuba sunt frapante. Scrisoarea către Reagan a fost expediată la aproape douăzeci de ani după mesajul către Kennedy.[707] Ambele misive ilustrau ruptura dintre

România şi politica nucleară a URSS, prima exprimând opoziţia faţă de amplasarea rachetelor sovietice în Cuba, iar cea de-a doua, opoziţia faţă de desfăşurările rachetelor sovietice SS-20 în Europa. Ambele subliniau că România nu permisese şi nu avea să permită amplasarea de arme nucleare sovietice pe teritoriul său. Mesajul către Kennedy chiar invita o echipă americană să facă verificări la faţa locului – lucru pe care SUA nu l-au considerat necesar, dată fiind capacitatea lor de a monitoriza situaţia cu ajutorul mijloacelor tehnice de culegere a informaţiilor (de exemplu, sateliţi). Deşi oferta nu este redată în descrierea pe care ambasadorul est-german a făcuto scrisorii înmânate lui Bush, România era o susţinătoare neobosită a măsurilor obligatorii de edificare a încrederii şi a programelor invazive de verificare a armamentelor.

În ambele mesaje se insista pe faptul că forţele armate române răspundeau doar în faţa autorităţilor naţionale, iar în scrisoarea către Reagan erau detaliate unele dintre modalităţile prin care românii asigurau acest lucru. De asemenea, ambele subliniau că armata română era disponibilă doar pentru operaţiuni defensive. Scrisoarea adresată lui Kennedy repeta faptul că armata română nu va participa la o ofensivă sovietică împotriva SUA. Cea către Reagan stipula că, chiar şi atunci când avea să participe la misiuni pur defensive ca parte a obligaţiilor sale în cadrul alianţei, România avea să

707 Vezi capitolul 2, „Criza din Cuba: zorii unei politici de securitate independente“, în volumul de faţă.

examineze cu atenţie orice solicitare de asistenţă dincolo de propriile frontiere şi avea să evalueze ea însăşi legitimitatea şi autoritatea respectivei solicitări.

Această stipulare era motivată de convingerea că nici János Kádár şi nici Vasili Bilak nu fuseseră autorităţi legitime atunci când invitaseră trupele sovietice în Ungaria, în 1956, respectiv în Cehoslovacia, în 1968.

România a reluat iar şi iar aceste probleme în discuţiile cu ceilalţi membri ai Pactului în cadrul reuniunii CME din 1983, la Sofia. Drept urmare, a fost atacată fiindcă îi împiedica „pe ceilalţi participanţi să-i condamne pe liderii SUA”, fiindcă refuza să susţină desfăşurările sovietice în chip de „contramăsuri”, fiindcă refuza să intervină pe lângă statele NATO din Europa ca acestea să nu permită amplasarea de rachete americane, fiindcă nu eticheta respectivele rachete ca fiind un efort al SUA de a-şi asigura „superioritatea

308

militară”, şi fiindcă cerea în continuare îndeplinirea „condiţiilor în care România doreşte să rămână membru” al Pactului de la Varşovia.1

5 5

Potrivit spuselor unui fost ofiţer superior al KGB, poziţiile României contraveneau direct cel puţin uneia dintre principalele trei priorităţi ale KGB stabilite în noiembrie 1983 şi erau problematice pentru celelalte două. Bucureştiul respingea complet prioritatea KGB de „expunere în faţa comunităţii internaţionale a planurilor SUA de a declanşa un război” şi de a expune, totodată, presupusul „refuz (al SUA) de a negocia cu URSS, cu bună-credinţă, pe tema limitării armamentelor”.[708] Românii au

708 Information Report, 13 octombrie 1983, PHP; Telex from Viktor Kulikov (Supreme Commander of the United Armed Forces) to Heinz

depus eforturi substanţiale pentru a exprima o poziţie aproape diametral opusă – aceea conform căreia Washingtonul nu se pregătea să declanşeze un război mai mult decât o făcea Moscova.

Bucureştiul a subminat, de asemenea, obiectivul prioritar al KGB de „contracarare a tentativelor SUA şi NATO de a distruge echilibrul militar strategic existent şi de a obţine superioritatea militară faţă de URSS”.[709] Aşa cum o percepea Bucureştiul, problema era cursa înarmărilor în sine, nu cine anume o „câştiga”. Încercând să redirecţioneze eforturile sovietice de la înarmare spre dezarmare, românii susţineau că o reducere unilaterală ar crea pentru tabăra adversă o presiune publică uriaşă şi eficientă de a proceda la fel, şi totodată i-ar oferi Moscovei o sporire extraordinară a prestigiului.

Politica României se afla exact la polul opus faţă de cea de-a treia prioritate a KGB – „adâncirea dezacordurilor în interiorul NATO”. Bucureştiul înţelegea bine că tensiunile acutizate între state erau contrare intereselor sale şi de aceea se străduia să-i implice în mod direct pe toţi membrii NATO în dialog cu cei ai Pactului de la Varşovia, pentru a relativiza caracterul dominant al sponsorilor celor două alianţe şi mai ales pe cel al URSS.

Comitetul Central al PCUS percepea această străduinţă ca pe o acţiune duşmănoasă, plângându-se deseori că Bucureştiul „atrăgea de partea sa, în acţiuni antisovietice”, conducerile ţărilor din Europa de Est şi

---

Hoffmann (East German Minister of Defense) of 14 October 1983, 14 octombrie 1983, PHP; şi Communiqué, 13 octombrie 1983, PHP. Vezi şi Telex from the East German Ambassador to Romania (Bock) of 14 October 1983, 14 octombrie 1983, PHP.

709 Andrew şi Gordievsky (1993), pp. 19-20.

încerca să convingă „alte state socialiste să-i urmeze exemplul negativ şi să se opună împreună Uniunii Sovietice în cadrul CAER, în Pactul de la Varşovia şi în numeroase alte chestiuni”.1 Tributari unei paradigme interpretative care califica independenţa României ca fiind „parţială” şi „limitată”, analiştii occidentali aveau dificultăţi în a percepe amploarea reală a independenţei României în domeniul politicii externe şi de securitate.

În decursul unui an în care a susţinut introducerea unor aspecte ale iniţiativei sale, *Trecerea la dezarmare*, în declaraţiile Pactului, insistenţele continue ale României pe această temă în întrunirile alianţei şi în presa internaţională au convins Comitetul Miniştrilor de Externe să anunţe în

5 5 5

mod oficial crearea unui grup de lucru pe tema dezarmării.[710] Iniţial respinsă categoric, iniţiativa progresase acum, de la propagandă retorică la o temă de discuţie legitimă şi obligatorie a unui grup de lucru al Pactului de la Varşovia. În decembrie 1983, CME şi-a reafirmat decizia de a crea „un grup de lucru pe problema procesului de dezarmare în Europa”, deşi trecerea de la un grup de lucru la un „comitet special” avea să necesite alţi

---

710 Ibid; Information Regarding the Meeting and Conversation of L.I. Brezhnev with N. Ceauşescu, on 1 August 1979 in the Crimeea, 20 august 1979, Document 5 şi Exposition on Discussions with Cde. VI. Potapov, Chief of the Romanian Sector of the CPSU CC Section, 27 iulie 1978, Document 2 în Larry Watts, The Soviet- Romanian Clash Over History, Identity and Dominion, Cold War International History Project e-Dossier no. 29, March 2012a, at http://www.wilsoncenter.org/ publication/e-dossier-no-29-the-soviet-romanian-clash-over-history-identity-and- dominion; Negru (2010), pp. 187-192, 201-203; AOSPRM, Fond 51, inv. 47, Dosar 11, filele 70-80 şi inv. 50, Dosar 6, filele 80-85.

câţiva ani.[711] Frustrat de neprevăzuta reacţie adversă la desfăşurările de rachete SS-20 în Europa şi eşuând în efortul său de a alcătui un front unit capabil să blocheze desfăşurările de rachete NATO ca răspuns, Andropov s-a retras de la negocierile sovieto-americane desfăşurate la Geneva la sfârşitul lui noiembrie 1983.

La rubrica „pozitive”, reducerea cheltuielilor pentru apărare devenise unul dintre principalele subiecte de discuţie la întrunirea CMA din decembrie 1983, iar ambele propuneri oficiale lansate la încheierea întrunirii făceau trimitere la elementele fundamentale ale iniţiativei româneşti de *Trecere la dezarmare*. Una dintre ele era „Propunerea de a elibera Europa de arme nucleare” şi sugera organizarea unei întruniri în 1984 pentru a discuta posibilitatea de a se ajunge la „un acord multilateral între statele NATO, ale Pactului de la Varşovia şi alte state europene” – în esenţă, o repetare a propunerii româneşti pentru convorbirile între Pactul de la Varşovia şi NATO pe tema dezarmării.1 Cealaltă era o „Propunere de reducere a bugetelor militare”.[712][713]

Pe Andropov, conducerea de la Bucureşti îl exaspera din ce în ce mai mult – o situaţie aparent imposibilă, date fiind repetatele sale disensiuni cu românii în cursul

---

711 Comitetul Special pentru Dezarmare a fost creat în 1987 şi s-a întrunit pentru prima dată în 1988. Comisia Specială pentru Dezarmare din cadrul Pactului de la Varşovia, şedinţa I la Varşovia, 2-6 februarie 1988. Şedinţa a II-a la Varşovia, 10-12 mai 1988, Fond Tratatul de la Varşovia. MAE, Dosar 174, filele 1-61. Comisia Specială pentru Dezarmare din cadrul Pactului de la Varşovia, şedinţele a III-a şi a IV-a la Bucureşti, Fond Tratatul de la Varşovia. MAE, Dosar 168, filele 1-187.
310

712 Proposal to Free Europe from Nuclear Weapons, octombrie 1983, PHP.

713 Proposal to Reduce to Military Budgets, octombrie 1983, PHP.

carierei sale politice.[714] Perseverenţa lor îi zădărnicea eforturile de a mobiliza Pactul şi opinia internaţională împotriva SUA şi a NATO, entităţi pe care Andropov se străduia cu obstinaţie să le înfăţişeze ca pe o periculoasă ameninţare militară la adresa păcii în lume. Toamna anului 1983 este considerată apogeul „psihozei războiului" induse de sovietici, care debutase la sfârşitul anilor '70 (şi trenase apoi vreme de câţiva ani ca urmare a inerţiei birocratice).[715] Un obiectiv principal al acestui exerciţiu, poate cel mai important, fusese sporirea pregătirii militare a aliaţilor din Pactul de la Varşovia şi înregimentarea lor mai puternică sub comanda centrală sovietică.[716]

Oricum însă, oricare ar fi fost măsurile de limitare a prejudiciilor adoptate de Moscova şi de partenerii ei loiali, menţinerea României în alianţă îi expunea pe ceilalţi membri la cel puţin o parte din „devierea" ei. Fostul agent-

---

714 Aparent, România i-a provocat lui Andropov „tot mai multe probleme" în perioada în care el a condus Departamentul pentru Relaţiile cu Ţările Socialiste din cadrul CC al PCUS, între 1957-1967. The KGBs Role in Soviet Politics: CIA Intelligence Report, 1 aprilie 1972, p. 43, CIA. în mod similar, ca şef al KGB, Andropov a lansat ample măsuri active împotriva României la sfârşitul anilor '60 şi la începutul şi la sfârşitul deceniului următor. Vezi capitolul 4 al acestei lucrări, „Măsuri active ale sovieticilor împotriva României: Modelul INTERKIT (1965-1989)".

715 Vezi, de pildă, Benjamin B. Fischer, A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare, Washington, D.C., Central Intelligence Agency, 1997; Fritz Ermarth, Observations on the „ War Scare " of 1983 From and Intelligence Perch, 6 noiembrie 2003, în Bemd Schaefer şi Christian Nuenlist, „Stasi Intelligence on NATO", PHP.

716 Fostul ofiţer al CIA Fritz Ermarth susţine că Andropov se folosea de psihoza războiului în alte scopuri, şi că nu se temea, de fapt, de un atac al SUA. în mod evident, Ceauşescu nu se temea de un prim atac nuclear american.

şef KGB era disperat să obţină din partea aliaţilor săi o declaraţie lipsită de echivoc în sensul că lumea fusese adusă „în pragul războiului” din cauza comportamentului agresiv al SUA şi al NATO. El intenţiona să folosească această declaraţie pentru a justifica necesitatea unei competiţii militare intensificate, a unei curse a înarmărilor tot mai accelerate şi a unei integrări mai puternice a alianţei.

Şi totuşi, liderul sovietic pus în dificultate se confrunta cu ambivalenţa crescândă a declaraţiilor şi comunicatelor oficiale ale Pactului de la Varşovia

5 5 5

pe măsură ce acestea încorporau propunerile de dezangajare militară şi dezarmare ale Bucureştiului. Includerea lor fusese considerată un rău

necesar pentru a preîntâmpina sporirea opoziţiei opiniei publice şi posibila retragere a României din organizaţia militară a Blocului. Moscova n-a reuşit să le limiteze însă consecinţele, aşa că acum ajungeau să schimbe, în mod inexorabil, orientările fundamentale ale alianţei.

Ridiculizare sovietică versus fermitate românească

Ceea ce Moscova considera a fi efectul „nociv” al influenţei româneşti devenise evident la Conferinţa Miniştrilor Apărării din Pactul de la Varşovia (CMA), la sfârşitul lui octombrie 1983, în cadrul căreia ceilalţi membri ai Pactului au încercat din nou să impună o sporire a „capacităţilor militare ale Forţelor Armate Unificate până în anul 1985” şi o îmbunătăţire a sistemelor de comandă şi control ale FAU ca răspuns la „ameninţările la adresa

securităţii care vin dinspre SUA şi NATO”.[717] Abordând formatul tipic folosit în cadrul Pactului pentru a masca sfidarea românească, ministrul Apărării din RDG, generalul Heinz Hoffmann, şi-a început raportul susţinând existenţa unei „abordări colective şi a unei aprecieri unanime a problemelor ce aveau să fie discutate” de către toţi participanţii, recunoscând abia la final „marile probleme cu ministrul Apărării din România şi cu delegaţia sa”.1 în ciuda efortului coordonat al Pactului de a-i determina să se răzgândească, prelungit pe toată durata nopţii, românii au eliminat din comunicat toate încercările de a justifica înarmarea prin blamarea SUA şi a NATO pe motiv că ar urmări intenţionat declanşarea unui război. Moscova a reintrodus apoi formulările „cu care românii nu au fost de acord”, folosindu-se de subterfugiul „clarificării” şi al „sporirii preciziei” comunicatului, ducând astfel la etalarea în public a diferendelor din interiorul Pactului, adică exact la ceea ce Moscova dorise să evite.[718][719]

Aşa cum îi raporta generalul Hoffmann mareşalului Kulikov, comandantul Pactului de la Varşovia:

Olteanu a eliminat formulările care condamnau statele NATO, în special pe cele care afirmau că aceste state NATO depuneau toate eforturile pentru a obţine

717 Decision of 20 October 1983 (Draft), 20 octombrie 1983, PHP; Draft Resolution (Including Romanian Proposals for Modifications), 20 octombrie 1983, PHP. Principala ameninţare remarcată la această întrunire era faptul că NATO desfaşurase „rachete balistice cu rază medie de acţiune Pershing 11“ şi „rachete de croazieră în Europa de Vest“.

718 Memorandum from Heinz Hoffmann (East German Minister of Defense) to Erich Honecker (East German Head of State) about Problems with Romania, 20 octombrie 1983, PHP.

719 Ibid.

supremaţia militară fără a lua în considerare iniţiativele de pace ale Pactului de la Varşovia; au fost eliminate de asemenea propunerile referitoare la adoptarea măsurilor adecvate în interesul păcii şi al securităţii, pentru a preîntâmpina supremaţia militară a NATO şi pentru a păstra egalitatea de forţe.[720]

Generalul Olteanu nu acceptase niciuna dintre formulările care justificau desfăşurările de rachete sovietice SS-20 ca „modernizare” sau ca fiind impuse de „amplasarea de noi rachete nucleare americane cu rază medie de acţiune în Europa”.[721] Românii, afirma generalul Hoffmann, se opuneau în continuare ferm „contramăsurilor” sovietice, exprimându-şi acordul doar cu momentul şi locul următoarei întruniri a CMA. Pe lângă tentativele standard ale liderilor militari sovietici de a-l convinge şi/sau intimida pe ministrul român al Apărării să accepte, Moscova aplica şi presiuni diplomatice directe asupra Bucureştiului; astfel, îl trimisese pe ministrul de Externe

Gromîko, în ianuarie 1984, să rezolve „discrepanţele dintre cele două ţări pe tema dezarmării nucleare”.1

În ciuda abundenţei şi a diversităţii mijloacelor de care dispuneau, Moscova şi ceilalţi membri ai Pactului n-au putut abate România de la cursul ei. Aşa cum relata presa occidentală, Ceauşescu reuşise să provoace dificultăţi politicii sovietice „pe scena internaţională cu o ingeniozitate iritantă”, ultima dată „punând semnul egal

720 Telex from Viktor Kulikov (Supreme Commander of the United Armed Forees) to Heinz Hoffmann (East German Minister of Defense) of 14 October 1983, 14 octombrie 1983, PHP.

721 Ibid. Generalul Olteanu a cerut totodată şi eliminarea oricăror referiri la presupusele „măsuri anterior convenite de îmbunătăţire a sistemelor de informaţii şi de comandă ale FAU“.

între eurorachete şi amplasarea rachetelor sovietice SS-20 în Cehoslovacia şi Republica Democrată Germană (RDG)”.[722] Semnalând intenţia de continuare a acestei politici, unul dintre cele două cotidiane româneşti principale reafirma poziţia Bucureştiului pe tema dezarmării în prima zi a discuţiilor dintre Ceauşescu şi Gromîko:

România crede că trebuie să facem tot posibilul pentru a ajunge la un acord în cadrul negocierilor de la Geneva pentru a evita desfăşurarea de noi rachete şi pentru a le îndepărta şi distruge pe cele amplasate deja.[723]

În ajunul convorbirilor, Moscova făcuse ceea ce presa numise „un gest semnificativ”, anunţându-şi intenţia „de a furniza petrol şi energie în aceleaşi condiţii ca şi celorlalte ţări din CAER, peste obligaţiile conforme acordului bilateral pe termen lung dintre cele două ţări”.[724] Necesităţile economice ale României confereau un caracter plauzibil măsurilor active sovietice, care lăsau de înţeles că regimul de la Bucureşti renunţa la independenţa sa în schimbul promiselor avantaje economice.[725] Influenţaţi parţial de această dezinformare, mulţi analişti tindeau să „supraestimeze subsidiile acordate de sovietici

---

722 Juan Femândez Elorriaga, „Gromiko tratară en Rumama las discrepancias con Nicolae Ceaucescu sobre desarme nuclear“ [Gromîko va discuta în România despre discrepanţele asupra dezarmării nucleare cu Nicolae Ceauşescu], El Pais, 30 ianuarie 1984.

723 Romînia liberă, 30 ianuarie 1984.

724 „Ceaucescu y Gromiko comienzan a abordar las diferencias rumano-sovieticas“ [Ceauşescu şi Gromîko încep să discute despre diferendele româno-sovietice], El Pais, 31 ianuarie 1984. Gromîko era aşteptat să lanseze „un avertisment serios“ la adresa Bucureştiului, „pentru a susţine mai viguros poziţiile Moscovei“.

725 Christian Nihilist, „Cold War Generals: The Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969-1990“, Records of the Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969-1990, (2001), p. 8, PHP.

României”.1 Unul dintre ei, spre exemplu, a susţinut ulterior că, în perioada anilor ’80, „problemele economice severe ale României şi dependenţa de sprijinul sovietic au fost exploatate cu succes de Uniunea Sovietică, aceasta mituind România cu energie pentru a-i obţine acordul cu deciziile Pactului de la Varşovia, sau cel puţin consimţământul”.[726][727]

În realitate, România a continuat să fie „penalizată pentru independenţa politicii sale externe” şi exclusă „din termenii de comerţ preferenţial acordaţi altor membri ai Blocului”.[728] În ciuda poveştilor, răspândite cu mare băgare de seamă, despre mitele primite din partea sovieticilor, România era obligată să „plătească preţurile de pe piaţa internaţională în valută forte pentru petrolul sovietic” şi, neavând valută forte, „nu-i era permis să achiziţioneze petrol sovietic decât cu bunuri fizice”, în principal cu alimente strict necesare pentru consumul intern.[729]

Bucureştiul a respins cu consecvenţă orice legătură între demersurile sale economice şi cele politice, avertizând Moscova, încă din anii ’50, să înceteze „amestecul” în treburile sale interne prin folosirea „presiunilor economice” pentru a „schimba cursul” deciziilor sale în domeniul politic.[730] în acest sens, Departamentul de Stat al SUA raporta „dovezi repetate” ale unui „sever război economic dus de sovietici împotriva

726 Keith Crane, The Soviet Economic Dilemma of Eastern Europe, R-3368-AF, Santa Monica, RAND Corporation, mai 1986, pp. 4-5.

727 Nihilist, „Cold War Generals...“ (2001), p. 8, PHP.

728 Crane, The Soviet Dilemma... (1986), pp. 19, 31, 56.

729 Ibid.

730 Vezi, de pilda, R. Salloch, „Themes of Three Years: Before Budapest... And After“, RFER, 8 martie 1958, OSA, Box 134, Folder 1, Report 171, p. 26; Scinteia, 7 mai 1967.

României” la sfârşitul anilor ’60.[731] KGB şi serviciile partenere vizau cu regularitate „bazele economice ale opoziţiei (româneşti) faţă de Uniunea Sovietică” în anii 570, sabotându-i relaţiile economice cu Occidentul şi cu ţările în curs de dezvoltare şi încercând să lege economia românească de cea a Blocului sovietic.[732] Astfel, afirmaţia că Bucureştiul renunţase la independenţa sa politică în schimbul beneficiilor economice sovietice era din ce în ce mai frecvent utilizată. Dar cel puţin până în a doua jumătate a anilor ’80, serviciile de informaţii americane au verificat aceste rapoarte şi, de fiecare dată, au conchis că românii „refuzaseră” să „cedeze” în privinţa independenţei lor, indiferent de presiunile sau stimulentele economice ale sovieticilor.1

Moscova şi-a „redus” livrările de petrol şi gaze naturale către România cu

O regularitate previzibilă în ultimii cinci ani ai Războiului Rece, fără să ţină seama că Bucureştiul plătea preţul de piaţă atât pentru petrolul, cât şi pentru gazele naturale sovietice.[733] În loc să beneficieze de o imaginară largheţe sovietică în schimbul unei la fel de imaginare atenuări a politicilor sale independente, România era „generos” ajutată de Moscova să înainteze pe un drum care exacerba în mod inevitabil nemulţumirile populare –

731 Memorandum From the Chairman of the Interdepartmental Regional Group for European Affairs (Leddy) to the Under Secretary of State (Katzenbach), Washington, 1 octombrie 1968, Document 23 in FRUS, 1964-1968, vol. XVII, Eastern Europe.

732 Andrew §i Mitrokhin (1999), p. 270; Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest, 18 decembrie 1972, p. 2, in Nuenlist §i Locher (2004), PHP.

733 CIA Directorate of Intelligence, Soviet Use of Economic Relations for Political Purposes, 9 mai 1983, p. 6, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/ DOC_0000515688.pdf.

un drum pe care Ceauşescu pornise în 1981, odată cu decizia neinspirată de a achita datoria naţională, decizie care dusese deja la raţionalizarea alimentelor.

În cursul anului 1984, Kremlinul şi ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia şi-au continuat demersurile prin care doreau să plaseze întreaga vină „pentru dezechilibrarea balanţei de putere şi pentru deteriorarea situaţiei internaţionale” doar pe umerii Statelor Unite, să îndemne celelalte „state semnatare NATO să oprească amplasarea de rachete americane” şi să justifice desfăşurările de rachete sovietice şi eforturile sporite pentru integrare şi pregătire de război în cadrul Pactului de la Varşovia.[734] Iar România a continuat să blocheze aceste demersuri, eliminând în mod repetat din declaraţiile Pactului orice formulări care plasau vinovăţia exclusiv pe umerii SUA şi ai NATO, şi îndemnând la dezarmare în locul înarmării, chiar şi la dezarmarea unilaterală a Blocului sovietic, considerând că aceasta era cea mai adecvată modalitate de rezolvare a crizei.

Aşa cum raportau cehoslovacii în aprilie, în vreme ce toate celelalte delegaţii „fuseseră de acord” cu descrierea sumbră a situaţiei internaţionale „făcută de partea ungară după consultările cu URSS”, România propusese

„O schimbare totală a conţinutului documentelor negociate”. Conform afirmaţiilor cehoslovacilor:

Deşi este clar că unele ţări au manifestat anumite nuanţe naţionale, se poate spune că poziţia RSR a deviat

---

734 Speech by the Soviet Foreign Minister (Andrei A. Gromyko), 19 aprilie 1984, PHP; Communiqué, 19 aprilie 1984, PHP; Information Report, 26 aprilie 1984, PHP; Information Report, 3 decembrie 1984, PHP; Communiqué, 3 decembrie 1984, PHP; Report on the 17th Session of the CMD, 6 decembrie 1984, PHP.

până acum într-o asemenea măsură de la linia comună a Pactului de la Varşovia, în atâtea privinţe, încât efectiv nimeni n-o poate susţine, şi că poziţiile Uniunii Sovietice, RPB (Bulgaria), RSC (Cehoslovacia), RPU (Ungaria), RDG (Germania de Est) şi RPP (Polonia) erau, în esenţă, aceleaşi.1

În loc să-i adune pe ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia sub stindardul sovietic într-un front comun menit să combată eforturile SUA de a dobândi „superioritatea militară”, Andropov şi-a petrecut ultimele luni de viaţă privind cum declaraţiile succesive ale alianţei purtau din ce în ce mai pregnant amprenta iniţiativei româneşti de *Trecere la dezarmare*.[735] Succesorul său, Konstantin Cernenko, s-a confruntat cu aceeaşi problemă. Condamnarea militarismului american şi apelurile la oprirea desfăşurărilor de rachete americane din documentele Pactului de la Varşovia aveau ca preţ acceptarea apelurilor româneşti la retragerea rachetelor sovietice şi la „dezarmarea în continuare” a Blocului sovietic.[736]

Înnoire a Pactului de la Varşovia drept condiţie: ianuarie 1983 – decembrie 1984

Apropiata expirare a Pactului de la Varşovia nu făcea decât să agraveze situaţia, dat fiind că România continua să-şi menţină ferm condiţiile pentru a rămâne în alianţă, blocând chiar şi discuţiile privind înnoirea lui dacă respectivele condiţii nu erau atent examinate. Problema

---

735 Information Report, 26 aprilie 1984, PHP. Vezi şi Speech by the Romanian Foreign Minister (Stefan Andrei), 3 decembrie 1984, PHP; şi Information Report, 3 decembrie 1984, PHP.

736 Communiqué, 19 aprilie 1984, PHP. Vezi, de asemenea, Speech by the Czechoslovak Foreign Minister (Bohuslav Chnoupek), 3 decembrie 1984, PHP; Communiqué, 3 decembrie 1984, PHP.

devenise deja evidentă la întrunirea CPC din ianuarie 1983 când, aşa cum remarcau autorităţile est-germane:

A devenit limpede că Republica Socialistă România încearcă deja – având în vizor expirarea oficială a Tratatului de la Varşovia în 1985 – să-şi slăbească legăturile cu alianţa. Acesta este scopul solicitării sale ca negocierile cu NATO pe tema „dizolvării Blocurilor” să înceapă imediat şi motivul refuzului său iniţial de a confirma încă un mandat al Comandantului Suprem al Forţelor Armate Unificate.1

În aprilie 1984 – la solicitarea Moscovei, evident – Republica Populară Polonă (RPP) propusese „să se creeze un grup de lucru care să redacteze un protocol pentru extinderea validităţii Pactului de la Varşovia”. După afirmaţiile autorităţilor cehoslovace:

Această propunere a fost susţinută de toţi reprezentanţii tuturor statelor membre, cu excepţia RSR. în acord cu celelalte delegaţii, RPP a înaintat apoi două propuneri de compromis, şi ele inacceptabile pentru RSR. Românii au respins toate abordările pe motivul că subiectul depăşea atribuţiile echipei lor şi asupra lui trebuia luată o decizie la cel mai înalt nivel.[737][738]

După ce ministrul de Externe român a refuzat chiar să accepte propunerea scrisă, „problema nu a mai fost menţionată în minuta şedinţei”.[739]

Pentru a masca această ameninţare la adresa unui „interes de securitate sovietic crucial”, măsurile active ale Kremlinului au disimulat sfidarea românească, prezentând-

---

737 Report on the Regular Meeting of the Political Consultative Committee of the Warsaw Treaty Member-States on 4 and 5 January 1983 in Prague [GDR], p. 8, PHP.

738 Information Report, 26 aprilie 1984, PHP.

739 Ibid.

o ori ca pe un fenomen general în rândul membrilor alianţei, ori ca fiind limitată doar pe durata înnoirii Pactului, ori drept o stratagemă într-o „negociere aprigă” de ordin economic.[740] într-adevăr, caracterul delicat al acestei dezbateri este sugerat de lipsa aproape totală a discuţiilor pe tema sa în documentele Pactului de la Varşovia disponibile în prezent, cu excepţia celor cehoslovace şi româneşti. Dar măsurile operative ale Blocului sovietic au avut un succes atât de mare, încât modificările fundamentale în politica de securitate a sovieticilor, aflate în centrul dezbaterilor, au rămas neremarcate de analiştii americani, iar faptul că România a fost singurul membru al alianţei care s-a opus propunerii sovieto-poloneze de înnoire a trecut neobservat.

Sugestivă pentru acest succes este concluzia la care au ajuns participanţii la o conferinţă fără precedent pe tema Pactului de la Varşovia, co-sponsorizată de Corporaţia RÂND, Institutul Kennan şi Centrul Internaţional Woodrow Wilson, în mai 1984. Într-o majoritate covârşitoare, nouăzeci şi şapte (97) de specialişti în domeniu, civili şi militari deopotrivă, s-au declarat de acord cu următoarea afirmaţie:

Mulţi au pus un accent prea puternic pe independenţa României în cadrul Pactului de la Varşovia,

---

740 Vezi, de pildă, A Ross Johnson, The Impact of Eastern Europe on Soviet Policy Toward Western Europe, R-3332-AF, Santa Monica, RÂND, martie 1986, pp. 50-51. Faptul că analiştii occidentali au ignorat aproape integral condiţiile românilor pentru înnoirea Pactului de la Varşovia este reflectat, spre exemplu, în Vladimir V. Kusin, „Impending Renewal of the Warsaw Pact“, RAD Background Report/36, RFER, 22 aprilie 1985; Vladimir Socor, „Warsaw Pact Summit Renews the Warsaw Treaty“, RAD Background Report/53, RFER, 19 iunie 1985; şi Ronald D. Asmus, „Differences at Warsaw Pact Defense Ministers’ Meeting?“ RAD Background Report/143, Studiu Radio Europa Liberă, 9 decembrie 1985.

spre deosebire de cei „cinci loiali”. Până la urmă însă, politica externă a României este doar semiautonomă fată de Uniunea Sovietică şi de Pactul de la Varşovia. (...)

Analizele care subliniază aspectele politice ale relaţiilor sovietoromâneşti tind să exagereze loialitatea celorlalţi membri ai Pactului de la Varşovia.[741]

Disperat să înnoiască Pactul de la Varşovia înainte de aniversarea celor 30 de ani de funcţionare (pe 14 mai 1985) şi mai ales înainte de data expirării acestuia (4 iunie 1985), Cernenko a organizat o întrunire a liderilor de partid din ţările aliate, în iunie 1984. Deşi a obţinut acordul lor de principiu pentru înnoire, din cauza condiţiilor impuse de români nu s-a putut decide nici forma şi nici durata înnoirii. Participanţii au autorizat însă constituirea unui grup de lucru al Pactului de la Varşovia pe tema prelungirii valabilităţii alianţei, grup care s-a reunit iniţial în iulie şi septembrie 1984.

La niciuna dintre aceste întâlniri nu s-a înregistrat

---

741 Acest citat este preluat dintr-o conferinţă care, în mai 1984, a dezbătut studiul coordonat de Teresa Rakowska-Harmstone şi Christopher D. Jones pentru Departamentul Apărării din Canada - The Warsaw Pact and the Question of Cohesion: Volume I, The Greater Socialist Army: Integration and Reliability (1983). Vezi „Remarks of Robert Hutchings“ în „Part II: The Warsaw Pact Forces: Fragmentation and Reintegration“, The Warsaw Pact and the Question of Cohesion: A Conference Report, co-sponsorizat de Institutul Kennan pentru Studii Ruse Avansate şi de Centrul Internaţional Woodrow Wilson pentru Savanţi, 1985, p. 25. Persoana care a ţinut prelegerea a fost numită Ofiţer Asistent al National Intelligence pentru Europa şi apoi Director pentru Probleme Europene în Consiliul Naţional pentru Securitate, pe toată durata Războiului Rece. La conferinţa respectivă, Christopher Jones a fost singurul care a insistat asupra deosebirii dintre comportamentul României în domeniul politicii externe şi de securitate şi comportamentul celorlalţi membri ai Pactului.

vreun progres. Românii identificaseră, la scurt timp după întâlnirea la nivel înalt din iunie 1984, mai multe chestiuni esenţiale care ar fi trebuit abordate în cadrul oricărei discuţii referitoare la prelungirea validităţii alianţei. Moscova le-a considerat pe toate inacceptabile, iar ceilalţi membri ai Pactului i-au urmat exemplul, motivând lipsa unui mandat din partea liderilor lor pentru a discuta orice chestiuni neincluse în propunerea „poloneză” iniţială. Printre cele mai importante erau „încălcările obiectivelor, prevederilor şi spiritului Pactului de la Varşovia în cursul celor 30 de ani de existentă a sa”.1

5 5

Bucureştiul enumerase, printre cele mai flagrante:

Folosirea Pactului pentru „intervenţia armată într-una dintre ţările participante”, pentru care nu exista „nicio justificare”.

Tentativele „de a extinde sfera operaţională a Pactului în afara Europei”.

Emiterea de declaraţii aşa-zise ale Pactului de către doar „unele

J 5 55

dintre statele membre”.

Organizarea de întruniri ale Pactului „fără invitarea tuturor statelor membre”.

Adoptarea unilaterală de măsuri politice şi militare „fără consultarea prealabilă a celorlalte state membre, ceea ce a contribuit la sporirea tensiunilor, la agravarea situaţiei internaţionale şi la escaladarea cursei înarmărilor,

contrar spiritului şi prevederilor Tratatului”.[742][743]

De o gravitate similară era faptul că „transformările la nivel global în cursul ultimilor 30 de ani nu s-au îndreptat în direcţia consolidării blocurilor militare şi a politicii de Bloc, ci, dimpotrivă, spre politici de independenţă naţională şi spre dizolvarea blocurilor militare”.[744] Bucureştiul făcea comparaţii defavorabile între modul în care funcţiona curent Pactul de la

Varşovia şi practicile NATO, exprimându-şi deschis admiraţia pentru „largul mecanism de consultare politică” pe care NATO îl pusese la punct în 1956 şi care „stabilea bazele consultărilor pe toate problemele de interes ale Alianţei Nord-Atlantice «în etapa formativă a procesului decizional al guvernelor participante»”.1

Astfel, au conchis românii, pe baza „lecţiilor învăţate după 30 de ani de existenţă a Pactului, este necesară o adaptare sau o clarificare a conţinutului şi metodei folosite în operaţiunile alianţei”, înainte ca ei să poată fi de acord cu prelungirea validităţii acesteia.[745] Ca primă prioritate, românii încercau să stabilească fără echivoc egalitatea tuturor partenerilor din alianţă, printr-o combinaţie de angajamente oficiale şi practici implementate care să garanteze „respectarea strictă în cadrul Tratatului a principiilor care trebuie să guverneze relaţiile dintre

742 „Câteva consideraţii despre funcţionarea Pactului de la Varşovia în perspectiva prelungirii validităţii sale“, iulie 1984, Fond Tratatul de la Varşovia. Ministerul Afacerilor Externe (MAE), Dosar 121, Referitor la Prelungirea Valabilităţii Tratatului de la Varşovia 1985 (Negocierea Protocolului), filele 54-55.

743 Ibid.

744 Ibid., filele 54-55.

745 Ibid., fila 59. Titlul oficial al raportului NATO din 1956 era „Report of the Three Foreign Ministers on Non-Military Cooperation“.

statele membre”.[746] În particular, Pactul „nu trebuie nici să pună la îndoială, nici să limiteze în vreun fel suveranitatea şi independenţa statelor membre”; şi să nu atragă „niciun stat membru, în orice fel, în operaţiuni care nu sunt conforme cu Constituţia şi legislaţia sa naţională”.[747] Mai mult decât atât, „răspunderea pentru dotarea, instruirea, educarea şi comanda fiecărei armate naţionale trebuie să aparţină, în mod obligatoriu, partidului şi guvernului respectivului stat membru”.[748] Şi, de asemenea, toate „deciziile luate în cadrul şi în numele Pactului trebuie adoptate numai cu participarea şi în interesul legitim al tuturor statelor membre”.[749]

O a doua prioritate era „continua întărire a aspectului politic al operaţiunilor Pactului” deoarece „complexele probleme internaţionale nu pot fi soluţionate prin achiziţia de noi arme sau decise prin mijloace militare, ci numai şi exclusiv prin lupta politică”.[750] Bucureştiul considera că o „mare importanţă” o avea crearea unei „comisii speciale a ţărilor socialiste membre ale Pactului de la Varşovia care să acţioneze în direcţia atenuării cursei

5 5 5

Înarmărilor şi, mai presus de toate, pentru dezarmarea nucleară”.[751] Membrii

Pactului „trebuie să respingă politica achiziţiei de noi arme şi să nu se lase atraşi pe această cale”, ci „să acţioneze decisiv pentru reducerea numărului de arme şi a

---

746 Ibid, fila 59.
747 Ibid, fila 56.
748 Ibid.
749 Ibid.
750 Ibid., fila 57.
751 Ibid.

cheltuielilor militare” şi „pentru prevenirea proliferării la nivel global a armelor nucleare, inclusiv în cadrul Pactului de la Varşovia”.1

Ca o a treia prioritate, Bucureştiul pleda pentru o mai amplă colaborare economică şi o susţinere reciprocă în cadrul Pactului de la Varşovia, ca unica modalitate reală de sporire a capacităţii de apărare. Era „necesar”, insistau românii, „să acordăm o atenţie mai mare problemelor de ordin economic în cadrul colaborării generale între ţările noastre şi chiar în interiorul Comitetului Politic Consultativ”.[752][753]

În ultimul rând, Pactul înnoit trebuia să-şi sporească acţiunile „pentru dizolvarea blocurilor militare”, dat fiind că scopul central al alianţei – motivau românii – era „continua reducere a caracterului militar al blocurilor şi a organizaţiilor şi activităţii lor militare”, pentru a se ajunge la „dizolvarea blocurilor militare” şi la sfârşitul divizării Europei.[754] Până la îndeplinirea acestui obiectiv, membrilor Pactului le revenea misiunea de a adopta „măsuri de tranziţie pentru a preveni pericolul confruntării militare între blocuri şi pentru sporirea încrederii reciproce (de pildă, zone demilitarizate de-a lungul liniei de contact între blocurile militare)”.[755] Aceasta era cheia către „dezvoltarea unui nou sistem de relaţii şi către materializarea noului concept de securitate şi cooperare în Europa”.[756]

Aceste recomandări urmau să fie promovate în toate „discuţiile bilaterale cu URSS” şi la fiecare întrunire a

752 Ibid.
753 Ibid.
754* Ibid, fila 58.
755 Ibid.
756 Ibid.

membrilor Pactului „care va avea loc în cursul perioadei 1984 – 1985”. Urmând exemplul Kremlinului, „toţi ceilalţi delegaţi” din cadrul grupului de lucru „s-au declarat împotriva” propunerii Bucureştiului, afirmând că nu aveau mandat să discute altceva decât proiectul de propunere poloneză pentru o înnoire pe 20 de ani. Spre deosebire de ei:

Delegaţia română a argumentat că, ţinând cont de condiţiile în care blocurile militare au apărut în Europa, de consecinţele negative pe care crearea lor le-a avut pentru relaţiile dintre ţările europene, dar şi de procesul de reînnoire început pe continentul european odată cu convocarea Conferinţei pentru Cooperare şi Securitate în Europa, care are ca obiectiv final depăşirea divizărilor de pe continent, perioada propusă în proiectul polonez este prea mare.1

Românii au susţinut apoi necesitatea de „a oferi lumii o alternativă la politica armamentului şi la permanenţa blocurilor” şi „o perspectivă mai optimistă privind viitorul Europei”, una în care ţările socialiste aliate să acţioneze „pentru a depăşi divizările de pe continentul nostru”, nicidecum pentru a le perpetua.[757] În acest scop, au insistat ca preambulul să reflecte decizia lor „de a lucra la dizolvarea concomitentă a celor două alianţe şi, ca prim pas, la lichidarea organizaţiilor lor militare, pentru a depăşi divizarea Europei în blocuri militare adversare”.[758]

---

757 Notă referitoare la prelungirea validităţii Pactului de la Varşovia, în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia. MAE, Dosar 121, Referitor la Prelungirea Valabilităţii Tratatului de la Varşovia 1985 (Negocierea Protocolului), filele 148-152. Vezi şi Notă privind propunerile pentru ministrul Afacerilor Externe Ştefan Andrei, nr. 743, 3 iunie în ibid, filele 142-145.

758 Ibid.

Românii au propus în continuare ca preambulul să reafirme faptul că „statele semnatare se ghidează după principiile şi obiectivele ONU”, la fel ca Tratatul original.[759]

Refuzul celorlalţi membri de a lua măcar în considerare propunerile româneşti şi refuzul părţii române de a accepta o înnoire fără modificări au făcut ca primele două întâlniri ale grupului de lucru din iulie şi septembrie 1984 să se încheie cu un eşec. La începutul lui octombrie

1984, consilierul sovietic Igor Iakovlev a informat Ambasada română că URSS credea „necesar ca tratatul să fie extins pe o perioadă de 20 de ani”, ca urmare a „situaţiei existente în Europa şi a lipsei oricărei perspective, în viitorul apropiat, care să permită dizolvarea blocurilor militare”.[760] Această idee, a declarat Iakovlev, era „susţinută de toate celelalte state din cadrul Pactului, cu excepţia României”.1 Aşa cum nota ambasadorul României în răspunsul său:

Date fiind propunerile şi eforturile ţărilor socialiste pentru dizolvarea blocurilor militare şi pentru crearea unui sistem de securitate în Europa, pare ilogic şi nefiresc ca aceleaşi ţări socialiste să ofere o asemenea perspectivă pe termen lung pentru menţinerea acestor alianţe militare.[761][762]

---

759 Ibid., f]ila 151.

760 Telegrama nr. 022.865, Budapesta, către MAE, 1 octombrie, 1984, Ibid., Dosar 123/1985, Referitor la pregătirea consfătuirii Comitetului Politic Consultativ al Tratalui de la Varşovia, Sofia, decembrie 1984 - ianuarie 1985 (Consfătuirea a fost amânată pentru 12-13 octombrie 1985, Sofia), fila 1.

323

761 Ibid.

762 Ibid.

5

Bucureştiul a propus apoi organizarea de discuţii bilaterale, menite să depăşească blocajul, hotărând să vină în întâmpinarea Kremlinului cu privire la perioada de prelungire, pentru a determina Moscova să treacă la problemele mai semnificative ale transformării necesare a alianţei. Delegaţia română s-a întâlnit cu prim-adjunctul ministrului de Externe sovietic, Boris Ivanovici Aristov, pe 9 octombrie 1984. Conform afirmaţiilor lui Aristov, „propunerile româneşti ignorau cursa către confruntare a SUA şi a aliaţilor lor”, „ignorau poziţiile de clasă”, ignorau „politica imperialistă agresivă” şi „planurile de înarmare pe termen lung ale NATO”, şi „puneau un semn de întrebare asupra existenţei pe mai departe a alianţei”.[763] Caracterizând propunerea României, de prelungire pe 5 ani, ca fiind doar „simbolică”, primadjunctul ministrului de Externe sovietic a afirmat că ea ar „paraliza colaborarea pe termen lung în domeniul apărării” şi „ar fi interpretată ca o lipsă de fermitate a ţărilor membre, ca un pas către capitularea lor, ceea ce ar putea crea un climat de neîncredere în rândul mişcărilor pentru eliberare şi al forţelor revoluţionare din lume”.[764]

} 5

Aristov a lăudat apoi „proiectul polonez”, susţinând că ar corespunde întru totul „obiectivului, spiritului şi literei” Tratatului original, şi a subliniat aşteptările

763 Notă referitoare la prelungirea validităţii Pactului de la Varşovia, 3 iunie 1985, ibid., Dosar 121/1985, filele 148-166. Vezi şi Notă privind propunerile pentru Ştefan Andrei, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR şi ministrul Afacerilor Externe, nr. 743, 3 iunie 1985, ibid., filele 142-144.

764 Notă referitoare la prelungirea validităţii Pactului de la Varşovia, 3 iunie 1985, ibid., filele 151-152.

Moscovei ca validitatea Pactului să fie extinsă „în forma curentă, pe baza schiţei de proiect poloneze a protocolului, fără proceduri complicate şi fără nicio tergiversare”.1 Folosindu-se de fragmente atent alese şi prescurtate din dialogurile româno-sovietice la nivel de conducere de pe 4 iunie 1984, diplomatul sovietic a pretins, în mod mincinos, că Ceauşescu acceptase deja prelungirea pe 20 de ani, cu o reînnoire automată după 10 ani. Dar după „clarificările” pentru care insistase partea română, s-a văzut nevoit să recunoască faptul că „nici forma şi nici perioada de prelungire a Tratatului nu au fost discutate” în convorbirile din iunie.[765][766]

Într-o încercare evidentă de a stabili o legătură între stimulentele economice oferite de Cernenko în luna iunie a anului precedent şi acordul României pe tema înnoirii Pactului, adjunctul ministrului de Externe sovietic a subliniat ceea ce el numea „înţelegeri de bază în domeniul colaborării economice şi al materiilor prime, apreciind ca excepţional de importante şi subliniind eforturile pe care le face partea sovietică pentru a satisface, în spirit internaţionalist, solicitările de combustibil şi materii prime ale României”.[767] După spusele lui Aristov, Kremlinul se aştepta ca românii să „aprecieze aceste eforturi” şi insista asupra faptului că „aspectele economice şi politice” ale colaborării lor „formează un întreg unitar, se influenţează reciproc şi trebuie tratate în strânsă legătură pentru ca problemele să fie rezolvate” şi să se asigure „continua dezvoltare a relaţiilor sovieto-române”.[768] Cu alte cuvinte,

765 Ibid., fila 153.
766 Ibid.
767 Ibid., filele 153-154.
768 Ibid

dacă Bucureştiul nu era de acord cu termenii sovietici pentru înnoirea Pactului, nu se mai putea aştepta la materii prime şi combustibili sovietici şi nici la vreun fel de colaborare economică.

Aristov a afirmat limpede că era necesar acordul imediat al Bucureştiului pentru ca apropiata întrunire a Comitetului Miniştrilor de Externe de la mijlocul lui octombrie să poată propune prelungirea alianţei, şi ca reuniunea la vârf a Pactului de la Varşovia, programată pentru ianuarie 1985, să poată „aproba şi soluţiona definitiv problema”.[769] De asemenea, a avertizat sumbru că refuzul de a aproba dorita prelungire ar crea „o situaţie deosebit de complicată”, despre care „nu se ştia cum ar putea fi soluţionată în cadrul întâlnirii CPC”, însă diplomatul sovietic n-a reuşit să obţină decât o reafirmare a „motivaţiei propunerilor româneşti şi a argumentelor în favoarea promovării lor”.1 Românii i-au prezentat aceleaşi propuneri lui Boris Ponomoraev, membru al Biroului Politic şi secretar al PCUS, când acesta a vizitat România, între 11 – 14 octombrie 1984, solicitând conducerii sovietice „să reflecteze” cu seriozitate asupra lor.[770][771]

Zece zile mai târziu, pe 24 octombrie 1984, Moscova a răspuns în mod oficial la propunerile Bucureştiului:

Partea sovietică doreşte să spună deschis şi tovărăşeşte că în lumina realităţilor din lumea contemporană, în faţa agresivităţii crescânde a forţelor imperialiste conduse de SUA împotriva statelor socialiste şi a necesităţii de a consolida continuu politicile defensive ale alianţei, termenul propus de partea românească pentru

769 Ibid., fila 154.
770 Ibid., filele 154-155.
771 Ibid., filele 156-157.

prelungirea validităţii Pactului pare insuficient.[772]

După opinia Kremlinului, orice „apel la dizolvarea concomitentă a celor două blocuri militare ar crea o impresie nedorită cu privire la stabilitatea şi durabilitatea alianţei statelor socialiste în faţa comportamentului agresiv al SUA şi al partenerilor lor din NATO şi ar putea influenţa nefavorabil planurile de colaborare pe termen lung între statele membre ale Pactului de la Varşovia”.[773] Prin urmare, a insistat conducerea sovietică, „Pactul trebuie prelungit pe durata prevăzută în textul în vigoare acum”, adică pentru douăzeci de ani, cu o prelungire automată pe încă zece. Răspunsul Moscovei se încheia subliniind că România era singura care se opunea, poziţia sovietică fiind „împărtăşită şi de ceilalţi membri ai alianţei”.[774]

În luna noiembrie a aceluiaşi an, în timpul celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român, Ceauşescu a subliniat personal că prelungirea era o chestiune aflată încă în dezbatere şi, „chiar dacă se decide prelungirea” alianţei:

România se va pronunţa cu toată hotărârea pentru a face tot posibilul pentru a crea condiţiile necesare dizolvării celor două blocuri militare în cel mai scurt timp posibil. Acest lucru corespunde intereselor popoarelor noastre şi cauzei păcii în Europa şi în lumea întreagă.1

În deschiderea întrunirii Comitetului Miniştrilor de Externe din 3 – 4 decembrie, ministrul de Externe sovietic Gromîko declara că „nu sunt motive ca munca de pregătire a unui proiect de protocol pentru prelungirea Pactului să

7721 Ibid, filele 155-156.

773 Ibid.

774 Ibid., fila 156.

fie amânată” şi făcea apel „la toţi participanţii să încheie această activitate cât mai curând posibil, înainte de apropiata întâlnire a CPC” de la mijlocul lui ianuarie.[775] înnoirea pactului a fost de asemenea principalul subiect de discuţie pe 29 decembrie 1984, în cursul vizitei la Moscova a lui Emil Bobu, secretar al CC al PCR, şi a ministrului de Externe, Ştefan Andrei. Dar ambele „părţi şi-au păstrat poziţiile cunoscute cu privire la termenul prelungirii”.[776] Oficialii sovietici şi cei ai celorlalte ţări din Pactul de la Varşovia au încercat să acopere de ochii lumii această ruptură insistând în mod fals asupra unei pretinse „dorinţe a tuturor semnatarilor Pactului de la Varşovia de a extinde validitatea Tratatului de la Varşovia cu 20 de ani”.[777] Între timp, rapoartele interne din decembrie 1984 ale celorlalţi membri ai alianţei fac trimitere la faptul că Bucureştiul era răspunzător pentru un alt angajament al Pactului de a înfiinţa „un grup de lucru pe tema procesului de dezarmare în Europa”.[778]

O alianţă ce nu merita celebrata: decembrie 1984 – ianuarie 1985

Fermitatea opiniilor României cu privire la chestiunea înnoirii Pactului de la Varşovia a fost reflectată şi în tonul atenuat pe care românii l-au conferit manifestărilor de celebrare a aniversării alianţei.

---

775 Ibid., fila 156.

776 Ibid., fila 159.

777 Speech by the Soviet Foreign Minister (Andrei A. Gromyko), 3 decembrie 1984, PHP; Information Report, 3 decembrie 1984, PHP.

778 Minutes of Meeting, 3 decembrie 1984, PHP. Un „grup de lucru pe tema unei zone europene libere de arme nucleare“ a fost, de asemenea, creat ca urmare a insistenţei românilor. Vezi şi Information Report, 3 decembrie 1984, PHP; şi Speech by the Romanian Foreign Minister (Stefan Andrei), 3 decembrie 1984, PHP.

Bucureştiul a ignorat această aniversare pentru prima dată în 1966, provocând comentarii ale presei internaţionale şi atrăgând atenţia analiştilor occidentali.1 Ignorarea devenind de atunci o practică regulată, fireşte că boicotul şi-a pierdut şi caracterul deosebit. În 1975 însă, România a fost cea care a dus la anularea reuniunii la vârf a Pactului din acel an şi a galei de celebrare programate pentru a douăzecea aniversare a acestuia.[779] Sub coordonarea Moscovei, statele loiale sovieticilor au reuşit în mare parte să ascundă aceste realităţi.

Anul 1985 nu avea să fie nici el diferit. Dacă analiştii occidentali considerau absolut improbabilă orice punere în discuţie fundamentală a alianţei, ceilalţi membri ai Pactului raportau opoziţia României ca având un caracter punitiv. Bucureştiul îşi manifestase atitudinea încă înainte de aniversarea de 30 de ani, pentru celebrarea căreia planificatorii sovietici, polonezi şi est-germani intenţionau să organizeze o gală care să proslăvească „tovărăşia frăţească” strâns legată de cea de-a patruzecea aniversare a victoriei împotriva fascismului.[780]

Dar, aşa cum remarca ministrul est-german al Apărării, Heinz Hoffman, într-un amar raport din decembrie 1984, adresat liderului de partid al RDG, Erich Honecker, românii declaraseră clar că nu considerau că aniversarea de 30 de ani a Pactului merita sărbătorită. Refuzaseră să finanţeze producerea oricăror suvenire legate de aniversare (insigne, medalioane, ecusoane, drapele etc.); refuzau să producă orice „albume ilustrate, mărci poştale” sau „ediţii aniversare”; nu aveau să

779 „Rumania Officially Ignores Warsaw Pact Anniversary“, The New York Times, 15 mai 1966, p. 5.

780 Report on the /7^ Session of the CMD, 6 decembrie 1984, p. 5, PHP.

organizeze niciun fel de „evenimente tematice, evenimente de informare politică, prezentări, conferinţe sau discuţii” pe tema respectivă în cadrul forţelor lor armate.[781] Nu aveau să fie produse filme sau documentare referitoare la alianţă şi la importanţa ei; forţele armate române nu aveau să facă „schimb de conferenţiari sau delegaţii militare”, cu excepţia celor prevăzute în aranjamentele bilaterale anterioare. Nu aveau să accepte nici măcar „transferul de filme” nesolicitate de la ceilalţi membri ai Pactului.1

România a refuzat de asemenea să participe la „schimburi reciproce de nave de război” în vizite în porturi sau la vizite similare ale escadroanelor aviatice; totodată, a refuzat să facă schimb de „colective de artă populară” şi să organizeze „festivaluri de film” la care ar fi fost difuzate, în mod obligatoriu, pelicule bazate pe versiunea sovietică a evenimentelor istorice.2 Mai mult decât atât:

În cadrul Forţelor Armate ale Republicii Socialiste România (RSR) *nu* vor fi organizate prezentări susţinute în faţa trupelor (româneşti) de către generali şi ofiţeri ai forţelor armate aliate sau de personalul reprezentativ al Comandamentului Suprem al Forţelor Armate Unificate. (…)

În cadrul Forţelor Armate ale RSR, *nu* se va pune problema de a organiza şi implementa întâlniri ale populaţiei şi soldaţilor din ţările aliate cu cadre ale armatei din unităţile de frontieră, din departamentele militare şi cu grupuri ale forţelor armate sovietice.3

De fapt, nicio prezentare specială privind aniversarea nu avea să fie pregătită pentru publicul larg din România. Informaţiile despre ea urmau să apară în numai buletinele de ştiri obişnuite din acea zi. Bucureştiul a ales chiar să nu

781 Op.cit., p. 8. Hoffman descria răspunsul generalului Olteanu ca fiind „o opinie ieşită din comun“.

televizeze „discursul Comandantului Suprem al Forţelor Armate Unificate ale Pactului de la Varşovia” pe tema respectivă. Pentru a masca opoziţia jenantă a României faţă de sărbătorirea alianţei şi disensiunile majore în privinţa înnoirii Pactului pe care această opoziţie o ilustra, URSS şi aliaţii săi din cadrul Pactului, „în strânsă cooperare”, s-au văzut nevoiţi să reducă substanţial amploarea evenimentelor destinate celei de-a treizecea aniversări.

Dacă îngrijorările sovieticilor şi ale aliaţilor lor loiali erau marcate de o disperare crescândă în mandatul lui Andropov, atmosfera la Kremlin în scurta perioadă a administraţiei Konstantin Cernenko era dominată, nici

1 Op. cit., p. 9.

2 Ibid.

3 Op. cit., pp. 8, 9. Conform afirmaţiilor lui Hoffman, singura concesie acceptată de ministrul Apărării Olteanu era aceea de a organiza „doar un festival” şi *„numai într-o singură garnizoană”* a armatei române. Sublinierea se regăseşte în original.

mai mult, nici mai puţin, decât de panică. La începutul lui 1985 încă nu exista un acord asupra ideii de a prelungi validitatea alianţei, şi cu atât mai puţin asupra duratei de prelungire şi a condiţiilor în care avea să se facă. Iar Pactul de la Varşovia mai avea doar patru luni de validitate.

De asemenea, 1985 a fost anul unei considerabile influenţe a României, ceea ce explică într-o oarecare măsură neaşteptata relaxare a atitudinii Moscovei cu privire la dezarmare.1

Bucureştiul pusese Moscova în corzi într-o măsură semnificativă. În toiul a ceea ce părea să fie o serie

continuă de succesiuni la conducerea URSS – Andropov murise în februarie 1984, iar Cernenko era grav bolnav – România ameninţa implicit să se retragă din Pactul de la Varşovia dacă Kremlinul nu începea să-şi schimbe întreaga abordare cu privire la alianţă şi la ruptura dintre Est şi Vest.

Confruntate cu perspectiva retragerii României, autorităţile sovietice erau tot mai îngrijorate de probabila dezintegrare structurală care risca să se producă şi de capacitatea lor de a o opri înainte să treacă graniţa pe teritoriul lor.[782] Acesta era principalul motiv pentru care reprezentanţii KGB şi ai armatei sovietice erau preocupaţi de posibilitatea retragerii României din Pact la mijlocul anilor ’80.[783]

Imediat după Crăciun, pe 26 decembrie 1984, comitetul de experţi format din adjuncţii miniştrilor de Externe din cadrul Pactului de la Varşovia s-a reunit la Sofia pentru a pregăti documentele în vederea apropiatei reuniuni a Comitetului Politic Consultativ, programată să înceapă peste două săptămâni şi jumătate (15 – 16

782 Faptul că România purta răspunderea pentru acest lucru e sugerat în F. Stephen Larrabee, The Challenge to Soviet Interests in Eastern Europe: Romania, Hungary, East Germany, R-3190-AF, RÂND Corporation, decembrie 1984, p. 54. După spusele unui fost ofiţer al U.S. National Intelligence, Cernenko a arătat pentru prima dată deschidere faţă de preşedintele Reagan în martie 1984. Ermarth (2003), p. 5, PHR

783 în acest sens, vezi mai cu seamă Andrew şi Gordievsky (1990), pp. 481, 641. Problema cu România nu putea fi rezolvată discret, dat fiind renumele ei deosebit la momentul respectiv. Faptul că au ignorat embargoul dictat de blocul sovietic asupra Jocurilor Olimpice de vară din 1984 le conferise românilor o popularitate excepţională în rândul americanilor. Sportivii români câştigaseră la acea ediţie uluitorul număr de 53 de medalii, dintre care 20 de aur, situându-se pe locul al doilea din acest punct de vedere, după SUA.

ianuarie 1985) în capitala Bulgariei. Pe lângă alte chestiuni de pe agenda de lucru, autorităţile sovietice doreau ca la reuniune să anunţe aprobarea oficială pentru înnoire, iar în cel mai rău caz să aibă o dată oficială pentru prelungire. Însă aşa cum raporta şeful delegaţiei maghiare, ministrul adjunct de Externe István Roska, agenda prestabilită de membrii loiali ai Pactului „fusese deseori modificată ca număr de probleme, conţinut şi structură în timpul şedinţelor experţilor” de către români. Aceştia aveau de obiectat cu privire la identificarea „celor care erau răspunzători pentru sporirea tensiunilor”, la „importanţa aniversării de 30 de ani a Tratatului de la Varşovia” şi la „problemele viitoarei cooperări în cadrul Tratatului de la Varşovia”.1 încă o dată, Bucureştiul refuza să culpabilizeze doar SUA şi NATO; refuza să glorifice ca pe o mare victorie existenţa pe mai departe a unei alianţe la dizolvarea căreia lucra; şi insista în continuare asupra condiţiilor sale pentru a rămâne în cadrul Pactului de la Varşovia.

Românii se întâlniseră cu oficialii sovietici ceva mai înainte, în decembrie, la Moscova, pentru „consultări” pe problema respectivă, însă rezultatele fuseseră cu totul neglijabile.[784] în esenţă, poziţia lor susţinea că o alianţă valabilă pe o perioadă mai scurtă şi având un caracter fundamental schimbat ar fi servit mai bine intereselor păcii şi socialismului. În acest sens, secretarul CC al PCR, Emil Bobu, îi propusese lui Mihail Gorbaciov ca proiectul declaraţiei CPC din ianuarie 1985 să includă următorul text:

---

784 Document 1, About the Experts’ Meeting held in preparation of the Warsaw Treaty’s Political Consultative Committee meeting in Sofia, 14 ianuarie 1985 în Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister Istvân Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 9 ianuarie 1985, PHP.

3

Pornind de la dorinţa de a accentua mai mult caracterul politic al Pactului de la Varşovia, statele membre au convenit ca la viitoarele întruniri ale Comitetului Politic Consultativ să fie dezbătute nu numai problemele internaţionale şi cele de ordin militar, ci şi o serie de probleme referitoare la construirea socialismului, la dezvoltarea economico-socială, la consolidarea democraţiei socialiste şi la perfecţionarea societăţii socialiste.1

5

Reprezentanţii sovietici au făcut un ultim efort de a-i determina pe români să se răzgândească imediat ce au ajuns la întâlnirea experţilor, dar şi de această dată fără rezultat. Pe 13 ianuarie 1985, cu nici 48 de ore înainte să înceapă întrunirea CPC, „preşedintele bulgar a afirmat că lucrările nu puteau continua din cauza românilor şi a declarat întrunirea experţilor încheiată”.[785] Conform celor afirmate de şeful delegaţiei maghiare, Roska, nici „şedinţa planificată a grupului de lucru pe problema extinderii puterii Tratatului de la Varşovia nu a mai fost ţinută”. La fel de inutil a fost apelul polonezilor pentru ca grupul de lucru pentru prelungirea Pactului să „continue şi să-şi încheie activitatea la Varşovia cât mai curând posibil”, în ciuda susţinerii ferme din partea sovieticilor, est-germanilor, polonezilor, maghiarilor, cehoslovacilor şi bulgarilor.[786] Cu toate că „nu avea niciun fel de reţineri în

785 ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 123/1985, p. 2. Textul care trebuia înlocuit se afla în „ultimul capitol referitor la Pactul de la Varşovia, în paragraful 2 pe pagina 67a“.

786 Document 1 în Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister Istvân Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 9 ianuarie 1985, PHP.

a-şi trimite experţii la Varşovia”, Bucureştiul insistase şi pentru o prelungire de cinci ani, ceea ce-i determinase pe polonezi să renunţe la propunerea lor.[787]

Împiedicarea reuniunii la vârf din ianuarie 1985

Interesant este că, a doua zi, în rezumatul şedinţei şi când întrunirea CPC era programată să înceapă în mai puţin de douăzeci şi patru de ore, şeful delegaţiei maghiare nu a lăsat să se întrevadă prin nimic că reuniunea la vârf a Pactului de la Varşovia urma să fie amânată. În ton cu modul în care sovieticii înfăţişau România ca supunându-se voinţei lor, nicio ştire despre rolul singular al românilor în amânarea reuniunii nu a ajuns la serviciile de informaţii americane sau la analiştii occidentali. Dimpotrivă, analizele americane erau puternic influenţate de măsurile active ale Blocului sovietic, care prezentau amânarea reuniunii din ianuarie 1985 ca fiind determinată în primul rând de boala lui Cernenko şi în al doilea rând de necesitatea unei reevaluări după întâlnirea dintre Gromîko şi Shultz, care avusese loc în ziua precedentă, la Geneva.1

Dimpotrivă, rapoartele maghiare menţionau foarte clar faptul că România era răspunzătoare pentru încheierea întâlnirii şi pentru conţinutul exact al solicitărilor sale. Exploatând dorinţa sovieticilor de a evita ca noul regim să debuteze cu un eşec al alianţei, românii au insistat pentru includerea a patru propuneri pe care le înaintaseră din nou şi le vehiculaseră în formă scrisă cu o săptămână în urmă (pe 6 ianuarie 1985). După afirmaţiile ministrului adjunct Roska, românii propuseseră:

---

787 Notă despre prelungirea validităţii Pactului de la Varşovia, 3 iunie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia. MAE, Dosar 121/1985, fila 159.

1. Tratatul de la Varşovia trebuie să recomande ca ţările membre ale Tratatului de la Varşovia şi ale NATO să se întâlnească după începerea negocierilor sovieto-americane pentru a pune pe agendă problemele legate de reducerea armelor nucleare şi de eliminarea lor din Europa.[788][789]

2. Înfiinţarea unui comitet consultativ în cadrul Tratatului de la Varşovia care să discute problemele legate de agenda întâlnirilor sovieto-americane (pe tema controlului armamentelor) şi să facă recomandări.

3. Îngheţarea unilaterală a bugetelor militare ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia în 1985 – 1986.

4. Modificarea procedurilor pentru întrunirile CPC, cu lărgirea domeniului de competenţe (pentru a include mai multe chestiuni de ordin economico-social, cu diminuarea aspectului militar).1

Mai mult decât atât, delegaţia română a continuat să

---

788 Nu există de fapt nicio menţionare a bolii lui Cernenko în documentele referitoare la pregătirea întrunirii CPC din ianuarie 1985. Starea sa de sănătate nu fusese menţionată ca motiv de îngrijorare nici la întâlnirile comitetelor miniştrilor Apărării şi de Externe organizate cu câteva săptămâni înainte, în decembrie 1984. Aparent, Gorbaciov voia să dea impresia că întâlnirile de la Sofia, din ianuarie 1985, nici nu avuseseră loc. Speech of the General Secretary of the CPSU (Mikhail Gorbachev) at the Sofia Political Consultative Committee Meeting, 22 octombrie 1985, Parallel History Project on European Cooperation, http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=15837&navinfo=14465.

789 în Document 2 din Reports (3) hy Hungarian Deputy Foreign Minister Istvm Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 9 ianuarie 1985, PHP. Roska notează punctul (1), stenografiat, ca „întâlnirea Tratatul de la Varşovia - NATO“. Elaborează ideea în Documentele 1 şi 3, oferind această explicaţie.

insiste ca „pachetul” sovietic de FNRM, arme nucleare şi arme amplasate în spaţiu să fie „despachetat” şi tratat pe componente, prioritate având eliminarea rachetelor din Europa. Oficialul maghiar a raportat apoi că discuţiile au ajuns într-un „impas” deoarece:

Delegaţia sovietică a refuzat ferm să discute aceste propuneri şi să includă aceste recomandări ale românilor în proiect fie şi numai între paranteze, iar ceilalţi s-au referit la lipsa instrucţiunilor în privinţa lor; „cei şase” au propus ca discuţiile despre sugestiile românilor să fie amânate pentru o dată ulterioară.[790][791]

Denunţând ca atare evidenta discriminare, românii „ceruseră” ca recomandările lor să „fie tratate în aceiaşi termeni şi discutate”. Dacă propunerile lor nu erau incluse măcar între paranteze în proiectul de comunicat, românii „nu erau dispuşi să continue negocierile”. În răspunsul său, principalul reprezentant sovietic a afirmat în mod absurd că nu existase niciun moment în care propunerile membrilor Pactului de la Varşovia „să nu fi fost tratate în

---

790 Document 2, Coded Telegram, 10 ianuarie 1985 în Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister Istvân Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 9 ianuarie 1985, PHP. Rapoartele lui Roska nu detaliază modificarea de „competenţe“ a CPC solicitată de români. Bucureştiul propusese însă trecerea de la aspectele militare la cele economico-sociale în mod repetat, începând din anii ’70, insistând în mod explicit pentru o astfel de schimbare la întâlnirile CPC din 1983 şi 1987. Această propunere a fost oficializată într-o circulară ca parte a propunerii româneşti de reformă a Pactului de la Varşovia din iunie 1988.

791 Document 1„ About the Experts “ Meeting held in preparation of the Warsaw Treaty s Political Consultative Committee meeting in Sofia, 14 ianuarie 1985 în Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister Istvân Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 9 ianuarie 1985, PHP.

aceiaşi termeni”.[792]

Românii au rămas ferm pe poziţie cu privire la condiţiile lor pentru înnoirea Pactului şi au ridicat miza, acceptând să ia în considerare o prelungire pe zece ani cu o reînnoire automată pe alţi cinci ani (cu posibilitatea unei a doua reînnoiri automate).1 Aşa cum au relatat negociatorii români, „delegaţia sovietică, urmată de celelalte delegaţii, a încercat să ne învinovăţească pe noi că blocăm activitatea”, deşi ei erau cei care „invocau lipsa de mandat ca explicaţie” pentru refuzul lor de a negocia.[793] Când preşedintele bulgar al grupului de experţi i-a acuzat că obstrucţionează procesul negocierilor, şeful delegaţiei române „a luat cuvântul şi a cerut ca realitatea să fie corect reflectată, respectiv ca şi celelalte delegaţii să declare că nu au mandat”.[794]

Cu nici 24 de ore înainte de momentul la care urma să înceapă, reuniunea la vârf a Pactului de la Varşovia din ianuarie 1985 a fost brusc anulată. Neaşteptata amânare a fost „primită cu surprindere la Sofia” fiindcă, aşa cum explica un diplomat bulgar, presa din ţara lui publicase deja ştirea despre sosirea lui Cernenko în Bulgaria pentru a prezida reuniunea.[795] Aproape concomitent, URSS a oprit furnizarea de gaze naturale către România (la preţul de piaţă) prin conduta sovietică Orenburg, în toiul unei ierni

---

792 Ibid.

793 Document 2, Coded Telegram, 10 ianuarie 1985 în Reports (3) by Hungarian Deputy Foreign Minister Istvân Roska on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 9 ianuarie 1985, PHP.

794 Telegrama #063.540, Sofia, către MAE, ministrul de Externe Andrei, 13.01.1985 (ora 23.00) în ibid9 Dosar 123/1985, fila 108.

795 Telegrama #022.056, Budapest, către MAE, Constantin Oancea, 18.05.1985, în ibid, Dosar 123/1985, fila 112.

geroase.[796]

România folosea aceste gaze naturale pentru încălzirea în principalele oraşe şi în primul rând în Bucureşti.1 Zecile de decese înregistrate în iarna aceea au fost atribuite expunerii la frig în cea mai mare zonă urbană a României, declanşând o migrare între urban şi rural pentru supravieţuire, care a suscitat comentarii internaţionale. Situaţia a fost atribuită – în mod justificat – politicilor economice şi deciziilor politice ale lui Ceauşescu şi asimilată – nu la fel de justificat – politicii de represiune prin privaţiuni duse de regim.

Esenţa disputei viza transformarea alianţei şi trecerea la dezarmare. Aşa

5 5 5 5

cum afirma adjunctul ministrului sovietic de Externe Aristov la mijlocul lui ianuarie 1985, URSS nu avea să accepte niciun fel de transformare a alianţei de la Varşovia. „Şi noi ne pronunţăm pentru îmbunătăţirea Pactului – a declarat Aristov – dar nu pentru transformarea lui. Ştim că România a încercat şi în trecut să propună o

---

796 CIA prezisese în mod corect că sovieticii vor adopta măsuri economice punitive după sfidarea românească de la întrunirea CPC din noiembrie 1978. Serviciile americane de informaţii notau că „aşa cum procedase şi în trecut“, URSS putea „întârzia sau tăia livrarea de gaze naturale către România prin recent finalizata conductă Orenburg“. Livrarea de gaze a fost sistată cu nicio săptămână mai târziu. National Intelligence Daily (Cable), 29 noiembrie 1978, pp. 1-3, CIA. Aceeaşi măsură a fost adoptată în iama 1984-1985. Aşa cum conchisese CIA anterior, era probabil că sovieticii vor „continua să caute modalităţi - inclusiv prin ameninţarea cu măsuri punitive - de a-1 convinge pe Ceauşescu să adopte poziţii mai moderate“. „USSR-Romania: Ceauşescu’s New Challenge“ în „Special Analysis“ section, National Intelligence Daily, 14 ianuarie 1979, pp. 14-16, CIA.

astfel de iniţiativă”.[797][798]

Pentru URSS, Pactul continuă să rămână o alianţă cu caracter politico-militar cu rol defensiv, iar acest fundament al său nu trebuie schimbat. (Propunerile româneşti) ar putea avea consecinţe negative şi ar slăbi caracterul şi rolul pentru care Pactul a fost conceput, dacă acest caracter esenţial al alianţei nu este luat în considerare, şi nici

5 5 7 5

situaţia actuală. (…)

Desigur, la întrunirile Comitetului Politic Consultativ pot fi discutate multe probleme, dar aceasta nu trebuie să ducă la transformarea Pactului.[799]

Autorităţile sovietice s-au simţit grav ameninţate de apelurile României la înfiinţarea unui comitet pentru dezarmare. Un astfel de comitet presupunea implicarea activă a aliaţilor URSS, şi mai ales a României, în chestiunile de control al armamentelor, acordându-le acces la strategiile şi poziţiile de negociere ale sovieticilor, legitimându-le aportul şi recomandările pentru negocierile cu SUA şi, probabil, influenţând chiar agenda sovietică. Deşi diverse forumuri ale Pactului de la Varşovia, printre

---

797 Oraşele erau vulnerabile deoarece termocentralele care furnizau căldură trecuseră de la funcţionarea cu petrol la cea cu gaze naturale în anii ’70, fiind alimentate prin conducta sovietică. Din cauza costurilor de transport suplimentare, apelarea la alţi furnizori era mai costisitoare. Chiar dacă ar fi putut fi găsiţi alţi furnizori care să acopere lipsa, numai o furnizare de urgenţă ar fi putut ajuta înainte de sfârşitul iernii oraşele afectate.

798 Telegramă urgentă şi foarte importantă #063.538, Sofia, către MAE, secretarul CC al PCR Stoian şi ministrul de Externe Andrei, 12.01.1985 (ora 22.15) în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia. MAE, Dosar 123/1985, filele 105-107.

799 Ibid.

care şi CPC, conveniseră şi chiar îşi anunţaseră intenţia de a crea un comitet pentru dezarmare (de exemplu în ianuarie 1983, în octombrie 1983 şi în decembrie 1984), Moscova a continuat să amâne aplicarea acelei iniţiative până în 1987.

Pericolele unui astfel de comitet erau numeroase. Moscova ar fi putut pierde supremaţia în procesul de control al armamentelor. Ar fi fost posibil ca şi alţi membri ai alianţei să se alăture României şi să se opună mai ferm apelurilor sovietice la înarmare. Cifrele reale privind cheltuielile militare ale sovieticilor ar fi putut ajunge în atenţia publicului – şi deci a NATO – la fel ca existenţa focoaselor nucleare sovietice stocate clandestin pe teritoriul altor membri ai Pactului (spre exemplu în Ungaria şi în Polonia). Era, de asemenea, foarte probabil ca activismul României să-i scoată în evidenţă poziţia sfidătoare singulară în faţa Occidentului şi, mai grav, în faţa populaţiilor din cadrul URSS, în special din RSS Moldovenească şi RSS

Ucraineană. Refuzul sovietic de a lua măcar în considerare iniţiativa şi

)?

refuzul României de a înnoi Pactul de la Varşovia în situaţia în care nu erau luate în seamă modificările a dus la anularea reuniunii la vârf din ianuarie 1985.

Bucureştiul şi-a păstrat poziţia în dialogurile cu Moscova şi cu Berlinul în ianuarie-februarie 1985. Înnoirea alianţei pentru o perioadă mai scurtă, continuau să susţină românii, „ar avea o influenţă pozitivă considerabilă în plan internaţional pentru politica de destindere şi dezarmare, ar corespunde mai bine interesului statelor socialiste, ar da o perspectivă luptei pentru dezarmare (şi) unei lumi a

păcii, fără blocuri militare şi fără arme nucleare”.[800]

Moscova se simţea de asemenea ameninţată de insistenta României ca problema rachetelor cu rază medie de acţiune din Europa să fie abordată separat şi ca o prioritate, fiindcă era un domeniu în care România se bucura de un sprijin uriaş nu numai din partea vest-europenilor, ci şi din partea majorităţii est-europenilor. Spre deosebire de ce se întâmplase în ianuarie 1984, când Anatoli Gromîko venise la Bucureşti într-o încercare nereuşită de a-i convinge pe români, de data aceasta el lansase o circulară larg difuzată împotriva acestor propuneri, ca şi când ele ar fi fost susţinute insistent de americani.

La numai câteva ore după ce îi anunţase pe ceilalţi membri ai Pactului că reuniunea la vârf din ianuarie era amânată din cauză că românii insistau asupra propunerilor lor, Gromîko a dat un interviu fără precedent, de o oră şi 50 de minute, la televiziunea sovietică, în care a respins „orice efort al Washingtonului de a muta accentul viitoarelor negocieri de la rachetele spaţiale la cele strategice şi cu rază medie de acţiune”.1

Fără a ajunge la un acord simultan şi interconectat pe toate cele trei direcţii, nu se poate face niciun progres în realizarea celor convenite la Geneva. (...) Este imposibil să examinăm în mod productiv chestiunile armamentelor nucleare strategice şi ale armelor nucleare cu rază medie de acţiune fără a lua în considerare problemele spaţiului,

---

800 Notă referitoare la prelungirea validităţii Pactului de la Varşovia, 3 iunie 1985, în ibid.9 Dosar 121/1985, Referitor la prelungirea valabilităţii Tratatului de la Varşovia 1985 (Negocierea protocolului), filele 159-160.

ale spaţiului cosmic.[801][802]

Redefinirea dezbaterii privind FNRM: martie 1985

Pe 1 martie 1985, Moscova a convocat o reuniune a adjuncţilor miniştrilor de Externe din cadrul Pactului de la Varşovia, cu intenţia de a preîntâmpina instituţionalizarea ideii că est-europenii ar putea avea un cuvânt de spus în politica sovietică de control al armamentelor şi de a minimaliza insistenţele României pentru înfiinţarea unui comitet al alianţei pentru dezarmare. Prezentată ca o consultare cu privire la apropiatele negocieri de la Geneva cu SUA (programate să înceapă pe 12 martie), reuniunea se constituia de fapt într-o expunere a poziţiilor de negociere deja stabilite ale sovieticilor, pentru care Kremlinul îşi asigurase sprijinul celorlalţi aliaţi. În esenţă, URSS încerca să-i convingă pe toţi aliaţii săi că cea mai importantă chestiune era militarizarea spaţiului şi că toate celelalte chestiuni, inclusiv desfăşurarea de rachete nucleare în Europa, trebuiau să se subordoneze acesteia.

Moscova dorea să-i atragă pe români să accepte „consultările” sovietice voluntare ca înlocuitor al regimului obligatoriu de consultări pe care l-ar fi presupus existenţa unui comitet pentru dezarmare. În esenţă, Moscova se oferea să-şi informeze aliaţii cu privire la negocierile bilaterale sovieto-americane pentru care ceilalţi membri ai Pactului ar fi manifestat interes, dar la care ei nu aveau nicio autoritate şi nicio contribuţie pe care Moscova să n-o fi aprobat anterior. Anticipând un astfel de răspuns, românii insistau asupra tuturor elementelor din iniţiativa lor de *Trecere la dezarmare*, punând întrebări şi făcând recomandări ca şi când în cadrul consultărilor chiar s-ar fi

801 Serge Schmemann, „Gromyko Asserts Talks Must Deal with Space Arms“, The New York Times, 14 ianuarie 1985.

802 Ibid.

discutat

5 5

despre înfiinţarea unui comitet pentru dezarmare.

Ministrul adjunct de Externe maghiar Roska descria cum, după ce omologul său sovietic Gheorghi Kornâienko îşi susţinuse foarte sumară informare pe tema discuţiilor bilaterale, românii ceruseră „mai multe detalii despre propunerile şi iniţiativele concrete pe care tovarăşii sovietici intenţionau să le avanseze”, dat fiind că informarea oferise doar o „imagine generală a ideilor sovietice”, şi apoi sugeraseră „câteva amendamente şi clarificări” despre care ei considerau că „ar fi utile”.1 Elogiind disponibilitatea pentru consultări a sovieticilor şi exprimându-şi admiraţia pentru deschiderea exprimată de către Moscova de a face tot posibilul pentru a asigura succesul negocierilor pe tema armamentelor, românii propuseseră în continuare recomandări care vizau însăşi esenţa poziţiilor de negociere sovietice.

Aşa cum menţionaseră Roska şi ambasadorul Ungariei în URSS Sândor Rajnai, ministrul adjunct de Externe sovietic rostise un discurs de o oră în care:

Le-a amintit celor prezenţi că scopul conferinţei de la Geneva era prevenirea militarizării spaţiului cosmic, pe de o parte, şi atenuarea cursei înarmărilor nucleare, pe de alta, aşa cum fusese declarat şi în comunicatul comun emis după întâlnirea sovieto-americană la nivel de miniştri de Externe (Gromâko-Shultz) de la Geneva, pe 7 – 8 ianuarie

1985.[803][804]

URSS continuă să insiste ca rachetele britanice şi franceze să fie luate în considerare. (...) Principiul complexităţii presupune că cele trei teme de negociere sunt reciproc interconectate. Acest lucru nu este negociabil. Trebuie subliniat că, în interconectarea acestor probleme, partea sovietică nu a fost mânată de considerente de ordin tactic: în acest caz, avem de-a face cu o interconexiune organică obiectivă. Aceasta este realitatea şi nu există alternativă. A presupune că se poate ajunge la o înţelegere pe tema limitării cursei înarmării nucleare fără a interzice militarizarea spaţiului cosmic este o iluzie.1

Aşa cum sublimase Roska, toţi „ceilalţi vorbitori – cu excepţia delegatului român – au susţinut poziţia de negociere sovietică”, limitându-şi comentariile la expresii de „mulţumire pentru informaţii şi la descrierea schimbului de opinii ca fiind unul util”. [805]Românii aveau însă o altă părere. Reliefând faptul că anul 1985 marca „un important punct de cotitură în campania noastră de a elimina cursa înarmărilor”, adjunctul ministrului de Externe din România, Aurel Duma, explicase:

Ţările noastre sunt parteneri egali în cadrul

---

803 Raportul asupra consultărilor între miniştrii adjuncţi de Externe ai Tratatului de la Varşovia în legătură cu negocierile sovieto-americane de la Geneva (Moscova, 1 martie 1985) al lui Roska este menţionat sub titlul Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 8 martie 1985, în PHR

804 Ibid. Anterior, Rajnai fusese şeful serviciilor de informaţii externe maghiare şi apoi ambasador în România, înainte de numirea lui la Moscova.

805 Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 8 martie 1985, PHP. Vezi şi EncodedMessage,from Smdor Rajnai to Istvân Roska, 6 martie 1985, PHP.

naţiunilor europene (şi) se aşteaptă pe bună dreptate ca dreptul lor la pace şi securitate să fie luat în considerare la negocieri. Deoarece Uniunea Sovietică este dispusă să facă tot posibilul pentru succesul negocierilor, noi suntem de părere că trebuie să modificăm unele detalii, precum abordarea în comun a celor trei chestiuni, spre exemplu. Noi credem că, ori de câte ori este posibil, trebuie semnate şi acorduri parţiale în loc să aşteptăm o soluţionare globală a tuturor problemelor.[806]

Roska raporta ulterior Comitetului Central al partidului de la Budapesta că, „fără a contesta principiul interconexiunii reciproce”, reprezentantul român insistase pentru separarea efectivă a componentelor şi „îndemnase URSS să ajungă la câte un acord separat pe diversele probleme, în loc să aştepte o soluţie globală pentru întreaga complexitate a problemelor”.1 Duma remarcase, de asemenea, că „decizia (Moscovei) de a continua amplasarea de rachete în Europa” provocase îndoieli serioase la nivel european cu privire la „hotărârea sa sinceră de a se ajunge la un acord”.[807] După o foarte scurtă abordare de complezenţă a unei potenţiale ameninţări din partea Iniţiativei de Apărare Strategică a SUA (LAS), diplomatul român declarase clar că Europa, nu spaţiul cosmic, trebuia să fie prioritatea alianţei.

Românii dăduseră aceeaşi replică şi în urmă cu două luni, după ce Moscova şi ceilalţi membri ai Pactului declaraseră la unison că o „importanţă primordială” în

---

806 Encoded Message, from Sândor Rajnai to Istvân Roska, 6 martie 1985, PHP.

807 Report on the Consultation between the Warsaw Treaty Deputy Foreign Ministers in Connection with the Soviet-American Negotiations in Geneva (Moscova, 1 martie 1985), 8 martie 1985, PHP.

negocierile sovieto-americane ar trebui acordată „prevenirii militarizării spaţiului cosmic”. Atunci, românii răspunseseră:

În cadrul acestor negocieri, o atenţie prioritară trebuie acordată opririi amplasărilor de noi rachete nucleare în Europa şi încheierii unor înţelegeri corespunzătoare, care să ducă la eliminarea completă a armelor nucleare din Europa. (...) Principala direcţie de luptă pentru îndepărtarea pericolului nuclear este oprirea cursului actual periculos al evenimentelor şi reducerea nivelului de confruntare militară în Europa.[808]

Ministrul adjunct Duma reafirma acum această convingere. „Popoarele Europei consideră că desfăşurarea de rachete cu rază medie de acţiune este cea mai importantă chestiune”, iar România „crede că aceste arme periculoase trebuie eliminate complet din Europa” ca primă prioritate, mai presus de toate celelalte.[809] Duma a repetat apoi propunerea susţinută de guvernul său în ultimii cinci ani, de a înfiinţa un comitet al Pactului de la Varşovia în cadrul căruia „statele membre să aibă posibilitatea de a-şi prezenta poziţiile şi a participa la redactarea propunerilor înainte ca acestea să fie înaintate către conferinţa de la Geneva” şi către alte forumuri de control al armamen

5 5

telor. Misiunea principală a comitetului urma să fie aceea de a „stabili detaliile în cooperare cu delegaţia

---

808 Telegramă urgentă #063.513, ambasadorul român Aurel Duma, Sofia, către Constantin Oancea, MAE, Bucureşti, 05.01.1985 (ora 24.00); ANR, Fond Tratatul de la Varşovia. MAE, Dosar 123/1985, fila 57.

809 Report on the Consultation between the Warsaw Treaty Deputy Foreign Ministers in Connection with the Soviet-American Negotiations in Geneva (Moscova, 1 martie 1985), 8 martie 1985, PHP.

sovietică”.

Bucureştiul susţinea, de asemenea, ideea unui sistem de „consultări regulate” şi de creare a unor „platforme comune” – mult mai ambiţios decât versiunea iniţială a comitetului Pactului de la Varşovia pe tema dezarmării. Românii propuneau acum ca poziţia oficială la nivelul negocierilor sovietoamericane şi Pactul de la Varşovia-NATO să fie una care să presupună militarea activă pentru dezarmare, făcând un apel explicit la o complet „nouă strategie în domeniul dezarmării” pentru Pactul de la Varşovia.[810] Aşa cum motiva Duma prezentând elementele acestei noi strategii:

Este important ca ţările socialiste să trimită observatori la Geneva, care să primească permanent informaţii actualizate de la şeful delegaţiei sovietice.

România a propus deja organizarea unei întâlniri între ţările Tratatului de la Varşovia şi statele membre NATO pentru a discuta problema limitării armamentelor.

În paralel cu discuţiile sovieto-americane, trebuie totodată accelerate eforturile în cadrul altor forumuri internaţionale pentru a exercita un efect favorabil asupra convorbirilor de la Geneva.

Concomitent, România ar dori să reactiveze aceste negocieri pentru a dezamorsa impasul în negocierile internaţionale.

— Conferinţa de la Stockholm (pentru Securitate şi Cooperare în Europa) ar putea aproba paşi concreţi spre avertizarea din timp cu privire la exerciţiile militare etc.

— La Geneva s-ar putea ajunge la un acord referitor la îngheţarea nivelurilor de arme şi la monitorizarea lor.

România se oferă să găzduiască consultări regulate

810 Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 8 martie 1985, PHP.

în legătură cu negocierile de la Geneva, Stockholm şi Viena şi, de asemenea, să joace un rol mai activ în campania de menţinere a păcii şi securităţii. În viitor, România va continua să depună eforturi pentru a asigura succesul negocierilor.1

Din cauza faptului că făceau apel la un activism mai intens din partea instituţiilor occidentale şi internaţionale, în esenţă aceste propuneri sugerau că Blocul sovietic era principalul obstacol în calea dezarmării. Aşa cum raportase Roska, românii erau de părere că:

Ţările Tratatului de la Varşovia ar trebui să dovedească o abordare clar pozitivă la Conferinţa pentru Dezarmare de la Geneva, la Conferinţa de la Stockholm şi la negocierile de la Viena, oferind un număr mai mare de iniţiative concrete. Pentru a se ajunge la acest lucru, ei sugerează ca ţările din Tratatul de la Varşovia să organizeze întâlniri şi consultări pentru a discuta cele mai eficiente abordări ale tuturor problemelor prevăzute pentru a fi discutate la Geneva, Stockholm şi Viena.2

Duma încheiase reafirmând hotărârea ţării sale „de a juca un rol în încheierea cu succes a discuţiilor sovieto-americane de la Geneva şi în iniţierea altor convorbiri pe tema dezarmării”.3 Răspunsul sovieticilor fusese scurt, inflexibil şi total dezinteresat. Ministrul adjunct de Externe sovietic începuse prin a insista că rachetele balistice strategice, rachetele cu rază medie de acţiune din Europa şi IAS erau „organic legate între ele”, astfel că nu permiteau încheierea de „acorduri separate” cu privire la niciuna dintre ele.4

Remarcile lui Kornâienko referitor la celelalte propuneri fuseseră şi mai succinte. Deşi uşor diferite, rapoartele lui Roska şi Rajnai reflectau cu sârguinţă atitudinea zeflemitoare a Moscovei faţă de propunerile

românilor. Conform reprezentanţilor Ungariei, Kornâienko susţinuse:

Ideea propusă, referitoare la o întâlnire a secretarilor sau a şefilor de guverne nu este una adecvată în momentul de faţă. Problema

1 Encoded Message, from Skndor Rajnai to Iistrăn Roska, 6 martie 1985, PHP.

2 Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 8 martie 1985, PHP.

3 Ibid.

4 Sublinierea figurează ca atare în documentul original.

343

observatorilor trebuie analizată separat. Dar trebuie spus că, în anumite privinţe, orice formă de cooperare este exclusă.1

(Unele) sunt inadecvate pentru consultări, ceea ce înseamnă că la acest nivel nu poate fi adoptată nicio decizie. Multe dintre propuneri nu constituie o noutate pentru celelalte state membre, care şi-au exprimat deja îndoielile cu privire la caracterul lor practic.[811][812]

Denaturarea sfidării româneşti

9

Aparatul de măsuri active sovietice şi ale Pactului de la Varşovia folosea acelaşi „manual de lucru” la care apelase pentru a atribui, în mod voit eronat, opoziţia singulară a României faţă de desfăşurarea rachetelor cu rază medie de acţiune în 1983 – 1984 unui grup mai larg

---

811 Encoded Message, from Sândor Rajnai to Istvân Roska, 6 martie 1985, PHP.

812 Report on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 8 martie 1985, PHR

de state ale Blocului sovietic, în principal Ungaria şi RDG.[813] Se pare că ministrul adjunct de Externe maghiar István Roska fusese însărcinat cu denaturarea opoziţiei manifestate de România, aşa încât să fie reatribuită, în presa internaţională, parţial cel puţin, Ungariei (şi Germaniei de Est).

La o zi după consultările din 1 martie şi după raportul său în care descria poziţia României, Roska publicase un interviu în cotidianul maghiar *Nepszava*.[814] Interviul lui Roska a fost preluat imediat şi publicat a doua zi în ziarul est-german *Neues Deutschland*.[815] Odată ce atenţia le-a fost dirijată spre declaraţiile „independente" maghiară şi est-germană, care se susţineau reciproc, din timpul campaniei eurorachetelor din 1983 – 1984, analiştii occidentali au „prins" rapid mesajul dorit.

Deşi Roska a fost corect afirmând că existau „unele diferende între membrii Pactului de la Varşovia asupra termenilor care ar fi trebuit consemnaţi în prelungirea

---

813 Această măsură activă este examinată detaliat în capitolul 10, „Criza eurorachetelor şi independenţa Ungariei", în Watts (2010), pp. 407-452. Prezentarea eronată a Ungariei (şi a RDG) ca opunându-se independent desfăşurărilor de rachete sovietice a avut un impact considerabil asupra percepţiei Washingtonului cu privire la Ungaria în ultima parte a anilor ’80 şi la începutul anilor ’90. Persoana desemnată de Departamentul de Stat să supervizeze prima rundă de extindere a NATO a fost o victimă importantă a acestei dezinformări. Vezi, de pildă, Ronald D. Asmus, „GDR Supports Hungarian Position on Bloc Relations", RAD Background Report/85 (Eastern Europe), Radio Free Europe Research (RFER), 9 mai 1984; şi Ronald D. Asmus, East Berlin and Moscow: The Documentation of a Dispute, RFE Occasional Papers Nr. 1, München, Radio Europa Liberă, martie 1985. Vezi şi Charles Găti, „Soviet Empire: Alive But Not Well", Problems of Communism, martie-aprilie 1985.

814 Nepszava, 2 martie 1985.

815 Neues Deutschland, 5 martie 1985.

tratatului existent de 30 de ani”, el a trecut cu vederea principalele puncte de divergenţă şi a atribuit în mod eronat opoziţia singulară a Bucureştiului unui grup mai larg de aliaţi.1 Apoi a afirmat că membrii Pactului erau „ţări independente şi suverane care, fără excepţie, respectă principiile nonintervenţiei în treburile interne (ale altor state)”, insinuând astfel că ţara sa avea o poziţie independentă pe care, în realitate, n-o adopta în reuniunile Pactului.[816][817]

RDG a beneficiat de un statut similar prin simpla republicare a remarcilor lui Roska şi prin răspândirea dezinformărilor şi prin intermediul zvonurilor referitoare la dezbaterile din cadrul Pactului. Pretinzând că diferenţele de opinie „în practica politică şi în metodele de construcţie a socialismului” nu erau interzise în cadrul Pactului şi că acordurile erau încheiate „doar cu respectarea intereselor reciproce”, Roska a „parat” apelurile României la recunoaşterea acestor principii, pe motivul că respectivele principii erau deja respectate.[818]

În realitate, toţi ceilalţi membri ai Pactului, inclusiv Ungaria, se grăbiseră să-şi afirme susţinerea faţă de poziţiile sovietice, în opoziţie cu românii, încă de la consultările pregătitoare de pe 1 martie 1985.[819] După ce a blamat conştiincios SUA pentru „tensiunile internaţionale în creştere” şi a descris „febrila cursă a înarmărilor accelerată de SUA în diverse regiuni ale lumii”, Roska

---

816 „Alliances: Warsaw Pact Murmurs“, Time, 18 martie 1985.

817 Nepszava, 2 martie 1985.

818 Ibid. Vezi şi Hungarian Situation Report/3, RFER, 8 martie 1985, item 5.

819 Poziţia fiecărui membru al Pactului este redată în Report by Hungarian Ambassador in Moscow Sondor Rajnai on the Meeting of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 1 martie 1985, PHP.

însuşi a rostit declaraţia Ungariei de susţinere necondiţionată a poziţiei Kremlinului asupra FNRM, în timpul consultărilor:

Noi susţinem pe deplin poziţia Uniunii Sovietice, conform căreia aceste chestiuni complexe şi interconectate nu pot fi analizate sau soluţionate independent una de alta. (...) În activităţile sale internaţionale viitoare, Republica Populară Ungaria doreşte să joace un rol activ în susţinerea şi promovarea poziţiei sovietice în cursul negocierilor cu principalele cercuri ale membrilor NATO.1

Deşi declaraţiile rostite de miniştrii adjuncţi de Externe ai României şi Ungariei au fost formulate în termeni similari, deosebirile de sens pe care le conţineau erau considerabile. România şi-a afirmat hotărârea „de a juca un rol în încheierea cu succes a discuţiilor sovieto-americane de la Geneva şi în

5 5

Iniţierea celorlalte convorbiri pe tema dezarmării”.[820] Ungaria, pe de altă parte, şi-a exprimat dorinţa „de a juca un rol activ în susţinerea şi promovarea poziţiei sovietice”.[821] Bucureştiul dorea o încetare echitabilă a cursei înarmărilor. Budapesta intenţiona să susţină politica sovietică, indiferent de alte considerente.

Cernenko a murit o săptămână mai târziu şi a fost înlocuit de adjunctul său, Mihail Gorbaciov, un vechi protejat al lui Andropov. Într-una dintre primele sale acţiuni, în timpul ceremoniilor funerare pentru Cernenko, pe 16 martie 1985, noul lider de la Kremlin a încercat să

---

820 Speech by Hungarian Deputy Foreign Minister Istvăn Roska, 1 martie 1985, pp. 1-2.

821 Speech by Hungarian Deputy Foreign Minister Istvăn Roska, 1 martie 1985, pp. 1-2.

forţeze o înnoire rapidă a Pactului de la Varşovia în termenii impuşi de sovietici. Punând în mod greşit semnul egal între lipsa unui răspuns şi un acord, Gorbaciov a prezentat în mod fals dialogul său cu Ceauşescu în timpul ceremoniilor ca fiind unul în care liderul român fusese obligat să renunţe la condiţiile sale şi să accepte înnoirea alianţei.

Konstantin Rusakov, Secretarul CC al PCUS pentru relaţiile cu Partidele Socialiste Conducătoare, care intra deseori în dispute cu Bucureştiul şi nu era deloc prieten cu românii, a declarat apoi că problema nu fusese încă rezolvată.

Gorbaciov: în ansamblu, întâlnirea a decurs în spiritul deplinei unităţi şi al înţelegerii reciproce. Abordând problema înnoirii Tratatului de la Varşovia, tovarăşul Husâk a propus ca înnoirea acestui tratat să aibă loc până la celebrările ocazionate de aniversarea de

40 de ani a victoriei asupra Germaniei hitleriste (pe 9 mai).1 Alţi lideri ai ţărilor prietene l-au susţinut. Când a venit rândul lui Ceauşescu, acesta a început să ezite, declarând că perioada pentru care înnoim Tratatul nu este chiar atât de importantă. A spus că l-am putea înnoi pentru 10 ani, nu pentru 20. Prin urmare, a trebuit să-i răspundem ferm, spunând că gândeam cu toţii la fel în problema semnării protocolului pentru înnoirea Tratatului de la Varşovia şi că acesta era punctul nostru de vedere comun. Trebuie să adaug că Ceauşescu a înghiţit aceste cuvinte şi a rămas tăcut.

Rusakov: Însă când a părăsit încăperea, a spus că, la urma urmei, această chestiune va fi decisă definitiv după discuţiile pe care preşedintele Consiliului de Miniştri din România, Dăscălescu, le va avea la Moscova (pe 18

martie).[822][823]

În realitate, Bucureştiul a continuat să condiţioneze înnoirea de o nouă abordare a relaţiilor Est-Vest. Înnoirea pentru o perioadă mai scurtă ar fi fost interpretată ca un pas înapoi pentru planurile sovietice de integrare şi un semn al existenţei unor dezacorduri în alianţă, constituind astfel un mijloc de influenţare a procesului. Chiar în ziua înmormântării lui Cernenko, presa spaniolă menţiona apelul liderului român la o „întâlnire a ţărilor membre ale Pactului de la Varşovia cu cele ale NATO” şi la „participarea activă a celor două blocuri militare la negocierile de la Geneva”.[824] Această întâlnire între Pactul de la Varşovia şi NATO, pentru care România insista ferm în cadrul consiliilor Pactului încă din anii ’70, urma să fie dedicată eforturilor de a determina cele două părţi să treacă de la declaraţii retorice la „negocieri reale şi sincere”, care să ducă la „acorduri pentru eliminarea rachetelor cu rază medie de acţiune şi a celorlalte armamente din Europa”.[825]

Două zile mai târziu, şefii de guvern din URSS şi România s-au întâlnit pentru negocieri, în cadrul cărora premierul sovietic s-a oferit să satisfacă cererile de petrol

---

822 Moscova celebra sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial pe 9 mai, în vreme ce Aliaţii occidentali o faceau pe 8 mai.

823 Minutes of Gorbachev’s Meeting with CC CPSU Secretaries, 15 martie 1985, Document 5, în „To the Geneva Summit: Perestroika and the Transformation of U.S.- Soviet Relations“, National Security Archive Electronic Briefing Book Nr. 172, http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB 172/Doc5.pdf.

824 „Ceaucescu propone una reunion entre los paises de la OTAN y los del Pacto de Varşovia“ [Ceauşescu propune o întâlnire între ţările membre ale NATO şi cele ale Pactului de la Varşovia], El Pais, 16 martie 1985.

825 Ibid.

şi gaze naturale ale omologului român şi să vină în întâmpinarea propunerilor referitoare la dezarmare ale Bucureştiului. Moscova a făcut o publicitate considerabilă întâlnirii, cele două părţi convenind să „furnizeze echipamente pentru industria petrolieră sovietică şi alte bunuri din Republica Socialistă România, şi să furnizeze petrol din URSS către România”, dar şi să „prelungească validitatea Pactului de la Varşovia pentru 20 de ani”.1 Apoi, măsurile active ale Blocului sovietic au răstălmăcit acordul ca pe o mită care a determinat România să renunţe la condiţiile ei – o interpretare preluată şi difuzată de analiştii occidentali.[826][827]

Influenţarea politicii Pactului de la Varşovia anterior înnoirii lui: aprilie 1985

În realitate, în săptămânile dintre anunţul din 18 martie şi semnarea înnoirii Pactului de pe 26 aprilie 1985,

826 Scrisoare a prim-ministrului Constantin Dăscălescu către Nikolai Tihonov, prim- ministrul sovietic (preşedintele Consiliului de Miniştri), Moscova, 18 martie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 122/1985, fila 167. Tihonov, Gromîko şi Rijkov s-au întâlnit cu Dăscălescu, Stoian, Andrei şi Ştefan Bîrlea (şeful Comitetului de Stat al Planificării) pe tema „dezvoltării ascendente a relaţiilor sovieto-române, a colaborării cu succes în domeniile economic, tehnico-ştiinţific şi cultural, şi a extinderii contactelor şi relaţiilor în diverse domenii“, TASS, 18 martie 1985.

827 Spre exemplu, aşa cum se menţiona într-o ediţie a buletinului National Intelligence Estimate despre reînnoirea Pactului: „Gorbaciov a insistat pentru acest acord la înmormântarea lui Cemenko - efectiv în prima sa zi de mandat - dar numai cu preţul unor noi livrări de energie sovietică în schimbul acordului lui Ceauşescu“. Soviet Policy Toward Eastern Europe Under Gorbachev (NIE 11/12-9-88), mai 1988, p. 7, https:// www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and- monographs/at-cold-wars-end-us-intelligence-on-the-soviet-union-and-eastem-europe- 1989-1991 /16526pdffiles/NIE 1112-9-88.pdf.

Bucureştiul a continuat să insiste pentru transformarea alianţei şi pentru trecerea la dezarmare. Deşi sovieticii au inclus în acord apelurile României la dizolvarea blocurilor militare, la trecerea de la cursa înarmărilor la dezarmare şi mai ales la dezarmarea nucleară, şi principiile relaţiilor interstatale, Moscova dorea să le atenueze, să sublinieze ameninţarea reprezentată de SUA şi de NATO şi să accentueze necesitatea unor eforturi militare mai mari pentru a îmbunătăţi nivelul de pregătire şi capacitatea de luptă. Acest lucru a fost făcut în redactarea comunicatului pentru ceremonia de semnare, dat fiind că punctele importante puteau fi reluate în forme diferite de două sau trei ori, lăsând în plan secund elementele menţionate o singură dată.

Românii au combătut această abordare insistând ca punctele lor de interes – dizolvarea blocurilor militare, dezarmarea, şi în special dezarmarea nucleară, şi trecerea la un echilibru militar la un nivel mai redus – să fie menţionate într-o a doua frază pe care au înaintat-o imediat după ce sovieticii au renunţat la obiecţiile faţă de prima lor menţiune. Pe 18 aprilie, liderul delegaţiei sovietice l-a informat pe ambasadorul român la Varşovia că Moscova „nu mai insistă pe formularea propusă de partea sovietică”.1 Românii au eliminat „partea din frază care califica Blocul NATO” ca o ameninţare la adresa păcii, şi au înlocuit apelul la „întărirea (alianţei) prin toate mijloacele” – всемерно укрепить – cu formularea mai puţin vehementă „întărirea”, renunţând la formula „prin

toate mijloacele”.[828][829]

Reacţionând pe 19 aprilie la noua propunere românească, şeful delegaţiei sovietice, ministrul adjunct de Externe Boris Aristov, s-a plâns că „nu e clar de unde vine ameninţarea la adresa păcii” şi a susţinut că „ideea necesităţii luptei pentru dezarmare era deja menţionată în text”.[830] Ministrul de Externe polonez, Ştefan Olszowski, a primit sarcina de a-l ruga pe omologul său român „să nu insiste pentru modificarea frazei referitoare la necesitatea existenţei în continuare a Pactului de la Varşovia”.[831] Preluând argumentul lui Aristov, el a subliniat că ideea românilor, „a necesităţii de a acţiona pentru dezarmare fusese deja introdusă în text”, la fel cum fusese introdusă, „în forma convenită” şi „ideea necesităţii lichidării simultane a celor două blocuri militare”.[832]

Ministrul polonez a repetat solicitarea prin intermediul ambasadorului său la Bucureşti pe 19 şi pe 20 aprilie, cerând „ca partea română să nu mai solicite modificări la textul proiectului de comunicat”, dat fiind că

---

828 Telegrama #070.239, de la Gheorghe Dolgu şi Ion Teşu, Varşovia, către ministrul de Externe Ştefan Andrei şi ministrul adjunct de Externe Constantin Oancea, MAE,
(ora 19.10), în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar nr. 120/1985, Referitor la întâlnirea la nivel înalt a conducătorilor de partid şi de stat ai ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia, 26 aprilie 1985, Varşovia, fila 40.

829 Telegrama #070224, de la Dolgu/Teşu, Varşovia, către Andrei/Oancea, MAE, în ibid., Dosar 120/1985, filele 31, 35.

830 Telegrama #070241, de la Dolgu/Teşu, Varşovia, către Andrei/Oancea, MAE,
(ora 12.40), în ibid., Dosar 120/1985, fila 41.

831 Telegrama #070242, de la Dolgu, Varşovia, către Andrei/Oancea, MAE, 19.04.1985 (ora 12.40), în ibid., Dosar 120/1985, fila 42.

832 Ibid.

asupra lui „se convenise la nivel de experţi”. Ministrul de Externe român, Ştefan Andrei, a replicat că propunerea nu avea cum să „ridice probleme deosebite”, deoarece „lansează o chemare la acţiune pentru dezarmare, pentru destindere, pentru depăşirea situaţiei dintre cele două blocuri, idei cu care toate ţările noastre sunt de acord”.1 Bucureştiul a insistat, de asemenea, pentru a fi eliminată din proiect înfăţişarea NATO ca fiind principala ameninţare la adresa păcii. Originalul stipula:

Dar atât timp cât există blocul militar NATO, de la care emană ameninţarea la adresa păcii în Europa şi în lume, statele socialiste îşi vor menţine şi îşi vor consolida alianţa defensivă.[833][834]

5 J) 5

Deşi acceptase să includă afirmaţia conform căreia membrii Pactului „nu caută să obţină supremaţia militară şi în niciun caz nu vor accepta supremaţia militară asupra lor”, se insista ca fraza respectivă să se încheie cu menţiunea „pentru asigurarea echilibrului de forţe la cel mai redus nivel posibil”.[835] Românii au înlocuit totodată vagul angajament de a milita pentru eliminarea ameninţării unui război nuclear „pentru a readuce comunitatea internaţională pe calea destinderii şi a cooperării”, cu mai concreta exprimare „pentru a pune capăt cursei înarmării şi, în primul rând, cursei înarmării nucleare pe pământ şi în spaţiu, şi a trece la dezarmare,

833 Ibid. Vezi şi Notă a Audienţei, MAE, Direcţia I Relaţii, nr. 1/826, 20.04.85, în ibid., Dosar 120/1985, fila 47.

834 Comparaţie între proiectul polonez şi propunerile româneşti în „Comunicat cu privire la întâlnirea la nivel înalt a conducătorilor de partid şi de stat ai statelor membre ale Pactului de la Varşovia“, în ibid., Dosar 120/1985, filele 81-82.

835 Ibid., fila 83.

pentru a relua politica de destindere şi cooperare”.[836] De asemenea, au modificat oferta generală din proiect, de a „dezvolta un dialog constructiv cu alte state, de a răspunde cu bunăvoinţă la bunăvoinţă, cu încredere la încredere”, cu o afirmare mai clară a disponibilităţii de a intra într-un dialog „pentru dezvoltarea largă a cooperării reciproc avantajoase, pentru asigurarea păcii şi a securităţii internaţionale”.[837]

5

Pe 22 aprilie, ministrul de Externe polonez a făcut încă o încercare cu românii, atât la Varşovia, cât şi la Bucureşti, cerându-le să renunţe la noile lor amendamente. Polonezii au susţinut că membrii ceilalţi ai Pactului făcuseră deja concesii în faţa românilor şi le induseseră punctele de interes în proiectul de comunicat, că repetarea acestora ar putea crea „disensiuni”, „fricţiuni” şi „complicaţii, mai ales dacă membrii ceilalţi vin cu noi propuneri”, şi că „polonezii, fiind gazde, vor să evite redeschiderea dezbaterilor fundamentale asupra proiectului de comunicat”.1 Oficialii polonezi au insistat că se consultaseră cu toţi ceilalţi membri ai Pactului şi că solicitau, „de asemenea în numele conducerilor celorlalte ţări”, ca România să renunţe la modificările propuse.[838][839]

După ce a respins afirmaţia că „fuseseră făcute concesii României” cu privire la propunerile sale, reprezentantul Bucureştiului la Varşovia a respins şi

836 Ibid., fila 86.

837 Ibid.

838 Telegrama #070249, de la Dolgu/Teşu, Varşovia, către Andrei/Oancea, 22.04.1985 (ora 19.05), în ibid., Dosar 120/1985, fila 51. Vezi şi Notă a Audienţei, pentru Ştefan Andrei, MAE, Direcţia I Relaţii, nr. 1/838, 20.04.85, în ibid., Dosar 120/1985, fila 21.

839 Ibid.

calificarea amendamentelor ca fiind „noi” şi repetarea lor ca fiind problematică. Aşa cum a subliniat el, „dezarmarea şi ideea necesităţii depăşirii blocurilor” erau deja „unanim acceptate” şi „prinse în alte paragrafe ale documentului convenit, iar repetarea nu poate fi un argument împotriva includerii lor, fiindcă şi alte lucruri se repetă, unele lucruri fiind prezentate, în forme diferite, de trei ori”.[840] România, a conchis ambasadorul, „va insista, orice ar fi, pentru amendamentul propus”.

La Bucureşti, Ministerul de Externe şi-a exprimat clar intenţia de a conferi alianţei un alt scop:

Elementele importante incluse în propunerea românească – respectiv lupta pentru pace, dezarmare şi destindere, şi pentru depăşirea blocurilor militare – sunt obiective pentru care ţările socialiste au militat şi continuă să militeze şi care trebuie să apară ca un mesaj pacifist clar, venit din partea acestor ţări în momentul în care ele decid să-şi prelungească Pactul de prietenie, alianţă şi ajutor reciproc.[841]

Nereuşind să determine Bucureştiul să dea înapoi, ministrul adjunct de Externe polonez împreună cu omologul său sovietic, Boris Aristov, l-au abordat pe reprezentantul României la Varşovia două zile mai târziu, pe 24 aprilie. Motivând că proiectul îi fusese deja „prezentat tovarăşului Gorbaciov şi aprobat de Biroul Politic al PCUS”, şi „consensul nu trebuie înţeles ca dreptul unei părţi, al unei singure ţări, de a le impune celorlalte ţări propunerile proprii”, Aristov a declarat că România trebuia să renunţe la propunerile sale.

840 Telegrama #070249, de la Dolgu, Varşovia, către Andrei/Oancea, MAE, 22.04.1985 (ora 19.05), în ibid., Dosar 120/1985, fila 51.

841 Notă a Audienţei, pentru Ştefan Andrei, MAE, Direcţia I Relaţii, nr. 1/838, 20.04.85, în ibid., Dosar 120/1985, fila 21.

Diplomatul sovietic a susţinut că problema cea mai stringentă era, pe de o parte, refuzul Bucureştiului de a eticheta NATO ca fiind principalul duşman şi principala ameninţare la adresa păcii şi, pe de alta, sugestia implicită că răspunderea aparţinea şi Pactului de la Varşovia:

Reprezentantul sovietic a explicat în esenţă că propunerea României este inacceptabilă, fiindcă nu permite o concluzie clară cu privire la sursa pericolului de război în Europa şi în lume. Propunerea românească ar stârni confuzie în rândul opiniei publice internaţionale, care nu-şi poate da seama pe cine să considere răspunzător pentru agravarea situaţiei internaţionale şi pentru pericolul de război – NATO, Pactul de la Varşovia, China, Japonia etc. În acest fel, răspunderea NATO este plasată la acelaşi nivel cu cea a Pactului de la Varşovia, ceea ce ar fi echivalent cu o renunţare la poziţia de clasă în abordarea acestei probleme şi ar atenua răspunderea care le revine ţărilor NATO, lucru total inacceptabil pentru partea sovietică.1

Reprezentanţii Poloniei şi ai URSS au declarat apoi că „luaseră legătura şi cu alte capitale şi că poziţia pe care ei o exprimaseră era împărtăşită şi de celelalte ţări” – afirmaţie la care românii au replicat că în modificările propuse „nu putea fi acceptată nicio schimbare”.[842] Criza cauzată de modificările românilor a dus la alte patru întâlniri pe 24 aprilie – două ale grupului de experţi şi două ale Comitetului adjuncţilor miniştrilor de Externe. În cele din urmă, sovieticii au cedat, subscriind la soluţia de compromis prezentată de partea poloneză, care „lăsa neschimbată partea finală a formulării românilor, dar o

842 Telegrama #070.259, de la ministrul adjunct Constantin Oancea, Varşovia, către ministrul de Externe Ştefan Andrei, 25.04.85 (ora 01.30), în ibid., Dosar 120/1985, filele 61-63.

modifica pe cea de început”.1

Dar atât timp cât există blocul militar al NATO şi pericolul la adresa păcii în Europa se menţine, statele socialiste îşi vor consolida alianţa defensivă, intensificând concomitent lupta pentru pace şi dezarmare, pentru depăşirea blocurilor militare.[843][844]

NATO nu mai era identificată ca „principala ameninţare la adresa păcii în Europa şi în lume”, ca în proiectul iniţial (deşi Moscova spera că alăturarea celor două fraze va transmite această idee). De asemenea, intensificarea eforturilor militare nu mai era singurul răspuns al Pactului de la Varşovia. Alianţa era acum în situaţia de a dedica o energie cel puţin egală dezarmării şi propriei desfiinţări.

Este frapant faptul că un moment atât de semnificativ din istoria Pactului de la Varşovia lipseşte din principalele documente de arhivă referitoare la alianţa sovietică.[845] Unul dintre posibilele motive ale acestei omisiuni este caracterul stânjenitor al prezentării susţinute de România la Conferinţa Statelor Membre ale Pactului de la Varşovia, de pe 26 aprilie 1985. Hotărât să transforme alianţa şi să forţeze trecerea la dezarmare, Ceauşescu a subliniat

---

843 Moscova era acum în criză de timp deoarece liderii de partid ai celorlalte state membre aveau să ajungă la Varşovia în dimineaţa următoare, pentru ceremonia de semnare. De aceea a fost lansat imediat un apel „către toate delegaţiile, de a cere instrucţiuni în capitalele lor pentru a se conveni asupra unui text până în dimineaţa zilei de 25 aprilie, înainte de sosirea şefilor de delegaţii“. Ibid., fila 63.

844 Ibid., filele 62-63.

845 Vezi, de pildă, hiatusul dintre aprilie şi septembrie 1985 în documentele de la Parallel History Project on Cooperative Security, şi cel din perioada 1984-1986 în colecţia de documente ale Pactului de la Varşovia de la arhiva digitală a Woodrow Wilson Center’s Cold War International History Project.

strânsa legătură dintre cele două:

Concomitent cu prelungirea Pactului, trebuie să ne gândim nu numai la aspectul militar, ci şi la necesitatea de a intensifica activităţile politico-diplomatice la nivel internaţional, în direcţia dezarmării şi a păcii, şi trebuie să adoptăm noi iniţiative militare care să contribuie la realizarea dezarmării generale şi, în primul rând, a dezarmării nucleare, pentru asigurarea unei păci durabile, dorite nu doar de popoarele noastre, ci de toate popoarele.1

Pentru a atinge acest deziderat, România era de părere că:

Este necesar să accentuăm şi mai mult caracterul politic al Pactului de la Varşovia şi în acest sens, fără a trece la modificarea sa acum, să convenim să dezbatem la următoarea întrunire a Comitetului Politic Consultativ nu doar problemele internaţionale şi cele de ordin militar, ci să discutăm totodată o serie de probleme ale dezvoltării economico-sociale şi ale construcţiei socialiste în ţările noastre şi ale

5 J

adâncirii democraţiei socialiste şi ale perfecţionării societăţii socialiste în general.[846][847]

Mai important, a susţinut liderul român, rachetele cu

---

846 Propunerile conţinute în discursul tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român şi preşedintele Republicii Socialiste România, susţinute la întâlnirea la nivel înalt a conducătorilor de partid şi de stat ai ţărilor membre ale Pactului de la Varşovia (26 aprilie 1985) (de aici înainte: Propuneri (26 aprilie 1985)), în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 120/1985, fila 116. Vezi şi Circulară, de la DCP (Direcţia de Cultură şi Presă, Ilie Rădulescu) către şefii de misiuni, 27.IV. 1985, în ibid’, fila 142.

847 Propuneri (26 aprilie 1985), în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 120/1985, fila 118.

rază medie de acţiune trebuie eliminate din Europa, iar negocierile sovieto-americane de la Geneva constituiau un forum adecvat pentru ca URSS şi aliaţii săi să poată obţine acest lucru:

România consideră necesar ca ţările socialiste, ca Uniunea Sovietică să ofere continuu noi iniţiative şi propuneri prin care să demonstreze că sunt hotărâte să facă totul pentru a se ajunge la acordurile corespunzătoare în cadrul negocierilor de la Geneva. În acest sens, propunerea de a reduce numărul de rachete SS-20 ale Uniunii Sovietice la 140 ar putea fi prezentată din nou – aşa cum a fost propusă în 1983. În mod similar, se poate propune ca Statele Unite ale Americii să-şi retragă rachetele din Republica Federală Germania, iar Uniunea Sovietică să le retragă pe cele desfăşurate în Republica Democrată Germană.[848]

În plus, era necesar ca efectivele şi bugetele militare ale ambelor alianţe să fie îngheţate şi reduse şi ca URSS şi aliaţii săi din Pactul de la Varşovia să fie primii care să facă acest lucru, unilateral. Aşa cum sublinia Ceauşescu:

Ar fi bine să ne adresăm ţărilor NATO cu propunerea ca statele membre ale celor două blocuri militare să sisteze imediat, începând din acest an, creşterea cheltuielilor militare. În acest sens, ar avea o deosebită semnificaţie dacă ţările socialiste membre ale Pactului de la Varşovia ar lua iniţiativa şi ar decide îngheţarea cheltuielilor lor militare la nivelul din 1985 şi chiar reducerea lor cu 5% în 1986.

De asemenea, noi considerăm că ar avea o deosebită importanţă şi ne-am bucura de un ecou amplu dacă ţările

848 Ibid., filele 116-117.

membre ale Pactului de la Varşovia le-ar propune statelor din NATO o reducere cu 10 – 20% a numărului de efective militare şi dacă ar însoţi această

5 5

propunere cu o iniţiativă concretă privitoare la reducerea (unilaterală) cu un anumit procent a propriilor efective.1

Liderul român a prezentat apoi propunerile ţării sale pentru cooperarea aliată în diversele negocieri pe tema armamentelor, aflate în desfăşurare la (1) Geneva, (2) Viena şi (3) Stockholm, toate având potenţialul de a amplifica implicarea est-europenilor şi de a determina Moscova să le abordeze pe baza consensului în alianţă. Aşa cum declara Ceauşescu:

1. Având în vedere importanţa negocierilor sovieto-americane de la Geneva şi faptul că sunt pe termen lung, România propune să fie creată o comisie consultativă permanentă a ţărilor membre ale Pactului de la Varşovia, care să organizeze consultări regulate – eventual săptămânal sau la fiecare 10 zile – cu delegaţia URSS la negocieri, pentru a fi informată cu privire la progresele înregistrate şi a veni cu propuneri pe temele care fac obiectul negocierilor.

2. În legătură cu acest lucru, România propune crearea unui colectiv al ţărilor din Pactul de la Varşovia care să analizeze şi să prezinte la negocierile de la Viena propuneri concrete privind reducerea armamentelor şi a efectivelor militare în Europa.

Ibid., fila 118.

3. În mod similar, noi considerăm necesară crearea unei comisii a ţărilor membre ale Pactului de la Varşovia care să analizeze şi să redacteze propuneri pe care ţările noastre să le poată înainta la reluarea Conferinţei de la

Stockholm pentru încredere, securitate şi dezarmare în Europa, astei încât să dea un nou impuls dezvoltării, cu bune rezultate, a acestor reuniuni importante.1

În cele din urmă, România propusese ca Pactul de la Varşovia să înlocuiască armele cu mesele de negociere, îndreptându-şi eforturile spre medierea celor mai importante conflicte din lume. Aşa cum declara liderul român:

Trebuie să înfiinţăm o comisie, sau să încredinţăm miniştrilor de Externe din ţările Pactului de la Varşovia misiunea de a studia şi a elabora propuneri concrete în legătură cu activităţile ţărilor noastre *I* pentru soluţionarea globală, prin negociere, a conflictului din Orientul Mijlociu, pentru încheierea războiului dintre Iran şi Irak şi pentru rezolvarea politică a problemelor existente între aceste ţări, ca şi a altor probleme şi litigii la nivel mondial.[849][850]

Analiştii occidentali care au studiat perioada premergătoare ceremoniei din 26 aprilie au remarcat prezenţa unor „declaraţii laconice” ale oficialilor din diverse state membre ale Pactului de la Varşovia, care evitau cu grijă orice întrebări referitoare la detaliile specifice şi care au iscat astfel în presa internaţională speculaţii „despre locul şi momentul în care se vor reuni liderii de partid din Bloc şi cum vor aborda problema prelungirii alianţei lor politico-militare”.[851] Această atitudine evazivă trebuia să ascundă dezbaterea cât se poate de reală asupra caracterului şi viitorului alianţei, care agita spiritele în interiorul Pactului, punând România

849 Ibid, filele 117-118.

850 Ibid., fila 118.

851 Vladimir V. Kusin, „Impending Renewal of the Warsaw Pact“, RAD Background Report/36, RFER, 22 aprilie 1985, Box 118, Folder 4, Report 305, pp. 1-2.

în opoziţie cu toţi ceilalţi membri.[852] Într-un contrast izbitor cu celebrările triumfaliste atât de dorite de URSS, RDG şi Polonia, ceremonia pentru aniversarea de 30 de ani şi înnoirea Pactului de la Varşovia a fost o întrunire anostă şi rigid orchestrată, cu prea puţin fast şi lipsită de strălucire.1

Presiunile pentru transformare şi dezarmare înainte şi după ratificare: mai-octombrie 1985

Reuniunea oficială de prelungire a Pactului de pe 26 aprilie 1985 nu a marcat sfârşitul disensiunilor. Bucureştiul a insistat pentru o înnoire însoţită de transformare nu numai până la ceremonia de semnare din aprilie, ci şi pe parcursul procesului de ratificare, în urma căruia Tratatul înnoit a intrat în vigoare pe 22 mai 1985. Sub presiunea Moscovei, ceilalţi aliaţi au ratificat noul Pact în prima săptămână din luna mai, pentru a satisface dorinţa sovieticilor ca ratificarea să fie celebrată pe 9 mai, odată cu aniversarea victoriei asupra fascismului. Bucureştiul a anunţat însă la începutul lui mai că nu va depune instrumentele de ratificare decât pe 22 mai, la o săptămână după aniversarea Pactului (14 mai) şi cu o săptămână înainte de expirarea sa oficială (4 iunie). De asemenea, a declarat că instrumentele de ratificare vor fi însoţite de un mesaj oficial.

Mesajul cuprindea „Concepţia României” cu privire la cel mai bun mod în care alianţa putea proceda pentru „a opri cursa înarmărilor”, a realiza „dezarmarea şi pacea” şi „a crea condiţiile pentru dizolvarea concomitentă a

852 Nivelul de succes atins de măsurile active sovietice în mascarea acestei crize este sugerat de concluzia lui Kusin, că „problema duratei noului pact nu a părut niciodată să fie genul de problemă care să cauzeze ruperea alianţei sau fie şi numai disensiuni serioase între membrii ei“. Ibid.

blocurilor militare şi pentru a elimina politica de forţă”.[853] în acest timp, celelalte ţări din Blocul sovietic au continuat să riposteze, subliniind nevoia de a întări capacităţile militare ale alianţei împotriva ameninţării reprezentate de SUA şi NATO. Astfel, la conferinţa organizată de Academia de Ştiinţe Sovietică, Ministerul de Externe şi Ministerul Apărării din URSS la aniversarea Pactului (14 – 15 mai), reprezentanţii sovietici şi cei ai celorlalte ţări „au vorbit pe larg şi pe un ton foarte dur despre politica SUA, despre «militarismul belicos american» şi despre «blocul agresiv al NATO», care iniţiase «o cruciadă împotriva socialismului»”.[854]

Sovieticii au susţinut că „poziţia negativă a SUA făcea ca un acord cu URSS să fie foarte dificil”, că SUA şi NATO „încălcaseră înţelegerile de la Teheran, Yalta şi Potsdam” şi că „din cauza politicii SUA în ultimii doi ani, lupta pentru păstrarea echilibrului de forţe în lume s-a intensificat”.1 Ceilalţi membri ai Pactului au preluat apoi aceleaşi afirmaţii. Spre deosebire de ei, reprezentanţii României au prezentat „Concepţia românească” asupra „dezarmării şi eliminării ameninţării nucleare, un imperativ suprem al perioadei actuale”, şi s-au concentrat pe „Pactul de la Varşovia şi lupta pentru dezarmare şi pace”.[855][856]

---

853 Vezi, de pildă, Asmus, „Differences At Warsaw Pact Defense Ministers’ Meeting?“ (1985), p. 1; Socor, „Warsaw Pact Summit Renews the Warsaw Treaty“ (1985).

854 Informare cu privire la conferinţa ştiinţifică internaţională consacrată împlinirii a 30 de ani de la semnarea Pactului de la Varşovia (mai 1985), în ibid., Dosar 125/1985, fila 212.

855 Ibid.

856 Ibid. Românii au rostit un al treilea discurs, subliniind rolul lor în „întărirea coeziunii între ţările socialiste şi a solidarităţii tuturor forţelor

Pe 22 mai, în ziua ratificării, Ceauşescu a anunţat public preferinţa României „ca Pactul să fie prelungit pe o perioadă mai scurtă”, pentru a „da o nouă perspectivă popoarelor, în lupta pentru dizolvarea blocurilor militare şi pentru pace”. Deşi „circumstanţele actuale” făceau ca prelungirea pe 20 de ani să fie necesară, a continuat el, „noi trebuie să privim această prelungire ca nefiind necesară pe o durată de 20 de ani şi trebuie să acţionăm astfel încât să creăm condiţiile pentru eliminarea concomitentă a celor două blocuri militare”.

Trebuie să limităm pactele militare la o durată cât mai redusă posibil! Nu vrem ca acest Pact să dureze încă 20 de ani; dimpotrivă, vrem să putem renunţa la el – concomitent cu desfiinţarea NATO – într-un timp cât mai scurt posibil. Cu cât facem acest lucru mai repede, cu atât e mai bine…[857]

În conformitate cu mesajul oficial care a însoţit instrumentele de ratificare ale României:

Apărarea statelor membre ale Pactului de la Varşovia poate fi realizată cel mai bine printr-o politică de pace, de dezarmare, şi în primul rând de dezarmare nucleară, de oprire a cursei înarmărilor, de destindere şi de largă cooperare internaţională. Provocarea fundamentală în întărirea forţei şi a capacităţii defensive a ţărilor noastre, de asigurare a independenţei lor, constă în dezvoltarea economico-socială, în creşterea bunăstării materiale şi spirituale a popoarelor lor. Forţa socialismului constă nu atât în asigurarea unui număr mai mare de arme, inclusiv rachete nucleare, cât în dezvoltarea superioară a

---

progresiste în lupta pentru asigurarea securităţii şi cooperării în Europa“.

857 Pentru discursul lui Ceauşescu, vezi „Cuvîntarea Tovarăşului Nicolae Ceauşescu“, Scînteia, 23 mai 1985.

economiei, a ştiinţei şi culturii, a tuturor domeniilor construcţiei socialiste.1

Din aceste motive, au susţinut românii, „trebuie să punem un accent mai mare pe caracterul politic al Pactului de la Varşovia şi trebuie să punem pe primul plan cooperarea noastră pentru accelerarea progresului economico-social”.[858] Iar această cooperare nu trebuia să se limiteze la ţările socialiste şi nici să cimenteze mentalitatea de tip „noi/ei”, care continua să divizeze Europa şi lumea întreagă:

În acelaşi timp, trebuie să dezvoltăm relaţii cu ţările în curs de dezvoltare, cu ţările nealiniate şi cu ţările capitaliste. Trebuie să acţionăm consecvent pentru ca relaţiile internaţionale să se dezvolte pe baza principiilor egalităţii în drepturi, a respectului pentru independenţa şi suveranitatea naţională, al neamestecului în treburile interne şi al avantajului reciproc.[859]

Era esenţial, continua mesajul, ca toţi membrii Pactului să contribuie la încheierea „acordurilor corespunzătoare în negocierile de la Geneva între Uniunea Sovietică şi Statele Unite ale Americii”, intensificându-şi „cooperarea cu celelalte state de pe continent şi din lume, pentru a contribui la succesul acestor negocieri, la eliminarea rachetelor nucleare şi a tuturor armelor

858 De la secretarul de stat în minister Aurel Duma către ambasadorul URSS E.M. Tiajelnikov, nr. 1/1104, 3 iunie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 22/1985, filele 20-25. Duma a transmis mesajul în numele Consiliului de Stat al României „către consiliile de stat, prezidiile, consiliile prezidenţiale şi guvernele statelor membre ale Pactului de la Varşovia cu ocazia depunerii instrumentelor de ratificare pentru Protocolul de prelungire a duratei de validitate a Tratatului de prietenie, colaborare şi asistenţă reciprocă semnat la Varşovia pe 14 mai 1955“.

859 Ibid., fila 24.

nucleare din Europa şi din lume, şi la prevenirea militarizării spaţiului”.1 Cu o zi înainte, Ceauşescu îi spusese în mod public regelui Juan Carlos al Spaniei că „problema fundamentală a epocii noastre” era aceea „a încheierii cursei înarmărilor” şi a angajării în dezarmarea nucleară, şi că „toate statele europene şi, mai ales, membrii blocurilor militare – Spania face parte din NATO, iar România, din Pactul de la Varşovia – (trebuie) să ia parte activă la căutarea de soluţii la Geneva”.[860][861]

Mesajul care însoţea instrumentele româneşti de ratificare saluta, de asemenea, moratoriul unilateral al URSS asupra amplasărilor sale de rachete cu rază medie de acţiune în Europa, subliniind beneficiile în termeni de prestigiu pe care le dobândea Moscova pentru că îl adoptase, fără a mai aminti de timpul îndelungat în care Bucureştiul susţinuse aceeaşi idee.[862] Totodată, reafirma convingerea României că „noi iniţiative şi noi măsuri erau necesare în direcţia dezarmării şi a păcii”:

Ar fi deosebit de important ca ţările socialiste să ia unilateral iniţiativa de a îngheţa cheltuielile militare la nivelul anului 1985 şi, după aceea, de a le reduce cu 5 – 10%, restrângând de asemenea efectivele militare cu 10%.

---

860 Ibid. Vezi şi „Cuvîntarea Tovarăşului Nicolae Ceauşescu“, Scînteia, 23 mai 1985.

861 Sebastian Garda, „El Rey defiende las libertades en su visita oficial a Rumania“ [Regele apără libertăţile în cursul vizitei sale oficiale în România], El Pais, 21 mai 1985. Regele Juan Carlos remarcase că eforturile României „pentru cauza păcii, a destinderii, a dezarmării şi a dialogului dintre Nord şi Sud“ erau similare cu „principalele obiective ale acţiunilor externe ale Spaniei în prezent“.

862 Gorbaciov s-a oferit să sisteze desfăşurarea de rachete cu rază medie de acţiune în Europa la începutul lui aprilie. Vezi, de pildă, Jeremiah O’Leary, „U.S. says it won’t take Soviet bait on missiles“, Washington Times, 8 aprilie 1985.

Acest lucru nu ar fi nicidecum un pericol pentru capacităţile defensive ale ţărilor noastre, ci, dimpotrivă, va demonstra voinţa paşnică a ţărilor socialiste, înaltul lor simţ de responsabilitate pentru destinul omenirii, şi va exercita o puternică influenţă pozitivă asupra opiniei publice din Europa şi din lumea întreagă.[863]

Românii nu-şi făceau iluzii că Moscova le va adopta politicile altfel decât obligată. Dar evenimentele internaţionale curgeau într-o direcţie pe care Moscova n-o mai putea ignora, iar vremea pentru a determina Kremlinul să facă aceste schimbări sosise. Cunoscând intenţiile celorlalţi membri ai NATO în urma contactelor repetate şi recunoscând oportunităţile pe care ele le ofereau pentru transformarea arhitecturii de securitate a Europei, Bucureştiul presa necontenit Moscova spre poziţii care-şi găseau ecoul pe continentul european şi în lume.

Astfel, spre exemplu, şi-a continuat campania dedicată propunerilor sale înainte de reuniunea la vârf a Pactului de la Varşovia din octombrie 1985. Pe 6 octombrie, ambasadorul sovietic Evgheni Tiajelnikov a avertizat Bucureştiul că insistenţa pentru „reducerea unilaterală a cheltuielilor militare şi a efectivelor militare”, pe care România izbutise s-o însereze „în documentul comun” nu mai era acceptabilă şi că avea să „influenţeze negativ atmosfera” reuniunii fiindcă situaţia globală „s-a schimbat şi s-a înrăutăţit foarte mult”.1 Prezentat de Tiajelnikov, protestul Kremlinului indica eşecul Moscovei de a înţelege sensul şi semnificaţia acestei acţiuni unilaterale:

Ultima propunere a tovarăşului Gorbaciov are acelaşi

863 De la secretarul de stat în minister Aurel Duma către ambasadorul URSS E.M. Tiajelnikov, nr. 1/1104, 3 iunie 1985, în ANR, Fond Tratatul de la Varşovia, MAE, Dosar 22/1985, fila 254.

sens ca propunerile tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi a fost exprimată într-un mesaj adresat de liderul PCUS preşedintelui american Ronald Reagan şi ulterior dat publicităţii în cursul vizitei la Paris. Tovarăşul Gorbaciov ştie că tovarăşul Ceauşescu apreciază personal în mod deosebit respectivele propuneri, dar în ciuda eforturilor depuse de Uniunea Sovietică, SUA şi aliaţii lor nu au răspuns în niciun fel la aceste propuneri. În această situaţie, conducerea sovietică apreciază că nu mai este logic să insiste în a face paşi noi unilateral, fără ca SUA să facă la rândul ei vreun pas corespunzător.[864][865]

Ambasadorul sovietic a invocat apoi aceeaşi justificare pentru a respinge „propunerea de a organiza o întâlnire a reprezentanţilor statelor din Pactul de la Varşovia şi ai ţărilor din NATO pentru a elabora propuneri pe temele care fac obiectul negocierilor sovieto-americane de la Geneva”. Conform afirmaţiilor lui Tiajelnikov, „o idee asemănătoare a fost expusă şi de tovarăşul Gorbaciov în discursul său în faţa Adunării Naţionale din Franţa, fără să găsească ecoul pozitiv necesar” şi, dat fiind că „nu a apărut niciun indiciu în acest sens din partea SUA şi a aliaţilor lor”, Moscova le ceruse românilor „să renunţe la insistenţe şi să elimine problema de pe agenda dezbaterilor de la Sofia”.1

Diplomatul sovietic a încheiat cu solicitarea Moscovei ca respectivele consideraţii să „fie analizate cu atenţia adecvată şi cu convingerea găsirii unei soluţionări pozitive”, pentru a evita „crearea de complicaţii” şi pentru a asigura un „climat prietenesc” la reuniunea la vârf din

---

864 Telegramă urgentă foarte importantă 11005796, MAE către ministrul de Externe Andrei în Beijing, 06.10.1985, în ibid., Dosar 119, voi. I, fila 115.

865 Ibid.

Sofia.[866] Bucureştiul a răspuns cinci zile mai târziu, pe 11 octombrie, repetându-şi argumentele şi „subliniind necesitatea ca şi partea sovietică să analizeze cu atenţie propunerile României” şi să „le vină în întâmpinare”.[867]

Oficialităţile române aveau două mari îngrijorări cu privire la angajarea lui Gorbaciov în tranziţia de la competiţie militară la dezarmare. Prima se referea la seriozitatea şi la intenţia sa. Bucureştiul nu-şi făcea mari speranţe că un lider de la Kremlin se va angaja – fără să fie obligat – într-un proces care ar fi periclitat poziţia dominantă a Moscovei. În consecinţă, Bucureştiul a continuat să exercite presiuni la toate forumurile Pactului de la Varşovia. În al doilea rând, România dorea ca aliaţii est-europeni să ia parte activă la proces, nu să fie simpli spectatori (şi cu atât mai puţin să se constituie într-un cor obedient). Îndelungata experienţă cu URSS şi Rusia (şi cu alte mari puteri) îi învăţase pe români că, pentru a nu fi obiect al tranzacţiilor dintre marile puteri, era necesar să fie actori pe scena relaţiilor internaţionale.

Într-adevăr, Bucureştiul avea toate motivele pentru a bănui că includerea poziţiilor româneşti standard în „Noua Gândire” a lui Gorbaciov era doar un truc de propagandă. Aşa cum a recunoscut Gorbaciov ulterior, apelurile la dezarmare ale sovieticilor înainte de convorbirile de pace de la Geneva, din noiembrie 1985, avuseseră în mare parte un rol propagandistic, dar „de această dată nu am mai folosit chestiunea ca pe un mijloc de propagandă, aşa cum făcusem în trecut”.[868] Totuşi, presiunea continuă şi fluxul constant de iniţiative din partea României îngreunau

866 Ibid.

867 Telegrama 1/05930, MAE către Andrei în Phenian, 11 octombrie 1985, în ibid., Dosar 119, voi. I, fila 127.

868 Gorbaciov (1996), p. 411.

misiunea echipei lui Gorbaciov de „a-i lua faţa” în problema transformării conceptului de securitate şi nu aveau deloc darul de a face ca Bucureştiul să intre în graţiile unui Kremlin profund nemulţumit. Gorbaciov a exprimat clar în memoriile sale din 1996 multiplele sale resentimente personale faţă de Ceauşescu şi România, pe parcursul mai multor pagini, pline de insulte puţin obişnuite.1

În ciuda repetatelor avertismente ale sovieticilor, Bucureştiul a continuat pe aceeaşi linie şi a propus ca alianţa „să înceapă (unilateral) o reducere cu 10% a efectivelor în anul curent” şi „să reducă cheltuielile militare cu 15% anual din 1986”.[869] De asemenea, a propus ca Moscova să se angajeze în noi „reduceri ale sistemelor de armament” şi ca o „întâlnire a miniştrilor de Externe ai ţărilor din Pactul de la Varşovia şi din NATO” să fie organizată „cât mai curând” posibil.[870] Şi într-adevăr, principala temă a declaraţiei CPC din octombrie 1985 era aceea de a oferi „o alternativă la cursa înarmărilor şi la războiul nuclear”.[871] Şi pentru prima dată (deşi tot fără urmări), Mihail Gorbaciov şi-a declarat intenţia de a „desface” pachetul care blocase negocierile încă de la sfârşitul anului 1984, şi să trateze „armele nucleare cu rază medie de acţiune din Europa şi armele strategice din spaţiu” în mod separat, aşa cum recomanda România de mult timp.[872]

---

869 Ibidpp. 473-476.

870 Ibid

871 Declaraţia CPC din octombrie 1985 era intitulată Despre eliminarea ameninţării nucleare şi despre o schimbare pozitivă a situaţiei din Europa şi din lume.

872 Speech of the General Secretary of the CPSU (Mikhail Gorbachev) at the Sofia Political Consultative Committee Meeting, 22 octombrie

Concomitent însă, liderul sovietic continua să-şi preseze aliaţii să „exploateze contradicţiile” dintre aliaţii NATO pentru a-i înstrăina şi a-i exclude pe americani din Europa, subliniind succesul înregistrat de sovietici cu guvernarea Mitterand din Franţa.[873] Cu excepţia României, toţi ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia „au susţinut fără rezerve poziţia Uniunii Sovietice aşa cum a descris-o tovarăşul Gorbaciov”.[874] Ca de obicei, ceilalţi membri ai Pactului i-au ridiculizat pe români: pozau în „mari făuritori de pace”, se foloseau de „şantaj” pentru a-şi impune „ideile radicale” şi insistau pe „teoriile româneşti bine cunoscute” care ignorau „poziţiile de clasă”.[875]

Bulgarii au descris ca „total inacceptabile” propunerile de „organizare a unei întâlniri a reprezentanţilor statelor din Tratatul de la Varşovia şi ai naţiunilor membre NATO pentru a discuta şi a face sugestii cu privire la chestiunile care sunt subiect al convorbirilor sovietoamericane de la Geneva” şi pentru îngheţarea „nivelului cheltuielilor militare şi a forţei armate în statele Tratatului de la Varşovia din 1986 şi pentru reducerea lor ulterioară cu lOlăvo”.1 Est-germanii au confirmat eforturile de pionierat ale României „pentru a le da membrilor posibilitatea de a avea cuvânt mai greu de spus în conceperea propunerilor pentru controlul armelor nucleare” şi în implementarea unei „îngheţări şi reduceri unilaterale a bugetelor militare şi a nivelului forţelor” în

1985, pp. 1, 2, PHP.

873 Raportul RDG pe marginea CPC, 22-23 octombrie 1985, p. 2.

874 Vezi, de pildă, ibid., p. 3, şi Speech by the East German Head of State (Erich Honecker), 22 octombrie 1985, PHP.

875 Bulgarian Report on the PCC Meeting, 27 octombrie 1985, pp. 5, 6, PHP; Evaluation of the PCC Meeting by the General Secretary of the BCP (Todor Zhivkov), 22-23 octombrie 1985, PHP.

cadrul Pactului.[876] România obligase Pactul de la Varşovia să înfiinţeze un grup de experţi pe tema îngheţării şi reducerii bugetelor şi efectivelor militare şi să pună reducerile de cheltuieli pe agenda următorului CPC, ca una dintre cele trei teme principale de discuţie.[877]

Recunoaşterea faptului că Moscova ar fi trebuit să acorde atenţie recomandărilor României a venit din cea mai neaşteptată sursă. Adjunctul ministrului sovietic al Apărării şi şeful Statului Major al Pactului de la Varşovia în perioada 1978 – 1989, generalul Anatoli Gribkov, a confirmat ulterior că Moscova a greşit considerabil atunci când a refuzat să ia în considerare iniţiativele României, să trateze cu românii ca de la egal la egal şi chiar să încerce o reconciliere asupra chestiunilor aflate în dispută. În conformitate cu spusele lui Gribkov, obstrucţionismul României, împotriva căruia Blocul sovietic se revoltase atât de des, fusese provocat de atitudinea disfuncţională a Moscovei şi a aliaţilor ei loiali:

Iar timpul a demonstrat că, în privinţa anumitor principii, partea română a avut dreptate şi că greşelile au fost rezultatul conducerii sovietice arbitrare. Spre exemplu, relaţiile cu Albania, Iugoslavia, China (şi) pătrunderea trupelor sovietice în Ungaria, Cehoslovacia şi Afghanistan.

(…) Disidenţa conducerii române a fost în mare parte rezultatul gafelor grosolane ale conducerii de partid şi de stat a Uniunii Sovietice; celelalte state din Pactul de la Varşovia, urmând linia dictată de URSS, au repetat

---

876 Bulgarian Report on the PCC Meeting, 27 octombrie 1985, p. 5, PHP.

877 Ibid., pp. 5, 6; Evaluation of the PCC Meeting by the General Secretary of the BCP (Todor Zhivkov), 22-23 octombrie 1985, PHP 364

greşelile sovietice în privinţa României.1

În realitate, propunerile româneşti erau foarte raţionale. Dar conducerile sovietice succesive erau atât de angajate în competiţia militară cu Occidentul şi atât de caustice la adresa aliatului lor român, încât nici măcar nu le-au analizat. Ca urmare a continuităţii în domeniul personalului şi al mentalităţilor, conducerea sovietică a manifestat, şi în cursul unei mari părţi din primul an de mandat al lui Mihail Gorbaciov, aceeaşi ostilitate faţă de „pretenţiile” românilor.

Însă în ciuda faptului că Bucureştiul fusese nevoit să şantajeze conducerea sovietică pentru a o face să-i accepte propunerile, exact aceleaşi propuneri au devenit rapid piloni principali în „Noua Gândire” a lui Gorbaciov.[878] Aşa cum remarca un diplomat străin la vremea respectivă, Gorbaciov adoptase „principiile politice ale politicii externe a României, dintre care unele nu fuseseră considerate de către predecesorii săi ca fiind acceptabile”.[879] În mod ironic, oficialii din jurul lui Gorbaciov au început să fie tot mai interesaţi să distanţeze politica „Noii Gândiri” de sursa ei de inspiraţie românească. Odată ce înţelesese, în sfârşit, valoarea propunerilor Bucureştiului pe tema negocierilor şi a controlului armamentelor, Kremlinul era acum furios pe români fiindcă ei le înaintaseră primii.

---

878 A.I. Gribkov, Sud’ba varshavskogo dogovora: Vospominania, Dokumenty, fakty [Parte a Pactului de la Varşovia: Rememorări, documente, fapte], Moskva, Russkaia Kniga, 1998, pp. 80-81.

879 Yosif Govrin, Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceausescu Era, New York, Routledge, 2002, p. 133, nota de subsol 3. Govrin fusese şeful Departamentului sovietic pentru Europa de Est din cadrul Ministerului de Externe al Israelului în perioada 1976-1985 şi apoi ambasador în România între anii 1985 şi 1989.

Capitolul 6

Eforturile Blocului sovietic de a prezenta România ca pe un agresor:

PROBLEMELE MAGHIARĂ ŞI POLONEZĂ DIN 1989

În ultimele luni ale anului 1989, surse sovietice, poloneze şi maghiare afirmau că liderul comunist român Nicolae Ceauşescu schimbase cu 180 de grade politica de peste un sfert de secol a ţării sale împotriva intervenţiei militare străine, ca urmare a faptului că în Polonia, în urma alegerilor, *Solidaritatea* obţinuse majoritatea în guvern, iar în funcţia de prim-ministru fusese numit un anticomunist.1 Partizanii acestei ipoteze susţin că dovada în acest sens este oferită de discuţiile avute de reprezentanţi ai Ministerului român de Externe cu diplomaţi din cadrul Ambasadelor URSS, Poloniei, Ungariei, RDG, Cehoslovaciei şi Bulgariei în noaptea de 19/20 august 1989.[880][881]

---

880 O versiune anterioară a acestui studiu, însoţită de patru documente, a apărut ca Larry L. Watts, „Ceauşescu's Military Intervention against Poland" în „Did Nicolae Ceauşescu Call For Military Intervention against Poland in August 1989?", CWIHP e-Dossier Nr. 60, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 3 februarie 2015, https://www. wilsoncenter.org/publication/did-nicolae-ceausescu-call-for-military-intervention- against-poland-august-1989#watts.

881 Ziarul PCR a reprodus apelul în ziua următoare. „De la Varşovia", Scinteia, 20 august 1989; Florin Anghel, „Considerente asupra României în discursul public din Polonia, în 1989", Institutul Revoluţiei Române din Decembrie 1989, Caietele Revoluţiei, nr. 4, voi. 6 (2006): pp. 45-53. Pentru versiunea poloneză vezi „Dokumenty Polska- Rumunia", Gazeta Wyborcza, 29 septembrie - 1 octombrie 1989. Versiunea sovietică poate fi consultată în Document 241 în Stefan Kamer, Efim Iosifovich Pivovar, Natalya Georgievna Tomilina şi Alexander Oganovich Chubaryan, Конец эпохи. СССР и революции в странах Восточной Европы в 1989-7997 гг. Документы [Sfârşitul unei epoci: URSS şi revoluţiile din ţările Europei de Est în 1989-1991. Documente], Moscova, Rosspen, 2015, pp. 823-825.

Problema poloneză în conformitate cu versiunea poloneză a respectivelor discuţii, românii declaraseră că evoluţiile din Polonia „îngrijorează toate ţările socialiste”, care „trebuie să ia atitudine şi să insiste ca *Solidarităţii* să nu-i fie încredinţată misiunea de a forma guvernul”.1 Conducerea României decisese, prin urmare, „să facă apel la conducerea PMUP (Partidul Muncitoresc Unit Polonez), la birourile politice (şi la) liderii mai multor ţări din Pactul de la Varşovia şi ai altor ţări socialiste, pentru a-şi exprima gravele îngrijorări şi pentru a acţiona împreună în scopul de a preveni situaţia gravă din Polonia, în apărarea socialismului şi a poporului polonez”.2 Astfel, românii condamnau aspru mişcările poloneze, avertizau cu privire la ameninţarea extinsă la adresa socialismului şi îşi anunţau intenţia de a face apel la „ţările din Pactul de la Varşovia şi la alte ţări socialiste” pentru a preveni iminenta prăbuşire a socialismului în Polonia.

Afirmaţii scrise şi verbale ale diverşilor oficiali din cadrul Blocului – mai

j cu seamă din URSS, Polonia şi Ungaria – par să confirme interpretarea agresiv-militaristă a intenţiilor României. Ceauşescu – susţin mai departe partizanii acestei ipoteze – solicita „o intervenţie militară a Pactului de la Varşovia în Polonia”, „îi îndemna în secret” pe ceilalţi membri ai Pactului să i se alăture într-o astfel de operaţiune; şi chiar „susţinea o intervenţie militară comună a întregului Bloc estic”.3 Faptul că Brejnev citase şi el „apărarea socialismului” pentru a justifica invazia militară sovietică în Cehoslovacia conferea acuzaţiei

1 „Dokumenty Polska-Rumunia”, *Gazeta Wyborcza*, 29 septembrie – 1 octombrie 1989.

2 Gazeta Wyborcza (1989). Ultima frază din versiunea poloneză este: „JCierownictwo RPK postanowilo

zwrocic siş de kierownictwa PZPR, de biur politycznych, de kierownictw pârtii krajow UW i innych krajow socialistycznych, by wyrazic powazne zaniepokojenie oraz aby wspolnie zadzialac w sprawie zapobiezenia powaznej sytuacii w Polsce, w sprawie obrony socializmu i narodu polskiego”.

3 Anatoly Dobrynin, *în Confidence*: *Moscow’s Ambassador to Six Cold War Presidents*, Seattle, University of Washington Press, 1995, p. 632; Raymond L. Garthoff, *The Great Transition*: *American-Soviet Relations and the end of the Cold War*, Washington D.C., Brookings Institute, 1994, p. 604; Jacques Levesque, *The enigma of 1989*: *The USSR and the Liberation of Eastern Europe*, Berkeley, University of California Press, 1997, pp. 119 – 121; Philip Zelikow şi Condoleezza Rice, *Germany Unified and Europe Transformând*: *A Study în Statecraft*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1998, p. 69; Mark Kramer, „The Collapse of East European Communism and the Repercussions within the Soviet Union (I)”, *Journal of Cold War Studies*, vol. 5, nr. 4 (toamna 2003), pp. 197 – 198; Mircea Munteanu, „The Last Days of a Dictator”, *Cold War International History Project* (CWIHP) *Bulletin*, nr. 12/13 (toamna-iarna 2001), p. 217.

367

un caracter plauzibil – la fel ca termenii alarmişti ai apelului românesc la „acţiune urgentă”, apel care sugera că România accepta ideea măsurilor drastice, posibil chiar de ordin militar. În plus, antipatia pe care o resimţea Ceauşescu pentru *Solidaritatea*, pe care o considera „o agentură a imperialismului străin”, era bine cunoscută în cadrul Pactului.1

Schimbarea cu 180 de grade a politicii – caracter plauzibil versus dovezi

Ipoteza este însă mai puţin plauzibilă dacă o privim pe fondul continuei politici româneşti de opoziţie faţă de intervenţiile militare străine şi de militantism pentru retragerea trupelor străine – politică pe care România a continuat s-o susţină fără întrerupere în cadrul forumurilor interne şi internaţionale, inclusiv în cadrul Pactului de la Varşovia, în perioada respectivă. Acest principiu, considerat fundamental pentru politica de securitate a Bucureştiului, fusese reafirmat la Plenara PCR din noiembrie 1989, unde aproape o treime din discursul lui Ceauşescu se axase asupra lui, din nou la reuniunea din decembrie 1989 a liderilor Pactului de la Varşovia, organizată la Moscova, şi de altfel la toate celelalte întruniri oficiale din ultimele patru luni ale regimului.

Caracterul plauzibil păleşte, de asemenea, dacă ţinem seama de faptul că românii nu au făcut în realitate apel la o intervenţie „militară” şi nici nu au susţinut folosirea forţei armate în niciuna dintre versiunile discuţiilor

5 5

disponibile până la ora actuală. Astfel, spre exemplu, din discuţia în cadrul Comitetului Central al PCUS (de pe 21 august 1989) cu privire la apelul lui Ceauşescu şi din răspunsul lui Gorbaciov la acest apel reiese clar că Bucureştiul propusese „să se organizeze o întâlnire a liderilor partidelor comuniste şi muncitoreşti”, nu o operaţiune militară.[882] De fapt, apelul României la o intervenţie militară trebuie interpretat – în primul rând pe

882 Arhivele Naţionale ale României (ANR), Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1989, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 57/1989, filele 1-6; Ioan Scurtu, „Nicolae Ceauşescu şi Evenimentele din Polonia (1981, 1989)“, Clio 1989, nr. 1-2 (2005), pp. 168-170.

baza faptului că ameninţarea percepută era aceeaşi cu cea care justificase Doctrina Brejnev şi, în al doilea rând, pe baza chemării ambigue a României la o „acţiune urgentă” – pe fondul refuzului generalizat din partea lui Ceauşescu privind orice tendinţe de liberalizare, acest refuz servind ca un indiciu al atitudinii sale reacţionare.

Absenţa oricărei menţionări a unei asemenea propuneri în cadrul reuniunilor Pactului de la Varşovia, unde ne-am fi putut aştepta la o aluzie a membrilor Pactului la o propusă intervenţie armată, contrazice ipoteza intervenţiei militare. Şi într-adevăr, niciunul dintre documentele disponibile ale întrunirii Comitetului Miniştrilor de Externe ai Pactului de la Varşovia, din octombrie 1989, nu reflectă vreo critică sau vreo discuţie cu privire la o intervenţie susţinută de România.1 Subiectul nu a fost abordat nici la întru

nirea Comitetului Miniştrilor Apărării organizată la Budapesta în noiembrie.[883] Nici documentele româneşti referitoare la Pactul de la Varşovia, care au devenit disponibile în 2015, nu includ nicio referire la o posibilă intervenţie militară străină.[884] Dată fiind disponibilitatea declarată atât public, cât şi în particular a autorităţilor

883 Vezi, spre exemplu, discursurile şi rapoartele la „XXVI. Warsaw, 26-27 October 1989“, „Records of the Warsaw Pact Committee of the Ministers of Foreign Affairs: 1976-1990“, PHP. Vezi şi întrunirea Comitetului Miniştrilor de Externe, Varşovia, 26-27 octombrie 1989, la ANR, Fond CC al PCR, Secţia Relaţii Externe, Dosar 181/1989, filele 1-93. Din păcate, nu au existat întruniri oficiale ale Pactului în august-septembrie 1989.

884 Tratatul de la Varşovia. Ministerul Afacerilor Externe, Seria de documente de la Arhivele Naţionale ale României a devenit accesibilă publicului pe 26 martie, 2015. vezi http://www.arhivelenationale.ro/stiri.php?id_stire=249&lan=0.

poloneze şi maghiare de a blama în gura mare presupusa agresivitate a României, faptul că nici unele şi nici celelalte nu au făcut nici măcar o aluzie la ea în întrunirile organizate „pe teren propriu” ar fi cu adevărat remarcabil – dacă aserţiunea respectivă ar avea un substrat real.[885]

În plus, ipoteza este şubrezită şi de faptul că niciuna dintre sursele citate până la ora actuală în sprijinul afirmaţiei că România ar fi susţinut o intervenţie militară nu este românească. Situaţia ar fi fost suficient de problematică dacă ar fi fost evaluată o acţiune deja pusă în practică, dar devine cu atât mai dificilă când este evaluată o intenţie nepusă în aplicare. Una dintre consecinţele acestei recurgeri exclusive la surse non-româneşti din cadrul Blocului sovietic a fost aceea că a lăsat neexaminată o serie de fenomene de tip „câinele care n-a lătrat atunci când a trebuit”, fenomene care ar fi impus un comportament mai precaut faţă de eventualele afirmaţii cu privire la o ameninţare venită din partea armatei sau a aparatului Securităţii de Stat din România.1 Până la data scrierii acestei lucrări, nu a apărut nicio probă care să sugereze că o asemenea eventualitate a fost menţionată vreodată în discuţiile din cadrul armatei sau al partidului din România, şi nici că ar fi existat o variantă de

885 Vezi, de pildă, „Romania has called for military intervention in Poland“, Polityka Weekly News Roundup, Warsaw, Polityka în limba poloneză, nr. 38, 23 septembrie 1989 (extrase), p. 2, JPRS-EER-89-130,27 noiembrie 1989, p. 19. Comitetul Miniştrilor de Externe al Pactului de la Varşovia s-a reunit la Varşovia pe 26-27 octombrie 1989, iar Comitetul Miniştrilor Apărării s-a întrunit la Budapesta în 27-29 noiembrie 1989.

planificare pentru a face faţă unei asemenea situaţii.[886][887]

Autorităţile concep în general planuri chiar şi pentru cele mai puţin plauzibile şi indezirabile eventualităţi, pur şi simplu pentru a nu fi prinse complet pe picior greşit dacă ar avea loc evenimente aproape imposibile. Dar în transcrierile disponibile ale şedinţelor Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din iulie până în decembrie 1989 nu este menţionată nicio susţinere, nicio aprobare, instrucţiune, discuţie şi nici măcar vreo remarcă sumară care să sugereze că intervenţia militară străină ar fi fost o măsură acceptată sau măcar luată în considerare. De asemenea, nicio aluzie la o astfel de reconsiderare nu există în niciuna dintre voluminoasele depoziţii ale celor douăzeci şi nouă de membri supravieţuitori ai Comitetului Politic Executiv – cel mai înalt for decizional al Partidului Comunist Român, ai cărui membri au fost arestaţi şi judecaţi la scurt timp după Revoluţia din decembrie 1989.[888] Absenţa oricărei reevaluări a politicii în această privinţă este confirmată şi de interviurile luate după 1989

886 Până la sfârşitul anului 1989, imprudenţa ajunsese să caracterizeze cele mai multe evaluări referitoare la România. Aşa cum remarca un analist, era „oarecum ironic faptul că o revoluție care dorea să reimpună în România atitudinea raţională a creat o aparentă lipsă colectivă de gândire raţională în lumea largă“. Peter Siani-Davies, The Romanian Revolution ofDecember 1989, Ithaca, Corneli University Press, 2005, p. 282.

887 Larry L. Watts, Extorting Peace: Romania, The Clash Within The Warsaw Pact, Ană The End Of The Cold War, Bucharest, editura RAO, 2014, capitolele 15 şi 16.

888 Au fost treizeci şi şase de participanţi la întrunirea din 21 august 1989, la care s-a discutat apelul, trei dintre ei nefacând parte din comitet. Doi dintre ceilalţi treizeci şi trei, soţii Ceauşescu, au fost executaţi, unul a fost declarat lipsit de discernământ (Constantin Dăscălescu), iar altul (Ion Ursu) a fost eliberat fără proces, din motive puţin cunoscute.

miniştrilor de Externe şi şefilor Secţiei pentru Relaţii Internaţionale din cadrul Comitetului Central încă în funcţie la sfârşitul anilor ’80.1

Ministrul Apărării şi şeful de Stat Major în funcţie la momentul revoluţiei au reacţionat cu sinceră surprindere când a fost adusă în discuţie posibilitatea unei modificări a politicii în domeniul apărării.[889] în plus, arhiviştii militari nu au găsit în documentele Ministerului Apărării, ale Statului Major sau ale Comandamentului Armatei nimic care să sugereze că ar fi fost acceptată ideea unei operaţiuni dincolo de graniţele ţării – şi, cu atât mai puţin, că s-ar fi făcut pregătiri pentru aşa ceva; problema nu s-a pus nici măcar la nivelul studiilor privind un plan de urgenţă în vederea unei eventualităţi de acest gen. Merită să ne amintim că, încă de la mijlocul anilor ’60, forţele armate române fuseseră, în cea mai mare parte a lor, structurate, instruite, echipate şi desfăşurate în scopul apărării teritoriului naţional.[890] Bariere de ordin legal şi

---

889 Pentru fostul ministru de Externe Ştefan Andrei (1978-1985), vezi emisiunea „Miezul Problemei“, NAŢIONAL TV(Bucureşti), 28 februarie 2007, ora 22.00; Paula Mihailov Chiciuc, „Ştefan Andrei - In anii ’80, Franţa a fost cel mai mare duşman al lui Ceauşescu!“, Jurnalul Naţional, 24 ianuarie 2008; Lavinia Betea, Partea lor de adevăr, Bucureşti, Compania, 2008; Lavinia Betea, I se spunea Machiavelli: Ştefan Andrei în dialog cu Lavina Betea, Bucureşti, Adevărul, 2011. Pentru fostul ministru de Externe Ion Stoian (1986-1989) vezi Costache Codrescu, coord., Armata Română în Revoluţia din decembrie 1989: Studiu documentar, ediţia a doua revizuită, Bucureşti, Editura Militară, 1998, pp. 41-42. Pentru fostul secretar CC pentru Relaţii Externe, generalul Constantin Olteanu (1989), vezi Alex Mihai Stoenescu, Istoria loviturilor de stat în România: „Revoluţia din decembrie 1989“, voi. 4, partea a II-a, Bucureşti, editura RAO, 2005, pp. 695-699; şi Constantin Olteanu, O viaţă de om: Dialog cu jurnalistul Dan Constantin, Bucureşti, Niculescu, 2013, pp. 540-550.

890 Excepţia a constituit-o un număr mic de forţe destinate misiunilor

constituţional fuseseră ridicate în mod special pentru a face ca desfăşurarea lor în afara graniţelor ţării să fie imposibilă. Iar România a continuat să refuze ca trupele sale să ia parte la exerciţii sau misiuni de pregătire comune ale Pactului de la Varşovia. Niciuna dintre aceste politici nu fusese modificată şi nu era pe cale de a fi modificată în 1989.

Cât de credibile sunt sursele Blocului sovietic cu privire la România?

Credibilitatea acordată autorităţilor comuniste sovietice, maghiare şi poloneze cu privire la puţin probabila modificare a politicii româneşti este cu atât mai problematică cu cât se ştie că toate trei deformau în mod intenţionat adevărul atunci când descriau politica sau intenţiile românilor atât în faţa publicului intern, cât şi internaţional. Colonelul Ryszard Kukliński, principalul agent al serviciilor de informaţii americane în Statul Major polonez, explica în cadrul raportului său în faţa CIA că generalul Wojciech Jaruzelski distorsiona sistematic politica şi intenţiile românilor atunci când se adresa conducerii civile de la Varşovia. După afirmaţiile lui Kukliński, generalul Jaruzelski nu doar că respinsese ofertele românilor de a susţine orice tentativă a regimului său de a dobândi mai multă independenţă faţă de Moscova, dar, mai mult decât atât, se angajase entuziast în măsuri împotriva Bucureştiului. Aşa cum îi informase Kukliński pe superiorii săi din cadrul CIA:

Semnalele româneşti, pe care eu personal le-am transmis din România şi care indicau că (românii) aşteptau

---

Pactului de la Varşovia conform obligaţiilor care îi reveneau României prin Tratat. Participarea aceasta nu era însă automată nici chiar în cazul unui atac NATO împotriva alianţei, ci necesita aprobarea explicită din partea României.

ca polonezii să adopte o poziţie independentă la forumul Pactului de la Varşovia, – Jaruzelski le-a considerat a fi aproape un complot sau o mişcare contrarevoluţionară şi a respins ideea cu dispreţ. Fără să clipească măcar, s-a lăsat însă atras de ruşi într-o campanie de „solidaritate” împotriva românilor la întâlnirile Comitetului Miniştrilor Apărării. Mai mult decât atât, îşi exprima nemulţumirea când membrii delegaţiei poloneze stabileau orice fel de contact mai strâns cu românii. În rapoartele înaintate liderilor politici şi de partid de atunci ai Republicii Populare Polonia (liderul de partid Gierek şi prim-ministrul Jaroszewicz) a distorsionat şi denigrat poziţia României.[891]

Aceasta nu era însă prima tentativă de a sugera că România şi Ceauşescu insistau pentru o acţiune militară împotriva Poloniei. Consecvenţa cu care această idee a fost transmisă de sursele din Blocul sovietic în 1980 şi 1981 a determinat CIA să includă în rapoartele *National Intelligence Daily* pe care le pregătea pentru Casa Albă afirmaţia că Ceauşescu susţinea „în particular” intervenţia militară în Polonia.1

5

La polul opus, rapoartele interne maghiare şi est-germane descriau în termeni mult mai corecţi opoziţia singulară a României faţă de o intervenţie militară a Pactului de la Varşovia în Polonia în decembrie 1980 şi, din nou, în decembrie 1981, când Ungaria, RDG, Cehoslovacia şi Bulgaria îşi confirmaseră deja intenţia de a participa la o astfel de operaţiune anti-poloneză. Oficialii maghiari

---

891 Vezi informarea de tip întrebări şi răspunsuri a colonelului Kuklinski la CIA, „Report: Jaruzelski’s Attitude, Behavior and Style, 1 January 1983“, pe https://www.cia.gov/ library/readingroom/document/report-jaruzelskis-attitude-behavior-and-style-1- january-1983.

raportaseră că Ceauşescu avertizase cu privire la „pericolele foarte serioase” ale unei intervenţii militare şi „sublimase că Polonia trebuie să-şi rezolve singură problemele”.[892] Autorităţile est-germane raportaseră, de asemenea, „obiecţia românilor la adresa unei campanii militare de asistenţă” ca fiind una aparte în cadrul Pactului.[893]

În cadrul întrunirii Comitetului Politic Consultativ (CPC) al Pactului de la Varşovia, desfăşurate în 1983, la Praga, românii încercaseră să includă în declaraţia oficială o „respingere categorică a intervenţiei”, stipulând că problemele interne ale Poloniei erau „o chestiune pur de competenţa Poloniei, nu a statelor socialiste prietene”.[894] Este, într-un fel, o ironie faptul că propunerea lor, cu rolul explicit de a preveni o intervenţie militară a oricărui membru al Blocului în Polonia, a fost respinsă, în primul

892 „Poland“ în National Intelligence Daily, 7 noiembrie 1980, pp. 5-6, şi „Special Analysis: Romania: Repercussions of the Polish Crisis“ în National Intelligence Daily, 11 aprilie 1981, CIA. Pentru opinia contrară şi mai corectă a Departamentului de Stat, vezi Lawrence Eagleburger, „Ceausescu’s Views on Outside Intervention in Poland“, citat în Matthew J. Ouimet, The Rise And Fall Of The Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy, Chapel Hill and London, University of North Carolina Press, 2003, p. 282, nota de subsol 150.

893 Michael Kubina, „Moscow’s Man in the SED Politburo and the Crisis in Poland in Autumn 1980“, CWIHP Bulletin, nr. 11 (iama 1998), p. 93. Pentru intenţia aliaţilor de a participa la o intervenţie, vezi Mark Kramer, The Kuklinski Files and the Polish Crisis of1980-1981: An Analysis of the Newly Released CIA Documents on Ryszard Kuklinski, Washington, Cold War International History Project Working Paper nr. 59, martie 2009,
pp. 18-20.

894 Vezi nota pregătită de ministrul de Externe polonez M. Dmochowski, în Polish Preparatory Report for the PCC Meeting, Praga, 3 ianuarie 1983, PHP.

rând, de delegaţia poloneză, la ordinele primite din partea generalului Jaruzelski.[895]

Preludiul maghiar

Chiar înainte de „Problema poloneză” din august 1989, Budapesta a condus în perioada mai iulie o campanie eşuată prin care dorea să prezinte România ca pe o ameninţare militară agresivă. Sursele maghiare au lansat o serie de afirmaţii, de la unele cu caracter general la altele foarte precise. Românii erau acuzaţi că (1) emiteau pretenţii la teritoriul maghiar şi ameninţau cu invazia militară; 1 (2) construiau o armă nucleară şi ameninţau s-o folosească împotriva Ungariei;[896] (3) achiziţionau rachete balistice pentru lansarea respectivului dispozitiv nuclear;[897] (4) ţinteau uzina nucleară maghiară de la Paks cu rachete de la baza aeriană defensivă de la Floreşti, lângă Cluj.[898]

---

895 Ibid.

896 Vezi, de pildă, Douglas Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary“, RAD Background Report/130, Radio Free Europe Research, 27 iulie 1989; „Rumanian Threat Discounted“, New York Times, 11 iulie 1989

897 Interviu luat ministrului maghiar de Externe Gyula Horn de Henry Kamm, „Hungarian Accuses Rumania of Military Threats“, New York Times, 11 iulie 1989; Magyar Hirlap, 10 iulie 1989; MTI (Agenţia de presă maghiară) în engleză, 10 iulie 1989; Andrea Tarquini, „Ceauşescu is Buying Missiles to Aim at Hungary“, La Repubblica, 16/17 iulie 1989; MTI (Roma), 17 iulie 1989, p. 15. Vezi şi Janos Juhani Nagy, „Bonn-Bucharest Missile Business“, Budapester Rundschau, 29 mai 1989; MTI în engleză, 5 iunie 1989.

898 Ârpâd Szoczi, Timisoara: The Real Story Behind The Romanian Revolution, Bloomington, iUniverse, 2013, pp. 315-316. Autorul, jurnalist şi activist în cadrul organizaţiei emigraţilor maghiari care acuzase România de practicarea genocidului în anii ’70 şi ’80, citează un raport de informaţii din 13 decembrie 1989 al Ambasadei Ungariei în România, care includea şi afirmaţia mai precisă că existau 7 (şapte)

Toate acuzaţiile au fost demontate când au fost examinate de analiştii

5 5

americani şi de responsabilii cu monitorizarea internaţională.[899] Este însă instructiv să comparăm fiecare dintre aceste aserţiuni cu rezultatul obţinut în urma verificărilor. Să le abordăm în ordine.

Nu au existat pretenţii emise sau ameninţări lansate de Bucureşti la adresa teritoriului maghiar şi nu au existat forţe româneşti desfăşurate din interiorul ţării în zona de graniţă româno-maghiară care să indice o asemenea intenţie.1 Pe de altă parte, la graniţa cu România au fost desfăşurate forţe sovietice şi maghiare.[900] Deşi aceste din urmă mişcări de trupe au fost prezentate ca făcând parte din iniţiativa de pace maghiaro-sovietică desfăşurată în apropierea Austriei, ele au avut loc în contextul în care Budapesta tocmai îşi anunţase noua strategie de apărare, în care România era identificată ca principala ameninţare militară.[901]

Liderul de partid maghiar şi prim-ministru la acea vreme, Karoly Grosz, a recunoscut ulterior că trupele

---

rachete cu această ţintă. Vezi şi interviul cu fostul prim-ministru Miklos Nemeth în Ârpâd Szoczi, „Former Hungarian PM Reveals Role Of Hungarian Secret Service in Toppling Ceauşescu“, 30 ianuarie 2015, https://arpadoliverSzoczi.wordpress.com/2015/01/30/ december-16-2014-former-hungarian-pm-reveals-role-of-hungarian-secret-service-in-toppling-Ceauşescu/.

899 Vezi Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary“ (1989).

900 Vezi Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary“ (1989), 1-6; Devlin, „Hungary’s New Defense Doctrine: ‘Enemy Not The West But Romania’“ (1989), pp. 1-2; §i Shafir, „Matyas Szuros’s Interview with RFE’s Romanian Service“ (1989), pp. 5-6.

901 Ibid.', Devlin, „Hungary’s New Defense Doctrine: ‘Enemy Not The West But Romania’“ (1989), pp. 1-2.

fuseseră deplasate la graniţa cu România pentru operaţiuni de asistenţă militară în Transilvania. După spusele lui Grosz:

(1) La momentul respectiv, relaţiile noastre cu România erau foarte tensionate, ca urmare a problemelor maghiarilor din Transilvania. Cum primisem ameninţări nucleare din partea lui Ceauşescu, am ordonat ca trupele de la graniţa cu Austria să fie transferate la graniţa cu România. Se poate ca această mişcare de trupe să fi fost percepută de serviciile de informaţii occidentale ca preparative pentru o acţiune militară.[902]

Ministrul adjunct de Externe sovietic, Ivan Aboimov, care deţinea pe atunci şi funcţiile de Secretar General al Pactului de la Varşovia şi şef al

5 5)! celulei de criză de la Kremlin cu privire la România în perioada Revoluţiei din decembrie 1989, a confirmat ulterior că Ungaria a încercat să atragă URSS într-o intervenţie militară în România. Conform afirmaţiilor lui Aboimov, „maghiarii voiau să le rezolvăm noi problemele din Transilvania44.1

(2) România nu a avut niciodată focoase nucleare pe teritoriul său în perioada Războiului Rece şi nici nu există dovezi care să sugereze că a efectuat vreodată cercetări în domeniul armelor nucleare. Aşa cum raporta ulterior ambasadorul american la Bucureşti în perioada 1986 – 1989, când, la mijlocul anilor ’80, începuseră să circule zvonuri cu privire la intenţia României de a achiziţiona o bombă nucleară „serviciile americane de informaţii au acordat o prioritate sporită misiunii de a găsi dovezi concrete care să ateste că România era angajată într-un

902 Jacques Levesque, The Enigma of 1989: The USSR and the Liberation of Eastern Europe, Berkeley, University of California Press, 1997, p. 133.

program de înarmare nucleară, însă nu au găsit nimic44.[903] În 1990, şeful Comisiei române pentru Controlul Activităţilor Nucleare (CNCAN) a informat Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică asupra faptului că ţara sa nega afirmaţiile conform cărora ar fi dispus de capacităţi în domeniul armelor nucleare şi a declarat „oficial că România nu a luat niciodată măsuri pentru a-şi asigura asemenea capacităţi şi nici nu va adopta vreodată asemenea măsuri44.[904] Cei care i-au urmat la conducerea CNCAN au confirmat, de asemenea, că „România nu a avut, nu are şi nu va avea capacitatea de a produce bombe nucleare44.[905]

La polul opus, Ungaria, la fel ca RDG, Cehoslovacia şi Polonia, a găzduit în secret, pe teritoriul său, focoase nucleare sovietice.[906] După ce a verificat afirmaţiile maghiarilor, un analist american a conchis, la sfârşitul lui iulie 1989, că „nimeni – exceptându-i probabil pe maghiari – nu crede cu seriozitate că România are interesul politic,

---

903 Interviu luat de corespondenta Marina Kalaşnikova fostului ministru adjunct de Externe Ivan Aboimov, „The Country's Leadership Regarded the GDR as Self- supporting Unit", Vlast (Moscova), 26 aprilie 2005. http://www.kommersant.com/ p570876/r_l/The_Country_s_Leadership_Regarded_the_GDR_as_Self-supporting_ Unit"/.

904 Alexandru Lupu, „România a încercat să producă pe şest plutoniu pentru bomba atomică", Evenimentul zilei, 24 mai 1993, p. 3.

905 L.M., „România nu a avut bombe nucleare", Ziua, nr. 3289, 5 aprilie 2005.

906 „Hungary: USSR Nuclear Weapons Formerly Stored in Country", tradus în U.S. Joint Publications Research Service, Nuclear Proliferation, JPRS-TND-91-007, 20 mai 1991, pp.14-16; Minutes of Meeting of the HSWP Political Committee on 16 May 1989-Excerpt on WP issues, 16 mai 1989, în Bekes şi Locher (2003), PHP

militar sau economic de a intra în clubul statelor deţinătoare de arme nucleare”.1

5

În 1992, autorităţile române au descoperit o cantitate „infimă” de plutoniu (O, 1 grame) la reactorul nuclear de la Piteşti, alimentat de SUA, unde era produs combustibilul pentru centrala nucleară româno-canadiană aflată încă în construcţie.[907] Presa românească s-a grăbit să considere aceasta o „dovadă” a programului clandestin de arme nucleare, dar investigaţiile conduse de autorităţile de reglementare nucleară post-comuniste din România au dus la concluzia că plutoniul respectiv rezultase din experimentele de determinare a compoziţiei izotopice desfăşurate în decembrie 1985.[908] O „anchetă specială” efectuată de Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică a confirmat că experimentele din decembrie 1985 nu se mai repetaseră.[909] Ancheta extinsă la faţa locului, efectuată în a doua jumătate a anului 1992 la Institutul de Cercetări Nucleare de la Piteşti, unde fusese descoperit plutoniul, şi o investigaţie la nivel înalt iniţiată de guvernul român în aceeaşi perioadă au identificat plutoniul rezultat

---

907 Douglas Clarke, „The Romanian Military Threat to Hungary“ (1989).

908 Interviu cu fostul şef al Comisiei române pentru Controlul Activităţilor Nucleare, dr. Lucian Biro, Hotel Marriot, Bucureşti, 19 decembrie 2016, ora 15.00.

909 Pentru rezultatele inspecţiei speciale a instalaţiilor nucleare ale României din mai 1992, efectuate de şeful IAEA Hans Blix, vezi „Letter dated 2 July 1992 from the Director General of the International Atomic Energy Agency to the Secretary-General“, anexă la „Note by the Secretary General“ to the 47th Session of the United Nations General Assembly and Security Council, A/47/320-S/24262, 10 iulie 1992, p. 2. Vezi şi MacLachlan, „Romania Separated Tiny Amount of Plutonium in Secret in 1985“ (1992), p. 16.

în urma experimentului ca fiind de grad reactor, deci nefiind adecvat pentru arme nucleare.[910]

(3) în anii ’70, planurile militare româneşti implicau dezvoltarea de rachete balistice cu rază scurtă de acţiune pentru a înlocui vechile SCUD B, furnizate de sovietici, care fuseseră destinate exclusiv misiunilor Pactului de la Varşovia şi îndreptate spre sud, împotriva unei posibile pătrunderi NATO prin Bulgaria. Înlocuirea fusese cerută, de fapt, de Moscova, care încercase să-i vândă Bucureştiului varianta îmbunătăţită – racheta SS-23 („SPIDER”) cu potenţial nuclear şi rază de acţiune de 500 de kilometri. În conformitate cu instrucţiunile lui Ceauşescu din octombrie 1976, „va fi elaborat un proiect de program pentru adăugarea în procesul de fabricaţie, în paralel cu rachetele tactice, a unei rachete cu rază maximă de acţiune de 500 de kilometri”.1

Nu este clar dacă instrucţiunea fusese sinceră, sau emisă doar pentru ochii şi urechile sovieticilor. În orice caz, programului nu i-au fost alocate fonduri, iar până în 1979 propunerea dispăruse din planificările militare. Deşi discuţia privitoare la un nou tip de rachetă s-a mai reluat de câteva ori, nicio alocare şi niciun plan nu au fost iniţiate odată ce România a început să-şi ramburseze datoria naţională, în 1981. Singurele rachete dezvoltate după aceea au fost cele tactice de artilerie, cu rază scurtă de acţiune (de pildă, rachete sol-aer), adecvate pentru apărarea teritoriului naţional, în „războiul popular”.[911] Moscova, pe de altă parte, le-a furnizat în secret celorlalţi membri ai Pactului rachete SS-23 pentru a înlocui vechile

910 Ibid. Presa din România a confundat plutoniul respectiv cu unul cu grad adecvat armelor nucleare.

911 Vezi, de pildă, http://suntemromania.blogspot.ro/2013/10/285cum-facea-ceausescu- afacerile-pentru.html.

SCUD.[912] în a doua jumătate a anului 1989, România a fost mult mai vulnerabilă la atacuri cu rachetă din partea aliaţilor ei învecinaţi, decât au fost ei din partea României.

(4) Inspecţiile bazelor militare şi ale inventarelor acestora efectuate de autorităţile militare române, americane şi ale NATO imediat după revoluţie au arătat că niciuna dintre rachetele de la Floreşti n-ar fi putut ajunge nici măcar la graniţa cu Ungaria, aflată la 170 de kilometri distanţă şi, cu atât mai puţin, să pătrundă în spaţiul aerian maghiar şi să lovească centrala nucleară de la Paks, aflată la peste 490 de kilometri. La Floreşti nu se afla niciuna dintre rachetele SCUD-B ale României. Şi chiar dacă s-ar fi aflat, ţinând cont de raza lor de acţiune de 300 de kilometri (de fapt 280, conform românilor), tot ar fi căzut cu vreo 200 de kilometri mai înainte de centrala nucleară maghiară. Inspecţiile de după 1989 au reconfirmat că toate rachetele aflate la baza de apărare aeriană de la Floreşti erau non-nucleare şi aveau raze de acţiune de 5 – 17 kilometri, capabile doar să îndeplinească misiuni de apărare a teritoriului naţional, compatibile cu strategia „războiului popular”.1

Prezentarea de către sovietici a „taberei agresive” româneşti

Etichetarea falsă a României ca o „tabără înarmată agresivă” avea o istorie îndelungată şi vrednică de consideraţie în cadrul operaţiunilor de informaţii ale URSS. Astfel, fusese un ingredient principal al

912 Vezi Vojtech Mastny şi Malcom Byme, editori, A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact, 1955-1991, Budapest, Central European Press, 2005, p. 31; Alex Wagner, „U.S., Bulgaria Reach Deal To Destroy Missiles“, Arms Control Today, iulie/august 2002, http://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/bulgariajul_aug02.

dezinformărilor sovietice în perioada interbelică, menit fiind să justifice „necesitatea” invadării, ocupării şi anexării unor părţi din teritoriul românesc în al Doilea Război Mondial. Planurile sovietice de anexare a Basarabiei, teritoriu care constituie astăzi cea mai mare parte a Republicii Moldova, necesitau eforturi considerabile pentru a influenţa opinia publică internaţională.

Operaţiunile sovietice vizând România, desfăşurate în SUA în anii [913]30 şi ’40, au avut la bază un set de trei teme simple. Românii erau prezentaţi ca agresori dedaţi la abuzuri criminale, „moldovenii” erau înfăţişaţi ca fiind reprimaţi (şi non-români din punct de vedere etnic), iar armata sovietică era descrisă ca un salvator al năpăstuiţilor „moldoveni”.[914] Astfel, orice operaţiuni sovietice de invadare, ocupare şi anexare a teritoriului românesc apăreau ca fiind întreprinse din motivul pretins umanitar de a elibera o populaţie oprimată, ceea ce garanta susţinerea din partea americanilor.

Sursele sovietice şi cele româneşti din perioada respectivă confirmă deopotrivă că Moscova începuse să folosească în acest scop, în Europa şi în SUA, „societăţi basarabene” de tip front, după rezoluţia Biroului Politic din martie 1925 „Despre munca în Basarabia”, care detalia strategia de propagandă regională şi externă pentru

---

913 3 79

914 Ştefan Both, „Diversiunea maghiară înainte de Revoluţie: România a îndreptat şapte rachete spre Ungaria. Generalul Stănculescu: «Nem igaz!»“, Adevărul, 17 decembrie 2015, ora 19.57, http://adevarul.ro/locale/timisoara/exclusiv-document-secret-diversi-unea-maghiara-revolutia-89-romania-indreptat-7-rachete-ungaria-generalului- stanculescu-nem-igaz-l_5672e3187d919ed50e53d58d/index.html.

recuperarea ei.1 Instrucţiunile adresate societăţilor basarabene care operau în SUA, situate în New York, Philadelphia, Baltimore, Detroit, Chicago, Saint Louis şi San Francisco, erau cât se poate de explicite în acest sens. Moscova le cerea membrilor acestor societăţi:

Să obţină acceptul pentru separarea Basarabiei de România deoarece „această provincie a fost încorporată în Regatul României prin forţă”.

Să acţioneze continuu în presa americană pentru a descrie „nefericita situaţie a provinciei, înfometarea populaţiei şi necesitatea unui ajutor extern pentru a o scăpa de jugul represiunii româneşti”.

Să convingă opinia publică americană că intervenţia militară sovietică în România era „asistenţă armată acordată de URSS ca răspuns la solicitările populaţiei basarabene”;

Să strângă fonduri în SUA pentru a finanţa „lupta de eliberare”.[915][916]

---

915 Vladimir Aleksandrovich Nevezhin, „The Making of Propaganda Concerning USSR Foreign Policy, 1939-1941“ în Niels Erik Rosenfeldt, Bent Jensen, Erik Kulavig, eds, Mechanisms of Power in the Soviet Union, Palgrave Macmillan, 2000, p. 155; Yakov. M. Kopanski, Obshestvo bessarabtsev v SSSR i soiuz bessarabskikh emigratnoye (1924-1940), [Societatea Basarabenilor în URSS şi Uniunea Emigranţilor Basarabeni], Chişinău, 1978, pp. 24-27. Vezi şi Special Information Service [*5/5] note regarding the reorganization of the Romanian-Bessarabian Section of the Comintern Agency in Odessa with the scope of directing and intensifying Communist agitation and propaganda in Romania, 27 ianuarie 1938, Arhivele Serviciului Român de Informaţii; ASRI, Fond Documentar, Dosar 6669, filele 3-4; Document 1 în Vitalie Varatic, Preliminarii la raptul Basarabiei şi nordul Bucovinei, Bucureşti, Libra, 2000, pp. 33-34.

916 SIS Note regarding the actions of the Soviet government in the reorganization and reinvigoration of the activities of the „ Bessarabian Societies “ in the U.S.A., 2 aprilie 1940; ASRI, Fond Documentar, Dosar

Deşi temporar exclusă din repertoriul sovietic de propagandă şi măsuri active, campania de a înfăţişa România ca agresor a fost reluată în scrierile sovietice cu caracter istoric în anii ’60.1 În 1968, după invazia condusă de URSS în Cehoslovacia pe care Bucureştiul a condamnat-o în termeni lipsiţi de echivoc, s-au manifestat considerabile temeri internaţionale că avea să urmeze rândul României. La vremea aceea, serviciile de informaţii militare sovietice răspândeau pe larg zvonul că România „ar putea iniţia provocări” care ar fi necesitat un răspuns militar, deoarece „se pretinde un «mare stat socialist»”.[917][918]

După 1968 şi mai apoi, pe întreaga durată a Războiului Rece, toate scenariile principale imaginate de Statul Major General român în domeniul apărării includeau un atac împotriva României venit din partea Uniunii

6666, filele 65-67; şi SIS note regarding the reorganization and use of the „ Bessarabian Societies “ by the USSR for anti-Romanian aims, 30 ianuarie 1940; ASRI, Fond Documentar, Dosar 6666, filele 43-46; Documentele 77 şi 48 în Varatic (2000), pp. 247-249 şi 189-190.

380

917 Vezi, de pildă, „Yazkova On the Little Entente: Hungarian and Rumanian Response“, Radio Free Europe Research, 10 februarie 1969, Open Society Archives, Box 65, Folder 2, Report 219, p. 4; Paul Lendvai, Eagles in Cobwebs: Naţionalism and Communism in the Balkans, Garden City, NY, Doubleday and Company, 1969, p. 343.

918 La sfârşitul lui august 1968, viitorul director general adjunct al CIA, Vemon Walters, pe atunci ataşat militar în Franţa, l-a întrebat pe omologul său sovietic dacă URSS va „înghiţi“ România aşa cum făcuse cu Cehoslovacia. Când generalul sovietic s-a referit la pretinsa intenţie agresivă a României, Walters şi-a exprimat îndoiala „că micuţa România va lansa provocări la adresa marii Uniuni Sovietice“. U.S. Library of Congress, Manuscript Division, W. Averell Harriman Papers, John F. Kennedy/Lyndon B. Johnson Administrations (JFK/LBJ), Box 498 (Romania 1964-1968), Folder 3, Romania: 8/31/68, Confidenţial Memo by Averell Harriman’s Assistant, Daniel I. Davidson.

Sovietice şi/sau a aliaţilor din Pactul de la Varşovia. Cei mai mulţi dintre

5 5 5 5

analiştii occidentali au subestimat substanţial gradul de suspiciune şi chiar de ostilitate care a existat de atunci în relaţiile sovieto-române. Dar discuţiile interne ale celor mai înalte organisme decizionale ale României, disponibile acum, erau remarcabil de explicite şi lipsite de echivoc.

În conformitate cu cei 26 de participanţi la şedinţa Comitetului Executiv al CC al PCR organizată în ziua invadării Cehoslovaciei, pe 21 august 1968, Uniunea Sovietică, RDG, Polonia, Ungaria şi Bulgaria „au ameninţat însăşi existenţa ţărilor şi a popoarelor”.[919] Unul după altul, membrii

Comitetului au subliniat că nu mai puteau avea absolut nicio încredere în aliaţii lor din Pactul de la Varşovia, indiferent care ar fi fost problema. Invazia n-a făcut decât să accentueze ceea ce ei ştiau deja şi să ofere:

...Încă o dovadă că Uniunea Sovietică şi celelalte patru state socialiste care fac cauză comună cu ea, care continuă să urmeze linia politică a PCUS şi a Uniunii Sovietice, nu ţin seama de părerile celorlalţi şi sunt capabile de orice. Aceasta este o nouă dovadă că nimic nu le va opri şi că sunt în stare să încalce orice fel de acord şi de declaraţie.1

Pe toată durata rămasă a Războiului Rece, principala

---

919 Consemnare a şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR cu privire la situaţia din Cehoslovacia, 21 august 1968, ANIC, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 133/1968, filele 6-26. Pe lângă versiunea românească originală, sunt disponibile traduceri în engleză. Vezi, de pildă, Retegan (2000), pp. 211-225; şi colecţiile arhivei virtuale de la Cold War International History Project şi Parallel History Project on Cooperative Security.

ameninţare militară la adresa ţării lor le-a fost evidentă tuturor românilor şi s-a reflectat în planurile militare. Aşa cum remarcase Comitetul Executiv pe 31 august 1968, „tovarăşii sovietici nu încetează niciodată să vorbească despre nevoia de a adopta măsuri defensive împotriva SUA şi a RFG”, dar ei sunt „cei care au intervenit în Cehoslovacia; nu SUA şi RFG au intervenit, ci Uniunea Sovietică şi celelalte patru state socialiste”.[920] Relaţia militară româno-sovietică de după invazie a fost descrisă de generalul Anatoli Ivanovici Gribkov, pe atunci prim adjunct şi, ulterior, şef al Statului Major General al Pactului de la Varşovia până în 1989, în termeni vehemenţi:

Românii erau îngrijoraţi că vor avea soarta Cehoslovaciei. Aşa că au adoptat o doctrină de „apărare a întregului popor”. Treptat şi în secret, şi-au redesfăşurat trupele. Diviziile cel mai bine echipate şi capabile de luptă au fost desfăşurate în apropiere de graniţa sovietică, la Porţile de Fier (la frontiera cu Iugoslavia), şi aproape de graniţa cu Bulgaria. Mai târziu, a fost întărit frontul maghiar. Au desfăşurat baterii antiaeriene cu încărcături de război la toate aeroporturile, inclusiv în capitală, pentru distrugerea aeronavelor şi a trupelor aeropurtate. Comandantul-şef şi şeful de Stat Major al forţelor armate ale Pactului de la Varşovia nu aveau dreptul să aterizeze pe aeroporturile româneşti sau să survoleze teritoriul României spre Bulgaria fără permisiunea scrisă a autorităţilor române. Când o aeronavă (sovietică) s-a apropiat de România, a fost ca şi când era gata să devină ţinta focului inamic.1

Prin urmare, ideea că România ar fi apelat la ajutorul

920 Op.cit., filele 20-21.

militar sovietic sau că s-ar fi alăturat unei intervenţii militare împotriva unei terţe părţi este exagerată, pentru a nu spune mai mult. Dar nu e şi rar întâlnită. Fostul şef al serviciului de informaţii sovietic, Evgheni Primakov, spre exemplu, pretinde că „Ceauşescu a cerut să fie trimise trupe sovietice în România” în decembrie 1989, pentru a-i salva regimul – una dintre cele mai extravagante denaturări din lungul şir pus la cale de sovietici.[921][922]

Dimpotrivă, discuţiile interne ale autorităţilor române în decembrie 1989 arată că Ceauşescu a ordonat închiderea graniţei cu URSS şi adoptarea de măsuri defensive pentru ceea ce el a numit o „stare de război” cu aliaţii socialişti, în primul rând cu Uniunea Sovietică. Anunţând întreruperea „tuturor activităţilor turistice” din exterior spre România, Ceauşescu explica, pe 21 decembrie, în faţa Comitetului Politic Executiv:

Nici măcar un singur turist străin nu trebuie lăsat să pătrundă în ţară, fiindcă toţi au devenit agenţi de spionaj. (...) Nimeni nu trebuie lăsat să pătrundă din ţările socialiste, cu excepţia celor din Coreea, China şi Cuba. *Fiindcă în niciuna dintre ţările socialiste vecine nu mai putem avea încredere*. *Cei din ţările socialiste învecinate sunt trimişi ca spioni*. Oprim orice activitate turistică.

E declarată stare de urgenţă în toate judeţele. Unităţile armatei, ale Ministerului de Interne, ale Securităţii de Stat sunt în stare de alertă.

Trebuie să indicăm în teleconferinţă să se ia toate măsurile împotriva oricărei tentative, fiindcă trebuie să

---

921 A.I. Gribkov, Sud’ba varshavskogo dogovora: Vospominania, Dokumenty, fakty [Parte din pactul de la Varşovia: Amintiri, documente, fapte], Moscova, Russkaia Kniga, 1998, pp. 75-76.

922 Yevgheny Primakov, Russian Crossroads: Toward the New Millenium, New Haven, Yale University Press, 2004, p. 131.

apărăm independenţa patriei şi a socialismului împotriva oricui, oricine ar fi. (...)

Toată lumea trebuie să ştie că suntem în stare de război. Tot ceea ce s-a întâmplat în Germania „în Cehoslovacia şi în Bulgaria acum, şi în Polonia şi Ungaria în trecut9 sunt lucruri organizate de Uniunea Sovietică9 cu ajutorul americanilor şi al occidentalilor.1

Toate sursele sovietice au confirmat afirmaţiile maghiare cu privire la agresivitatea României, la producerea secretă de arme nucleare şi la programele clandestine de rachete balistice în cooperare cu state cunoscute ca rebele, precum Coreea de Nord.[923] De fiecare dată, când au fost analizate de către serviciile americane de informaţii în perioada 1988 – 1989 sau în cea post-comunistă, toate aceste aserţiuni extrem de incriminatoare s-au dovedit a fi false.[924]

Fireşte, oficialii sovietici au făcut tot ce-au putut, independent de aliaţii lor, pentru a-i convinge pe omologii lor vest-europeni şi americani că România constituia o ameninţare militară agresivă. Astfel, Anatoli Dobrinin, consilierul lui Gorbaciov, pretindea că Ceauşescu „ceruse o intervenţie a Pactului de la Varşovia în Polonia fiindcă anticomuniştii din *Solidaritatea*

y câştigaseră alegerile”.[925] Departamentul

923 Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 17 decembrie 1989, filele 20-21; Munteanu (2001) şi Transcrierea şedinţei Comitetului Politic Executiv din decembrie, reprodusă în Mircea Bunea, Praf in ochi: Procesul celor 24-1-2, Bucureşti, editura Scripta, 1994, p. 34.

924 Vezi Larry L. Watts, „Ceausescu’s Vanishing Bomb: A Fact-Checking Exercise“, Nuclear Proliferation International History Project Working Paper, Woodrow Wilson Center, în curs de apariţie.

925 Anatoly Dobrynin, In Confidence: Moscow s Ambassador to Six Cold War Presidents, Seattle, University of Washington Press, 1995, p.

Internaţional al Comitetului Central al PCUS, care răspundea de coordonarea „măsurilor active” sovietice şi a campaniilor de dezinformare, promova aceeaşi idee în faţa tuturor oficialilor şi specialiştilor americani dispuşi să o asculte. Un alt consilier, Gheorghi Şaknazarov, pretindea, în mod similar, că Ceauşescu îi sugerase lui Gorbaciov „ca Pactul de la Varşovia să ia în considerare folosirea de trupe” împotriva Ungariei şi a Poloniei.1

Aşa cum insista Rafail Fiodorov, prim adjunct al Departamentului International din subordinea CC al PCUS în perioada 1989 – 1990 şi fost ofiţer al serviciilor de informaţii militare (GRU), în discuţia cu un istoric american, „guvernul român a îndemnat în secret celelalte state ale Pactului de la Varşovia să i se alăture în a trimite trupe în Polonia”.[926] Ministerul de Externe de la Moscova a urmat sârguincios aceeaşi linie. Serghei Tarasenko, unul dintre principalii consilieri ai lui Şevardnadze (şi, în cele din urmă, adjunct al ministrului de Externe), a afirmat că liderul român „nu ştia despre faptul că Gorbaciov încuraja” reformele din Polonia, atunci când lansase presupusul apel la „o intervenţie militară a Pactului de la Varşovia în Polonia”.[927]

632.
384

926 Jonathan Steele, Eternal Russia: Yeltsin, Gorbachev and the Mirage of Democracy, Cambridge, Harvard University Press, 1994, p. 185. Un alt consultant sovietic pretinde, de asemenea, că „în culise“, Ceauşescu încerca „să ridice «problema poloneză»“, în speranţa că-i va convinge pe ceilalţi membri ai Blocului de „necesitatea imperativă de a oferi Poloniei «ajutor frăţesc» (de tipul intervenţiei Pactului de la Varşovia din 1968 în Cehoslovacia)“. Andrei Grachev, Gorbachev s Gamble: Soviet Foreign Policy and the End of the Cold War, Cambridge, Polity Press, 2008, p. 173.

927 Serghei Tarasenko i-a spus acest lucru lui Raymond Garthoff, care

Afirmaţia era cât se poate de neadevărată. Ceauşescu făcuse acel apel tocmai fiindcă era conştient că Moscova încuraja tendinţele reformiste în

Polonia. Aşa cum declara în faţa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR

?)

În dimineaţa următoare, „orientarea polonezilor este acceptată de Uniunea Sovietică şi cred că am putea spune chiar mai mult, că această orientare a fost adoptată la sfatul Uniunii Sovietice”.[928] Astfel, toţi oficialii şi consilierii sovietici fuseseră prinşi în flagrant, în timp ce-i dezinformau pe interlocutorii lor americani şi denaturau caracterul, intenţia şi consecinţele comportamentului românilor, pentru a susţine linia Moscovei.

Şaknazarov, spre exemplu, pretinsese că Andropov „refuzase categoric să accepte propunerea lui Ceauşescut privitoare la aducerea unor schimbări declaraţiei reuniunii la vârf a Pactului de la Varşovia din ianuarie 1983 şi îi forţase pe români să „renunţe” la opoziţia lor şi să semneze comunicatul aşa cum fusese conceput de sovietici.1 Dar, conform spuselor unuia dintre participanţii la reuniune, un militar de rang înalt, Andropov se dovedise incapabil „să ţină piept refuzului românilor de a semna declaraţia convenită” şi „cedase la obiecţiile românilor”.2 Rafail Fiodorov – familiarizat cu „măsurile active” sovietice pe care le gestionase împotriva ţintelor occidentale pe

---

lucra pe atunci la „grupul consultativ“ al Brookings Institute. Raymond L. Garthoff, The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War, Washington D.C., Brookings Institute, 1994b, p. 604.

928 ANR, Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR. din ziua de 21 august 1989, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 57/1989, pp. 1-6.

când era ofiţer GRU în RFG – răspândise activ minciuna cusută cu aţă albă că „nimeni din RFG nu vrea reunificarea”, în toiul negocierilor „doi plus patru” pe tema unificării Germaniei în 1990.3 De asemenea, Serghei Tarasenko i-a indus în eroare pe analiştii americani, determinându-i să creadă că Budapesta nu avusese aprobarea prealabilă a sovieticilor pentru a-şi deschide graniţa în faţa fugarilor est-germani în 1989.4

Amploarea şi perseverenţa campaniei duse de Blocul sovietic pentru a eticheta România ca agresor i-a convins pe unii analişti că Ceauşescu „susţinea intervenţia militară la nivelul Blocului estic”, în ciuda lipsei

1 Robert Service, *The end of the Cold War*: *1985 – 1991*, New York, Macmillan, 2015, p. 62; G.K. Shaknazarov, *S vozdyami i bez nikh* [Alături de lideri şi fără ei], Moscova, Vagrius, 2001, p. 263.

2 Gribkov (1998), pp. 126 – 127.

3 Gordon M. Hahn, Russia’s Revolution From Above 1985 – 2000: Reform, Transaction and Revolution in the Fall of the Soviet Communist Regime, New Brunswick, Transaction, 2002, p. 285.

4 Philip Zelikow şi Condoleezza Rice, *Germany Unified and Europe Transformând*: *A Study în Statecraft*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1998, p. 69. Aprobarea sovietică a fost ulterior confirmată de diverse surse americane şi din Blocul sovietic. Vezi, de pildă, Jim Hoagland, „Hungary Had Soviet Approval: U.S. Also Reportedly Informând of Plâns for East Germans”, *Washington Post*, 17 septembrie 1989; şi Jeffrey Gedmin, *The Hidden Hand*: *Gorbachev and the Collapse of East Germany*, Washington D.C., AEI Press, 1992, pp. 88, 91, 110. Vezi şi fostul ministru de Externe maghiar Lászlo Kovács în Jacques Levesque, *The enigma of 1989*: *The*

USSR and the Liberation of Eastern Europe, Berkeley, University of California Press, 1997, p. 163.

386

dovezilor în acest sens.1 Noile afirmaţii erau deseori acceptate fără rezerve, deoarece le confirmau pe cele mai vechi ale aceloraşi surse din Blocul sovietic, standardele fireşti de verificare independentă fiind astfel ignorate.2 Drept urmare, chiar şi cele mai exagerate rapoarte ale terţelor părţi cu privire la intenţiile şi politicile de securitate ale României au fost acceptate ca atare de unii analişti, care apoi le-au reluat ca fiind veridice, în lipsa unei verificări independente.3

Unul dintre analişti, spre exemplu, aparent fără a cunoaşte amplasamentul instalaţiilor nucleare româneşti şi sovietice, a raportat ca fiind credibile „ameninţările din partea agenţiei de securitate a statului din România (Securitatea) de a arunca în aer centralele nucleare din apropierea graniţei româno-sovietice”.4 Acest lucru ar fi fost extrem de dificil, dat fiind că nu

1 Vezi, de pildă, Mircea Munteanu, „The Last Days of a Dictator”, *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 12/13 (toamna-iarna 2001), pp. 217, 220.

2 Această deficienţă nu se manifesta doar la analiştii americani. În monumentala sa lucrare bazată pe dovezi documentare şi mărturii orale, spre exemplu, analistul canadian Jacques Levesque a consultat exclusiv surse sovietice, maghiare şi poloneze cu privire la intenţiile agresive ale României. Levesque (1997), pp. 119 – 121.

3 Lipsa verificărilor şi tendinţa de a se lua după punctele de vedere deja exprimate i-a determinat pe mai mulţi analişti să interpreteze cu totul eronat dovezile existente. Astfel, spre exemplu, Mark Kramer afirmă că „doi specialişti bine cunoscuţi”, Dumitru Preda şi Mihai

Retegan, „cred că Ceauşescu solicita intervenţia comună a Pactului de la Varşovia în Polonia, inclusiv o intervenţie militară, dacă era necesar”. (Vezi Kramer în Mark Kramer şi Larry Watts, „Continuing Debate: Ceauşescu’s Appeal for Warsaw Pact Action on 19 August 1989”, CWIHP e-Dossier 61, Woodrow Wilson Center, 3 februarie 2015, https://www.wilsoncenter.org/publication/continuing-debateceausescus-appeal-for-joint-warsaw-pact-acţion-19-august-1989 e ftnref4.) Dimpotrivă, profesorii Preda şi Retegan afirmau clar că pe 19 august: „Nicolae Ceauşescu a trimis o scrisoare către comitetele centrale ale partidelor comuniste, în care solicita discutarea urgentă a situaţiei din Polonia şi le oferea susţinere lui Jaruzelski şi PMUP, pentru «victoria socialismului»”. (Dumitru Preda şi Mihai Retegan, editori, *1989*: *Principiul dominoului*: *Prăbuşirea regimurilor comuniste europene*, Bucureşti, Fundaţia Culturală Română, 2000, p. 26.) Dumitru şi Retegan i-au confirmat autorului, ulterior, concluzia la care au ajuns, anume că Ceauşescu „nu a aprobat niciodată intervenţia militară”. Vezi Larry Watts, *A Rejoinder*, în *ibid*…

4 Vezi Kramer (2003): 23; şi Mark Kramer, „The Demise of the Soviet Bloc”, *Europe-Asia Studies*, vol. 63, nr. 9 (noiembrie 2011): p. 1585. Kramer nu menţionează nicio sursă pentru afirmaţia sa, în niciunul dintre studii. Deşi citează în ambele aceleaşi două articole din *New York Times*, o verificare în periodicul respectiv arată că în niciunul dintre cele două articole nu se face nicio aluzie la vreo ameninţare din partea României la adresa instalaţiilor nucleare din URSS sau din apropierea graniţei sovieto-române.

387

existau instalaţii nucleare româneşti în relativa apropiere a graniţei cu URSS. Toate aceste instalaţii erau

amplasate în zona sudică a ţării (la Piteşti, Măgurele, Turnu Severin şi Cernavodă). Cea mai apropiată instalaţie nucleară sovietică – Centrala Nucleară Ucraina Sud de la Yujnoukrainsk – se afla la peste 300 de kilometri (în linie dreaptă) de graniţa cu România a Uniunii Sovietice. Distanţa până la centrală era însă mult mai mare (cel puţin 400 de kilometri) dacă un ipotetic comando ar fi folosit pentru a ajunge la ea drumurile, căile ferate sau căile navigabile existente.

Insistenţele pentru o conferinţă a ţărilor socialiste pe tema construcţiei socialiste

9

Alte două elemente relevante în context merită să fie incluse în orice analiză a intenţiilor României şi a posibilei schimbări totale de politică referitoare la intervenţia militară în Polonia în august 1989. Primul este lungul şir de încercări ale României, în anii ’80, de a convoca o conferinţă a „tuturor statelor socialiste europene” pentru a trata problemele şi perspectivele „construcţiei socialiste”. Ceauşescu a revenit la această temă la reuniunea CPC desfăşurată în iulie 1989 la Bucureşti, considerând-o drept o chestiune de mare urgenţă şi susţinând „cooperarea activă cu toate ţările socialiste şi, în primul rând, cu vecinii noştri, pentru continua dezvoltare socială şi economică a ţărilor noastre pe calea socialismului”. În discursul său inaugural al şedinţei din 7 iulie 1989, a făcut apel la toate statele socialiste să discute şi să soluţioneze în comun crizele, în primul rând liberalizările „exagerate” din Polonia şi Ungaria, amintind pregnant de apelul său din 19/20 august:

Noi suntem de părere că este deosebit de important ca statele membre socialiste ale Pactului de la Varşovia şi toate ţările socialiste

5 J 5

să analizeze împreună şi să stabilească împreună problemele actuale ale construcţiei socialiste, cum putem lucra mai bine împreună, pregătind populaţia pentru criză şi asigurând dezvoltarea socială şi economică a fiecărui popor pe calea socialistă.[929]

Ceauşescu a insistat asupra caracterului urgent al acestei măsuri, cerând ca o astfel de întâlnire să fie organizată cât mai curând, cel târziu până în octombrie 1989. Şi niciunul dintre ceilalţi membri ai Pactului nu a menţionat nici măcar existenţa vreunei aluzii cu privire la o posibilă acţiune militară. În mai 1989, liderul de partid maghiar Karoly Grosz a fost contrazis de ministrul de Externe Gyula Horn atunci când a afirmat că, la întâlnirea Pactului de la Varşovia din iulie, România va ataca procesul de reforme din Ungaria şi va invoca împotriva lui Doctrina Brejnev. Aşa cum a subliniat Horn, Bucureştiul voia să evite discutarea problemelor referitoare la construcţia socialistă „în cadrul" Pactului de la Varşovia.1

Principiul Briciului lui Occam sugerează că linia politică neschimbată vreme de un deceniu, evidentă în iulie 1989 şi manifestată în mod repetat în perioada septembrie-decembrie a aceluiaşi an, a continuat fără întreruperi şi în luna august. Aşa cum remarca o autoritate în domeniu, apelul „urgent" la „liderii mai multor ţări din Pactul de la Varşovia şi ai altor ţări socialiste de a-şi exprima serioasa îngrijorare şi de a acţiona împreună"

929 Transcrieri ale întrunirii CPC de la Bucureşti: Discursul secretarului general al PCR (Nicolae Ceauşescu), 7 iulie 1989, versiunea în limba germană, pp. 151-152, PHP. Din păcate, acest segment al discursului lui Ceauşescu lipseşte din traducerea în engleză de pe site-ul PHP, fiind înlocuit cu puncte de suspensie.

pentru a rezolva criza din Polonia şi a preveni prăbuşirea socialismului în august 1989 e mai puţin probabil să fi constituit o chemare la intervenţie militară şi o bruscă schimbare radicală a unei politici de securitate cu lungi state de serviciu, ci, mai degrabă, o nouă încercare de a convoca o reuniune a tuturor statelor socialiste din Europa, îndelung solicitată.[930][931]

Insistenţele pentru reformarea radicală a Pactului de la Varşovia

Un al doilea element care pune lucrurile în contextul corect se referă la intenţia României de reformare radicală a Pactului de la Varşovia, diametral opusă faţă de consolidarea sau utilizarea forţelor militare ale alianţei. Supusă atenţiei Moscovei în mod oficial pe 1 iulie 1988 şi trimisă prin intermediul unei scrisori celorlalţi membri ai Pactului, reformarea era menită să diminueze controlul sovietic şi să transforme Pactul dintr-o alianţă politicomilitară într-una politică şi socio-economică, atenuându-i aspectul militar şi reducând autoritatea ofiţerilor superiori sovietici asupra ei.1 Propunerea repeta apelurile lansate de România în ultimul sfert de secol pentru transformarea Pactului într-o coaliţie veritabilă, ale cărei poziţii de comandă să fie ocupate prin rotaţie.[932]

---

930 Minutes of Meeting of the HSWP Poliîical Committee on 16 May 1989 - Excerpt on WP issues, 16 mai 1989, pp. 5, 9, în Bekes şi Locher (2003), PHP.

931 Siani-Davies (2005), p. 49

932 Romanian Proposal for Warsaw Pact Reform: Letter of the CC of the Romanian Communist Party, 8 iulie 1988, Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact (PHP). Versiunea în limba engleză de pe site-ul PHP nu este o traducere a originalului în română, ci un „sumar“ bulgar, care omite elemente-cheie ale originalului, nu le înlocuieşte cu puncte de suspensie şi conţine modificări de mică amploare, dar extrem de semnificative ale textului. De exemplu, „politic şi militar“ apare în

Moscova a răspuns, la fel ca înainte, instruindu-i pe ceilalţi membri ai Pactului să evite orice discuţii pe tema acestei propuneri.

Deşi oficialii sovietici le-au spus celorlalţi membri ai alianţei că reforma propusă de România avea să consolideze, de fapt, caracterul militar al Pactului de la Varşovia, este limpede că ei nu au crezut că aşa stăteau lucrurile şi că aceasta ar fi putut fi intenţia românilor. Aşa cum au explicat Eduard Şevardnadze şi Vădim Medvedev, pe lângă transformarea CPC „într-un organism consultativ al statelor socialiste din Europa pe teme de cooperare politică şi economică”, România dorea schimbări care „să faciliteze deciziile colective pe problemele dezvoltării militare şi ale utilizării în comun a forţelor armate în situaţii de război”, astfel „slăbind sistemul actual de organizare militară a alianţei”.[933]

După spusele şefului de Stat Major al Germaniei de Est, România dorea deopotrivă „să facă mai dificilă pregătirea rezoluţiilor colective cu privire la problemele fundamentale de structură militară şi asigurarea unei planificări uniforme pentru mobilizarea forţelor armate în situaţii de război”, şi să pună capăt „continuei prezenţe la conducerea forţelor armate ale Tratatului de la Varşovia a unui comandant suprem sovietic”.[934] Acest lucru, a subliniat generalul est-german, „corespundea (pe deplin)

loc de „politic şi economic“ drept obiectiv al propusei transformări a alianţei, iar propunerile de a deschide CPC tuturor statelor socialiste europene şi de a institui rotaţia anuală la preşedinţia CPC şi a nou-propusului Comitet Militar pentru Apărare lipsesc integral.

933 Romanian Proposal for Warsaw Pact Reform: Information Regarding the Romanian Proposal, 8 iulie 1988, p. 3, PHP.

934 Evaluation of the Romanian Proposal for Reform of the Warsaw Pact in Preparation of the PCC Meeting, by the East German Minister of Defense (Heinz Kessler), iulie 1988, PHP.

cu poziţia din trecut a României, de a nu permite nicio consolidare a structurilor alianţei”.[935]

Oficialii maghiari au remarcat şi ei că „într-un contrast evident” cu ceilalţi membri ai Pactului, care doreau cu toţii să „întărească” structura de comandă şi capacitatea militară a alianţei, eforturile României slăbeau alianţa prin faptul că deschideau CPC către „toate ţările socialiste europene (incluzând deci Albania şi Iugoslavia)”, prin reorientarea sa spre „cooperarea politică şi economică” şi prin „democratizarea mecanismului de cooperare militară”.1

Ceauşescu a reafirmat fără echivoc toate aceste obiective în discursul său

*

de deschidere a întrunirii CPC din iulie 1989, organizate la Bucureşti:

Trebuie să îmbunătăţim activitatea Pactului de la Varşovia. Au

j fost înaintate multe propuneri. Desigur, noi ne pronunţăm în favoarea dizolvării acestui Pact, dar atâta vreme cât el există, trebuie să lucreze în condiţii bune.[936] (...)

Începând cu această şedinţă, CPC trebuie să-şi facă

---

935 Ibid.

936 Joint Memorandum of the Foreign Ministry and the Ministry of National Defense on the Future of the Warsaw Treaty, 6 martie 1989, p. 7, „Hungary and the Warsaw Pact“, „National Perspectives“, PHP Aşa cum se plângea şi Ungaria la debutul campaniei româneşti de la mijlocul anilor ’60, în „problemele militare a devenit clar că nimic nu s-a schimbat în atitudinea României“, întrucât „conducerea lor de partid şi de stat continuă să se opună unei activităţi mai susţinute şi unei mai bune coordonări a organelor militare ale Tratatului de la Varşovia“. Report to the Hungarian Politburo and Council of Ministers on the Politburo Meeting, 9 martie 1968, PHP.

datoria, separat de chestiunile militare, de a analiza mai pe larg problemele de dezvoltare economică şi socială, pentru ca ele să devină, dacă o vor permite condiţiile, probleme principale. (...)

Fireşte că mai există o chestiune pe care noi am susţinut-o întotdeauna – Comandantul Suprem să fie ales în fiecare an sau la fiecare doi ani, dintre reprezentanţii (tuturor) statelor membre. Eu cred că aşa trebuie făcut.

Înţeleg bine că Uniunea Sovietică are nevoie de continuitate. Şeful (sovietic) al înaltului Comandament oferă, desigur, această posibilitate, această continuitate, dar ea poate lua şi alte forme; de exemplu, cu privire la rolul armatei sovietice în alianţă, unul dintre adjuncţii Comandantului Suprem poate fi întotdeauna un reprezentant al armatei sovietice. Pot fi găsite şi alte soluţii acceptabile.

Hotărâtoare este necesitatea de a crea o reală încredere reciprocă şi de a stabili limitele forţelor noastre armate, considerând că protejarea independenţei este asigurată atât timp cât apar situaţii dificile. Trebuie să năzuim la democratizare, aşa cum este înţeles acest termen.1

Ca pentru a reliefa motivul pentru care nu constituiau surse de încredere cu privire la intenţiile şi comportamentul României, ceilalţi aliaţi din cadrul Pactului de la Varşovia au făcut tot ce le-a stat în puteri pentru a ascunde de ochii publicului propunerea lui Ceauşescu, denaturând concomitent politica României. În raportul RDG asupra şedinţei CPC se nega faptul că România deschisese măcar subiectul reformei. Conform afirmaţiilor est-germanilor, România „nu şi-a repetat ideile conţinute în scrisoarea PCR către partidele surori cu privire la reorganizarea Pactului de la Varşovia”.2 În mod

similar, Ministerul bulgar de Externe pretindea că Ceauşescu şi-a „schimbat” poziţia şi că acum „şi-a exprimat dezacordul faţă de desfiinţarea Organizaţiei Tratatului de la Varşovia”.3 Dimpotrivă, aşa cum Ceauşescu a subliniat în mod repetat în discursul de deschidere, România continua să fie „în favoarea renunţării la divizarea Europei în blocuri „militare” şi a „dizolvării” Pactului de la Varşovia.4

La şedinţa CPC din iulie, ambasadorului israelian la Bucureşti, un observator interesat la faţa locului, i s-a spus de către o „sursă est-europeană” neidentificată că Ceauşescu insista că „Războiul Rece există încă” atunci când Gorbaciov declarase că „epoca Războiului Rece s-a sfârşit”, iar apoi „i-a surprins pe participanţi” făcând apel la o înnoire a „validităţii

1 *Ibid*. Versiunea est-germană, pp. 26/160 şi 27/161, PHP.

2 *East German Summary of the PCC Meeting*, 11 iulie 1989, p. 2, PHP; Mastny şi Byme (2005), p. 652.

3 *Records of the PCC Meeting în Bucharest*: *Speech by the General Secretary of the PCR* (*Nicolae Ceauşescu*), *1* iulie 1989, versiunea în engleză, pp. 6 – 7, PHP; *Report to the Bulgarian Politburo by the Bulgarian Minister of Foreign Ajfairs* (*Petar Toshev Mladenov*) *on the PCC Meeting*, 12 iulie 1989, p. 5, PHP. Acest lucru era plauzibil doar fiindcă Ceauşescu acceptase ideea că o desfiinţare „unilaterală” a Pactului nu era dezirabilă, ca să atenueze temerile sovietice. Dar şi el şi predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, insistaseră cu consecvenţă că Pactul de la Varşovia nu s-ar fi confruntat cu efecte negative dacă îşi reducea unilateral efectivele, armamentele şi bugetele şi dacă îşi retrăgea unilateral trupele.

4 Records of the PCC Meeting în Bucharest: Speech

by the General Secretary of the PCR (Nicolae Ceauşescu), 7 iulie 1989, versiunea în engleză, pp. 6 – 7, PHP.

392

Doctrinei Brejnev”.1 La o verificare a documentelor disponibile în prezent cu privire la discuţiile interne din cadrul Pactului de la Varşovia se constată că, în conformitate cu transcrierea est-germană a discursului său, Ceauşescu a declarat de fapt că ţările socialiste, împreună cu „popoarele din lumea întreagă” înfrânseseră „politica Războiului Rece” şi că deschiseseră calea „tranziţiei la o politică de destindere, către soluţionarea problemelor dificile şi complicate ale treburilor internaţionale prin intermediul negocierii”.[937] Cu alte cuvinte, Ceauşescu reafirmase politica deja tradiţională a României. Aşa cum indică în mod evident aceste exemple, sursele Blocului sovietic, altele decât cele româneşti, au denaturat frecvent intenţiile şi acţiunile românilor.

Intervenţie militară sau neamestec în treburile interne?

9

În seara zilei de 21 august 1989, la nici 48 de ore după ce primiseră comunicarea verbală a Bucureştiului din 19/20 august, responsabilii cu problemele de politică externă de la Varşovia i-au comunicat ambasadorului român răspunsul lor oficial. Autorităţile poloneze s-au plâns că apelul contrazicea principiul tradiţional al României de „neamestec în treburile interne ale altor

937 Yosef Govrin, Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceausescu Era, New York, Routledge, 2002, p. 113. Govrin a fost şeful departamentului din Ministerul de Externe israelian care se ocupa de Europa de Est în perioada 1979-1985, şi apoi a devenit ambasador în România (1985-1989), pentru a se întoarce după aceea la Tel Aviv ca secretar general în Ministerul de Externe.

state” (inclus şi în declaraţia Bucureştiului din iulie 1989). „Conducerea română”, continua răspunsul Varşoviei, „a afirmat întotdeauna acest principiu cu o forţă deosebită referitor la ţara sa, un exemplu neechivoc fiind neparticiparea României la intervenţia din 1968 în Cehoslovacia”.[938]

Astfel, Varşovia a stabilit o legătură între principiul neamestecului – invocat iniţial de Bucureşti pentru a condamna formula practicată de Comintern în anii ’20 şi ’30 de a lichida conducerile celorlalte partide – şi presupusa schimbare cu 180 de grade a politicii României împotriva intervenţiei militare străine, ceea ce implica, de asemenea, o schimbare la fel de radicală a poziţiei sale împotriva bazelor militare străine şi pentru retragerea tuturor trupelor străine de pe teritoriul altor state. Deşi Varşovia nu a acuzat în mod direct Bucureştiul că susţinea intervenţia militară, afirmaţia conform căreia România îşi schimbase cu 180 de grade politica de „neamestec”, plasată în contextul invaziei conduse de sovietici în Cehoslovacia, sugera clar acest lucru.

Ceva mai devreme în aceeaşi zi de 21 august 1989, înainte de primele afirmaţii referitoare la aşa-zisa intenţie de a propune o intervenţie militară, Ceauşescu le explicase celorlalţi membri ai Comitetului Politic Executiv (CPEx) al CC al PCR originea şi motivele apelului. Cu acea ocazie, pe lângă cei 33 de membri obişnuiţi ai CPEx se aflau de fată şi

938 „Raportul Ambasadei României la Varşovia către Ministerul Afacerilor Externe“, 22 august 1989, ora 01.45, Documentul 72 în Dumitru Preda şi Mihai Retegan, 1989 - Principiul dominoului: prăbuşirea regimurilor comuniste europene, Bucureşti, editura Fundaţiei Culturale Române, 2000, pp. 164-167; Archives of the Ministry of Foreign Affairs, Warsaw/1989, voi. 3, pp. 57-63. întâlnirea avusese loc cu câteva ore înainte, în seara zilei precedente, 21 august 1989.

trei invitaţi. Nici

5 J 5 5 5

Ceauşescu şi nici vreunul dintre ceilalţi participanţi nu au făcut vreo aluzie sau vreo referire cât de vagă la posibilitatea unei intervenţii militare sau a vreunei măsuri armate ori coercitive de vreun fel sau altul. La începutul şedinţei au fost citite comunicarea transmisă ambasadorului sovietic, răspunsul lui Mihail Gorbaciov şi proiectul de replică al României la acest răspuns (documentele nu au fost încă găsite în arhivele româneşti). Aşa cum relata Ceauşescu, apelul fusese unul *ad hoc*, încropit prin consultări cu câţiva „tovarăşi care au putut fi găsiţi imediat" în sâmbăta aceea (19 august), fiind destinat în primul rând Kremlinului, deoarece numai liderii sovietici, „dacă vor fi de acord, pot convinge Partidul Muncitoresc Unit Polonez să adopte

O poziţie mai fermă".1

Pentru Ceauşescu, important nu era dacă reprezentanţii *Solidarităţii* puteau fi acceptaţi în guvernul polonez, ceea ce – menţionase Ceauşescu – „ar putea fi o soluţie" –, ci faptul că PMUP părea pregătit să cedeze[939]

Solidarităţii întreaga guvernare, cu încurajările Moscovei.1 La şedinţa respectivă Ceauşescu a manifestat mai multă simpatie pentru poziţia PMUP, care „se pronunţase în favoarea menţinerii unui rol important în viaţa politică", decât pentru conducerea PCUS care, după

---

939 s-a adresat exact la fel lui Gorbaciov pe 3 decembrie 1989, exprimându-şi convingerea că „Uniunea Sovietică, şi mă refer în primul rând la Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, ar putea avea un anumit rol - nu prin forţa armatei - în a contribui la o orientare mai bună (a Varşoviei). Minută a întâlnirii dintre Nicolae Ceauşscu şi Mihail S. Gorbaciov, Moscova, 4 decembrie 1989, în Munteanu (2001): 217, 220. 394

părerea lui, îndemna autorităţile poloneze să renunţe la toate poziţiile deţinute. Ţinând seama că mişcările polonezilor fuseseră făcute la „sfatul Uniunii Sovietice”, Ceauşescu nu era foarte optimist constatând că PMUP împărtăşea „părerea sovieticilor” şi că două formaţiuni politice poloneze deja „îşi schimbaseră poziţiile din cauza Uniunii Sovietice”.[940][941]

Dând citire proiectului de răspuns adresat lui Gorbaciov, Ceauşescu a reluat apelul la organizarea unei conferinţe a tuturor partidelor socialiste din Europa pentru a soluţiona criza cu care se confrunta socialismul. Astfel, înainte ca Varşovia şi Budapesta să acuze Bucureştiul că susţine o intervenţie

J 5 5 5 J

militară, Ceauşescu a spus conducerii de partid române că organizarea „unei asemenea întâlniri va constitui totodată o demonstraţie remarcabilă a unităţii ţărilor noastre socialiste, o afirmare a solidarităţii şi a hotărârii lor de a întări această solidaritate”.[942] Exprimând dorinţa României ca polonezii să depăşească momentul de criză în care se aflau, Ceauşescu s-a referit la ajutorul oferit de ţara sa Poloniei atunci când aceasta din urmă fusese invadată şi împărţită între Germania şi Uniunea Sovietică, în urmă cu 50 de ani.[943]

---

940 ANR, Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1989, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 57/1989, fila 4.

941 Ibid.

942 Ibid., fila 3. Gorbaciov nu a acuzat România că susţinea sau favoriza intervenţia militară.

943 ANR, Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1989, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 57/1989, filele 1-6.

Acesta fusese un moment de care toţi românii erau, pe drept, mândri. Referindu-se la faptul că francezii şi britanicii „nu-şi respectaseră convenţia” de a ajuta Polonia să se apere la vremea respectivă, Ceauşescu menţiona că „România i-a acordat întreaga sa asistenţă” şi că a fost „singura” care a făcut acest lucru.[944] Această declaraţie ar fi fost extrem de bizară, ca să nu spunem mai mult, dacă Ceauşescu ar fi susţinut concomitent o acţiune militară împotriva Poloniei, în comun cu una dintre ţările – Uniunea Sovietică – răspunzătoare pentru împărţirea şi dezmembrarea Poloniei în 1939. Cu atât mai mult cu cât şi-a încheiat ideea exprimându-şi „deplina solidaritate cu partidul şi poporul polonez” şi dorinţa sa ca ele să „depăşească această situaţie”.1

Trei zile mai târziu, Budapesta i-a transmis ambasadorului român răspunsul oficial al Ungariei. Evident, răspunsul fusese coordonat cu Varşovia (şi cu Moscova). După opinia autorităţilor maghiare, prin faptul că îndemna la „o acţiune comună urgentă” şi la folosirea „tuturor mijloacelor pentru a împiedica distrugerea socialismului în Polonia”, România susţinea, de fapt.

O intervenţie militară.[945] Atât Varşovia, cât şi Budapesta au avut grijă să omită faptul că, mai recent, România obstrucţionase planurile şi preparativele de intervenţie a Pactului de la Varşovia împotriva Poloniei, în 1980 şi 1981. În mod similar, nu au menţionat nici efortul Bucureştiului de a impune principiul conform căruia polonezii erau singurii răspunzători pentru situaţia internă din ţara lor în 1983, care a provocat scandal la vremea respectivă. Varşovia şi Budapesta au omis, de asemenea,

944 Ibid., p. 5.
945 Ibid.

să facă referire la consecventele condamnări româneşti ale intervenţiei militare sovietice în

5 J

Afghanistan, începând din decembrie 1979, dar şi la insistenţele ei ca trupele sovietice să fie retrase.[946]

Apelul României din august 1989, pretindea Budapesta, era o chemare fără precedent la o intervenţie militară:

Chestiunea amestecului unei ţări prin mijloace militare sau de orice alt tip în problemele interne ale altei ţări şi-a pierdut în mod categoric validitatea odată cu sfârşitul aşa-numitei dictaturi Brejnev. (…)

Punctul de vedere al României este de neînţeles dacă luăm în considerare mai cu seamă sistematica reafirmare publică din partea României a principiilor neamestecului în treburile interne, suveranităţii şi relaţiilor dintre statele socialiste. Poziţia României este acum în totală contradicţie cu

5 5

punctul de vedere exprimat de sus-menţionatele principii, pe baza cărora, spre exemplu, România şi-a fundamentat politica în 1968, cu referire la evenimentele din Cehoslovacia.1

Spre deosebire de omologul său de la Varşovia, ambasadorul român în Ungaria a dat un răspuns imediat. Amestecul în treburile interne, aşa cum fusese descris de interlocutorul maghiar – a ripostat ambasadorul – nu era nicidecum ceea ce recomanda Bucureştiul, iar România continua să-şi respecte vechile principii:

Am insistat imediat să-i precizez interlocutorului meu

---

946 Pentru oferta României adresată autorităţilor afgane înainte de invazie şi pentru reacţiile împotriva ei, vezi capitolul 5 „The Soviet Invasion of Afghanistan“, în Watts (2014), pp. 245-265.

că nu putem accepta acuzaţiile conform cărora PCR, conducerea sa, are intenţia de a interveni în problemele interne ale Poloniei şi că astfel renunţă la principiul neamestecului în treburile interne ale altor state şi la cel al suveranităţii, aşa cum se afirmă în mesajul PSMU (Partidul Socialist Muncitoresc din Ungaria).

De asemenea, am adoptat o poziţie fermă împotriva interpretărilor speculative care se fac pe marginea mesajului PCR, demonstrând că România nu a dat lecţii nimănui şi nici nu a stigmatizat ţările şi partidele frăţeşti.

PCR şi guvernul României au aşezat respectarea neştirbită a principiilor deplinei egalităţi în drepturi, suveranităţii, independenţei şi neamestecului în treburile interne ale altor state la baza politicii lor externe.

Mesajul conducerii noastre de partid şi de stat a izvorât din îngrijorările provocate de recentele evenimente din Polonia – un fapt recunoscut şi în scrisoarea de răspuns către maghiari.[947][948]

Dovezile documentare nu susţin validitatea afirmaţiilor sovietice, poloneze şi maghiare cu privire la faptul că România ar fi pledat pentru intervenţia militară. Discuţiile interne din România şi declaraţiile publice din perioada respectivă nu confirmă asemenea aserţiuni. În lipsa mărturiilor „din auzite” ale unor părţi interesate să dovedească pretinsele intenţiile agresive ale Bucureştiului, nu ar exista nicio „dovadă” în acest sens.

Continuitatea în politica externă şi de securitate a României

---

947 „Informare a Ambasadei României de la Budapesta către Ministerul Afacerilor Externe“, 24 august 1989, ora 14.15, Document 74 în Preda şi Retegan (2000), pp. 170- 171; AMAE, Budapesta/1989, voi. 5, pp. 130-132.

948 Ibid.

Există însă dovezi demne de luat în seamă care atestă că România punea un accent şi mai viguros pe principiul neamestecului. Înainte, în timpul şi după apelul lansat de Ceauşescu reprezentanţilor statelor din Pactul de la Varşovia în noaptea de 19/20 august 1989, conducerea PCR pregătea prezentări destinate celor trei evenimente de amploare aşteptate în politica românească în ultimul trimestru al anului 1989. Cel mai important era cel de-al XIV-lea Congres al PCR din noiembrie, care presupunea un proces de documentare care se întindea de la începutul lui iulie până la finalul lui octombrie 1989 şi care sublinia explicit principiile neamestecului în treburile interne şi al renunţării la folosirea forţei în relaţiile dintre state.1

5 5 5

Cel de-al doilea eveniment ca importanţă, judecând după numărul de ore dedicate şi după volumul de documente produse, era cea de-a 44-a Sesiune a Adunării Generale a ONU, care urma să înceapă pe 19 septembrie 1989. Şi aici esenţa propunerilor româneşti era diametral opusă ideii unei intervenţii militare străine, vizând în schimb „promovarea unui nou mod de gândire şi de abordare a soluţionării problemelor internaţionale, cu respectarea neabătută a principiilor care guvernează relaţiile dintre state, în special egalitatea în drepturi, independenţa şi suveranitatea naţională, neamestecul în treburile interne, nerecurgerea la forţă şi la ameninţarea cu forţa, avantajul reciproc”.[949] Aceleaşi principii au fost reafirmate în toate documentele pregătitoare pentru Conferinţa Statelor Nealiniate, programată să înceapă la

949 Această subliniere apare în toate cele patru versiuni ale raportului lui Ceauşescu la al XIV-lea Congres, redactat în august-octombrie 1989. Ele pot fi găsite la ANR, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 76/1989.

Belgrad pe 4 septembrie 1989, întâlnirile preliminare având deja loc pe 1 septembrie 1989.[950]

Consemnările discuţiilor de la începutul lui septembrie 1989 pe tema iniţiativelor pe care România intenţiona să le susţină la Adunarea Generală a ONU sugerează în mod clar că liderii PCR considerau că ataşamentul neştirbit faţă de principiul neamestecului şi faţă de cel al excluderii oricărei forme de intervenţie străină coercitivă putea, într-adevăr, să constituie o soluţie de ultimă instanţă pentru persistenţa regimului comunist în România, acesta fiind cheia supravieţuirii lui. Conducerea României nu doar că menţinea aceeaşi linie politică pe care o urmase în ultimul sfert de secol, dar se baza pe ea mai mult ca oricând.

Discuţiile pe marginea prezentării susţinute de România la ONU, pregătită cam în acelaşi timp, sau cu puţin timp înainte de apelul din 19 august 1989 la organizarea unei întâlniri pe tema crizei poloneze, conturează o argumentaţie mai concludentă împotriva unei intervenţii coercitive, decât cele ale Varşoviei, Budapestei sau Moscovei. Mai precis, românii cereau:

Respectarea şi aplicarea în practică de către toate statele a principiului coexistenţei paşnice între state indiferent de orânduirea socială, eliminarea oricărei acţiuni şi forme de intervenţie menită să schimbe ordinea politico-socială în alte state. (...) Va fi înaintată către ONU o propunere de a se cere statelor implicate în acest tip de acţiuni să înceteze şi să se renunţe, în relaţiile interstatale, la orice acte sau măsuri care încearcă să impună schimbări ale politicilor interne ale altor state, să respecte cu stricteţe şi să aplice în practică politica de coexistenţă

950 Ibid., pp. 51-56.

paşnică între statele cu orânduiri şi sisteme socio-politice diferite.1

Aceeaşi tendinţă către un accent şi mai puternic pus pe respectarea principiului neamestecului în treburile interne ale altor state era reflectată şi în şedinţele Comitetului Politic Executiv al CC al PCR de la sfârşitul verii şi

5 5 5 5

din toamna lui 1989.[951] În loc să sugereze o renegare a principiului neamestecului, documentele interne ale PCR de la începutul lui august confirmă o preocupare sporită pentru necesitatea de a implementa acest principiu, îndeosebi împotriva posibilelor interferenţe străine menite să răstoarne ordinea socială internă.

Concluzie

Mai sunt încă multe lucruri de clarificat cu privire la ceea ce s-a întâmplat imediat înainte de Revoluţia din decembrie 1989 (şi mai cu seamă în timpul ei). Elucidarea necesită însă o analiză judicioasă a relaţiilor pe termen lung şi a intereselor şi *parti pris*-urilor existente în cadrul Blocului sovietic atunci când se doreşte evaluarea veridicităţii informaţiilor provenite de la un membru al Pactului cu privire la altul. Să considerăm de la sine înţeleasă sinceritatea celorlalţi membri ai Pactului atunci când raportau intenţiile agresive ale României ar putea fi un act la fel de imprudent ca acela de a aştepta de la Damasc informaţii obiective despre Tel Aviv.

Bucureştiul a fost un oponent îndârjit al intervenţiei militare străine vreme de un sfert de secol, încă din 1963. Conducerea română a susţinut public această poziţie în

951 ANR, Fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, Dosar 56/1989, pp. 60, 62. Prezentat la punctul 151 de pe agendă în colaborare cu statele nealiniate, ca „Proclamarea deceniului drepturilor omului“.

iulie 1989 şi, de asemenea, în septembrie, octombrie, noiembrie şi decembrie. Continuitatea tendinţei existente – în termenii politicii de securitate a României, ai planificării militare şi ai intenţiei reale a lui Ceauşescu – nu necesită explicaţii speciale. Este o prezumţie *caieteris paribus*[952] care e fundamentată pe continuitatea motivaţiilor aflate la baza unei politici instituite cu 25 de ani în urmă şi respectate cu obstinaţie până la evenimentul în chestiune şi după el.

Lăsând la o parte mărturiile „din auzite”, toate dovezile indică faptul că Ceauşescu nu susţinuse o intervenţie militară a Pactului de la Varşovia şi nici

5 5 5 5 5

nu luase în calcul participarea României la o asemenea acţiune. Iar motivul nu era acela că respingea ideea utilizării forţei coercitive indiferent de circumstanţe. La urma urmei, şi-a exprimat în mod public susţinerea pentru impunerea legii marţiale în Polonia, a acceptat represiunile autorităţilor chineze în Piaţa Tien An Men ca pe o necesitate regretabilă şi, fără îndoială, n-a ezitat să ordone împuşcarea protestatarilor români în decembrie 1989. În mod cert, a fost un dictator represiv, incapabil să înţeleagă suferinţele poporului său şi nevoia drastică de reforme interne şi, foarte probabil, incapabil să părăsească funcţia deţinută altfel decât cu picioarele înainte. Acestea fiind zise însă, ideea că brusc ar fi început să susţină o intervenţie militară străină când bănuia că măcar doi dintre vecinii săi nutreau dorinţe similare faţă de România

952 Expresie în limba latină care se traduce prin „toate celelalte lucruri fiind neschimbate“ şi desemnează metoda ştiinţifică prin care se menţin neschimbate toate variabilele unei situaţii, cu excepţia celei care trebuie studiată, (n.tr.)

necesită un efort de imaginaţie prea mare.

Ţinând cont de faptul că susţinerea în august 1989 a intervenţiei militare ar fi constituit o discontinuitate radicală şi o schimbare improbabilă a politicii – una care submina în mod direct interesele fundamentale de securitate, planificarea şi strategia României –, afirmaţiile că Bucureştiul s-ar fi angajat într-o astfel de susţinere trebuie tratate cu o precauţie extremă, dacă nu chiar cu scepticism, iar dovezile care le sprijină trebuie supuse unei analize riguroase. Altfel, analistul riscă să cadă victimă campaniei de dezinformări bine coordonate, care ar fi trebuit să dispară odată cu Uniunea Sovietică.

INDICE

a 44-a Sesiune a Adunării Generale a ONU, 400

Aboimov, Ivan, 395, 397 Abramson, Rudy, 110 Academia de Ştiinţe a României, 282 Academia de Ştiinţe a RSS Moldoveneşti, 272, 284

Academia de Ştiinţe a URSS, 262 Acordurile de la Geneva, 81, 159 Adams, James, 414 Afacerea austriacă, 84 Afghanistan, 373, 397 AFP (Agence Frace-Presse), 306 Africa, 263, 308 Agenţia de Informaţii ATEM.

Chişinău, 260

Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică, 397, 399 Aiken, George D., 97 al Doilea Război Mondial, 11, 16, 20, 24, 26, 37, 45, 53, 55, 143, 254, 281, 354, 403

al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român, 327

al XIV-lea Congres al PCR Albania, 400, 401

Alexandru, 25, 162, 398 Alexiev, Alex, 67 Alger, 136 Algeria, 155, 1, 219 *Analele AS* A *RSSM*, 276, 277 *Analiza atitudinii româneşti faţă de maoism*, 262

Andrew, Christopher, 32, 260, 295, 298, 313, 325, 332

Andropov, luri V., 15, 24, 25, 34, 83, 97, 111, 242, 253, 276, 266, 278, 295, 297, 299, 300, 301, 303, 317, 307, 314, 316, 317, 328, 329, 330, 331, 352, 417 Anghel, Florin, 377

angrenare şi blocare, 224, 228, 260, 262 Ankang, Zhu, 256 AP (Associated Press), agenţie, 306 aparatul Securităţii de Stat, 21, 27, 28, 29, 33, 37, 60, 95, 162, 213, 233, 256, 260, 239, 241, 260, 266, 288, 289, 292, 285, 289, 297, 333, 340, 344, 385, 413, 419 APN, 244

Apostol, Gheorghe, 98 aranjament cu două chei, 87, 105, 284 Arhivele Naţionale ale SUA (NARA), 41, 45, 48, 108, 173, 196, 255 Aristov, Boris Ivanovici, 342, 344, 343, 350, 354

Armata Populară de Eliberare, 127 arme nucleare, 45, 64, 71, 87, 88, 89, 95, 97, 105, 284, 286, 291, 297, 298, 299, 303, 305, 309, 317, 319, 321, 307, 310, 316, 320, 322, 338, 337, 339, 345, 339, 340, 341, 342, 352, 355, 361, 363, 371, 373, 395, 397, 398, 399, 400, 403, 413, 419, 420, 421

Asia, 96, 99, 141, 211, 214, 208, 263, 420 de Sud-Est, 97

Asmus, Ronald D., 331, 348, 349, 359 Asociaţia pentru Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale (ADIRI).

Bucureşti, 60, 282, 314 asociaţii de prietenie româno-sovietică, 236

Aubrac, Raymond, 110 Ax worthy, Max, 57 Azrael, Jeremy R., 310 Ball, George W., 110, 111, 112, 184, 185, 180, 181, 209, 210 Baltimore, 405 Bantea, Eugen, 314 Banu, Florian, 113, 116 Barnes, Harry G., 185, 3 Barnett, A. Doak, 135 Basarabia, 11, 143, 260, 404, 405 Basov, A.V., 109, 118, 164, 163 Beijing, 28, 59, 61, 68, 81, 90, 104, 114.

116, 121, 122, 126, 127, 130, 111, 114.

117, 127, 128, 129, 131, 133, 135, 136, 126, 132, 163, 162, 163, 166, 220, 232, 233, 234, 244, 246, 247, 248, 250, 252, 254, 255, 256, 260, 256, 272, 273, 274, 276, 259, 368

Bekes, Csaba, 41, 83, 86, 398, 424 Belgia, 133, 307

Belgrad, 142, 184, 226, 276, 259, 400 Benelux, 315

Berlin, 32, 67, 78, 91, 248, 263, 284, 293, 308, 349

Berlinul de Est, 242 Betea, Lavinia, 60, 62, 63, 84, 251, 387 Betts, Richard K., 209 Biblioteca Centrală de Stat, Bucureşti, 256

Biersteker, Thomas, 114, 188, 210, 211 Bârlea, Ştefan, 357 Birmania, 55, 60 Biro, Lucian, 399

Biroul pentru Informaţii şi Cercetare (BIC), 185, 187, 217, 210 Biroul Secretarului Apărării, 185 Biroul Ţărilor Socialiste, 37 birouri comerciale, 133 Biserica Ortodoxă, 294 Bittman, Ladislav, 37, 93, 94, 89, 90, 94, 227, 238

Blight, James, 114, 188, 210, 211

Blix, Hans, 400 Bobu, Emil, 329, 333, 334 Bodiul, Ivan Ivanovici, 222, 262, 239, 240, 250, 257, 278

Bodnăraş, Emil, 33, 55, 68, 86, 92, 87.

100, 101, 110, 112, 114, 117, 120, 122, 126, 127, 130, 116, 129, 130, 131, 138.

163, 168, 188, 191, 192, 204, 205, 206, 211, 215, 217, 218, 220, 211, 208, 212, 213, 2, 3, 232, 233, 240, 246, 252

Boggs, Caleb J., 97 Bohlen, Charles, 207 bombardamente, 115, 152, 174, 217, 221, 202, 210, 211 bombardare, 220 Bondarenko, Pantelei, 29 Borhi, Lászlo, 87 Both, Stefan, 94, 403 Bottom, Stefano, 11 Bowles, Chester, 180, 181 Brandon, Henry, 129 Brandt, Willy, 2

Brejnev, Leonid, 15, 109, 111, 142, 145.

164, 222, 225, 242, 262, 254, 264, 274, 259, 264, 293, 295, 297, 317, 379, 383, 423, 431, 397

Brigham, Robert, 114 Brown, J.F., 33, 204, 234, 241 Bucovina, nordul, 24 Bucureşti, 13, 18, 19, 20, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 35, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 34, 37, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 71, 73, 84, 91, 97, 98, 103, 107, 80, 84, 85, 86, 87, 90, 94, 96, 98.

101, 102, 104, 106, 109, 110, 112, 116, 118, 124, 126, 128, 130, 109, 113, 117, 121, 131, 133, 134, 135, 140, 143, 134, 136, 138, 139, 2, 163, 162, 163, 167, 168, 171, 173, 176, 181, 182, 184, 190, 198, 215, 203, 213, 215, 219, 229, 232, 233, 238, 244, 246, 247, 248, 252, 256, 258, 260, 256, 276, 259, 274, 296, 281, 284, 285, 318, 304, 307, 315, 316, 322, 343, 346, 343, 350, 352, 387, 388, 395, 397, 399, 406, 413, 420, 421, 422, 427, 429, 432, 433

Budapesta, 78, 94, 96, 139, 126, 236, 315, 341, 352, 383, 384, 393, 395, 417, 435, 397, 398

Budura, Romulus Ioan, 28, 59, 60, 62, 64.

87, 102, 121, 122, 110, 128, 130, 131.

134, 135, 233, 273 Buga, Vasile, 18, 66, 94, 113 Bugeac, 254

Bulgaria, 7, 26, 66, 73, 118, 128, 129.

147, 148, 150, 220, 242, 240, 268, 264, 280, 323, 328, 341, 391, 401, 402, 407, 409, 411, 413

bune oficii, 84, 119, 195, 250 Bunea, Mircea, 413 Burchett, Wilfred, 101, 174, 215 Bureau of National Estimates, 42 Bush, George Sr., 97, 307, 308, 310 Byrne, Malcolm, 402, 429 Cairo, 136 cal troian, 47, 111

canalul românesc, 103, 105, 107, 88, 100.

116, 182, 181 Caraibi, 73

Carillo, Santiago, 270 Carol al II-lea, 24 Carter, Jimmy, 264 Casa Albă, 115, 85, 180, 251, 391 Castro, Fidel, 72, 263, 264, 265 Cătănuş, Dan, 18, 114 Ceauşescu, Ilie, 314

Ceauşescu, Nicolae, 21, 27, 29, 31, 34.

36, 37, 38, 57, 63, 65, 76, 93, 97, 99, 107, 100, 102, 103, 106, 108, 109, 110.

111, 112, 113, 114, 118, 119, 125, 126, 128, 130, 131, 129, 133, 134, 137, 138, 140, 141, 142, 130, 132, 138, 139, 151, 163, 164, 163, 164, 166, 168, 169, 168, 173, 174, 172, 175, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 188, 193, 194, 198, 203, 204, 220, 221, 202, 203, 209, 212, 1, 240, 246, 252, 254, 255, 258, 259, 260, 262, 256, 270, 272, 273, 274, 276, 260, 263.

264, 281, 282, 284, 293, 295, 296, 297, 298, 301, 302, 303, 305, 307, 308, 309, 310, 307, 308, 314, 317, 322, 323, 326, 344, 327, 342, 343, 352, 354, 355, 357, 356, 355, 356, 361, 362, 365, 367, 371, 377, 379, 381, 382, 383, 386, 387, 389, 391, 393, 394, 395, 401, 411, 415, 417, 419, 420, 421, 422, 423, 427, 428, 429, 430, 431, 433, 434, 435, 400, 401 Cebriân, Juan Luis, 296 CEDRU („Кедр”), 292, 294 Cehoslovacia, 66, 94, 109, 139, 145, 167, 220, 250, 256, 240, 272, 301, 315, 310, 322, 328, 373, 379, 391, 397, 407, 408, 409, 410, 413, 416, 431, 433, 398 *cei şase*, 339

Central Intelligence Agency, 18, 41, 42, 43, 47, 51, 52, 53, 67, 74, 75, 95, 100, 109, 93, 135, 142, 164, 185, 186, 187, 209, 210, 211, 213, 215, 217, 227, 228, 229, 230, 248, 250, 251, 255, 260, 282, 287, 288, 289, 316, 317, 326, 341, 342, 389, 390, 391, 392, 407 Centrala Nucleară Paks, Ungaria, 393, 403

Centrala Nucleară Ucraina Sud, Yujnoukrainsk, 421

Centrul Internaţional Woodrow Wilson, 332, 333

Cernăuţi, 266, 259 Cernavodă, 421

Cemenko, Konstantin U., 15, 242, 254, 317, 328, 332, 344, 330, 331, 337, 341, 352, 354, 357 Chichkin, A., 413

China, 13, 31, 59, 63, 67, 68, 81, 86, 88, 90, 104, 106, 108, 114, 130, 105, 111, 117, 125, 127, 129, 131, 133, 135, 136, 137, 139, 140, 163, 162, 163, 164, 168, 220, 222,

224, 228, 233, 236, 240, 245, 246, 247, 248, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 260, 241, 246, 248, 262, 274, 275, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 270, 296, 281, 342, 354, 373, 411, 414

Chişinău, 10, 132, 222, 223, 244, 262, 244, 250, 251, 253, 258, 263, 264, 268, 271, 266, 269, 270, 272, 273, 275, 283, 284, 289, 405 Cioflină, Dumitru, 388 Cipru, 195

Cisar, Cestmir, 109, 164 Clark, Charles Upson, 404 Clarke, Douglas, 393, 394, 395, 399 Cluj, 113, 393 Codrescu, Costache, 387 coexistenţă paşnică, 240, 400 Cohen, Arthur A., 254 Cojocaru, Gheorghe E., 10, 253 comanda militară americană în Vietnam (MACV), 105

Comandantul Suprem al Forţelor Armate Unificate, 304 COMECON, 226 Cominform, 222

Comintern, 9, 24, 28, 30, 34, 222, 406, 433

Comisia Naţională română pentru Controlul Activităţilor Nucleare (CNCAN), 397

Comitetul Central al Partidului, 28, 64, 103

Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, 64 Comitetul Central al Partidului Comunist Român, 103

Comitetul Miniştrilor de Externe (CME), 304, 305, 311, 314

Comitetul pentru Presă, Chişinău, 244 Comitetului Celor Optsprezece Naţiuni pentru Dezarmare (19631968), 313 Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, 124, 343, 381, 385, 413, 417, 434, 436, 400

Concepţia României, 359 conducta Orenburg, 341 Conferinţa de la Stockholm, 344, 346 Conferinţa Miniştrilor Apărării din Pactul de la Varşovia, 318

Conferinţa pentru Dezarmare (începând cu 1979), 346

Conferinţa Statelor Nealiniate, 400 Congresul SUA,

250 consilieri sovietici, 34 Consiliul pentru Propagandă Politică Externă, Chişinău, 35, 115, 127, 128, 129, 131, 141, 224, 226, 232, 234, 240, 276, 262, 314, 322

Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc, 115, 127 Constantin, Dan, 388 Convenţia asupra Naţionalităţii Femeilor Căsătorite, 24, 25

Convenţia asupra Reducerii Numărului de Cazuri de Naţionalitate Multiplă şi asupra Obligaţiilor Militare în Cazurile de Naţionalitate Multiplă, 25 Cooper, Chester, 109, 116, 79, 137, 195 Coreea de Nord, 127, 2, 413, 414 Courtney, Bruce J., 46 Couve de Murville, Maurice, 110, 118, 203

Crane, Keith, 324

Crawford, William A., 34, 28, 53, 54, 55, 56, 69, 70, 84, 86, 88, 91, 135, 199, 202, 237

Crimeea, 274, 314 Criza eurorachetelor, 308, 322, 348 Criza Rachetelor din Cuba, 1962, 13, 32, 39, 41, 60, 64, 73, 91, 99, 105, 115, 127, 235, 284, 285, 314, 308 Croaţia, 7 Croitor, Mihai, 113

Cuba, 5, 39, 63, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 95, 109, 225, 248, 263, 284, 309, 310, 411

cultul personalităţii, 260 cursa înarmărilor, 15, 295, 305, 309, 317, 321, 312, 341, 356, 359, 371 Czesak, I., 108, 118, 164 D'Orlandi, Giovanni, 134 Damasc, 401 Danemarca, 307

Dăscălescu, Constantin, 354, 356, 357, 386

datorie naţională, 326, 401 Davies, Richard, 88 de Gaulle, Charles A.J. M, 1, 219, 207 *Declaraţia de independenţă a României*, 113, 114

Deletant, Dennis, 21, 36, 235, 296 Delhi, 59

Demirel, Suleyman, 1 democratizarea mecanismului de cooperare militară, 427 Denlai, Chen, 136, 247 Departamentul de analiză (ZAIG), Berlin, 232, 254, 275,

261, 286, 288, 285 DepartamentulInternational al Comitetului Central al PCUS, 415 derusificare, 29 Detroit, 405 *Deutsche Welle*, 270 Devlin, Kevin, 393, 395, 396 dezangajare militară, 89, 93, 289, 313, 318

dezarmare nucleară, 39, 307, 361 dezarmare unilaterală, 313 dezmembrarea Poloniei, 1939, 436 *Die Presse*, 95, 96, 270 Diên Biên Phú, 152 DiLeo, David L., 185, 181, 212 Direcţia de Studii şi Analiză, Departamentul de Stat, 53 Direcţia pentru Turism Extern, Chişinău, 244, 260

divizia JASON a Institute for Defense Analises (IDA), 186, 213, 217, 218 Divizia Tudor Vladimirescu, 28, 29 dizolvarea blocurilor militare, 291, 334, 338, 340, 356, 350, 361 Dmochowski, M., 316, 392 Drăgan, Iosif Constantin, 288 Drăghici, Alexandru, 162 Dragomir, Elena, 110, 116, 128 Dubček, Aleksandr, 111

Duma, Aurel, 121, 341, 342, 343, 344, 346, 363, 364, 366 Eagleburger, Lawrence, 391 echilibru militar, 350 Eisenhower, Dwight D., 51, 82, 83 *Ekonomiceskaia gazeta*, 244 *E*l *Pais*, 98, 295, 296, 298, 305, 306, 308, 322, 323, 355, 366 Elorriaga, Juan Femândez, 305, 322 Engels, Friedrich, 7, 8 Enlai, Zhou, 68, 86, 92, 102, 112, 113, 114, 122, 127, 116, 131, 140, 254 Epişev, A.A, general, 47, 49, 50, 254 Ermarth, Frit, 38, 240, 243, 269, 292, 317, 331

Europa, 9, 12, 16, 44, 53, 54, 81, 97, 110, 119, 109, 129, 141, 162, 168, 217, 256, 264, 270, 263, 288, 285, 291, 295, 297, 298, 299, 305, 308, 309, 315, 319, 304, 305, 307, 310, 311, 314, 316, 319, 320, 331, 333, 338, 340, 342, 329, 337, 339, 345, 340, 342, 344, 346, 349, 354, 352, 354, 356, 355, 357, 362, 363, 365, 366, 371, 372, 376, 405, 423, 425, 431, 435 exploatarea contradicţiilor, 105 Faligot, Roger, 233

Fang, Liu, 31, 67, 80, 81, 92, 96, 87, 100, 109, 116,

130, 131, 192 Felkay, Andrew, 87 Fink, Carole, 331 Finlanda, 247 Finney, John W., 95 Fiodorov, Rafail, 415, 416, 417 Fischer, Benjamin B., 317 Floreşti, 393, 401, 403 Ford, Gerald, 185, 187, 208, 210, 215, 216, 250, 264 Ford, Harold R, 185

Forţele Armate Unificate (FAU), 307, 318, 321

FOTON („Фотон”), 294 Frankel, Max, 80, 81, 85, 93, 285 Franţa, 11, 22, 96, 136, 152, 219, 221, 307, 368, 371, 387, 408 Freedman, Lawrence, 78 Frolik, Josef, 94, 89, 90

Frontul Naţional Patriotic pentru Eliberarea Basarabiei, a Bucovinei şi a raioanelor Tiraspol, Dubăsari şi Râbniţa de sub Jugul Sovietic, 252 Frontul Naţional pentru Eliberare, 149, 212

Fukuyama, Francis, 121 Fullbright, William, 180 García, Sebastian, 365 Garthoff, Raymond, 37, 95, 99, 100, 226, 251, 277, 379, 416 Gassert, Phillip, 331 Gaston Marin, Gheorghe, 84, 251 Gati, Charles, 349 Gavrilovici, Mihail, 29, 30 Gedmin, Jeffrey, 418 Gelb, Leslie H., 209

Germania, 24, 73, 89, 109, 133, 1, 2, 220, 262, 270, 274, 286, 322, 328, 355, 413, 435

Ghana, 135

Gheorghiu, Dumitru, 59, 130, 131 Gheorghiu-Dej, Gheorghe, 16, 18, 34, 27, 30, 31, 30, 31, 41, 43, 45, 47, 49, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 67, 69, 71, 73, 80, 81, 87, 89, 90, 93, 95, 96, 97, 99, 102, 105, 107, 109, 113, 130, 138, 224, 232, 234, 238, 264, 284, 313, 308, 430 Gierek, Edward, 225, 276, 389 Gittinger, Ted, 78 Glass, Leslie, 133, 134 Glassboro, 168 Gnoinska, Margaret K., 76 Golâţin, Anatoli, 92

Gomulka, Wlasisław, 63, 75, 87, 108, 109, 118, 157, 159, 164 Gorbaciov, Mihail, 15, 242, 282, 281, 283, 284, 310, 312, 319, 333, 337, 352, 357, 354, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 375, 381, 415, 429, 433, 434, 435, 436 Gordon,

Jess, 22, 92 Govrin, Iosif, 376, 431 Grecia, 226
Greciko, Andrei, 242, 295, 331
Gribkov, Anatoli, 373, 375, 409, 412, 417 Griffith, William E., 90, 241 Gromîko, Anatoli, 128, 139, 168, 295, 322, 323, 329, 337, 346, 339, 341, 356 Grosse, Peter, 88, 105, 284 Grosz, Karoly, 395, 423 Grotius, Hugo, 240 Groza, Petru, 232, 233 GRU, 20, 27, 286, 415, 417 Grupul de Interceptare Radio, Chişinău, 268
guvernul din Vietnamul de Sud (GVS), 209
Hahn, Gordon M., 418 Haiphong, 154, 164, 205 Halmesvirta, Ansii, 87 Hanoi, 13, 103, 105, 109, 111, 112, 113, 115, 78, 82, 88, 90, 94, 98, 100, 101, 104, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 115, 116, 118, 119, 120, 126, 137, 139, 145, 127, 128, 130, 132, 133, 134, 137, 138, 140, 142, 140, 146, 148, 149, 150, 151, 154, 2, 158, 160, 161, 163, 164, 163, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 178, 182, 195, 197, 199, 201, 202, 203, 205, 217, 221, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 343
Harriman, Averell W., 108, 109, 110, 111, 112, 77, 78, 92, 106, 119, 180, 181, 182, 183, 207, 208, 219, 408 Harrington, Joseph F., 45, 46 Haslam, Jonathan, 26 Havana, 65, 75, 77, 264, 266 Helms, Richard, 260
Herbstritt, Georg, 37, 94, 90, 233, 254, 263, 275, 288, 285 Herring, George C., 102, 115, 116 Hershberg, James G., 76, 84, 94, 115, 129, 124, 132, 127, 129, 133, 135, 139, 143, 137, 148, 150, 158, 172, 183, 221, 222, 241, 257, 240, 248, 283 Herspring, Dale, R., 22 Hitler, Adolf, 85
Hlihor, Constantin, 19, 33, 35 Ho Chi Minh, 82, 122, 124, 207, 209, 211 Hoagland, Jim, 418 Hoang Van Hoan, 122 Hoang Van Tien, 122, 214 Hodja, Enver, 244, 245, 246, 247, 257 Hoeffding, Oleg, 213, 218 Hoffmann, Heinz, general, 308, 313, 318, 320, 321
Honecker, Erich, 262, 263, 264, 306, 320, 331, 372

Horn, Gyula, 393, 423 Hruşciov, Serghei, 32, 33, 25, 27, 31, 29, 30, 34, 35, 43, 44, 61, 63, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 86, 91, 92, 232, 234, 235, 238, 242, 254 Hua Guo-Feng, 264 Hughes, Thomas L., 185 Humphrey, Hubert, 135, 180, 181, 247 Huntington, Samuel R, 295 *Hurriyet*, 306

Husâk, Gustav, 225, 305, 353 Hutchings, Robert, 332 Huzărescu, Zaharia I., 404 Iakovlev, Igor, 340 *IIP – opolo*, 270 India, 55, 59, 60, 133 Indonezia, 55, 60

Îngheţarea şi reducerea unilaterală a cheltuielilor militare, 291, 308, 304 Iniţiativa de Apărare Strategică („Star

Wars”), 314 Inouye, Daniel K., 97 Institutul „Maxim Gorki”, 236 Institutul de Cercetări Nucleare, Piteşti, 399

Institutul de Economie a Sistemului Socialist Mondial, Moscova, 274 Institutul de Etnografie al Academiei de Ştiinţe a URSS, 274 Institutul de Istorie al URSS, 274 Institutul de Istorie Militară.

Moscova, 274

Institutul de Studii Slave şi Balcanice.

Moscova, 274 Institutul Kennan, 332, 333 instrucţiunea către COSVN, 140, 141, 143, 163, 167 Insula Şerpilor, 11

INTERKIT, 5, 131, 143, 220, 222, 224, 228, 246, 262, 239, 240, 242, 246, 248, 272, 262, 264, 265, 282, 296, 281, 317 intervenţie militară, 32, 109, 379, 381, 383, 385, 391, 397, 415, 419, 423, 433, 435, 397, 401 Intervişion, 246

Întrunirea miniştrilor Apărării, 308

Ionescu, Ghiţă, 10, 27, 67

Ionescu, Mihail, 235

Ioniţă, Ion, 36, 122

Irak, 357

Iran, 357

Islamov, Trofik M., 12, 44 *Istoria nouă şi contemporană*, 276 *Istoria URSS*, 276 Italia, 133, 254, 270, 288 Iugoslavia, 26, 51, 118, 256, 260, 373, 409, 427 *Izvestia*, 244

Înnoirea Pactului de la Varşovia, 306, 307, 317, 318, 319, 322, 323, 325, 327, 329, 331, 334, 337, 346, 347, 348, 357, 392 Jakarta, 135 Janusz, 134 Jaroszewicz, Piotr, 389 Jaruzelski, Wojciech, 306, 389, 390, 391, 420

Jensen, Bent, 405

Jivkov, Todor, 75, 163, 225, 260, 259, 263, 297

Johnson, A. Ross, 236, 292 Johnson, Lyndon B., 99, 100, 105, 107, 108, 109, 110, 115, 77, 78, 80, 83, 84, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 115, 135, 141, 136, 137, 2, 146, 148, 150, 149, 168, 182, 184, 180, 181, 183, 185, 187, 193, 197, 199, 212, 215, 205, 211, 208, 210, 215, 219, 226, 250, 252, 254, 258, 259, 260, 330, 408

Juan Carlos, 270, 271, 365, 366

Junker, Detlef, 331

Kádár, János, 81, 82, 85, 87, 159, 160, 161, 162, 163, 225, 239, 274, 259, 305, 310, 331

Kalaşnikova, Marina, 397 Kalmar, Melinda, 41, 83, 86 Kalugin, Oleg, 261 Kamm, Henry, 88, 393 Kamer, Stefan, 378 Kamow, Stanley, 106 Karz, Zev, 244 Katzencach, 107 Kauffer, Remi, 233 Kennan, George F., 9 Kennedy, Robert, 34, 28, 53, 54, 65, 70, 74, 77, 78, 93, 97, 99, 110, 115, 91, 92, 121, 180, 225, 237, 248, 308, 310, 408 Kent, Sherman, 42

KGB, 15, 20, 30, 33, 34, 25, 27, 30, 31, 33, 37, 50, 93, 94, 88, 89, 90, 92, 108, 253, 254, 255, 239, 250, 251, 276, 277, 259, 260, 266, 267, 268, 278, 280, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 281, 282, 286, 298, 312, 313, 316, 318, 324, 331 Kim Il-Sung, 107 Kirk, Roger, 398

Kissinger, Henry, 108, 110, 184, 197, 258, 261

Knight, Amy, 37, 277 Koch, Stephen, 30 Kohl, Helmut, 307, 308 *Kommunist*, 244 *Komsomolskaia Pravda*, 244 Kopański, Yakov M., 405 Komâienko, Gheorghi, 341, 346 Kostyal, Ştefan, 36, 37 Kovacs, Laszlo, 418 *KPSS*, 244 Krag, Jens, 1

Kramer, Mark, 263, 380, 382, 392, 416, 419, 420

Krasser, William, 97

Kremlin, 28, 35, 43, 61, 71, 77, 95, 85, 94.

131, 139, 138, 146, 163, 230, 251, 262, 286, 311, 330, 352, 369, 397 Kronenbitter, Rita T., 30 Kubina, Michael, 392 Kukliński, Ryszard, 287, 389, 390, 392 Kulikov, Viktor, 293, 299, 301, 303, 308, 313, 320, 321

Kusin, Vladimir V, 331, 357, 358 Larrabee, Stephen F., 97, 292, 331 Lavranciuk, Gheorghi, 290, 292 Le Duan, 110, 111, 116, 126, 132, 198, 212

Le Ducâho, 141, 138, 163 *Le Figaro*, 306 *Le Monde*, 117, 260, 306 Le Thanh Nghi, 111, 122, 128, 130, 131, 151, 188

Lebedev, Nikolai Ivanovici, 243 legaţia americană, 47, 53 Leminitz, Lyman, general, 54 Lendvai, Paul, 73, 407 Leonard, Raymond W., 26 Leseciko, Mihail Avksentievici, 35 Levesque, Jacques, 243, 290, 379, 396, 418, 419

Lewandowski, Janusz, 134, 138, 139, 142, 145, 147, 148, 150, 148 Liu, Xiaoyuan, 81, 136, 220 Locher, Anna, 81, 111, 112, 294, 296, 325, 398, 424

Lodge, Henry Cabot, 134, 135, 147

Logevall, Fredrik, 102, 137

Lumea a Treia, 168

Luns, Joseph, 117, 119, 120, 204

luptă discutând, 137, 140, 145, 154, 155

Lupu, Alexandru, 398

Macedonia, 7

Macierewicz, Antoni, 22, 31 MacLachlan, Ann, 399,

400 Macovescu, Gheorghe, 98, 99, 173 Măgurele, 421
Malinovski, Rodion I., 123, 125, 162
Malifa, Mircea, 74, 75, 85
Mănescu, Corneliu, 55, 59, 60, 61, 62, 63.
67, 79, 93, 95, 96, 97, 85, 86, 88, 96, 98, 104, 110, 116, 120, 124, 169, 173, 172, 174, 175, 176, 178, 181, 195, 202, 219, 203
Mansfield, Mike, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 180, 211, 212, 205 Marchais, Georges, 270 Marcovitch, Herbert, 110 Marea Britanie, 11, 45, 110, 92, 171, 307 *Marea enciclopedie sovietică*, 244 Marea Neagră, 73
MARIGOLD, 128, 134, 136, 138, 141, 173, 180
Martin, David C., 92, 398 MARUCLA, 77 Marx, Karl, 7, 8, 262 Mastny, Vojtech, 81, 82, 83, 136, 220, 234, 239, 247, 255, 257, 331, 402, 429 măsuri active, 220, 228, 254, 316, 348, 407
măsuri unilaterale de reducere a arsenalelor militare, 321
Maurer, Ion Gheorghe, 34, 22, 24, 34, 55, 61, 67, 79, 80, 83, 89, 90, 84, 86, 90, 94, 95, 96, 98, 99, 110, 111, 114, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 107, 117, 118, 119, 120, 123, 125, 128, 135, 140, 141, 130, 131, 138, 150, 149, 151, 154, 155, 1, 2, 157, 159, 163, 164, 167, 173, 184, 189, 195, 199, 201, 204, 207, 208, 209, 213, 235, 240, 252, 313 McCone, John, 42, 100, 216 McKnight, David, 26 McNamara, Robert, 77, 114, 116, 82, 180, 183, 188, 213, 214, 203, 210, 211 mediator, 88, 94, 96, 137, 180 medierea egipteano-israeliană, 39 Medvedev, Vadim, 289, 425 Mevius, Martin, 105 Mihailov Chiciuc, Paula, 387 militarizarea spaţiului cosmic, 341 Militam, Nicolae, 31, 34 Ministerul pentru Emisiuni Radio şi Televizate, Chişinău, 244
Misiunea Slavă, 290

Mitrokhin, Vasili, 32, 255, 260, 295, 325 Mitterand, François, 371 Mohammad Reza Pahlavi, şah, 111 Moldova, 29, 132, 222, 243, 244, 263, 248, 259, 276, 289, 292, 403 Monkevitz, Nicholas de 9 Moscova, 9, 11, 13, 16, 18, 20, 26, 28, 30, 32, 34, 24, 25, 26, 27, 31, 29, 30, 32, 35, 43, 45, 49, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 71, 73, 75, 76, 81, 83, 85, 87, 89, 91, 90, 94, 100, 101, 106, 110, 111, 116, 125, 126, 127, 128, 130, 105, 107, 109, 113, 117, 118, 121, 127, 129, 131, 132, 137, 139, 141, 143, 145, 134, 136, 138, 157, 159, 162, 163, 166, 167, 168, 171, 182, 193, 195, 197, 220, 222, 226, 228, 230, 234, 235, 242, 244, 246, 254, 260, 262, 239, 241, 247, 250, 252, 264, 266, 268, 269, 270, 259, 264, 266, 272, 274, 278, 280, 286, 296, 281, 284, 285, 287, 289, 291, 293, 297, 311, 315, 321, 305, 307, 312, 316, 318, 320, 322, 324, 326, 334, 342, 327, 329, 331, 333, 334, 345, 339, 341, 342, 343, 354, 356, 350, 356, 365, 367, 368, 371, 373, 378, 381, 389, 398, 401, 405, 412, 415, 417, 425, 434, 397 Moss, William W., 34, 28, 54, 70, 91, 237 Mulhollan, Paige E., 108, 109, 78, 261 Münnich, Ferenc, 85

Munteanu, Mircea, 35, 84, 103, 108, 107, 113, 164, 195, 196, 3, 238, 239, 273, 326, 380, 413, 419, 434 Muntenegru, 7 Murashko, Galina, 44 Muskie, Edmund S., 97 Nagy, Imre, 57 Nagy, János Juhani, 393 *National Intelligence Daily*, 327, 342, 390, 391

National Intelligence Estimate, 41, 47, 51, 67, 186, 215, 241, 357 NATO, 38, 83, 87, 89, 105, 108, 109, 117, 220, 226, 236, 284, 291, 293, 295, 297.

299, 301, 303, 307, 308, 309, 311, 317, 319, 321, 304, 306, 307, 311, 312, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 323, 326, 330, 336, 342, 327, 333, 337, 338, 345, 344, 348, 352, 354, 355, 356, 350, 352, 354, 356, 359, 361, 365, 367, 371, 373, 388, 401, 425

negocieri de pace, 80, 82, 137, 139, 1 negocieri

imediate şi directe, 317 negocierile de la Viena, 346, 357 Negru, Elena, 222, 249 Negru, Gheorghe, 217, 222, 228, 238, 241, 243, 244, 246, 248, 250, 251, 253, 254, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 310 Nemeth, Miklós, 393 *Neues Deutschland*, 348, 349 Nevezhin, Vladimir Aleksandrovich, 405 New York, 8, 22, 33, 25, 46, 78, 80, 81, 85, 87, 88, 96, 106, 108, 110, 111, 114, 116, 77, 78, 83, 85, 90, 92, 93, 95, 96, 97, 104, 105, 111, 116, 120, 126, 127, 111, 147, 169, 177, 181, 188, 216, 226, 233, 235, 242, 244, 255, 259, 285, 310, 306, 313, 331, 340, 375, 376, 393, 394, 398, 404, 405, 417, 420, 425, 431 Nguyen Van Tran, 122 Nicolau, Sergiu, 29

Niculescu-Mizil, Paul, 107, 90, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 130, 131, 138, 154

Nikolai, 34, 29, 93, 243, 356 Nikonov, Serghei, 29 Nistru, 262

Nixon, Richard M., 99, 137, 183, 184, 197, 198, 3, 250, 258, 259, 260, 261 NKVD, 27, 29, 254 Norvegia, 307 Noskova, Albina, 44 noua concepţie istorică, 273, 275 *Noua Gândire*, 15, 369, 375 noua strategie în domeniul dezarmării, 344

Novosti, 244, 260

Novotni, Antonin, 164 NTS, 290

Nuenlist (Nihilist), Christian, 111, 112, 317, 323

O'Leary, Jeremiah, 366 Oberdorfer, Don, 98, 101 ofensiva de pace, 106 ofensiva Tet, 113, 115 Ogarkov, Nikolai, 295 OGPU, 29

Olaru, Stejărel, 37, 94, 233, 254, 275, 288, 285

Olson, Gregory A., 98 Olszowski, Ştefan, 350 Olteanu, Constantin, 387, 388 oprirea cursei înarmărilor, 297, 307, 321 opţiunea zero, 297, 307 Organizaţia Internaţională pentru Radio şi TV, 247

Organizaţia Internaţională pentru Radio şi TV (OIRT),

246, 247 Organizaţia Naţiunilor Unite, 24, 25, 60, 79, 77, 116, 119, 120, 126, 133, 146, 169, 180, 195, 203, 204, 220, 204, 256, 266, 312, 313, 305, 307, 308, 340, 400 Orientul Mijlociu, 195, 250, 252, 263, 268 *oriunde*, *oricând*, 193, 195 Oşca, Alexandru, 69 Otu, Petru, 238

Ouimet, Matthew J., 242, 331, 391 Pacepa, Ion Mihai, 31 PACKERS, 108, 110, 99, 128, 219 Pactul de la Varşovia, 7, 11, 35, 79, 83, 84, 91, 88, 109, 121, 127, 129, 156, 168, 232, 238, 242, 254, 284, 293, 295, 309, 311, 315, 317, 319, 304, 308, 314, 316, 332, 329, 331, 335, 345, 344, 354, 356, 357, 361, 365, 367, 371, 373, 375, 379, 383, 407, 409, 415, 423, 430, 400 Pactul din Balcani, 259 PARAVAN („Заслон”), 294 Paris, 9, 18, 51, 111, 136, 207, 208, 316, 306, 367

Parta, R. Eugene, 236 Partidul Comunist Român, 28, 43, 85, 131 Partidul Muncitoresc Român, 32, 43 Partidul Muncitoresc Unit Polonez, (PMUP), 108, 164, 379, 420, 433, 435 Partidul Muncitorilor din Vietnam, (PMV), 110, 111, 122, 124, 125, 126, 128, 130, 129, 130, 132, 134, 136, 138, 139, 140, 169, 171, 214, 217 Partidul Socialist Muncitoresc din Ungaria, (PSMU), 398 *Parţiinaia jizin*, 244 Pearson, Lester, 150 PENNSYLVANIA, 110, 180 Pentagon Papers, 102, 103, 105, 106, 107, 115, 99, 114, 115, 116, 117, 124, 126, 127, 146, 147, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 173, 174, 177, 178, 179, 184, 181, 186, 210, 214, 218, 204, 206, 210, 209 Perestroika, 355, 376 Pershing II, rachete, 299, 319 Peter, János, 88, 105, 221, 284, 385 petrolierul BUKAREST, 71, 72, 73, 75, 77

Pham Thi Vinh, 133

Pham Van Dong, 111, 100, 122, 124, 128, 115, 125, 137, 131, 130, 132, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 143, 147, 148, 150, 151, 1, 152, 154, 159, 172, 173, 207, 209, 211, 213, 214, 217 Phenian, 370

Philadelphia, 44, 185, 233, 236, 255, 405 Piteşti, 399, 421 Pivovar, Efim Iosifovici, 378 Podgornîi, Nikolai, 34, 24, 29, 34, 33, 35, 37, 93

Polonia, 51, 66, 73, 81, 96, 118, 111, 139, 145, 148, 167, 220, 238, 240, 315, 319, 328, 345, 359, 377, 379, 382, 389, 391, 397, 407, 413, 415, 417, 419, 420, 421, 423, 435, 397, 398, 401 Ponomoraev, Bori, 327 Poole, Ithiel de Sola, 41 Popa, Vasile, 69

Porţile de Fier, 409 Potapov, V.I., 263, 314 Potsdam, 24, 361 Powell, Charles, 271 Prados, John, 207

Praga, 94, 111, 123, 139, 260, 304, 391, 392

Prav da, 75, 244

Preda, Dumitru, 419, 420, 432, 398 Preoteasa, Grigore, 57 Pribbenow, Merle, 103, 133, 142, 138, 141, 142

Primakov, Evgheni, 411, 412 *Probleme de istorie*, 276 Propunerea de a elibera Europa de arme nucleare, 316 psihoza războiului, 317 Răceanu, Mircea, 86, 135, 190, 247, 398 rachete cu rază medie de acţiune, 297, 309, 304, 319, 320, 345, 339, 342, 346, 348, 354, 355, 365, 366, 371 Radchenko, Sergey, 132, 221, 222 Rajnai, Sandor, 341, 342, 346, 348, 351 Rakhmanin, Oleg, 282 Rakowska-Harmstone, Teresa, 332 RAND, 38, 67, 97, 122, 211, 213, 217, 227, 292, 310, 324, 330, 332, 331 Rangoon, 136

Rapacki, Adam, 84, 129, 142, 145, 147, 150, 239

Rateş, Nestor, 393 Răutu, Leonte, 34

Războiul din Vietnam, 85, 86, 121, 202 războiul popular, 121, 401 Read, Benjamin, 109, 79 Reagan, Ronald, 97, 98, 99, 297, 307, 314, 307, 308, 310, 331, 367 reciprocitate, 146, 173, 207, 211, 319 Reinstein, Thomas A., 185 Renaşterea Naţională a Moldovei, 252 Republica Democrată Vietnam, 68, 90, 102, 104, 106, 111, 114, 120, 122, 126, 128, 143, 140, 3, 140, 141, 143, 145.

147, 149, 146, 149, 151, 152, 161, 167, 169, 171, 173, 207, 209, 213, 2, 213 Republica Federală Germania, 262, 274.
276, 292, 294, 281, 291, 315, 307, 409, 417
Republica Naţionalistă a Chinei, 260 *Republica Populară Bulgaria*, 328 Republica Populară Chineză, 102, 113, 127, 135
Republica Populară Polonă, 328, 330 Republica Populară Română, 24, 31, 32, 34, 83
Republica Populară Ungaria, 328, 352 Republica Socialistă Cehoslovacă, 307, 328
Republica Socialistă România, 248, 262, 263, 265, 267, 268, 272, 274, 268, 270, 273, 275, 278, 279, 280, 282, 284, 287, 288, 305, 328, 330, 356 Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, 11, 223, 248, 250, 252.
257, 260, 261, 262, 268, 269, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276.
277, 279, 280, 281, 287, 288, 289, 290 Retegan, Mihai, 19, 33, 43, 79, 235, 251.
258, 410, 419, 420, 432, 398, 399 reţele de spionaj, 34
retragerea trupelor sovietice, 32, 49, 56, 58, 232
Revoluţia Culturală, 162 Ribbentrop-Molotov, Pactul, 16 Rice, Condoleezza, 380, 418 Richelson, Jeffrey T., 38, 94 Rijkov, Nikolai Ivanovici, 356 Rogers, William, 183, 184 Rogovaia, L., 44 Rokossovski, Konstantin, 20 Ronning, Chester, 136, 150, 209 Rosenfeldt, Niels Erik, 405 Rosetti, Radu R., 24
Roska, István, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 341, 342, 346, 347, 348, 350, 353 Rostow, teza, 215
Rusakov, Konstantin, 352, 354 Rusia, 7, 16, 125, 240, 280, 286, 369 Rusk, Dean, 86, 93, 95, 96, 99, 100, 107,

108, 109, 77, 78, 82, 84, 85, 86, 88, 96, 104, 118, 119, 120, 121, 124, 126, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 178, 180, 183, 187, 195, 199, 200, 202, 213, 214, 219, 220, 203, 204, 205, 219, 261 RYAN, operaţiuni, 285, 286 Saharovski, Aleksandr, 31 Saigon, 108, 106, 152, 203, 205, 209, 210 Saint Louis, 405 Şaknazarov, Gheorghi, 415, 417 Salloch, R., 324 San Francisco, 405 Schaefer, Bernd, 317

Schandler, Herbert, 114, 188, 203, 210, 211

schimbare, obstrucţionare sau deconstrucţie, 284 Schmemann, Serge, 340 Schroter, Joachim, 81 Schueller, George K., 41 Schuyler, Courtland V.R., general, 41 SCUD B, rachete, 401, 403 Scurtu, Ioan, 19, 33, 35, 382 Sejna, Ian, 34, 35, 50, 93, 94, 89, 90, 227, 238, 242

Şelepin, Aleksandr, 106, 108, 109, 118, 133, 164

Selskaia jizin, 244 Selvage, Douglas, 91 Semiceastnîi, Vladimir, 34 Semnalul lui Trinh, 101 Şerb, Ioan, 31, 34 Serbia, 7 Serov, Ivan, 254

Service, Robert, 110, 181, 208, 215, 232, 233, 394, 395, 398, 405, 414, 417 serviciile de informaţii est-germane, 230 Serviciul de Informaţii Externe al Federaţiei Ruse, (SVR), 413 Şevardnadze, Eduard, 289, 415, 425

Şevcenko, Arkadi, 90, 235 Shafir, Michael, 393, 395 Shaoqi, Liu, 157, 159 Slovenia, 7 Smith, Abbot, 43 societăţi basarabene, 405 Socor, Vladimir, 291, 331, 360 Sofia, 120, 128, 129, 130, 146, 128, 134, 136, 142, 147, 148, 150, 264, 311, 314, 341, 333, 334, 337, 340, 341, 344, 343, 369, 372

Solidaritatea, 377, 381, 415 SOVROM, 18, 43, 45, 232 Spania, 125, 291, 307, 365 Şperlea, Florin, 29, 44 SS-20, rachete, 301, 310, 314, 320, 322, 323, 355

SS-23 („SPIDER”), rachete, 401 Stalin, Iosif, 7, 8, 11, 16, 18, 20, 26, 32, 43, 55, 85, 90, 115, 232, 262, 254, 278 Stănculescu, Victor Atanasie, 388, 402, 404

stare de urgenţă, 413
Stasi, 37, 230, 233, 262, 275, 260, 268, 286, 288, 285, 317 state divizate, 1
state mici şi mijlocii, 79, 117, 240, 274 Statele Unite ale Americii, 11, 13, 18, 41, 45, 47, 51, 53, 65, 70, 72, 74, 77, 80, 89, 94, 95, 99, 103, 105, 109, 110, 111, 113, 115, 77, 80, 82, 84, 86, 88, 89, 90, 92, 94, 99, 104, 106, 108, 110, 114, 116, 117, 118, 121, 124, 126, 127, 105, 109, 123, 124, 135, 136, 137, 139, 141, 145, 129, 135, 140, 2, 3, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 146, 148, 149, 150, 151, 149, 151, 1, 152, 154, 1, 2, 3, 157, 159, 168, 169, 171, 173, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 180, 182, 184, 183, 189, 190, 191, 193, 195, 197, 199, 201, 203, 205, 207, 208, 209, 213, 215, 219, 220, 221, 202, 203, 205, 207, 209, 211, 208, 210, 212, 213, 1, 2, 3, 217, 224, 226, 230, 232, 234, 235, 236, 243, 246, 248, 250, 252, 254, 255, 258, 260, 262, 241.
262, 270, 274, 259, 263, 286, 292, 293, 294, 281, 284, 287, 297, 299, 301, 303, 309, 311, 313, 319, 321, 304, 305, 307, 308, 307, 310, 311, 312, 316, 317, 318, 320, 324, 326, 328, 342, 327, 332, 333, 345, 339, 342, 343, 350, 356, 355, 359, 361, 363, 367, 368, 399, 403, 405, 409 Statul Major Interarme, 185, 187 *Statutul Situaţiilor de Război*, 285, 287 Steele, Jonathan, 415 Stem, Sheldon M., 78 Stoenescu, Alex Mihai, 387 Stoian, Ion, 341, 344, 357, 387 Stoica, Chivu, 55, 110, 111, 118, 169, 172, 178, 181
Stranger, William H., 117 Sulzberger, Cyrus, 111 SUNFLOWER, 110, 171, 172 superioritate militară, 154 Suslov, Mihail, 90 Suvorov, Viktor, 22, 26 Szoczi, Arpád, 393 Szulc, Tad, 92 Szuros, Matyas, 393, 395 *tabără înarmată agresivă*, 15, 403 Talbot, Strobe, 33, 234 Tarasenko, Serghei, 415, 416, 417 Tarquini, Andrea, 393 Taşkent, 61
TASS, 35, 250, 260, 306, 357 Teheran, 361 Tel Aviv,

431, 401 teoria dominoului, 205, 213 Thayer, Robert, 45, 47, 49, 51, 56 *The New York Times*, 86, 88, 93 Thies, Wallace J., 101, 129, 185 Tiajelnikov, Evgheni, 363, 364, 366, 367, 368

Tien An Men, Piaţa, 401 Tihonov, Nikolai, 356 Timişoara, 260

Tirana, 128, 127, 132, 133, 141, 244, 245, 276, 259

Tischler, János, 391

Tito, Iosif Broz, 120, 142, 228 Tomilina, Natalia Georgievna, 378 Tran Quy Hai, 122 Tran Tinh, 133

transformarea Pactului de la Varşovia, 15, 343

Transilvania, 29, 395, 397 trecerea la dezarmare, 5, 301, 307, 311, 343, 356

Trinh, Nguyen Duy, 101, 100, 122, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 126, 132, 134, 136, 138, 139, 140, 142, 137, 142, 143, 147, 148, 150, 151, 163, 166, 169, 168, 169, 171, 172, 173, 172, 173, 174, 175, 180, 182, 208, 2, 213, 214, 215, 217 Troncotă, Cristian, 21, 28 Troţki, Lev, 9 Tu, Huang, 102 Turcia, 133, 226 turişti români, 256, 268 Turnu Severin, 421

„Ţinta 24” (Объектив 24), 282, 288, 281 UM 0920/A, 37

Ungaria, 9, 26, 28, 51, 55, 57, 66, 96, 111, 139, 145, 126, 167, 220, 236, 256, 240, 268, 278, 280, 310, 328, 345, 348, 350, 352, 373, 379, 391, 397, 403, 407, 413, 421, 423, 427, 398

Uniunea Organizaţiilor şi Societăţilor Sportive (DOSAAF), Chişinău, 244 Uniunea Sovietică, 11, 13, 15, 18, 20, 26, 30, 32, 34, 22, 23, 24, 29, 32, 35, 33, 35, 37, 45, 55, 57, 61, 71, 75, 77, 79, 81, 89, 91, 95, 110, 90, 94, 96, 102, 105, 109, 121, 123, 129, 131, 141, 143, 145, 140, 145, 162, 163, 168, 171, 179, 183, 217, 222, 230, 232, 234, 236, 238, 242, 248, 256, 239, 240, 242, 244, 250, 252, 254, 258,

260, 262, 264, 266, 268, 269, 271, 272, 274, 276, 260, 262, 263, 264, 266, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 280, 282, 286, 288, 289, 292, 294, 296, 281, 284, 291, 297, 299, 309, 311, 313, 314, 315, 319, 321, 304, 307, 310.

312, 323, 324, 326, 332, 338, 340, 330, 331, 341, 343, 345, 339, 341, 356, 354.

355, 356, 359, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 375, 377, 378, 379, 397, 405, 407, 408, 409, 411, 413, 417, 420, 421, 427, 434, 435, 436, 403

UPI (United Press International), agenţie, 306

Ursu, Ion, 386 Uruguay, 133 Ustinov, Dmitri, 295 Vâmos, Péter, 132 Vance, Cyrus, 195 Văratic, Vitalie, 406

Varşovia, 11, 14, 15, 23, 27, 30, 37, 39, 49, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 79, 81, 87, 88, 89, 91, 90, 92, 94, 104, 106, 118, 130, 111, 113, 115, 121, 123, 129, 131, 139, 141, 128, 135, 136, 149, 146, 148, 159, 164, 173, 205, 217, 220, 222, 224, 226, 227, 230, 234, 236, 238, 240, 242, 246, 256, 258, 240, 272, 276, 259, 260, 262, 263, 266, 296, 284, 285, 287, 289, 291, 292, 293, 295, 297, 299, 305, 307, 308, 309, 311, 315, 317, 319, 320, 321, 304, 305, 308, 307, 308, 312, 314, 315, 316, 318, 320, 324, 326, 328, 329, 330, 332, 334, 336, 338, 340, 341, 343, 344, 327, 329, 330, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 343, 344, 345, 346, 339, 342, 343, 344, 346, 348, 350, 352, 354, 355, 356, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 355.

356, 357, 360, 361, 363, 364, 366, 367, 369, 371, 373, 375, 377, 379, 381, 383, 384, 387, 388, 389, 391, 395, 401, 409, 411, 412, 415, 416, 417, 419, 421, 423, 425, 427, 428, 429, 431, 432, 433, 435, 397, 398, 401

VECTOR („Вектор”), 294 Viet Cong, 209

Vietnam, 5, 13, 78, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 109, 111, 114, 115, 116, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 87, 88, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, ПО, 112, 114,

118, 119, 121, 122, 124, 126, 127, 128, 129, 117, 123, 124, 143, 127, 129, 142, 143, 137, 3, 140, 141, 142.

144, 146, 147, 148, 149, 150, 148, 1, 154, 1, 2, 158, 163, 162, 163, 164, 166, 168, 172, 175, 179, 180, 182, 183, 185, 181, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 202, 203, 205, 208, 210, 211, 209, 210, 212, 1, 215, 226, 238, 247, 250, 252, 261, 308, 343

Vietnamul de Nord, 80, 101, 80, 88, 127.

145, 141, 146, 164, 166, 171, 176, 211, 215, 217, 202, 209, 211, 210

Vietnamul de Sud, 98, 133, 137, 146, 150, 2, 179, 193, 205, 207, 209, 211, 219, 221, 205, 209, 212, 208, 212 Vnukovo, Charles, 57 Voitec, Ştefan, 98 Volkov, G. M, 290 Volokitina, Tatiana, 12, 44 *Voprosi istorii*, 244 Wagner, Alex, 402 Walters, Vernon, 407, 408 Washington, 13, 17, 18, 22, 38, 39, 42, 48, 54, 57, 78, 86, 94, 99, 103, 105, 106.

109, 110, 111, 112, 113, 115, 83, 84, 85, 89, 90, 92, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 115, 119, 120, 136, 172, 175, 179, 181, 183, 184, 185, 195, 197, 198, 200, 212, 213, 214, 216, 205, 209, 216, 220, 247, 251, 261, 311, 315, 306, 317, 325, 343, 366, 379, 392, 399, 415, 416, 418 *Washington Post*, 106, 111, 112, 95, 97, 216, 306, 418 Watergate, scandalul, 250 Westmoreland, 105, 106 Willis, David K., 117 Wolf, Markus, 37, 94 Woodrow Wilson International Center for Scholars, 20, 40, 92, 101, 109, 122, 221, 377

Xiaoping, Deng, 103, 112, 129, 139, 142, 246

Xuan Thuy, 124, 132, 214 Yalta, 361

Zagari, Mario, 110, 118, 203 Zamiatin, Leonid, 250, 260, 261 Zelikow, Philip, 380, 418 Zhai, Qiang, 104 zonă liberă de arme chimice, 315

Lucrare sponsorizată de

Tohani România
VINURI DE CREAŢIE